

Kansatieteellinen Arkisto 56

KANSATIETEELLINEN ARKISTO 56
SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYS

Päivi Roivainen

Puettu lapsuus

Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille

Helsinki 2016

Toimittaja: Pia Olsson

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Sivunvalmistus: Tieteellisten Seurain Valtuuskunta
Copyright © Päivi Roivainen ja Suomen Muinaismuistoyhdistys

ISBN 978-951-9057-98-9 (painettu)
ISBN 978-951-29-6658-5 (verkkajulkaisu)

ISSN 0355-1830

Kansi: Maria Mehtonen

Kannen kuva: Simo Rista 1970. Lapsia kerrostalon pihalla, Viides linja. Helsingin kaupunginmuseon kuvakokoelmat.

Takakannen kuva: A. Salonen 1951. Yksityiskohta lastentarha Rauhalan orkesteria esittävästä kuvasta. Helsingin kaupunginmuseon kuvakokoelmat.

Kiitos

Eräänä päivänä, tutkimusaineistoa käsitellessäni, muistin sinisen samettimekon. Se on yksi varhaisimmista lapsuusmuistoistani, mutta vielä tänäänkin muistan sinisen samettimekon aivan kuin näkisin sen edessäni ja voisin koskettaa sitä. Mekko oli tehty pehmeästä sametista, ja sen rintamukseen brodeeratussa perhosessa oli ihmeellisiä, kiiltäviä yksityiskohtia. Se oli mahdollisesti kaunein vaate, joka minulla on koskaan ollut, mutta myös ärsyttävä, typerä mekko, sillä se oli hankittu isäni hautajaisia varten. Viime vuosien aikana olen kuullut useita vastaavanlaisia, voimakkaita muisto- ja lapsuuteen liittyvistä vaatteista ja esineistä: eloisia ja aistimuksellisia tarinoita siitä, miltä tuntui laittaa jalkaan mummon kutomat villahousut tai miltä lumiset lapaset haisivat ja maistuivat hiihtokilpailuissa koetun tappion jälkeen. Kiitos kaikista näistä keskusteluista, jotka ovat saaneet huomaamaan, miten monia merkityksiä, tunteita ja tilanteita vaatteiden materiaaliset ominaisuudet voivat kantaa mukanaan.

Väitöskirjan tekeminen on ollut minulle ilo ja etuoikeus, josta saan kiittää useita ihmisiä. Työtäni on ohjannut professori Helena Ruotsala, joka on sinnikkäästi kannustanut minua eteenpäin kaikissa tilanteissa. Arvostan myös monia kriittisiä kommentteja ja hankalia kysymyksiä, joihin olen saanut vastata. Toiselta ohjaajaltani, dosentti Ildikó Lehtiseltä olen saanut ensiarvoisen tärkeitä kommentteja museokokoelmien ja tekstiilien tutkimuksen ongelmakohtiin. Kiitän molempia ohjaajiani paitsi heidän ajastaan, myös kaikesta sydämellisestä avusta, tuesta ja rohkaisusta. Heidän positiivinen asenteensa sekä paneutumisensa käsikirjoitukseni eri vaiheisiin kaikkien muiden töidensä ja toimiensa ohessa on tehnyt suuren vaikutuksen.

Kirjan sisältö sai lopullisen muotonsa esitarkastuksen jälkeisinä kuukausina. Työn esitarkastajien, tutkimuspäällikkö Minna Sarantola-Weissin ja tutkijatohtori Arja Turusen huolelliset lausunnot saivat näkemään käsikirjoituksen vahvuudet ja heikkoudet. Osoitan molemmille mitä nöyrimmät ja lämpimimmät kiitokseni!

On suuri kunnia, että tutkimukseni ilmestyy perinteikkäässä Kansatieteellinen Arkisto -sarjassa. Tästä kunniasta kiitän Suomen Muinaismuistoyhdistystä. Sarjan toimittajaa, professori Pia Olssonia, kiitän kannustavista kommentteista sekä käsikirjoituksen tarkasta ja täsmällisestä oikoluvusta. Ystäväni, graafikko Maria Meh-tonen suunnitteli kirjan kannet, ja Mervi Saarenmaa tarkisti englanninkielisen tiivistelmän kieliasun. Suuret kiitokset molemmille!

Taloudellisesti tutkimuksen tekemistä ovat tukeneet Suomen Kulttuurirahaston Teresia ja Rafael Lönnströmin rahasto, Seurasaarisäätiön Eemil ja Lempi Hietasen rahasto sekä Turun yliopistosäätiö. Kiitos tärkeästä tuesta ja luottamuksesta.

Olen käyttänyt tutkimukseni aineistona Helsingin kaupunginmuseon kokoelmia. Esinekokoelmien intendentti Elina Kallio on järjestänyt huomattavalla ystävällisyydellä ja täsmällisyydellä kaikki käytännön asiat kaupunginmuseon tiloissa työsken-

nellessäni ja auttanut minua monin tavoin: kiitos! Kiitos myös Maarit Jones, Pirkko Madetoja, Sanna Niemi-Pynttari, Ritva Mannermaa, Ville Heinonen ja muut kokoelmakeskuksen työntekijät, jotka ovat aina yhtä sydämellisesti ottaneet minut vastaan käsitellessäni aineistoja heidän tiloissaan. Kiitos myös Anna Virtanen, jonka kanssa sain yhdessä mykistyä villasukkien ja lettinauhujen äärellä ennen kuin osasin edes kuvitella, että niistä syntyisi lopulta kirja. Erityinen kiitos kuuluu tutkija Tiina Heinolle, jonka Helsingin kaupunginmuseon tekstiilikokoelmiin ja pukeutumisen historiaan liittyvä tuntemus sekä innostunut asenne olivat tämän työn alkutaipaleella suuri apu ja tuki. Suureksi surukseni en ehtinyt saada Tiinan palautetta tästä tutkimuksesta ennen kuin hän menehtyi yllättäen joulukuussa 2015.

Tutkimuksen tekemisen aikana olen työskennellyt Helsingin kaupunginmuseon lisäksi Urho Kekkosen museossa ja Kansallismuseossa. Kiitän kaikkia työtovereitani, jotka ovat tavalla tai toisella olleet mukana myös tähän työhön liittyvien ilojen ja surujen parissa! Erityisesti haluan kiittää amanuenssi Mari Immosta – paitsi Kansallismuseon kokoelmiin liittyvästä avusta, myös ihastuttavista kansatieteellisistä kahvipöytäkeskusteluista! Myös projektipäällikkö Hanna Forssellia kiitän monista tärkeistä keskusteluista.

Lastentarhamuseon kokoelmiin liittyvästä avusta kiitos kuuluu Ebeneser-säätiölle ja sihteeri Jenni Tinellille. Turun museokeskuksen kokoelmien kartoittamisesta kiitän tutkija Merja Strandénia. Warm thanks to Curator Katy Canales for all the help and enlightening discussions concerning the collections of V&A Museum of Childhood and childhood in general. I'd also like to thank Helen Mortimer and Oxford University Press for the kind permission to use Lauren Child's illustrations as a part of this book.

Minulla on ollut ilo ja kunnia tehdä tutkimusta yhdessä päiväkotilasten kanssa. Kiitos valtavan antoisista haastatteluista ja keskusteluista! Kiitos myös päiväkotien henkilökunnalle sekä lasten vanhemmille haastattelujen toteutumisesta. Ilman lasten omaa ääntä tutkimuksen tekeminen olisi ollut paljon tylsempää ja hiljaisempaa!

Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen koko henkilökuntaa kiitän positiivisesta ilmapiiristä! Turussa kansatieteen jatko-opintoihin kuuluu opintokokonaisuus, jossa tentitään kaikki Suomessa julkaistut kansatieteen alan väitöskirjat. Luimme väitöskirjoja läpi lukupiirissä yhdessä tohtorikoulutettavien Marja Räisäsen, Maria Vanha-Similän ja Maija Lundgrenin kanssa. Kiitos lukupiirille, jonka tapaamisista sain myös tukea omalle työlleni! Marialle kiitos myös käsikirjoitukseni osien lukemisesta ja kommentoinnista sekä Marialle ja Marjalle loputtomalta tuntuneen loppurutistuksen aikaisesta tärkeästä tuesta ja kannustuksesta.

Äitiäni Seija Roivaista saan kiittää monista asioista, kuten sinisestä samettimekosta ja savolais-karjalaisista juurista. Kiitos myös muille perheeni jäsenille. Etenkin vanhinta siskoani Merjaa, hänen puolisoaan Kustia ja heidän kaunista ja eloisaa perhetään kiitän loputtomasta lempeydestä ja hyväksynnästä, jonka ansiosta olen ajatellut pystyväni lähes mihin tahansa. Appivanhempiani Annikki ja Pertti Savolaista kiitän

lastemme lämpimästä isovanhemmuudesta, kaikesta saamastamme avusta sekä Kainuunmäen vieraanvaraisuudesta. Kiitos Mustat Korpit: Emma, Alina ja Mari Savolainen, Kaisa Loponen, Pinja Savolainen Capitáo ja Unna Mustalampi – ilman teitä elämässäni olisi aivan liian vähän viiniä, laulua ja naisia!

Akuliina Aartolahti: Muistatko kun aloitimme opinnot yliopistossa ja jaoimme kotimme, kirjamme ja vaatekaappimme mutta emme irtokarkkejamme? Kiitos korvaamattomasta kumppanuudesta elämässä ja esinetutkimuksessa. Akuliinaa ja FT Ville Laaksoa kiitän myös tarpeellisen ankarasta mutta silti lempeästä WhatsApp-mentoroinnista väitöskirjan kirjoittamisen loppuvaiheissa! Marika Tuhkalaa ja Jussi Vatasta kiitän myötäelämisestä iloissa ja suruissa sekä myös monista avartavista luovuuteen ja esiintymiseen liittyvistä keskusteluista vuosien varrelta. Teemu Sirviölle (1977–2015) suuri kiitos runoista, musiikista ja yhteisestä nuoruudesta. Kiitos myös Kivalterintien naapurit Mehtoset, Konttiset, Lappalaiset, Hellén, Niemet, Riipat ja Sipit, joiden kanssa haluaisin ikuisesti asua saman kadun varrella.

Kari Savolainen – en tiedä mistä aloittaisin! Kiitos, että keität kahvia, leivot leipää, ostat oikeanlaista juustoa, kerrot vitsejä ja uskot minuun aina. Kiitos siitä, että olet näinä kummallisina aikoina ottanut suuren vastuun omien lastemme vaatteista samoin kuin vanhempainilloista, futistreeneistä, tanssitunneista ja täipesuista, etkä ole koskaan epäillyt kaiken tämän mielekkyyttä. En voi kyllin kuvailla, miten paljon ihailen asennettasi ja miten kiitollinen olen tästä kaikesta.

Omistan tämän kirjan tyttärillemme Siinalle, Kielolle ja Seelalle, joiden älykkään, huumorintajuisen ja sielukkaana seurana vaikutukset ovat vieneet elämää erinomaiseen suuntaan. ”Elämässä tärkeintä on rakkaus ja kauneus”, sanoi eräs tyttäristäni 4-vuotiaana. Rakkaudella ja kauneudella hän kertoi tarkoittavansa paitsi ystävällisyyttä ja yhdessä syömistä myös ”sitä mitä äiti tekee työkseen”. Tämän olen pyrkinyt pitämään mielessäni sekä työssäni että muussa elämässäni.

*23.10.2016, junassa Turun ja Helsingin välissä
Päivi Roivainen*

Sisältö

KIITOS	5
OSA I: LAITURILLA	
JOHDANTO	13
Vaaleansiniset villasukat	13
Lastenvaatteiden saaret metaforana	14
Aiempi tutkimus	18
Tutkimuskohde: puettu lapsuus	27
Monimuotoinen aineisto ja multistrategia	30
Aika, paikka ja lastenvaatteet	33
Tutkimuksen rakenne: lastenvaatesaaret	35
LASTENVAATTEET MATERIAALISENA KULTTUURINA	37
Esineellisestä kansatieteestä materiaalisen kulttuurin tutkimukseen	37
Lastenvaatteiden moniulotteinen ja moniaistinen materiaalisuus	48
LASTENVAATEKENTÄLLÄ	58
Kentän paikantaminen	58
Aineistot	59
Menetelmät	76
OSA II: LASTENVAATESAARET	
MUSEOKOKOELMAT	93
Kokonaiskuvia Helsingin kaupunginmuseon lastenvaatekokoelmista	93
Vertailua muiden museoiden kokoelmiin	96
Mitä museokokoelmat kertovat lastenvaatteista?	100
Pikkutyön lettinauha lasten materiaalisena kulttuurina	109
LAPSUUDEN IKÄVAIHEET	111
Alastomat vastasyntyneet ja kapaloidut kääröt	111
Kolttulapset ja mekkolapset	115
Nykylasten näkökulmia mekkoihin ja kolttuihin	122
Nykykäsityksiä lapsuuden vaiheista: bodyt, potkukuput ja legginsien vallankumouksellisuus	129
PUHTAUS JA SIISTEYS	137
Ehdotonta puhtautta ja hyvää hygieniää	137
Lika ja lapset	139
Rikkinäiset vaatteet	142

Museoesineen lika ja haju	144
Pyhäpuvut, juhla-vaatteet ja hyvin puettut lapset.	146
KÄYTÄNNÖLLISYYS	158
Käsin tehdystä tehdasvalmisteiseen.	160
Terve, reipas ja punaposkinen! Käytännölliset ulkovaatteet ja ihanteellinen lapsuus	166
MUOTI JA KAUNEUS	187
Somat pienokaiset, pikkuiset muotiorjat.	187
Kauneuden kokeminen ja käsittäminen	202
VÄRIT JA KUVIOT	210
Yksiväristä ja vaaleaa	210
”Väri-ilon hyödyllinen vaikutus lapsen henkiseen kehitykseen”	212
”Lempiväri”	217
Sukupuoli lastenvaatteiden väreissä ja kuvioissa	223
MONIAISTINEN MATERIAALISUUS	240
Pumpuliin kääriytyt: mukavia vaatteita kasvun ja kehityksen tueksi	240
Kuravaatteiden kaksinainen luonne.	244
Mukavat, värikkäät lempivaatteet.	246
Moniaistinen ja monimerkityksellinen materiaalisuus.	249
Aistit, materiaalisuus ja museoesineet.	257
OSA III: MATKAMUISTOJA LASTENVAATESAARILTA	
Kartta ja kompassi eli aineiston ja menetelmien antamat rajat ja suunnat.	275
Lastenvaatesaarten maisemia ja maamerkkejä.	285
Paratiisisaaret ja uhkien ulapat.	305
LÄHTEET	312
LIITTEET	327
Liite 1: Saatekirje päiväkotiin	327
Liite 2: Haastattelujen teemarunko.	328
Liite 3: TYKL-kyselyvastaajat.	329
Liite 4: EasyBeasykyselyn vastaajat.	330
TIIVISTELMÄ	331
ABSTRACT	332

I OSA: LAITURILLA

JOHDANTO

Vaaleansiniset villasukat

Vuonna 2010 nostin pahvilaatikosta vaaleansiniset villasukat. Työskentelin tutkijana Helsingin kaupunginmuseon esinekeräilyssä, ja työhöni kuului aikaisemmin luettelomattomien tekstiilikokoelmien inventointia. Näiden tekstiilien joukossa oli myös lastenvaatteita. Vaaleansiniset villasukat ovat pienet: jalkaterän mitta on vain muutamia senttimetrejä. Ne on neulottu käsin, aivan ohuilla puikoilla, hyvin pehmeästä villalangasta. Sukkien varsissa on pahviset napit, ja ne on parsittu useaan otteeseen tavattoman siististi ja huolellisesti. Mallin ja materiaalien perusteella sukka voi ajoittaa 1930–1940-luvulle. Laatikkojen uumenista paljastui myös kasa vauvan valkoisia kietaisupuseroita, röyhelökauluksia, alusliivejä, kotitekoisia mekkoja, punaiset hellehaalarit, paljon pieniä myssyjä sekä pikkutyttöjen lettinäuhat. Useimmista näistä vaatekappaleista ei löytynyt juuri mitään tietoa. En tiennyt, milloin ne olivat, missä tai kuka niitä oli käyttänyt tai kuka ne oli valmistanut. Siitä huolimatta nämä salaperäisyyden verhoamat pienet vaatteet olivat kiinnostavia ja koskettavia.

Tämä tutkimus sai alkunsa noista hetkistä. Vaaleansinisten villasukkien ja muiden tuntemattomien lastenvaatteiden kautta aloin ajatella lasten pukemisen historiaa ja lastenhoidon arkea, mutta myös esineiden ja materiaalisuuden luonnetta kaikkine niihin liittyvine aistimuksineen ja tunteineen. Katselin, käänntelin ja kosketin vaatteita samalla kun mittasin niitä ja etsin sanamuotoja, joiden avulla kuvailin niitä esineiden luettelointiin käytettävään tietokantaan. Vertasin niitä myös muihin kokoelmissa oleviin lastenvaatteisiin. Useimpien näiden vaatteiden käyttäjät ja heidän kokemuksensa jäivät tavoittamattomiin, mutta ajattelin heitä silti. Ajattelin niitä pienten lasten vanhempia, jotka olivat askarrelleet näiden kapineiden parissa. Nappeja, nauhoja, napavöitä, kapalovöitä, sukkanauhoja ja kuolalappuja – miten tavattoman työstä!

Kuva 1. Vaaleansiniset villasukat. HKM, S46-6.
Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

Entä sitten näitä vaatteita käyttäneet lapset: millaista on ollut olla lapsi vaaleansinisissä villasukissa?

Lastenvaatteiden saaret metaforana

Tutkimuksen aihe on puettu lapsuus. Tarkastelen lastenvaatteiden kautta sitä, millä tavoin lapsuuteen liittyvät merkitykset näkyvät tai ovat näkyneet lasten pukemisessa. Nostan esille sekä museokokoelmissa olevat lastenvaatteet että nykylasten näkökulmat vaatteisiin. Lähestyn aihetta lastenvaatteiden aineellisten ominaisuuksien sekä niihin liittyvien merkityksien, suhteiden ja tulkintojen välisen vuorovaikutuksen kautta. Tutkimus kiinnittyy kansatieteelliseen esinetutkimukseen sekä materiaalisen kulttuurin tutkimukseen.

Tulkitsen lastenvaatteita lastenvaatesaarten metaforan kautta, ja tutkimus koostuu löytöretkistä lastenvaatteiden saarille. Lastenvaatesaaret ovat lapsuuden saaria, jotka eivät sijaitse ajassa tai paikassa, vaan ajatusrakennelmissa. Käsitteen ”saari” olen omaksunut lapsuuden tutkijoilta, kuten sosiologi Helga Zeiherilta, joka on tutkinut lasten saaria ja lasten elämän saareutumista (*Islanding of childhood*). Käsitteitä lasten saaret, lapsuuden saaret ja lapsuuden saareutuminen on käytetty lapsuudentutkimuksessa kuvaamaan modernia lapsuutta länsimaisessa kulttuurissa. Aluksi kehitys oli fyysistä: lapsille alettiin suunnitella omia tiloja, kouluja ja päiväkoteja, joissa he viettävät suuren osan ajastaan erillään muusta maailmasta. Samalla lapsuuden käsitteestä on tullut myyttinen saari, joka edustaa lapsuuden idylliä: viattomuutta, iloa ja kaikkea sitä kaunista ja ohimenevää, jota lapsuuteen halutaan liittää mutta joka ei aina välttämättä vastaa todellisuutta.¹

Jos aikuisten maailma on manner, lasten maailmat ovat tämän ajattelun mukaan saaria. Myös eri lasten saaret ovat erillään toisistaan. Moderni lapsuus ei ole yhteinen saari, vaan repaleinen saaristo, jonka lomassa lapsilla on omat kulttuurimaantieteelliset maisemansa. Lasten elämät ovat yksilöllisesti aikataulutettuja päivähoidon, koulun, harrastusten ja kavereiden syntymäpäivien – erilaisten saarten – välillä, ja samalla he ovat entistä enemmän riippuvaisia siitä, että joku aikuinen kuljettaa heitä saarelta toiselle. Myös puistot ja pelikentät ovat usein aikuisten suunnitteleimia ja valvomia tiloja, eikä lasten vapaa leikkiminen kaduilla ja pihoilla ole enää itsestäänselvää. Tämä koskee etenkin kaupunkilaislapsia, ja kaupungeissa koulut ja päiväkodit myös yleistyivät aikaisemmin.²

Lasten saaria alkoi muodostua 1800-luvulla, jolloin yleiset koulujärjestelmät alkoivat kehittyä. Aluksi lasten saaret olivat tiloja, jotka oli fyysisesti erotettu muusta maailmasta: suljettuja rakennuksia ja aidattuja ulkotiloja. Lapset elivät suuren osan ajastaan omilla saarillaan, irti ulkomaailmasta. Koulut olivat ensimmäisiä lasten saaria. Niissä lapset viettävät päivät yhdessä, vain muutamien aikuisten ohjaamina. Myös pelikentät

1 Zeiher 2001; Gillis 2008; ks. myös Ruckenstein 2013, 5.

2 Zeiher 2001, 146–151; Gillis 2008, 316.

ja leikkipuistot ovat saaria, joiden rakentaminen erotti lapset omiin maailmoihinsa.³ 1900-luvulla lasten saarien määrä ja vaikutus lisääntyivät, kun myös kouluikää nuoremille alettiin järjestää päiväkoteja ja lastenseimiä vanhempien työpäivien ajaksi. Tämän kehityksen taustalla näkyy naisten aseman muutos sekä naisten työssäkäynnin yleistyminen. Suomessa naiset ovat osallistuneet ansiotyöhön eurooppalaisittain aktiivisesti. Teollistumisen myötä työ siirtyi suoritettavaksi kodin ulkopuolelle, mikä merkitsi lasten päivähoitotarpeen syntymistä. Yksin kotiin jäivät lapset alettiin nähdä sosiaalipoliittisena ongelmana.⁴ Kaupunkien työväestöön kuuluvien perheiden molempien vanhempien oli käytävä ansiotyössä, jotta tulot riittivät elämiseen, ja lapsia täytyi siksi ”säilyttää” jossakin työpäivän ajan. 1900-luvun alkupuolella lasten päivähoito miellettiinkin sosiaalihuolloksi, ei kaikkia yhteiskuntaryhmiä koskevaksi universaaliksi sosiaalipalveluksi tai virikkeelliseksi varhaiskasvatukseksi, kuten nykyisin.⁵ Suomessa lasten saaret syntyivät kaupungeissa teollisuustyöväestön keskuudessa. Monet runsaasti naisia työllistäneet tehtaat järjestivät työntekijöidensä lastenhoidon perustamalla yhteyteensä lastenseimiä. Esimerkiksi Forssan tehtailla ja Tampereella Finlaysonin tehtailla oli oma lastenpäiväkoti.⁶

Lasten saaret ovat kehittyneet kuitenkin epätasaisella vauhdilla, ja niitä on syntynyt etupäässä Euroopan ja Pohjois-Amerikan varakkaan väestön ja keskiluokan keskuudessa 1800-luvulta lähtien. Kaupungeissa asuvat porvarit olivat ensimmäisiä, jotka alkoivat järjestää elämänsä lasten ympärille ja suunnittelivat myös talonsa lasten ehdoilla. Työväenluokkaisten perheiden ahtaissa kodeissa ei ollut tilaa eikä aikaa porvarillisille lapsuuden mittareille, eikä köyhien perheiden varallisuus mahdollistanut lapsille suunnattujen tavaroiden hankkimista. Koulun sijaan köyhimpien perheiden lapset siirtyivät suoraan työelämään ja aikuisuuteen. Vasta toisen maailmansodan jälkeen pienentyvät perhekoot, korkeammat palkat ja paremmat asuinolot mahdollistivat myös köyhien perheiden lasten koulunkäynnin ja kulutuskulttuurin. 1960-luvulla luokkaerot olivat pienentyneet niin huomattavasti, että oli mahdollista puhua luokkarajat ylittävistä lapsi- ja nuorisokulttuureista. Vaikka rotuihin ja sukupuoliin liittyvät erottelut olivat yhä näkyviä, lasten ja nuorten maailmassa oli jo selvää yhteneväisyyttä yli luokkarajojen.⁷ Lapsuuden diskurssit ovat retorisia rakenteita, joilla on konkreettisia vaikutuksia lasten fyysiseen ympäristöön. Nämä vaikutukset eivät ole

3 Gillis 2008, 319–321.

4 Auvinen 1980, 48–51.

5 Hyväntekeväisyysyhdistykset ja myös yksityiset henkilöt alkoivat järjestää lasten päivähoitotoimintaa Suomessa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Suomen ensimmäinen lastenseimi oli todennäköisesti Helsingissä 1861 avattu köyhien ja kodittomien lasten seimi, jonka perusti Fruntimmersföreningen. Uno Cygnaeus perusti lastentarhan Jyväskylän Opettajaseminaarin yhteyteen vuonna 1863. Helsingiläinen Hanna Rothman, joka perusti ensimmäisen lastentarhansa vuonna 1883, sai ensimmäisenä toimintaansa myös yhteiskunnallista tukea Helsingin kaupungilta. Rothmanin 1888 perustaman kansanlastentarhan yhteyteen avattiin neljä vuotta myöhemmin myös Ebeneser-koti, jossa koulutettiin lastentarhanopettajia. Vakinaisesti valtion taloudellista tukea ryhdyttiin antamaan lastentarhatoiminnalle vuodesta 1917 lähtien. (Auvinen 1980, 48–51; ks. myös Kalliala 2012.)

6 Leimu 1997, 224–225; Vanha-Similä 2013, 55–60.

7 Gillis 2008, 321–322.

yhtenäisiä, sillä lapset syntyvät jo olemassa oleviin materiaalsiin maailmihin, joita historia, kulttuuri, valtasuhteet ja vallitsevat epätasa-arvoisuudet ovat muokanneet.⁸

Yhdysvaltalaisen sosiaali- ja kulttuurihistorioitsijan John R. Gillisin mukaan lapsuuden virtuaalista maisemaa pidetään yllä erilaisilla rituaaleilla ja tarinoilla, jotka ovat kehittyneet modernilla ajalla. Lapsista otetaan valokuvia etenkin juhlissa ja lomilla, ja siten ne pitävät yllä idealisoitua, stereotyyppistä kuvaa lapsuudesta, joka ei näytä juuri muuttuvan sukupolvesta toiseen. Lapset myös oppivat esittämään itsensä tällaisena kuvana. Lapsuudesta on tullut performatiivista – sitä halutaan esitettävän niinä hetkinä ja niissä paikoissa, joissa oikeanlaisena pidetty lapsuus tulee esiin. Kodin merkitys lapsuuden esittämisessä on kuitenkin vähentynyt. 1900-luvun lopussa perheen yhteistä aikaa on alettu viettää yhä enemmän poissa kotoa: matkoilla, lomilla ja huvipuistoissa.⁹ Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa pidetään erittäin lapsiorientoituneina yhteiskuntina, vaikka lasten osuus väestöstä on yhä pienempi. Lapsia pidetään suuremmassa arvossa kuin koskaan ennen, mutta samalla yhä suurempi osa ihmisistä elää etäällä lapsista. Myös perheen sisällä yhteisen arjen elämiseen käytetty aika on vähäistä, ja sen sijaan järjestetään erityistä ”laatu-aikaa”, jota usein vietetään erityisillä saarilla – sitä varten suunnitelluissa paikoissa tai tiettyinä juhlapyhinä. Tätä varten on tilausta erilaisille kaupallisille leikkipaikoille, teemapuistoille ja lastenmuseoille. Joulut, pääsiäiset, hiihtolomat ja Halloweenit ovat tärkeitä perhekeskeisiä tapahtumia, joihin asetetaan runsaasti odotuksia.¹⁰

Lasten erityisaseman ymmärtämistä on yhtäältä pidetty edistyksellisenä ja hyvänä kehityksenä lapsuuden historiassa, mutta toisaalta tätäkin lapsuuskäsitystä pidetään sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona, johon on suhtauduttu myös kriittisesti.¹¹ Näkökulmasta riippuen lasten asemaa korostavaa ajattelua on pidetty joko hyödyllisenä tai haitallisenä lapsille itselleen. Toisaalta lapsuuden erityislaadun huomiointia täytyy pitää lasten kannalta hyvänä kehityksenä, kun yhä useammat lapset ovat vapautuneet välinpitämättömän kohtelun ja työnteon taakasta, mutta toisaalta on esitetty, että lapsilta on myös riistetty osallisuus omien yhteisöjensä elämään niiden täysipainoisina jäseninä.¹² Jälkimmäisen näkökulman mukaan lapset siirrettiin lapsuuden keksimisen myötä omille saarilleen, erilleen muusta maailmasta, pois aikuisten silmistä ja jaloista, eikä heidän oma äänensä pääse enää kuuluviin.¹³ Aikuisten ja lasten tilan ja esinemaailman eriytymistä on pidetty ongelmallisena myös siksi,

8 Esimerkiksi eristetyn lapsuuden malli ei koskenut kaikkia lapsia – Amerikassa mm. alkuperäiskansat elivät toisella tavalla, yhdessä koko perheen ja suvun kesellä. Saariutuminen on ollut selvästi kehittyneiden maiden piirre, mutta samaa kehitystä on nyt nähtävissä kehittyvien maiden kulttuurisessa ilmapiiirissä. Vaikka länsimainen malli on vahva, muitakin mahdollisia kehityskulkuja on kuitenkin olemassa. Maailmassa on edelleen, ja etenkin nykyisin, runsaasti erilaisia tapoja olla lapsi, eikä näitä erilaisia mahdollisuuksia voi jättää huomiotta, vaikka ne eivät aina vastaakaan länsimaisia, meidän oikeina pitämiämme normeja. (Gillis 2008, 321–322; Gutman & Coninck-Smith 2008, 5–7.)

9 Gillis 2008, 322–325.

10 Gillis 2008; Gutman & Coninck-Smith 2008.

11 Ks. Vänskä 2012, 38–39; Karlsson 2012, 18.

12 Ariés 1970, 397; deMause 1974, 51–54; Kalliala 1999, 23–24; Ruckenstein 2013, 13–17.

13 Gillis 2008, 326–328; ks. myös Karlsson 2012.

että sen on pelätty johtavan tilanteeseen, jossa lapset elävät koko lapsuutensa muusta maailmasta erillään olevalla saarella. Lasten kasvamista vastuullisiksi aikuisiksi on kyseenalaistettu ympäristössä, jossa heidän keskenkasvuistaan ja vastuuttomuuttaan korostetaan. On jopa sanottu, että lapsuutta infantilisoidaan.¹⁴ Etenkin kylmän sodan aikaan tämän kehityksen väitetään olleen voimakasta.¹⁵ Tuolloin rakennettiin myyttisen ”normaalin” lapsuuden rajoja; aidattua Onnellisen, Turvallisen, Suojatun ja Viattoman lapsuuden puutarhaa. Tämä lapsuuden visio oli myös poliittinen näkemys, jossa lapsi oli yhteiskunnan pienin atomi, jota täytyi suojata.¹⁶ Kasvatustieteilijä ja etnologi Marjatta Kalliala käyttää osuvaa termiä *melukylälapsuus* puhuessaan hyvän lapsuuden ihanteesta. Astrid Lindgrenin Melukylän lapsien lailla se edustaa onnellista, iloista, viatonta ja luonnollista lapsuutta puhtaimmillaan.¹⁷ Kyse on kuitenkin fiktiivisistä lapsista, jotka elävät fiktiivistä lapsuuttaan fiktiivisessä kylässä eivätkä koskaan kasva aikuisiksi.

Saareutuminen ei kosketa pelkästään lapsia, vaan on osa laajempaa kulttuurista prosessia. Se kertoo siitä, miten lapsuus nähdään aikuisten silmissä. Lapsuus ei ole vain ikäkausi, vaan myös ajatusmalli, joka on ladattu aikuisten asettamilla toiveilla ja peloilla.¹⁸ Länsimaisissa kulttuureissa lapsuus on minuuden lähde. Sitä käytetään selityksenä sille, miksi ihmisistä on tullut sellaisia kuin he ovat. Lapsuus on tärkeä osa modernin mielikuvituksen maisemia ja aikakäsitystä. Lapsudentutkimuksessa puhutaan lapsuuden myyttisestä maantieteestä ja myyttisistä maisemista; mielen sisäisistä kartoista, jotka auttavat suunnistamaan maailmassa. Nämä lapsuuden myyttiset maisemat sijoittuvat lasten saarille. Se on maantiedettä, jota ei löydy kartoista, mutta joka on läsnä kirjallisuudessa, taiteessa ja populaarikulttuurissa. Se on perheiden ja yhteisöjen sisäistä tarinankerrontaa, tunnetta kodista ja juurista, identiteetin muotoutumista. Se muodostaa käsitykset siitä, millaisia lasten ja lapsuuden kuuluisi olla.¹⁹ Lapset eivät kuitenkaan aina pidä aikuisten heille luomia tiloja, välineitä ja aikatauluja mieluisina ja myös kapinoivat niitä vastaan.²⁰ Kun lapset eivät edustakaan aikuisten heille asettamia toiveita ja malleja, heitä pidetään usein kiittämättöminä tai jopa pieninä hirviöinä.²¹ Lasten saarten luonne on ambivalentti: toisaalta ne ovat viattomuuden ja hyvyyden ilmentymiä, mutta toisaalta sivistymättömiä, viljejä ja arvaamattomia suhteessa aikuisuuden rationaalisina pidettyihin käsityksiin.²²

Lasten saarten maisemat ovat siis myyttisiä, eikä niille aina löydy vastinetta todellisessa ajassa ja paikassa. Lasten saaret elävät kuitenkin vahvoina monissa mieliku-

14 Gillis 2008, 326–328.

15 Karlsson 2012, 27.

16 Gutman & Coninck-Smith 2008, 5–7.

17 Kalliala 2012, 12–13.

18 Gillis 2008, 316–318.

19 Gillis 2008, 316–318.

20 Ks. Karlsson 2012, 44–45.

21 Gillis 2008; Gutman & Coninck-Smith 2008.

22 Ks. Vänskä 2012, 29–31; Cook 2004, 4–9; Ruckenstein 2013, 5, 11–22.

vissa, kulttuurisissa ideoissa ja moraalisisissa käsityksissä.²³ Lastenvaatteiden saarten metaforan avulla kuvaan sitä, miten nämä ideat ja ajatusrakenteet tulevat ilmi lasten materiaalisessa kulttuurissa, jonka osalta tarkastelun kohteina tässä yhteydessä ovat nimenomaan lastenvaatteet.

Aiempi tutkimus

Lapsuuden tutkimus

Suomessa lapseksi määritellään jokainen alle 18-vuotias. Lapsuus ei kuitenkaan ole vain biologisesti määritelty, kaikissa yhteisöissä samalla tavoin ymmärretty ikävaihe, vaan kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentunut idea.²⁴ Lapsuutena pidetään sitä ihmiselämän ajanjaksoa, joka on juridisesti mutta myös sosiaalisesti ja biologisesti määritelty lapsuudeksi ja erotettavissa aikuisuudesta.²⁵ Lapsuutta, nuoruutta ja aikuisuutta ei kuitenkaan pidetä toisistaan täysin erillisinä jaksoina ihmisten elämässä, vaan toisiinsa limittyneinä elämänvaiheina.²⁶ Lapsuus, lastenhoito ja kasvatus ovat olleet psykologisen ja kasvatustieteellisen tutkimuksen ominta aluetta, kun taas kulttuurien tutkimuksen tai yhteiskuntatieteiden näkökulmasta lapsuutta on tarkasteltu vähemmän. Lapsuudentutkimus²⁷ syntyi lähinnä sosiologian ja kasvatustieteen piirissä 1980-luvulla,²⁸ mutta nykyään se on laajentunut monitieteiseksi tutkimukseksi, jonka keskeinen pyrkimys on lasten ymmärtäminen osana yhteiskuntaa ja sen rakenteita sekä kulttuuria.²⁹

Kansatieteessä lapsuutta on tutkittu esimerkiksi muistitiedon kannalta, kuten Pirjo Korkiakankaan väitöskirjassa *Muistoista rakentuva lapsuus*. Korkiakankaan tutkimus käsittelee aikuisten muistelemaa lapsuutta ja problematisoi lapsuuden kulttuurisia ja historiallisia sisältöjä.³⁰ Kansatieteilijä ja kasvatustieteilijä Marjatta Kalliala on tutkinut lasten leikkikulttuuria. Kalliala on havainnoinut lasten toimintaa päiväkodeissa ja myös haastatellut heitä.³¹ Bo Lönnqvist on perehtynyt lastenkulttuuriin tutkimalle leikkikaluja historiallis-antropologisesta näkökulmasta.³² Lapsuuden tutkimus on keskittynyt usein kasvatukseen, sosialisointiin ja vallankäytön problematiikkaan. Esimerkiksi Markku Aukia on tarkastellut väitöskirjassaan *Lapset olkoot ihmisiksi* Suomen talonpoikaiskotiensa hiljaista kasvatusta. Tässä yhteydessä Aukia on sivunnut myös vaatteiden avulla lapsille ja ympäristölle välitettävää kulttuurista tietoa ja kasva-

23 Pascoe 2012, 209–211; Brookshaw 2009, 366.

24 Prout & James 2015, 6–8.

25 Karlsson 2012, 18; James & James 2008, 25.

26 Vänskä 2012, 32–34.

27 Childhood studies, new social studies of childhood.

28 Karlsson 2012, 20.

29 Alanen 2009, 9.

30 Korkiakangas 1996.

31 Kalliala 1999.

32 Lönnqvist 1992; Lönnqvist & Silvander 1999.

tustapaa.³³ Kielitieteilijä Veikko Ruoppila taas on osittain kansatieteelliseen kysymyksenasetteluun liittyen kuvannut talonpoikaista lastenkasvatusta vallankäytön näkökulmasta kirjassaan *Kansa lastensa kasvattajana*.³⁴ Etnologi Hilkka Helstin tutkimus äitiyteen ja synnytykseen liittyvästä kulttuurin murroksesta 1900-luvun alkupuolella ja keskivaiheilla kartoittaa äitiyteen ja lapsiin liittyviä suhtautumistapoja ja arvoja. Tutkimuksen lähteenä on käytetty Museoviraston vuonna 1989 keräämää kotisyntyysaiheista muistitietoaaineistoa.³⁵ Myös historian­tutkija Kirsi Vainio-Korhosen kätilöiden, synnytysten ja arjen historiaa käsittelevä kirja *Ujostelemattomat*³⁶ valaisee samaa aihepiiriä. Lasten suullista perinnettä on Suomessa tutkittu melko runsaasti; etenkin folkloristi Leea Virtanen on 1970-luvulta lähtien tuonut esiin muun muassa kouluikäisten nykyperinnettä ja huumoria³⁷.

Kansainvälisesti lapsuuden tutkimuksen keskeisin kertomus on ollut ranskalaisen sosiaalishistorioitsija Philippe Arièsin 1960-luvulla esittämä tulkinta, jonka mukaan lapsuus erillisenä ikävaiheena on historialtaan nuori ilmiö. Arièsin mukaan lapsuus ”keksittiin” Euroopassa 1500–1600-luvuilla, jolloin käsitys pikkulapsista viattomina olentoina alkoi vakiintua. 1700-luvulta lähtien lasten suojelusta, kasvatuksesta, terveydestä ja hygieniasta alettiin pitää uudella tavalla huolta.³⁸ Valistus­aika pidetäänkin yleisesti lapsiin kohdistuvien asenteiden ja ihanteiden tärkeänä käännekohtana. Erityisen suuri vaikutus oli ranskalaisen valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau ajatuksilla. Vuonna 1762 ilmestyneessä teoksessaan *Émile ou de l'Éducation*³⁹ Rousseau vaati vapauttamaan lapsen sekä henkisistä että fyysisistä kahleista.⁴⁰ Euroopassa ja Amerikassa lapsuudesta tuli laajemmin sosiaalinen normi vasta 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvulla, jolloin lapsuuteen alkoi kohdistua myös yhä enemmän tieteellistä kiinnostusta eri tutkimusaloilla.⁴¹

1980-luvulla lapsuudentutkimuksen kentällä alettiin tuoda esille huolta lapsuuden katoamisesta ja lyhenemisestä. Tämä huoli on ollut yhteydessä teknologian kehityksen mukanaan tuomiin muutoksiin lasten ajankäytössä ja arkielämässä sekä näihin ilmiöihin liittyviin uhkakuviin.⁴² Tämän keskustelun asema ei kuitenkaan ole ollut

33 Aukia 2010.

34 Ruoppila 1954.

35 Helsti 2000.

36 Vainio-Korhonen 2012.

37 Esim. Virtanen 1970.

38 Ariès 1962, 33–49, 128–133.

39 Kirja ilmestyi suomeksi 1905 nimellä *Émile eli kasvatuksesta*.

40 Rousseau vahva vaikutus kasvatusihanteisiin asettuu ristiriitaiseen valoon, kun sitä peilaa Rousseau omaan elämään. Hänellä itsellään oli viisi lasta, jotka hän kaikki heti niiden synnyttyä laittoi löytölasten kotiin, koska väitti olevansa liian köyhä heitä kasvattamaan. Myöhemmin hänen sanotaan tunteneen tästä raskaita tunnonvaivoja. Rousseau oma äiti kuoli viikko hänen syntymänsä jälkeen. Hänet kasvatti isä, joka ”ei suinkaan osoittautunut järkeväksi kasvattajaksi, hän kun esim. yökaudet poikansa kanssa luki kirjoja, muiden muassa romaaneja ja Plutarkoksen elämäkertoja”. (Rousseau 1905, II, VIII, V.A. Koskenniemen kirjoittamasta johdannosta).

41 Gillis 2008, 321–322.

42 Ks. Postman 1985; Ruckenstein 2013, 13–18.

yhtä vahva kuin Arièsin käsitys lapsuudesta sosiaalisesti rakennettuna ilmiönä.⁴³ Historiallisesti lapsuus on ollut rakenteellisesti näkymätöntä, eikä lapsuuden historian tutkimuksella ole pitkiä juuria. Vasta uusimmassa lapsuudentutkimuksessa lapsia on alettu lähestyä ei pelkästään tutkimuskohteina, vaan myös tutkimusprosessin osantottajina. Heidän omat mielipiteensä on alettu ottaa huomioon, ja heitä kuunnellaan yhä enemmän.⁴⁴ Myös kulutustutkimuksessa on otettu esille, että lapset eivät ole vain kaupallisen kulttuurin ja mainonnan uhreja vaan myös aktiivisia kuluttajia.⁴⁵

Lapsuudentutkimus on kasvattanut monilla eri tieteenaloilla suosiotaan etenkin 1990-luvulta lähtien. Kulttuurien tutkimuksen kentällä esimerkiksi antropologi Minna Ruckenstein on tutkinut lapsuutta talouden näkökulmasta sekä lasten suhdetta leluihin, teknologiaan ja ruokaan.⁴⁶ Myös arkeologiassa on kiinnitetty huomiota lapsien ja lapsuuden näkyväksi tekemiseen.⁴⁷ Sosiologi Leena Alasen mukaan lapsia koskevan systemaattisen tutkimustiedon ajankohtainen tarve on kiihdyttänyt lapsuudentutkimusta 2000-luvulla. Tämän kehityksen taustalla hän näkee Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1989 hyväksymän ja Suomen valtion kaksi vuotta myöhemmin ratifioiman Lasten oikeuksien yleissopimuksen, jonka ansiosta lasten asemaan ja hyvinvointiin on alettu kiinnittää huomiota yhä enemmän.⁴⁸ Uudessa lapsuudentutkimuksessa keskeistä onkin lasten toimijuuden korostaminen ja osallisuuden edistäminen. Lapset nähdään aktiivisina subjekteina, jotka myös vaikuttavat ympäristöönsä ja yhteisöihinsä, ei vain sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden passiivisina osina. Lasten omilla näkökulmilla on merkitystä myös ilman aikuisten määrittämiä reunaehtoja.⁴⁹ Käsitys lapsuudesta sosiaalisena konstruktiona on edelleen keskeinen uuden lapsuudentutkimuksen paradigmassa; lapsuus ei ole nykykäsityksen mukaan vain biologisesti määritelty tai universaali ikävaihe, vaan kulttuurisesti rakennettu idea.⁵⁰

Pukeutumisen tutkimus

Tuskinpa kulttuuri millään muulla alalla siinä määrin on ollut muutosten alainen kuin puvun. Niukasta alusta se on useimmilla maantieteellisillä alueilla kasvanut koko ruumista suojaavaksi verhoiksi. Enemmän kuin missään muussa ihmishengen tuotteessa tulevat siinä näkyviin erilaiset maku- ja muotisuunnat. Siinä kuvastuvat myös kantajan sukupuoli, sieluntila, hänen ikänsä, suhteensa avioliittoon, hänen yhteiskunnallinen asemansa ja jäsenyytensä jossakin erikoisessa ihmisryhmässä tai uskonlahkossa – vieläpä vuodenaikakin, jona pukua kannetaan.⁵¹

43 Korkiakangas 1996, 44–45.

44 Karlsson 2012, 22–24, 26–35.

45 Cook 2004, 4–7; Ruckenstein 2013, 13–19, 115–120; ks. myös Vänskä 2012.

46 Ks. Ruckenstein 2013.

47 Ks. Brookshaw 2016.

48 Alanen 2009, 9, 25–26; Karlsson 2012, 29.

49 Prout & James 2015, 6–8, 25; Kuukka 2015, 10–11, 48; ks. myös Karlsson 2012; Lehtinen 2000; Ylönen 2016; Paju 2013; Roos 2015.

50 Prout & James 2015, 6–8.

51 Sirelius 1989b [1919], 357; Sirelius 1990 [1915], 1.

Kansatieteilijä U.T. Sireliuksen tekstistä ilmenee, että hän piti pukeutumista 1900-luvun alussa hyvin ilmaisuvoimaisena aineellisen kulttuurin ilmiönä ja myös varsin keskeisenä kansatieteen tutkimuskohteena. Kansatieteessä ja antropologiassa pukeutumisen tutkimuksen painopiste on ollut pitkään ”perinteisissä” tai ”ei-länsimaisissa” kulttuureissa,⁵² ja tarkastelun kohteena ovat olleet esimerkiksi eri alueiden kansanpuvut.⁵³ Esineiden ja kulttuurien tutkimuksen muuttuvat paradigmat ovat kuitenkin nähtävissä myös pukututkimuksessa. Yhteiskunnan modernisoitumisen myötä kaotamassa olevia pukuja on pyritty tallentamaan tarkastelemalla niiden materiaalisia ominaisuuksia, kuten malleja, muotoja, kangaslaatuja ja yksityiskohtia.⁵⁴ Lisäksi pukujen tutkimuksessa on keskitytty pukeutumisen symbolisten ulottuvuuksien selvittämiseen: vaatteiden merkityksiin ja niiden välittämiin viesteihin sekä mainontaan.⁵⁵ Kansatieteellisen pukututkimuksen uranuurtajia on Suomessa ollut etenkin Bo Lönnqvist, jonka pukututkimusten kirjo ulottuu muodista ja pukeutumisesta maaseudulla 1870–1920-luvuilla⁵⁶ ja kansanpuvuista ja kansallispuvuista⁵⁷ aina miesten alusvaatteisiin erotiikan kontekstissa⁵⁸ sekä vaatteiden näkymättömään ja osin tiedostamattomaan valtaan⁵⁹. Lönnqvist on laajentanut etnologisen pukututkimuksen ajallista painopistettä menneisyyden tutkimuksesta nykyisyyden tutkimukseen. Lönnqvist toi 1970-luvulla esiin, että kansanpukujen tutkiminen on etnologiassa edelleen perusteltua, jos kansan puvuksi ymmärretään kunkin ajan alati muuttuva pukeutumistyyli.⁶⁰ Hän myös uudisti esinelähtöistä, vaatteiden materiaalisista ominaisuuksista lähtevää tutkimusta ilmiökeskeiseen, vaatteiden käyttöä, funktioita ja merkityksiä tarkastelemaan suuntaan.⁶¹ Ildikó Lehtinen taas on tehnyt uran suomalais-ugrilaisen kansanpukujen parissa sekä kansallismuseon pukukokoelmien tutkijana, ja hän on pohtinut myös museokokoelmien käyttöä tutkimuksen lähteenä.⁶² Lönnqvistin ja Lehtisenkin käyttämän semioottisen ja funktionaalisen vaatteiden lähestymistavan taustalla vaikuttavat esimerkiksi venäläisen kansatieteilijä Petr Bogatyrevin kansanpukuja koskevat tutkimukset.⁶³

Nykypukeutumista suomalaisessa etnologiassa on tutkittu melko vähän. Lönnqvistin 1972 ilmestyneen väitöskirjan jälkeen pukeutumiseen on keskitytty vain kahdessa väitöskirjassa. Vuonna 2000 julkaistu Päivi Aikasalon tutkimus käsittelee naisten pukeutumisihanteita ja niihin vaikuttaneita tekijöitä 1920–1960-luvuilla,⁶⁴ ja

52 Entwistle & Wilson 2001.

53 Kaukonen 1985; Lönnqvist 1972; Sirelius 1989b [1919]; Sirelius 1990 [1915].

54 Ks. Lönnqvist 1972, 13–14; Taylor 2004, 202; Svensson 1974.

55 Turunen 2008, 38, 170; Jacobson 1994; Berggren Torell 2007.

56 Lönnqvist 1972.

57 Lönnqvist 1978.

58 Lönnqvist 2001.

59 Lönnqvist 2008.

60 Lönnqvist 1974, 59; ks. myös Turunen 2011, 37.

61 Ks. esim Lönnqvist 1973, 1976, 1978, 1979, 2001 ja 2008.

62 Esim. Lehtinen 1995, 1999 & 2016; Lehtinen & Sihvo 2005.

63 Ks. esim. Bogatyrev 1971.

64 Aikasalo 2000.

vuonna 2011 ilmestynyt Arja Turusen väitöskirja analysoi diskurssien tutkimuksen avulla naisten housuihin liittyneitä käsityksiä: arvoja, ihanteita, vastustusta ja kiinnostusta.⁶⁵ Sekä Aikasalo että Turunen ovat käyttäneet lähteinään aikakauslehtiä. Aikasalo tarkastelee Kotiliedessä julkaistuja pukeutumisartikkeleja ja -mainoksia, kun taas Turunen käyttää aineistonaan useita Suomessa vuosina 1889–1945 ilmestyneitä naistenlehtiä. Naistenlehdet pukeutumisjuttuineen ja -mainoksineen ovat ensisijaisen tärkeää tutkimusaineistoa pukeutumiseen liittyviä ihanteita ja arvoja tarkasteltaessa, mutta ne eivät kuitenkaan kerro pukeutumisen arkisista käytännöistä. Aikasalo onkin täydentänyt aineistoaan Kotilieden toimittajien ja lukijoiden sekä vaatemyyjien ja ompelijoiden haastatteluilla. Näiden tutkimusten lisäksi Tuula Leimu on tutkinut teollisuustyöväestön pukeutumista kyselyaineistoa aineistonaan käyttäen⁶⁶ ja Anna Maria Viljanen⁶⁷ samoin kuin Pirkko Madetoja⁶⁸ ovat tutkineet romaninaisten pukua. Mirja Tervo taas on kirjoittanut korkokenkien symboliarvosta etnografisessa analyysissään, jossa hän kertoo työskentelystä luksuksenkiä myyvässä liikkeessä New Yorkissa.⁶⁹

Ruotsalaisen etnologin Maja Jacobsonin vuonna 1994 ilmestyneen väitöskirjan aiheena on nuorten naisten pukeutuminen kommunikaationa ja identiteetin rakentamisen välineenä 1980-luvulla.⁷⁰ Hänen aineistonsa koostuu kyselyistä, ryhmähaastatteluista ja havainnoinnista. Jacobson on tutkinut myös värien käyttöä pukeutumisessa.⁷¹ Myöskään ruotsalaisessa etnologiassa pukeutumista ei ole kansanpukuihin kohdistuneen kiinnostuksen jälkeen tutkittu erityisen paljon, mutta pukeutumisen tutkimus vaikuttaa olevan Ruotsissa nousussa, sillä Tukholmaan perustettiin vuonna 2006 monitieteinen muodintutkimuksen keskus (Centrum för Modevetenskap)⁷². Muotiin ja sen historiaan keskittyviä oppiaineita on mahdollista opiskella yliopistoissa myös ainakin Australiassa, Yhdysvalloissa, Brittein saarilla, Tanskassa, Kanadassa ja Ranskassa. Muotia ja pukeutumista on tutkittu myös esimerkiksi sosiologian ja filosofian näkökulmista.⁷³

Kuten vaatteita tutkinut antropologi Kaori O'Connor on todennut, muodin ja pukeutumisen tutkimus on jäänyt toistaiseksi melko kapea-alaiseksi ja teoreettiseksi. 1970–1980-luvun marxismista ja feminismistä vaikutteita saanut ja semioottisesti painottunut, pukeutumista kielenä ja merkkijärjestelmänä tarkastellut tutkimustapa valtasi vaatteisiin liittyvän tutkimuksen. Länsimaisia vaatteita tutkittaessa on korostettu muodin merkitystä ja poliittisten ja yhteiskunnallisten tapahtumien vaikutusta muodin muutoksiin. Tavallisten ihmisten arkipäiväistä pukeutumista taas ei ole

65 Turunen 2011.

66 Leimu 1977.

67 Viljanen 2011.

68 Madetoja 2010; Madetoja on keskittänyt artikkelissaan nimenomaan Kansallismuseon kokoelmissa oleviin pukuihin.

69 Tervo 2010.

70 Jacobson 1994.

71 Jacobson 2009.

72 Ks. <http://www.ims.su.se/modevetenskap>.

73 Taylor 2013, 25.

katsottu yhtä tärkeäksi tutkimuksen kohteeksi. Elitististä huippumuotia ja haute couturea on tutkittu valtavasti suhteessa siihen, kuinka harvojen ulottuvilla tällainen pukeutuminen on ollut. Keskiluokkaista pukeutumiskulttuuria tai massamuotia taas on tarkasteltu vain vähän. Lisäksi muodin tutkimuksessa on painotettu nuorison ja nuorten aikuisten pukeutumista, kun taas muut ikäryhmät – niin keski-ikäiset, iäkkäät kuin lapsetkin – ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Muotia on myös tutkittu runsaasti erotiikan ja fetissien kontekstissa, vaikka pukeutumisessa on kyse paljon muustakin kuin seksuaalisuuden ilmaisusta. O’Connorin mukaan tutkimus on jopa kaventanut muodin kenttää: vanhanaikaisena pidettyihin pukuhistoriikkisiin verrattuna tällaisessa sosiologisesti painottuneessa pukeutumisen tutkimuksessa on toki dynaamisuutta, mutta se on samalla luonut analyttisen mustan aukon, joka on syntynyt kun kaupallinen on erotettu kulttuurista ja käytäntö teoriasta, ja se mikä on tavallista ja yleistä on unohdettu erikoisuuksia ihmeteltäessä.⁷⁴ Sosiologia ja kulttuuritieteet ovat pukeutumisen tutkimuksessa keskittyneet vaatteiden kulutukseen ja käyttämiseen, kun taas markkinointi, taloustieteet ja teollisuushistoria ovat kiinnittäneet huomionsa vaatteiden valmistamiseen ja tuotantoon. Tällainen jako on itse muodin ja vaatteiden kannalta keinotekoinen, ja näiden näkökulmien yhdistäminen olisi pukeutumisen ymmärtämisen kannalta tärkeää. Muodin pukuhistoriallinen, sosiologinen ja kulttuuritieteellinen tutkimus jää usein teoreettiselle tasolle, eikä tavoita niitä mekanismeja, joiden kautta muoti muuntautuu arkipäiväisiksi käytänteiksi ja jokapäiväisiksi vaatevalinnoiksi.⁷⁵

Pukeutumisen tutkimuksessa onkin otettu enenevässä määrin esille myös vaatteiden materiaalisuus ja niiden paitsi esteettiset, myös aistinvaraisesti tulkittavat ominaisuudet. Antropologi Daniel Millerin mukaan vaatteissa olennaista on se, miltä ne näyttävät ja tuntuvat, ja näihin ominaisuuksiin perustuu myös niiden kyky ilmaista ja välittää merkityksiä, kuten kulttuurisia arvoja, moraalialta, valtaa ja myyttejä.⁷⁶ Arkielämän pukeutumisvalintojen ja käytänteiden takana on myös ruumiillisia ja käytännöllisiä aspekteja.⁷⁷ Vaatteet eivät ole vain ihmisen yllä oleva suoja ja pinta, vaan ne ovat välittäjiä ihmisen ja ulkomaailman välillä. Siinä mielessä ne ovat ihmisen jatke, joka ottaa vastaan kosketuksen keittiöön, perheeseen, työtovereihin ja ventovieraisiin kaupan jonossa ja muualla arkielämässä.⁷⁸ Materiaalisena kulttuurina vaate ei kuitenkaan ole vain minän jatke tai heijastuma, vaan sillä on omat materiaaliset ominaisuutensa ja kulttuuriset merkityksensä. Länsimaisessa ontologiassa ”minuus” on ihmisessä syvällä sisällä olevaa, kun taas se mikä on pinnalla, on turhaa ja epäolennaista, pelkkää ulkokuorta. Vaatteiden valinta, käyttö ja tulkinta on kuitenkin kompleksisempi koko-

74 O’Connor 2005, 41–43; ks. myös Entwistle & Wilson 2001, 1–4.

75 Entwistle 2000, 1–5; Entwistle 2001, 33–55.

76 Miller 2005, 1–3, 15–16.

77 Ks. Entwistle 2001, 33–55.

78 Miller 2005, 1–3, 15–16.

naisuus, joka toimii omalta osaltaan identiteetin ja sosiaalisen roolin muodostumisessa.⁷⁹

Lastenvaatteet tutkimuksen kohteina

Lastenvaatteita, ja etenkin pienten lasten vaatteita on tutkittu hyvin vähän suhteessa siihen, miten paljon pukeutumista yleensä ottaen on tutkittu. Sama koskee myös laajemmin lasten kulttuuriperinnön tutkimusta, jonka vähäisyyteen on kiinnitetty viime vuosina huomiota museologisessa ja materiaalista kulttuuria käsittelevässä keskustelussa.⁸⁰ Lasten materiaallisen kulttuurin tutkimuksen keskiössä ovat olleet etenkin lelut ja leikkikalut, ja vaateista on tutkittu vähemmän. Esimerkiksi Bo Lönnqvist on sivunnut useissa pukututkimuksissaan myös lastenvaatteita⁸¹, mutta tarkemmin hän on lähestynyt lapsuutta lelujen kautta.⁸² Monissa pukuhistorian yleisesityksissä lastenvaatteita sivutaan aikuisten pukeutumisen ohessa, mutta esimerkiksi etnologiassa lasten pukeutuminen on jäänyt vähälle huomiolle. Esimerkiksi kansatieteilijä U. T. Sireliuksen Suomen kansanomaisen kulttuurin vuonna 1919 julkaistussa yleiskatsauksessa kirjoitetaan kansanpuvuista, kuten muistakin aineellisen kulttuurin ilmiöistä, seikkaperäisesti, mutta lastenvaatteisiin tutkimuksessa viitataan vain muutamalla lauseella.⁸³ Lastenhoito ja pukeminen ovat olleet äitien, isoäitien ja naisten arkipäiväistä aluetta, jonka erityispiirteistä etenkin kulttuurista kirjoittaneet miehet ovat tuskin edes olleet tietoisia. Kaija Heikkisen mukaan kansatieteessä ihminen nähtiin pitkään miespuolisena toimijana. Talonpoikaisyhteiskuntaa tutkittaessa keskeisinä osa-alueina olivat miesten työt ja miesten maailma. Naisten työt esitettiin kansatieteessä marginaalisina ja heidät sijoitettiin kodin piiriin,⁸⁴ eikä naistutkijoita ollut tuomassa kansatieteeseen naisnäkökulmaa ennen kuin 1930–1940-luvuilla. 1980-luvulta lähtien sukupuolinäkökulmasta lähtenyt tutkimus on vahvistunut ja tehnyt naisten elämää näkyväksi.⁸⁵

Kansatieteilijä Ilmar Talve perehtyy omassa, vuonna 1980 ilmestyneessä kansankulttuurin kuvauksessaan lastenvaatteisiin hieman perusteellisemmin, ja hän kuvaillee esimerkiksi kastepukuja.⁸⁶ Myös Toini-Inkeri Kaukonen kuvaa kansanpukuja ja kansallispukuja käsittelevässä tutkimuksessaan talonpoikaislasten vaateista.⁸⁷ Pukututkija Riitta Pylkkänen on tutkinut lasten kapalo-, kaste- ja juhlavaatteita etenkin 1500–1700-luvuilta.⁸⁸ Kastepuvuista museokokoelmissa on kirjoittanut myös Marja-Liisa Lehto⁸⁹, ja Pirkko Sihvo on käsitellyt kastemyssyjä Kansallismuseon kokoel-

79 Woodward 2005, 21–22, 38; Ribeiro 1986, 12–18.

80 Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3; ks. myös Pascoe 2012; Brookshaw 2009.

81 Ks. esim. Lönnqvist 1972, 1978.

82 Lönnqvist 1992; Lönnqvist & Silvander 1999.

83 Sirelius 1989b [1919].

84 Vrt. Östman 2000; Markkola, Östman & Lamberg 2014.

85 Heikkinen 2007, 28–29, 35; ks. myös Östman 2000; Markkola, Östman & Lamberg 2014.

86 Talve 1980, 134.

87 Kaukonen 1985, 259–265.

88 Esim. Pylkkänen 1984.

89 Lehto 1988.

miin keskittyvässä kirjassa *Rahwaan puku*⁹⁰. Ruotsalaisen Inga Wintzellin vuonna 1972 ilmestynyt tutkimus lastenvaatteiden historiasta käsittelee 1700–1900-lukujen lasten pukemistapoja.⁹¹ Pia Olsson on tutkinut 2000-luvun poikien suhdetta aineelliseen kulttuuriin, ja tässä yhteydessä vaatteiden merkitys statuksen muodostamisessa nousee voimakkaasti esille. Olssonin tutkimuksessa tarkastellaan kuitenkin teini-ikäisiä poikia, jolloin kysymyksenasettelu on monessa kohdin erilainen kuin pienten lasten esinesuhteista puhuttaessa.⁹²

Kiinnostus lastenvaatteiden tutkimiseen on lisääntynyt viime vuosikymmeninä. Etnologiviiveka Berggren Torellin vuonna 2007 julkaistun etnologian väitöskirjan aiheena on 1920–1950-lukujen ruotsalaisen kansankodin lasten vaateista koskeva keskustelu. Berggren Torell käyttää tutkimuksessaan diskurssianalyysiä tulkitessaan esimerkiksi viestimissä käytyä keskustelua.⁹³ Ruotsissa lastenvaatteita on käsitelty myös sosiaaliantropologi Fanny Ambjörssonin vaaleanpunaisen värin problematiikkaan keskittyvässä kirjassa⁹⁴ sekä kasvatustieteilijä Anette Hellmanin sukupuolirooleja koskevassa tutkimuksessa⁹⁵. Taidehistoriaa, muotia ja queer-kulttuuria tutkinut Annamari Vänskä julkaisi vuonna 2012 tutkimuksen lasten muodista mainoskuvien kautta tarkasteltuna.⁹⁶ 2000-luvulla Suomessa on tehty pro gradu -tutkielmia esimerkiksi poikien golfhousuista⁹⁷ ja äitien lastenvaatekäsitteistä⁹⁸, ja esikouluikäisten lasten omia käsitteitä pukeutumisesta on kartoitettu kasvatustieteen pro gradussa.⁹⁹ Vuonna 1998 on tehty myös tutkielma koulupoikien pukeutumisesta Helsingin Vallilassa.¹⁰⁰ Käsitteetieteessä lasten pukeutumista on käsitelty Anita Heikkilän väitöskirjassa, jonka aiheena on koululaisten pukeutuminen pohjoissuomalaisessa maalaiskylässä vuosina 1909–1939.¹⁰¹

Iso-Britanniassa lastenvaatteiden historiaa ja niiden vaiheita on tutkittu paljon. Iris Brooken kirja *English Children's Costume Since 1775*¹⁰² ilmestyi vuonna 1930, Elizabeth Ewingin *History of Children's Costume*¹⁰³ vuonna 1977, Clare Rosen *Children's Clothes. Since 1750*¹⁰⁴ vuonna 1989, Anne Buckin *Clothes and the Child. A Handbook of Children's Dress in England 1500–1900*¹⁰⁵ vuonna 1996 ja John Peacockin pukuhistoriallisiin piirroksiin keskittyvä kuvakirja *Children's Costume. The Complete Histo-*

90 Lehtinen & Sihvo 2005.

91 Wintzell 1972.

92 Olsson 2011a.

93 Berggren Torell 2007.

94 Ambjörsson 2011.

95 Hellman 2010.

96 Vänskä 2012.

97 Brander 2002.

98 Mattila 2008.

99 Lumiaho 2009.

100 Pentti 1998.

101 Heikkilä 2008. Käsitteetieteessä on tehty myös muita opinnäytetöitä lastenvaatteisiin liittyvistä aiheista, esim. Virtanen 2004 ja Wahlberg 2009.

102 Brooke 1978 [1930].

103 Ewing 1977.

104 Rose 1989.

105 Buck 1996.

rical Sourcebook¹⁰⁶ vuonna 2009. Kuten jo näiden teosten nimet antavat ymmärtää, ne pyrkivät olemaan kattavia lasten pukuhistorian käsikirjoja, ja niissä keskitytään etenkin historiallisiin lastenvaatteisiin. Käytännössä tämä tarkoittaa myös keskittymistä varsin yläluokkaisiin ja elitistisiin pukemistapoihin, sillä etenkin 1600–1800-luvuilta säilyneet lähteet, kuten maalaukset ja museoesineet, kuvaavat hovin ja eliitin lasten pukuja. Clare Rose on tutkinut myös poikien vaatteita jälkiviktoriaanisen ajan Englannissa.¹⁰⁷ 1900–2000-lukujen lastenvaatteita ja tavallista arkipukeutumista on tutkittu vähemmän, mutta 1900-luvun lastenvaatteita ja etenkin massateollisuuden vaikutuksia on tutkinut esimerkiksi Alice Guppy kirjassaan *Children's Clothes 1939–1970*¹⁰⁸. Myös yhdysvaltalainen sosiologi Daniel Cook on tutkinut lastenvaateteollisuutta ja lapsiin liittyvää kuluttamista.¹⁰⁹

Tyypillistä lapsuudentutkimukselle on ollut se, että lapsiin liittyviä aiheita tutkitaan aikuisten näkökulmasta.¹¹⁰ Tästä on kyse esimerkiksi silloin, kun tarkastellaan aikuisten muistoja omasta lapsuudestaan.¹¹¹ Myös lapsiin liittyvän materiaallisen kulttuurin tutkimus on keskittynyt lelujen ja vaatteiden keräilyn ja muotoilun näkökulmaan, jossa lasten ja esineiden suhteita ei ole tuotu esiin.¹¹² Vaatimus tutkia lapsia heidän omilla ehdoillaan, ”in their own right”, nousi esiin lapsuudentutkimuksen piirissä 1970-luvulla, minkä jälkeen lasten omista kokemuksista ja näkemyksistä on alettu kiinnostua yhä enemmän.¹¹³ Tämä näkyy myös lastenvaatteiden tutkimuksessa. Sosiologi Elina Paju käsittelee päiväkotien arkea tarkastelevassa väitöskirjassaan myös lasten vaatteita ja aineellista ympäristöä osana heidän toimintaansa,¹¹⁴ ja kasvatustieteilijä Anu Kuukka on tarkastellut lasten ruumiillisuuteen liittyen myös vaatteita.¹¹⁵ Molemmat tutkimukset ovat rakentuneet päiväkodeissa tehtävän kenttätöön ympärille.¹¹⁶ Brittiläinen kasvatustieteilijä Jon Swain on tutkinut 10–11-vuotiaiden lasten pukeutumista etenkin poikien maskuliinisen identiteetin muodostamisen välineenä.¹¹⁷ Norjalainen sosiaaliantropologi Mari Rysst on tarkastellut 10-vuotiaiden tyttöjen tapoja ilmaista feminiinisyttä vaatetuksen keinoin sekä sitä, miten heidän tulkintansa pukeutumisesta eroavat vanhempien sukupolvien tekemistä tulkinnoista.¹¹⁸ Brittiläinen sosiologi Christopher Pole taas on haastatellut 6–11-vuotiaita lapsia tutkiessaan lasten muotia ja kulutuskuultuuria.¹¹⁹ Kaikissa näissä tutkimuksissa käytettyä etnografista

106 Peacock 2009.

107 Rose 2010.

108 Guppy 1978.

109 Cook 2004.

110 Ks. Karlsson 2012, 26–27; Brookshaw 2009, 365–368, 378–381.

111 Ks. Korhokangas 1996.

112 Brookshaw 2016.

113 Alanen 2009, 20; Prout & James 2015, 6–7.

114 Paju 2013.

115 Kuukka 2015.

116 Myös kasvatustieteilijä Piia Roos on tarkastellut väitöskirjassaan lasten päiväkotiarkea (Roos 2015).

117 Swain 2002.

118 Rysst 2010.

119 Pole 2007.

kenttätutkimusta, jossa lapsia on haastateltu ja heidän toimintaansa on havainnoitu kouluissa, kotona ja kaupungilla, pidetään toimivana metodina lasten tutkimisessa.¹²⁰

Tutkimuskohde: puettu lapsuus

Tutkimuksen aiheena ovat lastenvaatteet ja puettu lapsuus Suomessa, mutta osana laajempaa kansainvälistä lapsiin liittyvää keskustelua. Puettu lapsuus tai lastenvaatteisiin liittyvä kulttuuri ei tarkoita tässä yhteydessä yksiselitteistä tai yhtenäistä kokonaisuutta, vaan se sisältää ajatuksen menneisyyden ja nykyisyyden kerroksellisuudesta ja moninaisuudesta. Lastenvaatteet ovat arkielämään liittyvä aineellinen ilmiö, jota tarkastelen muutoksen ja pysyvyyden välisen ristiriidan näkökulmasta.¹²¹ Arkielämän käsitteeseen liittyvät toiston ja tavanomaisuuden merkitysten lisäksi taipumus vahvistaa totunnaisia käyttäytymismalleja, jolloin myös ”oman” kulttuurin ja ”muiden” kulttuurien väliset erot tulevat näkyviin päivittäisessä elämässä.¹²² Aineellisen kulttuurin tutkimustraditiossa arjen ja arkielämän käsitteet ovat olleet esillä kokoavina mutta suhteellisen vähän problematisoituina termeinä, jotka viittaavat tavanomaiseen ja yleiseen mutta muuttuvaan elämäntapaan.¹²³ Modernisaatioon liittyvistä muutoksista ja perinteiden murtumisesta huolimatta arkielämää määrittää tietty pysyvyys ja staattisuus kehdestä hautaan ja yli sukupolvienkin; arki täyttyy totumuksilla ja tavoilla, joiden kautta asioita tehdään, kuten on aina ennenkin tavattu tehdä.¹²⁴

Arkielämä viittaa myös ihmisten tapaan nähdä, järjestää ja elää elämäänsä ajan, tilan, ruumiin, sukupuolen ja esineiden kehityksen kautta.¹²⁵ Aivan kuten lapsuuteenkin, lastenvaatteisiin liittyy paljon erilaisia sanattomia, arjen rakenteisiin uppoavia käytäntöjä sekä arvoja ja ihanteita, jotka ovat osa lastenvaatesaarten maisemia ja niiden ajallisia kerrostumia. Lastenvaatteiden historiasta ilmenevät pukuhistorian vaiheiden lisäksi ne muutokset, joita on tapahtunut suhtautumisessa lapsiin ja lapsuuteen sekä esimerkiksi sukupuolen ilmaisuun ja kuluttamiseen. Kuvaan ja analysoin lastenvaatteiden tyypillisiä piirteitä ja niissä tapahtuneita muutoksia 1900–2000-luvuilla. Tavoitteena on erilaisten lähteiden ja erilaisten äänien avulla luoda monipuolinen ja laaja-alainen kuvaus lastenvaatteisiin liittyvistä arvomaailmoista ja konnotaatioista. Keskityn tässä tutkimuksessa alle kouluikäisten lasten¹²⁶ sisä- ja ulkovaatteisiin. Kouluiässä ja koulumaailmassa lasten pukeutumisen on todettu muuttuvan monella tapaa. Siihen vaikuttavat yhä enemmän kaverisuhteet ja yhä vähemmän vanhemmat.¹²⁷

120 Prout & James 2015, 7.

121 Ks. Ruotsala 2009, 183–184; Sääskilahti 1997.

122 Lönnqvist 2000, 98–99; Jokinen 2005.

123 Ks. Sappinen 2000, 24–26.

124 Heller 2005; Ruotsala 2005a, 19–21.

125 Lönnqvist 2000, 7–8.

126 Käytännössä tämä tarkoittaa ikävuosia nollasta seitsemään. Tässä tutkimuksessa en erittele tarkemmin varhaislapsuuden psykologisia tai fysiologisia kehitysasteita. Suomessa lasten oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jolloin he täyttävät seitsemän. Vuodesta 2015 lähtien myös koulu edeltävän vuoden esiopetus muuttui pakolliseksi.

127 Ks. Olsson 2011a; Pole 2007; Rysst 2010; Swain 2002.

Tutkimuskysymykseni ovat: Mitä asioita lastenvaateissa on pidetty tärkeinä, miten lastenvaateista puhutaan, ja mitä nämä asiat kertovat lapsuudesta ja lapsuuteen liitetystä merkityksistä? Miten lapset itse kokevat vaatteet, mitä he niistä ajattelevat ja miten he tulkitsevat vaatteita? Lastenvaatteita ja niihin liittyviä merkityksiä on tutkittu toistaiseksi vähän, ja näkökulma on ollut muodin, mainosten ja diskurssien tutkimuksessa.¹²⁸ Tässä tutkimuksessa nostan esille myös vaatteiden materiaaliset merkitykset ja sen, miten lastenvaateista puhutaan esineinä. Otan esiin myös lasten oman näkökulman. Etenkin 2000-luvun lapsudentutkimuksessa lasten aktiivista osallisuutta tutkimukseen on pidetty tärkeänä.¹²⁹ Tässä yhteydessä pohdin myös sitä, kuka tai ketkä vaikuttavat siihen, miten lapset puetaan. Onko syytä puhua lasten *pukemisesta* vai lasten *pukeutumisesta*? Valitsevatko aikuiset vai lapset lasten vaatteet?

Osana edelläkuvattua kysymyksenasettelua kysyn lisäksi, mitä museokokoelmat kertovat lasten pukemisesta ja pukeutumisesta. Tämä näkökulma koskee myös esinelähtöisen ja etenkin kokoelmalähtöisen tutkimuksen metodologisia mahdollisuuksia. Millaisia menetelmiä esinetutkimuksessa voi käyttää? Miten museoesineitä voi tutkia ja tulkita? Millaisia tuloksia valitsemillani tutkimusmenetelmillä voi saavuttaa? Tutkimus on metodisesti kokeileva: esimerkiksi museokokoelmia tulkitaan museon tietokantoja hyödyntävän kvantitatiivisen analyysin kautta sekä esineiden etnografisen analyysin avulla. Museokokoelmat ja niihin liittyvä metodologia on noussut osaksi tutkimuksen kysymyksenasettelua, koska museokokoelmilla on perinteisesti ollut vahva asema kansatieteellisessä esinetutkimuksessa,¹³⁰ mutta kokoelmien tulkintaan käytettäviä menetelmiä on etenkin viime vuosina pohdittu vain vähän.

Tarkastelun teoreettisina kehyksinä toimivat kansatieteellisen esinetutkimuksen sekä monitieteisen materiaalisen kulttuurin tutkimuksen tarjoamat puitteet. Vaikka kysymys on vaatteiden ja sitä kautta pukeutumisen tutkimuksesta, näkökulma aiheeseen suuntautuu nimenomaan materiaalisen kulttuurin tutkimuksesta, ei muodin- tai pukeutumistutkimuksen suunnasta. Myöskään sukupuolentutkimus ei ole kysymyksenasettelusani tai teoreettisessa viitekehyksessäni keskeisessä osassa, mutta sukupuoleen liittyvät tekijät tulevat kuitenkin lastenvaatteiden maailmassa voimakkaasti esiin.¹³¹ Vaatteiden tutkimus on etenkin ennen viime vuosikymmeniä painottunut semioottiseen visuaalisen kulttuurin tutkimukseen,¹³² ja myös museoesineiden tarkastelussa on keskitytty niiden visuaalisiin ominaisuuksiin.¹³³ Pukeutumisen diskurssien ja semiotiikan tutkimus keskittyy viestinnän ja merkitysten rakenteiden analyysiin, mutta arkielämän pukeutumisvalintojen ja käytänteiden takana on myös ruumiillisia ja käytännöllisiä aspekte-

128 Esim. Berggren Torell 2007; Ambjörsson 2011; Vänskä 2012.

129 Esimerkiksi kasvatustieteilijä Anu Kuukka (2015) on väitöskirjassaan nostanut myös lasten omien kokemusten ja ajatusten selvittämisen tutkimuskysymyksiiksi. Ks. myös Kalliala 1999; Karlsson 2012; Lehtinen 2000; Paju 2013; Ylönen 2016.

130 Esim. Lönnqvist 1972; Vuoristo 1978; Sammallahti 1980; Lehtinen 1994.

131 Ks. Ambjörsson 2011; Vänskä 2012.

132 O'Connor 2005, 42–43.

133 Dudley 2010, 6, 8–9.

ja.¹³⁴ Lähestyn aihetta muun muassa Daniel Millerin materiaalisuuskäsitysten kautta.¹³⁵ Materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa korostetaan niitä konteksteja ja suhteita, joiden avulla esineet saavat merkityksensä. Kiinnostuksen kohteina ovat tällöin paitsi esineet, myös ihmisten ja esineiden väliset suhteet. Esineet nähdään objektien sijaan aktiivisina toimijoina, jotka vaikuttavat käyttäjiinsä ja ympäröivään kulttuuriin. Tässä prosessissa olennaisessa osassa ovat itse esineet ja niiden materiaaliset ominaisuudet.¹³⁶ Yksi lähtökohta tutkimuksessa ovat Giorgio Riellon ja Sandra H. Dudleyn esittämät ajatukset esineiden tarkastelusta sellaisenaan, samaistumisen ja materiaalisuuden lähtökohdista, ei vain historian osana, arvoina tai merkityksinä.¹³⁷ Kulttuuri, myös lasten pukeutumiseen liittyvä materiaallinen kulttuuri on monimuotoista, pirstaloitunutta ja alati muuttuvaa. Materiaalinen kulttuuri ei ole ajasta, paikasta tai henkisestä ja poliittisesta ilmapiiristä irrallinen osatekijä. Vaikka esinetutkimus keskittyy esineiden eli aineellisen kulttuurin tarkasteluun, sen tärkein tutkimuskohde on kuitenkin ihminen ja sitä kautta koko kulttuuri ja yhteiskunta.¹³⁸ Lastenvaatteet ovat johtolanka, jonka avulla etsin tietoa ihmisten elämästä, motiiveista, arvomaailmasta ja suhteista toisiin ihmisiin. Vaate on esine, mutta aineellinen kulttuuri ei koskaan ole vain aineellista, vaan se saa täyden merkityksensä vasta siihen liitettyjen merkitysten, tarkoitusten, tekojen ja ajatusten kautta.¹³⁹

Pukeutumista on lähestytty diskurssianalyysin kautta etenkin silloin, kun sitä on pohdittu kirjoitetun aineiston ja esimerkiksi naistenlehtien tai mainosten kautta.¹⁴⁰ Pukeutumista on usein tulkittu myös viestintänä.¹⁴¹ Pukeutuminen on kuitenkin paljon muutakin kuin viestien välittämistä, käsitteitä tai puhetapoja, ja tässä tutkimuksessa korostan vaatteiden materiaalista luonnetta sekä aistielämysten ja tunteiden merkitystä vaatteiden tulkinnassa. Toisen maailmansodan aikaisia lapsuusmuistoja tutkinut Gabriel Moshenska on todennut, että aisteilla on keskeinen merkitys etenkin lasten esinesuhteissa ja aikuisten lapsuusmuistoissa.¹⁴² Aistien tutkimuksen kautta pyrin nostamaan esiin lasten fyysisen ja aisteihin vahvasti nojautuvan tavan tulkita esineitä.¹⁴³ Aistien merkitystä arkielämässä tai esinesuhteissa on tutkittu vähän. Suomessa kulttuurien tutkimuksen kentällä Jan Lofström¹⁴⁴ ja Helena Ruotsala¹⁴⁵ ovat pohtineet hajujen ja tuoksujen merkitystä ja Johanna Uotinen¹⁴⁶ aistipohjaisia kokemuksia ruumiillisessa tietämisessä. Vaatteet ovat lähempänä ihoa kuin mikään muu esine, joten etenkin vaatteita tulkittaessa aistien merkitys on keskeinen. Vaatteiden

134 Ks. Entwistle 2001, 33–55.

135 Miller 1994, 2005 & 2010.

136 Harvey 2009; Miller 2005 & 2010; Dudley 2010.

137 Riello 2009; Dudley 2010.

138 Ks. Ruotsala 2009, 183–184; Sääskilahti 1997.

139 Ks. esim. Miller 2005; Wilson 2005; Woodward 2005.

140 Esim. Berggren Torell 2007; Entwistle 2001; Turunen 2011.

141 Barthes 1990 [1967]; Franck 1997; Jacobson 1994; Kamila 2012; Lurie 1981; Ruotsala 1998.

142 Moshenska 2010.

143 Ks. Classen 2005 & 2012; Moshenska 2010; Smith 2007.

144 Lofström 2000.

145 Ruotsala 2007.

146 Uotinen 2010.

käyttämiseen liittyy monenlaisia aisteihin perustuvia havaintoja, elämyksiä ja kokemuksia, ja vaatteisiin myös tallentuu ihmisen henkilökohtaisia käytön jälkiä; hajuja, tahroja, ruumiin muotoja, mikä on merkityksellistä museokokoelmia käsiteltäessä ja tulkittaessa.¹⁴⁷

Monimuotoinen aineisto ja multistrategia

Käytän tutkimuksessa useita erilaisia lähdeaineistoja. Ensisijaisia aineistoja ovat museokokoelmat sekä 5–7-vuotiaiden lasten haastattelut. Haastattelujen avulla korostan lasten osallisuutta¹⁴⁸ heitä koskevaan tutkimukseen ja tuon museoesineiden tulkintaan yhteisöllisyyden¹⁴⁹ näkökulman. Esineiden tarkastelussa tärkeänä lähtökohtana pidetään niiden ajallisen ja paikallisen kehyksen huomioon ottamista.¹⁵⁰ Kontekstoin paitsi museokokoelmat, myös lasten haastattelut ajalliseen ja paikalliseen yhteyteensä muun lastenvaatekeskusteluun liittyvän aineiston avulla. Tutkimusaiheen taustaa valottavat Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen TYKL-arkiston¹⁵¹ ja Helsingin kaupunginmuseon¹⁵² kyselyvastaukset, lastenhoito-oppaat, mainokset ja internetissä käytävä keskustelu. Tuon esiin myös kaunokirjallisuuden sekä lastenkirjojen lastenvaatekuvauksia ja kuvituksia. Nämä aineistot tarjoavat lastenvaatteita käsittelevän keskustelun luoman kontekstin 1800-luvun lopulta tähän päivään saakka. Lastenvaatteiden historiaa tutkinut Clare Rose on päätenyt samantapaiseen aineistojen yhdistelmään poikien vaatteita käsittelevässä tutkimuksessaan. Museoiden kokoelmat edustavat usein, etenkin Iso-Britanniassa, eliitin lasten pukemista, eikä tavallisia arkivaatteita ole säilytetty. Rose käyttääkin tutkimuksessaan museokokoelmien lisäksi valokuvia, myyntiluetteloita, mainoksia, ompeluoppaita ja elämäkertoja.¹⁵³ Myös Inga Wintzellin lastenvaate tutkimus perustuu samankaltaiselle aineistojen kirjolle.¹⁵⁴ Useiden aineistotyyppien käyttäminen rinnakkain laadullisen analyysin tukena onkin tyyppillistä etnografiselle tutkimusmenetelmälle.¹⁵⁵ Laajan ja monitahoisen lähdeaineiston käyttö on valinta, jonka tarkoituksena on tarkastella aihetta useista eri suunnista ja näkökulmista. Eri aineistojen avulla nostan esille erilaisia lastenvaatteisiin liittyviä teemoja ja aineistoja, joiden kautta luon kuvan tutkimusaiheesta ilmiökeskeisesti siten, että en rajaa aihetta ajallisesti tai paikallisesti, vaan temaattisesti.

Esinetutkimuksesta kirjoittaessaan Teppo Korhonen on todennut, että mikään yksittäinen näkökulma ei pysty vangitsemaan tyydyttävästi esinemaailman aineellisia ja

147 Ks. Pearce 1992, 4–7, 11–35.

148 Ks. Paju 2013; Lehtinen 2000; Ylönen 2016.

149 Ks. Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

150 Pearce 2012b.

151 TYKL/kk/40.

152 EasyBeasy-haalaria käsittelevä kysely (EasyBeasy 1–28), joka tehtiin vuonna 2010.

153 Ks. Rose 2010.

154 Wintzell 1972.

155 Geertz 1983, 19; Suojanen 1996, 23–24; Hänninen 2012, 24.

henkisiä aspekteja; paras tulos saadaan, kun käytetään useita erilaisia näkökulmia.¹⁵⁶ Useiden menetelmien käyttämistä kutsutaan multistrategiaksi, ja erilaisten aineistojen, menetelmien ja teorioiden yhdistämistä triangulaatioksi.¹⁵⁷ Tällaisen tutkimustavan tavoitteena on luoda kohteesta kattava ja monipuolinen kuva.¹⁵⁸ Etenkin muutoksen tutkimiseen triangulaation on katsottu sopivan hyvin.¹⁵⁹ Vaarana on kuitenkin se, että analyysi jää pirstaleiseksi tai ei yllä syvälle, tai että eri aineistot käyttäytyvät eri tavalla ja vastaavat eri kysymyksiin.¹⁶⁰ Aineiston tietynlaisen villeyden ja sotkuisuuden hyväksyminen avaa kuitenkin useita erilaisia, toisiaan täydentäviä ja rikastuttavia näkökulmia aiheeseen. Tutkimuskohdetta koskevia ”totuuksia” voi olla monia, ja ne saattavat myös todellisuudessa olla keskenään ristiriitaisia.¹⁶¹

Monien lähteiden ja useiden menetelmien avulla pyrin luomaan temaattisesti rajatun kokonaiskuvan tutkimusaiheesta, joka on luonteeltaan muuttuvaa ja monimuotoista materiaalista kulttuuria. Erilaisista aineistoista olen nostanut esille lastenvaatesaariksi kutsumiani kokonaisuuksia, joiden avulla syvennyn käsillä olevaan tutkimustehtävään. Monenlaisia aineistoja ja menetelmiä yhdistelevä tutkimustapa muistuttaa ruotsalaisten etnologien Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin luomaa bricolage-menetelmää, jossa havaintoja ja haastatteluja yhdistellään autoetnografian, epämuodollisten kyselyjen, spontaanien keskustelujen, fiktion, elokuvien, medioiden, arkistotutkimuksen, nykytaiteen aineellisten esineiden ja muun tutkimuksen kaltaisten tietolähteiden kanssa. Ehn ja Löfgren ovat käyttäneet menetelmää tutkiessaan päällisin puolin merkityksettömiä tapahtumia. Vaikka tällainen luova työtapo tuo omat haasteensa esimerkiksi subjektiviteettiin, yleistettävyyteen ja refleksiivisyyteen liittyviin kysymyksiin, se antaa myös joustavuutta.¹⁶²

Museokokoelmien parissa työskennellessäni minulle on jäänyt kaksi täysin vastakaista kokemusta esinekokoelmista. Toinen on se, että museokokoelmat ovat valtava, hahmoton massa, josta on hankala saada mitään otetta. Toisaalta museoesineet voivat olla hyvin koskettavia. Ne kertovat tarinoita, niihin liittyy muistoja, ja ne voivat olla jo esineinä karismaattisia, kauniita tai hauskoja. Näiden kahden erilaisen kokemuksen saattamana olen päätenyt museokokoelmien osalta kahteen erilaiseen menetelmään: määrälliseen eli kvantitatiiviseen kokoelmatietokantoihin perustuvaan analyysiin sekä toisaalta etnografiseen esineiden sanallistamiseen, joka pohjautuu myös aistinäkökulmaiseen tutkimustapaan. Molemmat menetelmät ovat syntyneet kokoelmien parissa työskennellessäni, yrityksenä vastata kysymykseen siitä, miten museoesineitä voi tutkia, ja mikä esineissä tai kokoelmissa on olennaista. Materiaalisuutta ja his-

156 Korhonen 1999, 32.

157 Ks. Hänninen 2006, 36; Eskola & Suoranta 1998, 69–71.

158 Uotinen 2005, 63.

159 Östman 2015, 65–67.

160 Korkiakangas 2005, 138–139.

161 Saukko 2003, 25–26, 176–177, 195–196.

162 Ehn 2014, 60–62; Ehn & Löfgren 2010.

Kuva 2. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmakeskuksen tekstiiliosastolla, lastenvaatteita sisältävällä hyllyvälillä 2012. Kuva: Päivi Roivainen.

toriaa on lähestytty viime vuosikymmeninä yhä useammin aistien näkökulmasta,¹⁶³ mutta museoesineiden tulkinnassa aistivälitteisen tiedon problematisointi on ollut vähäistä. Museoesineiden tutkimiseen tarkoitettu merkitysanalyysimenetelmä ottaa kuitenkin huomioon myös esineen elämykselliset ja kokemukselliset ulottuvuudet.¹⁶⁴ Päivi Aikasalo on myös tarkastellut museoesineiden herättämiä tunteita osana tutkimusprosessia, ja hänen tapansa sanallistaa museokokoelmissa olevia esineitä muistuttaa omaa menetelmääni.¹⁶⁵ Aistien näkökulmaa olen käyttänyt myös kirjoitettuja ja kerrottuja aineistoja, kuten lastenhoito-oppaita, kyselyvastauksia, haastattelujen litterointeja, lähilukiessani.¹⁶⁶

163 Esim. Classen, Howes & Synnott 1994; Classen 2005 & 2012; Drobnick 2006; Löfström 2000; Ruotsala 2007; Uotinen 2010.

164 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

165 Aikasalo 2005b.

166 Esim. Pöysä 2015.

Aika, paikka ja lastenvaatteet

Ajallisesti ja paikallisesti tutkimuksen rajaus on väljä. Tarkastelen lasten vaatteita ja niihin liittyvää kulttuuria Suomessa 1900-luvun alkupuolelta 2000-luvulle saakka. Koska lapsuuden käsite on muuttunut jo viimeisen vuosisadan aikana paljon, näkökulma menneeseen suuntautuu lasten ja lapsuuden historian tutkimuksessa aina nykyisistä lapsuuden tulkinnoista käsin, joten menneisyys ja nykyisyys elävät tutkimuksessa rinnakkain.¹⁶⁷

Ajallinen rajaus 1900- ja 2000-luvulle on syntynyt aineistolähtöisesti, sillä erityisesti museokokoelmia tarkasteltaessa 1800-luvun tai sitä vanhempia lastenvaatteita on Suomessa saatavilla vain vähän. Tutkimusta aloittaessani olin kiinnostunut erityisesti teollistumisen ja valmisvaateteollisuuden mukanaan tuomista muutoksista lasten pukeutumisessa, mikä kiinnitti aiheen 1900-luvulle ja moderniin pukeutumiseen. Modernia muotia tutkinut Elizabeth Wilson on huomauttanut, että ”moderni” on ajallisesti ja paikallisesti epätarkka, mutta kuitenkin kattava käsite, joka viittaa ajan henkeen, ei niinkään erityiseen epookkiin tai aikakauteen. Sitä käytetään usein saateenvarjotermiinä, jonka alle saatetaan luokitella kaikki kehitys valistusajasta tai Ranskan vallankumouksesta lähtien. Modernilla aikakaudella viitataan useimmiten kuitenkin teollistumisen jälkeiseen aikaan ja sen henkiseen ja materiaaliseen ilmapiiriin ja kulttuuriin – sen tuoksuihin, ääniin ja rytmiin.¹⁶⁸ Modernisoitumisen keskeisinä muutoksina on pidetty tehokkuuden ja tavoitteellisuuden ideoita sekä alueellisen ja sosiaalisen liikkumisen lisääntymistä.¹⁶⁹ Modernin vastapoolina pidetään usein perinteistä ja traditionaalista, mutta perinteet ovat osa moderniakin elämää, eivätkä modernius ja perinteisyys suinkaan sulje toisiaan pois vaan kulkevat rinnatusten.¹⁷⁰ Modernin käsitettä on joskus pidetty myös pelkkänä poliittisesti korrektina terminä kapitalismille, missä mielessä se ei olisi neutraali vaan ideologinen ja mystifioiva termi.¹⁷¹ Modernisaation kulku ei ole ollut yksioikoista, vaan siihen on liittynyt monia eri tahtiin eteneviä osaprosesseja ja se on kohdannut myös vastustusta.¹⁷²

Suomalaisen lapsuuden ihanteen katsotaan alkaneen muotoutua kansallisidentiteettiin liittyvien kasvatus- ja valistuskeskusteluiden myötä vuoden 1809 jälkeen, jolloin Suomen suuriruhtinaskunta syntyi.¹⁷³ Lapsuuteen liittyvä keskustelu vilkaistui Pohjoismaissa, kun ruotsalainen Ellen Key arvosteli vuonna 1900 teoksessaan *Barnets Århundra* naisten asemaa ja lasten elinolosuhteita sekä lasten käyttämistä työvoimana.¹⁷⁴

167 Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3, 7–13. Lapsuuteen liittyvästä kulttuuriperinnöstä ks. myös Pascoe 2012 & Brookshaw 2009.

168 Wilson 2005, 9.

169 Mikkola 2006, 170.

170 Ruotsala 2005a, 14–15.

171 Wilson 2005, 9.

172 Mikkola 2006, 170–171; Ruotsala 2005a, 15.

173 Kallio 2006, 12–14.

174 Key 1900.

1900-luvusta alettiin puhua lasten vuosisatana.¹⁷⁵ 1900-luvulla tapahtui nopeita sosiaalisia, teknologisia ja ympäristöllisiä muutoksia sekä maailmanhistoriassa että yksittäisten ihmisten arkielämässä. Suomi muuttui vähävaraisesta maatalousmaasta kaupungistuneeksi hyvinvointivaltioksi.¹⁷⁶ 1920-lukua voidaan pitää eräänä Suomen kansankulttuurin taitekohtana. Jo 1800-luvun lopulla alkaneen teollistumisen vaikutukset alkoivat näkyä yhä selvemmin myös kulttuurissa, elämäntavoissa ja pukeutumisessa. Maaseutukulttuuri oli ollut paikallista ja perinteisiin elinkeinoihin sitoutunutta, kun taas uusi urbaani kulttuuri omaksui ja välitti uutuuksia ja kulttuurisia vaikutteita aiempaa nopeammin. Pukeutumista muutti se, että Pariisi-keskeinen, huolellista käsityötä vaatinut muotiteollisuus joutui väistymään massateollisuuden tieltä teollisten valmistusmenetelmien kehittymisen ja kulutustuotteiden kasvavan kysynnän vuoksi. Muodinmukaiset vaatteet eivät olleet enää vain ylempien luokkien etuoikeus vaan yhä useampien ulottuvilla.¹⁷⁷ Omavaraistalouteen ja kotiteolliseen valmistustapaan perustuva kansanpuku oli miltei kaikkialta Suomesta poistunut käytöstä ennen vuotta 1920.¹⁷⁸

Toisen maailmansodan aikana taloudellinen kehitys taantui, ja sotakorvaukset, jälleenrakennus ja siirtoväen asuttaminen hidastivat elpymistä. 1950-luvulle asti elintason ja yhteiskuntarakenteen muutokset jäivät vähäisiksi.¹⁷⁹ Ilmar Talven mukaan eräs suomalaisen kansankulttuurin taitekohta oli 1950-luvun lopulla, ja 1960-luku oli hänen mukaansa siirtymäkautta nyky-Suomeen.¹⁸⁰ Etenkin 1960–1970-luvun vaihdetta on pidetty kulttuurin murroskautena.¹⁸¹ Ihmisten asenteissa ja pukeutumistavoissa murros alkoi kuitenkin näkyä vasta 1970-luvulla,¹⁸² samoin kuin lasten aseman muutoksessa esimerkiksi päivähoitojärjestelmän luomisena.¹⁸³ Uudenlainen muutos on tapahtunut 2000-luvulle tultaessa, kun globalisaatio ja teknologian kehitys näkyvät yhä selvemmin arjessa, esineympäristössä ja kulutuskäyttäytymisessä.¹⁸⁴

Vaikka pukeutumismuutokset seurailevat yleisiä kulttuurimuutoksia, ei ole itsenänselvää, että suomalainen pukeutumistapa tai pukeutumiseen liittyvät asenteet muuttuisivat juuri näinä murroskausina. Muutos ja pysyvyys vuorottelevat, eikä selkeitä rajakohtia ole aina olemassa.¹⁸⁵ Kansatieteellisen tutkimuksen peruspilareina pidetään kolmea ulottuvuutta: aikaa, paikkaa ja sosiaalista sidonnaisuutta.¹⁸⁶ Tässä tutkimuksessa ne kaikki on kuitenkin määritelty väljästi. En ole halunnut sitoa

175 Karlsson 2012, 27. Vastaavasti 1950-lukua on sanottu Suomessa ”lasten vuosikymmeneksi”, koska silloin lapsia oli enemmän kuin koskaan ennen tai toistaiseksi sen jälkeen (Hytönen & Rantanen 2013, 17, 39).

176 Stark 2006, 9–10; Mikkola 2006, 170–172.

177 Aikasalo 2000, 13–15; Turunen 2011, 27.

178 Lönnqvist 1978, 96–100.

179 Karlsson 2012, 27.

180 Talve 1990, 387.

181 Ks. Sappinen 2000.

182 Aikasalo 2000.

183 Karlsson 2012, 27.

184 Ruckenstein 2013; Heinonen & Lahti 2001, 82.

185 Aikasalo 2000, 14; ks. myös Mikkola 2006, 170–172.

186 Ks. Ruotsala 2009; Lehtonen 2005; Kansatieteen opiskeluopas 2011–2012, 9.

tutkimusaiheittani tarkkaan rajattuun ajanjaksoon, vaan käsittelen lastenvaatteisiin liittyvää kulttuuria ja sen muutoksia temaattisesti ja laajempaan kokonaisuutena.

Historiallisessa ja kansatieteellisessä tutkimuksessa noudatetaan usein lineaarista aikakäsitystä. Oma käsitykseni on, että kulttuuri ja siihen liittyvät merkitykset ovat syntyneet pitkällä aikavälillä useiden ajallisten ja historiallisten kerrostumien kautta. Esimerkiksi suomalaisessa nykykulttuurissa on kaikuja Ruotsin ja Venäjän vallan ajoilta, kansallisromanttisesta kaudesta, viime vuosituhannen sodista ja rakennemuutoksesta. Myös lastenvaatteisiin liitetään edelleen merkityksiä, jotka ovat syntyneet kaikilla näillä kausilla. Ajan jäsentämisessä erillisiin jaksoihin piilee vaara, että nämä jaksot alkavat elää omaa elämäänsä vailla yhteyttä empiiriseen todellisuuteen.¹⁸⁷ Kulttuuri syntyy ja muuttuu välillä hitaasti ja välillä nopeasti, usein myös sattumanvaraisesti, ja siihen kerrostuu eri ajoissa ja paikoissa syntyneitä käytäntöjä.¹⁸⁸

Tutkimuksen rakenne: lastenvaatesaaret

Löytöretki lastenvaatteiden saarille jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa alkaa laiturilta, jossa esittelen tutkimuksessa käytettävät aineistot, metodit ja teoriat. Toinen osa muodostuu seitsemästä lastenvaatesaaresta, joiden avulla käyn läpi aineistojen kautta esiin nousseita lastenvaatteiden ja lasten pukemisen keskeisiä ominaispiirteitä. Aluksi, luvussa **Museokokoelmat** pohdin sitä, mitä museokokoelmat kokonaisuutena kertovat lasten historiasta. Millaista aineellista kulttuuria lasten pukemisen historialta on tallennettu, ja mitä sen avulla voi päätellä lastenvaateista? Museokokoelmien saarella teen kvantitatiivisen kokonaiskatsauksen Helsingin kaupunginmuseon lastenvaatekokoelmiin. Museokokoelmien saari on myös taustaa ja johdantoa tuleville saarille, joissa museokokoelmia käytetään lähteenä sekä kvalitatiivisen että myös kvantitatiivisen analyysin pohjana.

Toisella saarella, **Lapsuuden ikävaiheet**, nostan esiin lapsuuden ikävaiheet sekä niihin liittyvän pukeutumisen. Koska mekot ovat olleet aiemmin pienten lasten vaatteita sukupuolesta riippumatta, tulee tässä yhteydessä esille myös lasten sukupuolten esittämiseen liittyvä keskustelu. Kolmannella saarella **Puhtaus ja siisteys** keskityn puhtauden, hygienian sekä siistin ja tilanteeseen sopivan ulkomuodon keskeisyyteen lasten pukemisessa. Neljännellä saarella **Käytännöllisyys** perehdyn modernin ja käytännöllisen pukemistavan ihanteeseen, mikä suomalaisten lasten pukemisessa johtaa etenkin säänmukaisten ulkoiluvaatteiden valintaan.

Kolme viimeistä lastenvaatesaarta käsittelevät aisteihin pohjautuvia pukeutumiskokemuksia visuaalisuuden, kuten kauneuden kokemisen, värien ja kuvioiden sekä materiaalisuuden kautta. Viidennellä saarella **Muoti ja kauneus** pohdin kauneuden-

187 Mikkola 2006, 170.

188 Pukeutumisessa tämä näkyy esimerkiksi romanipukua tutkineen Anna Maria Viljasen mukaan siinä, että suomalaiset romaninaiset pukeutuivat vielä 1900-luvun alussa lähes samoin kuin valtaväestö, mutta 1900-luvun kuluessa nykyinen suomalaisen romaninaisen vaateparsi on muokkaantunut ja pikku hiljaa vakiintunut erilaisten muoti-ilmiöiden ja sattumienkin summana (Viljanen 2011).

kaipuuta, tyyliä ja makua sekä sitä, miten lastenvaatteiden kauneuteen ja muodikkuuteen on suhtauduttu eri aikoina. Entä kuka valitsee lasten vaatteet? Kuudes saari, **Värit ja kuviot**, keskittyy lastenvaatteiden keskeisiin visuaalisiin ominaisuuksiin: väreihin ja kuvioihin, joiden avulla erotellaan paitsi lapsia aikuisista, myös tyttöjä pojista ja päinvastoin. Seitsemäs saari **Moniaistinen materiaalisuus** on kokonaisvaltaisen pukeutumiskokemuksen saari, jossa tuon esille moniaistisuuden, mielikuvituksen ja maagisen ajattelun merkityksen lastenvaateissa sekä niiden tulkinnassa.

Kolmannessa osassa kokoan lastenvaatesaarilta tuodut matkamuiistot yhteen ja teen johtopäätöksiä matkasta. Tässä yhteydessä esittelen myös ajatuksia aiheeseen liittyvistä jatkotutkimuksista.

LASTENVAATTEET MATERIAALISENA KULTTUURINA

Esineellisestä kansatieteestä materiaalisen kulttuurin tutkimukseen

Mikä on esine?

Mutta vaikka hän tiesi näin olevansa kaikkien huomion esineenä – keskipisteenäkin olisi voinut sanoa – ei hän joutunut ollenkaan hämilleen.¹⁸⁹

Joku muistaa siinä Jussinkin jupakan, ja vähän aikaa on hän pilailun esineenä.¹⁹⁰

Vallan olosuhteidenkin vuoksi hänestä tuli Juhan salaisten kaipausten esine.¹⁹¹

Tutkimusesineensä laadun puolesta se [kansatieteellinen tutkimus] on joko aineellista tai henkistä kansatiedettä [---].¹⁹²

Aineellisen kansatieteen¹⁹³ *tutkimusesinettä* pohdittaessa on syytä kiinnittää huomiota esine-sanana käyttöön ja merkityksiin. Kansatieteilijä Elina Kiuru päättää etnologisesta esinetutkimuksesta vuonna 1999 kirjoittamansa katsauksen heittämällä pallon toisille esineitä tutkiville kansatieteilijöille: hänen mielestään pitäisi kysyä, mikä esine loppujen lopuksi on.¹⁹⁴ Pohdin asiaa jo mopoja esineinä käsitellessä pro gradu -tutkielmassani.¹⁹⁵ Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita, kuten Juhani Ahon ja F. E. Sillanpään teoksia sekä kansatieteilijä U. T. Sireliusta lukiessani olinkin ihastellut heidän tapaansa käyttää esine-sanaa nykykielelle vieraissa yhteyksissä, kuten ylläolevat lainaukset osoittavat.

Esine-sanana merkityssisältö on varsin lyhyessä ajassa kaventunut melkoisesti. Nykykielessä esine on aineellinen kappale, hyödyke, kapistus, väline tai tavara.¹⁹⁶ Vielä vuonna 1978 ilmestyneessä Nykysuomen sanakirjassa esine-sanalle annetaan useampia ja monisanaisempia merkityksiä. Ensinnäkin se on ”aineellinen tosiolio; varsinkin johonkin määrätarkoitukseen käytetty valmiste, kalu, kapine, tavara, väline; asia,

189 Aho 1997 [1889], 23.

190 Sillanpää 2002 [1919], 72.

191 Sillanpää 2002 [1919], 85.

192 Sirelius 1919, 15.

193 Käytän tutkimuksen edustamasta tieteenalasta rinnakkain nimityksiä kansatiede ja etnologia. Näin teki myös kansatieteellisen tutkimuksen suomalaisena uranuurtajana pidetty U. T. Sirelius oppiaineen alkuvaiheissa (Lehtonen 1972, 212). Vaikka käsitteet kansatiede ja etnologia sisältävät erilaisia konnotaatioita, en tässä tutkimuksessa erottele näitä käsitteitä vaan käytän niitä rinnakkain. Suomessa Jyväskylässä ja Åbo Akademiassa oppiaineen nimi on etnologia, mutta myös Turun ja Helsingin yliopistojen kansatieteen oppiaineet käyttävät englanniksi nimeä *European ethnology* (Ks. Ruotsala 2009).

194 Kiuru 1999, 230.

195 Roivainen 2004.

196 Nurmi, Rekiaro & Rekiaro 1996, 81.

seikka, aine”¹⁹⁷ Tämä määritelmä rinnastuu nykyiseen määritelmään, mutta siirtymä aineellisesta *tosiolioista* aineelliseen *kappaleeseen* on kiehtova. *Tosiolio* on sanana mielenkiintoisempi ja moniselitteisempi kuin *kappale*. Se viittaa olemiseen, ja sitä kautta jopa elollisuuden mahdollisuuteen. Lisäksi vanha määritelmä ottaa huomioon sen, että esine on valmiste (eli todennäköisesti se on ihmisen valmistama) ja että sitä käytetään johonkin tarkoitukseen. Voidaanko tästä päätellä, että tätä nykyä esineen olemassaolo tai sen omistaminen ei välttämättä liity sen tarpeellisuuteen? Lisäksi esineen sanottiin vanhemmassa sanakirjassa olevan myös asia tai seikka – vuonna 1996 Suomen kielen sanakirjassa esine-sanana käyttöyhteyksiä valottaviin lauseisiin taas on nimenomaan valittu virke ”Se on esine eikä asia”¹⁹⁸

Lisäksi esine-sanalle annettiin vielä vuoden 1978 sanakirjassa myös toinen merkitys, jossa sitä käyttivät tekstissään myös Aho, Sillanpää ja Sirelius aiemmissa lainauksissa: esine voi olla myös (toiminnan, ajattelun tai havainnon) kohde, objekti; toimiva olio, subjekti.¹⁹⁹ Rakkauden kohde on rakkauden esine, ja tämän tutkimuksen esineenä ovat lastenvaatteet. Lisäksi esine-sanalla viitattiin sellaisiin aineellisiin olioihin, jotka voivat olla ihmisen oikeudellisen vallan alaisia: julkisia esineitä ovat esimerkiksi erinäiset valtion rakennukset, kadut, tiet ja kirkot.²⁰⁰

Esine-sana on siis aiemmin muistuttanut enemmän englannin kielen *thing*-sanaa, joka voi viitata lähes mihin tahansa esineeseen, mutta myös monenlaisiin olioihin ja abstrakteihin asioihin. Vuoden 2003 sanakirja antaa *thing*-sanalle seitsemän erilaista merkitystä,²⁰¹ ja *The Concise Oxford Dictionary of Current English* vuodelta 1990 tietää niitä jopa 17.²⁰² *Thing* voi viitata paitsi aineelliseen, myös aineettomaan kokonaisuuteen, ideaan tai toimintaan, jota voidaan ajatella. Se on esine ja objekti, mutta sillä voidaan viitata myös esimerkiksi tapahtumaan, laatuun, muodikkuuteen tai oikeanlaisuuteen (*the thing to do now is to wear stripes*), intohimoon (*I have a thing about hats*) tai johonkin merkitykselliseen (*now there’s a thing!*). Lisäksi englannin kielessä käytetään esineistä sanoja *object*, joka merkitsee myös kohdetta tai päämäärää; *artefact*, joka viittaa ihmisen tekemään tuotteeseen ja sellaisena usein myös arkeologisiin löytöihin,²⁰³ sekä *commodity*, joka taas voidaan suomentaa hyödykkeeksi. Ruotsin kielen esinettä merkitseviä sanoja taas ovat *föremål*, *ting*, *tingest*, *sak* ja *artikel*. Näistä *föremål* tarkoittaa myös tarkoitusta tai kohdetta vanhan esine-sanana tapaan (*föremålet för allas beundran* – kaikkien ihailun esine), ja *ting* sekä *sak* asiaa tai seikkaa. *Tingest* taas suomentuu kapineeksi ja *artikel* tarvikkeeksi tai tavaralajiksi.²⁰⁴

Erilaisten esinettä eri kielissä merkitsevien sanojen muodot ja ulottuvuudet herättivät mielenkiintoni esinetutkimukseen liittyvää kirjallisuutta lukiessani. Etenkin eng-

197 Nykysuomen sanakirja 1978, 269.

198 Nurmi, Rekiaro & Rekiaro 1996, 81.

199 Nykysuomen sanakirja 1978, 269.

200 Nykysuomen sanakirja 1978, 269–270.

201 Rekiaro & Robinson 2003, 1359.

202 *The Concise Oxford Dictionary of Current English* 1990, 1269.

203 Ks. Caples 2006, 1.

204 Köykkä, Saanila, Saari et al. 2003, 89, 614, 732, 982, 1062.

lannin kielen *thing*-sana on notkeudessaan aivan toista luokkaa kuin *esine*. Chicagon yliopiston kirjallisuuden professori Bill Brown on kehittänyt esineiden roolia kirjallisuudessa ja kulttuurissa arvioivan teorian, jota hän kutsuu nimellä *Thing Theory*²⁰⁵. Tässä termissä on alkusointujen lisäksi enemmän latausta ja merkityssisältöjä kuin *esineeteoriassa*. Antropologi Daniel Miller taas on esineitä tarkastelevassa kirjassaan *Stuff* tehnyt tietoisien päätösten jättää sana *stuff* kokonaan määrittelemättä, koska sitä ei hänen mielestään edes voi määritellä, samoin kuin ei koko materiaalista kulttuuria tai sen tutkimusta. Onko sähköpostiviesti aineellista kulttuuria? Entä suudelma, lehti, muovipakkaus? Millerin mielestä tarkka määrittely ja rajanveto eivät ole tarpeen. Materiaalisen kulttuurin tutkimus keskittyy sellaisiin mielenkiintoisiin kysymyksiä herättäviin kulttuurisiin ilmiöihin, jotka muut oppiaineet ovat jättäneet tutkimuksen ulkopuolelle. Materiaalinen kulttuuri on melko hallitsematon tutkimuskenttä, ja Millerin mukaan sitä täytyykin lähestyä avoimin mielin eikä liian kurinalaisesti. Median ja viestinnän tarjoamaan aivan uudenaikaiseen aineelliseen kenttään viitaten Miller toteaa, että *stuff* on jotakin, mitä ei välttämättä voi pidellä tai koskettaa – ja itse asiassa sama pätee myös moniin konkreettisiin esineisiin.²⁰⁶ Usein esineet ovat pelkkiä mielikuvia. Kaikki me tiedämme, millainen on kuninkaan kruunu, vaikka harva meistä on koskaan sellaista koskettanut. Kaikki tietävät, millaiset ovat Urho Kekkonen silmälasit, vaikka suurin osa on nähnyt ne vain valokuvista. Museoesineitäkään ei useimmiten voi koskea, eikä edes katsoa kuin lasin läpi.²⁰⁷

Myös Orvar Löfgren on pohtinut materiaalista kulttuuria käsitteen ”stuff” avulla; sanavalinta liittyy erityisesti nykyajan esinemaailman runsauteen. Käsitteellä on myös suuren määrän ja näennäisen merkityksettömyyden konnotaatio, kun puhutaan vaikkapa kodista, joka täyttyy epämääräisellä kamalla ja tavaralla; pöydille kerääntyy tulitikkua, kolikoita, puhelinten latureita ja sähkölaskuja. Tästä syntyy sotkua ja ärtyneisyyttä, mikä osoittaa, että materiaalisen kulttuurin vaikutus tunteisiin ja mielialoihin on todellinen.²⁰⁸ Useimpia materiaalisesta kulttuuriin viittaavia termejä voidaan useimmissa yhteyksissä käyttää rinnakkain, sillä erilaisista nyansseista huolimatta esimerkiksi englannin kielen sanat *thing*, *object*, *artefact*, *good* ja *commodity* viittaavat samaan asiaan: aineellisiin kappaleisiin, joilla ei ole omaa tahtoa ja kokemusmaailmaa. Viime aikoina esimerkiksi sosiologisissa ja teknologiaa käsittelevissä tutkimuksissa on alettu käyttää myös toimijaa merkitsevää sanaa *actant*, jonka merkityssisältö on toisenlainen. Toimijoiksi nimitetään sekä ihmisiä että esineitä. Tällä tavalla painotetaan materiaalisen kulttuurin aktiivista roolia ihmisten ja esineiden välisessä vuorovaikutuksessa. Tällainen puhetapa painottaa ihmisten ja materiaalisten asioiden yhteneväisyyksiä ja häivyttää eroja.²⁰⁹ Etenkin englanninkielisen materiaalisen kulttuurin tutkimuksen tutkimuskohteestaan käyttämät sanavalinnat mah-

205 Ks. Brown 2004.

206 Miller 2010, 1–2, 11.

207 Ks. Classen 2005, 275–284; Classen 2012, 136–146.

208 Löfgren 2015, 82–88.

209 Woodward 2007, 15.

dollistavat monessa mielessä laajemman ja monimerkityksellisemmän sekä ainakin leikkisämmän kosketuspinnan aiheeseen. Voidaankin kysyä, johtaako suomalaisessa esinetutkimuksessa pääasiassa käytetyn esine-sanana verrattain ahdas merkityssisältö ja synonyymien vähäisyys myös esineteorioiden kapea-alaisuuteen. Sanat *hyödyke*, *kapistus*, *väline* ja *tavara* ovat merkitykseltään vielä kapeampia ja harvemmin käytettyjä. Hyödyke viittaa kaupallisuuteen ja väline toimintaan, ja kapistus ja tavara ovat arkikielisiä ilmauksia, joita tutkimuskielessä ei yleensä käytetä.

Materiaalisuuden problematiikkaa

Esine on siis aineellinen kappale. Mitä se tarkoittaa? Materiaalisen kulttuurin tutkijat ovat pohtineet useissa eri yhteyksissä materiaalisuuden luonnetta. Daniel Miller huomauttaa, että monien uskontojen ja muiden elämäntapojen perusajatus on se, että ”totuus” on jotakin, mikä löytyy materiaalisuuden takaa. Aitoa ja totta on vain se, mitä ei näe. Esineet ja materia edustavat yleisessä ajattelussa pinnallisuutta ja banaaliutta, josta on pyrittävä eroon ja jonka merkitystä ei saa korostaa. Toisaalta uskontojenkin nimissä on tehty hyvin suureellisia ja konkreettisia monumentteja ja rakennuksia, joiden ajatellaan ylistävän ja kunnioittavan jumalia sekä ihmisten hyviä pyrkimyksiä. Vaikka materia mielletään pinnalliseksi ja epäolennaiseksi, sillä on hyvin keskeinen merkitys ihmisyyden määrittelyssä. Edes kulutus- ja tavarakriittiset näkökulmat eivät kykene pidättäytymään materiaasta ja sen roolista puhumisesta.²¹⁰

Miller on myös pohtinut materiaalisen kulttuurin tutkimuksen teorioita ja sitä, voiko esineiden tarkasteluun soveltuvia teorioita ylipäätään luoda, kehittää ja käyttää. Millerin mukaan voi, jopa useita erilaisia. Hän esittelee kaksi erilaista tapaa teoretisoida materiaa. Ensimmäistä hän kutsuu vulgaariksi teoriaksi sen äärimmäisen yksinkertaisuuden ja itsestäänselvyuden vuoksi: sen mukaan esineet ovat esineitä, pelkkiä artefakteja. Sanan esine määritelmä on yleistajuinen eikä akateeminen, eikä esineen tarkkaa määritelmää ole mahdollista antaa, eikä se Millerin mukaan ole edes tarpeen. Onhan koko kulttuurin käsite yhtä häilyvä kuin materiaalisenkin kulttuurin!²¹¹ Tämä teoria hyväksyy mukisematta esineen suomalaisen sanakirjaselityksen: esine on aineellinen kappale. Se on olemassa ja sitä voi käyttää ja koskettaa, sen voi nähdä ja aistia; sillä on muoto ja se on valmistettu materiaaleista.²¹²

Toinen tapa lähestyä esineellistä maailmaa on täysin vastakkainen, sillä tämä teoria pyrkii häivyttämään subjektien ja objektien välisen vastakkainasettelun. Tämän dialektisen käsityksen mukaan ihmisyyden ja materiaalin välille ei voi tehdä perustavanlaatuisia eroja. Esineet ovat todellisia vasta subjektin ja objektin, yleensä siis ihmisen ja esineen välisen vuorovaikutuksen kautta.²¹³ Objekteista tai subjekteista puhuminen voi olla harhaanjohtavaa, sillä molemmat ovat toisistaan monin tavoin riippuvaisia. Ihmiset valmistavat esineet, mutta materiaallinen kulttuuri määrittää meitä, tavalla,

210 Miller 2006, 1–2; Coole & Frost 2010, 1–3.

211 Miller 2006, 3–4.

212 Ks. Dudley 2010, 7.

213 Dudley 2010, 7–8.

joka ei aina yllä tietoisuuteen saakka.²¹⁴ Esineet muodostavat suuren osan siitä ympäristöstä, jossa elämme ja johon totumme. Emme ajattele esineitä, ne häviävät tietoisuudestamme, mutta määrittävät käyttäytymistämme ja identiteettiämme. Myöskään tutkijoiden ei ole helppo nähdä esineitä ja niiden roolia ihmisten toiminnassa.²¹⁵ Materiaalinen kulttuuri voidaan ymmärtää etnologiassa monin tavoin. Se voidaan nähdä ihmisen luovuuden tuloksena tai arvomaailman ilmauksena. Toisaalta se voidaan nähdä myös mekaanisesti ja rutiininomaisesti tuotettuina tarve-esineinä, jotka muuttuvat jatkuvasti. Tästä näkökulmasta materiaalinen kulttuuri sisältää virheitä, paradokseja ja katkoksia perinteessä, unohdettuja merkityksiä ja taitoja. Vaikka eroja materiaalisen kulttuurin ymmärtämisessä onkin, on selvää että se ei ole vain jotain, mitä voi koskettaa vaan myös jotain, mikä koskettaa meitä.²¹⁶

Mitä materiaalisuus siis on? Onko se pelkkiä esineitä? Täytyykö materiaalisuutta ajatella laajemmin, jolloin se voi olla kuvitteellista, biologista, teoreettista, muutakin kuin itse esineet? Seuraavaksi käyn läpi esinetutkimuksen ja materiaalisen kulttuurin tutkimuksen historiaa, erilaisia esinekäsityksiä sekä tapoja lähestyä materiaalista maailmaa.

Kansatieteellisen esinetutkimuksen vaiheita

Esineiden ja aineellisen kulttuurin tutkimus on ollut kansatieteessä keskeisessä asemassa. Esinetutkimuksen rooli etnologiassa hiipui kuitenkin 1960-luvun tienoilla, kunnes taas viime vuosikymmeninä materiaaliseen kulttuuriin liittyvät kysymyksenasettelut ovat jälleen nostaneet suosiotaan.²¹⁷ Esineiden määrä ja myös niiden merkitys ihmisen elämässä on kasvanut voimakkaasti, joten esineitä ja niiden valtaa ja vaikutuksia ihmiselämään täytyykin tutkia.²¹⁸ Esinetutkimuksen menetelmät ja näkökulmat ovat muuttuneet tutkimuskohteen hivuttauduttua agraarisesta esinemaailmasta moderniin, tehdasvalmisteiseen materiaan.²¹⁹

Esinetutkimuksen juuret voi ulottaa renessanssin aikaan. Vahvistunut kiinnostus menneisyyteen, etenkin antiikkiin ja sen esineisiin sekä löytöretkien myötä laajentunut käsitys maailmasta ja muista kulttuureista synnytti taide- ja kuriositeettikabinetteja, joissa voidaan nähdä myös modernin museotoiminnan siemen. Kuriositeettikabinetit olivat varakkaiden ja yleensä myös vaikutusvaltaisten henkilöiden luomia kokoelmia, joihin kerättiin erilaisia luonnonihmeitä ja mielenkiintoisia, usein varsin outoja ja eriskummallisia tai kaukaa tuotuja esineitä. Omat arkipäiväiset esineet eivät näihin kabinetteihin päässeet. Tällaisten kokoelmien avulla haluttiin selittää menneisyyttä ja ymmärtää maailmaa. 1600-luvulta lähtien rationalismin ja tieteellisen maailmankuvan

214 Ks. Tiili 2016, 79–84.

215 Miller 2006, 3–10.

216 Korkiakangas, Lappi & Niskanen 2008, 9.

217 Ks. Lehtonen 2005.

218 Ks. Heinonen & Lahti 2001, 82.

219 Ks. Lehtinen 2005.

synnyn myötä myös esineitä alettiin mitata, punnita, luokitella ja järjestää systemaattiseksi luokiksi uusien luonnontieteellisten menetelmien mallin mukaisesti.²²⁰

Suomalainen kansatiede sai alkunsa 1800-luvun kansallisromanttisista ajatuksista sekä teollistumisen ja koneellistumisen aiheuttamasta yhteiskunta- ja elinkeinorakenteiden muutoksesta. Tiiviissä yhteistyössä kasvavan museolaitoksen kanssa kansatieteilijät alkoivat ajan hengessä kerätä ja tallentaa katoavaa kansanperinnettä, eli nimenomaan ”kansan” käyttämiä ja valmistamia esineitä sekä suullista perinnettä.²²¹ Niin museoammattilaiset, opiskelijat kuin professoritkin tekivät pitkiä retkiä ympäri Suomen sekä muiden suomalais-ugrilaisten kansojen mailla ja tallensivat kansankulttuuria. Tarkoituksena oli pelastaa ja säilyttää sitä, minkä pelättiin katoavan kokonaan muuttuvan yhteiskunnan ja teollisesti valmistettujen uutuuksien myötä. Samanlainen tieteenalan kehitys ja pelastusideologia oli käynnissä myös muualla Euroopassa.²²²

U. T. Sirelius kirjoittaa Suomen kansanomaista kulttuuria käsittelevässä yleisteoksessaan vuonna 1919:

Tutkimusesineensä laadun puolesta se [kansatiede] on joko aineellista tai henkistä kansatiedettä aina sen mukaan, tarkasteleeko se esimerkiksi elinkeinoja, pukuja, rakennuksia, työkaluja, tekniikkaa ja kuvaamataiteellisia tuotteita vai tapoja, yhteiskunnallista järjestystä ja sitä palvelevia laitoksia, uskontoa, moraalia, kansantietoa ja kansankirjallisuutta.²²³

Jako aineelliseen ja henkiseen kansatieteeseen tuntuu nykytutkimuksen näkökulmasta aiheettomalta – nyt aineellistakin kulttuuria pyritään tarkastelemaan myös aineettomasta näkökulmasta materiaalisen kulttuurin sisältämiä merkityksiä korostaen. Aineellisen kulttuurin (niin kansatieteellisen kuin arkeologisenkin) tutkimuksen menettelytapana Sirelius mainitsee vain ja ainoastaan typologisen metodin, jossa ”määrätyn esineen eri muodot asetetaan sarjoihin siinä järjestyksessä kuin niiden luullaan toisistaan kehittyneen”. Typologisen tarkastelun lähtökohtana oli, että kehittyneempi muoto on uudempi ja vähemmän kehittyneempi eli primitiivinen vanhempi.²²⁴ Tällainen evolutionistinen näkökulma oli tyypillinen paitsi alkuaikojen kansatieteelle, myös 1900-luvun alkupuolen tieteenaloille ylipäätään. Sireliuksen tutkimus *Suomen kansanomaista kulttuuria I–II* (1919–1921) esittelee kuvan suomalaisesta kulttuurista eheänä ja muuttumattomana kokonaisuutena. Hänen johdollaan koko tieteenalan näkökulma kulttuuriin oli varsin esineellinen.²²⁵ Suomen kansanomaista kulttuuria -teosten alaotsikko on *Esineellisen kansatieteen tuloksia*. Vaikka tutkimuksessa käydään

220 Kiuru 1999, 220–221; Kiuru 2001, 64–65.

221 Kansatieteellisellä tutkimuksella on ollut tiiviit siteet museotyöhön. Esimerkiksi kansatieteen suomalaiset uranuurtajat Axel Olai Heikel ja U.T. Sirelius toimivat tieteellisen työnsä ohessa myös museoissa. Ruotsissa etnologian professorin oppituoli on jopa jaettu Tukholman yliopiston ja Nordiska Museetin kesken (Löfgren 1997b, 95–97).

222 Kiuru 1999, 222–223; Kiuru 2001, 65–67; Lehtonen 1972, 193–196.

223 Sirelius 1989a [1919], 15.

224 Sirelius 1989a [1919], 15–16.

225 Kiuru 1999, 223, 225; Lehtonen 1972, 241–254; Sirelius 1989a & 1989b.

läpi laajojakin teemoja, kuten kokonaisia elinkeinoja, johtaa niiden käsittely käytössä olleiden esineiden ja välineiden esittelyyn. Esineissä olennaista oli niiden ulkonäkö, jota kuvattiin paitsi sanallisesti myös piirrosten ja kuvien avulla, sekä niiden kehitysaste, käyttötarkoitus ja -paikka, levinneisyys ja nimitykset.²²⁶

Esineiden kehitysvaiheisiin keskittyvän evolutionistisen näkökulman sekä levinneisyysalueita pohtivan diffusionistisen lähestymistavan lisäksi esinetutkimuksessa on sovellettu funktionaalista näkökohtaa. Tällöin tutkimuksessa on lähdetty siitä, mitä milläkin esineellä on tehty. Yleensä esineelle on annettu vain yksi funktio, se ilmeinen. Kaikkiin edellä mainittuihin tarkastelutapoihin liittyy osittain myös ns. Wörter und Sachen -metodi, jonka avulla on selvitetty esineistä käytettyjen nimitysten levinneisyyttä ja kulkeutumista.²²⁷ Esimerkiksi Kustaa Vilkuna on tutkinut auran käyttöä ja auratyyppeiden käyttöalueita niistä käytettyjen nimitysten avulla.²²⁸ Myös Toivo Vuorelan toimittama Suomen kansankulttuurin kartaston ensimmäinen, aineellista kulttuuria käsittelevä osa on laadittu tätä metodologia hyväksikäyttäen.²²⁹ Kartastossa esitellään esimerkiksi auratyyppeiden, äesten, tuolityyppien ja himmeliä levinneisyysalueet. Vilkunan mukaan alueellisen kansatieteen tuottamia levikkikarttoja voitiin ”onnellisissa tapauksissa” käyttää hyödyksi kansatieteellisten ilmiöiden ajoittamisessa.²³⁰ Ruotsalainen etnologi Orvar Löfgren on kritisoinut kartaston ruotsalaisen vastineen, Folk Atlas -projektin mielekkyyttä suhteessa sen vaatimaan työhön. Löfgrenin mukaan esineiden tallentamisessa ja pelastamisessa oli niin valtava työ, ettei teorioita tai uusia näkökulmia ehditty pohtia. Lopulta koossa oli valtava aineisto ilman varsinaista kysymyksenasettelua.²³¹ Kartat eivät kerro juuri mitään esineiden käyttäjistä tai heidän maailmankuvastaan, vaan lähinnä karttojen tekijöiden käsityksistä tutkimuskohteesta – ja osittain myös poliittisesta agendasta, jonka tavoitteena oli korostaa Euroopan yhtenäisyyttä. Varhaiset kansatieteen yleisteokset leimasivat koko tieteenalan aurojen ja kirnujen kehitysvaiheiden kuvaajaksi.²³²

Suomessa esineellistä kansatiedettä on pidetty esillä etenkin Helsingin yliopiston kansatieteen oppiaineessa.²³³ Joko typologista tai Wörter und Sachen -metodia tai molempia ovat väitöstutkimuksissaan soveltaneet Osmo Vuoristo 1978 suomalaisiin

226 Vrt. Lehtonen 1972, 241–264.

227 Kielitieteen ja kansatieteen yhteys onkin ollut vahva. Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa kieli- ja kansatiede muodostivat jopa yhteisen oppiaineen vuonna 1851, kun suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virkaan luettiin kuuluvaksi myös suomensukuisten kansojen kansatieteen ja etnografian tutkimus. (Ks. Lehtonen 1972, 200, 229, 239.)

228 Kiuru 1999, 226; Vilkuna 1971.

229 Kiuru 1999, 226; Vuorela 1976.

230 Vuorela 1976, 11.

231 Löfgren 1997b, 96–97.

232 Ruotsala 2009, 174–176.

233 Helsingin yliopiston kansatieteen oppituoli perustettiin yhtenä Euroopan ensimmäisistä vuonna 1921 nimellä suomalais-ugrilainen kansatiede. Etenkin tieteenalan kehityksen alkuvaiheissa kansatieteellinen ajattelu pohjautui vahvasti käsitykselle itämerensuomalaisten kansojen ja myös Suomen ja Unkarin yhteenkuuluvuudesta. (Ks. Lehtonen 1972, 196–199, 216–228.)

haarikka-astioihin²³⁴; Leena Sammallahti 1980 kansanomaisiin jalaskehtoihin²³⁵; Sinikka Mäntylä 1989 länsisuomalaisiin kaappikelloihin²³⁶ ja Teppo Korhonen 1991 kuisteihin²³⁷. Sammallahden mukaan vuonna 1980 typologinen metodi oli ”uudelleen hyväksytty esineellisen tutkimuksen erääksi tärkeäksi instrumentiksi, joka tekee mahdolliseksi suuren aineiston tieteellisen käsittelyn”. Tällainen luokittelu sekä muotojen seikkaperäinen tarkastelu oli Sammallahden mukaan tarpeen kehdon historiaa ja sen asemaa kulttuurin ja kansanelämän kokonaiskuvassa tarkasteltaessa.²³⁸ Esinetutkimuksen tiivis yhteys museotyöhön on tullut esille myös Bo Lönnqvistin²³⁹ ja Ildikó Lehtisen²⁴⁰ väitöskirjoissa, joiden lähteinä on käytetty museokokoelmia.

Edellä esitetyissä paradigmoissa mielenkiinnon kohteina ovat olleet esineen muoto, kehitysaste, ulkonäkö, nimitys, levinneisyys tai funktio, mutta myös esineiden merkityksiä on nostettu esille. 1970-luvulta lähtien esinetutkimuksessa on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota ihmisten ja esineiden välisiin suhteisiin ja esineiden merkityssisältöihin. Esineiden ajatellaan ilmaisevan arvoja, normeja ja kokonaisia ajatusmaailmoja. Merkityksien korostaminen liittyy selvästi hermeneuttiseen paradigmaan, joka on vakiintunut humanististen tieteiden vallitsevaksi ajattelutavaksi.²⁴¹ Esinetutkimuksessa keskeiseen asemaan on nostettu ihmisen suhde ympäröivään esinemaailmaan ja yksittäisiin esineisiin. Samassa tutkimuksessa otetaan huomioon monia eri näkökulmia ja tulkintoja samanaikaisesti, eikä lopullisia kokonaisuuksia tai järjestyksiä pyritäkään luomaan – koko kulttuurin käsitteeseen liitetään muutoksen ja jatkuvan liikkeen mahdollisuus.²⁴²

Orvar Löfgren²⁴³ on pohtinut materiaalisen kulttuurin tutkimuksen roolia ruotsalaisessa kansanelämäntutkimuksessa²⁴⁴. Myös Ruotsissa esinetutkimus on ollut keskeisessä roolissa etnologiassa etenkin tieteenalan alkuvaiheessa,²⁴⁵ ja aivan kuten Suomessakin, mielenkiinto esineisiin laimeni 1960–1970-luvuilla, kunnes taas 1980-luvulta lähtien materiaalista kulttuuria on jälleen alettu tutkia, uusien kysymyk-

234 Vuoristo 1978.

235 Sammallahti 1980.

236 Mäntylä 1989.

237 Korhonen 1991.

238 Sammallahti 1980, 13–15.

239 Lönnqvist 1972.

240 Lehtinen 1994.

241 Ks. Lehtonen 2005.

242 Kiuru 1999, 227–228; Löfgren 1997b, 101–105; ks. myös Nieminen, Olsson, Ruotsala & Siivonen 2011.

243 Samansisältöinen artikkeli on julkaistu sekä ruotsiksi (Löfgren 1997a) että englanniksi (Löfgren 1997b). Käytän tässä lähteenä lähinnä jälkimmäistä, jonka Löfgren on kirjoittanut suoraan englanniksi; ruotsinkielinen versio on käännetty englannista.

244 Kansatieteen ruotsinkielinen nimi on ollut folklivsforskning, ja siihen on sisällytynyt myös kansanrunouden tutkimus. Suomessa Kalevala synnytti niin voimakkaan harrastuksen juuri kansanrunouden tutkimusta kohtaan, että se saattoi itsenäistyä omaksi tieteenhaarakseen (nyk. folkloristiikka). (Ks. Lehtonen 1972, 203–204.)

245 Ruotsin ensimmäinen kansanelämäntutkimuksen professori Nils Lithberg painotti jo astuessaan virkaan vuonna 1918 esineiden tärkeyttä etnologian tutkimuskohteena. Erityisesti hän kehotti kiinnittämään huomiota arkipäiväisen ympäristön pieniin ja tavanomaisiin esineisiin. Paitsi etnologi, hän oli myös arkeologi, ja yhteys museokenttään oli vahva, aivan kuten suomalaisillakin professoreilla. Lithbergin seuraaja Sigurd Erixon painotti kenttätöiden tärkeyttä ja aloitti ruotsalaisen kansankulttuurin kartaston tekemisen. (Löfgren 1997b, 95–97.)

senasettelujen ja näkökulmien kautta. Löfgrenin sukupolvi aloitti etnologian opinnot jokseenkin museaalisisessa ilmapiirissä. Vanhanaikaiselta tuntuneesta talonpoikaisnostalgiasta, joka näytti vallanneen koko tieteenalan, haluttiin päästä irti. Uudet analyysimenetelmät omaksuttiin brittiläisestä antropologiasta ja yhdysvaltalaisesta sosiologiasta. Vain museoalalle suuntaavat olivat kiinnostuneita esineistä. 1970-luvulla oltiin kiinnostuneita ”sosiaalisesta” ja yhteisötutkimukset olivat suosittuja, ja 1980-luvulla taas ”kulttuurisesta”, mikä saattoi semiotiikan ja merkitysjärjestelmät tieteenalan keskiöön. Kiinnostus kulttuuriin symbolijärjestelmänä toi kuitenkin lopulta myös esi- neet takaisin etnologiaan. Tämä tapahtui 1980-luvulla, kulutuksen vuosikymmenenä, jolloin kulutusta alettiin tutkia identiteettityön ja elämäntapavalintojen näkökulmista useissa eri tieteissä. Aihepiirin ympärille syntyi uusia teoreettisia ja metodologisia näkemyksiä ja järjestelmiä sekä tieteidenvälistä tutkimusta. Kulutusta alettiin käsitellä kulttuurin tuotteena ja luovana toimintana, jossa kuluttaja on aktiivinen, massatuotettujakin esineitä omalla tavallaan käyttävä ja uudelleen muokkaava subjekti.²⁴⁶

Löfgrenin mukaan esinetutkimuksen paluu ei itse asiassa ole tarkoittanut materiaalisuuden paluuta, sillä materiaalisuuden tutkimus on nykyisin hyvin symbolipainotteista ja abstraktia. Löfgren kaipaakin tutkimukseen ”enemmän verta ja hikeä”.²⁴⁷ Esinetutkimuksen juurille paluuta hän ei kuitenkaan kannata, sillä se johtaa helposti jälleen materiaalisuuden ylikorostamiseen ja esineiden fetisoimiseen kaiken kulttuurin ja todellisuuden ylimpinä edustajina. Arkipäivän esineiden tutkimukseen paluuta hän kuitenkin peräänkuuluttaa. Mitä ihmiset todella tekevät esineiden kanssa? Esineiden käyttöön liittyy runsaasti taitoa ja tietoa, jonka olemme omaksuneet kuin huomaamatta. Ostosten tekemiseen, jätteiden lajitteluun ja kierrättämiseen, pu- keutumiseen ja kaikkeen arkielämään liittyy runsaasti erilaisia toimintoja, jotka ovat muodostuneet niin itsestään selviksi, että niitä on vaikea nähdä. Näitä tietoja ja taitoja voi verrata esimerkiksi niihin talonpoikaisiin taitoihin, joita niin Sigurd Erixon kuin U. T. Sireliuskin tallensivat kenttätöretkillään. Myös nykyelämästä selviytyminen vaatii paljon erilaisten esineiden käsittelytaitoa. Tällaiset taidot ovat tallentuneet ruu- miiseen lähes refleksinomaisiksi, luontaisiksi liikkeiksi, tavoiksi ja rutiineiksi. Ulko- mailla tai vieraassa ympäristössä arkielämän rutiinit muuttuvat ja tulevat näkyviksi, mutta kulttuurintutkijan täytyy pystyä vieraannuttamaan itsensä myös tutusta kult- tuurista niin, että sitä pystyy katsomaan uusin silmin ilman tuttuuden aikaansaamaa sokeutta.²⁴⁸

Etnologisen esinetutkimuksen historiassa voidaan erottaa toisistaan klassinen kau- si ja uusi kausi. Näiden kausien välillä on suuria eroja niin näkökulmissa, aiheva- linnoissa kuin teoreettisissa lähestymistavoissakin, mutta myös yhtäläisyyksiä löytyy. Esinetutkimusta on Löfgrenin mukaan leimannut tiheä deskriptiivisyys, keskittymi- nen mikrohistoriallisiin yksityiskohtiin sekä arjen tutkimus.²⁴⁹

246 Löfgren 1997b, 97–101.

247 Ks. myös Löfgren 2015, 82: Löfgren kaipaa verta, hikeä ja kyyneleitä myös koteja koskevaan tutkimukseen.

248 Löfgren 1997b, 101–105.

249 Löfgren 1997b, 110.

Materiaalisen kulttuurin tutkimus

Etnologian lisäksi myös esimerkiksi arkeologiassa ja antropologiassa aineellisen kulttuurin tutkimuksella on pitkät juuret, ja esineiden tarkastelulla on merkittävä rooli myös näiden tieteenalojen historiassa. Viime vuosikymmeninä kiinnostus materiaalista kulttuuria kohtaan on kasvanut merkittävästi paitsi näillä perinteisesti esineistä kiinnostuneilla tieteenaloilla, myös esimerkiksi historia- ja sosiaalitieteissä, joissa esinetutkimuksella ei ole aikaisemmin ollut sijaa. Esinetutkimuksen nousu on ollut niin huomattavaa, että puhutaan jopa materiaalisesta käänteestä.²⁵⁰ Keskeistä ja yhteistä tässä eri tutkimusperinteistä käsin lähtevässä modernissa esinetutkimuksessa on kiinnostus itse esineiden lisäksi ihmisten ja esineiden välisiin suhteisiin. Materiaalista kulttuuria tarkastellaan ihmisten kokemusmaailmaan kuuluvana ja sitä muokkaavana, ja esineiden lisäksi siihen sisältyvät lukuisat ja muuttuvat kontekstit, joiden kautta esineet saavat merkityksensä.²⁵¹

Esinetutkimuksen käsitteen sijaan ja rinnalla käytän tässä työssä käsitettä materiaalisen kulttuurin tutkimus. Tätä käsitettä käyttämällä viittaa monitieteiseen tutkimuskenttään ja painotan esineiden ymmärtämistä muunakin kuin fyysisinä objekteina. Materiaalisella kulttuurilla tarkoitetaan niitä monimutkaisia ja alati muuttuvia konteksteja ja suhteita, joiden kautta esineet saavat merkityksensä. Se muodostaa merkittävän osan ihmisten toimintaympäristöstä, ja sen voidaan ajatella myös aktiivisesti muokkaavan ihmisten elämää ja käyttäytymistä.²⁵² Kansainvälisessä tutkimuskentässä monitieteinen materiaalisen kulttuurin tutkimus, *Material Culture Studies*, viittaa ainakin kahteen eri suuntaan ja kahteen eri maanosaan. Yhdysvaltalainen materiaalisen kulttuurin tutkimus on 1960-luvulta lähtien liittynyt vahvasti Pohjois-Amerikan historian ja kulttuurin tutkimukseen ja on läheisessä yhteydessä museokenttään. Materiaalisen kulttuurin kautta on lähestytty esimerkiksi arkielämän ja teknologian historiaa. Toinen, ajallisesti hieman myöhemmin muodostunut tutkimuskeskittymä paikantuu erityisesti englantilaisten antropologien, sosiologien ja arkeologien piiriin.²⁵³

Materiaaliseen kulttuuriin liittyneen uudenlaisen kiinnostuksen taustalla on ollut 1970-luvulta alkaen virinnyt kiinnostus kulutuksen tutkimukseen. Kulutuksen ja kulutuskulttuurin tutkiminen sekä historiallisena ilmiönä että identiteettiä rakentavana sosiaalisena toimintana on kiinnostanut niin antropologeja, sosiologeja kuin historiantutkijoitakin.²⁵⁴ Kulutuksen tutkimuksessa keskeistä on ollut ajatus esineiden ja tavaroiden avulla tapahtuvasta luovasta toiminnasta, kommunikaatiosta ja symbolisesta käytöstä: esineiden avulla ihmiset välittävät ja vastaanottavat viestejä toinen toisilleen ja toisiltaan, tiedostaen tai tiedostamattaan. Materiaalista maailmaa on lähestytty myös esimer-

250 Ks. esim. Mäkikalli 2010, 9; Kinnunen 2013.

251 Harvey 2009, 3; Mäkikalli 2010, 9–10.

252 Harvey 2009, 3; Miller 2010, 5–10, 39–41, 155.

253 Mäkikalli 2010, 10–11. Tämän tutkimustradition johtohahmoihin kuuluu antropologi ja materiaalisen kulttuurin tutkimuksen professori Daniel Miller. Ks. myös Sarantola-Weiss 2003, 31–32.

254 Ks. Lehtinen 2005, 195–199.

kiksi sukupuolen, ruumiillisuuden, teknologian tai tilan tutkimuksesta käsin.²⁵⁵ Monet materiaalisen kulttuurin tutkijat ovat korostaneet sitä, että esineet eivät ole olemassa pelkästään suunnittelijoidensa, valmistajiensa tai käyttäjiensä toiminnan tuloksena. Ne eivät vain välitä kulttuurisia merkityksiä, vaan niillä itsellään on merkitystä; ne ovat aktiivisia toimijoita kulttuurissaan. Näillä näennäisen passiivisilla toimijoilla on ihmisiä ja kulttuuria ohjaava ja muokkaava ulottuvuutensa.²⁵⁶

Suomessa materiaalisen kulttuurin tutkimuksen suosio on noussut etenkin 2000-luvun puolella. Esimerkiksi Minna Sarantola-Weissin vuonna 2003 julkaistu kulttuurihistorian väitöskirja *Sohvaryhmän läpimurto* lähestyy sohvakalustoja arkielämän tutkimuksen ja kulutus kulttuurin tutkimuksen kautta.²⁵⁷ Suomessa on viime vuosina julkaistu myös useita esineisiin keskittyneitä artikkelikokoelmia. Näistä *Esine ja aika* esittelee historiantutkijoiden näkökulmia materiaalisen kulttuurin ilmiöihin peleistä autoihin ja käyntikorteista tietokoneiden reikäkortteihin.²⁵⁸ Kansatieteilijä Teppo Korhosen juhla kirjassa *Aineen taikaa* taas kartoitetaan kansatieteilijöiden ja muiden kulttuurin tutkimuksen oppiaineiden tekemän esinetutkimuksen suuntia 2010-luvulle tultaessa.²⁵⁹ Lisäksi esimerkiksi Turun museokeskus²⁶⁰ ja Helsingin kaupungin museo²⁶¹ ovat julkaisseet 2000-luvulla kokoelmateokset, joissa esitellään näiden museoiden omien kokoelmien kautta paikallisten käsityöläisten ja paikallisen teollisuuden valmistamia esineitä, tuotteita ja brändejä.

Näillä eri tietentraditioista kumpuavilla artikkelikokoelmilla on paljon yhteistä: lähes kaikki niihin sisältyvät artikkelit keskittyvät tiettyyn esineryhmään ja käsittelevät sitä suhteessa sen historialliseen, alueelliseen ja/tai kulttuuriseen ympäristöön. Samanlaisen kokonaisvaikutelman antoi myös esinetutkimusverkosto Artefactan avajaisseminaari, joka on oiva esimerkki esinetutkimusta kohtaan heränneen kiinnostuksen laajuudesta Suomessa. Yli kaksisataa kuulijaa kerännyt avajaisseminaari pidettiin lokakuussa 2011. Artefactan tarkoitus on edistää esinetutkimusta ja luoda yhteyksiä eri tahoilla esineistä kiinnostuneiden instanssien välillä – paitsi eri oppiaineiden edustajien, myös museoiden, yliopistotutkijoiden ja antiikkikauppiaiden.²⁶² Kaksipäiväisessä seminaarissa monien eri tieteenalojen tutkijat, museotyöntekijät sekä antiikkikauppiaat esittelivät hyvin monipuolisen kirjon esinetutkimuksen suuntia ja mahdollisuuksia rautakautisista kaattereista C-kasetteihin ja DDR:n teolliseen muotoiluun. Tutkimuskohteiksi valikoituneet esineet ja niiden kontekstit ovat hyvin erilaisia, mikä saa aikaan mielikuvan esinetutkimuksen hajanaisuudesta ja monisyisyydestä, mutta esineitä tarkastellaan kuitenkin melko yhdenmukaisten näkökulmien kautta: ikkunoina tiettyyn aikaan, paikkaan tai kulttuuriin sekä suhteessa niitä lähellä

255 Mäkikalli 2010, 10–11.

256 Harvey 2009, 3–6; Miller 2010, 5, 10, 39–41; Mäkikalli 2010, 12.

257 Sarantola-Weiss 2003.

258 Mäkikalli & Laitinen 2010.

259 Nieminen, Olsson, Ruotsala & Siivonen 2011.

260 Sisua, Siloa ja sinappia. Merkkituotteita Turusta 2004.

261 Made in Helsinki 1700–2012. Helsinkiläisen työn helmiä kolmelta vuosisadalta 2012.

262 Ks. esinetutkimusverkosto Artefactan nettisivut, www.artefacta.fi.

oleviin ihmisiin. Vaikka esineet ovat näennäisesti pääosassa, ne ovat monesti etupäässä välineitä suurempien kulttuuristen yhteyksien selvittämistyössä.

Tutkiiko esinetutkimus siis enää lainkaan esineitä? Yhteiskuntatieteilijät Diana Coole ja Samantha Frost ovat todenneet, että materiaalisia esineitä tutkittaessa niitä tulkitaan usein pelkästään niihin liittyvien tai liitettyjen merkitysten kautta.²⁶³ Arkeologi Visa Immosen mukaan esineiden tutkimus painottui vielä 1990-luvulla merkityksenantoihin, mutta 2000-luvulla on alettu vaatia paluuta esineiden aineellisuuden pohdintaan.²⁶⁴ Materiaalisuutta on nostanut esille myös museologi Nina Robbins todetessaan, että museokokoelmiin liittyvässä nykykeskustelussa fyysinen esine ja siihen liittyvät merkitykset on asetettu vastakkain ja ikään kuin erotettu toisistaan, vaikka myös esineet itsessään ovat arvokkaita ja kykenevät välittämään informaatiota.²⁶⁵

Lastenvaatteiden moniulotteinen ja moniaistinen materiaalisuus

Merkitysten ja materiaalisuuden vuorovaikutus

Materiaalisen kulttuurin tutkimusta teoretisoitaessa on tehty ero esinekeskeisen (*object-centered*) ja esinelähtöisen (*object-driven*) tutkimuksen välillä. *Esinekeskeisessä* näkökulmassa keskitytään esineisiin itseensä: niiden teknologiseen kehitykseen, muotoon ja esteettisiin ominaisuuksiin – aivan kuten perinteisessä kansatieteellisessä esinetutkimuksessa typologioineen. *Esinelähtöinen* suuntaus taas näkee esineet osana ympäristöään ja suhteessa muihin esineisiin ja esinejärjestelmiin, ihmisiin ja yhteisöihin. Esineiden kautta pyritään selvittämään erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä ja yhteyksiä. Suurin osa 2000-luvun alun esinetutkimuksista suhtautuu esineisiin jälkimmäisellä tavalla.²⁶⁶

Historiantutkija Giorgio Riello käyttää samankaltaisesta jaottelusta termejä *History from things* ja *History of things*. Edellinen termi kuvaa esineiden tutkimista materiaalisina muotoina ja pintoina. Tällöin esineitä käytetään ensisijaisina lähteinä samoin kuten käsikirjoituksia, päiväkirjoja, kuvia tai muita perinteisempiä historian tutkimuksen lähteitä. Jälkimmäinen taas tarkoittaa historiallista analyysiä esineiden ja ihmisten välisistä suhteista. Näiden lisäksi Riello erottelee vielä kolmannen tavan lähestyä esineitä. Hän käyttää termiä *History and things* tästä lähestymistavasta, jossa esineet nähdään sellaisinaan, esineinä, ei vain osana historiaa tai sille alistaisina. Esineet kykenevät vetoamaan ihmisiin esimerkiksi museonäyttelyiden tai televisio-ohjelmien välityksellä; ne saavat ihmiset eläytymään menneisyyteen myös ilman teoretisointia ja virallista, kirjoitettua ja akateemisesti hyväksyttyä historiaa.²⁶⁷ Kuten sosiaaliantropologi ja museologi Sandra H. Dudley on todennut, esineiden materiaalisuus unohtuu kaikessa kiehtovuudessaankin usein täysin esineitä koskevissa analyy-

263 Coole & Frost 2010, 1–2.

264 Immonen 2016, 200; ks. myös Snellman 2016 (www.artefacta.fi).

265 Robbins 2016, 33.

266 Ks. Esim. Harvey 2009, 2–3.

267 Riello 2009, 25–26.

seissä. Sen sijaan keskitytään visuaalisiin ominaisuuksiin sekä merkityksiin, arvoihin ja konteksteihin. Nämä kaikki ovat tärkeitä näkökulmia esineisiin, mutta on tärkeää kiinnittää huomiota myös kolmiulotteisille esineille luonteenomaisiin materiaalisiin piirteisiin, jotka usein jäävät mainitsematta: paino, pinnanmuodot, rakenne, haju ja muu esineen tilaan ja aikaan liittyvä olemus.²⁶⁸

Tämän tutkimuksen näkökulma on sekä esinekeskeinen että esinelähtöinen. Nostan esineet ja niiden materiaalisen olemuksen tutkimuksen keskiöön, mutta esinelähtöisen tulokulman mukaisesti käsittelen niitä suhteessa niitä tulkitseviin ja käsitteleviin ihmisiin sekä muuhun ympäristöön. *History and Things* -ajattelun tapaan korostan myös esineiden ilmaisuvoimaa ja kykyä tuottaa ja muokata historiaan liittyviä käsitteitä.²⁶⁹ Dudleya mukailten, esineiden materiaalisuus ei piile vain niiden merkityksissä eikä myöskään ainoastaan fyysisessä olomuodossa, vaan näiden välisessä vuorovaikutuksessa.²⁷⁰ Tarkemmin tutkimuksen lähtökohdat liittyvät seuraavissa luvuissa käsiteltäviin lasten materiaaliseen kulttuuriin ja aistivälitteiseen esineellisyyteen.

Lastenvaatteet ja lasten materiaallinen kulttuuri

[T]hings make people just as much as people make things.²⁷¹

Daniel Millerin mukaan esineet muokkaavat ihmisiä aivan kuten ihmiset valmistavat ja muokkaavat esineitä.²⁷² Vaatteiden, samoin kuin muidenkin esineiden vaikutus meihin piilee siinä, että emme ajattele niitä, emmekä monesti edes näe niitä. Esineiden merkitys syntyy niiden huomaamattomasta, lähes näkymättömästä roolista. Tietynlaisen esinemaailman keskellä kasvaneena olemme oppineet pitämään ympärillämme olevia esineitä itsestäänselvyyksinä, niin että useinkaan emme edes katso niitä, vaan hyväksymme ne sellaisinaan – niin kauan kuin ne ovat sellaisia kuin niiden meidän mielestämme pitääkin olla.²⁷³ Katsomme niitä tarkemmin vasta kun ne eivät vastaa odotuksiamme; vasta kun kylpyamme on tuotu olohuoneeseen tai lapsi on puettu aikuisten vaatteisiin. Se, millaisia esinemaailmoja pidämme itsestäänselvyyksinä, riippuu siitä, millaisessa kulttuurissa olemme kasvaneet. Millerin esineteoria liikkuu monin paikoin samoilla tasoilla kuin ruotsalaisten etnologien Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin kulttuurianalyttinen tutkimustapa. Kulttuurianalyysi viittaa tutkimuskohteen luovaan ja joustavaan lähilukuun, jossa näennäisesti itsestään selvät asiat nostetaan jokapäiväisestä kaotisuudesta tarkkaan analyysiin ja vertailevaan luokitteluun.

268 Dudley 2010, 4, 6–7; ks. myös Coole & Frost 2010, 1–3.

269 Riello 2009, 25–26.

270 Dudley 2010, 7–8.

271 Miller 2010, 134.

272 Miller on tutkinut muun muassa intialaista saria sekä sen merkitystä intialaisten naisten elämässä. Hän esittää, että intialaiset naiset eivät ainoastaan pukeudu sariin, vaan sari myös tekee heistä sen mitä he ovat: sekä naisen että intialaisen. Miller käyttää tässä yhteydessä ilmaisua ”the sari wears the Indian woman”. (Miller 2010, 23.)

273 Miller 2010, 50–51.

Sillä tavoin yritetään purkaa monia arjen ilmiöitä ja löytää niistä pinnan alla olevia laajempia rakenteita, joista ei yleensä olla kovin tietoisia.²⁷⁴

Lastenvaatteet ovat usein juuri näitä arkisia, jokapäiväiseen lastenhoitoon liittyviä, kovan kulutuksen kohteiksi joutuvia ja huomaamattomia esineitä, joihin kuitenkin liittyy runsaasti kulttuurisia merkityksiä ja emotionaalista latausta. Yhdysvaltalainen sosiologi Daniel Thomas Cook pitää lapsuuteen liittyvää materiaalista kulttuuria sosiaalisesti tuotettuna. Tämän prosessin takana ovat vaikuttaneet kehityspsykologian muuttuneet käsitykset lapsista ja lapsuudesta. Vielä 1800-luvulla lapsuutta pidettiin lapsuuden tutkijoiden mukaan Yhdysvalloissa ja laajemminkin länsimaissa merkityksettömänä ajanjaksona ennen aikuisuutta, eikä lapsuutta nähty osana sosiaalista tai yhteiskunnallista kenttää. Lasten taloudellisen ja emotionaalisen aseman ja roolin muutos alkoi 1800-luvun loppupuolella, ja 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana idea ainutlaatuisesta, korvaamattomasta lapsesta alkoi yleistyä. Lapsia mitattiin yhä vähemmän ja vähemmän taloudellisin mittarein ja yhä enemmän emotionaalisten siteiden kautta. Lapset eivät edustaneet enää työvoimaa vaan rakkautta. Samalla usko lasten viattomuuteen ja puhtauteen heräsi.²⁷⁵

Taloudellisesti hyväosaisissa perheissä syntyi Euroopassa uusi, sentimentalisoitu käsitys lapsista, johon liittyi kasvava kiinnostus lastenhoitoon ja -kasvatukseen. Samaan aikaan nouseva teollisuus tuotti lapsille tavaroita ja tarvikkeita, jotka korostivat lasten maailman erityisyyttä ja erilaisuutta aikuisten elämänpiiriin verrattuna.²⁷⁶ Myös kirjoja ja lehtiä alettiin tarjota eri ikäryhmille. Lasten kirjallisuuden ja myöhemmin televisio-ohjelmien ja elokuvien sisällöt, aihepiirit ja teemat alettiin valita siten, että niiden katsottiin olevan lapsille soveliaita. Tälläkin tavoin lapset halutaan pitää poissa aikuisten mantereelta: lasten kulttuuri sijoitetaan omille saarilleen.²⁷⁷ Materiaalinen kulttuuri oli keskeisessä asemassa modernin lapsuuden synnyssä, ja erilaiset lastenhoitotarvikkeet, lelut, vaatteet ja huonekalut sekä muut kodin piiriin kuuluvat tavarat ja esineet liitettiin käsitykseen hyvästä lapsuudesta. Kodin tilat eriytettiin toisistaan siten, että makuuhuoneet erotettiin muista tiloista ja lapset saivat omat sänkynsä. Lapset alettiin myös pukea omiin vaatteisiinsa, joissa oli omat erityispiirteensä suhteessa lapsen ikään, sukupuoleen ja kehitystasoon.²⁷⁸

Lapsuuden symbolisen arvon muutos vaikutti lapsille suunnattujen esineiden muotoiluun ja mainontaan. Lapset tulivat materiaalisen kulttuurin myötä näkyviksi. Tämän materiaalisen maailman haluttiin edustavan sitä, mitä lapsuuteen haluttiin liittää: viattomuutta, puhtautta ja enkelimäisyyttä.²⁷⁹ Kun käsitys lapsuuden pyhydestä ja lasten varjelemisesta heräsi, nousi myös runsaasti uutta teollisuutta, joka valmisti nimen-

274 Ks. Relas 2013, 19; Ehn & Löfgren 1982 & 2001 & 2012. Lehtonen (2005, 15–16) pitää kulttuurianalyysiä voimakkaan subjektiivisena ja jopa intuitiivisena, populaaritieteellisenä lähestymistapana.

275 Cook 2004, 4–9; Ruckenstein 2013, 5, 11–22.

276 Ks. Wilson 2011 [1985], 67–90.

277 Gillis 2008, 319–321.

278 Gutman & Coninck-Smith 2008, 3–5.

279 Ruckenstein 2013, 5, 13–14; Vänskä 2012, 79–89; Darian-Smith & Pascoe 2012, 3.

omaan lapsille suunniteltuja tuotteita: vaatteita, leluja, huonekaluja ja lastenhoitotarvikkeita.²⁸⁰ Ideaalista lapsuutta edustavien esineiden omistaminen tuli tärkeäksi osaksi keskiluokkaista lapsuuden ihannetta ja hyvää vanhemmuutta.²⁸¹ Lapsille haluttiin antaa aineelliset edellytykset hyvään elämään, mikä tarkoitti lastentarvikkeiden kasvanutta kysyntää – ja tarjontaa.²⁸² Lasten esineympäristö kertoo paitsi kuluttamisesta ja tavaroitumisesta, myös kasvatuskulttuurin muutoksesta. Vanhemmat ovat nykyään vastuussa myös loputtomista kulutukseen liittyvistä arvovalinnoista ja päätöksistä. Vanhemmat kasvattavat lapsiaan myös kuluttajuuteen, tuotemerkeistä ja kuluttajatietoudesta aina ekologisiin asenteisiin ja ideologisiin valintoihin saakka.²⁸³ Kuten Marjatta Kalliala toteaa leikkikulttuurin muutosta 1950-luvulta 1990-luvulle käsittelevässä tutkimuksessaan, nykylasten vanhemmat harvoin tavoittelevat satojen tavaroiden kokoelmia lapsilleen. ”Sälää ja krääsää ja roskaa ja roinaa” kertyy silti huomaamatta liikaa. Tämä ei Kallialan mukaan liity vain elintason nousuun, vaan myös epäroiväksi muuttuneeseen kasvatukseen. Vanhempien on vaikea asettaa rajoja lapsilleen, joiden kanssa kaikesta neuvotellaan ja keskustellaan. Sekä vanhempien että lasten toiminnan motiiveiksi hyväksytään yhä useammin omakohtainen haluaminen.²⁸⁴ Toisaalta myös päiväkodit ovat merkittävässä roolissa lapsiperheiden esinesuhteiden ja kulutustarpeiden muodostumisessa. Päiväkodeissa oletetaan ja myös vaaditaan, että kaikilla lapsilla on tietynlaiset käytännölliset, sekä sisä- että ulkoleikkeihin soveltuvat vaatteet ja varusteet kurahanskoista sätössuihin ja kypärämyssyistä juomapulloihin.²⁸⁵

Lastenvaatteet ja muu lasten esinemaailma liittyy tiiviisti perhestrategioihin. Perhestrategiat ovat kulttuurisia konstruktioita, jotka voivat olla avoimesti keskusteltuja, aktiivisia valintoja, mutta usein myös hämärämmin tiedostettuja ja kulttuurisiin ”itsestäänselvyyksiin” nojaavia. Perinteistä perhestrategiaa pidetään usein luonnollisena: lapset kasvatetaan, avioliitot solmitaan ja työt jaetaan suurin piirtein niin kuin ennenkin on tehty, tai kuten muutkin näyttävät tekevän.²⁸⁶ Lapset syntyvät ja kasvavat tietynlaiseen kulttuuriin, ja lapsesta asti heitä ympäröi tietynlainen esineellinen maailma. Lapset myös puetaan tietyllä tavalla. He oppivat tuntemaan oman kulttuurinsa esinemaailmaan liittyvät säännöt ja tavat, ja samalla he oppivat myös pitämään niitä itsestäänselvyyksinä, oikeina tapoina olla ja käyttäytyä. Esineiden kautta sekä lapset sekä aikuiset myös tekevät arvioita toistensa sosiaalisesta asemasta.²⁸⁷

Vaatteet ovat mitä henkilökohtaisimpia esineitä, jotka sijoittuvat erityisasemaan varhaisen elämän ja ulkomaailman väliin. Tietynlaisten vaatteiden käyttäminen aiheuttaa koko jou-

280 1900-luvun alussa uudet lapsuuden esineet, kuten syöttötuolit ja lastenrattaat muotoiltiin siten, että lasten kanssa voitiin seurustella, mutta fyysinen kontakti jäi vähäiseksi. Vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla samat esineet muotoiltiin uudelleen, kun lasten haluttiin uudella tavalla osallistuvan perhe-elämään ja perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta korostettiin. (Gutman & Coninck-Smith 2008, 5.)

281 Gutman & Coninck-Smith 2008, 5; Forssell 2014.

282 Cook 2004, 9–12.

283 Kortelainen 2005, 188–189.

284 Kalliala 1999, 276–278.

285 Ks. Ensiaskeleet päivähoitoon 2009.

286 Helsti 2006a, 180–181, 190; Helsti 2006b, 117.

287 Aukia 2010, 74; Helsti 2006a & 2006b, 188–192; Oittinen 1990, 51–74.

kon erilaisia kokemuksia ja odotuksia, jotka kietoutuvat koko persoonallisuuteemme. Samalla vaatteet, samoin kuin muutkin ympärillämme olevat esineet, muokkaavat sitä, millaisia olemme, miten ajattelemme, miten käyttäydymme ja miten suhtaudumme maailmaan. Kuten Sophie Woodward on todennut, vaatteet eivät ole passiivisia objekteja, joiden avulla voi ongelmitta luoda itsestään toivotunlaisen vaikutelman. Vaatteiden materiaalisuus suhteessa käyttäjään ja hänen vartaloonsa voi tuoda esiin myös ei-toivottuja ja odottamattomia vaikutelmia. Joskus vaatteet ilmaisevat jotain muuta tai paljastavat ihmisestä enemmän kuin niiden käyttäjä oli toivonut. Pukeutumiseen liittyvät teot ja valinnat ovat usein monimutkaisia prosesseja, joiden avulla pyritään löytämään omaan elämään sopivat ja hyvältä tuntuvat pukeutumistavat.²⁸⁸

Lastenvaatteiden kohdalla kyse on myös aikuisten käsityksistä lapsille sopivasta pukeutumistavasta ja hyvän lapsuuden ihanteesta, jota pyritään tuomaan esiin myös materiaalisien kulttuurien kautta.²⁸⁹ Useimmat lapsuuteen liitetyt esineet ilmaisevat ylipäätään vain aikuisten näkökulmia lapsuuteen; ne tuovat näkyviksi aikuisten lapsiin ja lapsuuteen liittyviä toiveita ja ihanteita ja kertovat usein enemmän vanhemmuudesta kuin lapsuudesta.²⁹⁰ Lapsiin liittyviä esineitä museokontekstissa tutkinut Sharon Brookshaw on esittänyt, että lasten oma materiaallinen kulttuuri (*material culture of children*) täytyisi erottaa käsitteenä muusta lapsuuteen liittyvästä materiaalisesta kulttuurista (*material culture of childhood*). Lasten materiaalista kulttuuria ovat hänen mukaansa vain ne esineet, jotka lapset itse ovat tehneet tai joille lapset itse ovat antaneet omat merkityksensä tai käyttötarkoituksensa. Lapsuuteen liittyvää materiaalista kulttuuria taas on kaikki se, mitä aikuiset ovat lapsille valmistaneet, tai mikä heijastaa aikuisten käsityksiä lapsista ja lapsuudesta, ei lapsen maailmaa sinällään.²⁹¹

Italialainen historiantutkija Carlo Ginzburg on mikrohistoriallisissa tutkimuksissaan nostanut esiin pienet yksityiskohdat menneisyyden avaimina. Näitä hän kutsuu johtolangoiksi. Hänen näkemyksensä mukaan johtolanka, vaikka onkin sinänsä kiinnostava, ei kerro historiantutkijalle ensisijaisesti itsestään, vaan sitä ympäröivästä maailmasta. Johtolangan avulla voidaan hahmottaa laajempia kulttuurisia perusoletuksia. Näennäisen tavanomainenkin esine voi olla johtolanka, joka vie tutkijan yksityisestä yleiseen ja myös yksityisestä julkiseen.²⁹² Materiaallinen kulttuuri ilmentää paitsi vallitsevia arvoja, normeja ja tapoja, myös kulttuurisia perusoletuksia; niitä käsityksiä ja toimintatapoja, jotka muodostavat koko kulttuurin kivijalan. Esineet ovat kulttuurin näkyvä ja aineellinen osa. Niiden muotoilu, käyttäminen ja se, miten niistä puhutaan, kertovat kulttuurisista ihanteista ja asenteista. Toisaalta myös esineet sekä niihin liittyvät käytännöt ja perinteet vaikuttavat normeihin ja tapakulttuuriin, ja jopa kulttuuriin perusoletuksiin. Lastenvaatteet kertovat siitä, miten lapsiin on kunakin aikana tai tiettyssä paikassa suhtauduttu ja minkälaisia näkemyksiä aikuisilla

288 Woodward 2005, 21–22, 38; ks. myös Cook 2004, 20–21.

289 Ewing 1977, 11.

290 Darian-Smith & Pascoe 2012, 7–9; Brookshaw 2009, 368.

291 Brookshaw 2009, 379–381.

292 Ginzburg 1996; Lehtinen 2005, 184–185.

on lapsuudesta. Lastenvaatteet eivät ole vain mykkiä materiaalisia kappaleita, vaan ne kertovat laajemmista yhteyksistä historiallisiin tapahtumiin, ajatusmaailmoihin ja ideologioihin.²⁹³ Toisaalta lastenvaatteet myös muokkaavat näitä käsityksiä samalla kun ne vaikuttavat sekä lapsiin että heitä ympäröiviin ihmisiin eri tavoin. Niihin liittyy erilaisia aistimuksia: ne tuntuvat päällä tietynlaisilta, ne näyttävät meistä kauniilta tai sitten eivät, ja niiden hoitoon, huoltoon ja ylläpitoon liittyy monenlaisia tunteita helppoudesta ja hankaluudesta. Ne muokkaavat käsityksiä sukupuolesta ja sen ilmaisemisesta. Ne vaikuttavat sekä aikuisten että lasten käsitykseen oikeanlaisesta lapsuudesta ja oikeanlaisesta lapsesta, mutta samalla niiden materiaalisuus vaikuttaa lapsiin ja tapoihin olla lapsi.²⁹⁴

Tässä tutkimuksessa käsittelen lastenvaatteita paitsi johtolankoina, joiden avulla voi tavoittaa laajempia kulttuurisia konnotaatioita, myös sellaisinaan: esineinä ja materiaalisina kappaleina, ei vain historialle alistaisina.²⁹⁵ Pysin tuomaan lapsuuteen liittyvän materiaalisuuden kulttuurin (sekä museokokoelmat että nykylasten vaatteet) osaksi myös lasten omaa materiaalista kulttuuria tuomalla mukaan myös nykylasten omia näkökulmia niihin.

Aistivälitteinen esineellisyys

Varhaisessa antropologisessa tutkimuksessa ruumiillisuudella ja aisteilla oli keskeinen merkitys. Vieraiden ja kaukaisten kulttuurien tutkimiseen kuului olennaisesti esimerkiksi ihmisten kallojen ja muiden ruumiinosien mittaaminen ja fyysisten ominaisuuksien havainnointi ja vertailu.²⁹⁶ Myös kansatieteellisessä esinetutkimuksessa on korostettu materiaalisia ominaisuuksia, joiden mukaan esineitä on luokiteltu, mutta näiden ominaisuuksien aistivälitteisyyttä ei ole nostettu esille.²⁹⁷ Antropologi David Howesin mukaan antropologian kentällä aistivälitteisillä kokemuksilla on ollut aina suuri merkitys, mutta valmiit tutkimukset on kuitenkin kirjoitettu näköön ja kuuloon perustuvia kokemuksia korostaen. Näitä on pidetty rationaalisina, eurooppalaisina aisteina, kun taas tuntoa, makua ja hajua on pidetty primitiivisinä ja viltteinä aisteina, jotka ovat olleet tyypillisiä tutkittaville, ei-länsimaisille kulttuureille. 1980-luvulla antropologiassa tapahtui käänne suhteessa aistien ymmärtämiseen, ja aistien välittämää tietoa sekä aistien merkitystä eri kulttuureissa alettiin huomioida tutkimuksessa laajemmin ja uusista näkökulmista.²⁹⁸ Myös yhteiskuntatieteissä ruumiillisuus inhimillisen havainnon ehtona on nostettu viime vuosikymmeninä esille.²⁹⁹ Esineiden tutkimuksessa ja museoiden kokoelmatyössä aisteilla on keskeinen merkitys, sillä usein tiedot esineiden fyysisistä ominaisuuksista, kuten materiaaleista ja malleista sekä

293 Ks. Olsson 2012, 25; Lehtinen 2005, 187, 189.

294 Ks. Miller 2010, 23, 50–51.

295 Riello 2009, 25–26.

296 Howes 2003, 3–5.

297 Esim. Lönnqvist 1972; Vuoristo 1978; Sammallahti 1980.

298 Howes 2003, 3–5, 22–25, 29–41.

299 Esim. Merleau-Ponty 1998; Paju 2013.

niiden ajoituksista perustuvat aisteihin, etupäässä näköön ja tuntoon. Aistien merkitystä esineiden tutkimuksessa on kuitenkin pohdittu vähänlaisesti. Päivi Aikasalo on kuitenkin pohtinut aistien ja tunteiden merkitystä museoesineiden tulkinnassa,³⁰⁰ ja myös museokokoelmien tulkintaan tarkoitettussa merkitysanalyysimenetelmässä huomioidaan esineiden elämyksellinen ja kokemuksellinen ulottuvuus, jolla viitataan esineiden kykyyn vaikuttaa aisteihin ja tunteisiin.³⁰¹

Länsimaisen jaottelun mukaan aisteja on viisi: kuulo, näkö, tunto, maku ja haju. Joissakin kulttuureissa samoin kuin fysiologisessa tutkimuksessa aisteja katsotaan toisinaan olevan enemmän tai vähemmän kuin nämä viisi, ja niitä myös jaotellaan eri tavoin,³⁰² mutta tässä tutkimuksessa viitataan käsitykseen viidestä aistista.³⁰³ Aisteja ei voi kuitenkaan täysin erottaa toisistaan, vaan useat aistihavainnot syntyvät eri aistien yhteisvaikutuksesta. Esimerkiksi kauneus voidaan havaita paitsi näön, myös tunnon tai kuulon kautta.³⁰⁴ Aistit eivät ole vain fysiologinen vaan myös kulttuurinen ja historiallinen ilmiö, johon vaikuttavat myös henkilökohtaiset kokemukset. Esimerkiksi hajuaisti palauttaa välittömästi mieleen jo unohtuneitakin paikkoja, tiloja, esineitä ja ihmisiä. Toisaalta aistien luonne on siis fysiologinen, mutta toisaalta niiden kokemiin liittyy kulttuurista ja ideologista symboliikkaa, joka on osittain tiedostamaton ja usein opittua.³⁰⁵ Esimerkiksi hajuaistimuksilla on todettu olevan fysiologisesti läheinen yhteys tunne-elämän säätelyjärjestelmään, mutta tuoksuelämyksiin liittyviä kokemuksia ja tunteita on monesti hankala kuvata ja välittää muille ihmisille. Kuitenkin, vaikka hajut eivät ole useinkaan tietoisien ajattelun kohteena, ne ovat tärkeä osa ei-kielellistä, ei-tietoista ja ruumiillista arkiolomista, joka muokkaa ihmisten suhdetta ympäröivään maailmaan.³⁰⁶

Aistien merkitykset ja tulkinnat ovat myös ajassa muuttuvia ilmiöitä. Kulttuurihistorioitsija Constance Classen on tutkinut muun muassa aistien merkitystä museoissa, ja hänen mukaansa vielä 1600–1700-luvuilla näytteillä olevien esineiden koskettamista pidettiin olennaisena osana niiden *katsomista*. Museoesineitä katsottaessa oli olennaista aistia myös sen haju, maku, paino, jäykkyys, liukkaus, karkeus ja muita materiaalisia ominaisuuksia³⁰⁷. Useiden aistien käyttämistä esineen tarkastelussa pidettiin ainoana oikeana tapana ymmärtää museoesineiden todellinen olemus, mutta lisäksi koskettamalla esineitä ne voitiin kokea intiimillä tasolla. Vaikka museoiden työntekijät eivät aina pitäneet yleisön tavoista kosketella esineitä, se kuitenkin sallittiin, koska sitä pidettiin aivan olennaisena osana esineiden havainnointia. 1800-luvulla esineiden

300 Aikasalo 2005b.

301 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015; Paaskoski 2015.

302 Aistikokemusten kulttuurisidonnaisuudesta ks. Howes 2003.

303 Ks. Ruotsala 2007, 13.

304 Smith 2007, 125–132.

305 Classen, Howes & Synnott 1994; Drobnick 2006, 5; Ruotsala 2007, 12–13, 18–26.

306 Löfström 2000, 245, 251; Korkiakangas 2001, 87; Ruotsala 2007.

307 1600-luvulla englantilainen filosofi Robert Hooke määritteli asioita, joita (museo)esineestä täytyy saada tietää: ”Sonorousness or Dulness. Smell or Taste...Gravity, or Levity. Coarseness, or Fineness. Fastness, or Looseness. Stiffness, or Pliableness. Roughness, or Brittleness. Claminess, or Slipperiness.” (Classen 2005, 276.)

koskettelua alettiin rajoittaa samalla kun museot avautuivat yhä suuremmille yleisöille, ja myös museologisiin ja konservointiin liittyviin käytäntöihin alettiin kiinnittää enemmän huomiota esineiden säilymisen kannalta. Esineet nostettiin jalustoille ja vitriiniin, jossa ne ovat suojassa mutta etäisiä.³⁰⁸ Museokokoelmia käsitellessäni olen saanut kokea esineet sillä tavoin, kuin niitä *katseltiin* varhaisissa museoissa, ja olen myös kokenut intiimiyden, joka tällaiseen esineiden tarkastelutapaan liittyy. Olen toisinaan jopa hätkähtänyt museokokoelmissa olevien esineiden ja valokuvien intiimiyttä. Erityisen henkilökohtaiselta tuntuu käydä läpi toisen ihmisen vaatteita. Vaatteita on käytetty lähempänä ihoa kuin juuri mitään muita esineitä. Niissä saattaa olla hajuja ja tahroja, ja niissä saattaa olla vielä jäljellä sen ihmisen ruumiin muoto, joka niitä on käyttänyt. Lastenvaatteet ovat monesti myös liikuttavia ja tunteita herättäviä. Käsien tehdyt vauvanvaatteet olivat ja ovat edelleenkin äitien ja isoäitien rakkaudenosoitusta uudelle tulokkaalle.³⁰⁹ Daniel Miller kirjoittaa pukeutumisen tutkimuksesta näin:

A study of clothing should not be *cold*; it has to invoke the tactile, emotional, intimate world of feelings. The first task of the anthropologist is to convey these feelings empathetically: what it feels like to wear a sari, where it presses the body, and where you sweat. How you flirt and how to keep modest. How awful it is to be the only person dressing up for the party.³¹⁰

Kuten Miller kirjoittaa, pukeutumisen tutkimuksen ei pitäisi olla *kylmää*, vaan sen täytyy herättää aisteihin perustuva, emotionaalinen ja intiimi tunteiden ja tuntemusten maailma. Tutkijan on pystyttävä empatiaan ja ymmärrettävä, miltä tietynlaisten vaatteiden – Millerin esimerkissä intialaisen sarin – käyttäminen tuntuu. Kertomalla siitä, mikä herättää tunteita, koskettaa, on yksityistä ja liittyy yhteen tiettyyn esineeseen, voi kertoa huomattavan paljon myös laajemmista ilmiöistä yleisellä tasolla.³¹¹

Museologian ja materiaalisen kulttuurin tutkija Gabriel Moshenska on tutkinut lasten materiaalista kulttuuria poikkeusoloissa ja etenkin kaasunaamaria osana toisen maailmansodan aikana eläneiden lasten elämää. Moshenska korostaa aistien merkitystä etenkin lasten esinesuhteissa. Lapset tutkivat ja kokeilevat esineitä kaikkien aistien avulla; he koskettelevat, katselevat, kuuntelevat, haistelevat ja maistelevat esineitä ja luovat niistä käsityksensä hyvin eri tavalla kuin aikuiset, jotka helposti omaksuvat esineiden ennalta määräytyt merkitykset ja käyttötarkoitukset. Lasten suhde materiaaliseen kulttuuriin on fyysinen ja syntyy toiminnan ja leikin kautta.³¹² Myös kielen ja kulttuurin tutkija Johanna Uotisen mukaan etenkin pienten lasten tietäminen on usein ruumiillista; ennen älyllistä pohdintaa ja selittämistä syntynyttä hiljaista tietoa.

308 Classen 2005, 275–284; Classen 2012, 136–146; ks. myös Saunderson 2011.

309 Heikkinen 1997, 47–49, 80–81.

310 Miller 2010, 41.

311 Miller 2010; Ginzburg 1996; Lehtinen 2005.

312 Moshenska 2010, 612–613, 625.

Kuva 3. Osa Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa olevista lastenvaatteista säilytetään henkareilla, jotka on ripustettu liikutettavien siirtohyllysten tangoille. Kuvassa erilaisista materiaaleista valmistettuja mekkoja. Kuva: Päivi Roivainen.

Lapset oppivat asioita ruumiin ja aistien välityksellä paljon ennen kuin he kykenevät ymmärtämään ja käsitteellistämään oppimaansa.³¹³

Näköä ja kuuloa on pidetty järkevinä ja loogisina aisteina, kun taas haju, maku ja tunto ovat olleet edellisiä alempiarvoisempia, eläimellisempiä ja myös naisellisempiä aisteja.³¹⁴ Aistien tutkimuksen piirissä on vallinnut visuaalinen paradigma, jota on kuitenkin kritisoitu.³¹⁵ Näköaistia on tutkittu huomattavasti enemmän kuin vaikkapa tuntoaistia, ja etenkin modernia aikaa pidetään kuvan ja visuaalisen kulttuurin valtakuntana.³¹⁶ Visuaalisuuden keskeisyyttä on pidetty ongelmallisena, sillä vain yhteen aistiin keskittymällä kulttuurista muodostuu varsin yksipuolinen kuva.³¹⁷ 2000-luvulla esimerkiksi tuntoaistin tutkimukseen on kuitenkin alettu kiinnit-

313 Uotinen 2010, 86–87.

314 Classen 2012, 75; Howes 2003, 4–5; Smith 2007, 109.

315 Howes 2003, 51.

316 Classen 2005, 2. Vrt. Hooper-Greenhill 2000, joka painottaa visuaalisuuden merkitystä museoiden edustaman materiaalisen kulttuurin tulkinnessa.

317 Howes 2003, 47–48, 51–53.

tää enemmän huomiota.³¹⁸ Aistien historiaan perehtynyt Mark M. Smith on moittinut pukeutumisen historian tutkijoita siitä, että he keskittyvät niin olennaisesti vaatteiden visuaaliseen puoleen. Tämä liittyy toki myös aistien historian keskeiseen teoriaan siitä, että modernilla ajalla näkö on ollut keskeinen aisti, joka on jättänyt muiden aistien merkityksen varjoonsa. Samalla näköaistia on myös tutkittu enemmän kuin muita aisteja, mikä on entisestään heikentänyt muiden aistien asemaa historiantutkimuksessa.³¹⁹ Näköaisti on korostunut siksikin, että sitä on verrattain helpompi tutkia kuin muita aisteja, sillä esimerkiksi makua tai tuntoa on hankalampi lähestyä metodisesti. Myös pukuhistoriat keskittyvät siihen, miltä vaatteet ovat näyttäneet; vaatteiden ulkoisiin ominaisuuksiin ja muutoksiin³²⁰. Vaatteiden välittämien viestien on oletettu olevan etupäässä silmillä havaittavia³²¹, sellaisia jotka voi nähdä, ja jotka voi nimenomaan vain nähdä. Esimerkiksi käsityö ja koristeompelu olivat Smithin mukaan kuitenkin tarkoitettu kosketeltaviksi. Ne olivat vastaisku dominoivan maskuliiniselle, voimakkaasti visualisoidulle estetiikalle. Kirjonta ja korusompelu toivat paitsi visuaalista, myös haptista mielihyvää. Taidokkaiden ompelusten kautta naisten käsityöt antoivat tekijälleen tilan ja kentän taiteelliselle vapaudelle, ja samalla naisellinen ja alempiarvoisena pidetty tuntoaisti nostettiin kauneudentajun keskiöön.³²² Smith kirjoittaa:

Clothes can, and should, be read inside out as well as from outside in so that the quality and feel of the clothing on the inside, how it was understood to either caress or rub the skin of the wearer by spectators, is appreciated thoroughly.³²³

Vaatteita ja niiden käyttäjiä ymmärtääkseen tutkijan pitäisi siis lukea vaatteita paitsi ulkopuolelta, myös sisäpuolelta. Aivan kuten Moshenskan tutkiman kaasunaamarin käyttökokemuksenkin liittyy paljon aisteihin perustuvia tunteita ja tuntemuksia, myös tavallisten vaatteiden käyttäminen aiheuttaa runsaasti erilaisia kokemusperäisiä olotiloja, jotka eivät tule esille ainoastaan visuaalisen tarkastelun kautta. Miltä vaate tuntuu iholla? Onko se karkea vai pehmeä? Mitä se tarkoittaa? Materiaali ja sen tuntu voi kertoa esimerkiksi valtasuhteista ja sosiaalisesta asemasta.³²⁴ Valtaapitävien ja varakkaiden iholla on ollut yllälistä silkkiä tai raskaasti laskostuvaa samettia, sotilaiden puvut ovat sileitä ja kovia, ja itseään rankaiseva erakko on pukeutunut karkeaan kankaaseen. Etenkin luokkaerot ovat paitsi näkyneet, myös ja jopa ennen kaikkea tuntuineet vaatetuksessa.³²⁵

Orvar Löfgren on koonnut yhteen kulttuurintutkimuksen ja myös esinetutkimuksen yleisiä trendejä vuosituhannen vaihteessa. Suosittuina tutkimuskohteina hän

318 Esim. Classen 2005 & 2012; Gowing 2002; Harvey 2002.

319 Classen 2012; Smith 2007, 107.

320 Esim. lastenvaatehistoriikit: Brooke 1978 [1930]; Ewing 1977; Rose 1989; Buck 1996; Peacock 2009.

321 Esim. Jacobson 1994.

322 Smith 2007, 109; Classen 2012, 123; ks. myös Howes 2003, 55.

323 Smith 2007, 107.

324 Classen 2012, 9, 191.

325 Esimerkkejä Englannista tarjoaa Smith 2007, 107–109.

mainitsee muodin, shoppailun ja mediankäytön. Yhteistä tutkimukselle on näkemys kulutuksesta ja esineistä identiteetin, sosiaalisen aseman tai vaikkapa sukupuolen ilmaisijoina. Esineiden symbolista ulottuvuutta korostetaan, jolloin yksi aisti korostuu ylitse muiden: näkö. Tämä lähestymistapa johtaa tietynlaiseen vääristymään maailman hahmottamisessa: ikään kuin kokisimme maailman vain katsomalla sitä, vaikka itse asiassa aistit toimivat yhdessä, emmekä koskaan pelkästään katsele, vaan myös tunnemme, haistamme ja maistamme.³²⁶ Tuntoaistin kulttuurihistoriaa tutkinut Constantin Classen on myös ottanut huomioon sen, että tuntoaisti kattaa hyvin monenlaisia tuntemuksia kivusta mielihyvään ja lämmöstä kylmyyteen, ja kaikkia näitä kokemuksia tulkitaan yhdessä muiden aistien kanssa.³²⁷ Aisteja ei voi täysin erottaa toisistaan, ja tätä aistienvälisyyden tutkimista pidetään tärkeimpänä suuntauksena aistien historian tutkimuksen tulevaisuudessa.³²⁸ On myös mahdollista, että aistit ovat ristiriidassa keskenään eivätkä ne aina toimi vain yhteistyössä. Aistihavaintojen välisistä ristiriidoista on kyse esimerkiksi silloin, kun kauniilta näyttävä esine tuntuu epämiellyttävältä. Tällaiset aistikonfliktit osoittavat, että aisteja on hyvä tutkia yhdessä eikä toisistaan täysin irrallisina.³²⁹

LASTENVAATEKENTÄLLÄ

Kentän paikantaminen

Siinä missä kenttätyöllä tai tutkijan kentällä on varhaisemmassa antropologisessa ja kansatieteellisessä tutkimuksessa tarkoitettu omasta arkielämästä kaukaista kohdetta, voi etnologin kentän yhä useammin löytää paitsi omasta lähiympäristöstä, myös arkistoista, kirjallisuudesta tai internetistä. Etnologin kenttä ei siis aina ole maantieteellisesti tai muuten fyysisesti rajattu kenttä.³³⁰ Käytän tutkimuksessa useita erilaisia aineistoja, joiden kaikkien parissa työskentelyn miellän vuorovaikutteiseksi kentällä olemiseksi ja kenttätyöksi.³³¹ Pääasiallisia lähteitä ovat museokokoelmat sekä lasten haastattelut, joita muut aineistot, kuten lastenhoitokirjallisuus ja muu kirjoitettu ja muisteltu lastenvaatekeskustelu tukevat ja kontekstoivat. Useiden aineistotyyppien käyttäminen rinnakkain laadullisen analyysin tukena on tyyppillistä etnografiselle tutkimusmenetelmälle,³³² mutta lähestyn aineistoa myös nykyisin harvemmin hyödynnetyn kvantitatiivisen analyysin kautta. Erilaisten aineistojen analysointiin olen soveltanut monia metodeja. Esimerkiksi museoesineiden tulkintaan sovellan kvanti-

326 Löfgren 1997b, 101–103.

327 Classen 2012; ks. myös Howes 2003.

328 Smith 2007, 125–132.

329 Howes 2003, 47–48.

330 Fingerroos & Jouhki 2014, 80–86; Ruotsala 2005b, 47–49.

331 Ruotsala (2005, 48) määrittelee kentän tilaksi, jossa tutkimusaineisto luodaan vuorovaikutuksessa tutkimuskohteen kanssa, mikä voi tarkoittaa fyysistä paikkaa tai arkistoa.

332 Korhonen 1999, 32; Geertz 1983, 19; Suojanen 1996, 23–24; Hänninen 2012, 24.

tatiivisen tietokanta-analyysin lisäksi etnografiseen kerrontaan perustuvaa esineiden etnografiaa sekä bricolage-menetelmän³³³ periaatteita. Tavoitteena on avata lasten-vaatteisiin liittyviä ominaispiirteitä ja merkityksiä useista eri suunnista ja näkökulmista. Samalla tuodaan esille, että näkökulmia tutkimuskohteeseen voi olla monia, ja ne saattavat myös todellisuudessa olla keskenään ristiriitaisia.³³⁴

Valitsemani multistrategisen lähestymistavan tarkoituksena on tavoittaa materiaallisen kulttuurin monimuotoinen ja kerroksellinen, muutosten ja perinteiden ristivehdossa elävä luonne, joka on läsnä myös kaikissa käyttämissäni aineistoissa. Museo-kokoelmat liittyvät menneisyyteen, mutta fyysisinä esineinä ja myös tulkintoina ne ovat läsnä nykyhetkessä. Lasten haastattelut taas sijoittuvat 2000-luvulla syntyneiden lasten todellisuuteen, mutta myös heidän perheidensä toimintamallit sisältävät paitsi nykyajan lapsuuteen liittyviä valintoja, myös perinteisiin kiinnittyviä tapoja.³³⁵ Myös muistitietoaaineistossa on nähtävissä useita eri aikatasoja, kun kertojat vertaavat omaa menneisyyttään senhetkiseen nykyisyyteensä ja tulkitsevat historiaa kirjoitushetken näkökulmasta.³³⁶ Lastenhoitokirjallisuudessaakin kamppaillaan pysyvyyden ja muutosten välisten ristipaineiden alla.³³⁷

Lastenvaatekenttäni ei siis sijaitse kokonaan menneisyydessä eikä kokonaan nykyisyydessä: sen sijaan se on löytynyt museokokoelmista sekä digitaalisena tietokanta-aineistona että materiaalisina kappaleina ja niiden tulkintoina; päiväkodeista ja lasten haastatteluista; arkistoista, kirjallisuudesta ja Internetistä. Lastenvaatekenttäni koostuu sekä museokokoelmissa olevien lastenvaatteiden materiaalisuudesta että lastenvaatteisiin liittyvistä monitasoisista keskusteluista, joissa puhujina ja kertojina ovat lapset, lastenhoitokirjallisuuden kirjoittajat sekä monet muut lastenvaatteista puhuvat ja kirjoittavat tahot. Käsittelemäni puettu lapsuus sijoittuu maantieteellisesti Suomeen, mutta kuitenkin osana kansainvälistä ympäristöä, josta muoti- ja muut vaihteet ovat ulottuneet myös suomalaisten lasten pukemistapoihin.

Aineistot

Museokokoelmat tutkimusaineistona

Museoiden esinekokoelmien kautta tarkastelen lastenvaatteiden aineellista todellisuutta, joka edustaa paitsi lapsiin ja lapsuuteen liittyvää materiaalista kulttuuria, myös lapsuuteen liittyvää kulttuuriperintöä.³³⁸ Kulttuuriperinnön käsitettä käytän tässä yhteydessä kuvaamaan sitä, että museoiden esinekokoelmat on nostettu edustamaan omaa aikaansa tai erilaisia ilmiöitä, jolloin niistä on tullut voimakkaita symboleja.³³⁹

333 Ehn & Löfgren 2010.

334 Saukko 2003, 25–26, 176–177, 195–196; Uotinen 2005, 63; Hänninen 2006, 36; Eskola & Suoranta 1998, 69–71.

335 Ks. Heller 2005; Helsti 2006a, 180–181, 190; Ruotsala 2005a, 18–21; Ribeiro 1986, 12–13.

336 Ks. Pascoe 2012, 210–215; Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3, 11–13.

337 Ks. Mikkola 2006, 197–202.

338 Ks. Darian-Smith & Pascoe 2012; Pascoe 2012; Brookshaw 2009.

339 Ks. Lehtinen 2005, 187; Pascoe 2012, 209–215; Heinonen & Lahti 2001, 75.

Kulttuuriperintö viittaa siis valikoituneeseen joukkoon (menneisyyteen liittyviä) esineitä, tarinoita, muistoja ja tapoja, joista muodostuu osa nykyajan kulttuurisia, poliittisia ja yhteiskunnallisia resursseja. Kulttuuriperintö on aina sidoksissa historiaan, mutta lapsuuden käsite on muuttunut jo viimeisen vuosisadan aikana niin voimakkaasti, että näkökulma menneeseen suuntautuu lasten ja lapsuuden historian tutkimuksessa väistämättä nykyisistä lapsuuden tulkinnoista käsin.³⁴⁰

Kokoelmat eivät ole tutkimuksen kohde vaan lähde, mutta niitä käsitellessäni jouduin pohtimaan myös käyttämieni kokoelmien luonnetta suhteessa tutkimusaiheeseen sekä sitä, miten museoesineitä voi tulkita. Museokokoelmiin on tallennettu runsaasti elävää kulttuurihistoriaa, mutta samalla ne ovat kaiken kulttuuriperinnön tavoin tulkintoja ja representaatioita; alkuperäisistä ympäristöistään irrotettuja esineitä.³⁴¹ Sellaisina ne kertovat arvoista: millaisia vaatteita kokoelmiin on haluttu lahjoittaa ja millaisia vaatteita on pidetty tärkeinä esimerkkeinä menneisyyttä tallennettaessa? Etenkin lapsiin liittyviin museokokoelmiin liittyy paljon odotuksia ja oletuksia: Mitä lastenvaatteiden kautta on haluttu muistaa?³⁴²

Alkuperäinen suunnitelmani oli, että kävisin läpi ja vertailisin usean eri museon lastenvaatekokoelmia. Lopulta kuitenkin Helsingin kaupunginmuseon kokoelmat nousivat museokokoelmien osalta pääasialliseksi lähdeaineistoksi, minkä lisäksi kävin muiden museoiden kokoelmia läpi vertailevana aineistona, sillä halusin nostaa kokoelma-aineiston rinnalle toisenlaisia lähteitä. Suomalaisten museoiden lastenvaatekokoelmat ovat myös melko samankaltaisia, eikä esimerkiksi köyhien perheiden loppuunkuluneita vaatteita ole säilynyt museokokoelmiin.³⁴³ Asetan tarkastelemani Helsingin kaupunginmuseon kokoelmat lapsia koskevien museokokoelmien kenttään tekemällä katsauksen Turun museokeskuksen, Suomen kansallismuseon ja Ebeneser-säätiön ylläpitämän lastentarhamuseon kokoelmiin. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmat edustavat kaupunkilaislasten vaateetusta, mikä liittyy tutkimuksen urbaaniin ympäristöön. Tästä syystä nostin vertailukohdaksi toisen suuren suomalaisen kaupungin, Turun, maakunnalliset kokoelmat. Kansallismuseon kokoelmat taas edustavat koko Suomen kulttuuriperintöä. Lastentarhamuseon kuvakokoelmiin on talletettu päiväkotilasten arkipukeutumista yli sadan vuoden ajalta, joten ne liittyvät haastattelimieni lasten päiväkotielämään ja -ympäristöön. Lisäksi vierailin toukuussa 2015 Lontoossa Victoria & Albert Museum of Childhoodissa, jossa tutustuin kuraattori Katy Canalesin johdolla brittiläisten lastenvaatteiden kokoelmiin.

Tutkimuksessa esiintyviä valokuvia tarkastelemistani museoesineistä olen käyttänyt myös lasten haastatteluissa. Osan näistä esineistä olen kuvannut itse ja osan kuvauksissa olen ollut mukana.³⁴⁴ Kuvakulman valinta on tärkeässä roolissa siinä, miltä esine kuvas-

340 Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3, 7–13. Lapsuuteen liittyvästä kulttuuriperinnöstä ks. myös Pascoe 2012 & Brookshaw 2009.

341 Dudley 2010; Shepherd 1994; Sjöberg-Pietarinen 2004; Taylor, L. 2002, 2004 & 2013; Sinisalo 2005.

342 Ks. Sofaer Derevenski 2000; Shepherd 1994.

343 Ks. Gurian 2004, 276; ks. myös Virkkunen 2010, 101–104.

344 Olen ollut mukana kuvaamassa ja pukemassa Ira Launialan kuvaamia Helsingin kaupunginmuseon kokoelmiin kuuluvia lastenvaatteita, joiden kuvia on tässä tutkimuksessa.

Kuva 4. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmakeskuksessa tekstiilien pakkausmateriaaleina käytettyihin pahvilaatikoihin on kirjoitettu lyijykynällä, mitä ne sisältävät. Osaan on myös lisätty piirros tai valokuva esineestä. Kuva: Päivi Roivainen.

sa näyttää. On valittava, mitä kuvassa näkyy, sillä kolmiulotteisen vaateen kaikki puolet eivät tule näkyviin kaksiulotteisessa kuvassa. Etenkin tekstiilien kuvaus on usein ongelmallista, sillä nuken päälle puettujen vaatteiden ei näytä autenttisilta. Hyvin erikokoisille lastenvaatteille oli kuvaustilanteessa käytettävissä kaksi erikokoista lapsinukkea. Housujen pukeminen nukelle on hankalaa, sillä nukella on vain yksi jalka. Vaatteiden hihoja ja lahkeita tuettiin kuvissa erilaisilla täytteillä, jotta ne eivät roikkuisi tyhjinä. Esinekokoelmien rinnalla viitataan myös Helsingin kaupunginmuseon ja Ebeneser-museon kuvakokoelmiin, ja myös näitä kuvia näytin haastattelemilleni lapsille. Valokuvista löytyy itse asujen lisäksi viitteitä niiden käyttötilanteisiin ja -ympäristöihin. Varhaisimmat valokuvat ovat usein lavastettuja ateljeekuvia, mutta jo 1800-luvun lopulla on kuvattu runsaasti arkielämää.³⁴⁵ Valokuvat ovat kuitenkin aina kuvaajan valitsemissä näkökulmissa. Jotakin on aina rajattu kuvasta pois: esimerkiksi merkityksettömiksi koetut arjen elementit ja rutiinit tai kulttuuriset tabut jätetään kuvaamatta.³⁴⁶

345 Wintzell 1972, 11–13.

346 Sinisalo 2005.

Museokokoelmia on käytetty aineellista kulttuuria käsittelevissä tutkimuksissa usein. Esimerkiksi Bo Lönnqvist on käyttänyt Vöyrin kansanomaista pukeutumista käsittelevässä väitöskirjassaan³⁴⁷ lähdeaineistona paikallismuseon ja Kansallismuseon pukukokoelmia, ja myös Osmo Vuoriston³⁴⁸, Leena Sammallahtien³⁴⁹ ja Ildikó Lehtisen³⁵⁰ aineellista kulttuuria tarkastelevien väitöskirjojen pohjana ovat olleet museoiden esinekokoelmat. Tutkimusten lähteenä käytettyjen kokoelmien muodostumista tai niiden edustavuutta on kuitenkin pohdittu tai kyseenalaistettu vähän. Museokokoelmia on pidetty aineellisena tosiasiana ja todisteena kulttuurihistorian materiaalisista ilmentymistä. Solveig Sjöberg-Pietarinen onkin todennut, että museoesineet ovat voimakkaita välineitä, sillä niiden kautta voi luoda monenlaisia representaatioita menneisyydestä, ja esineiden aitouden vuoksi nämä tulkinnat vaikuttavat aina tosilta ja oikeilta.³⁵¹ Esineet myös elävöittävät historiaa ja saavat ihmiset samaistumaan menneisyyteen.³⁵² Kansatieteen ja etnologian museoita tarkastelevissa väitöskirjoissa huomio on kiinnittynyt useammin näyttelyihin tai museoinstituutioihin kuin kokoelmiin,³⁵³ mutta esimerkiksi Elina Salminen³⁵⁴ ja Solveig Sjöberg-Pietarinen³⁵⁵ ovat pohtineet myös museoesineiden merkityksiä ja niiden muodostumista. Museologi Nina Robbins taas on tarkastellut esineiden poistoa museokokoelmista, missä yhteydessä hän on nostanut esiin kokoelmien muodostumisen ja niiden tulkitsemisen prosesseihin liittyvän hiljaisen tiedon.³⁵⁶

Kuten museologi Peter van Mensch on todennut, etenkin 2000-luvulla museoihin liittyvä tutkimus ja kirjallisuus on painottunut voimakkaasti näyttelyihin ja pedagogisiin kysymyksiin, kun taas kokoelmat ovat jääneet sivurooliin.³⁵⁷ Museologisessa kirjallisuudessa museokokoelmat ja niiden tulkitsemiseen liittyvät kysymykset ovat kuitenkin olleet toistuvasti esillä.³⁵⁸ Esineet ja kokoelmat ovat museoiden kivijalka.³⁵⁹ Esimerkiksi Heinosen ja Lahden mukaan ne myös oikeuttavat kaiken museotoiminnan: ne ovat kansallinen ja paikallinen resurssi, jota museot säilyttävät nykyisten ja tulevien sukupolvien hyväksi.³⁶⁰ Kokoelmiin valituista ja valikoituneista esineistä syntyy museon profiili.³⁶¹ Museoiden velvollisuutena pidetään kokoelmissa olevien esineiden

347 Lönnqvist 1972.

348 Vuoristo 1978.

349 Sammallahti 1980.

350 Lehtinen 1994.

351 Sjöberg-Pietarinen 2004, 36–42; 287–297.

352 Riello 2009, 25–26; Pearce 2012b.

353 Hieta 2010; Hänninen 2006; Potinkara 2015.

354 Salminen 2011.

355 Sjöberg-Pietarinen 2004.

356 Robbins 2016.

357 van Mensch 2015, 19. van Mensch nostaa esille myös museoiden paradigmamuutoksen: kokoelmia ei enää entisellä tavalla pidetä museotoiminnan sydämenä tai museoiden arvon mittana; sen sijaan keskeiseen asemaan on nostettu museoiden rooli yhteisöjen ja yleisöjen palvelijana.

358 Esim. Pearce 2012a; Pearce 2012b; Brookshaw 2009; Svensson 2005; Forsberg & Sennefeldt 2014; Ambrose & Paine 2012; Caple 2006; ks. myös Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015

359 Esim. Heinonen & Lahti 2001, 3. Sandra Dudley muotoilee asian näin: ”Museums are about things.” (Dudley 2011, 1.)

360 Heinonen & Lahti 2001, 3.

361 Robbins 2016, 83.

den tutkimista, mutta tällä voidaan tarkoittaa monia asioita. Esineen tutkiminen voi olla tiedon keräämistä esineistä ja niiden luettelointia; esineen fyysisen olomuodon tutkimista ja kuvaamista sekä valokuvaamista; sosiaaliseen, historialliseen ja kulttuuriseen kontekstiin asettamista; kunnan tarkastamista ja konservoimista tai esineen arvon ja merkityksen selvittämistä. Myös esineen museohistorian selvittäminen (kuten milloin ja miten se on hankittu kokoelmiin ja missä näyttelyissä se on ollut esillä) on osa esineen tutkimista.³⁶² Jotta esineen kautta saa tietoa menneestä, se täytyy nähdä useista eri näkökulmista: välineenä, joka on tehty tiettyä tarkoitusta varten, mutta myös symbolina tai merkinä sekä historiallisena dokumenttina.³⁶³

Yliopistojen ja museoiden yhteistyö esinetutkimuksessa ei ole aina ollut ongelmantonta. Etenkin brittiläisessä materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa on nähty kuilu kahden hyvin eri lähtökohdista kumpuavan, etenkin tekstiileihin keskittyvän esinetutkimuksen suuntauksen välillä. Museoammattilaisten tai museoissa uransa luoneiden pukututkijoiden ja akateemisten, yliopistoissa tutkimusta tekevien lähtökohdat ovat olleet hyvin erilaiset. Suuri osa museoiden kokoelmatyöstä on esineiden luettelointia³⁶⁴, mittaamista, ajoittamista ja materiaalien tunnistamista. Kaikki tämä vaatii valtavasti asiantuntemusta ja kokemuksen kautta hankittua tietoa, ja tällainen työtapo on välttämätön suurten esinemäärien hallitsemiseksi. Kokoelmien parissa työskenteleviä pukututkijoita on kuitenkin kritisoitu katalogimaisesta, kuvailemisen tasolle jäävän yksityiskohtaisen tiedon tuottamisesta, aivan kuten perinteistä puku- ja esinetutkimustakin.³⁶⁵ Sosiologiassa ja kulttuurien tutkimuksen eri oppiaineissa tehtävä pukututkimus lähestyy pukeutumista esimerkiksi semiotiikan ja symbolianalyysin sekä kulutustutkimuksen kautta. Näin pyritään selvittämään pukeutumisen yhteyksiä laajempiin käsitteisiin, kuten sukupuoleen, valtaan ja sosiaalisiin asemiin. Vaatteiden materiaalisuuden sivuuttaminen on kuitenkin osaltaan kaventanut kuvaa pukeutumisesta. Viime aikoina esinelähtöisen ja teorialähtöisen tutkimuksen välistä kuilua on alettu pitää turhana ja rakentaa umpeen.³⁶⁶ Suomessakin edellä kuvatun kaltainen ero on jossain määrin nähtävissä, mutta varsinaisesta kuilusta ei voitane puhua, vaan yhteistyötä museoiden ja yliopistojen välillä on paikoin runsaastikin. Vaikka luettelointi ja kokoelmienhallinta muodostavat museotyön rungon, monissa museoissa esineisiin kohdistuva tutkimus on ollut kuitenkin van Menschin mukaan poissa muodista, vaikka akateeminen kiinnostus aihepiiriin on paikoin runsasta.³⁶⁷

362 Ambrose & Paine 2012, 190–192; ks. myös Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

363 Caple 2006, 6–7, 8–12.

364 Luettelointi on esineen perustutkimusta, joka sisältää materiaalien määrityksen, mitat, sanallisen kuvauksen, piirroksen tai valokuvan, ajoituksen ja taustatiedot (ks. Heinonen & Lahti 2001, 93; Museoiden luettelointiohje 2015).

365 Taylor, L. 2002, 3; Miller 2005, 1.

366 Küchler & Miller 2005; Miller 2010; Taylor, L. 2002.

367 van Mensch 2015, 19. Myös museoiden näyttelytyössä on viime vuosikymmeninä keskittyty suuria ilmiöitä esitteleviin ja selittäviin teemanäyttelyihin, joissa esineiden roolina on kuvittaa ja elävöittää tarinoita (Rönkkö 2007, 70).

Lasten haastattelut

Lastenvaatteita tulkitessani halusin saada mukaan myös lasten oman äänen osana lastenvaatteiden ja myös museoesineiden yhteisöllistä tulkintaa,³⁶⁸ joten haastattelin 5–7-vuotiaita lapsia kahdessa eri päiväkodissa vuonna 2014. Lasten parissa tehtävää etnografista kenttätöitä pidetään hyödyllisenä menetelmänä lapsia koskevassa tutkimuksessa, sillä sitä kautta lasten ääni tulee suuremmin kuuluviin ja lapset myös osallistuvat heitä koskevan tiedon tuottamiseen.³⁶⁹ Toistaiseksi lasten haastattelu on ollut kulttuurien tutkimuksessa vähän käytetty menetelmä. Lapsia on kuitenkin haastateltu osana lapsia koskevaa tutkimusta esimerkiksi kansatieteilijä ja kasvatustieteilijä Marjatta Kallialan leikkikulttuuria³⁷⁰ ja sosiaaliantropologi Fanny Ambjörssonin vaaleanpunaista väriä³⁷¹ koskevissa tutkimuksissa. Kasvatustieteessä lapsia on haastateltu esimerkiksi Anu Kuukan lasten ruumiillisuutta³⁷² ja Piia Roosin päiväkotiarkea³⁷³ analyysoivissa väitöskirjoissa, ja myös sosiologi Elina Paju on tehnyt etnografista havainnointia päiväkodeissa.³⁷⁴

Lapsinäkökulmisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti olen tavoitellut lasten näkökulmia ja tulkintoja esineisiin siten, että he ovat osallistuneet tiedon tuottamiseen.³⁷⁵ Lapsikeskeisyyttä pidetään lapsuudentutkimuksen ytimenä. Lapset siis nähdään tutkimuksen subjekteina, ei sen objekteina.³⁷⁶ Keskustelin lasten kanssa paitsi heidän omista vaatteistaan, myös museokokoelmiin kuuluvista lastenvaatteista, joista näytin heille valokuvia. Halusin kuulla lasten omia ajatuksia lastenvaatteista. Olin kiinnostunut myös siitä, miten he tulkitsevat historiallisia lastenvaatteita, jotka eivät kuulu heidän omaan elämänpiiriinsä.

Lasten omien näkökulmien ja lasten antamien merkitysten puuttumista pidetään lapsiin liittyvien museokokoelmien ja -näyttelyjen ongelmana.³⁷⁷ Aikuisten valmistamat tai aikuisten museokokoelmiin luovuttamat esineet heijastavat aikuisten käsityksiä lapsista ja lapsuudesta, eivät lapsen maailmaa sinällään.³⁷⁸ Lasten omia ajatuksia museoon päätyneistä leluista, vaatteista tai muista esineistä on harvoin tallennettu, lasten itse tekemistä esineistä puhumattakaan. Mitä kauemmas historiassa mennään, sitä enemmän kyse on aikuisten käsityksistä lapsuudesta, ja lapsen kokemuksia on yhä hankalampi tavoittaa.³⁷⁹ Voiko vaikkapa 1940-luvun lapsuuteen liittyvästä esineestä enää saada tietoa lapsuuden kontekstissa, jos sitä käyttänyttä lasta ei enää tavoiteta?

368 Ks. Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

369 Prout & James 2015, 7.

370 Kalliala 1999.

371 Ambjörsson 2011.

372 Kuukka 2015.

373 Roos 2015.

374 Paju 2013.

375 Ks. Karlsson 2012, 22–24.

376 James & James 2008, 17–19.

377 Ks. Brookshaw 2009, 367–368, 380; Pascoe 2012, 210–211; Shepherd 1994.

378 Brookshaw 2009, 367–368, 379–381; ks. myös Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–5, 13–14.

379 Shepherd 1994, 69–74.

Muiden 1940-luvulla lapsuuttaan eläneiden ajatuksia kysymällä voidaan saada tietoa muistellusta ja nostalgisoidusta lapsuudesta, joka liittyy *lapsuuden* historiaan, ei *lasten* omaan historiaan.³⁸⁰ Nostalginen muistelu on emotionaalisesti latautunutta: se on muistojen säilyttymistä surumielisyydellä ja kaipauksella, mutta myös mielihyvän tunteilla. Nostalgiaan liittyy positiivisia tunteita, vaikka se verhotaankin usein melankoliaan. Tätä kautta esineistä tulee muistelun kohteita, tunteilla latautuneita ilmauksia menneestä – eivätkä ne silloin kerro lapsena olemisesta, vaan lapsuuden muistelemisesta.³⁸¹ Lasten maailmaan historiallisen esineen voi kuitenkin tuoda kysymällä lapsilta, mitä he siitä ajattelevat, vaikka esine ei kuulukaan nykylasten välittömään ympäristöön. Tällöin esineen yhteydessä korostetaan lapsuuden kontekstia, ei pelkästään ajallista ulottuvuutta. Vaikka tarkastelemiani museoesineitä käyttäneitä lapsia ja heidän tunteitaan ja ajatuksiaan on enää mahdoton tavoittaa, nykylasten tulkinnat niistä tuovat ne lähemmäs lasten omaa elämänpiiriä. En oleta, että esimerkiksi 1910-luvun lapset olisivat tulkinneet vaatteita samalla tavalla kuin 2010-luvun lapset, mutta oletan, että 2010-luvun lapset tulkitsevat 1910-luvun lastenvaatteita eri tavalla kuin 2010-luvun aikuiset.³⁸²

Haastateltavat lapset olivat esikoululaisia tai tulevana syksynä esikoulun aloittavia.³⁸³ Valitsin tämän ikäryhmän siksi, että koin heidän kielellisen ulottuvuutensa, sosiaalisten taitojensa ja kognitiivisen tasonsa sopivan tämänkaltaisiin haastatteluihin. Haastattelin lapsia kahdessa eri päiväkodissa esikoulu- tai päiväkotipäivän aikana. Päiväkodit sijaitsevat Helsingissä joidenkin kilometrien etäisyydellä toisistaan, hyvin erilaisilla asuinalueilla. Toinen päiväkodeista sijaitsee rauhallisella pientaloalueella metsäisellä tontilla ja toinen huomattavasti vilkkaammassa ympäristössä, ostoskeskusta vastapäätä, kerrostalojen keskellä. Ensiksi mainitun päiväkodin lasten taustat olivat melko yhtenäisiä, kun taas jälkimmäisessä päiväkodissa oli enemmän maahanmuuttajataustaisia lapsia. Koin näiden päiväkotien erilaisuuden tuovan lisäarvoa haastatteluiden annille, sillä sain haastatella erilaisista kodeista ja ympäristöistä tulevia lapsia.

Lasten haastatteluun liittyy eettisiä kysymyksiä, joita lapsuutta käsittelevän tutkimuksen yhteydessä on pohdittu paljon.³⁸⁴ Haastattelujen tekemistä varten pyysin tutkimusluvan alueen varhaiskasvatuksen johtajalta sekä suostumuksen³⁸⁵ pienryhmien ohjaajilta, lasten huoltajilta sekä tietysti myös lapsilta itseltään.³⁸⁶ Lasten tai heidän

380 Brookshaw 2009.

381 Korkiakangas 1996, 37–38; Korkiakangas 2001, 75–77, 86–88, 97.

382 Ks. Brookshaw 2009, 380.

383 Päiväkodeissa puhuttiin esikouluikäisistä *eskareista* ja viisivuotiaista *viskareista*.

384 Esim. Alasuutari 2009; Kuukka 2015; Paju 2013; Helavirta 2007.

385 Termien lupa ja suostumus merkitystä on lasten kohdalla tarkennettu siten, että tutkimuslupa on esimerkiksi instituution antama lupa toteuttaa tutkimusta tietyssä instituutiossa. Suostumusta tutkimukseen tiedustellaan lapsen huoltajalta ja/tai lapselta itseltään. Lapsen huoltajat tai lapsi itse eivät siis ole tutkimusluvan vaan suostumuksen antajia. (Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö 2010, 14.)

386 Lasten oma suostumus tutkimukseen osallistumiseen on ehdollinen; lapsella on oikeus muuttaa mielensä ja sanoutua tutkimuksesta irti, jos se ei enää tunnu mielekkäältä (Karlsson 2012, 47; Kuukka 2015, 72; Strandell 2010, 97). Tällaista tilannetta ei itselleni tullut eteen.

vanhempiensa nimiä ei mainita tutkimuksen yhteydessä, vaikka kysymykseni eivät arkaluontoisia olleetkaan.³⁸⁷ Tekstissä käytän lapsista muutettuja nimiä, jotka kuitenkin viittaavat lasten sukupuoliin. Suorissa haastattelulainauksissa käytän sekä lapsista että itsestäni etunimeä, joka siis on lapsilla muutettu, mutta minulla oma (Päivi). Lapsille kerroin kirjoittavani lastenvaatteista tutkimusta ja kirjaa, jota varten halusin kuulla heidän omia ajatuksiaan.

Sosiaalityön tutkija Susanna Helavirta on haastatellut väitöskirjaansa varten lastensuojelun asiakkaana olevia lapsia, ja hän on pohtinut lasten haastattelemiseen liittyviä metodologisia kysymyksiä. Vaikka tutkittavien ikä ei hänen mukaansa olekaan ratkaiseva tekijä tutkimusmetodeja valittaessa, on lasten ja aikuisten tutkimisessa kuitenkin joitakin selkeitä eroja. Erityisesti tutkijoita on puhuttanut aikuisen ja lapsen epätaasa-arvoinen valta-asetelma, eettiset kysymykset sekä lapsen kognitiivinen valmius. Valtaan liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan johdu ainoastaan ikäerosta. Haastattelututkimus on aina yhtä aikaa vahva ja ongelmallinen. Vahvuutena nähdään tilan antaminen haastateltavalle ja hänen omille ajatuksilleen ja sanavalinnoilleen. Ongelmat taas liittyvät haastattelijan vahvaan rooliin.³⁸⁸ Myös lasten ja aikuisten väliseen tutkimusasetelmaan liittyy valtakysymyksiä, joita ei voi kieltää tai ylittää: aikuinen hallitsee haastattelutilannetta, tulkitsee vastaukset ja ohjaa keskustelua.³⁸⁹

Lasten haastattelussa kysymykset on muotoiltava siten, että lapset ymmärtävät ne. Niiden on vastattava lasten elämäkokemuksia ja kognitiivisia valmiuksia.³⁹⁰ Lasten vastaamista helpottaa, jos kysymykset liitetään lasten omaan arkeen liittyviin toimintoihin ja rutiineihin.³⁹¹ Lastenvaatteet ovat luonteva osa lasten omaa arkea, ja niihin liittyvä keskustelu eteni omalla painollaan. Lasten rönsyilevä puhetapa taas asettaa haasteita haastattelijalle.³⁹² Helavirta toteaa, että perinteinen kysymys ja vastaus-asetelma ei ole paras lähtökohta lasten haastattelemiselle. Haastattelutilanteen luominen mahdollisimman vuorovaikutukselliseksi ja luontevaksi vaatii pysähtymistä ja tilan antamista lapsen omalle kerronnalle.³⁹³ Avoimet kysymykset, kuten ”Mitä sinä ajattelet siitä?” tai ”Kerro tästä lisää!” ovat usein toimivampia kuin suorat mitä- ja miksi -kysymykset.³⁹⁴ Haastattelutekniikkani parani haastattelujen tekemisen myötä. Huomasin vasta jälkikäteen, että ensimmäisissä haastatteluissa olin turhaan kiirehtinyt täyttämään tyhjiä taukoja ja hiljaisia hetkiä. Lapsille täytyy antaa aikaa muotoilla asiansa. Hiljaisuudesta ei pidä vaivaantua, sillä kaikki lapset eivät vielä ole omaksuneet aikuisten välisiin keskusteluihin kuuluvia sääntöjä, tapoja ja täytesanoja, joiden avulla ilmaistaan, että vastaus on tulossa hetken miettimisen jälkeen. Aluksi myös jännitin itse haastattelutilanteita niin, että yritin pitää tunnelman mahdollisimman

387 Ks. Liite 1: Saatekirje päiväkotiin.

388 Helavirta 2007, 629–634.

389 Paju 2013, 43–44, 48–51, 53–54; Karlsson 2012, 44–47.

390 Helavirta 2007, 629–634; Kuukka 2015, 56–57.

391 Alasuutari 2009, 158.

392 Kuukka 2015, 57–58.

393 Karlsson 2012, 45.

394 Helavirta 2007, 629–634.

mukavana ja keskustelun vilkkaana. Joillekin lapsille aikuisen jatkuva jutustelu saattaa näyttytyä merkinä siitä, ettei heidän odotetakaan itse sanovan mitään.³⁹⁵

Jätin herkkäluonteisimmat aiheet, kuten alusvaatteet ja alastomuuden keskustelujen ulkopuolelle, vaikka muutama lapsi otti ne itse puheeksi.³⁹⁶ En myöskään pyrkinyt tuomaan esille vaikkapa perheiden varallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Kulutustottumukset tulivat kuitenkin esille keskusteluissa. En voinut täysin välttää sitä, että tein monenlaisia päätelmiä lasten perheistä ja taustoista. Huomasin myös suhtautuvani erityisen hienotunteisesti etniseltä taustaltaan valtaväestöstä poikkeaviin lapsiin. Nämä aiheet eivät kuitenkaan olleet kysymyksenasetteluni kannalta keskeisiä, joten tutkimusetiikan nimissä en nosta näitä asioita tutkimuksessa esille.³⁹⁷

Haastattelut olivat vapaamuotoisia teemahaastatteluja, mikä osoittautui hyväksi tavaksi rakentaa keskustelut lasten kanssa. Tiukasti strukturoidut haastattelut olisivat tuskin lasten haastattelutavaksi istuneet.³⁹⁸ Vapaamuotoisessa tai puolistrukturoidussa teemahaastattelussa haastateltavat tuovat usein esiin asioita, joita strukturoitu, kysymyslistan mukaan etenevä haastattelu ei tavoita.³⁹⁹ Olin miettinyt etukäteen haastatteluissa käsiteltävät teemat ja aiheet sekä valinnut ne kuvat, jotka lapsille näytän, mutta pyrin antamaan tilaa lasten omille ajatuksille ja myös keskustelun rönssyille.⁴⁰⁰ Tukevani etenkin ensimmäisissä haastatteluissa oli teemarunko, johon olin etukäteen rakentanut teemoja ja niihin liittyviä esimerkkikysymyksiä.⁴⁰¹ Kuvia olin haastattelujen pohjaksi ja keskustelun herättämiseksi tallentanut käyttämälläni tablettitietokoneelle noin 40.⁴⁰² Kuvissa oli esimerkiksi Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa olevia vaatteita, kuva-arkistojen lapsikuvia sekä mainoskuvia. Lisäksi näytin lapsille kuvan erivärisistä T-paidoista. Haastattelujen alussa korostin, että kysymiini kysymyksiin ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia, vaan haluan vain kuulla lasten omia mielipiteitä ja omia ajatuksia. Aloitin haastattelut kysymällä, mistä kuvassa näkyvistä väreistä lapset pitivät eniten, tai minkävärisen T-paidan he mieluiten ottaisivat. Pyysin heitä myös kertomaan omista vaatteistaan sekä siitä, millaisista vaatteista he pitävät ja millaisista eivät. Kysyin myös, mitä eroja on aikuisten ja lasten vaatteilla sekä tyttöjen ja poikien vaatteilla. Näyttämäni kuvat johdattelivat keskustelua myös lasten pukemisen historiaan. Toisten lasten kohdalla luottamuksellisen ilmapiirin luominen oli hankalaa, toisten kanssa ei lainkaan, vaikka haastattelut eivät olleetkaan pitkiä.⁴⁰³

395 Ks. Rysst 2010; Swain 2002; Pole 2007.

396 Vrt. Pole 2007, 74–78.

397 Ks. Karlsson 2012, 47–48.

398 Samantyylistä teemalähtöistä haastattelurunkoa lasten haastattelussa on käyttänyt esim. Kuukka 2015, 54–59.

399 Uotinen 2005, 67–68; Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48.

400 Karlssonin (2012, 45–46) mukaan valmiit oletukset ja tiukasti rajatut teemat ohjaavat lapsia ja heidän vastauksiaan; lasten tuottaman tiedon tavoittamiseksi on tärkeää innostaa lapset kertomaan omin sanoin.

401 Ks. Liite 2: Haastattelujen teemarunko.

402 Suurin osa näistä kuvista on tämän julkaisun kuvituksena. Kaikki kuvat eivät kuitenkaan olleet painolaatuksia.

403 Kuukka (2015, 73–75) kertoo lasten luottamuksen saavuttamisen olleen välillä vaikeaa pitkäkestoisen päiväkodissa tehtävän etnografisen kenttätöyön aikana.

Haastattelin yhteensä 18 lasta, joista 11 oli tyttöjä ja 7 poikia. Sukupuolten jakauma muodostui sen mukaan, kenen vanhemmilta sain haastatteluluvan. Haastattelujen painoarvo osana aineistoa nousi tutkimuksen tekemisen aikana alun perin suunnittelemani suuremmaksi. Tein haastattelut kesäkuun alussa, jolloin osa lapsista oli jo kesälomalla, mikä vaikutti haastateltavien määrään. Kahden lapsen vanhemmat kielisivät lapsensa haastattelun.⁴⁰⁴ Kaksi lasta myös sairastui juuri ennen haastatteluja. Pohdin lisähaastattelujen tekemistä, mutta en kuitenkaan katsonut haastateltavien määrän lisäämisen tuovan merkittävää lisäarvoa tämän tutkimuksen kannalta.

Haastattelujen kieli oli suomi, ja kaikki lapset puhuivat sujuvaa suomea joko äidin-kielenään tai toisena kielenään. Kolme lapsista puhui kotonaan jotain muuta kieltä, ja kaksi puhui toisen vanhemman kanssa suomea ja toisen kanssa tämän omaa äidinkieltä. Muutama lapsista joutui hakemaan suomenkielisiä sanoja ja ilmauksia, ja joissakin tapauksissa he sanoivat, etteivät osaa ilmaista asiaa suomeksi. Kieli ei kuitenkaan ollut kenellekään ongelma haastattelujen sujumisen kannalta. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta haastattelin lapsia pareittain, jotta haastattelutilanne vieraan aikuisen kanssa ei tuntuisi liian jännittävältä. Lapset alkoivat usein keskustella myös keskenään, ja pääsin seuraamaan myös heidän keskinäistä vuorovaikutustaan; paitsi sananvaihtoa, myös ilmeitä ja eleitä. Tämän myös Kuukka on maininnut parihaastattelujen eduksi.⁴⁰⁵ Ujommat lapset saivat myös rohkeutta vieressä olevalta kaverilta. Voi olla, että osa lapsista toisaalta myös pyrki vastaamaan samalla tavalla kuin haastattelupari, eikä ehkä uskaltanut tuoda kaikkia ajatuksiaan ilmi. Kaiken kaikkiaan olin kuitenkin tyytyväinen haastatteluiden sujumiseen, ja parihaastatteluiden tekeminen oli onnistunut ratkaisu. Kolmea lasta haastattelin yksin, ja nämä lapset olivat etenkin haastattelun aluksi vaisumpia kuin pareittain haastattelemani lapset.

Yhden haastattelun toteutin kolmen pojan, Miken, Veetin ja Thomaksen yhteishaastatteluna, ja tämä oli haastatteluista hankalin. Oma vaikutuksensa saattoi olla myös sillä, että ympäristö oli levottomampi kuin muissa haastatteluissa: päiväkodin sisällä tehtiin juuri muuttoa tiloista toisiin. Ohi kulki sekä lapsia että aikuisia, eikä meillä ollut käytössä tuoleja tai pöytää, vaan istuimme lattialla legokorien vieressä. Niinpä pojat alkoivat leikkiä legoilla ja kieriä pitkin lattiaa, mikä osoittaa lasten haastatteleminen hallitsemattomuuden. Mike ei ottanut haastattelua erityisen tosissaan, yllytti toisia poikia sopimattomilla kommentteillaan, ja levoton haastatteluympäristö vielä lisäsi keskustelun sekavuutta. Mike halusi haastaa minua esimerkiksi puhumalla paskasta, mikä taas sai Veetin syyttämään häntä kiroilusta. Lopulta poikien välinen keskustelu yltyi kilpailuksi siitä, kenen jutut ovat räkäisimpiä. Koin roolini tässä tilanteessa hankalaksi. Lasten parissa tehtävään kenttätööhön liitetään puuttumattomuuden periaate. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkija ei ole lasten parissa kasvatusvastuussa,

404 Molemmat olivat poikia. Mahdollisesti tämä on pelkkää sattumaa, mutta todennäköisesti vanhemmat ovat kysyneet myös lasten omaa kiinnostusta haastatteluun osallistumiseen. Vaatteista puhuminen vaikutti olevan luontevampaa tytöille.

405 Kuukka 2015, 56.

eikä hänen kuulu puuttua kurinpitoon tai komentaa lapsia.⁴⁰⁶ Käytännössä aikuisen ja lapsen välistä valta-asetelmaa on kuitenkin hankala täysin väistää.⁴⁰⁷

Mukanani oli tablettitietokone, jonka näytöltä lapset saivat itse selata kuvia omaan tahtiinsa. Kuvia pystyi myös zoomaamaan. Nauhoitin haastattelut tabletilla olevan nauhurin avulla. Haastattelun aluksi kerroin lapsille, että nauhoitan keskustelumme. Kysyin, haluavatko he ensin kokeilla nauhuria ja kuunnella, miltä oma ääni kuulostaa nauhalta. Kaikki halusivat kokeilla. Laite kiinnosti lapsia kovasti, ja he käyttivät sitä tottuneesti ja innokkaasti. Haastattelut kestivät 15–45 minuuttia. Osalle lapsista jo 15 minuuttia oli pitkä aika, ja heidän keskittymiskykynsä alkoi herpaantua, kun taas toiset olisivat jaksaneet jutella paljon pidempäänkin.⁴⁰⁸ Osa lapsista oli levottomia, toiset taas rauhallisia ja keskittyneitä. Oman kokemukseni mukaan kaikki lapset pitivät haastattelutilannetta mukavana. He tulivat haastatteluihin mielellään ja olivat hyvin kiinnostuneita näyttämistäni kuvista. Lasten erilaiset temperamentit vaikuttivat haastattelujen etenemiseen huomattavan paljon, ja vaativat runsaasti kykyä kuunnella, kysellä, antaa tilaa, rohkaista, hillitä ja auttaa keskittymään.⁴⁰⁹ Keskustelut olivat hyvin antoisia, sain niistä paljon ajattelemisen aihetta ja koin ne tutkimukseni kannalta tärkeiksi.

Lapset ottivat minut vastaan päiväkotiensä tiloihin ystävällisesti ja vieraanvaraisesti. Edellisenä päivänä haastatteleman lapset huusivat minua etunimeltä ja juoksivat halaamaan, kun tulin seuraavana päivänä tekemään uusia haastatteluja. Lapset kokivat läsnäoloni päiväkodissa jännittäväksi ja myös kilpailivat huomiostani, mikä imartelevuudestaan huolimatta liittyy kysymyksiin vallasta aikuisen ja lasten välisessä tutkimusasetelmassa: tulin hyvin tietoiseksi siitä, että tekemisilläni ja sanomisillani oli lapsille suuri merkitys.⁴¹⁰ Useat lapset myös kommentoivat minun päälläni olevia vaatteita. Ehkä se johtui siitä, että vaatteet olivat yhteinen puheenaiheemme, joten he kiinnittivät minunkin pukeutumiseeni huomiota ja puhuivat siitä herkästi. Se saattoi johtua myös siitä, että valitsin tarkoituksellisesti haastattelupäivinä ylleni jotakin melko värikästä, koska aikaisempien kokemusteni perusteella ajattelin sen olevan yksi keino kiinnittää lasten huomio.⁴¹¹ Monessa haastattelussa ylläni oli punavalko-raidalinen T-paita, joka toi esimerkiksi Janetien mieleen karkkikepin:

Janette: Toi sun paita on mintun värinen!

Päivi: Mintun värinen?

Janette: Mä söin ton väristä tikkarii jouluna.

406 Strandell 2010, 101.

407 Kuukka 2015, 58, 74; Paju 2013, 43–44, 48–51, 53–54; Karlsson 2012, 44–47.

408 Hirsjärvi & Hurme (2001, 129–131) suosittelivat esikouluikäisten lasten haastattelun pituudeksi 15–20 minuuttia, koska pidempään lapset eivät kykene keskittymään, mutta koin tässä olevan suuria yksilöllisiä eroja lasten välillä. Lasten haastattelujen kestojen vaihtelusta on kirjoittanut myös Kuukka (2015, 55).

409 Karlsson 2012, 44–47.

410 Ks. Paju 2013, 43–54.

411 Myös Jon Swain on kirjoittanut tullessaan lapsia haastatellessaan tietoiseksi myös omista vaatteistaan saatuaan niistä paljon kommentteja (Swain 2002, 57), ja Kuukka kertoo myös saaneensa lapsilta palautetta omasta pukeutumisestaan (Kuukka 2015, 76).

Päivi: Ai sä tarkotat polka-karkkia. Vai Marianne.

Janette: Se on sen yhen muotonen, jiin muotonen. Mä oon syönyt sitä.⁴¹²

Tämä esimerkki valaisee hyvin sitä vapaaseen assosiaatioon pohjautuvaa tapaa, jolla lapset tulkitsevat vaatteita. Vaatteet tuovat heidän mieleensä mielikuvia, jotka ovat usein hyvin konkreettisia. Joskus he olivat hyvin hiljaa, ja heitä piti johdatella puhumaan aiheesta, mutta useimmiten he sanoivat pidäkkeittä sen, mitä heidän mieleensä tuli. He pitivät vaatteista ja ilmaisivat sen voimakkaasti, tai he eivät pitäneet niistä, ja ilmaisivat senkin voimakkaasti. Joskus heidän mieleensä tuli jotain ihan muuta, ja keskustelu poukkoili aiheesta toiseen.

Kirjoitettu ja muisteltu lastenvaatekeskustelu

KYSELYVASTAUKSET Museokokoelmien ja haastattelujen tukena ja taustana käytän kirjoitettuja, muistettuja ja kerrottuja lähteitä. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen TYKL-arkiston lasten vaateesta käsittelevä kysely (TYKL/kk/40) on toteutettu vuonna 1970 painettuna postikyselynä vastaajaverkostolle. Siihen on saatu vuoteen 1972 mennessä 241 vastausta laajalla maantieteellisellä otannalla. Aineistossa on yhteensä 5190 käsikirjoitettua sivua. Näistä olen poiminut satunnaisotannalla 31 vastausta, jotka olen käynyt läpi tätä tutkimusta varten.⁴¹³ Vastaukset ovat eri puolilta Suomea. Lähes kaikki vastaajat ovat naisia: vain viisi heistä on miehiä, ja näistäkin kaksi on haastatellut kyselyä varten naista. Osa vastaajista muistelee kyselyssä omaa lapsuuttaan, osa sitä, miten on itse pukeutunut omia lapsiaan. Kyselyssä on kolme osaa: kapaloikä, leikki-ikä ja kouluikä (n. 7–15 vuotta). Kyselyssä on haettu tietoa lasten pukemiseen liittyvistä tavoista ja käytännöistä sekä käytössä olleista vaatekappaleista eri puolilla Suomea 1800-luvun lopulta aina vastausajankohtaan saakka. Kyselyn kysymykset liittyvät oman aikansa tutkimuskysymyksiin, joista etenkin lasten pukemiseen liittyvä tapakulttuuri sekä tekstiilityön menetelmät ja materiaalit ovat keskeisessä asemassa. Kyselyssä pyydetään seikkaperäisiä, kuvailevia tietoja käytetyistä vaatekappaleista, niiden valmistusmenetelmistä ja käytetyistä materiaaleista. Kysymyksissä kysytään suoraan myös tietyistä vaatekappaleista, kuten kapaloista, poikien housuista, juhlavaatteista ja damaskeista, mikä ohjaa vastauksia tiettyyn suuntaan. Vaatteiden merkityksiä ei aineistossa juuri pohdita.⁴¹⁴ Oman tutkimukseni kannalta tämänkaltaiset kysymykset ovat luoneet mielenkiintoista tietoa lastenvaateisiin liittyvästä materiaalisesta kulttuurista, mutta aineistolta itse kysymäni kysymykset ovat erilaisia kuin ne, joihin teksteissä varsinaisesti on vastattu. Olen kiinnittänyt vastauksissa huomiota erityisesti siihen, miten niissä puhutaan väreistä, materiaalien laaduista ja aistihavainnoista. Samoin olen kiinnittänyt huomiota erityisesti teksteissä esiintyviin

412 TYKL/SPA/1189e.

413 Ks. Liite 3.

414 Ks. Pöytä 2015, 18–25.

tunneilmaisuihin: millaisia tunteita ja ajatuksia lastenvaatteisiin liittyy? Myös lapsiin ja lastenhoitoon liittyvien puhetaipojen sävyt ovat herättäneet kiinnostukseni.

Viittaa myös Helsingin kaupunginmuseon kyselyyn ”Muistatko Easy Beasy -haalarin?”, jossa haettiin muistoja ja kokemuksia Helsingissä 1970–1980-luvuilla valmistettuun haalarimerkkiin liittyen.⁴¹⁵ Kyselyyn tuli 28 vastausta, joissa haalarista kertoivat paitsi sellaisen lapsilleen hankkineet äidit, myös lapsena haalaria käyttäneet.⁴¹⁶ Vastaukset jakautuivat siten, että vastaajista puolet kertoivat oman lapsuutensa haalarimuistoista 1970- ja 1980-luvuilta, puolet taas muistelivat haalarin käyttöä vanhemman (äidin) näkökulmasta. Kaikki vastaajat yhtä lukuunottamatta olivat naisia. Molempien kyselyiden vastauksissa tulee esille se, miten lastenvaatteet muistetaan ja mitä niistä kerrotaan. Niissä tulevat esille myös ne (lähi)historiallisiin vaatteisiin liittyvät henkilökohtaiset käyttäjäkokemukset, jotka lasten haastatteluista jäävät uupumaan.

Kyselyvastausten sekä haastattelujen kautta tutkimus on myös muistitietotutkimusta. Muistitietotutkimus on laaja metodologinen kenttä, jossa painotukset vaihtelevat. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään termiä *oral history*, mikä painottaa haastatteluaineistoa. *Oral history* -käsitteestä käytetään myös suomennosta *muistitietotutkimus* tai *muistitietohistoria*. Nämä käsitteet sisältävät ajatuksen siitä, että muistitietoa tuotetaan myös kirjoittamalla. Erilaisten kirjoituskutsujen kautta tällaista kirjoitettua muistitietoaineistoa on kerätty Suomessa runsaasti eri arkistoihin.⁴¹⁷ Kansatieteessä muistitietoa on hyödynnetty Suomessa pitkään, mutta sen metodologista kehittämistä ja analysointia on tehty laajemmin vasta 1990-luvulta lähtien. Kansatieteellisessä tutkimuksessa muistitietoa on käytetty paljon, mutta muistitiedon taakana nähtiin aiemmin kansatieteen vaatimus pyrkimyksestä objektiiviseen kulttuurin kuvaukseen,⁴¹⁸ minkä vuoksi muistitiedon häilyvää ja osin epäluotettavaa luonnetta on pidetty ongelmallisena. Uudemmassa tutkimuksessa moniäänisyyden merkitystä on kuitenkin alettu nostaa esiin. Muistitieto antaa ensikäden tietoa ihmisten arkipäivän kokemuksista, ja sitä kautta se valottaa yhteisön arvoja ja normeja sekä yksilön ja yhteisön välisiä suhteita. Muistot ovat sekä yhteisiä ja kollektiivisia että omia ja henkilökohtaisia muistoja ja kokemuksia omasta elämästä. Muistitieto voi olla myös väritynyttä; joko menneisyyttä tai nykyisyyttä ihannoivaa tai kurjuutta korostavaa, mutta tämä kertoo myös siitä, että jokaisen yhteisön jäsenen kokemus ajasta ja yhteisöstä on erilainen. Muistitiedon luonteeseen kuuluu, että se kertoo enemmän tapahtumien merkityksestä kuin itse tapahtumista.⁴¹⁹

LASTENHOITOKIRJALLISUUS Tutkimuksen taustaksi kävin läpi noin neljäkymmentä Suomessa julkaistua lastenhoito-ohjeita ja lastenvaatteiden ompeluohjeita jakavaa

415 Ks. Liite 4.

416 EasyBeasy 1–28. Kyselyn yhteydessä museon kokoelmiin myös tallennettiin Easy-Beасыn valmistamia tuotteita, joiden lahjoittajia haastattelin kontekstittietojen dokumentoimiseksi.

417 Fingerroos & Peltonen 2006, 8–11.

418 Ks. Ruotsala 2002, 52–53.

419 Korkiakangas 1996; Vanha-Similä 2013.

opaskirjaa, jotka on julkaistu 1800-luvun loppupuolen ja 2000-luvun alun välisenä aikana. Lastenhoitokirjallisuus kertoo lastenhoidon ihanteista sekä lastenvaatteisiin liittyvistä puhumisesta, merkityksellistämisen ja käsitteellistämisen tavoista.⁴²⁰ Näiden lähteiden avulla ei pääse suoraan käsiksi lastenhoidon todellisuuteen vaan niihin arvoihin, ihanteisiin ja asenteisiin, joita lastenhoitoon ja lasten pukemiseen on eri aikoina liitetty.⁴²¹ On hankala tietää, missä määrin lastenhoito-oppaiden antama kuva vastaa sitä, miten lapsia todellisuudessa on hoidettu ja kohdeltu, ja missä määrin kirjojen neuvoja on sovellettu käytäntöön. Lastenhoitokirjallisuudesta käyvät kuitenkin ilmi lastenhoitoon ja lasten pukemiseen liittyvän keskustelun ja valistuksen sävyt ja painotukset sekä eri aikakausien trendit ja keskeiset puheenaiheet. Oppaiden kautta näkyvät myös uudenlaisen, tieteellisen lastenhoidon ja -kasvatuksen suuntaukset.⁴²² Lastenhoitokirjallisuuden kautta onkin mahdollista tarkastella lastenhoidon kulttuurihistoriaa.⁴²³

Ensimmäiset suomalaiset lastenhoitoon keskittyvät kirjat ilmestyivät 1800-luvun loppupuolella.⁴²⁴ Lastenhoito oli jo 1800-luvulla tärkeänä pidetty ala ja tieteellisen mielenkiinnon kohde, sillä jo toinen suomeksi kirjoitettu väitöskirja⁴²⁵ käsitteli aihetta: piirilääkäri Herman Backmanin väitöskirja *Tieteelliselle kannalle perustettu pienten lasten elanto ja hoito*⁴²⁶ ilmestyi 1864. Vuonna 1875 julkaistiin suomeksi ruotsalaisen lastenlääkäriin Hjalmar Abelinin *Lapsen hoidosta ensimmäisinä elinvuosina*⁴²⁷. Aluksi lastenhoito-oppaiden motiivit olivat kansanterveydellisiä ja niiden sisältö koski etupäässä ruokintaa, sairauksien hoitoa ja vaateetusta. Teokset olivat lääkäreiden kirjoittamia, ja niiden ensisijaisena tavoitteena oli lapsikuolleisuuden vähentäminen tietoa lisäämällä.⁴²⁸ Niissä näkyy modernisaatioprosessin eliittivetoisuus: koulutettu eliitti pyrki valistamaan perinteisiin tapoihin nojaavaa kansaa.⁴²⁹ Oppaissa näkyy se, miten suhtautuminen lapseen muuttui perhesuunnittelun yleistyessä ja elintason noustessa. Syntyvien lasten elinmahdollisuuksien parantamista alettiin pitää entistä

420 Ks. Berggren Torell 2007, 30–31; Entwistle 2001, 33, 55; Turunen 2011, 24–25.

421 Tässä yhteydessä käytetään usein diskurssin käsitettä korostamaan kirjoitettujen ja kerrottujen lähteiden luonnetta käsitteiden ja merkitysten, ihanteiden, arvojen ja asenteiden luojina, ylläpitäjinä ja muokkaajina. Pukeutumista on usein lähestytty diskurssianalyysin kautta silloin, kun sitä on pohdittu kirjoitetun aineiston ja esimerkiksi naistenlehtien tai mainosten kautta (esim. Berggren Torell 2007; Turunen 2011). Tässä tutkimuksessa en tulkitse aineistoa diskurssianalyysin keinoin, vaan bricolage-menetelmän ja lähilukumetodin avulla, joista enemmän jäljempänä.

422 Ks. Berggren Torell 2007, 60–62; deMause 2005, 326–328, 335.

423 Ks. Synnott 2005.

424 Kallio (2006, 12–14) tulkitsee suomalaisen lapsuuden syntyneen 1800-luvulla.

425 Ensimmäinen suomenkielinen väitöskirja oli Rietrik Polénin *Johdanto Suomen kirjallishistoriaan*, joka ilmestyi vuonna 1858. Väitöskirjan ohjaaja oli Elias Lönnrot.

426 Backman 1864.

427 Abelin 1875.

428 1800-luvun alussa 22,5 % Suomessa syntyneistä lapsista kuoli ensimmäisen elinvuotensa aikana, ja vuonna 1915 syntyneistä vauvoista menehtyi 10,9 %. Esimerkiksi Arvo Ylppö näki monien muiden lääkäreiden tavoin lapsikuolleisuuden olevan merkittävä yhteiskunnallinen epäkohta, johon voi puuttua tieteellisellä lastenhoidolla. (Ylppö 1921, 17.)

429 Mikkola 2006, 170–171.

voimakkaammin vanhempien työnä ja velvollisuutena.⁴³⁰ Suomessa lasten lukumäärä perheissä alkoi vähetä sivistyneistöön kuuluvissa ylemmissä sosiaaliryhmissä vuoden 1880 tietämällä, kaupunkilaisten keskuudessa 1890-luvulla ja koko maan tasolla noin vuonna 1910.⁴³¹

Lasten pukeminen oli yksi lastenhoito-oppaiden keskeisimmistä aiheista 1950-luvulle saakka. Etenkin 1920–1950-lukujen lastenhoito-oppaat sisältävät runsaasti käytännön ohjeita lasten pukemiseen ja tarvittaviin vaatekappaleisiin liittyen.⁴³² 1980-luvulle tultaessa useimmat lastenhoidon yleisoppaat kasvoivat paksuiksi, yli 500-sivuisiksi tiiliskiviksi. Monet niistä ottivat tehtäväkseen käsitellä kaiken lasten kasvatukseen liittyvän aina raskaaksi tulemisesta, raskaudesta, synnytyksestä ja vastasyntyneen hoidosta uhma-, leikki- ja teini-ikäisten kanssa syntyviin pulmiin saakka. Kaiken kattavien yleisoppaiden lisäksi alkoi ilmestyä myös kapeammille kohderyhmille suunnattuja teoksia. Vuonna 1990 ilmestyi muun muassa *Lapsen luonnonmukainen hoito*⁴³³, joka vetosi ekologisesta elämäntavasta kiinnostuneisiin vanhempiin. 2000-luvun oppaissa ei enää painoteta lasten hyvinvoinnin yhteiskunnallista ulottuvuutta, vaan lapsen omaa, yksilöllistä kasvua ja kehitystä. Lasta kehoitetaan kohteelmaan persoonana, jolla on oma luonne ja oma tahto jo vauvasta lähtien. Lasten vanhempiin ei enää suhtauduta pelkästään elättäjinä, kasvattajina tai (äidin)rakkauten antajina, vaan ihmisinä, joilla on ura ja ammatti ja joiden on ehkä vaikea pujahtaa vanhemman rooliin ja joiden täytyy myös kehittää omia vuorovaikutustaitojaan selvitäkseen lastensa kanssa.⁴³⁴ Lääkärien, psykologien ja kasvatusalan ammattilaisten ohella vanhemmuuden vertaistuki on tullut yhä keskeisemmäksi. Lastenhoito-oppaita kirjoittavat ”ihan tavalliset” äidit ja isät. Oppaiden painopisteen muutos arkijärkeä ja vaistonvaraisuutta korostavaan otteeseen voi osittain selittyä näillä uusilla kirjoittajilla, jotka korostavat olevansa ennen kaikkea vanhemmuuden pätevöittämiä ja joiden kiinnostus aiheeseen on selvästi omakohtaisempi ja emotionalisempi kuin aiempien oppaiden tekijöillä.⁴³⁵ Isien kirjoittamia, miehille suunnattuja oppaita on alkanut tulla markkinoille etenkin 2000-luvulla. Niiden tyyli on useimmiten rennon humoristinen. Osa miehille suunnatuista lastenhoitokirjoista on kirjoitettu esimerkiksi insinöörikielillä, jossa kasvatus on ohjelmointia tai päivittämistä ja pulmatilanteissa tehdään vianmäärytyksiä. Lapsia verrataan usein tietokoneisiin, joiden kerrotaan ole-

430 Helsti 2000, 223; ks. myös Kevill-Davies 1988, 15.

431 Tuolloin omaksutun syntyvyyden säännöstelyn ihanteen mukaan monet vanhemmat pyrkivät tietoisesti useiden eri keinojen avulla lopettamaan lasten hankinnan saatuaan sopivan määrän jälkikasvua. Aikaisemmin lähinnä imetys pidensi lasten syntymävälejä. (Ks. Notkola 1994, 67–71.)

432 Esim. Tham 1924 & 1928; Selinheimo 1936; Ylppö 1953.

433 Hoogesteger & Peltonen 1990.

434 Gyldén 2004; Gyldén & Katajamäki 2009; Garam 2007; Blythe 2007.

435 2000-luvun vaihteessa suosituksi kasvatusmetodiksi nousi myös vaistovanhemmuus eli kiintymysvanhemmuus, jonka periaatteisiin kuuluu lapsen ja vanhempien välisen kiintymyssuhteen vaaliminen, lapsen kunnioittaminen sekä omien vaistojen kuunteleminen. Englanninkielisen termin *Attachment Parenting* takana on yhdysvaltalainen lastenlääkäri William Sears ja hänen puolisonsa Martha Sears, joiden vuonna 2001 ilmestynyt kirja kiintymysvanhemmuudesta julkaistiin suomeksi vuonna 2008. (Sears & Sears 2008.)

van samalla tavalla arvaamattomia, hankalia, raivostuttavia ja korvaamattomia kuin omat lapset.⁴³⁶

Osa lähteenä käyttämistäni kirjoista on Suomessa kirjoitettuja, osa taas alkupe-
räiskielistä suomennettuja ja Suomen olosuhteisiin sovellettuja. Olen keskittynyt
suomalaiseen lastenhoitokirjallisuuteen, mutta en ole tehnyt eroa suomalaisten ja
suomennettujen opusten välillä. Oletukseni on, että kaikkia Suomessa julkaistuja las-
tenhoito-oppaita on luettu, ostettu, lainattu ja pohdittu, ja ne kaikki kertovat jollakin
tavalla oman aikansa lastenhoidon ilmapiiristä. Ne liittyvät ilmestymisajankohtiensa
historiallisiin olosuhteisiin. Sodan, lamat, pulat, nousukaudet ja työelämän sekä per-
hekasitysten muutokset näkyvät oppaissa selvästi, vaikka niitä ei välttämättä mainita
ääneen. Oppaat ovat toki saattaneet olla aikaansa edellä kertoessaan uusimpien tutki-
mustulosten mukaisista kasvatusmalleista, jotka todellisuudessa ovat ulottuneet laa-
jan yleisön tietoisuuteen vasta paljon myöhemmin.⁴³⁷

MUU AINEISTO Tuon tutkimuksessa esille myös muuta aineistoa: lastenkirjoja, mai-
noksia sekä internetissä käytyjä keskusteluja. Tämän aineiston tehtävä on valottaa
yleistä lastenvaatekeskustelua ja sen ilmapiiriä. Fiktiivisen kirjallisuuden käyttö muo-
din ja historian tutkimuksen lähteenä on herättänyt keskustelua, mutta esimerkiksi
Aileen Ribeiron tutkimustyön myötä tämä tutkimustapa on hyväksytty keinona pu-
halleta elämää, tunteita ja liikettä pukeutumisen historiaan. Se, miten vaatteita kuva-
taan kirjallisuudessa, kertoo paljon siitä, miten niitä on käytetty, miten ne on koettu
ja millaisia tunteita ja tosiasioita niiden kautta on ilmaistu ja tulkittu⁴³⁸. Ribeiron mu-
kaan kaunokirjallisuudessa on aina dokumentoitu sekä pukeutumista että siihen
liittyviä merkityksiä, mikä tekee niistä erinomaisen tavan lähestyä pukeutumisen his-
toriaa. Kaunokirjallisuutta on käytetty vain harvoin ensisijaisena aineistona historian
tutkimuksessa, mutta sen merkitys täydentävänä ja tutkimuskohdetta elävöittävä
lähteenä on tunnustettu.⁴³⁹ Eri aikojen lastenkirjat kuvituksineen peilaavat lasten pu-
kemistapoja, ja niihin sisältyy usein myös paljonpuhuvia kasvatus- ja opetusnäkökul-
mia. Tekstissä vierailevat lastenkirjojen hahmot Onneli ja Anneli⁴⁴⁰, Villit Virtaset⁴⁴¹,
Tatu ja Patu⁴⁴², Risto Rappääjä⁴⁴³, Peppi Pitkätossu⁴⁴⁴, Melukylän lapset⁴⁴⁵ sekä Teemu
ja Maija⁴⁴⁶. Näistä jälkimmäiset ovat alun perin ruotsalaisia lastenkirjoja, mutta ne
ovat jo vuosikymmeniä kuuluneet myös suomalaisten lasten lukemistoon. Nämä las-

436 Esim. Kuhn & Borgenicht 2005; Blythe 2007.

437 Ks. Mikkola 2006, 170–171.

438 Myös folkloristi Satu Apo on tarkastellut satujen esinemaailmaa Tuhkimon kengän erilaisten tulkintojen
kautta (Apo 2011).

439 Ribeiro 2005, 10–19; Taylor 2013, 33–35.

440 Kurenniemi 2009a [1966]; 2009b [1971].

441 Kanto 2011.

442 Toivonen & Havukainen 2004.

443 Nopola & Nopola 2014.

444 Lindgren 2007 [1945]; Lindgren & Nyman 2010 [1961].

445 Lindgren 2000a [1950]; 2000b [1952]; 2000c [1961].

446 Wolde 2009a [1969]; 2009b [1973].

tenkirjat olen nostanut esille siitä syystä, että ne edustavat yleisesti tunnettua, paljon luettua ja usein esillä olevaa lastenkulttuuria. Aivan kuten lastenhoitokirjallisuuden puhettavat, kertovat myös lastenkirjoissa esitetyt kertomukset niissä esiintyvien lasten vaatteista samoin kuin lastenvaatemainosten, median ja internetin keskustelupalstojen puhettavat kertovat vaatteisiin liittyvistä merkityksistä ja ajattelutavoista.

Kirjallisuudentutkimuksessa lastenkirjallisuuden tutkimus on melko uusi osa-alue, joka liittyy toisen maailmansodan jälkeiseen populaarikulttuurin tutkimuksen nousuun. Lastenkirjoja ei aikaisemmin pidetty ”oikeana” kulttuurina tai akateemisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteina. Lastenkirjojen tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, miten lapsuutta tuotetaan lapsille suunnatussa kirjallisuudessa. Oletuksena on usein ollut, että aikuiset ja lapset lukevat samojakin kirjoja eri tavalla ja eri tasoilla. Siinä missä aikuisia pidetään johdonmukaisina ja älyllisinä lukijoina, lasten on ajateltu olevan viattomia, vaikutuksille alttiita lukijoita niin kauan, kunnes heitä on opetettu arvioimaan lukemaansa kriittisesti. Niin ollen lastenkirjat opettavat lapsille, kuinka olla lapsia ja lapsenomaisia. Kuvakirjoja on pidetty ideologisten maailmankatsomusten syöttämisenä lapsille ja niiden opettamiseksi lapsenomaisuutta vain kulttuurisena luonnollisen lapsen ihanteena. Lapsuutta on lastenkirjojen maailmassa pidetty turvallisempana ja onnellisempana kuin sitä maailmaa, jonka keskellä elämme aikuisena.⁴⁴⁷ Tätä näkemystä lastenkirjojen tuottamasta lapsenomaisuudesta on kuitenkin myös kritisoitu. Rudyard Kiplingin kirjoja tutkinut Sue Walsh toteaa, että lasten ja aikuisten kirjat eivät eroa toisistaan niin paljon kuin usein ajatellaan, eivätkä lastenkirjat ole koskaan vain lapsille suunnattuja. Myös hän kuitenkin kirjoittaa lastenkirjoissa esiintyvistä tavasta nähdä lapsuus erillisenä tilana, jossa aikuisten maailman kulttuuriset ja poliittiset hierarkiat ovat merkityksettömiä. Lastenkirjoissa tämä näkyy myös siinä, miten niiden kieli on muotoiltu tavoilla, jonka ajatellaan sopivan lapsille: tekstissä on paljon toistoa ja riimejä ja lyhyitä lauseita.⁴⁴⁸

Tätä taustaa vasten lastenkirjat kuvituksineen näyttävät mielenkiintoisena lähteenä myös lastenvaatteisiin liittyviä ihanteita ja kulttuurisia arvoja arvioitaessa, ja tässä tutkimuksessa niiden rooli on täydentää muuta aineistoa. Lastenkirjojen kautta tuon esille tarinoiden ja kuvien tuottamaa lapsuutta, josta esimerkiksi Astrid Lindgrenin luoma *melukylälapsuus*⁴⁴⁹ on yksi esimerkki. Lastenkirjoissa esiintyvä lapsuus on samaa lapsuuden saarille sijoitettavaa idealisoitua ja yksinkertaistettua lapsuutta kuin lastenhoitokirjallisuuden ja mainosten ihanteellinen lapsuus. Lastenvaatteiden mainontaa tarkastelen Kansalliskirjaston pienpainatekokoelmissa olevien Anttilan postimyyntikuvastojen ja lastenvaatteita valmistavien yritysten mainosten ja hintaluetteloiden avulla. Tällaista aineistoa Kansalliskirjaston kokoelmista löytyy runsaasti etenkin 1950–1960-luvuilta. Kaupalliseen tarkoitukseen suunnattu aineisto paljastaa, millaisilla argumenteilla lastenvaatteita myytiin kuluttajille.

447 Lesnik-Oberstein 2004, 1–13.

448 Walsh 2010, 1–10.

449 Ks. Kalliala 2012, 12–13.

Analyysin kohteena on myös lastenvaatteisiin liittyvä ajankohtainen keskustelu esimerkiksi lehdissä ja sosiaalisessa mediassa. Sosiaalinen media ja internetin keskustelupalstat ovat keskeisessä osassa nykyvanhempien tiedonvälityksessä ja ajatusvaihdossa. Esimerkiksi Vauva-lehden keskustelupalsta vauva.fi on vertaistukea, lastenhoitovinkkejä ja ajatustenvaihtoa tarjoava foorumi, joka tunnetaan laajemman yleisön parissa ärhäköistä, raflaavista ja joskus myös humoristisista keskusteluistaan. Internetissä tehtävästä etnografisesta tutkimuksesta käytetään myös nimeä netnografia. Käsitteen on nostanut esille antropologi Robert Kozinets, jonka mukaan verkkoaineiston avulla voi saada tietoa esimerkiksi ihmisten kulutuskäyttäytymisestä ja siihen liittyvistä merkityksistä. Internetissä jaetaan ajatuksia ja ideoita sekä haetaan lisätietoa vertaisryhmiltä, joiden kokemuksiin kulutustavaroista (vaikkapa lastenvaatteista) luotetaan usein enemmän kuin valmistajien tai mainostajien tarjoamaan ”viralliseen” tietoon. Erilaisissa verkko-yhteisöissä tulee esille monenlaisia arvomaailmoihin ja elämäntyyliin ja etenkin materiaaliseen kulttuuriin liittyviä käsityksiä ja ilmiöitä.⁴⁵⁰ Digitaalisen ja ”todellisen” maailman välillä oleva raja voi olla epäselvä, joten tutkimusaineistona niitä ei välttämättä ole syytä erottaa käsitteellisesti toisistaan.⁴⁵¹ Lastenkirjojen ja lastenhoito-oppaiden tavoin olen käyttänyt lastenvaatteisiin liittyvää internet-aineistoa lastenvaatteisiin liittyvää nykykeskustelua avaavana aineistona, jollaisena se jatkaa lastenhoito-oppaiden ja lastenvaatemainosten lastenvaatekeskustelua nykylasten ympäristöön saakka. Samalla tavalla olen käyttänyt rinnakkain myös tietokantaan digitoituja museokokoelmia sekä aitoja esineitä. Virtuaalinen ja ei-virtuaalinen elävät nykymaailmassa rinnakkain,⁴⁵² ja tästä näkökulmasta käsin olen käyttänyt verkossa olevaa aineistoa muun aineiston rinnalla.

Menetelmät

Kvantitatiiviset menetelmät museokokoelmien tulkinnassa

KANSANKULTTUURIN KARTASTOISTA KOKOELMATIETOKANTAAN Kansatieteilijä ja museologi Janne Vilku pitää museoesineiden ongelmana riittämätöntä dokumentointia. Kun kokoelmia kartutettiin aiemmin esinekeskeisesti nykyisen ilmiökeskeisyyden sijaan, esineistä kirjattiin ylös vain niukasti tietoja. Materiaalisen kulttuurin tutkimuksen kysymyksenasettelujen kannalta museokokoelmien tulkintaan tuo haasteita myös niihin liittyvien tietojen luonne. Etenkin vanhempien kokoelmien tiedoissa mainitaan esineen mitat ja materiaalit, mutta ei läheskään aina tietoa käyttäjistä tai käyttötavoista, tai pelkästään käyttäjän nimi. Esimerkiksi funktioon ja kontekstiin liittyviä tietoja on jäänyt tallentamatta.⁴⁵³ Museoesineiden kontekstitiedoissa on kuitenkin tapahtunut viime vuosikymmenien aikana eräänlainen paradigmanmuutos. Nykyisin esineisiin liitettävien tarinoiden merkitystä korostetaan museotoiminnas-

450 Kozinets 2010.

451 Boellstorff 2012, 39–43, 50–57; Haverinen 2015, 79–84, 86–87.

452 Ks. Boellstorff 2012; Kozinets 2010; Haverinen 2015.

453 Vilku 1992, 35–36.

sa.⁴⁵⁴ Siihen nähden etenkin vanhemmat kokoelmienosat kärsivät siitä, että niihin liittyvät tiedot ovat hermeneuttisen kysymyksenasettelun ja modernin materiaalisien kulttuurin tutkimuksen kannalta vähemmän merkityksellisiä samalla kun niihin liittyvä hiljainen tieto on osittain hävinnyt aiempien museotyöntekijöiden sukupolvien mukana.⁴⁵⁵

Museoiden luettelointiohjeen mukaan luetteloinnissa tallennetaan ”kaikki objektin tiedot tai viitteet tietoihin”. Tämä aineisto kootaan ”vastaanottotiedoista, tarkastelemalla itse objektia sekä selvittämällä tietoja eri lähteistä”.⁴⁵⁶ Tarkempia tietoja siitä, mitä objektien tarkastelu pitää sisällään, ei kuitenkaan anneta. Leena Paaskoski on todennut, että käsitys luettelointitiedon sisällöstä on suomalaisella museosalalla yhteisesti jaettu; sitä ei juuri ole kyseenalaistettu eikä siitä ole aktiivisesti keskusteltu. Nimitettäessä luetteloitavaa tietoa kontekstitiedoksi ei esimerkiksi ole useinkaan pohdittu sitä, millaista ja kuinka laajaa kontekstia objektin yhteydessä tulee tarkastella. Siitä huolimatta museoissa on yhä voimakkaammin nostettu esiin museo-objekteihin liittyvien tarinoiden, arvojen ja merkitysten tärkeys.⁴⁵⁷ Luettelointitiedoissa esineiden kuvailu ja objektien tarkastelu perustuu usein niiden visuaalisiin ja mitattaviin ominaisuuksiin.⁴⁵⁸

Seisokeltuani aikani kokoelmakeskusten laatikkomerien keskellä ja selailtuani tuhansia esinekortteja kokoelmatietokannoista kiinnostuin kvantitatiivisten menetelmien mahdollisuuksista tietokantaan vietyjen museoesineiden analysoinnissa. Määrällisen analyysin avulla pyrin luomaan kokoelmista kokonaiskuvan ja kesyttämään hahmottomalta tuntuvan massan. Se on myös keino saada enemmän irti museo-koelmiin liittyvästä runsaasta teknisestä informaatiosta. Kun useimmista esineistä on tiedossa vaikkapa niiden valmistusaika, väri ja materiaali, miten näitä tietoja voi hyödyntää kokoelmatutkimuksessa? Kokoelmien käytön ja tutkimisen kannalta on tärkeää arvioida niitä kokonaisuutena. Esineellä voi olla useita erilaisia konteksteja, joko eri aikoina tai yhtä aikaa,⁴⁵⁹ ja yhtenä museoesineiden kontekstina voidaan nähdä se kokoelma ja museo, johon ne kuuluvat ja jossa niiden merkitys ja arvo muotoutuu myös suhteessa muihin kokoelman esineisiin.⁴⁶⁰ Kvantitatiivisen analyysin avulla pyrin avaamaan käsittelemiini kokoelmiin liittyvää, tietokantaan tallennettua tietoa.⁴⁶¹

Määrällistä analyysiä on käytetty etnologiassa viime aikoina vähän,⁴⁶² mutta esimerkiksi etnologi Niklas Huldén on soveltanut kvantitatiivisia lähestymistapoja omassa

454 Ks. Hooper-Greenhill 2000, 49–50; van Mensch 2015, 19; Paaskoski 2015; Rönkkö 2007, 70.

455 Ks. Linturi 2004; Robbins 2016, 145.

456 Museoiden luettelointiohje 2015. Museoiden luettelointiohje on Museo 2015-hankkeen työstämä ohje museoiden luettelointityöhön.

457 Paaskoski 2015.

458 Ks. Howes 2003, 51; Classen 2005, 2; Dudley 2010, 6, 8–9.

459 Caple 2006, 12.

460 Esimerkiksi museo-koelmista tehtävien poistojen perusteena voi olla, että kokoelmissa on paljon samankaltaisia esineitä (ks. Heinonen & Lahti 2001, 83, 86–87).

461 Ks. Robbins 2016, 144–148.

462 Ks. Lehtonen 2005, 15; Haverinen 2015, 87.

arkistolähteitä hyödyntävässä tutkimuksessaan.⁴⁶³ Kansatieteen historiassa sillä on kuitenkin merkittävä asema: esimerkiksi U. T. Sireliuksen kirjassa Suomen kansanomaista kulttuuria 1–2⁴⁶⁴ ja Toivo Vuorelan toimittamassa Suomen kansankulttuurin kartastossa⁴⁶⁵ käytetään menetelmää, jossa vaikkapa esineen levinneisyysalueita ja erilaisten nimitysten esiintymistiheyksiä laskemalla muodostetaan kulttuurialueita. Tarkoituksena oli suurien kokonaisuuksien hallitseminen ja kansankulttuurin kokonaisuuden hahmottaminen. Aikaisemmin esimerkiksi etnologisessa tutkimuksessa paljon käytetty komparatiivinen näkökulma perustui luonnontieteistä omaksuttuihin menetelmiin, mutta viime vuosikymmeninä jako luonnontieteiden (*science*) ja humanististen tieteiden (*arts*) välillä on vahvistunut. Myös etnologiassa kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus on alettu mieltää toistensa vastakohdiksi. Huldén tuo esille, että vaikka tämän jaottelun takana olevat ideologiset merkitykset ovat vahvoja, näyttävät käsitteiden merkitykset jäävän kuitenkin epäselviksi. Kvantitatiivisten menetelmien käytön ajatellaan edellyttävän määrällisesti suurta aineistoa, kun taas kvalitatiivisten lähteiden oletetaan olevan ”syviä” ja merkityksellisiä. Huldénin mukaan jako ei ole näin yksiselitteinen, vaan hän painottaa, että kvantitatiivisia menetelmiä voi käyttää menettämättä etnologista, laadulliseksi miellettyä näkökulmaa. Kulttuuri on vaikuttanut myös kvantitatiivisten aineistojen syntyyn, ja siten se on luonteeltaan myös kvalitatiivista. Kvantitatiivista aineistoa taas saatetaan tutkimuksissa käyttää kvalitatiivisella tavalla ja päinvastoin: esimerkiksi mediassa esitetyt tilastot otetaan ikään kuin annettuina, ja niitä käytetään kysymyksenasettelussa ja tutkimusideoissa tavalla, joka on Huldénin mukaan lähinnä intuitiivista. Tutkimusotteet ovat muutoinkin yllättävän lähellä toisiaan: kvantitatiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan usein tiettyjä kvalitatiivisia ominaisuuksia, mutta huomio kiinnitetään niiden määrään.⁴⁶⁶

Kvantitatiivisia menetelmiä käyttämällä tutkimustuloksia voi esittää visuaalisesti taulukoiden ja kaavioiden avulla. Lisäksi metodi helpottaa suurien aineistojen käsittelyä.⁴⁶⁷ Oma tarkoitukseni ei ole tehdä puhtaasti kvantitatiivista tutkimusta, vaan saada tukevampi ote laajasta, digitaaliseen muotoon muutetusta aineistosta, jonka kontekstitiedot ovat usein niukkoja. Käytän aineistonani vain tietokannassa olevia esineitä. Kokoelmissa olevien esineiden kokonaisuuden tutkiminen on mielekkäämpää tietokantojen kautta kuin jokaista esinettä erikseen tarkastelemalla. Vaikka minulla on ollut mahdollisuus astella kokoelmakeskukseen käsittelemään myös tietokantaan luetteloimattomia esineitä, on tällaisen esinemassan tarkastelu kokonaisuutena hankalaa ilman tietokantaan kirjattuja perustietoja. Kaikki kokoelmissa olevat esineet eivät kuitenkaan ole tietokannoissa. Osa esineistä on luetteloitu manuaalisiin esinekortteihin, joiden kaikkia tietoja ei ole välttämättä siirretty tietokantaan. Mitä uudemmissa esinehankinnoista on kyse, sitä todennäköisemmin esineen kaikki tiedot ovat säh-

463 Esim. Huldén 2005.

464 Sirelius 1989a [1919]; 1989b [1919].

465 Vuorela 1976.

466 Huldén 2005, 104–106.

467 Huldén 2005, 106–108.

köisessä muodossa. Myös sellaisia esineitä löytyy, joiden tiedot ovat puutteelliset sekä kortistossa että tietokannassa tai joista on pelkät diaarimerkinnot⁴⁶⁸. On myös joitakin (harvoja) esineitä, joista ei ole juuri mitään tietoja ja joilla ei ole esinenumeroita.

Helsingin kaupunginmuseon lastenvaatekokoelmia ei siis ole täydellisesti inventoitu, eikä tietokantoihin syötetyn materiaalin tarkastelu anna täydellistä kuvaa kokoelmista.⁴⁶⁹ Esittämäni kaaviot eivät ole täydellinen läpileikkaus kokoelmista, eivätkä esittämäni luvut edusta absoluuttista totuutta Helsingin kaupunginmuseon lastenvaatekokoelmista, vaan ne ovat suuntaa-antavia. Siitä huolimatta pidän tietokantaan lueteloiduista esineistä tekemääni kokonaiskuvaa mielenkiintoisena ja informatiivisena lähdeaineistona. Tutkittava massa on tarpeeksi suuri ja monipuolinen, niin että sen avulla voi saada käsityksen kokonaisuudesta. Vaikka käytettävissä olisikin täydellisesti dokumentoitu kokoelma, sitä ei voisi silti pitää täysin totuudenmukaisena kuvana lastenvaatteiden historian todellisuudesta. Museokokoelmat ovat pitkän aikavälin puitteissa syntynyt kokoelma osin tietoisesti kerättyä ja osin satunnaisten lahjoitusten kautta syntyneitä kulttuuriperintöä, joka kertoo paljon historiasta ja eletystä elämästä, mutta ei kykene muodostamaan täydellistä kokonaiskuvaa esinetodellisuudesta.⁴⁷⁰

Etnografian kenttä on yhä useammin verkossa – ja tämä koskee myös museoesineitä, joita pyritään paitsi digitoimaan, myös avaamaan julkiseen käyttöön esimerkiksi finna.fi-verkkosivujen kautta. Uudenlainen etnografinen kenttä vaatii myös uudenlaista metodologista pohdintaa.⁴⁷¹ Koska käyttämäni aineisto on tietokantaan syötettyä dataa, olen ottanut vaikutteita myös tietojenkäsittelytieteessä tunnetusta *Data Mining* -menetelmästä eli tiedonlouhinnasta. Käsitteellä tarkoitetaan oleellisen tiedon poimimista suurista, digitaalisessa muodossa olevista tietomassoista. Tiedonlouhintaa hyödynnetään useilla eri aloilla esimerkiksi lääketieteessä ja kasvatustieteissä, ja yritysmaailmassa ja monissa eri verkkopalveluissa sitä käytetään vaikkapa asiakaspalautteiden käsittelyssä ja asiakkaiden kiinnostuksen kohteiden selvittämisessä verkkokäyttäytymisen perusteella. Tarkoituksena on löytää datasta piilotettua dataa (*Hidden Data*), eli löytää aineistosta niitä yhteyksiä, toimintamalleja tai tietoja, jotka eivät ensinäkemältä tule esiin. Käytössä on monia erilaisia menetelmiä, joista yksinkertaisin on tässä tutkimuksessa hyödynnetty visualisointi, eli aineistosta haettujen tietojen esittäminen ja yhdistely helposti ymmärrettävässä muodossa, kuten vaikkapa taulukoina, kaaviona tai karttoina.⁴⁷²

TIEDONLOUHINTA HELSINGIN KAUPUNGINMUSEON ESINETIETOKANNASSA Millaisia ominaisuuksia voi mitata kvantitatiivisesti? Etnologiassa mitataan usein sellaisia muuttujia, jotka ovat luonteeltaan kvalitatiivisia. Monet kvalitatiiviset ominaisu-

468 Diaari on museokokoelmien pääkirja. Museokokoelmiin liitettävät esineet kirjataan eli diarioidaan, jolloin niille annetaan inventointi- eli esinenumero. Usein diaariin merkitään myös esineen tärkeimmät tunnistustiedot sekä tausta- ja tulotiedot. (Ks. Heinonen & Lahti 2001, 93.)

469 Käsittelin kokoelmia vuosien 2012–2014 aikana – tämän jälkeen kokoelmia sekä tietokantoja on päivitetty.

470 Ks. Lehtinen 2005, 187; Pascoe 2012, 209–215; Heinonen & Lahti 2001, 75.

471 Haverinen 2015, 86–87.

472 Talia, Trunfio & Marozzo 2016.

det taas ovat sellaisia, että niitä on mahdotonta todistaa ”tieteellisesti”. Miten mitataan tai määritellään vaikkapa esineen kauneus tai muodikkuus? Lastenvaatteiden historiaa ja niihin liittyviä konventioita selvittäessäni olen kiinnostunut esimerkiksi lastenvaatteissa käytetyistä väreistä, materiaaleista ja valmistustavasta eli teollisesti ja käsin tuotettujen vaatteiden suhteesta eri aikoina. Näitä tietoja olen etsinyt kokoelmätietokannasta. Olen käyttänyt esinetietokannassa olevaa hakutoimintoa löytääkseni aineistosta tietoja, minkä jälkeen olen muodostanut niistä taulukot ja kaaviot Excelissä. Tutkimusajankohtana Helsingin kaupunginmuseon käytössä oli Mediaksi-tietokanta, jossa hakutoiminnot ja esimerkiksi vapaat sanahaut ovat monipuolisempia kuin vaikkapa museotalalla tutkimusajankohtana yleisesti käytössä olevassa Musketti-järjestelmässä⁴⁷³. Hauissa olen yhdistänyt eri kenttiin tulevia luettelointitietoja siten, että olen hakenut yhtä aikaa esimerkiksi asiasanakentästä sanaa lastenvaatteet ja valmistusaikakentästä 192*, mikä tuo esiin kaikki esineet, joiden asiasanaksi on merkitty lastenvaatteet ja valmistusajaksi 1920-luku tai tarkemmin vuosi 1921 tai 1927 jne. Tällä tavalla olen käynyt läpi kaikki eri vuosikymmenet 1800-luvun lopusta 2000-lukuun, jolloin olen saanut selville, miten monta esinekorrttia tietokantaan on tehty kunkin vuosikymmenen lastenvaatteista. Käsin tai teollisesti valmistettuja esineitä hain valmistustavan⁴⁷⁴ ja asiasanan *lastenvaatteet* yhdistelmällä.

Valmistusajalle tietokannan esinekorkeissa on oma kenttä, johon lähes kaikista esineistä on syötetty ainakin arvio sen valmistusajankohdasta. Ajoituksen tarkkuus riippuu suuresti luettelijan esinetietämyksestä. Olen huomionnut valmistusajan vuosikymmenen tarkkuudella eli olen tarkastellut vaikkapa 1940-luvun vaatteiden väripainotuksia suhteessa 1950-luvun lukuihin. Monesti tietokantaan syötetty arvio on kuitenkin melko summittainen: valmistusajaksi on esitetty esimerkiksi 1940–1950-luku tai 1900-luvun puoliväli.⁴⁷⁵ Olen toiminut siten, että esimerkiksi 1940–1950-luvulla valmistettu paita esiintyy sekä 1940-luvun että 1950-luvun vaatteissa. Tällöin vaate esiintyy siis tuloksissa kahdella eri vuosikymmenellä. Olen kuitenkin todennut, että jos en itse pysty varmasti sanomaan, kummalla vuosikymmenellä vaate on valmistettu, on parempi toimia näin kuin arvata. Tämä on johtanut siihen, että vaikka esimerkiksi Helsingin kaupunginmuseon esinetietokannassa oli laskenta-ajankohtana 741 lastenvaatetta, vuosilukuja hyödyntävissä kaavioissa lastenvaatteiden kokonaissumma on suurempi.

Mitattavien määreiden löytäminen on välillä aiheuttanut päänvaivaa. Eräs minua kiinnostava lastenvaatteiden ominaisuus on niiden väri ja toinen niiden valmistusaika. Olen kiinnostunut myös näiden kahden muuttujan välisistä suhteista: onko tietynä ajanjaksona suosittu tiettyjä värejä, ja mitä muutoksia värimaailmoissa voi nähdä suhteessa aikaan? Helsingin kaupunginmuseon tietokannassa värin voi nähdä

473 Musketti-järjestelmää konvertoidaan vuoden 2016 loppupuolella uuteen MuseumPlusRia -järjestelmään, jonka etuina pidetään mm. joustavuutta ja räätälöitävyyttä eri tarkoituksiin (ks. Museumplusria-kokoelmanhallintajärjestelmä, <http://www.museoliitto.fi/index.php?k=12227>).

474 Valmistustavalle Mediaksi-tietokannassa on oma kenttä vetovalikkoineen, josta voi valita valmistustavat *käsin, teollinen tai epäselvä*.

475 Joissakin, tosin harvoissa tapauksissa ajoitus on hyvin laava, kuten 1940–1970-luku.

toisinaan vain esineen kuvasta ja toisinaan se on kirjoitettu vaihteleviin kenttiin. Tätä ominaisuutta ei siis voi hakea hakutoiminnoilla, vaan olen käynyt vaatteiden värit läpi manuaalisesti sekä kuvien että esineiden kuvausten perusteella. Osaa tietokannassa olevista esineistä ei ole kuvattu, ja tuolloin olen tarkistanut, onko esinekorttiin kirjoitettu esineen väri. Osan kohdalla olen joutunut tyytymään siihen, että väri ei ole tiedossa.⁴⁷⁶ On vaatekappaleita, jotka ovat selvästi punaisia tai valkoisia, mutta niiden lisäksi on myös runsaasti kirjavia, raidallisia, kukallisia ja pilkullisia vaatteita. Niinpä eri värien lisäksi laskin myös moniväriset vaatteet omaan ryhmäänsä.⁴⁷⁷

Aistit, tunteet ja etnografia osana esineiden tulkintaa

Kvantitatiivisten menetelmien avulla on mahdollista saada tietoa museokokoelmista kokonaisuutena, mutta museoesineet ovat myös yksilöitä. Esineiden luettelointitiedoissa mainitut visuaaliset ja mitattavat ominaisuudet eivät useinkaan tavoita kontekstiedottomiinkin esineisiin liittyviä kokemuksia ja merkityksiä. Oikeiden, aitojen esineiden konkreettisuuden vuoksi voisi olettaa, että niitä olisi helppo tutkia. Niitä voi koskettaa, katsella, käänellä ja ihmetellä. Museoesineistä on olemassa niihin liittyviä tietoja tietokannoissa, esinekorteissa tai luovutusasiakirjoissa. Kuitenkin koin tutkimusta tehdessäni kaikkein ongelmallisimmaksi juuri konkreettisten museoesineiden käyttämisen tutkimuksen lähteinä. On helpompi lähestyä esineitä ja asioita, joista jo on kirjoitettu. Autenttiset museoesineet sen sijaan muodostavat ongelman: edessäni on esineitä, joiden saumarakenteista, materiaaleista, merkeistä, tahroista ja kulumista pystyn lukemaan monia asioita, joista suurin osa perustuu erilaisiin aistihavaintoihin. Monet esineet tuoksuvat tai haisevat, ja niiden materiaalit tai pelkkä olemus herättävät monenlaisia tuntemuksia. Silloin esineen yhteydessä mainitut mitat, valmistustekniikka tai materiaalin nimi tuntuvat riittämättömiltä kuvaamaan esineen olemusta. Mutta kuinka kertoa esineestä ja muuttaa se tekstiksi?

Museoiden kokoelmatyössä painotetaan nykyisin esineiden kontekstin eli taustatietojen ja historiallisten yhteyksien tärkeyttä.⁴⁷⁸ Jouko Heinosen ja Markku Lahden

476 Olen käynyt kunkin vuosikymmenen lastenvaatekortit läpi yksitellen värejä selvittäessäni, sillä esineen väri on mainittu eri kentissä siten, että sitä on hankala hakea, ja toisaalta joskus väri näkyy ainoastaan esineen kuvassa. Tällöin olen laskenut kunkin vuosikymmenen valkoiset, siniset, punaiset jne. vaatteet tukkimiehen kirjanpidolla paperille, ja nämä luvut olen siirtänyt excel-taulukkoon.

477 Hennon vaaleansini-valko-raidallinen asu edustaa täysin eri värimailmaa kuin kirkas puna-vihreä-kukallinen kuosi, vaikka ne voidaan molemmat sisällyttää ryhmään ”monivärinen” tai ”kirjava”. Päädyin jaottelmaan epäselvät värit tapauskohtaisesti. Jos asussa on selvästi yksi pääväri ja toisella värillä on tehty vain kirjailuja tai pieni kuvio, olen luokitellut sen päävärin mukaan. Jos asu on kaksivärinen ja toinen väreistä on valkoinen, määrittelen sen värin toisen siinä esiintyvän värin mukaan. Näin ollen vaaleansini-valko-raidallinen asu on luettu vaaleansinisiin. Tämä siksi, että valkoinen on etenkin lastenvaateissa perusväri, johon muita värejä on myös usein yhdistetty. Vaaleansinisellä raidoitettun valkoisen antama vaikutelma on usein vaaleansininen. Lisäksi sama vaate on luettu myös monivärisiin, sillä olen laskenut erikseen myös moniväriset ja kuviolliset vaatteet. Niinpä valmistusajan lisäksi myös väreistä kertovissa kaavioissa sama vaate voi esiintyä kahdesti: sekä tietyn värisenä että monivärisenä. Valkoisiksi vaatteiksi luen ainoastaan sellaiset, joissa ei ole mitään muita värejä tai toista väriä on vain todella pieni määrä, kuten esimerkiksi kirjonnassa tai yksittäisessä nauhassa. Jos vaatteessa on useampia värejä, mutta siinä on selvästi yksi pääväri, olen jaotellut sen päävärin mukaiseen kategoriaan. Jos värejä taas on kaksi, eikä kumpikaan niistä ole valkoinen eikä vallitseva, tai jos värejä on useampi, lasken sen kuuluvan monivärisiin. Joskus kuva voi myös vääristää väriä.

478 Robbins 2016, 33, 189–190; Hooper-Greenhill 2000; Rönkkö 2007; Paaskoski 2015. Ks. myös Helsingin kaupunginmuseon kokoelmapolitiikka 2014–2018/2019.

museologian oppikirjana käytetyssä *Museologian perusteet* -kirjassa todetaan, että esineellä, josta ei ole tietoja, on vain rajoitettu museaalinen arvo, koska pelkästään sitä tarkastelemalla saadaan vain rajoitettu määrä tietoa. Vasta tiedot syntyvästä, käyttöpaikasta, henkilöyhteydestä jne. tekevät esineestä mielenkiintoisen ja antavat mahdollisuuden sijoittaa esine oikeisiin yhteyksiinsä.⁴⁷⁹ Kontekstiedotonta esinettä saatetaan kutsua kuolleeksi esineeksi.⁴⁸⁰ Tiedot ja tarinat tavaroista ja niiden käyttäjistä elävöittävät kokoelmia ja tekevät niistä helpommin lähestyttäviä.⁴⁸¹ Toisinaan esineet – kuten vaikkapa tämän tutkimuksen liikkeelle sysänneet vaaleansiniset villasukat – ovat kuitenkin jo itsessään, ilman tarkempia tietojakin, liikuttavia, koskettavia, kauniita tai ajatuksia herättäviä, mitä voidaan pitää osana niiden museoarvoa.⁴⁸² Tätä näkökulmaa esineisiin olen lähestynyt etnografian avulla.

Etnografisella metodilla viitataan nykyisin tutkimustapaan, joka on laadullista, keskittyy kulttuurin tai kulttuurien ymmärtämiseen ja jossa tietoa hankitaan kenttätöiden avulla tutkittavaan kulttuuriin henkilökohtaisesti tutustuen ja sitä havainnoiden. Etnografia ymmärretään koko tutkimusprosessia ohjaavana ja sitä määrittävänä tutkimusotteena. Tutkimuskentältä kerättävät aineistot ja tutkittavien kanssa syntyvä vuorovaikutus määrittävät koko tutkimusprosessin kulkua ja vaikuttavat vahvasti tutkimuksen luonteeseen ja lopputulokseen. Etnografisin keinoin tehtävä kulttuurien tutkimus pyrkii hahmottamaan sellaisia ilmiöitä, jotka eivät ole luonteeltaan yksiselitteisiä tai mitattavissa. Käytäntöihin, tapoihin, uskomuksiin tai esineisiin liitetyt merkitykset ovat aina sekä kulttuurisidonnaisia että yksilökohtaisia, mutta samalla kuitenkin enemmän tai vähemmän jaettuina käsityksiä. Niiden selittäminen faktisesti ja tyhjentävästi on mahdotonta millään tutkimusmenetelmällä, eikä etnografia edes pyri antamaan kaiken kattavaa ja muut vaihtoehdot poissulkevaa vastausta tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin. Tarkoituksena on lisätä tietoa ja ymmärrystä tutkittavista ilmiöistä. Vaillinaisuuden ja jatkuvan muutoksen hyväksyminen on osa etnografiaa.⁴⁸³ Etnografiaa on käytetty paljon lapsuuden tutkimuksessa, sillä se mahdollistaa lapsen näkökulman ja lasten keskinäisen vuorovaikutuksen esiin tuomisen.⁴⁸⁴

Sananmukaisesti etnografia tarkoittaa kulttuurista kirjoittamista; kulttuurin muuttamista tekstiksi,⁴⁸⁵ ja siihen liittyy kenttätöiden keskeisyys.⁴⁸⁶ Etnografia ei kuitenkaan ole vain ilmiöiden kuvailua, vaan pyrkimyksenä on kulttuurin syvälinjainen analyysi ja tulkinta.⁴⁸⁷ Oma tutkimuskenttäni on paikantunut paitsi lasten pariin päiväkoteihin, lastenhoitokirjallisuuteen ja muuhun lastenvaatteista käytyyn keskusteluun, myös

479 Heinonen & Lahti 2001, 91.

480 Robbins 2016, 189.

481 Puutteellisia tietoja voidaan pitää yhtenä perusteena esineen poistoon kokoelmista, mutta ainakin taidemuseoissa tämä on harvoin poiston peruste (ks. Robbins 2016, 189–190).

482 Pearce 2012b; Robbins 2016, 190; Gurian 2004, 281–282.

483 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7–9, 26–28.

484 Kuukka 2015, 50; Paju 2013, 14.

485 Salo 2007, 227.

486 Fingerroos & Jouhki 2014, 80–86; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2013, 11–16; Paju 2013, 37–38.

487 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7–8.

museokokoelmien esineelliseen kenttään. Aikaisemmin etnografialla on viitattu nimenomaan materiaaliseen kulttuuriin, ja esimerkiksi Sirelius kirjoitti vuonna 1919: ”Aineellisen kulttuurin tutkimuksena on kansatiedettä ruvettu sanomaan etnografiaksi.”⁴⁸⁸ Esineistä kirjoittaessani käytän etnografista metodia myös tässä merkityksessä: keinona tutkia ja tulkita aineellista kulttuuria. Elävän, monimuotoisen ja monimateriaalisen kulttuurin muuttaminen tekstiksi ei ole ongelmatonta. Etnografian tuottama teksti on samalla sekä vähemmän että enemmän kuin kulttuuri, josta se kertoo. Tekstin avulla ei voi koskaan täysin ylittää kaikkeen siihen, mitä kulttuuri ja sen kokeminen, näkeminen ja koskeminen on. Toisaalta tekstin avulla on mahdollista tuoda esiin sellaisia näkökulmia ja seikkoja, joilla on tapana jäädä hahmottomiksi tai kokonaan piiloutua. Kirjoittaminen on myös tapa ajatella ja analysoida, tuoda näkyviksi sellaisia kokemuksia, tunteita ja asiointiloja, jotka ympäristöstä omaksutaan ja jotka ”tiedetään” ilman, että sitä koskaan tuodaan esiin tai edes huomataan.⁴⁸⁹

Teksti on aina kirjoittajan tulkintaa. Kasvatustieteen professori Ulla-Maija Salon mukaan etnografia on parhaimmillaan silloin, kun tutkija sisällyttää itsensä tekstiinsä ja on tekstissään läsnä ilman, että häiritsee läsnäolollaan liikaa, mutta ei kuitenkaan asetu liian etäälle.⁴⁹⁰ Liika etäisyys antaa helposti mielikuvan kaikkietävästä kertojasta, eikä etnografi koskaan ole kaikkienäkevä ja kaikkientietävä hahmo, vaan parhaansa tekevä tutkija, joka pyrkii kokoamaan kaikesta näkemästään ja kokemastaan sellaisen kokonaiskuvan, joka hänen näkökulmastaan on mahdollisimman hyvä, oikea ja kattava. Tämä kuva jää aina väistämättä hieman puutteelliseksi; tutkija ei pääse pakoon omaa aikaansa, omaa elämäkokemustaan, omaa sukupuoltaan, koulutustaan tai ympäristöään. Toisinaan tutkijan aivot tekevät nokkelia huomioita ja muokkaavat ne sujuvasanaiseksi tekstiksi. On myös hetkiä, jolloin tutkijalla on kylmä tai nälkä tai jokin muu seikka häiritsee hänen keskittymistään, ja on aamuja, jolloin tutkiminen on tahmeaa ja tehotonta. On mahdollista, että monia tärkeitäkin huomioita jää tekemättä. Etnografinen tutkimusprosessi on läpikotaisin inhimillinen, joten siihen sisältyvät inhimillisen toiminnan heikkoudet ja vahvuudet.⁴⁹¹

Olen tutkimusta tehdessäni ollut omassa arjessani kolmen lapsen äitinä lähellä tutkimusaihetta. Tutkimustyöni rinnalla olen elänyt lapsiperheen arkea, jossa olen pukenut lapsiani joka päivä ja vastannut pääasiallisesti heidän vaatehankinnoistaan. Käsieni läpi on kulkenut alati kasvava virta lasten vaatteita malleineen, merkkeineen ja ominaisuuksineen, ja olen miettinyt asianmukaisia asukokonaisuuksia niin häihin ja hautajaisiin kuin päiväkotiin ja lastenkutsuillekin. Olen käynyt lasteni kanssa loputtomia keskusteluja villahaalarien tarpeellisuudesta ja siitä, miksi kimallesukkahousuja ei voi laittaa päälle joka päivä (miksi ei?). Olen kuullut sukulaisten, tuttavien ja ventovieraiden kommentteja lasten ulkoasuista – toisinaan ihastelevia, välillä kummastelevia ja aina paljonpuhuvia. Olen saanut päivittäin seurata naapureiden ja päi-

488 Sirelius 1989a [1919], 15.

489 Howes 2003, 29, 41.

490 Salo 2007, 229–230.

491 Salo 2007, 239–240; etnografian ruumiillisuudesta ks. myös Pole 2007.

väkotien muiden lasten ja heidän vanhempiensa suhtautumista lasten pukemiseen. Olen puhunut *sujuvaa ulkohaalaria* eli tuntenut lasten ulkovaatteiden valintaan liittyvät pulmat ja tarpeet ja lastenvaatemerkkeihin liittyvät konnotaatiot. Kun tutkimuskohde on tuttu sekä tutkijalle että tutkimuksen lukijoille, tullaan latteuden ongelman eteen: miten tutusta ja tavanomaisesta kerrotaan jotakin uutta?⁴⁹² Kansatieteellisen tutkimuksen paradoksaalinen tehtävä voi olla kertoa jotakin uutta jostakin kaikille tutusta, arkipäiväisestä, yhä elävästä, ja saada aikaan tutkimustuloksia, jotka eivät ole etukäteen tunnettuja, mutta eivät myöskään tuntemattomia. Kansatieteen tehtävää on usein luonnehdittu näkymättömän näkyväksi tekemiseksi. On ajateltu, että oman kulttuurin ja ajan arkiset ja jokapäiväiset seikat jäävät tavanomaisuudessaan ja itsensänselvytydessään usein huomaamatta.⁴⁹³

Ennen väitöskirjatyöni aloittamista sekä sen aikana olen työskennellyt museoiden esinekokoelmien parissa erilaisissa museoissa ja erilaisten esineiden keskellä. Olen myös aiemmissa opinnoissani keskittynyt esinetutkimukseen.⁴⁹⁴ Helsingin kaupunginmuseon kokoelmat olivat minulle entuudestaan tutut, sillä olin jo aiemmin tehnyt töitä museon tekstiilikokoelmien ja myös lastenvaatteiden parissa. Kokemukseni museokokoelmista on luonut luottamuksellisen ilmapiirin museoiden henkilökunnan ja itseni välille. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmien parissa olen saanut työskennellä itsenäisesti, ja myös muissa museoissa minut on otettu vastaan suopeasti. Olen aiheeni sisäpiirissä myös sitä kautta, että olen tehnyt vaatetusalan opintoja, joten alan tekniset termit ja materiaalit ovat tuttuja.

Omissa yhteisöissä ja omalla kotikentällä tehtävää tutkimusta on pohdittu etnologias- ssa etenkin 1990-luvulta lähtien. Esimerkiksi Helena Ruotsala on kirjoittanut tutkijan roolista suhteessa tutkimuskenttään ja -aiheeseen. Etenkin omassa yhteis- össä tehtävässä tutkimuksessa tutkijan itsen esille tuominen aktiivisena kokijana ja toimijana on muodostunut tärkeäksi osaksi etnologista tutkimusotetta.⁴⁹⁵ Itse- reflektiivisyydestä ja autoetnografiasta eli oman ajattelun kriittisestä tarkastelemisesta ja tämän aukikirjoittamisesta on tullut olennainen osa tutkimusta. Mikään tulkinta tai tutkimus ei ole kontekstitonta, vaan tutkijan esiyttäminen ja ennakkokäsitykset vaikuttavat aina tutkimuksen kulkuun.⁴⁹⁶ Tutkimuskentän tuttuus voi olla sekä etu että este, mutta nykyisen kulttuurintutkimuksellisen paradigman mukaisesti tutkija on aktiivinen osa tutkimuskohdetta, ei koskaan pelkkä objektiivinen tarkkailija.⁴⁹⁷ Tutkimus on tulkintojen tekemistä. Etenkin museokokoelmat lähteenä edellyttävät

492 Arnstberg 1989, 93; Paaskoski 2008, 4.

493 Paaskoski 2008, 3-4.

494 Olen keskittynyt esinetutkimukseen kansatieteen oppinäytetöissäni, jotka ovat käsitelleet saappaita (Roivainen 2001), jääkaappia (Roivainen 2003) ja Pappa-Tunturi -mopedia (Roivainen 2004). Lasten ulkovaatteista ja etenkin 1970–1980-luvuilla valmistetusta Easy Beasy -haalarista olen kirjoittanut artikkelin Helsingin kaupunginmuseon vuonna 2012 ilmestyneeseen *Made in Helsinki* -julkaisuun (Roivainen 2012a). Väitöskirjatyöhöni liittyen olen julkaissut artikkelit lasten ulkovaatteista (Roivainen 2012b) ja lastenhoito-oppaiden ja muun lasten pukemista koskevan julkisen keskustelun muuttuvista painotuksista (Roivainen 2014).

495 Ruotsala 2002; Ruotsala 2005b.

496 Jouhki & Fingerroos 2014, 90–93, 102–104.

497 Ruotsala 2002, 28–34, 46–56; Ruotsala 2005b, 53–54.

tulkintaa ja sanallistamista. Ilman tulkitsijaa esineet eivät puhu.⁴⁹⁸ Toimiessani tulkki-
na esineen ja tutkimustekstin välissä tulkintaan vaikuttavia omakohtaisia kokemuksia
ei voi välttää. Etnografiaan kiinteästi sisältyvän subjektiivisuuden vuoksi oman tut-
kijanposition reflektointi sekä eettiset kysymykset ovat keskeisessä osassa tutkimus-
prosessin eri vaiheissa. Tänä päivänä yhtenä etnografisen kirjoittamisen keskeisenä
tavoitteena on tehdä tutkijan tekemät valinnat näkyviksi ja siten myös tieteellisesti
arvioitaviksi.⁴⁹⁹

Kulttuuriantropologi Maria Koskijoki on puhunut esineistä muiston astioina, jois-
sa muistot säilyvät ja joissa niitä voidaan kantaa paikasta toiseen.⁵⁰⁰ Esineisiin latautuu
paljon muistoja ja tunteita, ja etenkin lastenvaatteita tarkasteltaessa emotionaalinen
ulottuvuus nousee usein esiin. Materiaaliseen kulttuuriin kietoutuvia tunteita on kui-
tenkin tutkittu melko vähän. Vuonna 2016 ilmestyi ruotsalaisten etnologien Jonas
Frykmanin ja Maja Povrzanović Frykmanin toimittama kirja *Sensitive Objects*, jos-
sa käsitellään materiaalista kulttuuria tunteiden näkökulmasta.⁵⁰¹ Päivi Aikasalo on
pohtinut tutkijan museokokoelmien äärellä kokemia tunteita artikkelissaan *Hiljainen
museoesine puhuu*, jossa hän kysyy, voivatko tunteet kertoa jotakin olennaista esi-
neistä ja kokoelmista. Aikasalo eläytyy myös tekstiilien tekijän asemaan pelkästään
esineitä tarkastelemalla, oman käsityönopettajan tietonsa ja kokemuksensa avulla.⁵⁰²
Tunteita on käsitelty myös esimerkiksi materiaaliseen kulttuuriin ja muotoilun histo-
riaan perehtyneiden Anna Moranin ja Sorcha O'Brienin toimittamassa artikkeliko-
koelmassa *Love Objects. Emotion, Design and Material Culture*⁵⁰³. Kirjassa keskitytään
otsikon mukaisesti rakkautta kuvaaviin, symboloiviin ja edustaviin esineisiin ja sitä
kautta ihmisten ja esineiden välisiin suhteisiin, joissa myös esineet ovat aktiivisia toi-
mijoita. Ongelmana tämänkaltaisessa tutkimuksessa on pidetty sitä, että tunteiden
yleinen ja yksiselitteinen määrittely on hankalaa, sillä kyse on yksityisistä, subjektiivisista
kokemuksista.⁵⁰⁴ Kansatieteellisessä tutkimuksessa on kuitenkin päästy eroon
objektiivisuuden harhasta ja hyväksyty, että tutkija on aktiivinen osa tutkimuskoh-
detta. Tutkija ei ole sivullinen tarkkailija vaan osallistuu tutkimuskohteen luomiseen
kuvaamalla ja määrittelemällä sitä. Refleksiivisen etnografian kautta on mahdollista
lähestyä myös materiaalisen kulttuurin aistivälitteisiä ja emotionaalisia ulottuvuuksia.⁵⁰⁵

Johanna Uotinen on pohtinut aistien merkitystä ja ruumiillista tietämistä autoet-
nografisen tutkimustavan osana. Ruumiillisen tiedon käsitteen avulla viitataan sekä
ruumiista tietämiseen että ruumiin kautta tietämiseen, tietoisuuteen ja aisteihin.
Kaikki kokemukset, ajatukset ja toimet, tietoisuus ja yhteydet maailmaan – ja siten

498 Ks. Lehtinen 2016; Aikasalo 2005b.

499 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7–9, 26–28; Ruotsala 2002, 52–53.

500 Koskijoki 1997.

501 Frykman & Povrzanović Frykman 2016.

502 Aikasalo 2005b.

503 Moran & O'Brien 2014.

504 Ks. Margolin 2014; Turney 2014.

505 Ruotsala 2002, 28, 52–53, 61.

myös tietäminen – tapahtuvat ruumiin välityksellä.⁵⁰⁶ Yhteys ei kuitenkaan ole yksisuuntainen, vaan maailma myös vaikuttaa ruumiiseen monin eri tavoin. Tietoisuus, ruumis ja maailma ovat siis erottamattomia. Tietäminen on siis aina kehollista, se edellyttää kehon olemassa oloa. Sen sijaan (ruumiillinen) tietäminen ei välttämättä edellytä tietoisuutta, esimerkiksi hereillä oloa. Kehollisesta tiedosta tekeekin erityisen mielenkiintoista nimenomaan se, että keho on kykenevä tietämään aistien välityksellä tietoa myös ilman ”minän”, tietäjän läsnäoloa. Tuloksena on juuri tietämättään tietämistä, erityistä hiljaista tietoa, joka ei ole tietoisuuden ja älyllisen toiminnan välittämää ja merkityksellistämää.⁵⁰⁷ Antropologi David Howes väittää, että esimerkiksi vieraita kulttuureja tarkasteltaessa olennaisessa osassa olevien aistielämysten kuvailu on jätetty varhaisessa etnografiassa pois, koska aistien kuvailun ajateltiin syövän tekstin uskottavuutta: etnografinen auktoriteetti saavutettiin rationaalisen kuvailun avulla. 1980-luvulla aistihavaintojen keskeinen merkitys kulttuurien havainnoinnissa nostettiin esiin, ja myös kasvaneen itserefleksisyyden kautta aistielämyksiä on alettu purkaa uudella tavalla.⁵⁰⁸ Vaatteiden tulkinnassa ruumiillinen tieto ja aistit ovat erityisen keskeisessä roolissa. Etenkin lasten esinesuhteita pidetään fyysisinä ja aistimuksellisina,⁵⁰⁹ minkä vuoksi lastenvaatteita tulkittaessa aistien ja tunteiden etnografinen analyysi on merkityksellistä. Aistipohjainen tieto on kuitenkin haasteellinen tutkimuksen kohde tai aineiston lähde autoetnografisestikin lähestyttäväksi. Aistipohjaista ruumiillista tietoa tai kokemusta ei voi mitenkään välittää sellaisenaan. Se muuttuu väistämättä muuksi kun se käännetään kielelliseen muotoon.⁵¹⁰ Sama välittämisen ongelma ei kuitenkaan koske vain kehollista tietoa tai autoetnografialla tuotettua tietoa. Se koskee kaikkea (etnografista) tietämistä. Tieto on joka tapauksessa välittyntä, subjektiivista, kontekstisidonnaista ja osittaista; tutkijan, lukijan (ja informanttien) omiin näkökulmiin ja lähtökohtiin sitoutunutta tulkintaa, ja sellaisena se on hyväksyttävä – tai hylättävä.⁵¹¹

Bricolage-menetelmä, materiaalisen kulttuurin lähiluku ja esineiden etnografia

Multistrategiana tai triangulaationa tunnettu useita erilaisia aineistoja ja menetelmiä yhdistelevä tutkimustapa⁵¹² liittyy tässä tutkimuksessa Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin bricolage-menetelmään. Ehn ja Löfgren ovat yhdistelleet havaintoja ja haastatteluja, autoetnografiaa, epämuodollisia kyselyjä, spontaaneja keskusteluja, fiktiota, elokuvia, medioita, arkistotutkimusta ja nykytaidetta tarkastellessaan päällisin puo-

506 Ruumiillisesta tietämisestä antropologiassa ks. myös Howes 2003, 29, 41.

507 Uotinen 2010, 86–87.

508 Howes 2003, 22–25.

509 Ks. Moshenska 2010, 612–613, 625; Uotinen 2010, 86–87.

510 David Howesin mukaan teksti voi kuitenkin olla tehokkaampi kuin vaikka filmimateriaali aistien kuvaston vangitsemisessa, sillä se antaa etäisyyttä, eikä teksti itsessään vetoa yhteen aistiin ylitse muiden, kuten filmi- ja kuvamateriaali näköaistiin. (Howes 2003, 57–58; ks. myös Paju 2013, 60–66.)

511 Uotinen 2010, 88; Clifford 1986, 7.

512 Ks. Hänninen 2006, 36; Eskola & Suoranta 1998, 69–71; Uotinen 2005, 63; Östman 2015, 65–67; Saukko 2003, 25–26.

lin merkityksettömiä tapahtumia.⁵¹³ Tällaisella luovalla ja joustavalla aineistojen ja menetelmien yhdistelyllä on mahdollista päästä käsiksi materiaalisen kulttuurin monimuotoisuuteen elävällä tavalla.⁵¹⁴ Oma aineistoni ei ole aivan yhtä monitahoista, mutta näiden periaatteiden mukaisesti olen halunnut pitää tutkimuksessa mukana myös lastenkirjojen ja internetin keskustelupalstojen kaltaisia sisältöjä tuomaan sävyjä ja näkökulmia aiheeseen.

Ehn & Löfgren kehittivät kulttuurianalyysin⁵¹⁵ pohjalta syntyneen bricolage-menetelmän tarkastellessaan sitä, mikä on näkymätöntä ja jää piiloon. Tutkimus lähti liikkeelle siitä huomiosta, että monia ilmiöitä ei ole tutkittu tai edes huomattu, koska ne ovat liian tavallisia tai merkityksettömän oloisia. Näkyvää ja toiminnallista erehdytään usein pitämään myös tärkeänä, vaikka näkymätön ja passiiviselta vaikuttava voi vaikuttaa ihmisten elämään ja toimintaan jopa enemmän. Tutkimuksessaan *The Secret World of Doing Nothing* he ovat keskittyneet kolmeen joutilaisuuden teemaan: odottamiseen, rutiineihin ja uneksimiseen. Tällaista näkymättömän kulttuurianalyysiä varten Ehn ja Löfgren kokivat tarvetta epäkonventionaalisille tutkimusmenetelmille. He lähestyivät teemoja tavalla, jota he kutsuvat ”analyyttiseksi alkemiaksi”; sekoittamalla keskenään erilaisia aineksia, kuten faktaa ja fiktiota.⁵¹⁶ Tässä tutkimuksessa olen lähestynyt lastenvaatteisiin liittyvää aineistoa Ehnin ja Löfgrenin kuvaaman analyttisen alkemian keinoin. Olen asettanut rinnakkain eritasoisia aineistoa – museokokoelmien yhteyteen lasten haastatteluja ja lastenhoito-oppaiden rinnalle lasten fiktiivistä kirjallisuutta. Aineistoja käsitellessäni olen etsinyt paitsi sitä, mikä on ilmiselvää, myös sitä, mikä jää helposti piiloon.⁵¹⁷ Konkreettisten esineiden kuvaamisen ja tutkimisen ongelmat liittyvät juuri näihin ominaisuuksiin. Esineinä ne ovat olemassa, koskettavissa ja katsottavissa, mutta niihin sisältyvän materiaalisuuden luonteen kuvaaminen ja sanallistaminen on usein haastavaa. Bricolage-menetelmän avulla olen saanut esineisiin puhallettua elämää: esimerkiksi lasten esittämät kommentit ja mielipiteet ovat saaneet myös minut näkemään esineitä uudella tavalla. Ehn ja Löfgren ovat jopa pyrkineet välttämään empiirisen tutkimusaineiston, kuten varsinaisten haastattelujen käyttämistä. Sen sijaan he korostavat ”hyviä lainauksia” (*good quotations*) ja sellaisia yllättävienkin tutkimusaineistojen antamia esimerkkejä, jotka ovat onnistuneet avaamaan uudenlaisia ajatuksia tai esimerkiksi ajallista ulottuvuutta tutkimuksen teemoihin.⁵¹⁸ Vaikka käytän tutkimuksen ensisijaisena lähteenä museokokoelmia ja haastatteluja, olen nostanut niiden rinnalle muistitietoaineistoa, lastenhoitokirjallisuutta ja myös lastenkirjallisuutta ja internetlähteitä – ei vain hyvien lainauksien vuoksi, vaan myös tuomaan tekstiin elävyyttä, sävyjä ja sekä ajallista

513 Ehn 2014, 60–62; Ehn & Löfgren 2010.

514 Kenttätöön moninaisesta luonteesta ks. myös Jouhki & Fingerroos 2014, 83–85.

515 Ks. Ehn & Löfgren 1982 & 2001 & 2012.

516 Ehn & Löfgren 2010, 4–7, 217–227.

517 Ks. Ehn & Löfgren 2010, 220.

518 Ehn & Löfgren 2010, 226.

että kulttuurin monimuotoisuutta korostavia elementtejä.⁵¹⁹ Ennen lasten haastatteluja olin kirjoittanut kenttäpäiväkirjaani omia autoetnografisia tulkintojani niistä museokokoelmissa olevista vaatteista, joiden kuvia näytin myös lapsille. Asetin omiani sekä lasten haastatteluihin perustuvia tulkintoja rinnakkain ja vertasin niitä toisiinsa.

Etenkin folkloristikkassa tekstien ja muistelukerronnan tutkimukseen käytetään lähilukumenetelmää, jonka avulla voidaan analysoida monimuotoisia, usein omista kokemuksista kumpuavia tekstejä, kuten kyselyvastauksia. Lähiluvulla tarkoitetaan paitsi aineiston tarkkaa, yksityiskohtaista lukemista, myös tekstin hahmottamista kerronnallisena kokonaisuutena.⁵²⁰ Lähiluvussa analyysi keskittyy aineistojen sisältöihin, teemoihin ja aiheisiin, joita on lähilukiessa tärkeää suhteuttaa laajempiin konteksteihin ja kulttuuriin rakenteisiin.⁵²¹ Lähiluku merkitsee myös useissa vaiheissa tapahtuvaa lukemista. Ensimmäinen lukukerta on luonteeltaan automatistista ja reflektioimatonta lukemista, jossa haetaan tekstin kokonaismerkitystä. Myöhemmät lukukerrat taas syventävät tulkintaa, ja esiin nousee tässä vaiheessa usein uusia yksityiskohtia, jotka aiemmin jäivät huomaamatta.⁵²² Kyselyvastauksia, haastattelujeni litterointeja, lastenhoito-oppaita ja myös internet-aineistoja olen lähestynyt lähilukemisen periaatteiden mukaisen moninkertaisen lukemisen kautta. Lasten haastattelut kuuntelin nauhalta useita kertoja ja litteroin ne. Lisäsin litteraatioihin myös lasten ilmeisiin, eleisiin ja äänenpainoihin liittyviä tarkennuksia, jotka eivät muuten olisi kirjoitettuun tekstiin välittyneet. Haastatteluja analysoidessani luin ne läpi yhä uudelleen ja merkitsin tekstiin eri väreillä niissä toistuvia aiheita ja teemoja.⁵²³ Tarkastelin siis tiheästi esiintyviä ilmiöitä, jotka tulivat esiin usein ja vaihtuvissa konteksteissa.⁵²⁴ Lähiluvun voi nähdä ensisijaisesti hyödyllisenä aloitus- tai välivaiheena, jonka jälkeen voidaan kiinnittyä systemaattisemmin aineiston kiinnostaviksi koettuihin osiin.⁵²⁵

Museoesineiden tulkinnan työkaluksi on kehitetty merkitysanalyysimenetelmä, jonka tarkoitus on täydentää kokoelmahallinnan muita luettelointitietoa tuottavia prosesseja ja työkaluja, dokumentointia ja arvaluokitusta. Merkitysanalyysin avulla pyritään tuomaan esiin esineisiin ja kokoelmiin liittyviä, koko yhteiskuntaa koskettavia merkityksiä, arvoja ja näkökulmia. Merkityksiä arvioidaan seitsemän eri kriteerin avulla, jotka ovat esineen edustavuus, autenttisuus, historiallinen ja kulttuurinen merkitys, elämyksellinen ja kokemuksellinen merkitys, yhteisöllinen merkitys, ideaalitila

519 Ks. Joughi & Fingerroos 2014, 83–85, 102–104.

520 Pöysä 2015, 28–33.

521 Uotinen 2005, 97–98.

522 Pöysä 2015, 28–33.

523 Pöysän mukaan alleviivaukset, lyhyet muistiinpanot marginaalissa, keltaiset post-it-laput ja sivujen nurkkiin tehdyt taitokset ovat esimerkkejä kirjoittamisesta, joka yhdistyy tulkitsevaan lukemiseen hyvin varhaisessa vaiheessa. Lähiluvun prosessin edetessä kirjoitetun tekstin luonne muuttuu muistiinpanoista sanallisesti tulkitsevaksi. (Pöysä 2015, 31–32.)

524 Tiheä kuvaus (thick description) on alun perin Clifford Geertzin käyttämä käsite, jota käytetään useilla eri tieteenaloilla ja joka viittaa monenlaisiin tarkan analyysin käytäntöihin (ks. Geertz 1973; myös Pöysä 2015, 27; Honkasalo 2008, 15; Paju 2013, 58–59).

525 Pöysä 2015, 37.

sekä hyödynnettävyys ja käytettävyys.⁵²⁶ Esineistä kirjoittaessani olen pyrkinyt tavoittamaan niiden materiaalisen ja aistivälitteisen luonteen tavalla, jonka voi merkitysanalyysin termein katsoa liittyvän esineiden elämyksellisiin ja kokemuksellisiin ulottuvuuksiin. Merkitysanalyysin mukaan elämyksellinen tai kokemuksellinen merkitys voi pohjautua analyysikohteen fyysiseen olemukseen tai sen tietosisältöön ja ilmetä esimerkiksi positiivisena tai negatiivisena esteettisenä, nostalgisena, emotionaalisenä tai älyllisenä elämyksenä tai kokemuksena. Elämyksellistä tai kokemuksellista merkitystä arvioidaan kohteen potentiaalilla herättää katsojassa tai käyttäjässä (voimakkaita tai mieleenpainuvia) reaktioita, esimerkiksi tunteita, muistoja ja muistelua tai tarjota aineksia identiteettien rakentamiseen. Tässä prosessissa esineen aitous ja autenttisuus ovat keskeisessä roolissa. Merkitysanalyysiin liittyy myös ulottuvuus, jossa esineen merkitystä tarkastellaan myös sen yhteisön kautta, johon esine liittyy.⁵²⁷ Oletukseni on, että Helsingin kaupunginmuseon lastenvaatekokoelmat ovat merkityksellisiä haastattelemilleni helsinkiläisille lapsille ja kuuluvat heitä koskevaan aineelliseen kulttuuriperintöön, vaikka ne eivät kuulu heidän välittömään elinpiiriinsä. Yhteisöllisyyden ajatusta olen siis toteuttanut ottamalla huomioon lasten tulkinnat vaatteista.

Aloitin tutkimusaiheeseeni perehtymisen museokokoelmien ja lastenhoito-oppaiden tarkastelun kautta. Haastattelut tulivat mukaan vasta myöhemmin, kun koin, että lapset puuttuivat tästä lapsiin liittyvästä tutkimuksesta. Osa tutkimuksessa esiin nostamistani teemoista (käytännöllisyyden ja kauneuden ristiriita lastenhoitokeskusteluissa, tunteiden ja aistien merkitys esineiden kokemisessa) syntyivät ensimmäisessä vaiheessa, kun luin lastenhoitokirjallisuutta ja käsittelin esineitä. Näiden aineistojen kautta syntyi haastattelun pohjaksi muodostamani teemarunko. Materiaalisuuden monimuotoisuus nousi esiin ennen kaikkea lasten haastattelujen kautta. Kuten Ehn ja Löfgren toteavat, tutkimuksen tekeminen ei etenkään kulttuuria tutkittaessa ole suoraviivaista eikä sen kulkua ole aina mahdollista kattavasti hahmottaa. Monet matkan varrella tehdyt päätökset ja valinnat eivät aina ole selkeästi määriteltävissä.⁵²⁸ Tällaisia ovat osittain ne prosessit, joiden kautta olen valinnut museokokoelmista ne yksittäiset esineet, jotka olen sanallistanut, merkityksellistänyt ja nostanut esiin tutkimuksessa esineiden etnografian kautta, jota voi kutsua myös eräänlaiseksi materiaalisen kulttuurin lähiluvuksi. Kerätessäni dataa kvantitatiivista analyysiä varten käsitteelin myös konkreettisia museoesineitä. Poimin niiden joukosta aluksi noin 20 esinettä, jotka olivat erityisen kiinnostavia joko tarinansa tai pelkän olemuksensa vuoksi. Kirjoitin kaikista näistä vapaamuotoisen etnografisen tekstianalyysin, jossa käsitteelin paitsi niiden materiaalista olomuotoa, myös niiden herättämiä ajatuksia ja tunteita. Näistä esineistä otettuja kuvia esittelin myös haastattelemilleni lapsille. Lopulta tästä kokonaisuudesta valikoitui paitsi omien havaintojeni sekä etnografisten muistiinpanojeni lähilukemisen kautta, myös lasten haastattelujen avulla pienempi joukko esi-

526 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 12–13.

527 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 7, 11, 13.

528 Ehn & Löfgren 2010, 217–220.

neitä, jotka olen nostanut tässä tutkimuksessa esiin. Ne ovat niitä esineitä, joissa on ollut aisteihin ja mielikuvitukseen vetoavia piirteitä sekä tarinallisia elementtejä.⁵²⁹ Tämä osittain hiljaiseen tietoon perustuva prosessi⁵³⁰ liittyy aistienvaraiseen esineiden tulkintaan, jossa esineitä käsitellään ei vain viesteinä tai diskursseina, vaan materiaalisina kappaleina, joilla on fyysinen olomuoto monine ulottuvuuksineen.⁵³¹ Tähän esineiden käsittelytapaan liittyy myös *esineiden lumo*. Esineet voivat olla jo itsessään kiehtovia, lumoavia ja koskettavia. Esineitä tutkiessani tuon esille esineiden lumoksi kutsumani ulottuvuuden; sen että esineet vaikuttavat ihmisiin, myös tutkijaan, ja juuri se on yksi avain materiaalisen kulttuurin tulkintaan ja tutkimukseen.⁵³² Esineiden kutsusta ja niiden ihmisten toimintaa ohjaavasta luonteesta on kirjoittanut myös päiväkotikäisiä lapsia tutkinut Elina Paju.⁵³³

Tutkimustekstissäni on viittauksia sanoma- ja aikakauslehdissä, kaunokirjallisuudessa ja internetissä vastaan tulleisiin teksteihin ja ilmiöihin. Tutkimusta tehdessäni olen kiinnittänyt huomiota lastenvaatekeskusteluun mediassa, kirjallisuudessa ja arjessa sekä siinä ilmeneviin äänensävyihin ja puhetapoihin. Tällainen havainnointi internet-hakuineen ja havainnoiteineen liittyy bricolage-menetelmän periaatteisiin.⁵³⁴ Olen pyrkinyt tavoittamaan lastenvaatteita koskevan keskustelun sävyjä ja arvotuksia sekä kuvaamaan niiden vaikeasti kuvattavaa olemusta osana arkielämää ja sen eri puolia. Tekstiin valikoituneet lainaukset edustavat tilanteita, jotka kuvaavat useissa eri yhteyksissä esiin nousseita keskustelun sävyjä ja joissa esiin tuleva asia on selkeästi läsnä. Toisaalta pyrin tuomaan esiin lainauksia esimerkiksi useista eri haastatteluista ja useista lastenhoito-oppaista.⁵³⁵ Koska olen nostanut aistit tutkimuksen keskiöön, olen vastauksia lukiessani kiinnittänyt huomiota siihen, miten aistivälitteinen tieto ja kokemukset tulevat esille aineistoissa. Kaikesta käyttämästäni aineistosta olen nostanut esiin seitsemän teemaa, joita kutsun lastenvaatteiden saariksi, ja jotka muodostavat tutkimuksen II osan eli käsittelyluvut. Nämä teemat ovat niitä aihealueita, jotka ovat esiintyneet aineistossa tiheästi.⁵³⁶ Osa teemoista on noussut esille useiden aineistojen kautta, osa painottuu muutamiin aineistoihin. Teemojen sisältö ja lukumäärä ovat eläneet tutkimusprosessin aikana, mutta lopulta niistä muodostui seitsemän saaren kokonaisuus: Museokokoelmat, Lapsuuden ikävaiheet, Puhtaus ja siisteys, Käytännöllisyys, Muoti ja kauneus, Värit ja kuviot sekä Moniaistinen materiaalisuus.

529 Aineisto rajautui myös siten, että kokoelmien kvantitatiivisessa käsittelyssä ovat mukana myös alusvaatteet, jalkineet ja päähineet, mutta muun aineiston käsittelyssä niiden osuus on vähäinen.

530 Ks. Robbins 2016, 144–145; Uotinen 2010, 86–87.

531 Ks. Aikasalo 2005b; Miller 2005; Dudley 2010.

532 Esineiden ymmärtämisen ja tulkinnan tärkeydestä ja monista ulottuvuuksista ks. Aikasalo 2005b, 60–64.

533 Paju 2013; ks. myös Dudley 2010; Keane 2005.

534 Ehn & Löfgren 2010, 220–227.

535 Ks. Paju 2013, 59.

536 Ks. Honkasalo 2008, 15; Geertz 1973.

**II OSA:
SEITSEMÄN
LASTENVAATESAARTA**

MUSEOKOKOELMAT

Museokokoelmien saari on johdanto lastenvaatteiden materiaaliseen kulttuuriin ja siihen, millaisia lastenvaatteita museoihin on tallennettu. Esittelen Helsingin kaupungin museon lastenvaatekokoelmat kvantitatiivisen kokonaisanalyysin kautta sekä vertaan niitä muiden museoiden kokoelmiin. Käyn läpi myös sitä, miltä lastenvaatteiden historia näyttää museokokoelmien läpi tulkittuna, eli mitä museokokoelmien kautta voi tietää lasten pukemisesta ja pukeutumisesta. Millaista aineellista kulttuuria lasten pukemisen historiasta on tallennettu ja mitä se kertoo lastenvaatteista ja lasten elämästä?

Kokonaiskuvia Helsingin kaupungin museon lastenvaatekokoelmista

Aloitin Helsingin kaupungin museon lastenvaatteiden läpikäymisen tammikuussa 2012, jolloin löysin museon esinetietokannasta hakusanalla *lastenvaatteet* 444 lastenvaateita. Lastenvaatteita oli juuri edellisenä vuonna projektiluontoisesti kuvattu ja viety tietokantaan perustiedoin, mutta kaikkia lastenvaatteita ei tuon inventointityön puitteissa ollut mahdollisuutta käydä läpi. Käsitellessäni lastenvaatekokoelmia tätä tutkimusta tehdessäni luetteloin samalla joitakin kymmeniä vaatteita, joita ei aikaisemmin oltu viety tietokantaan, ja onnistuin myös haravoimaan tietokannasta sellaisia lastenvaatteita, joita en aiemmin ollut onnistunut käyttämälläni hakusanoilla sieltä löytämään. Niinpä maaliskuussa 2012 tietokannasta nousi esiin yhteensä 640 lastenvaateita, ja jatkaessani työtä vuonna 2014 niitä oli 741⁵³⁷.

Helsingin kaupungin museon kokoelmissa pääpaino on esineissä, jotka joko on valmistettu Helsingissä tai käytetty siellä. Etenkään kokoelmien vanhimmissa osissa, joiden karttuminen on tapahtunut ilman nykyisenkaltaista harkittua kokoelmapolitiikkaa⁵³⁸, tämä ei kuitenkaan aina toteudu. Monet lastenvaateistakin ovat peräisin muualta Suomesta, eikä kaikkien käyttö- tai valmistustietoja välttämättä ole edes tiedossa. Suurin osa lastenvaatteista on saatu yksityishenkilöiltä lahjoituksina. Joukossa on kuitenkin myös nykydokumentoinnin hengessä uutena ostettuja eri aikakausien muotivaatteita sekä käytettyjen tavaroiden liikkeistä ostettuja vintage-vaatteita. Nykyisin kokoelmia kartutetaan hallitusti huolellisen kokoelmapolitiittisen pohdinnan

537 Haku on tehty 19.3.2014. Tietokantaa päivitetään jatkuvasti, mutta tämä tutkimus perustuu vuoden 2014 tilanteeseen.

538 Museoiden kokoelma- ja hankintapolitiikasta ks. esim. Robbins 2016, 81–83; Heinonen & Lahti 2001, 83.

kautta, jonka yhteydessä tarkastellaan jo olemassa olevien kokoelmien sisältöä sekä mahdollisia puutteita.⁵³⁹

Vanhimmat Helsingin kaupunginmuseon lastenvaatteet ovat 1800-luvun alkupuolelta, ja uusimmat taas vuodelta 2010. Suurin osa kokoelmissa olevista lastenvaateista on 1900-luvulta ja etenkin vuosisadan jälkimmäiseltä puoliskolta. 1800-luvun lastenvaatteita oli vain 6 %⁵⁴⁰ tietokannassa olevista lastenvaateista. Esinetietokannassa olevista lastenvaateista lähes puolet, yhteensä 42 % oli valmistettu 1960–1970-luvuilla. Tietokannan tilanne kertoo kokoelmien todellisuudesta ja 1960-luvulla alkaneesta ja 1970-luvulla kukkaan puhjenneesta kulutuskulttuurin muutoksesta. Esineiden määrä kasvoi valtavasti kaikissa esineryhmissä, mikä näkyy myös museokokoelmissa.⁵⁴¹ Yleisen varallisuuden kasvun myötä vaatteita hankittiin runsaammin, eikä niitä enää käytetty puhki. 1970–1980-lukujen uudenlaisen tavarapaljouden keskellä kokoelmiin saatettiin ottaa vastaan runsaasti lahjoituksia ilman varsinaista kokoelmapolitiikkaa.⁵⁴² Kokoelmien hurjaan karttumisvauhtiin ja tilanpuutteeseen herättiin 1990-luvulla, jolloin esinelahjoituksiin alettiin suhtautua kriittisemmin. Tämä selittää sen, miksi 1980-luvun lastenvaatteita on kokoelmissa enää vain 3 %. Lastenvaatteiden jakaumaa suhteessa valmistusajankohtaan valottaa kaavio 1.

Vertailun vuoksi, Helsingin kaupunginmuseon kuvatietokannasta löytyi hakusamalla lastenvaatteet yhteensä 1277 kuvaa⁵⁴³. Vanhimmat kuvat, joiden yhteydessä lastenvaatteet on mainittu asiasanana, löytyvät 1850-luvulta (yksi kuva) ja 1870-luvulta (kaksi kuvaa). Myös kuvatietokannassa painotus oli 1900-luvussa, mutta kun esineiden määrä painottui 1950–1970-luvuille, kuvia oli ennen kaikkea 1920–1950-luvuilta. Esineiden huippuvuosikymmen oli 1970-luku, mutta kuvia oli eniten 1950-luvulta. 1960- ja 1970-luvulta kuvia oli huomattavasti vähemmän kuin esineitä. Kaupunginmuseossa oli 2000-luvulla järjestetty valokuvanäyttelyitä sekä 1950- että 1970-lukuun liittyen, joten kyse ei ole pelkästään näyttelytoimintaan liittyvästä luetteloinnista ja digitoinnista. Kaavio 2 kuvaa eri aikakausien lastenvaatteiden edustusta esine- ja kuvatietokannoissa.

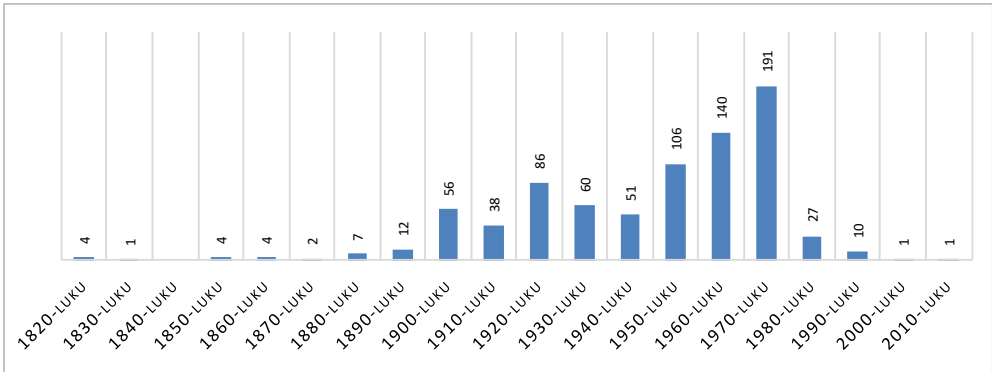
539 Ks. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmapolitiikka 2014–2018/2019. Kun kokoelmiin tarjotaan uutta objektia, sen merkitystä arvioidaan suhteessa kokoelmien kokonaisuuteen sekä kokoelmiin liittämisen vaatimiin resursseihin ja säilytystilaan. Esinekokoelmayksikössä päätös tallenteen ottamisesta kokoelmiin tehdään esityksen perusteella kollegiaalisesti yksikkökokouksessa. (Helsingin kaupunginmuseon kokoelmapolitiikka 2014–2018/2019, 19.)

540 Kuten aikaisemmin olen maininnut, kokoelmissa olevien lastenvaatteiden valmistusajankohdat ovat suurimaksi osaksi tiedot tallentaneiden tutkijoiden arvioita. Vain osa esineistä on ajoitettu tarkasti tiettyyn vuoteen. Koska valmistusajankohdaksi on useissa tapauksissa merkitty esim. 1950–1960-luku, nämä esineet on tässä laskettu kuuluvaksi sekä 1950- että 1960-luvulle. Siitä syystä prosenttilukemat on laskettu näin saadusta, jotkin esineet useaan kertaan sisältävästä kokonaisluvusta.

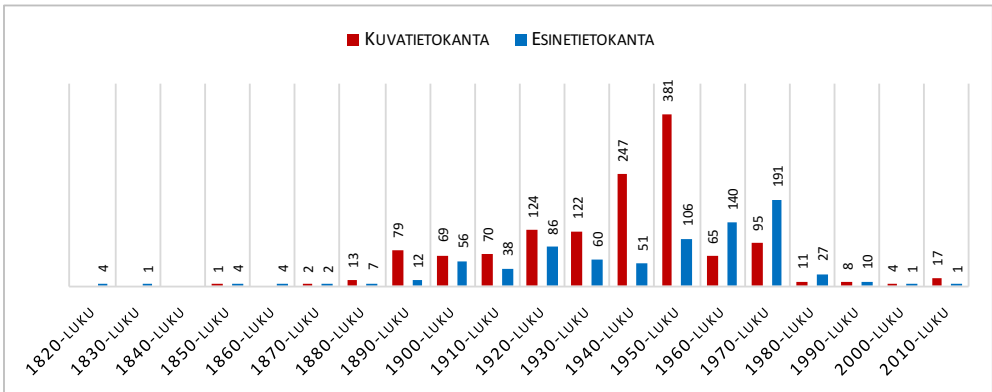
541 Heinonen & Lahti 2001, 82.

542 Heinonen & Lahti (2001, 82) käyttävät 1970-luvun kokoelmien hurjasta karttumisvauhdista nimitystä esinebulimia.

543 Haku on tehty 19.3.2014. Tietokantaa päivitetään jatkuvasti.

Kaavio 1. Helsingin kaupunginmuseon tietokannassa olevat lastenvaatteet valmistusajankohdan mukaan. Luvut ilmaisevat kappalemääriä.

Kaavio 2. Haun ”lastenvaatteet” osumat Helsingin kaupunginmuseon esine- ja kuvatietokannassa. Luvut ilmaisevat kappalemääriä.

1960- ja 1970-luvun esineiden runsas edustus kertoo myös teollisen lastenvaatevalmistuksen kehityksestä. Helsinkiin perustettiin tuolloin useita lastenvaatevalmistajia, joiden valmistamia tuotteita on otettu kaupunginmuseon kokoelmiin helsinkiläisen teollisuuden taltioimiseksi. 2000-luvulta kokoelmissa oli vain yksi juh lamekko sekä vuoden 2010 äitiyspakkaus, joka sisältää muiden lastenhoitotarvikkeiden lisäksi useita tehdasvalmisteisia vauvanvaatteita. Pakkaus on kuitenkin luetteloitu yhtenä esineenä, kokonaisuutena, joten kaavioissa näkyy 2010-luvulta vain yksi esine. Viime vuosikymmenten lastenvaatteita kokoelmissa oli siis vain vähän. Kokoelmien kartuttamista ovat hillinneet museon kokoelmakeskusten työlääät muutot 2000-luvun alussa, jolloin on keskitytty jo olemassa olevien kokoelmien inventointiin. Lisäksi museon kokoelmapolitiikkaa on tarkennettu 2000-luvulla, ja myös tallennusyhteistyöhön ja tallennusvastuiden jakoon muiden museoiden kanssa on kiinnitetty huomiota. Kokoelmia kartutetaan vain hyvin harkitusti.⁵⁴⁴ Kokoelmiin on otettu esimerkiksi helsinkiläisen lastenvaatevalmistajan Easy Beasyn lastenvaatteita, joihin liittyvää paikallishistoriaa tallennettiin Made in Helsinki -näyttelyn yhteydessä 2010-luvun alussa.⁵⁴⁵

Vertailua muiden museoiden kokoelmiin

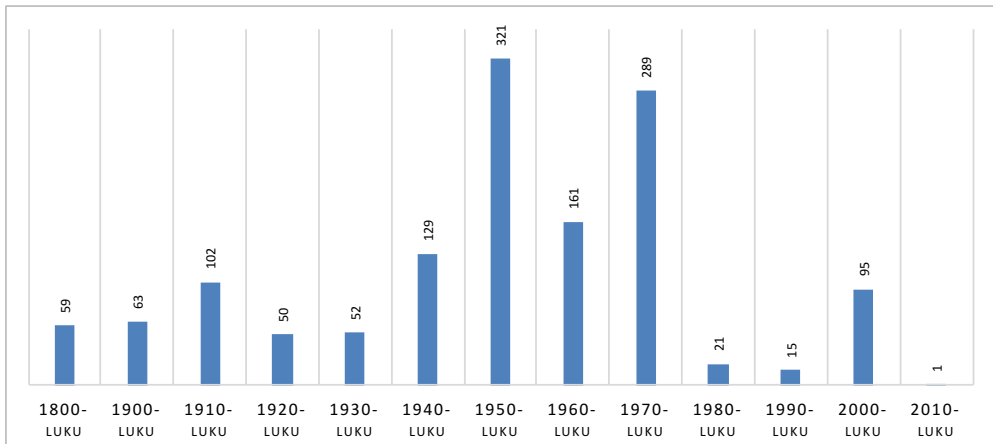
Suomessa ei ole varsinaista lapsuuteen tai lasten elämän dokumentoimiseen keskittyvää museota. Espoon lelumuseo Hevosenkentä tutkii ja tallentaa leluja ja leikkikaluja. Lelut ovatkin olleet keskeisessä asemassa lastenkulttuuria ja lasten esinemaailmaa kuvattaessa.⁵⁴⁶ Lastenvaatteita kuuluu kuitenkin useiden eri museoiden kokoelmiin. Usein ne ovat esimerkiksi maakunnallisten museoiden tapauksissa paikkakunnalla käytettyjä tai valmistettuja vaatteita, ja ne on tallennettu osana paikallista kulttuurihistoriaa. Kuten lapsuuden historiaa tutkinut Carla Pascoe on todennut, lapsuutta ja lapsia kuvaavat museot toimivat erilaisten periaatteiden mukaan kuin lapsille suunnatut lastenmuseot.⁵⁴⁷ Helsingin kaupunginmuseon alla toimiva Lasten kaupunki pitää esillä lastenkulttuuriin liittyviä esineitä, jotka ovat osa kaupunginmuseon kokoelmia, mutta se on etupäässä museo lapsille, ei niinkään lapsia tai lapsuutta tutkiva ja esittelevä museo. Helsingissä niin ikään toimivalla Ebeneser-säätiön Lastentarhamuseolla ei ole esinekokoelmiaan juuri muita vaatteita kuin lastentarhoissa käytettyjä ruokalappuja ja nukenvaatteita, mutta museolla on laaja, noin 5000 kuvan valokuva-arkisto, jossa näkyy lastentarhoissa ja päiväkodeissa olleiden lasten arkea 1900-luvulla. Näiden kokoelmien parasta antia onkin se, että niissä on näkyvissä päiväkotien arkea eri aikoina ja tavallisten lasten tavallista arkipukeutumista. Toki myös esimerkiksi Helsingin kaupunginmuseon valokuvakokoelmissa on runsaasti arkisia kuvia erilaisista lapsista, mutta enemmän myös yläluokkaisia ateljeekuvia.

544 Ks. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmapolitiikka 2014–2018/2019.

545 Ks. Roivainen 2012a.

546 Shepherd 1994; Brookshaw 2009, 368–369.

547 Pascoe 2012, 212–215.

Kaavio 3. Turun museokeskuksen Musketti-tietokannassa asiasanalla lastenvaatteet löytyvät vaatteet ja asusteet valmistusajankohdan mukaan (kpl).

TAKO:n eli ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkoston museokohtaisen tallennustyönjaon mukaisesti useat eri museot Suomessa dokumentoivat vaatteita ja niiden valmistusta monista erilaisista näkökulmista.⁵⁴⁸ Designmuseo tallentaa tekstiili- ja valmisvaateteollisuutta erityisesti designin näkökulmasta, Hyvinkään kaupunginmuseo keskittyy villateollisuuteen ja Lahden kaupunginmuseo, Tampereen museot ja Turun museokeskus tallentavat valmisvaateteollisuutta. Käsityön museo tutkii käsiteollisuutta ja käsin valmistettuja vaatteita, ja Kankaanpään kaupunginmuseo keskittyy kankaanpääläisen Reima Oy:n valmistamien tuotteiden dokumentointiin. Lapsiin liittyviä esineitä sekä lastenvaatteita on tallennettu runsaasti eri puolilla Suomea, mutta tallennustyö on etenkin aiemmin ollut hajanaista, jäsentymätöntä ja usein suunnittelematonta. Suomalaisissa museoissa on esimerkiksi nykydokumentoinnin yhteydessä kiinnitetty runsaasti huomiota arjen taltioimiseen, minkä yhteydessä myös lastenhoitoon liittyviä esineitä on talletettu museoihin. TAKO:n tallennustyönjaossa mainitaan kouluikäisten lasten arjen dokumentoiminen (Hämeenlinnan kaupunginmuseo) sekä lapsiperheen arki kehyskunnissa (Nurmijärven museo).⁵⁴⁹ Kaiken kaikkiaan alle kouluikäisten lasten elämänpäiriä on tutkittu vähän, eikä siihen ole erityisesti kiinnitetty huomiota myöskään tallennusvastuita jaettaessa.

Turun museokeskuksen Musketti-tietokannasta löytyi 1681 osumaa⁵⁵⁰ asiasanalla lastenvaatteet. Lastenvaatteita oli siis tietokannassa huomattavasti enemmän kuin Helsingin kaupunginmuseossa, vaikka täälläkään kaikkia esineitä ei oltu viety tietokantaan. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmien tapaan Turun museokeskuk-

548 <http://tako.nba.fi/tallennustyonjako/museot>.

549 <http://tako.nba.fi/tallennustyonjako/museot>.

550 Kokoelmia on tarkasteltu 2.9.2015.

sen kokoelmissa oli runsaimmin lastenvaatteita 1950–1970-luvuilta. (Ks. kaavio 3.) 1960-luvun vaatteita oli kuitenkin suhteessa vähemmän. Tutkija Merja Strandén mukaan 1970-luvun painotus selittyy sillä, että museon näyttelytiloissa Turun linnassa järjestettiin vuonna 1978 mittava lastenvaatteita esittelevä näyttely, jota varten 1970-luvun lasten pukeutumista dokumentoitiin ja tallennettiin museon kokoelmiin. Musketti-tietokannasta löytyi kuitenkin enemmän osumia 1950-luvulta kuin 1970-luvulta. Näiden vuosikymmenten runsas edustus museokokoelmissa voi johtua siitä, että molempia vuosikymmeniä voidaan pitää käännekohtina lastenvaatteiden käytössä ja kehityksessä.⁵⁵¹ Myös suomalainen lastenvaateteollisuus oli voimissaan 1950–1970-luvuilla, joten paikallista teollisuutta tallennettaessa lastenvaatteet ovat kuuluneet tallennusohjelmiin. Kyse voi olla toki myös esteettisistä ihanteista tai tutkimuksellisista painopisteistä.

Lisäksi Turun museokeskuksen kokoelmissa oli Helsingin kaupunginmuseon kokoelmia runsaammin 1990–2000-lukujen lastenvaatteita. Tämä johtuu siitä, että kokoelmia tarkasteltaessa 2000-luvun alkupuolella huomattiin niissä oleva aukko tämän ajan lastenvaatteissa. Kokoelmiin tallennettiin suuria määriä näiden vuosikymmenten lastenvaatteita.⁵⁵² Esimerkiksi vuonna 2010 tietokantaan tallennettuun hankintaerään TMM22606 kuuluu 65 lastenvaateita 1990–2000-luvuilta. Vastaavaa runsasta lähihistorian dokumentointia ei Helsingin kaupunginmuseossa ole lastenvaatteiden osalta tehty.

Suomen kansallismuseon kokoelmat ovat muodostuneet eri tavalla kuin Helsingin kaupunginmuseon ja Turun museokeskuksen kokoelmat, joten tuon ne tässä esille vertailukohtana. Kansallismuseossa lastenvaatteita on historiallisessa, kansatieteellisessä, yleis-etnografisessa ja suomalais-ugrilaisessa kokoelmassa. Museoalan asiansaston asiansanalla *lastenvaatteet* Musketti-kokoelmatietokannasta löytyi 861 hakutulosta⁵⁵³, joista 548:aan on merkitty valmistusaika edes jollakin tarkkuudella. Vanhin Musketista asiansanalla lastenvaatteet löytyvä esine on lapsen hautapuku, joka on ajoitettu vuoteen 1662. Se on löydetty useiden muiden tekstiilifragmenttien kanssa Kankaisten kappelin haudassa olleesta arkusta. Kokoelmissa on myös muita hautalöytöinä kokoelmiin tulleita lasten pukujen jäännöksiä 1600–1700-luvulta. 1800-luvulle oli ajoitettu 74 lastenvaateita, ja suurin osa lopuista kuului 1900-luvulle. 1980-luvun jälkeen valmistettuja lastenvaatteita kokoelmissa oli Musketin hakutuloksissa vain 12, ja niistäkin suurin osa oli peräisin suomalais-ugrilaisien kansojen pariin tehdyiltä tutkimusmatkoilta.⁵⁵⁴ Kansallismuseon lastenvaatekokoelmiin kuuluu runsaasti myös esimerkiksi kintaiden neulemalleja.

551 Ks. esim. Guppy 1978.

552 Merja Strandén 2015.

553 Haku on tehty 10.2.2016 ja 5.10.2016. Asiansanalla tehty haku ei välttämättä tuo esiin kaikkia tietokantaan vietyjä lastenvaatteita, eikä läheskään kaikkia esineitä myöskään ole viety Muskettiin, joten lastenvaatteita on kokoelmissa enemmän.

554 Kansallismuseon suomalais-ugrilaisista kokoelmista aiemmin vastannut Ildikó Lehtinen on tallentanut kentätyömatkoiltaan myös lasten vaatteita.

Lontoossa sijaitseva V&A Museum of Childhood on yksi suurimmista lasten ja lapsuuden dokumentoimiseen keskittyvistä museoista. Museossa on myös runsaat lastenvaatekokoelmat, yli 6000 pukua ja muita vaatteita ja asusteita.⁵⁵⁵ Museo keskittyy brittiläisen lapsuuden tallentamiseen, mutta lastenvaatekokoelmissa on myös muualta tuotuja vaatekappaleita. Vanhimmat lastenvaatteet ovat 1600-luvulta ja uusimmat 2010-luvulta. Vierailin museossa ja tutustuin sen kokoelmiin kuraattori Katy Canalesin johdolla toukokuussa 2015. Kokoelmissa vieraillessani huomioni kiinnitti ennen kaikkea se, miten yläluokkaisia monet museon vaatteet olivat. Kokoelmiin kuului valtavasti kuninkaallisten ja muiden ylhäisten sukujen lasten vaatteita. Myös uusia, käyttämättömiä nykyvaatteita oli liitetty kokoelmiin runsaasti; useissa oli mukana hintalaput. (Ks. kuvat sivuilla 101 ja 102.) Lastenvaatteiden nykydokumentoinnissa on kiinnitetty huomiota esimerkiksi vaatemerkkien ja muoti-ilmiöiden tallentamiseen, ei vain vaatteiden käyttäjiin ja heidän tarinoihinsa. Suomessa esineiden kontekstien tärkeys on nostettu etualalle,⁵⁵⁶ ja myös nykydokumentoinnissa haastatellaan ja havainnoidaan ilmiöiden lähellä eläviä henkilöitä aktiivisesti. Oman kokemukseni mukaan Suomessa jo museologian opinnoissa painotetaan kontekstikeskeisyyttä ja monissa perinteisissä museoaineissa, kuten kansatieteessä, opetetaan aktiivisesti kenttätöyömenetelmiä, mitä kautta nämä menetelmät on omaksuttu myös luonnolliseksi osaksi museotyötä. Kuraattori Canales kertoi ostaneensa juuri vierailuani edeltävänä päivänä lasten kumisaappaat (tyypilliset brittiläiset kumisaappaat, joita kutsutaan nimellä ”Wellies”) suoraan kaupasta, koska sellaisia ei kokoelmissa aikaisemmin ollut. Monissa suomalaisissa museoissa kumisaappaat todennäköisesti olisi hankittu siten, että ne olisivat käytetyt ja käyttäjän tarina liitettäisiin osaksi museoesinettä.⁵⁵⁷

Suuri osa Museum of Childhoodin kokoelmissa olevista nykyvaatteista oli merkivaatteita, esimerkiksi Burberryn valmistamia lasten asuja. Tämä toki kertoo myös brittiläisestä kulttuurista, jossa pukeutumissäännöt ovat tiukempia ja pukeutuminen muodollisempaa. Kokoelmat kuitenkin olivat jopa painottuneet muotiin ja merkkivaatteisiin. Tavallisia arkivaatteita (koulupukuja lukuun ottamatta) kokoelmissa oli vähemmän. Toisaalta lapsuuteen keskittyvän erikoismuseon paineet tallentaa lasten muotia ovat erilaiset kuin suomalaisilla museoilla, jotka tallentavat lapsuuteen liittyviä esineitä osana muuta elämää. Myös museon perusnäyttelyssä kuvattiin laajasti lasten muodin historiaa. Arjen dokumentoimista voi kuitenkin pitää suomalaisten museoiden lastenvaatekokoelmienkin vahvuutena. Vaikka suomalaisella museokentällä puhutaan kokoelmien mustista aukoista ja tallentamatta jääneistä ilmiöistä, on Suomessa dokumentoitu runsaasti arkielämää, johon on luonnollisena osana kuulunut myös pienten lasten hoito.

555 Museon kokoelmia koskevat tiedot perustuvat toukokuussa 2015 tehtyyn vierailuun ja kuraattori Katy Canalesin antamiin tietoihin.

556 Esim. Heinonen & Lahti 2001, 91; Rönkkö 2007.

557 Ks. van Mensch 2015, 19; Paaskoski 2015; Rönkkö 2007, 70.

Mitä museokokoelmat kertovat lastenvaateista?

Myös museokokoelmat ovat saaria: esineitä irti muusta maailmasta ja alkuperäisistä konteksteistaan.⁵⁵⁸ Museoesineet ovat marginaaliesineitä, joilla on voimakas symboliarvo. Museo muuntaa esineellistä kulttuuria kulttuuriperinnöksi symboloimaan tiettyjä aikoja, paikkoja tai ilmiöitä, kuten lapsuutta.⁵⁵⁹ Museokokoelmien karttuminen on monisyinen ja osittain myös sattumanvarainen prosessi, jossa näkyvät eri aikakausien kokoelmapoliittiset painotukset ja linjaukset sekä toisinaan myös kokoelmista vastaavan henkilökunnan suuntautuneisuus, suhteet ja mielenkiinnon kohteet. Useimmat kulttuurihistoriallisten museoiden kokoelmat ovat syntyneet pääosin yksityisten lahjoitusten kautta, mutta myös henkilökunnan aktiivisen keruutoiminnan myötä.⁵⁶⁰ On esineitä, joita yksityiset lahjoittajat ovat tarjonneet museoille paljon, ja toisaalta sellaisia esineitä, jotka tavallisesti joko käytetään loppuun niin että niitä ei säily museokokoelmiin saakka tai joiden kulttuurihistoriallista arvoa ei yleisesti pidetä museokokoelmiin tarjoamisen arvoisena. Esimerkiksi kastepukuja on Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa runsaasti, kun taas kurahaalareita vähemmän. Juhlat ja merkkipäivät halutaan muistaa, päiväkotien kuraista arkea kihomatoineen ei.⁵⁶¹ Lastenvaatekokoelmat eivät kerro tyhjentävästi kaikkea lasten pukemisesta, mutta myös niiden puutteet kertovat paljon siitä, miten lapsiin, lapsuuteen ja niihin liittyvään historiaan on suhtauduttu.⁵⁶²

Museoiden esinekartunnan päämäärinä voidaan pitää sitä, että kokoelmiin valitut esineet ovat yleisiä, tyypillisiä ja sitä kautta merkittäviä.⁵⁶³ Useisiin eri museoihin onkin syntynyt hyvin samankaltaisia kokoelmia, mihin Suomessa on museoiden välisen tallennus- ja kokoelmayhteistyön avulla pyritty puuttumaan 2000-luvulla museoiden kokoelmapoliittisia raameja pohdittaessa.⁵⁶⁴ Museokokoelmat niukkoine kontekstitehtöineen⁵⁶⁵ eivät sinänsä anna täydellistä kuvaa siitä, millaisia lastenvaatteita Suomessa on käytetty tai mitä merkityksiä niillä on. Lastenvaatteita ei ole Suomessa aktiivisesti tutkittu tai dokumentoitu, eikä lapsiin tai lapsuuteen liittyvän kulttuuriperinnön merkitystä ole myöskään kansainvälisesti nostettu erityisesti esiin.⁵⁶⁶ Kokoelmissa olevat esineet ovat kuitenkin kiistatta olemassa; ne ovat totta, ja sitä kautta ne myös vaikuttavat voimakkaasti käsityksiin lapsuuden historiasta.⁵⁶⁷

Vaikka museokokoelmissa on omat puutteensa, ovat ne kuitenkin niin yleisluontoisia, että niiden kautta voi nähdä lasten pukemisessa tapahtuneita keskeisiä muutoksia

558 Robbins 2016, 189; Dudley 2011, 1.

559 Ks. Lehtinen 2005, 187; Pascoe 2012, 209–215; Heinonen & Lahti 2001, 16.

560 Robbins 2016, 84–85.

561 Samalla myöskään uudempi, kirkollisesta kasteesta irtautunut nimiäisjuhlaperinne ei tule kokoelmissa esiin.

562 Ks. Gutman & Coninck-Smith 2008, 5–7; Kalliala 2012, 12–13.

563 Heinonen & Lahti 2001, 83.

564 <http://tako.nba.fi/tallennustyonjako/museot>.

565 Vilkuna 1992, 35–36.

566 Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3.

567 Ks. Sjöberg-Pietarinen 2004.

Kuva 5. Kuraattori Katy Canales esittelee Museum of Childhoodin kokoelmassa olevaa silkimekkoa, jota on käyttänyt kuningas Edward VII lapsena, noin vuonna 1845. Kuva: Päivi Roivainen.

Kuva 6. Yksityiskohta Museum of Childhoodin kokoelmissa olevasta asusta. Kuva: Päivi Roivainen.

Kuva 7. Burberryn valmistamat, käyttämättömät pojan kesäshortsit ja kauluspaita, joissa on vielä valmistajan laput paikoillaan. Museum of Childhoodin kokoelmista. Kuva: Päivi Roivainen.

1900–2000-luvuilla. Tarkastelemieni museokokoelmien sisältämät lastenvaatteet voidaan jakaa kolmeen ryhmään: klassisiin, arkisiin ja paikallisiin vaatteisiin. Ensimmäinen ryhmä, klassiset lastenvaatteet, näkyy etenkin kokoelmien vanhemmissa osissa. Tähän ryhmään kuuluvat kastepuvut, juhla-asut sekä muut sellaiset arvokkaat, hienot ja erityisiä merkityksiä saavat vaatteet, joiden tyyli ei ole juurikaan muuttunut aikojen saatossa. 1900-lukua edeltävältä ajalta tarkastelemissani kokoelmissa on säilynyt lähinnä kastepukuja, juhla-asuja ja muita arvokkaita ja huolellisesti valmistettuja lastenvaatteita. Etenkin kastepukuja on museokokoelmissa runsaasti.⁵⁶⁸ Ne ovat vähän käytettyjä mutta tarkoin säilytettyjä, merkityksellisiä vaatteita, jotka usein ovat olleet saman suvun käytössä useita sukupolvia. Myös myöhemmiltä ajoilta kokoelmissa on säilynyt runsaasti juhla-asuja.

Toinen selkeästi erottuva ryhmä kokoelmissa ovat arkivaatteet. Tähän ryhmään kuuluvat runsaat kokoelmat alusvaatteita, villasukkia, sukkahousuja, vaippoja, napavöitä, puseroita ja housuja sekä tietysti lasten ulkoiluvaatteita. Ne edustavat kuitenkin pääasiassa hyväosaista lapsuutta, eivätkä esimerkiksi köyhyys tai syrjäytyminen tule kokoelmissa esiin. Museokokoelmien saarella lapsuuteen liitetään positiivisia ja nostalgisia arvoja: leikkiä ja huolenpitoa.⁵⁶⁹ Jo 1900-luvun alkupuolelta on säilynyt juhla- ja kastepukujen lisäksi paljon arkiseen käyttöön tarkoitettuja myssyjä, alusliivejä, esiliinoja ja irtokauluksia. Nämä vaatekappaleet kertovat paljon sen ajan lastenvaateista: ne olivat yleensä käsin valmistettuja, luonnonmateriaaleista tehtyjä ja usein valkoisia tai vaaleita. Irtokauluksien ja esiliinojen käyttö oli tavallista, kun pyykit pestiin käsin. Ne helpottivat vaatehuoltoa, sillä koko vaatteen sijaan pesuun voitiin panna vain helposti likaantuva osa.

1920-luvun tienoilla valmistetuissa vaatteissa alkaa näkyä yhä enemmän modernin vaatemuodin vaikutteita. Lapsille valmistettiin merimiespukuja ja malliltaan suoria, entistä yksinkertaisempia muotimekkoja. Tältä ajalta löytyy myös teollisesti valmistettuja lastenvaatteita. Kuitenkin vielä 1940-luvun lastenvaatekokoelmissa on runsaasti valkoisia, puuvillaisia aluspaitoja, mutta yhä enemmän myös muita asuja. Tyttöjen vaateista löytyy erilaisia, usein kuviollisista kankaista valmistettuja mekkoja, mutta niiden kanssa käytettiin yhä esiliinoja.⁵⁷⁰ Poikien vaatteiden joukossa on lakkeja, takkeja ja polvihousuja. Materiaalien kierrätys oli pula-aikana tavallista. Erilaiset ruudulliset ja raidalliset puuvilla- ja flanellikankaat ovat kokoelmissa tyypillisiä.

1950-luvulla lastenvaateissa näkyy runsaasti uutuuksia ja värien kirjo kasvaa. Lapsilla oli yhä useammin erilliset ulkoiluvaatteet, jotka oli suunniteltu lasten leikkeihin ja touhuihin sopiviksi: kokoelmissa alkaa näkyä monenlaisia takkeja ja lappuhaalari-mallisia housuja, mutta myös kokohaalareita, etenkin vauvoille ja aivan pienille lapsille. Tyttöjen mekkoihin käytettiin entistä enemmän kangasta, ja ajan muodin mukaisesti helmat olivat heiluvat. Alushameissa alkaa näkyä teollisesti valmistettuja pitsejä, ja myös tehdasvalmisteiset sukat ovat yhä yleisempiä tämän ajan museokokoelmissa. Po-

568 Helsingin kaupunginmuseon kastepukuja on tarkastellut Lehto 1988.

569 Ks. Brookshaw 2009; Pascoe 2012, 210–211; Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3, 13–14; ks. myös Korhikangas 1996; 2001.

570 Ks. Sipilä 2012.

Kuva 8. Solvallon lastentarhassa Espoossa vuonna 1909 otetussa kuvassa sekä lapsilla että aikuisilla on yllään esiliinat. Kuva: Ebeneser-museon kuvakokoelmat.

jille oli tarjolla yhä polvihousuja, mutta myös pitkiä hiihtohousuja. Takeissa saattoi olla tekoturkista, ja yksityiskohtina käytettiin myös monenlaisia tupsuja ja hapsuja. Erilaisia painokuvioituja kankaita oli käytössä runsain mitoin, ja vaatteisiin tehtiin entistä enemmän lapsenomaisia yksityiskohtia, kuten kirjottuja eläimiä tai applikoituja kukkia. Lasten harrastukset ja vapaa-ajan vietto näkyvät 1950-luvun kokoelmissa: näiltä ajoilta kokoelmissa on esimerkiksi urheilupusakoita, balettiasuja ja joulutontun pukuja.

1960-luvulla painokankaiden käyttö tuli yhä tavallisemmaksi ja värit yhä kirkkaammiksi – tosin myös ruskeaa väriä suosittiin paljon. Molemmilla sukupuolilla käytettiin usein samankaltaisia värejä ja malleja. Painokuvioissa näkyvät aikakaudelle tyypilliset aiheet ja muodot, kuten monimuotoiset, kookkaat kukkakuviot ja erilaiset eläinhahmot. Käsintehtyjen vaatteiden osuus on 1960-luvun lastenvaatekokoelmissa vielä suuri. 1970-luvulle tultaessa valmisvaatteiden määrä lisääntyy runsaasti. Tekokuitujen ja uusien modernien materiaalien runsaus näkyy myös museokokoelmissa. Trikoisissa T-paidoissa, farkuissa, samettihousuissa, potkupuuvuissa ja muissa aikakaudelle tyypillisissä vaatekappaleissa voi nähdä uuden, entistä niukemman mitoituksen. Vaatteet olivat usein ihonmyötäisiä myös lapsilla, ja vain lahkeet olivat leveät. Sukkahousut korvasivat sukat ja liivit. Verrytteluasuja, urheilupusakoita ja muita ur-

Kuva 9. 1940-luvun ruudullista ja raidallista, kotitekoista lastenmuotia. HKM / N152109. Kuva: Väinö Kannisto / Helsingin kaupunginmuseo.

heilullisia vaatteita on paljon, mikä kertoo muodin muuttumisesta vapaamuotoisempaan suuntaan sekä mahdollisesti myös vapaa-ajan harrastusten lisääntymisestä.

1980-luvulla lastenvaatteiden linjat taas väljenivät ja värimaailma rauhoittui pastellisävyyden suuntaan. Vaatteiden kokolapuista voi huomata, että senttikoossa ilmaistua standardimitoitusta käytettiin jo aivan yleisesti, samoin kuin sen, että merkit ja valmistajat ovat yhä kansainvälisempiä. Tämän ajan juhlavaatteet ovat koreita ja juhlavista materiaaleista, kuten satiinista ja sametista valmistettuja, ja pojat ovat käyttäneet solmioita ja rusetteja. Nousukausi ja lasten kaupallisen kulttuurin lisääntyminen alkaa näkyä selvemmin myös museokokoelmissa. 1970-luvulta kokoelmissa on T-paita, jossa on Mikki Hiiren kuva, mutta 1980-luvulta löytyy esimerkiksi Puuhamaasta ostettu tai saatu mainoslippis.

1990–2000-luvuilta kokoelmissa on lastenvaatteita, joissa on uusia teknisiä innovaatioita. Ulkoilupuvut on valmistettu hyvin teknisistä materiaaleista ja sukkiin pohjista löytyy liukuesteet. Uutuutena omaksuttiin myös fleece-kankaasta valmistetut takit ja hupparit. Suurin osa lasten sisävaatteista on valmistettu joustavasta trikoosta tai collegesta. Kaupallisia brändejä ja piirroshahmoja on vaatteissa yhä enemmän: esimerkiksi Muumit seikkailevat paidoissa ja sukissa. Globalisaatio on nähtävissä myös lastenvaatteissa, jotka on valmistettu Tampereen tai Kankaanpään sijaan Kiinassa, Etelä-Koreassa, Portugalissa tai Turkissa. Toisaalta kokoelmissa on nähtävissä myös vastaliike: on myös Ruskovillan Suomessa valmistamia luonnonkuituisia alusasuja ja myssyjä ja pienten käsiteollisten yritysten pieninä erinä valmistamia yksilöllisiä tuotteita.

Kolmas selkeästi erottuva mutta molempiin aiempiin ryhmiin sulautuva joukko lastenvaatteita liittyy paikallisen kulttuuriperinnön tallentamiseen. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa on runsaasti helsinkiläisen lastenvaateteollisuuden tuotteita sekä muuten Helsinkiin läheisesti liittyviä vaatteita, kuten paikallisen lastensairaalan käytössä olleita vaatteita ja muuten Helsingissä käytettyjä asuja. Museoiden esinekartunnan päämäärinä voidaan pitää sitä, että kokoelmiin valitut esineet ovat paitsi yleisiä, tyypillisiä ja merkittäviä, myös alueellisia.⁵⁷¹ Kaupunginmuseona myös Helsingin kaupunginmuseon kokoelmilla on paikallinen merkitys helsinkiläisen kulttuuriperinnön säilyttäjänä.

Kokoelmien kautta välittyvä kuva lastenvaatteiden vaiheista on yhtenevä useiden pukuhistorioiden kanssa. Tämä saattaa kuitenkin liittyä siihen, että lastenvaatteita käsittelevissä pukuhistorioissa on usein käytetty lähteenä museokokoelmia.⁵⁷² Kokoelmat ja tutkimus ovat olleet läheisessä yhteydessä toisiinsa, vaikka tätä yhteyttä ei ole aina eksplisiittisesti tuotu esille, vaan museoesineitä on pidetty aineellisina tosiolioina suorina todisteina historiasta. Kokoelmissa ilmenevä painotus ylempien sosiaalisten ryhmien vaatteisiin ja juhlapukuihin kertoo myös lasten saarista: siitä, miten lapsuus (ja koko elämä) halutaan muistaa, ja ennen kaikkea siitä, kenellä on valta ja oikeus muistaa.⁵⁷³

571 Heinonen & Lahti 2001, 83.

572 Esim. Franck 1997; Pylkkänen 1984; Wintzell 1972; Brooke 1978 [1930]; Ewing 1977; Rose 1989; 2010; Buck 1996; Peacock 2009.

573 Gutman & Coninck-Smith 2008, 5–7; Zeiher 2001; Gillis 2008; Kalliala 2012, 12–13.

Kuva 10. 1950-luvun pikkutytön mekko, HKM / XL-6852. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 11. Finnwearin valmistama lapsen muotiasu 1970-luvulta. Asuun kuuluu liivi ja leveälahkeiset housut, joita on polvien kulumista päätellen käytetty paljon. HKM / DN9829-44 -1-2. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupungin museo.

Pikkutytön lettinauha lasten materiaalisena kulttuurina

Yksi mieleenpainuvimmista esineistä Helsingin kaupunginmuseon kokoelmia läpikäydessäni oli vaatimaton vaaleanpunainen silkkinauha, jonka kiilto on himmentynyt ja reunat rispaantuneet. Nauha näyttää siltä, että sitä on käytetty paljon ja rakastettu vieläkin enemmän. Lopulta se on viikattu siististi ja laitettu talteen. Vuonna 1978 se on lahjoitettu museoon. Mukana on pieni, mustekynällä käsin kirjoitettu lappu, jossa lukee: ”Pikkutytön (s. 14.12.1939) sodanaikainen ”arvokas” omaisuus oli tämä lettinauha.” Nauhasta tai sen omistaneesta pikkutyöstä ei tiedetä mitään muuta, eikä lahjoittajastakaan ole tiedossa kuin sukunimi, joten esine herättää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia. Kuka oli pikkutyttö, jonka arvokas omaisuus vaaleanpunainen lettinauha oli? Missä hän asui? Keitä hänen perheeseensä kuului? Pelkäsikö hän pommituksia? Onko hän vielä elossa? Kuka kirjoitti nauhan mukana tulleen lapun?

Kuten Sharon Brookshaw on esittänyt, lasten omaa materiaalista kulttuuria ovat vain ne esineet, jotka lapset itse ovat tehneet tai joille lapset itse ovat antaneet omat merkityksensä tai käyttötarkoituksensa.⁵⁷⁴ Mitä kauemmas historiassa mennään, sitä enemmän lapsuuteen liittyvät museokokoelmat edustavat vain aikuisten (nostalgisoituja) käsityksiä lapsuudesta, ja lapsen kokemuksia on yhä hankalampi tavoittaa.⁵⁷⁵ Lapsiin kontekstietojen kautta kiinnitetyissä museokokoelmissa on usein vain itsensänselvästi lapsuuteen liittyviä esineitä, kuten vaatteita ja leluja. Lasten elinpiiriin liittyvät kuitenkin myös runsaasti muita kotiin ja muuhun ympäristöön liittyviä esineitä, jotka jäävät museokokoelmissa näkymättömiksi lasten näkökulmasta.⁵⁷⁶ Lapsuuteen liittyvät kokoelmat kertovat usein enemmän vanhemmuudesta kuin lapsena olemisesta; enemmän aikuisten kuin lasten käsityksistä ja ajattelutavoista, eikä lasten esi-neisiin liittämiä merkityksiä ole monesti tallennettu lainkaan.

Lasten omia kokemuksiakin kokoelmista kuitenkin löytyy, ja usein pienikin vihje esinettä käyttäneen lapsen maailmasta voi avata sen uudella tavalla lapsen näkökulmasta. Lettinahan mukana on säilynyt lapsen oma kokemus: tieto siitä, että juuri tämä lettinauha oli erään tytön arvokas omaisuus.⁵⁷⁷ Avoimeksi jäävistä kysymyksistä huolimatta lettinauha on juuri sellaisenaan ja näine vähine kontekstietoineenkin kiinnostava ja koskettava. Se pakottaa kysymään, mutta jättää tilaa mielikuvitukselle ja samaistumiselle.⁵⁷⁸

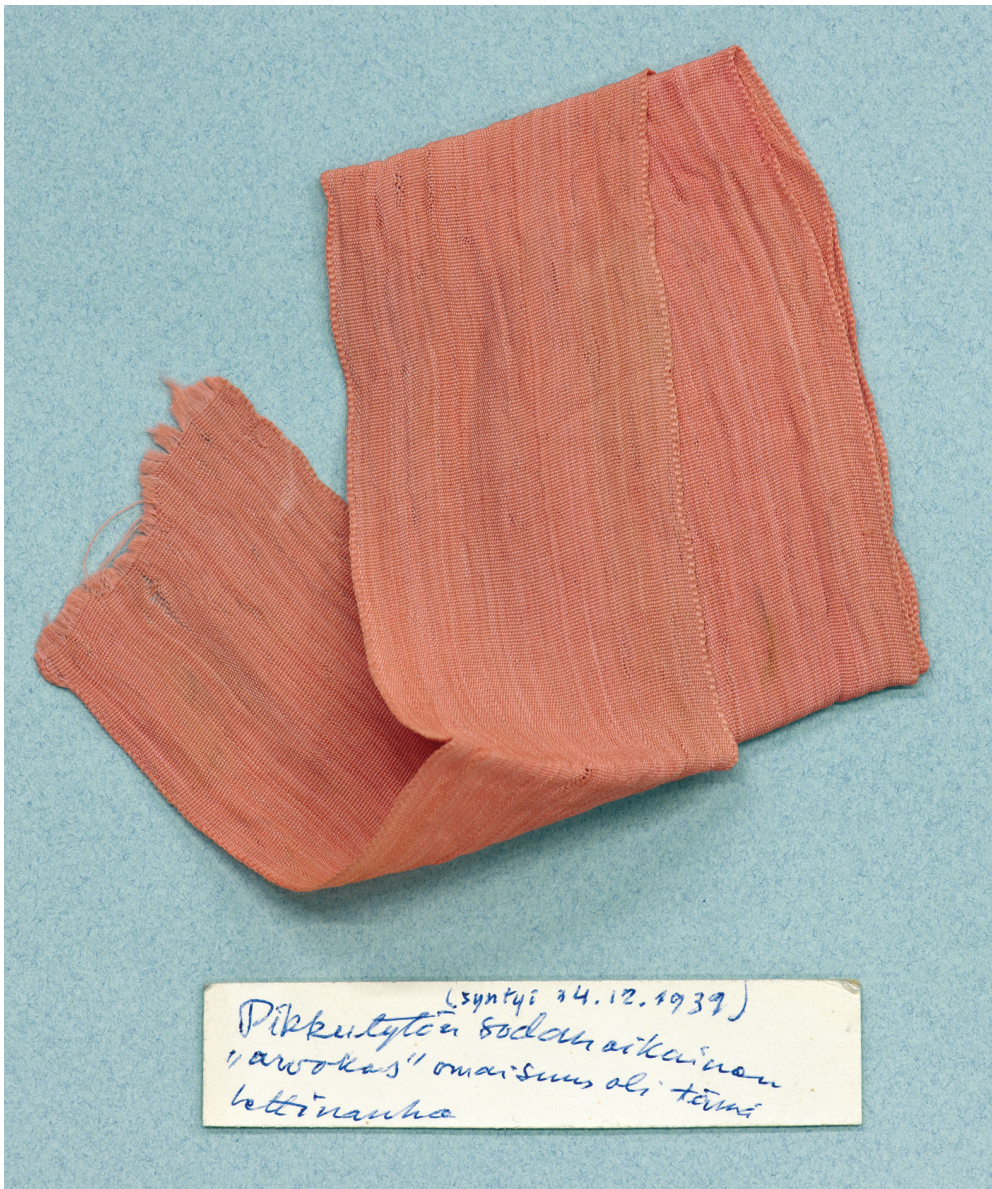
574 Brookshaw 2009, 379–381.

575 Pascoe 2012, 210–211; Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3, 13–14; Ylönen 2016, 26; Salminen 2011, 122–123; ks. myös Korkiakangas 1996.

576 Shepherd 1994, 69–74.

577 Ks. Brookshaw 2009, 379–381.

578 Ks. Pearce 2012b.

Kuva 12. Pikkutytön lettinauha sekä sen mukaan liitetty pieni viesti. HKM / S46-7. Kuva: Juho Nurmi / Helsingin kaupunginmuseo.

LAPSUUDEN IKÄVAIHEET

Lapsuuden ikävaiheiden saarella nousevat esiin lapsuuden ikävaiheisiin liittyvän pukeutumisen merkitykset sekä lastenvaatteiden modernisoitumiseen liittyvät prosessit. Varhaislapsuuden ikävaiheiden nimityksissä on käytetty vaatetukseen viittaavia nimiä, kuten kapalolapset ja kolttulapset. Koska mekot ovat olleet pienten lasten vaatteita sukupuolesta riippumatta, tulee tässä yhteydessä esille myös lasten sukupuolten esittämiseen liittyvä keskustelu. Tässä luvussa keskustelen lasten kanssa valokuvasta, jossa esiintyy mekkoasuinen lapsi sekä siitä, mikä heidän mielestään on mekkojen suhde sukupuoleen. Lisäksi käymme läpi museokokoelmissa olevan kolttupuvun tulkintoja.

Alastomat vastasyntyneet ja kapaloidut kääröt

Ja he olivat molemmat alasti, mies ja hänen vaimonsa, eivätkä he tunteneet häpeää.⁵⁷⁹

Kuten Bo Lönnqvist on todennut: jos vaatteita ei olisi, ei olisi myöskään alastomuuden käsitettä.⁵⁸⁰ Vanhan Testamentin luomiskertomuksessa syntiinlankeemus liitetään pukeutumisen syntyyn ja alastomuuden aiheuttaman häpeällisyyden heräämiseen. Paratiisissa eläessään mies ja nainen olivat molemmat alasti, eivätkä he tunteneet häpeää. Vasta syötyään kielletyn hedelmän hyvän ja pahan tiedon puusta heidän silmänsä avautuivat; he huomasivat ruumiidensa paljouden ja heitä hävetti ja pelotti. He sitoivat viikunanlehtiä yhteen ja kietoivat näin syntyneet lannevaatteet vyötärölleen. Häpeä omasta ruumiista aiheutti tarpeen peittää se vaatetuksella.⁵⁸¹

Luomiskertomuksenkin välittämä käsitys siveellisyydestä ja moraalisesta puhtaudesta ovat vaikuttaneet pukeutumiseen liittyvien tapojen syntyyn. Häveliäisyyttä ja käsityksiä siveellisyydestä pidetään yhtenä keskeisenä pukeutumisen funktiona myös pukeutumiseen liittyvässä tutkimuksessa. Kaikissa ihmisten luomissa kulttuureissa vartalon pukeminen ja koristeleminen on keskeinen sosiaalisen elämän perustekijä. Sopivan ja oikean puvun säännöt toki vaihtelevat kulttuureista toiseen. Täydellistä alastomuutta pidetään monissa tilanteissa häiritsevänä ja epäsopivana etenkin länsimaisessa kulttuurissa. Vaatteisiin pukemalla ihmisten vartaloista tulee sosiaaliin tilanteisiin sopivia.⁵⁸² Vaatteilla osoitetaan myös ikää ja siihen liittyviä odotuksia ja tuodaan ne näkyviksi.⁵⁸³ Lapset kuitenkin syntyvät alasti. Ensimmäinen kosketus materiaaliseen kulttuuriin on mahdollisten synnytyksessä käytettyjen instrumenttien jälkeen se, kun vastasyntynyt kääritään kankaaseen ja puetaan vaatteisiin.⁵⁸⁴ Vaatteiden avulla voidaan ilmaista yhteisöön kuulumista, valtaa ja varakkuutta sekä asemaa ja roolia suhteessa toisiin ryhmän

579 1. Moos. 2:25.

580 Lönnqvist 2008, 78.

581 1. Moos. 3:1–3:11.

582 Entwistle 2001, 6–8, 33–36; Ribeiro 1986, 19.

583 Twigg 2007, 290–294.

584 Koskennurmi-Sivonen 2003, 2–4.

jäseniin.⁵⁸⁵ Alaston vastasyntynyt puetaan heti syntymänsä jälkeen oman kulttuurinsa jäseneksi. Jo ensimmäiset vaatekappaleet kertovat paljon siitä, millaiseen ympäristöön ja millaisen kulttuurin osaksi lapsi on syntynyt. Vaatteiden pukemisen myötä hänestä myös tulee osa omaa kulttuuriaan ja sen identiteettiä, ja vaatteiden avulla viestitään myös muulle ympäristölle siitä, mihin ja keihin vastasyntyneet kuuluvat.⁵⁸⁶

Vastasyntyneenkin alastomuuden peittämiseen liittyy kysymys häveliäisyydestä sekä lapsen pukemisesta osaksi oman kulttuurinsa siveellisyyksäsityksiä, mutta vauvat tarvitsevat myös lämpöä ja suojaa.⁵⁸⁷ Lasten pukemista käsittelevissä kyselyvastauksissa kerrotaan usein, että köyhissä ja puutteellisissakin oloissa oli tärkeää pukea vastasyntynyt mahdollisimman pian, eikä silloin ollut merkitystä sillä, mihin riepuun lapsi kiedottiin, kunhan vain löytyi jotakin alastomuuden peittämiseksi.

Ei siinä 10 vauvan äiti paljon ehtinyt miettimään, mitä lapsen päälle pannaan ja mikä sen riepun nimi oli johon se kierottiin. Jokin kulunut riepu se useinkin oli ja moneen kertaan käytetty joskin välillä hyvin puutteellisissa oloissa yritetty pestä, pää-asia se vaan oli että alastomuus saatiin jollakin tavalla peitettyä.⁵⁸⁸

Muistitietovastauksissa on myös kertomuksia siitä, miten lapsen synnyttyä ei köyhissä oloissa aina ollut mitään, mitä tälle olisi voinut pukea päälle:

Isoäiti (s. 1859) on kertonut, että hänen aikoinaan varattomissa perheissä ei toisin paikoin ollut lasten syntyessä vaatteista juuri tietoa, ei tiennyt mitä laittoi päälle lapsen synnyttyä.⁵⁸⁹

Monesti ajateltiin myös, että lastenvaatteiden hankkiminen ennen lapsen syntymää oli huono enne, ja siksi olikin lapsen terveyden ja hyvinvoinnin kannalta parempi hankkia hänelle tarvikkeita vasta sitten, kun hän oli syntynyt.⁵⁹⁰ Vaatteita ei haluttu tehdä tai hankkia julkisesti myöskään siksi, että lähiympäristön reaktiot toistuviin raskauksiin eivät olleet aina positiivisia. Esimerkiksi eräs 1930- ja 1940-luvulla viisi lastaan synnyttänyt nainen muistelee kyselyvastauksessa, että hän ompeli lastensa vaatteet salaa vanhoista, käytetyistä paidan helmoista, koska hän ei halunnut kylillä puhuttavan siitä, että hän oli raskaana. Vauvalle tehtiin sellaisia riepuita ja vaatteita, joissa ei ollut paljon tekemistä, joten tämän askareen pystyi tekemään myös salassa:

585 Lönnqvist 1978, 9, 11–21

586 Utraiainen 2006, 13–20.

587 Buck 1996, 17.

588 TYKL/kys/40: vastaaja 14.

589 TYKL/kys/40: vastaaja 17.

590 Helsti 2000, 304–316; Lönnqvist 1972, 296–305.

Itse minä ne [vauvan vaatteet] tein käsin salaa ettei akat pääsy sanomaan jotta joko se taas tuokii oottaa ja rievussa ei ollu paljon tekemistä, ne repästiin vain semmosesta pajasta jota ei enää osannu paikata.⁵⁹¹

Monissa yhteisöissä on ollut myös tapana, että kun vastasyntyntä mentiin ensi kerran katsomaan, hänelle vietiin vaatteita tai ainakin vanhoja paitoja, joista vauvalle tehtiin riepua, paitoja ja nuttuja. Siksi vaatteiden valmistaminen etukäteen ei ollut edes tarpeellista. Vaatelahjoihin liittyi paljon myös sosiaalsiin suhteisiin liittyviä sääntöjä ja uskomuksia.⁵⁹² Uskottiin jopa, että vaatelahjojen vieminen vauvalle toi myös antajalle onnea ja rikkautta ja että ”se vie paidan päältä jos ei tuonut mitään vaatetta tullessaan kun meni ensi kerran vauvaa katsomaan.”⁵⁹³

Vauvojen kapalointi oli valistusajan keskeisimpiä aiheita lastenhoitokirjallisuudessa. Esimerkiksi englantilainen filosofi ja lääkäri John Locke nosti 1600-luvun lopulla esille, että kapalointi esti lapsen normaalia fyysistä kehitystä.⁵⁹⁴ Myös ruotsalainen lääkäri Carolus Linnaeus (1757 lähtien von Linné) kiinnitti jo 1730-luvun alkupuolella luennoillaan huomiota pikkulasten liian kireän kapaloinnin luonnottomuuteen.⁵⁹⁵ Kapalointi jatkui kuitenkin vielä vuosisatoja. Suomessa etenkin lastenlääkäri Armas Ruotsalainen kampanjoi 1900-luvun alussa voimakkaasti pikkulasten kapaloimista vastaan. Hän piti tärkeänä sitä, että lapsi sai vapaasti liikuttaa raajojaan ja siten voimistaa lihaksiaan ja harjoitella liikeratojaan. Lisäksi hän oli huolissaan kapaloitiden kuumuudesta ja ihon hautumisesta tiukoissa kääreissä. Hän kirjoitti runsaasti imetämisen ja luonnollisen äidinrakkauden puolesta sekä kapaloitinta vastaan.

Ei ole mitään nurinkurisempaa kuin pikkulapsen kapaloiminen käsineen ja jalkoineen kankeaksi kuin pölkkyy, kuten monin paikoin on vieläkin tapana meidän maassamme. Se voi jossakin määrin ehkäistä lapsen ruumiin kehitystä. Lisäksi se voi olla turmiollista siinä suhteessa, että pienokainen joutuu tällöin makaamaan liiassa kuumuudessa, mikä taas on omiansa heikontamaan sitä ja saattamaan sen hennon ihon hautumaan nilelle.⁵⁹⁶

Lasten pukemista koskevissa kyselyvastauksissa tulee esille, että vastasyntyneiden kapalointi oli tavallista Suomen maaseudulla vielä 1930-luvulla, ja pyrkimys modernisoida lasten pukemistapaa herätti vastustusta.⁵⁹⁷ Kätilöiden ja äitiysvalistuksen ja viimeistään äitiyspakkauksen sisältämien uudenlaisten vauvanvaatteiden vaikutuksen myötä tavasta luovuttiin 1930-luvun kuluessa. Usein kapaloitinta jatkettiin muutama

591 TYKL/kys/40: vastaaja 25.

592 Helsti 2006a, 190.

593 TYKL/kys/40: vastaaja 26.

594 Ks. Buck 1996, 24–33.

595 Pylkkänen 1984, 106–107.

596 Ruotsalainen 1915, 43.

597 Ks. Mikkola 2006, 170–171, 197–202; Kaukonen 1985, 264; Ruotsala 2005a, 15.

kuukausi⁵⁹⁸ tai noin puoli vuotta⁵⁹⁹, mutta toisinaan lapsi oli kapaloissa lähes vuoden ikään saakka.⁶⁰⁰ Kyselyvastauksissa kuvailtiin kapaloitua käytännön tasolla hyvin yksityiskohtaisesti – toimenpide monine vaiheineen oli selvästi jäänyt useiden kapaloijien mieleen. Myös Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa on useita kapalo- ja napavöitä 1900-luvun alkupuolelta. Niihin kuitenkin liittyy hyvin vähän tietoa niiden käyttötavoista ja merkityksistä.

Kapaloinnille oli useita syitä, kuten ajatus vauvan jalkojen suoristamisen tarpeesta ja toisaalta kapalovaatteiden valmistuksen helppous ja materiaalien saatavuus suhteessa muihin vaatteisiin.⁶⁰¹ Kansan parissa kapaloinnin uskottiin olevan lapselle hyväksi. Kyselyvastausten mukaan ”ilman kapaloa uskottiin lapsesta tulevan kyttyräselkäinen ja väärasäärinen”.⁶⁰² Kapaloitu vauva oli tanakka pötkylä, jota oli helppo käsitellä. Tiukasti kapaloidun vauvan saattoi vaikkapa ripustaa naulaan, ja se ”olisi pysynyt seinän vierellä pystyssä kuten halko, jos vain olisi pantu”.⁶⁰³ Kapaloiden eduksi laskettiin myös se, että vauva oli mahdollista jättää jopa pikkulasten hoitoon, sillä tiukasti paketoitua pakettia oli helppo pitää sylissä ja kantaa paikasta toiseen.⁶⁰⁴ Modernisoituminen on edennyt eri vauhdilla eri paikoissa myös pukeutumisen suhteen, ja perinteiden murtuminen on aiheuttanut usein vastustusta.⁶⁰⁵ Vaikka kapaloitua jäi yleisesti pois käytöstä viimeistään 1930-luvulla, löytyi kyselyvastaajista myös kirjoittaja, joka kertoi kapaloineensa nuorimman lapsensa niinkin myöhään kuin vuonna 1948. Kirjoittaja piti nykyvaatteita hyvinä, mutta oli silti sitä mieltä, että kapaloinnissa oli paljon etuja – ainakaan ei vastasyntyneen äiti pysty tekemään töitä kapaloimattoman vauvan kanssa.

Minä kapaloin viimeisen lapseni vielä 1948. Siksi kapaloitiin, kun ei ollut niin paljon vaatteita eikä varoja ostella niitä, ja lapsen oli rauhallinen olo. Ei se joka tärykseen herännyt, siellä oli turvallinen olo kapalossa ja lämmin, eikä ollut hermostunut heti lapsena. Nyt on hyvä kun on sukkahousuja, ei kylmety vaikka ei ole kapaloitakaan, mutta ei sen kanssa pysty töitä tekemään kun ei se ole kapalossa.⁶⁰⁶

Tässä vastauksessa näkyy myös muutos suhteessa lastenhoitoon liitettäviin asenteesiin ja odotuksiin. Nykyisten äitiysetuuksien ja vanhempainvapaiden aikana vanhempien odotetaan keskittyvän ainakin ensimmäisinä kuukausina täydellisesti vauvanhoitoon ja varhaiseen vuorovaikutukseen.⁶⁰⁷ Kapaloitua vauvaa ei voinut hyväillä, eikä

598 TYKL/kys/40: vastaajat 2, 6, 10, 11, 12, 16.

599 TYKL/kys/40: vastaajat 1, 3, 11, 22, 24.

600 TYKL/kys/40: vastaajat 1, 5.

601 Wintzell 1972, 17–23.

602 TYKL/kys/40: vastaaja 1.

603 TYKL/kys/40: vastaaja 17.

604 TYKL/kys/40: vastaaja 16.

605 Mikkola 2006, 197–202.

606 TYKL/kys/40: vastaaja 25.

607 Ks. Sears & Sears 2008; Gylden & Katajamäki 2009.

sen kanssa voinut leikkiä.⁶⁰⁸ Kirjoittaja eli kuitenkin todellisuudessa, jossa päivittäisiä töitä ei voinut sysätä sivuun vauvan syntyessä, ja tärkeintä oli päästä vauvanhoidosta mahdollisimman vähällä vaivalla. Tämä asenneilmapiirin muutos konkretisoituu lastenvaatteissa näkyvissä muutoksissa.

Kolttulapset ja mekkolapset

Lapsuuden sosiaalishistoriaa tutkineen ranskalaisen Philippe Arièsin mukaan lapset puettiin Euroopassa aina keskiajalle saakka aivan samalla tavalla kuin aikuiset. Ainoastaan kapaloikäisillä lapsilla oli oma erityinen vaatekertansa kapaloliinoineen, mutta sen jälkeen asu ei hänen mukaansa eronnut aikuisten vaatteista muuten kuin koon puolesta. Vaatteiden avulla ilmaistiin asemaa sosiaalisessa hierarkiassa, mutta ei ikää. Tähän tuli Arièsin mukaan muutos vasta 1600-luvulla, jolloin ikäryhmien mukaiset vaatteet tulivat käyttöön, eikä pieniä lapsia enää puettu samoin kuin aikuisia.⁶⁰⁹ Nämä muutokset lasten pukemisessa näkyvät selvästi keskieuropalaisessa maalaustaitteessa ja ylempiin sosiaaliluokkiin kuuluvien lasten muotokuvissa, joiden avulla Ariès on tutkimustaan tehnyt, mutta samat säännöt eivät useinkaan pätenet maaseudulla tai köyhissä oloissa eläneiden lasten pukemiseen: heidän vaatteensa olivat edelleen samanlaiset kuin aikuisilla.⁶¹⁰ Keskiajalla ja vielä useita vuosisatoja sen jälkeen lapsuuden ajateltiin yleisesti päättyvän noin seitsemän vuoden iässä. Pienet lapset puettiin tavallisesti sukupuolesta riippumatta pitkiin mekkoihin, mutta noin 3–6-vuotiailla tytöillä ja pojilla oli jo samanlaiset vaatteet kuin aikuisilla naisilla ja miehillä. Renessanssijan muotokuvissa on usein kuvattu yläluokkaisia lapsia, jotka on puettu pienikokoisiin aikuisten muotivaatteisiin korsetteineen, peruukkeineen ja korkokenkineen.⁶¹¹

Brittiläisen lasten pukuhistorian tutkijan Iris Brooken mukaan ensimmäiset varsinaiset lastenvaatteet tulivat käyttöön Englannissa 1770-luvulla. Sitä ennen lapset puettiin samoin kuin aikuiset. Aluksi lastenvaatteet koskivat vain poikia. 1900-luvun alkuun asti tytöt puettiin edelleen lähes samalla tavalla kuin heidän äitinsä; lasten asut olivat vain hieman yksinkertaisempia, eivätkä tyttöjen kampaukset koskaan olleet yhtä suuria ja monimutkaisia kuin aikuisilla naisilla.⁶¹² Myös Brooken huomiot lastenvaateetuksesta käsittelevät varakkaiden ja yläluokkaisten perheiden lasten pukeutumista. Tavallisen kansan parissa käytettyjä vaatteita ei ole juuri kuvattu taiteessa, eikä niitä myöskään ole jäänyt samassa suhteessa jäljelle, vaan ne on kulutettu loppuun.

1600-luvulla Euroopassa oli tapana pukea pojat noin nelivuotiaiksi asti samalla tavalla kuin tytöt, joiden asu puolestaan oli lähes sama kuin aikuisilla naisilla. Asuun

608 Utrio 2009, 55.

609 Ariès 1970 [1962], 50–51; Ks. myös Buck 1996.

610 Ariès 1970 [1962], 61.

611 Lurie 1981, 37–38.

612 Brooke 1978 [1930], 9; ks. myös Ariès 1970 [1962], 50–61.

kuului mekko, kaapumainen päällyspusero ja esiliina.⁶¹³ Mekkoikäiset pojat jäivät asunsa puolesta naisten joukkoon, koska he muutenkin kuuluivat äidin reviiiriin.⁶¹⁴ Niin pitkään kun poikalapsi käytti tätä feminiinistä asua, hänen sanottiin olevan *à la bavette* tai *in a bib and tucker*⁶¹⁵ – molemmat ilmaisut viittaavat ruokalapun tai leukalapun käyttämiseen.⁶¹⁶ Neljän tai viiden vuoden iässä pojat saivat ensimmäiset (polvi)housunsa. Lapsuuden ikävaiheita erottavat asut tulivat siis käyttöön aluksi vain pojilla. Poikien vaatteiden eri vaiheisiin suhtauduttiin suurella vakavuudella ja kunnioituksella. Ne tekivät näkyviksi kasvun vaiheet matkalla lapsesta aikuiseksi mieheksi, ja näistä siirtymistä tuli rituaalinomaisia tapahtumia. Ensimmäinen vaihe yläluokkaisen lapsen elämässä tuli kapaloian jälkeen, kun kävelemään opettelevan lapsen pukuun lisättiin kävelyvaljaat⁶¹⁷. Valjaiden avulla lapsen ajateltiin oppivan nopeammin kävelemään ja myös jo liikkuvan lapsen karkailu estettiin. Noin kolmevuotiaana lapsi sai kävellä itse ilman aikuisen ohjausta, kun valjaat poistettiin asusta, mikä oli suuri merkkipaalu. 4–5-vuotiaana poika sai ensimmäiset polvihousunsa, joita kuitenkin käytettiin vielä lapsen mekon alla, ja noin vuosi tämän jälkeen lasten lakki vaihdettiin miesten hattuun. Kahdeksanvuotiaana varhaislapsuuteen kuuluva mekko jäi pois, ja housujen kanssa puettiin pusero ja liivi – aikuisen miehen vaatteet. Asulla oli suuri symbolinen merkitys sekä lapselle itselleen että hänen ympäristölleen.⁶¹⁸

Pikkulasten tavallisin vaate on siis sukupuolesta riippumatta ollut pitkä paita eli mekko. Rousseau puolusti ”lapsenmekkojen” käyttämistä niiden mukavuuden ja väljyyden vuoksi, mutta myös siksi, että hänen mielestään lapsen ruumiin muotoja ei ollut tarpeen korostaa, vaan lasten oli annettava olla lapsia ja heidän ruumiinsa oli saatava kasvaa rauhassa tirkisteleviltä katseilta. Lasten vaatteiden tuli erottaa lapsi aikuisista, eikä aikuisten vaatteisiin siirtymistä ollut syytä kiirehtiä.⁶¹⁹

Myös Suomessa ja Ruotsissa kansanomainen lasten puku oli vielä 1900-luvun alkupuolella mekko eli kolttu tai koltti. Kansanomaisia lastenvaatteita ei ole juuri säilynyt, mutta muistitiedon perusteella suomalaisten lasten tavallisin asu oli ennen 1900-lukua pitkä hihallinen pellavapaita. Pitkähelmaiset ja usein värikkäistä kankaista ommellut koltit edustavat kansatieteilijä Toini-Inkeri Kaukosen mukaan uudempaa, porvaristolta omaksuttua lastenmuotia.⁶²⁰ Noin nelivuotiaana pojat saivat lyhyet housut ja tytöt noin 10-vuotiaana puseron kanssa käytettävät erilliset hameet ja esiliinat. Sukupuolettomasta lapsenpuvusta siirryttiin tällöin pojan- tai tytönpukuun.⁶²¹ Sirelius sivuaa lastenvaatteita kansanpukujen yhteydessä Suomen kansanomaisista kulttuuria

613 Englanninkieliset nimitykset näille vaatekappaleille ovat *skirt*, *robe* ja *apron*.

614 Ks. Ariès 1970 [1962], 58–59.

615 Suomessa puhuttiin kolttuiästä tai mekkolapsista.

616 Myöhemmin ilmaisu *in one's best bib and tucker* on alkanut tarkoittaa parhaimpiinsa pukeutumista.

617 Engl. leading-strings.

618 Ariès 1970 [1962], 51–53; ks. myös Buck 1996.

619 Rousseau 1905, 211.

620 Kaukonen 1985, 259–260.

621 Kaukonen 1985, 260–264; Talve 1980, 134; Sirelius 1989b [1919], 357; Sirelius 1990 [1915], 1; Wintzell 1972, 60–71.

käsitlevässä yleiskatsauksessa vuonna 1919: ”Lapsenpuku on useimmiten yhteinen molemmille sukupuolille, ja sen erottaa aikuisten puvuista tavallisesti niin päähiheen kuin vaateverhonkin laatu.”⁶²² Näitä mainittuja eroja ei kuitenkaan eritellä sen tarkemmin.

Bo Lönnqvist käsitteli väitöskirjassaan maalaiskylän pukeutumiskäytäntöjä 1870–1920-luvuilla. Lönnqvist kirjoitti tässä yhteydessä myös lastenvaateista. Hän jakoi alle kouluikäisten lasten vaatetuksen kahden eri otsikon alle ikäkausien mukaan: *lindebarnet* ja *koltåldern*, eli hän puhuu kapalolapsista ja kolttuikäisistä lapsista. Näiden lisäksi hän käsittelee erikseen kouluikäisten tyttöjen (*småflickorna*) ja isojen, rippikoulun käyneiden tyttöjen (*storflickorna*) pukeutumista.⁶²³ Vastaava jako kapalolapsiin, kolttulapsiin ja koululapsiin näkyy myös useimmissa lastenhoito-oppaissa. Kolttulasten rinnalla puhutaan myös kolttuikästä, mekkolapsista ja mekkovaatekerrasta, jotka kaikki viittaavat pikkuvauva-ajan ohittaneisiin mutta alle kouluikäisiin lapsiin ja heidän pukemiseensa.⁶²⁴

TYKL-arkiston kyselyvastausten mukaan pienet lapset puettiin kolttuihin keskimäärin 2–5-vuotiaiksi asti. Vastauksissa niitä kuvaillaan pitkiä, leveähelmaisiksi ja pitkähihaisiksi paidoiksi, joissa oli napit joko edessä tai takana. Koltuissa saattoi olla myös laskoksia tai rypytystä, etenkin tytöillä, ja joskus myös tasku lapsen mieheksi. Yleisin nimitys oli kolttu, koltti tai mekko, mutta vaatetta kutsuttiin monissa vastauksissa myös nimellä tanttu.⁶²⁵ Koltun alla saatettiin pitää aluspaitaa ja päällä esiliinaa, jota samoin käytettiin sekä tytöillä että pojilla. Kolttuian keston suhteen vastaukset kuitenkin vaihtelevat suuresti: osa puhuu vuoden iästä ja osa jopa kymmenestä vuodesta. Toisten mukaan kolttua käytettiin siihen saakka, kunnes lapsi oppi konttaamaan⁶²⁶ tai siihen asti kun hän oppi kunnolla kävelemään,⁶²⁷ toisten mukaan ”juoksuikään saakka”⁶²⁸ tai ”siihen saakka kun ne voivat omin voimin liikkua paikasta toiseen”⁶²⁹ tai ”kunnes ne alkoivat mennä ulos”⁶³⁰. Monet kuitenkin kirjoittivat kolttuian loppuvan kouluun mennessä, ja joku mainitsi nähneensä, että jopa 10-vuotiaat lapset kulkivat vielä pelkässä pitkässä paidassa, ilman housuja. Toiset sanoivat tyttöjen käyttävän kolttua vielä rippikouluikässään⁶³¹ – tässä tosin hälvenee jo koltun ja isomman tytön mekon välinen raja, joka joskus vaikuttaa epäselvältä. Koltun kanssa ei kyselyvastausten mukaan käytetty mitään muuta. Alla ei yleensä ollut housuja.

622 Sirelius 1989b [1919], 357; Sirelius 1990 [1915], 1.

623 Lönnqvist 1972, 79–139.

624 Esim. Tham 1928; Selinheimo 1936.

625 Eri murrealueilla koltusta käytettiin eri nimityksiä (ks. myös Aukia 2010, 74).

626 TYKL/kys/40: vastaaja 18.

627 TYKL/kys/40: vastaaja 19.

628 TYKL/kys/40: vastaaja 9.

629 TYKL/kys/40: vastaaja 29.

630 TYKL/kys/40: vastaaja 16.

631 TYKL/kys/40: vastaaja 19.

Lapset puettiin ennen samalla tavoin, tytöt ja pojat, siihen asti kun pojille tehtiin pöksyt. Sitä ennen oli pojilla sekä tytöillä vain pitkä mekko (koltti) tai pitkä paita. Pöksyjen hankinta oli erilainen eri ihmisillä, vielä vähän varojen mukaan 5–8 vuoteen, sillä jotkut äitit imetti lastaan 5–6-vuotiaaksi, ei se silloin pöksyi tarvinna.⁶³²

Aikuisten pukeutumiseen alushousut tulivat säätyläisnaisilla 1810-luvulla, mutta maaseudulla 1880–1910-luvuilla. Säätyläismiehet saattoivat käyttää alushousuja jo 1600–1700-luvuilla, mutta kansan miesten pukeutumiseen alushousut tulivat 1800–1900-lukujen taitteessa. Aluksi housuja käytettiin lähinnä talvisin ja tilapäisesti.⁶³³ Etenkin kesäaikaan maaseudulla oli kyselyvastausten mukaan 1900-luvun alkupuolella aivan tavallista, että isommatkin lapset kulkivat ulkona pelkässä paidassa tai koltussa. Eräs vastaaja kuitenkin muistaa hävenneensä naapurin poikia, joiden paita oli liian lyhyt:

Paita se oli niin tytöillä kun pojillakin liinanen, toiset sanoi kolttu. Olipa se paita ainoa vaatekappale. Olisinko ollut jotakin 6–7-vuotias, kun häpesin naapurin poikia kun niillä oli niin lyhyt paita että tiperot näky, ja olivat toisen kymmenen poikia (vuosiluku noin 1916–1918).⁶³⁴

Alushousuja pidettiin aluksi säädyttöminä etenkin naisilla, mutta siveellisyyskäsitukset muuttuivat kuitenkin lopulta siihen suuntaan, että myös tytöille alettiin juuri siveellisyysystistä pukea jonkinlaiset alushousut viimeistään samassa iässä, kun pojat saivat ensimmäiset housunsa.⁶³⁵ Kyselyissä tulee esille, että 1900-luvun alkupuolella ”pikkutyttöjen pyllistämistä ilman housuja pidettiin rumempana kuin pojan”.⁶³⁶ Toinen vastaaja kertoo muistavansa edelleen, miten ”aina komennettiin kuinka täytyi leikkiä ja istua että ei vaan hameen (mekon) alta näkyny luvatonta”.⁶³⁷ Pelkkä paita ei kuitenkaan ollut tavaton asu aikuisillakaan, sillä ”kasken hakkuussa oli aikamiespojatkin toimikaspaitasillaan”.⁶³⁸ Pukuhistoriallisesti koltuttuypin lastenvaateen juuret ovatkin keskiaikaisessa puvussa, joka oli käytössä vielä 1900-luvullakin aikuisten miesten työpukuna,⁶³⁹ ja on tunnistettavissa nykyäänkin lapinpuvusta.⁶⁴⁰ Kun miehillä mekkotyypinen asu oli vaihtunut housuasuksi, niin lapsilla, sekä tytöillä että pojilla, mekkotyypinen asu oli jäänyt käyttöön.

Kolttu oli kyselyvastausten mukaan pikkulapsilla käytännöllinen vaate. Housuttomien kolttulasten oli helppo tehdä tarpeensa hädän yllättäessä. Jos koltun kanssa käytettiin vaippoja, sukia tai housuja, kolttu säilyi yleensä kuivana ja puhtaana va-

632 TYKL/kys/40: vastaaja 13.

633 Heikinmäki 1967, 7–16, 42–46, 80–81.

634 TYKL/kys/40: vastaaja 25.

635 Heikinmäki 1967, 42–47; ks. myös Entwistle 2001, 6–8, 33–36; Ribeiro 1986, 19.

636 TYKL/kys/40: vastaaja 5.

637 TYKL/kys/40: vastaaja 16.

638 TYKL/kys/40: vastaaja 27.

639 Talve 1990, 162, 167–168; Lehtinen & Sihvo 2005, 161–164.

640 Vuorela 1975, 574.

hingon sattuessa ja vain alavartaloa verhoavat vaatekappaleet täytyi vaihtaa. Markku Aukian mukaan kolttuikäisillä lapsilla alushousujen puuttuminen sopi yhteen monin paikoin eläneen hygieniakäsityksen kanssa: pienempien lasten ei edellytetty menevän ulos tarpeilleen, vaan he saivat tehdä ne tuvan lattialle, josta ne siivottiin räteillä tai tikuilla pois. Siten pelkän koltun käyttö oli käytännöllistä siihen asti, että lapsi oppi pysymään kuivana, koska niin päästiin vähemmällä pyykinpesulla.⁶⁴¹ Kolttu suojausi selkää ja vatsaa ja antoi samalla puetumman vaikutelman kuin pelkkä lyhyt paita. Suurilapsisissa perheissä oli myös yksinkertaisempaa ja taloudellisempaa, kun pienten lasten vaatteissa ei tehty eroa lasten sukupuolen mukaan, sillä vaatteet periytyivät sisaruksilta toisille. Kankaiden väriä ei usein ollut myöskään mahdollista valita, sillä lastenvaatteet tehtiin aikuisten vaatteita varten hankittujen kankaiden tähteistä tai vanhoista aikuisten vaatteista.⁶⁴² Yksi tärkeä syy koltun käytölle oli se, että se oli helppo ommella. Lönnqvist kirjoittaa, että vaikka poikalapset saivat yleensä 2–4-vuotiaina housut, oli kuitenkin ihan tavallista, että kolttuikä jatkui pidempäänkin. Monesti koltun tai tunikamallisen puseron käyttöä jatkettiin myös housujen päällä. Toisinaan koltun käyttöä jatkettiin myös siksi, että kolttu oli helpompi ommella kuin housut.⁶⁴³

Vaatteet ovat olleet ikävaiheiden symboleja, ja myös kolttuiän saavuttaminen on ollut yksi merkkipaalu lapsen ja vanhempien elämässä: ”On aivan kuin pieni juhlapäivä silloin, kun lapsi ensi kerran puetaan kolttiin”,⁶⁴⁴ kirjoitetaan vuonna 1908 ilmestyneessä lastenhoito-oppaassa. Samoin juhlittiin poikien ensimmäisiä housuja. Housut oli tapana kiinnittää noin 1900-luvun ensimmäisellä puolikkaalla napeilla liiveihin, ja liiveistä luopuminen ja henkselien käyttöönotto oli jälleen yksi vaihe lapsen kasvussa:

Myöhemmin kun housunkannattimet tulivat pojillekin käyttöön, oli se pojille suuri arvonnousu, että sai henkselit, miehuuden merkki. Muistan koulussa ollessani, kuinka pojat näyttelivät ylpeillen toisilleen että on saanut henkselit.⁶⁴⁵

Kaikilla lapsilla ei kuitenkaan ollut mahdollisuuksia ikävaiheiden mukaisiin pukineisiin. Ennen äitiyspakkauksia, äitiysneuvoloita ja yleistä sosiaalihuoltoa perheen varallisuus vaikutti hyvin merkittävästi lasten vaatetuksen laatuun ja monipuolisuuteen.

Lasten vaatetus oli tämän vuosisadan [1900-luvun] alkupuolella sellainen huononpuoleinen. Minäkin näin kun kävin koulua lasten päällä aikuisten vaatekappaleita, aikuisten hameet ja mekot olivat tyttöilläänkin, aika pitkät, aivan maataviistäviä. [...] Varakkaammilla lapsilla heillä olivat säädyllisemmät vaatteet.⁶⁴⁶

641 Aukia 2010, 75.

642 Lönnqvist 1972, 89.

643 Lönnqvist 1972, 89.

644 Löken 1908, 21.

645 TYKL/k/40: vastaaja 15.

646 TYKL/k/40: vastaaja 8.

Lastenvaatetus varsinkin maalla [---] ei ollut kehuttavaa. [---] Ei ollut lapsilisiä, ei mitään sosiaali-huoltoa. Lapsille tehtiin vaatteita vanhoista vaatteista ja Ameriikasta tulleista punaisen ristin lahjoit-tamista vaatteista. Jos äiti oli käsityöihminen hän ompeli itse lapsilleen vaatteet, tai joku ompelija, jos oli vara teettää. 1919–1920 sai lapset käydä vuorotellen ulkona, kun ei ollut kenkiä, ja muukin vaatetus oli niin heikkoa ja vähäiset, että ei köyhimmät riisuneet niitä ainoita vaatekappaleita yöksi-kään pois, vaan oli samat yöllä ja päivällä.⁶⁴⁷

Joskus koululapset saivat käyttää aikuisten vanhoja, aivan liian isoja vaatteita. Sa-moin kolttuiän kesto vaihteli etenkin perheen varallisuuden mukaan. Kaukosen mu-kaan lasten vaatimaton pukeminen ei kuitenkaan aina johtunut köyhyydestä vaan vanhoillisuudesta: varakkaatkin perheet pukivat lapset vanhakantaisesti, ja uusia pu-kemistapoja vastustettiin.⁶⁴⁸

Bo Lönnqvistin Etelä-Pohjanmaalta 1960–1970-luvuilla keräämässä aineistossa tu-lee ilmi, että vaikka tytöt ja pojat puettiin vuosien 1870–1920 välisenä aikana suku-puolesta riippumatta kolttuihin, niissä oli kuitenkin eroja. Poikien ja tyttöjen kolttu ommeltiin eri tavoin. Poikien kolttu oli suora, ja se ommeltiin yhdestä kappaleesta. Tyttöjen kolttu taas koottiin kahdesta kappaleesta, liivinmallisesta yläosasta ja leveäs-tä hameosasta, joka rypyttiin yläosaan kiinni. Myös napitus ja kiinnitystapa olivat erilaisia: poikien mekko kiinnitettiin edestä, tyttöjen takaa. Tyttöjen kolttua saatettiin myös koltun sijasta kutsua leningiksi (*klänningen*). Poikien kolttu oli usein sininen ja tyttöjen punainen.⁶⁴⁹ Myös kyselyvastauksista ilmenee, että vaikka pienten lasten sukupuoli ei tullut ilmi vaatteista, se ei kuitenkaan ollut merkityksetön seikka:

Noin viiteen vuoteen puettiin tytöt ja pojat samalla tavalla. Vieras kysäisi taloon tultuaan lattialla peuhaavalta vekaralta että tyttökö sinä olet vai poika.⁶⁵⁰

Vaikka lapset puettiin samalla tavalla, oli sukupuoli kuitenkin olemassa, ja myös olennaista. Toiset vastaajat mainitsivat, että toisinaan tyttöjen ja poikien kolttu oli eri-värinen. Pojilla suosittiin harmaita ja sinisiä sävyjä, tytöillä kirkkaampia värejä, kuten punaista tai vihertävää.⁶⁵¹ Monesti myös pyrittiin tekemään kesäksi vaalea kolttu ja talveksi tummempi ja paksumpi.⁶⁵² Toisissa vastauksissa ei muisteta, että poikien ja tyttöjen koltuissa olisi ollut yhtään mitään eroa.

Ei mitään eroa tyttöjen ja poikien vaatteissa, kohan mitä sai päälle, että ei perse vilskanut, sillä hyvä.⁶⁵³

647 TYKL/kys/40: vastaaja 2.

648 Kaukonen 1985, 264; Mikkola 2006, 170–171; Ruotsala 2005a, 15.

649 Lönnqvist 1972, 86, 88; ks. myös Aukia 2010, 75; Kaukonen 1985, 261.

650 TYKL/kys/40: vastaaja 27.

651 TYKL/kys/40: esim. vastaajat 5, 9.

652 TYKL/kys/40: esim. vastaaja 18.

653 TYKL/kys/40: vastaaja 13.

Vastausten joukossa oli useita muitakin vastaavia puhetapoja, joissa tuodaan esille, että vaatteiden laatua ei voitu 1900-luvun alun olosuhteissa useinkaan valita. Koltuisa oli kuitenkin paljon vaihtelua niin mallissa, materiaalissa kuin yksityiskohdissakin:

Kolttua oli tuhatta sorttia, varat määräsivät kankaan laadun, sääty mallin, äidin sorminäppäryys kauneuden.⁶⁵⁴

Toini-Inkeri Kaukosen mukaan koltut syrjäytyivät käytöstä 1900-luvun alkuvuosikymmenillä, jonka jälkeen pikkupoikien vaatteena Pohjoismaissa oli lantiopituinen vyöllinen suora pusero, jota voidaan pitää lyhentyneenä kolttuna, ja lyhyet housut.⁶⁵⁵ Tällaisen tunikamaisen puseron, paidan ja koltun ero ei ole aivan selvä, ja usein paidoista ja mekoista puhutaan lähes samassa merkityksessä. Toini Selinheimon vuonna 1936 kirjoittamassa lastenhoito-oppaassa puhutaan edelleen molemmille sukupuolille sopivasta ”mekkovaatekerrasta”: lapsen ylle puetaan liivit, niihin kiinnitettävät sukat, housut ja mekko. Lisäksi tarvitaan olkaimet, joilla lapsen voi sitoa sänkyyn. ”Näin varustettuna lapsi voi jälleen vaeltaa joitakin kuukausia eteenpäin”, Selinheimo kirjoittaa ja jatkaa: ”Tuleekin sitten aika, jolloin jokainen äiti mielellään yksilöistää lapsensa vaatetuksen sukupuolen mukaan. Siihen en kuitenkaan enää puutu.”⁶⁵⁶

Kolttuikä lyheni ja lopulta katosi kokonaan, kun yleinen taloudellinen tilanne parani ja valmisvaatteiden tarjonta kasvoi. Varsinaisesti lapsille tarkoitettu vaateus yleisty Suomessa koulujen, aikakauslehtien, kyläompelijoiden, valmisvaateteollisuuden ja yleisen elintason nousun myötä.⁶⁵⁷ Tämä muutos pukemisessa liittyy lasten saarten ja lapsuuden idean ja käsitteen syntymiseen ja voimistumiseen.⁶⁵⁸ Inga Wintzellin mukaan lastenvaatteiden sukupuolen mukainen erottelu liittyy tehdasvalmisteisten vaatteiden käyttöönottoon ja naisten työssäkäynnin lisääntymiseen. Tyttöjen ja poikien välistä eroa korostettiin lastenvaatteiden tuotannossa tavalla, joka ei omavaraisessa ympäristössä ollut ollut tarpeellista tai mahdollista. Tähän liittyy myös muotivaikutteiden leviäminen lastenvaatteiden maailmaan. Toisaalta Wintzell kirjoittaa, että tyttöjen muoti alkoi profiloitua omaksi lajikseen jo 1900-luvun alussa, jolloin naistenkin muoti muuttui korseteista luopumisen yhteydessä. Tällöin yhä nuorempien tyttöjen muoti lähenei naisten vaateusta.⁶⁵⁹ Etenkään maalaisympäristössä ja köyhissä oloissa nämä muutokset eivät näkyneet näin varhain.

654 TYKL/kys/40: vastaaja 19.

655 Kaukonen 1985, 262.

656 Selinheimo 1936, 22–23, 27.

657 Kaukonen 1985, 265.

658 Ks. Gillis 2008; Gutman & Coninck-Smith 2008.

659 Wintzell 1972, 68–71, 143–156.

Nykylasten näkökulmia mekkoihin ja kolttuihin

Voivatko pojat pukeutua mekkoihin?

Päivi: Onko tytöillä ja pojilla erilaiset vaatteet? [---]

Niilo: Mulla ei oo ollut mekkoja ikinä.⁶⁶⁰

Mekot olivat haastattelemieni lasten mielestä vaatteita, jotka ehdottomasti kuuluvat vain tytöille. Kastemekot ovat kuitenkin poikkeus sääntöön.

Turo: [---] Mut meilläkin oli kyl ne... kastelumekot.

Päivi: Kastemekot.

Turo: Niin ne oli YÄÄÄK!⁶⁶¹

Kuten Aileen Ribeiro on todennut, kaikilla yhteisöillä on pukeutumiseen liittyviä tapoja ja tabuja. Vaikka suojaa kylmyydeltä, auringolta tai muilta olosuhteilta on pidetty pukeutumisen ensisijaisena funktiona, ovat useimmat pukeutumisen tutkijat yksimielisiä siitä, että perinteet, tavat ja taikausko vaikuttavat vaatevalintoihin enemmän kuin käytännölliset syyt. Yhteiset tavat ja rituaalit vahvistavat yhteisöä, minkä vuoksi uudet pukeutumistavat ja -muodit herättävät usein aluksi vastustusta.⁶⁶² Myös lastenvaatteisiin liittyy runsaasti erilaisia, osin vaikeasti perusteltavia sääntöjä ja erityispiirteitä, joiden rikkominen tai ohittaminen herättää närkästystä. Näiden sääntöjen rikkominen tekee vaatteet uudella tavalla näkyviksi.⁶⁶³ Mekko muuttuu nykyisessä ympäristössä tavallisesta vaatteesta räikeän näkyväksi, kun se yhdistetään pojan ruumiiseen,⁶⁶⁴ niin että Turon mielestä jopa ajatus kastemekosta on ”yäk”.

Kolttulapset kuuluivat selkeästi naisten hallitsemaan maailmaan, niin että heidän asunsakin muistuttivat naisten vaatteita.⁶⁶⁵ Mekot ja röyhelöt olivat normaali osa naisten, äitien ja pienten lasten yhteistä elinpiiriä, mikä näkyy myös museokokoelmissa olevissa kastepuvuissa ja monissa muissa lastenvaatteissa. 1970-luvulla sekä tytöt että pojat taas puettiin tasa-arvon nimissä poikamaisiin unisex-vaatteisiin, mikä nousee selkeästi esiin aikakauteen liittyvissä museokokoelmissa, ja haastattelemani 2000-luvun lapset pitävät mekkoja vain ja ainoastaan tyttöjen vaatteena. Tytöt voivat kuitenkin lasten mukaan aivan hyvin käyttää poikien vaatteita. Sosiaaliantropologi Fanny Ambjörnssonin mukaan tämä paljastaa piilotettuja sukupuoleen liittyviä oletuksia: tyttömäisyyttä halutaan välttää, koska tyttömäisyys on vähemmän arvokasta kuin

660 TYKL/SPA/1189f.

661 TYKL/SPA/1189a.

662 Ribeiro 1986, 12–13.

663 Miller 2010, 50–51.

664 Ks. Ambjörnsson 2011, 123–124, 216–220.

665 Ariès 1970 [1962], 51–61.

poikamaisuus.⁶⁶⁶ Haastattelemani lapset toivat esille, että tyttömäisyyden ja poikamaisuuden ilmaisuun liittyvät säännöt ovat tiukkoja ja toisensa poissulkevia. Useimmat olivat valinneet selvästi joko tyttömäisyyden tai poikamaisuuden, ja näihin ryhmiin kuulumista korostettiin myös irtautumalla toista ryhmää määrittävistä piirteistä. Vaatteisiin liittyvien piirteiden avulla paitsi ilmaistaan, myös vahvistetaan sitä, mitä pidetään ”normaalina” lapsuutena.⁶⁶⁷

Sukupuolia voidaan pitää performatiivisina; kulttuurisesti, historiallisesti ja sosiaalisesti rakennettuina kategorioina, joita merkitään ja ylläpidetään myös pukeutumisen avulla. Näitä sukupuolittavia käytäntöjä pidetään niiden keinotekoisuudesta huolimatta luonnollisina, ja lasten on vaikea toimia vallitsevaa normia vastaan.⁶⁶⁸ Nämä tyttömäisyyden ja poikamaisuuden kategoriat ylittävät tavat hämmensivät myös haastattelemani lapsia. Näytin lapsille sivulla 125 olevan kuvan pienestä pojasta, joka on puettu punaiseen (tai jälkikäteen kuvassa punaiseksi väritettyyn) mekkoon. Vuonna 1892 otetussa kuvassa noin yksivuotias, tuntematon poika poseeraa naisen, ilmeisesti äitinsä vieressä. Lapsen mekko on punainen, mutta muuten kuva on mustavalkoinen. Kuvan avulla puhuimme lasten kanssa siitä, ovatko tyttöjen ja poikien vaatteet erilaisia ja voivatko pojat pukeutua mekkoihin. Yleensä kysyin kuvan kohdalla ensimmäisenä, onko kuvan lapsi tyttö vai poika. Useimmat vastasivat hänen olevan tyttö. Monia lapsia huvitti ja nauratti, kun he kuulivat, että kuvan lapsi oli poika – olihan tällä päällään mekko.

Päivi: Miks pojat ei voi pitää mekkoja?

[Naurua ja pitkä hiljaisuus.]

Aada: Kyl ne voi, mut se näyttää vähän tyhmältä.

Melissa: [Nauraa.] Niin!

Päivi: Näyttää tyhmältä? Miks se näyttää tyhmältä?

Aada: No kun... yleensä pojat ei käytä mekkoja.⁶⁶⁹

Lasten mielestä pojat eivät voi pitää mekkoja, koska se näyttää tyhmältä. Se taas näyttää tyhmältä, koska pojat eivät yleensä käytä mekkoja. Kyseessä on performatiivinen konstruktio, jonka lapset ovat omaksuneet kasvaessaan omassa kulttuurissaan.⁶⁷⁰ Lola ja Janette nauroivat aluksi ajatukselle poikien mekoista, mutta lopulta Janette totei: ”Kun ei ollu mitään oikeita, tämmösii vaatteita mitä meillä on. Niin sillä oli mekko.”⁶⁷¹ Janette ja Lola tulkitsivat asiaa sen kautta, mitä he olivat oppineet menneistä ajoista. He olivat kuulleet tarinoita siitä, miten ihmiset olivat ennen köyhempiä kuin nyt, eikä heillä ollut niin paljon materiaalista hyvää kuin mihin he ovat tottuneet. Kun ihmisillä ei ennen ollut ”oikeita” vaatteita, pojatkin joutuivat pukeutumaan mekkoon

666 Ambjörnsson 2011, 20–35; ks. myös Olsson 2011b, 87–88.

667 Ks. Olsson 2011b, 87, 89–92.

668 Vänskä 2012, 104–109; Butler 1990.

669 TYKL/SPA/1189d.

670 Vänskä 2012, 104–105, 108.

671 TYKL/SPA/1189e.

tai johonkin, mitä vain sattui saamaan. Kansanomaisen pukeutumisen historiaan usein liitetty köyhyys ja vaatimattomuus oli iskostettu myös nykylapsiin.⁶⁷²

Haastatteluissa tuli myös ilmi, että vaikka useimmat lapset pitivät kuvan lasta asun vuoksi tyttönä, monet heistä tulkitsivat kuvan henkilöiden sukupuolta myös muiden tuntomerkkien, kuten kasvopiirteiden ja korujen avulla. 6-vuotias Mei sanoi kuvan naisen näyttävän enemmän isältä kuin äidiltä, ja kuvan lapsi oli hänen mielestään tyttö, koska tällä oli hänen mielestään hiuslenkki, ”pompula”, joita pojat eivät hänen mukaansa käytä, sillä ”pojilla ei oo pompulii”.⁶⁷³ Lolan mielestä kuvan lapsi taas oli poika, koska tällä oli lyhyet hiukset.⁶⁷⁴ Myös Veeti tulkitsi kuvan lapsen sukupuolta hiusten perusteella: ”Tää on poika, koska tän tukasta näkee että tää on poika.”⁶⁷⁵ Sosiaalisen identifioitumisen jompaankumpaan sukupuoleen on todettu alkavan lapsilla jo hyvin varhain, ja sitä ilmaistaan usein huolellisesti jompaankumpaan ryhmään luokiteltavien ulkoisten merkkien, kuten vaatteiden ja hiustyylien kautta.⁶⁷⁶ Thomasin, Veetin ja Miken keskustelussa kuva herätti voimakkaita tunteita. Thomasin mielestä kuvan aikuinen on mies ja lapsikin on poika. Veetin ja Miken mielestä kuvan lapsi on ”tyttö joka on tyhmä”. Kuvassa oli poikien mielestä jotain kovin häiritsevää.

Päivi: Tässä kuvassa on äiti ja lapsi. Onko tämä lapsi tyttö vai poika?

Mike: Tyttö joka on tyhmä!

Thomas: Tää on mies!

Päivi: Ai tää näyttää mieheltä tää aikuinen?

Thomas: Joo!

Veeti: Tyttö joka on tyhmä!

Päivi: Mut tää on oikeesti poika.

Thomas: Niin on.

Päivi: Onko siinä jotakin kummallista.

Mike: No miks sillä on sitten tollanen tyttöjen mekko?

Thomas: Tyttöjen mekko!

Mike: Tyhmä, tyhmä, tyhmä, tyhmä, tyhmä...⁶⁷⁷

Mitä vanhempia haastatellut lapset olivat, sitä avarakatseisemmin he suhtautuivat ajatukseen siitä, että pojatkin voisivat käyttää mekkoja. Mein lisäksi muun muassa 5-vuotiaat Ilmari ja Kanerva olivat ehdottomasti sitä mieltä, että pojat eivät voi käyttää mekkoja, koska se ei vaan käy.⁶⁷⁸ Fengin mielestä pojat eivät voi pukeutua mekkoihin muualla kuin kotona, sillä muuten heille naurettaisiin. Hän kuitenkin oletti,

672 Ks. esim. Kaukonen 1985.

673 TYKL/SPA/1189h. Myös Paju (2013, 130) on todennut, että hiuspompuloiden kaltaiset asusteet puuttuvat poikalapsilta kokonaan.

674 TYKL/SPA/1189e.

675 TYKL/SPA/1189i.

676 Davies 1991.

677 TYKL/SPA/1189i.

678 TYKL/SPA/1189g; TYKL/SPA/1189j.

Kuva 13. Tuntematon yksivuotias poika ja äiti vuonna 1892. HKM, G16856. Kuva: Tuntematon / Helsingin kaupungin museo.

että jotkut pojat saattavat haluta pukeutua mekkoihin kotioloissa. 7-vuotiaan Niilon mukaan taas pojat voivat pitää mekkoja ainakin aikuisena, mikäli niin haluavat.⁶⁷⁹ Pukeutumiseen liittyvä sosiaalinen ja performatiivinen aspekti tuli esiin heidän puheistaan.⁶⁸⁰

Leikkikulttuuria käsittelevässä tutkimuksessaan Marjatta Kalliala on todennut, että hänen haastattelemansa kuusivuotiaat tytöt ja pojat olivat yksimielisiä siitä, että kuka tahansa voi leikkiä mitä tahansa. Tästä huolimatta he eivät juuri ylitä sukupuolenmukaisten leikkien rajoja.⁶⁸¹ Saman huomasi myös puhuessani lasten kanssa vaatteista. Monet lapsista sanoivat, että periaatteessa kuka tahansa voi pukeutua miten tahansa, mutta kuitenkin he eivät itse halunneet ylittää perinteisiä rajoja. Tyttöjen vaatteisiin liittyvät tyypilliset piirteet jopa ärsyttivät monia haastattemiani poikia. Tyttöjen vaatteet olivat tyhmiä ja rumia.⁶⁸² Tytöt eivät suhtautuneet samalla tavalla vihamielisesti poikien vaatteisiin. Janette ja Lola alkoivat selittää haastattelunsa aikana poikien ja tyttöjen vaatteiden välisiä eroja, mutta päätyivät siihen, että myös monia yhtäläisyyksiä löytyy, eikä kenenkään pukeutumiselle saa ainakaan nauraa. He alkoivatkin kertoa niistä tapauksista, kun olivat nähneet tietämistään säännöistä tehtyjä poikkeuksia:

Janette: Mä oon nähnyt yhen miehen, joka käyttää korvakoru!

Lola: Niin mäkin! Mä oon nähny semmosen, kenellä on pinkkii kynsilakkaa ja pinkit korvakorut!

[Nauraa.]

Janette: Ei saa nauraa!⁶⁸³

Tyttöjä nauratti, kun he puhuivat miehistä, joilla on korvakorut tai kynsilakkaa. Siitä huolimatta he olivat jo sisäistäneet ajatuksen siitä, että toisten ulkonäölle ei saa nauraa. He olivat lähipiirissään kohdanneet pitkätukkaisia poikia ja lyhyttukkaisia tyttöjä. Säännöissä oli siis poikkeuksia, mutta siitä huolimatta ne olivat sääntöjä: pojilla on lyhyet hiukset ja alusvaatteena bokserit ja he käyttävät tummia värejä, kun taas tytöillä on pitkät hiukset, pitkät ripset ja jalassa pikkarit.⁶⁸⁴ Esineiden ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen kautta voidaan ajatella tämän kertovan myös siitä, että tyttöjen vaatteet kutsuvat tyttöjä ja poikien vaatteet poikia.⁶⁸⁵ Vaikka esineet eivät itsessään pakota toimimaan tietyllä tavalla, niihin liittyvä kulttuurinen konventio määrittää toimintaa. Esine itsessään antaa mahdollisuuden valita ja toimia toisin, mutta tätä mahdollisuutta ei kevyin perustein käytetä.⁶⁸⁶

679 TYKL/SPA/1189f.

680 Ks. Vänskä 2012, 104–109; Sipilä 2012, 217; Butler 1990.

681 Kalliala 1999, 287.

682 Esim. TYKL/SPA/1189i.

683 TYKL/SPA/1189e.

684 TYKL/SPA/1189e.

685 Paju 2013, 120.

686 Keane 2005, 193–194.

Välillä myös haastattelijaa vietiin tarkoituksellisesti harhaan. Kun olimme jo jutelleet useaan otteeseen tyttöjen ja poikien pukeutumisen välisistä eroista, Lola ja Janette alkoivat vitsailla minun kustannuksellani. Kysymykseni saattoivat olla lasten mielestä hieman hönttejä, ja minulle annettiin samalla mitalla takaisin:

Päivi: Voiko pojat pitää mekkoja?

Lola: Joo! Mun veli pitää juhlissa! [Nauraa.]

Päivi: Juksaatko sä?

Lola: Juksaan.⁶⁸⁷

Vitsailun erotti eleistä ja äänensävyistä. Yleensä haastateltavat vastasivat kysymyksiin analyttisesti ja tosissaan, vaikka haastattelujen aikana naurettiinkin paljon. Lolan vitsailu veljestä, joka pitää juhlissa mekkoja, osoittaa hänen omaksuneen oman kulttuurinsa humoristisen perinteen, jossa naisen vaatteisiin pukeutuva mies on hauska. Lapinpukujen merkityksistä kirjoittaessaan Helena Ruotsala on todennut, että lapsille kulttuurin pukeutumiskoodi opetetaan tarkkaan – esimerkiksi toisen sukupuolen vaatteeseen ei saa pukeutua.⁶⁸⁸ Sukupuoli ei ole vain biologista vaan myös performatiivista; lasten sukupuolta esitetään ja tyttömäisyyttä tai poikamaisuutta ”tehdään” aktiivisesti erilaisten näkyvien merkkien, kuten vaatteiden, avulla.⁶⁸⁹ Yhteiset tavat ja rituaalit vahvistavat yhteisöä, joten uudet pukeutumistavat ja -muodit tai perinteisten kaavojen rikkominen herättävät vastustusta.⁶⁹⁰ Huumorin on todettu olevan keskeistä lasten ilmaisussa,⁶⁹¹ ja huumorin avulla näitä yhteisöjen pukeutumiseen liittyviä tabuja ja rajoja voi myös rikkoa.

Zorro, hevosaursastaja vai intiaani?

Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa on muutama pojalle tarkoitettu kolttu tai tunikamallinen pitkä pusero⁶⁹². Kansanomaisia kolttuja ja muita arkivaatteita on museokokoelmissa vähän, ja tavallisesti ne on pidetty puhki. Sivujen 128 ja 129 kuvissa näkyvä pojan kolttupuku on kuitenkin erinomaisessa kunnossa, joten sitä on käytetty vähän. 1900-luvun alkuun ajoitettuun pukuun kuuluu liivimäiseen yläosaan kiinnitetyt housut, pitkähihainen kolttu tai tunika ja irrotettava vyö. Asu on tehty noin 2-vuotiaalle lapselle. Asuun on käytetty luonnonväristä pellavakangasta ja housujen liiviosaan vaaleaa puuvillaa. Vyöllä vyötettynä kolttu ei näytä niinkään mekolta, vaan pitkältä paidalta, etenkin kun se on yhdistetty samasta materiaalista tehtyihin housuihin. Kun esinettä lähestytään elämyksellisen ja kokemuksellisen merkityksellistämisi-

687 TYKL/SPA/1189e.

688 Ruotsala 1998, 126.

689 Butler 1990; Rysst 2010, 78; Swain 2002, 58.

690 Ribeiro 1986, 12–13.

691 Karlsson 2012, 49.

692 Perinteistä kolttua hieman lyhyempi tunika on Kaukosen (1985, 159–165) mukaan hieman kolttua myöhempi kansanomainen lasten asu, mutta ero ei ole aina täysin selvä.

Kuva 14. Pojan kolttupuku noin vuodelta 1900. HKM, XL-8436. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 15. Kolttupuvun housut. HKM, XL-8436. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

sen kautta, siltä voi kysyä, millaisia elämyksiä se tuottaa tai voi tuottaa ja miten sen kokeminen ilmenee.⁶⁹³ Asussa on jotakin erittäin talonpoikaista ja jopa kansallisromanttista – huomaan ajattelevani seitsemää veljestä ja suomalaisen maalaustaiteen kultakauden maalauksia: Eero Järnefeldtin kaskenpolttajia, Albert Edelfeldtin leikkiviä poikia rannalla ja Akseli Gallen-Kallelan Kalevala-maalauksia. Pojan kolttupuku sopisi omien elämyksellisten tulkintojeni kautta näihin maisemiin.

Esineiden merkitystä voi tulkita myös sen yhteisön kautta, johon esine tavalla tai toisella liittyy.⁶⁹⁴ Kolttupuku on Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa oleva lastenvaate, joten se on merkityksellinen helsinkiläisille lapsille, vaikka se on heidän välittömässä elämässään vieras. Näytin kuvaa haastattelemilleni lapsille, ja siihen liittyvät kysymykseni käsittelivät sitä, miten he puvun itse kokivat. Haastatteleman lapset eivät nähneet puvussa minun mieleeni nousseita kansallisromanttisia maisemia. Turo ja Kalle kuitenkin innostuivat välittömästi: he näkivät kuvassa ilmiselvän karateasun!

Kalle: Karateasu!!!

Turo: Joo! Aika hyvä!

Päivi: Karateasu?

Turo: Joo, tätä vois käyttää karatessa.⁶⁹⁵

Lola ja Janette näkivät kuvassa Zorron ja hevosratsastajan, jotka tulivat ilmoille samankaltaisina oivalluksen riemua kuvaavina huudahduksina.⁶⁹⁶ Veetin mielestä puku taas kuului intiaaneille.⁶⁹⁷ Kaikki eivät kuitenkaan ilahtuneet tai inspiroituneet asusta yhtä suuresti. Monien lasten mielestä puku oli pelkästään outo. Se nauratti heitä kovasti outoutensa vuoksi: esimerkiksi Aadan ja Melissan mielestä se oli kummallinen.⁶⁹⁸ Mei koki puvun niin erikoisena, että se oli jopa luotaantyöntävä.

Päivi: Entäs tämä.

Mei: EI!

Päivi: Mikä siinä on vikana?

Mei: Tää näyttää ihan hassulle.

Päivi: Hassulle.

Mei: No kun tässä on, näyttää ihan mekolle, ja tää on niin-

kun housut. [---] Se näyttää ihan hassulle.⁶⁹⁹

693 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 12–13.

694 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 7,11.

695 TYKL/SPA/1189a.

696 TYKL/SPA/1189e.

697 TYKL/SPA/1189i.

698 TYKL/SPA/1189d.

699 TYKL/SPA/1189h.

Erityisesti lapsia ihmetytti tapa, jolla housut ja mekko oli yhdistetty päällekkäin. Lolan mielestä se kuitenkin oli jopa nätti, ja hän puolustelikin, että kyllä farkkujakin voi pitää mekon kanssa.⁷⁰⁰ Asu herätti monissa lapsissa ihmetystä ja vastarintaa, koska sen tyyli ja malli eivät olleet heille tuttuja. Itse tunsin kolttopukujen historian ja olin lukenut kyselyvastauksia, joissa kirjoitettiin elävästi niiden malleista, materiaaleista ja käyttötavoista. Nimenomaisen puvun malli toi mieleeni kansallisromanttisten maa-lausten miesten puvut ja muut viittaukset suomalaiseen talonpoikaiskulttuuriin. Lapset tarkastelivat vaatetta aivan toisista lähtökohdista käsin. Turon ja Kallen mielleyhtymä karateen on osuva: puku todella muistuttaa itämaisissa taistelulajeissa käytettyjä valkoisia asuja. Itse en kuitenkaan nähnyt tätä yhteyttä ennen heidän haastatteluaan, sillä kolttopuvun historian tunteminen viritti minut aivan erilaisille taajuuksille, sadan vuoden takaiseen suomalaisuuteen ja sen romantisointiin. Kaikista lapsille näytämistäni kuvista kolttopuku kirvoitti eniten erilaisia ajatuksia ja mielikuvia. Asun mallin ja tyylin vieraus sai lapset liittämään sen hyvin erilaisiin yhteyksiin: karateen, hevosiin, intiaaneihin ja Zorroon. Lasten esittämät kommentit ja mielipiteet saivat minutkin näkemään kokoelmaesineitä uudella tavalla; museoesineiden ja lasten haastattelujen yhdistäminen puhalsi esineisiin uudenlaista elämää.⁷⁰¹ Asu on osa haastattelemani lasten kotikaupungin kulttuuriperintöä, ja se, miten he asun kokevat, on osa museoesineen elämyksellisiä ja kokemuksellisia merkityksiä.⁷⁰²

Nykykäsityksiä lapsuuden vaiheista: bodyt, potkupuvut ja legginsien val-lankumouksellisuus

Gutmanin ja Coninck-Smithin mukaan 1970-luvulta lähtien on nostettu esiin huoli lapsuuden lyhenemisestä ja katoamisesta ja aikuismaisista lapsista. Teknologian kehityksen ja arkipäiväistymisen ansiosta fyysisten paikkojen erottaminen toisistaan ei enää takaa lapsuuden saarille ominaista lasten psykologista tai sosiaalista etäisyyttä aikuisten maailmasta.⁷⁰³ Toisaalta huolehditaan myös aikuisten lapsenomaistumisesta ja täysikasvuisten käytöksen lapsellistumisesta. 1960-luvulla voimistuva nuorisokulttuuri vaikutti paitsi aikuisten, myös lasten maailmaan. Lapsia on nuorten vanavedessä alettu ottaa yhä varhaisemmassa iässä huomioon itsenäisinä sosiaalisina toimijoina. Lapsuuden ja nuoruuden välisen rajan sanotaan hämärtyneen, kun nuorten katu-muoti, kännykät ja tietokoneet ovat tulleet osaksi myös lasten arkea. Nuoruuden pelätään jyräävän liian lyhyeksi jäävän lapsuuden alleen. Lapsuuden lyhenemisen on katsottu tulevan ilmi lasten materiaalisessa kulttuurissa, kun lasten vaatteet, esineet ja ympäristöt ovat yhä harvemmin söpöjä ja useammin ”tyylikkäitä” tai ”siistejä”.⁷⁰⁴ Fyysisten rajojen katoaminen ei kuitenkaan tarkoita, että lasten saarten painoarvo olisi

700 TYKL/SPA/1189e.

701 Ks. Ehn & Löfgren 2010, 220.

702 Ks. Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 7, 11.

703 Gutman & Coninck-Smith 2008; ks. myös Postman 1985; Ruckenstein 2013, 13–18.

704 ”Cool has replaced cute” (Gutman & Coninck-Smith 2008, 5–7).

vähentynyt tämän päivän yhteiskunnissa.⁷⁰⁵ Kasvatustieteen kehittyessä ja varhaiskasvatuksen ammattimaistuesssa lapsuus ja myös eri-ikäiset lapset on jaettu yhä useampiin alaryhmiin.⁷⁰⁶ Vastasyntyneiden, vauvojen, taaperoiden, leikki-ikäisten, esikoulu-ikäisten, koululaisten ja teinien katsotaan kaikkien tarvitsevan erilaista huolenpitoa omilla saarillaan.⁷⁰⁷ Samoin eri sukupuolta olevien lasten yhdessäolo muuttuu tietyn iän jälkeen jännitteisemmäksi (myös) ympäristön silmissä.⁷⁰⁸

Kapaloita ei enää entisessä merkityksessään⁷⁰⁹ käytetä, eikä kolttuikää tunneta. Materiaalisen kulttuurin merkitys myös ikävaiheisiin liittyvien sosiaalisten lokeroiden merkitsemisessä ja näkyväksi tekemisessä on kuitenkin edelleen tärkeä.⁷¹⁰ Tämä ilmenee kaikessa pukeutumiseen ja ikään liittyvässä erottelussa läpi koko elämän: persoonallista ilmaisu pukeutumisessa saattavat estää ajatukset siitä, että tietyt vaatteet eivät sovi tietyn ikäisille.⁷¹¹ Myös haastattelemani lapset kokivat ”lapselliset” vaatteet epämieluisina. Esimerkiksi Turo ja Kalle eivät missään nimessä pukeutuisi mekkoihin tai vauvojen vaatteisiin,⁷¹² eikä Aada halua pitää ”liian lapsellisia” vaatteita.⁷¹³ Vaatteet ilmaisevat ikävaiheita ja samalla ylläpitävät ikään liittyvää sosiaalista erottelua. Jo alle kouluikäisten lasten vaatteissa on eri ikävaiheita ja niihin viittaavia konnotaatioita, joita lapset itse osaavat lukea. Nämä erot koetaan voimakkaasti, vaikka lasten vaatteiden sanotaan tulleen vähemmän erottuviksi ja lähentyneen aikuisten muotia.⁷¹⁴

Lastenvaateissa on edelleen eräitä ikäkausiin selkeästi liittyviä vaatekappaleita. Kaikki haastattelemani lapset yhdistivät tietynlaiset vaatekappaleet epäröimättä vauvoihin: näitä vauvojen vaatteita ovat potkukousut ja bodyt. Potkukousut ovat yleensä joustavasta trikoosta valmistetut haalarimaiset housut, joissa on umpinaiset lahkeet ja esimerkiksi nappikiinnitys olkapäillä tai vetoketju edessä. Potkukousuiksi voidaan kutsua sekä hihattomia että hihallisia housuasuja, ja niitä esiintyy lastenhoito-oppaisissa 1960-luvulta lähtien. Body taas yleistyi vauvanvaatteena 2000-luvun vaihteessa. Se on pusero, jonka helma jatkuu lahkeettomaksi housukappaleeksi, joka kiinnitetään napeilla tai neppareilla haarojen välistä. Useimmat lastenvaatevalmistajat tekevät bo-

705 Gillis 2008; Gutman & Coninck-Smith 2008.

706 Yleiskielessä alle yksivuotias on vauva, 1–2-vuotiaasta kutsutaan taaperoksi, 3–5-vuotias on leikki-ikäinen, ja 6–7-vuotiaita alle kouluikäisiä lapsia kutsutaan esikouluikäisiksi. (Ks. Mannerheimin lastensuojeluliiton vanhempainnetti.)

707 Jako ikäryhmiin ei ole aina ollut kaukana rotuun ja sukupuoleen liittyvistä erottelusta. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa valkoiset lapset olivat vauvoina ja taaperoiässä usein hyvin läheisiä mustien hoitajiensa kanssa, mutta lasten kasvaessa isommiksi ajan viettäminen tummaihoisten kanssa ei ollut enää soveliaista. (Ks. Ginsburg 2008.)

708 Ambjörsson (2011, 64–72) puhuu siitä, miten aikuiset (hetero)seksualisoivat jo pienten lasten välisiä suhteita omissa puheissaan ja suhtautumisessaan.

709 Kuitenkin esimerkiksi Kättilöopiston sairaalassa Helsingissä vanhempia opastettiin ainakin vuosien 2007–2012 välillä käärimään vastasyntynyt lakanasta tai peitosta kietaistuun ”kapaloon”, jotta vauva pysyisi rauhallisena. Vaikka nimitys kapalo on sama kuin aiemmin, kyse on kuitenkin aivan eri asiasta kuin varhaisempia kapalovöitä käytettäessä.

710 Entwistle 2001, 33–35.

711 Woodward 2005.

712 TYKL/SPA/1189a.

713 TYKL/SPA/1189d.

714 Esim. Twigg 2007, 292.

dyja korkeintaan kokoon 86 tai 92 asti, mikä vastaa 1–2-vuotiasta lasta. Yleensä bodyja käytetään vaippaikäisillä lapsilla, ja ne pitävätkin vaipat paikoillaan sekä estävät sylissä kannettavan, ryömivän tai konttaavan lapsen selän paljastumista ja kylmetymistä. Myös aivan pienillä vauvoilla voidaan kuitenkin käyttää pelkkiä puseroita ilman bodyja. Vastaavia haaroista kiinnitettäviä puseroita tavataan myös naisten alus- ja päällysvaateetuksessa. Potkupukujen tapaiset kokohaalarit ovat taas olleet 2010-luvulla nuorten muoti-ilmiö. Potkuhousut ja bodyt kuitenkin liittyvät olemuksellisesti vauvojen ja aivan pienten, vaippaikäisten lasten vaateetukseen tavalla, jonka voi rinnastaa aikaisemmin käytettyihin pienten lasten kolttuihin. Niiden käyttö liittyy ikävaiheeseen, ja niitä käytetään molemmilla sukupuolilla. Samaan ikävaiheeseen liittyvät myös sukkahousut sukupuolettomana vaatekappaleena. Haastattelemi lapset toivat esiin, että vauvaikäiset pojat voivat vielä käyttää sukkahousuja, mutta sen jälkeen ne kuuluvat vain tyttöjen vaatekaappiin.

Potkuhousujen ja bodyjen jälkeen lastenvaateissa on toinenkin selkeä siirtymävaihe: 128 senttimetriä. Se on senttikoko, johon saakka useimpien kauppojen lastenosastot tarjoavat lastenvaateita.⁷¹⁵ Sitä pidemmät lapset asioivat teinien tai *tweensien* eli esiteinien puolella. Siellä vaatteiden koot venyvät 170 senttiin asti. 128 senttimetriä tarkoittaakin yleensä jo kouluikäistä lasta, mutta monet pitkät lapset venähtävät näihin mittoihin jo aikaisemmin. Esimerkiksi Anna-lehden toimittaja Mirka Heinonen kirjoitti vuonna 2011 siitä, miten vaikea pitkälle viisivuotiaalle tytölle on löytää äitiä miellyttäviä, lapsenomaisia vaatteita. Vaatekaupat tarjoavat jo 128-senttisille lapsille teinimuotia: minihameita ja mikroshortseja, napapaitoja, kimalletta ja niittejä. Lastenosastojen värikkyyys muuttuu teinien puolella tummanpuhuvammaksi ja värivalikoima kapenee. Lasten aikuismaisten vaatteiden lisääntymisen ajatellaan kertovan aikuisuuden ja lapsuuden välisen rajan katoamisesta tai ainakin huokoistumisesta.⁷¹⁶ Monille haastattelemilleni lapsille oli tärkeää, että vaatteet eivät ole liian lapsellisia, mutta toisaalta aikuisten väritöntä pukeutumista pidettiin tylsänä. 5–7-vuotiaat lapset näyttivät navigoivan sujuvasti ikävaiheita ilmaisevien merkkien lomassa.⁷¹⁷

Lasten seksuaalisuus on lastenhoito-oppaissa vaiettu tabu, vaikka se on lasten muotikuivissa vahvasti läsnä.⁷¹⁸ Heteronormatiivinen jako kahteen sukupuoleen on kuitenkin lähes itsestäänselvyys lastenvaatteiden maailmassa tyttöjen ja poikien hie-man erimallisista koltuista nykylasten stereotyyppiin käsityksiin poikien ja tyttöjen vaateista.⁷¹⁹ Lasten omat pukeutumismormit rakentuvat paitsi ikävaiheiden, myös sukupuolen mukaisesti.⁷²⁰ Lastenvaateissa sukupuolten ilmaisu on lähes itsestään selvää, mutta seksikkäiksi mielletyt ja sitä kautta sukupuolta korostavat vaatteet lapsilla

715 Muutamat pienemmät lastenvaatevalmistajat tekevät ”lapsenomaisia” vaatteita ainakin kokoon 140 saakka (ks. Holopainen 2000, 15).

716 Heinonen 2011, 34–35.

717 Kouluikäisten lasten tarpeesta olla ”cool” ja liian lapsellisen pukeutumisen ”epäcooliuudesta” ks. Rysst 2010, 79.

718 Vänskä 2012, 137–162.

719 Ks. esim. Kaukonen 1985; Lönnqvist 1972; Ambjörsson 2011; Vänskä 2012, 163–171.

720 Kuukka 2015, 116–117.

tuomitaan yleisesti. Vaikka on yleisesti hyväksyttyä, että tytöt ja pojat puetaan aivan eri tavoin ja heidän sukupuoltaan korostetaan voimakkaasti, suhtaudutaan liian aikuismaisiin vaatteisiin torjuvasti.⁷²¹ Tavallisesti huoli kohdistuu nimenomaan tyttöjen vaatteisiin. Teini-ikäisten muotivaatteet, kuten napapaidat ja rintaliivit pienillä lapsilla herättävät paljon keskustelua, sillä provokatiiviset ja vartaloa korostavat vaatteet yhdistettyinä lapsenomaisiin vartaloihin tuovat esiin ristiriidan; nämä kaksi elementtiä eivät sovi yhteen vaan tuntuvat perustavanlaatuisesti väärältä.⁷²² Tämän on sanottu johtuvan pedofiilikeskusteluista, jotka ovat muuttaneet lasten ulkoasun siveellisyyteen liittyviä merkityksiä.⁷²³ Lapsia ohjataan pukeutumisellaan varjelemaan itseään katseilta ja jopa väkivallalta. Lasten pukeutumisen tulkinnat ovat kuitenkin aikuisten näkemyksiä: lapset eivät välttämättä itse lue vaatteiden merkityksiä samalla tavalla.⁷²⁴

Lasten pukeutumisessa ei ole enää bodyjen ja potkupukujen lisäksi selkeitä yksittäisten vaatekappaleiden kautta ilmeneviä ikävaiheita. Myös yleisemmällä tasolla lasten ja aikuisten pukeutuminen on alkanut muistuttaa toisiaan yhä enemmän, joten ikävaiheiden ilmaisu on siinäkin mielessä vähentynyt. Taidehistorioitsija Anna Kortelaisen mukaan tämä on merkki lapsen aseman taantumisesta: 2000-luvulla on palattu 1900-lukua edeltäneeseen tilanteeseen, jossa jo pienet lapset puettiin aikuisten muodin mukaan ja jossa lapsuutta ei käsitteenä ollut varsinaisesti olemassa.⁷²⁵ Vaatteita viestintänä tutkinut Alice Lurie on todennut, että 1900-luvun loppupuolella lasten arkivaatteet olivat hyvin samanlaisia kuin aikuisten urheilu- ja vapaa-ajan vaatteet.⁷²⁶ Lapset puetaan aikuisten urheiluvaatteita muistuttaviin trikoovaatteisiin, huppareihin ja collegeasuihin. Toisaalta myös aikuisten muodissa vapaa-ajan vaatteiden vaikutteet näkyvät myös työ- ja juhlapukeutumisessa. Pukeutumiseen liittyvät säännöt ovat höllentyneet samalla kun monet muutkin hierarkiat ja formaliteetit ovat vähentyneet arkielämästä.⁷²⁷ Myöskään vanhukset eivät enää pukeudu tyyppillisiin ”mummon mekkoihin” tai ”pappahousuihin”, vaan kaikki voivat pukeutua farkkuihin iästä ja asemasta riippumatta.⁷²⁸ Tässä mielessä pukeutuminen on tasa-arvoistunut ja homogeenisoitunut valtavasti sekä sukupuolen että iän suhteen. Ikää ei katsota enää tärkeäksi korostaa pukeutumisen keinoin. Iän ei myöskään katsota tuovan mukanaan erityistä asemaa ja arvokkuutta, vaan nuoruutta palvovassa yhteiskunnassa kaikki ikäryhmät pyrkivät samankaltaiseen nuorekkuuteen tai vaihtoehtoisesti yksilölliseen (tai yksilölliseksi ajateltuun) tyyliin, joka korostaa omaa persoonallisuutta, harrastuksia, alakulttuuriin kuulumista tai muuta ominaisuutta.⁷²⁹ Kirjassa *Fashion and Modernity* Andrew Hill väittää, että pukukoodien höllentyminen ja pukeutumisen kasualisoitu-

721 Esim. Holopainen 2000, 15.

722 Rysst 2010, 77 käyttää tästä ilmaisua ”a matter out of place”; ks. myös Vänskä 2012.

723 Ks. Lönnqvist 2008, 78–81.

724 Heinonen 2011, 35; Rysst 2010, 79–80; Ambjörsson 2011, 67–72; Vänskä 2012, 163–179.

725 Kortelainen 2005, 187.

726 Lurie 1981, 46.

727 Vrt. Hill 2005.

728 Ks. Iltanen 2007.

729 Twigg 2007, 289–294.

minen on johtanut siihen, että kaikki pukeutuvat samalla tavalla, samoihin vaatteisiin ja samoihin väreihin, eikä pukeutuminen siksi enää tarkoita mitään. Sen avulla ei ilmaista yksilöllisyyttä eikä viestitä mitään.⁷³⁰ Myös Bo Lönnqvist on esittänyt, että konventioiden purkaminen on johtanut siihen, että vaatetus on menettänyt osan roolistaan statusta ja tyyliä muokkaavana tekijänä.⁷³¹

Yhteiskunnan kehitystä on seurattu naisten vaatteista, ja esimerkiksi hameen pituuden oletetaan korreloivan talouden tilan kanssa.⁷³² Tasa-arvon mittareita ovat olleet korsetista luopuminen, rintaliivien polttaminen ja sukkahousujen keksiminen.⁷³³ Burkhan käyttö on herättänyt länsimaissa runsaasti keskustelua, sillä se ei sovellu käsitelyyn naisten asemasta ja pukeutumisen vapaudesta.⁷³⁴ Keskustelu siitä, saavatko naiset käyttää housuja vai vain hametta on jäänyt taakse,⁷³⁵ mutta toisaalta kuitenkin esimerkiksi joidenkin eurooppalaisten lentoyhtiöitten lentoemännät ovat saaneet luvan käyttää työasuna housuja vasta vuonna 2016.⁷³⁶ Myös lastenvaateissa sekä lasten ja aikuisten pukeutumisen välisissä eroissa tapahtuneet muutokset kertovat yhteiskunnan muutoksista ja etenkin muutoksista lasten asemassa ja rooleissa. Sen lisäksi, että lastenvaatteisiin otetaan vaikutteita aikuisten muodista, myös aikuiset pukeutuvat yhä nuorekkaammin,⁷³⁷ ja pukeutumistyyliä omaksutaan jopa lastenvaateista.⁷³⁸ Erot aikuisten ja lasten pukeutumisessa ovat hälventyneet siis molempiin suuntiin, minkä voi katsoa johtuvan lasten aseman tasavertaistumisesta suhteessa aikuisiin.⁷³⁹ Tavallinen arkivaate sekä pienillä tytöillä että aikuisilla naisilla 2000-luvun alkupuolella ovat legginsit eli terättömiä sukkahousuja muistuttavat ihonmyötäiset trikoo-housut. Tavallisesti legginsijä käytetään sukkahousujen tavoin mekkojen, hameiden, tunikojen tai muun pitkän yläosan kanssa. 2000-luvulla niitä on alettu käyttää yhä enemmän myös lyhyen yläosan kanssa. Helsingin Sanomien toimittaja Anna-Stina Nykänen kirjoitti ilmiöstä vuonna 2011:

2000-luvun naisen tapa käyttää legginsijä on vallankumouksellinen. Naiset eivät enää käytä hametta. Eivätkä housuja. He voivat kulkea ihmisten ilmoilla pukeutuneena pelkkiin terättömiin sukkahousuihin ja pieneen, navan paljastavaan paitaan. Ennen vain pikkutyttöt saattoivat pukeutua pelkkiin sukkahousuihin ja paitaan. Tällainen asu pikkutyttöllä oli tosin vain kotona tai päiväkodissa, kun

730 Hill 2005, 67–77.

731 Lönnqvist 2008, 81.

732 Usein toistetun teorian mukaan nousukaudella helma lyhenee, kun taas lamassa helmat pitenevät ja peittävät sääret aina nilkkoja myöten (ks. esim. Salo 2009).

733 Ks. Guppy 1978, 230: konservatiivisessa Iso-Britanniassa lasten (ja myöhemmin naisten) sukkiensa korvaaminen sukkahousuilla herätti vastustusta 1950–1960-luvuilla.

734 Burkhan merkityksistä ja tulkinnoista ovat kirjoittaneet esimerkiksi El Guindi 1999 ja Rantanen 2003.

735 Kansatieteilijä Arja Turunen on tutkinut naisten päällyshousujen käyttöönottoa 1900-luvulla sekä niihin liittyviä pukeutumisohjeita ja naiseuden ihanteita (Turunen 2011).

736 Ks. The Guardianin lehtiartikkeli, theguardian.com 5.2.1016: Female British Airways cabin crew win the right to wear trousers.

737 Iltanen 2007.

738 Twigg 2007, 292.

739 Kalliala 1999, 275–278.

toppahaalari oli riisuttu. Silloin asun täydensivät sisätossut. Mutta julkisemmissa paikoissa tytöillä oli yllään housut tai hame. Nyt aikuiset naiset näyttävät katukuvassa kuin pikkutyöt ennen kotioloissa. Mitä siitä pitäisi ajatella? Onko se vapautumisen mittari, skandinaavisen naisen vastaisku burkha-kulttuureille? Kertooko se jotain talouden tilanteesta: ei ole varaa vaatteisiin? Vai onko tämä taas yksi osoitus infantiilista länsimaisesta kulttuurista, jossa aikuiset taantuvat lapsen asteelle?⁷⁴⁰

Kuten Nykänen toteaa, legginsit ovat äärimmäisen mukava vaatekappale useimpiin housuihin tai hameisiin verrattuna, joten kyseessä voi tosiaan olla eräänlainen vapautumisen mittari samalla tavalla kuin luopuminen puristavista korseteista tai rintaliiveistä. Housujen tapaan käytettyjä legginsijä pidetään kuitenkin monissa yhteyksissä tyyliä. Leggings-muodin tyylikkyydestä ja imarteleavuudesta – tai pikemminkin näiden ominaisuuksien puutteesta – on virinnyt jopa pienimuotoisen kansalaisliikkeen tapainen kampanja ”Leggings are NOT pants”, joka vastustaa legginsien käyttämistä ilman takapuolen peittävää vaatekappaletta.⁷⁴¹ Kuitenkin myös naisten housujen käyttöä vastustettiin aluksi niiden epäimarteleavuuden vuoksi, sillä lantiota pidettiin naisten rumimpana ruumiinosana, jota ei sopinut korostaa.⁷⁴² Naisten housuista on alun vastustuksesta huolimatta tullut kuitenkin tavallisia arkivaatteita.

Lasten pukeutumisen vaikutteiden leviäminen aikuisten muotiin voi olla osoitus siitä, että lapsenomaisuutta ja lapsuutta arvostetaan yhä enemmän, jolloin myös aiemmin vain lapsuuteen liittyvää pukeutumista pidetään tavoiteltavana. Käsitteellä *Gesunkenes Kulturgut* on kuvattu kulttuuristen vaikutteiden leviämistä ylemmiltä luokilta kansan pariin.⁷⁴³ Vaatemuodissa tämä ylhäältä alas valumista kuvaava *trickle down* -teoria on kuitenkin kumottu, sillä muotipiirteitä on omaksuttu säätyläisiltä kansan pukeutumiseen valikoiden, ja etenkin 1900-luvulla vaikutteet ovat levinneet myös toiseen suuntaan, kuten nuorison katutyylisiä huippumuotiin.⁷⁴⁴ Näyttää siltä, että sama koskee myös lapsuutta ja aikuisuutta: vaikutteet vaatemuodissa leviävät ei vain aikuisilta lapsille, vaan myös lapsilta aikuisille. Leggingsien käyttämisen yleistymiseen liittyy myös ajanmukainen urheilumuoti: esimerkiksi lenkkeilijät suosivat tiukkoja, sukkahousujen näköisiä juoksutrikooita, joita näkee myös muualla kuin lenkkipoluilla tai liikuntasaleilla. Opettajien pukeutumista tutkineen Marjo Kamilan mukaan työasuun liittyviä, esimerkiksi siveellisyyteen ja sukupuoleen liittyviä sääntöjä on edelleen, mutta myös persoonallista ilmaisu sallitaan opettajillekin yhä enemmän.⁷⁴⁵ Paitsi lastenvaatteiden leviämisestä aikuisten käyttöön, legginsien suo-

740 Nykänen 2011, D7.

741 Esimerkiksi vuonna 2009 perustettu Facebookin Leggings are not pants -yhteisö (www.facebook.com/The-RealLANP) oli kerännyt vuoden 2014 loppupuolella 351 884 tykkäystä eri puolilta maailmaa. Myös Qatarin valtio aloitti keväällä 2014 turisteille suunnatun kampanjan, jossa ohjeistettiin maassa sopivaan pukeutumiseen. Painetuissa lentolehtisissä kehoitettiin turisteja verhoamaan olkapäiden ja polvien välinen alue sopivilla vaatteilla. Housut ovat sallittuja, mutta ohjeissa huomautetaan, että ”leggings are not pants”. (Ks. O’Neill 2014.)

742 Turunen 2011, 317–326.

743 Lehtonen 2005, 14; ks. myös esim. Vuoristo 1978.

744 Turunen 2011, 36–37; Lönnqvist 1976; Taylor, L. 2002, 201–205.

745 Kamila 2012.

sio kertoo myös pukeutumiseen liittyvien sääntöjen höllentymisestä sekä työasun ja vapaa-ajan pukeutumisen välisen eron hälvenemisestä.

PUHTAUS JA SIISTEYS

Puhtauden ja siisteyden saarella keskitytään puhtauden, hygienian sekä siistin ja tilanteeseen sopivan ulkomuodon keskeisyyteen lasten pukemiseen liittyvässä keskustelussa. Miten nykylapset suhtautuvat likaan ja rikkinäisiin vaatteisiin? Miten lika tulee esiin museokokoelmissa? Tähän teemaan kuuluvat myös juhlapukeutumiseen liittyvät kysymykset, joita käsittelen paitsi lasten omien juhlapukumieltyymysten, myös museokokoelmissa olevien juhlavaatteiden, kuten merimiespuseron ja vaaleanpunaisen silkkimekon avulla.

Ehdotonta puhtautta ja hyvää hygieniaa

1800-luvun lopulla alettiin entistä enemmän kiinnittämään huomiota ihmisten henkilökohtaiseen puhtauteen ja siisteyteen. Raittiusliike, Martta-järjestö, naistenlehdet ja koululaitos valistivat kansaa likaisuuden häpeällisyydestä ja siitä, miten se osoitti sivistymättömyyttä.⁷⁴⁶ Lapsiin liittyvä puhtauden ihanne on ollut yhteydessä siveytystä ja kunniallisuutta korostavaan kasvatukseen ja käsitykseen lasten viattomasta puhtaudesta.⁷⁴⁷ Hygienia oli etenkin 1930-luvun avainsana, jonka avulla haluttiin siivota epäpuhtaat ja häiritsevät ainekset pois ja saavuttaa ”hyvän” ja ”normaalin” ihanteet. Paitsi ruumiin puhtaudesta ja tautien, kuten tuberkuloosin ehkäisystä⁷⁴⁸, puhuttiin myös yhteiskuntahygieniasta. Hygieniaan vetoamalla myös sosiaaliset ihanteet ja normit pyrittiin perustelemaan tieteellä.⁷⁴⁹

Puhtauteen liittyvä valistus on ollut keskeinen teema sekä lastenhoito-oppaissa että kättilöiden ja terveydenhoitajien työssä. Etenkin 1900-luvun alun lastenhoito-oppaissa käytiin perusteellisesti läpi vaatteiden säännöllistä pesemistä ja puhtaana pitämistä. Lastenlääkäri Armas Ruotsalainen kehotti vaihtamaan lapsen kapalukset joka kerta kun häntä ruokittiin tai kun hänen huomattiin makaavan märissään ja muut vaatteet kerran päivässä, mieluiten iltaisin kylvyn jälkeen.⁷⁵⁰ Vaatteita täytyi paitsi vaihtaa, myös pestä säännöllisesti ja tunnollisesti, ”ei vain päällisin puolin, kuten usein näkee”.⁷⁵¹ Vielä 1900-luvun puolivälin tienoilla puhtaus oli yksi lastenhoito-oppaiden tärkeimmistä teemoista. Tartuntatautien, ihosairauksien ja täiden ehkäisy oli arkipäi-

746 Sipilä 2012, 222–225, 229–231.

747 Vänskä 2012, 85–86.

748 Ks. Jauho 2007.

749 Turunen 2011, 286; Lönnqvist 2008, 74–77. ”Lian logiikasta” ja siihen liittyvästä sosiaalisesta hygienista ks. myös Tiili 2016, 140–149.

750 Ruotsalainen 1915, 46–47.

751 Ruotsalainen 1915, 48–49.

vää. Ehdoton ihon puhtaana pitäminen oli oppaiden mukaan ainoa keino karkottaa rakkulat, näppylät, ruvet, paiseet, ihottumat, matoruvet ja muut iholla ilmenevät sairaudet. Terveyden tärkeimmät hoitokeinot olivat puhtauden lisäksi sopiva vaatetus, raitis ilma huoneessa, säännöllinen ulkonaolo, aurinko- ja ilmakylyt sekä normaali ravitsemustila.⁷⁵² Siisteys oli olennaista myös lapsen lähiympäristössä.⁷⁵³ Kuten sosiologi Mikko Jauho on todennut, etenkin tuberkuloosin lääketieteellinen ehkäisytyö latasi sotien välisen ajan lasten terveyttä ja kotien puhtautta käsittelevän keskustelun ja vaikutti voimakkaasti kotien hygienisointiin sekä äitiys- ja lapsivalistukseen.⁷⁵⁴

Myös muistitietoaineiston perusteella taistelu hygieniasta kävi ankarana etenkin 1920–1930-luvuilla. Kätilöt vaativat ehdotonta puhtautta ja siisteystä koteihin sekä puhtaita lakanoita ja vaatteita niin äidille kuin lapselle. Nämä vaatimukset koettiin kuitenkin monesti mahdottomiksi toteuttaa tai suorastaan naurettavaksi herraste-luksi. Kätilöitä pidettiin usein pikkumaisen siisteinä ja arvostelemina.⁷⁵⁵ Usein kätilöt hoitivat vielä 1900-luvun puolivälissä synnytyksiä lastensaajien omissa kodeissa etenkin maaseudulla. Yleensä he olivat varautuneet puhtailla rievuilla tai lakanalla mennessään hoitamaan kotisyntyisiä köyhiin perheisiin: näin he voisivat kääriä vastasyntyneen lapsen puhtaaseen kankaaseen. Tässä kuitenkin törmäsivät yhteen koulutettujen kätilöiden ja maalla asuvien äitien erilaiset maailmat ja etenkin erilaiset käsitykset puhtaudesta. Kansan parissa vastasyntynyt lapsi oli tapana kietoa isän tai äidin käyttämään, pesemättömään paitaan, koska sen uskottiin vahvistavan vanhemman ja lapsen välistä sidosta.⁷⁵⁶ Vanhemman pitämät ja likaamat vaatteet suojasivat uskomusten mukaan myös noituudelta ja pahalta silmältä. Likaisilla vaatteilla oli siis maagisia merkityksiä.⁷⁵⁷ Kätilöt taas pitivät tärkeänä sitä, että lapsi puettiin puhtaisiin ja pestyihin kankaisiin, joten se mikä heidän silmissään oli epähygienistä, saattoi äitien silmissä olla täysin tarkoituksenmukaista ja oikea tapa toimia. Lapsen kietominen puhtaaseen kankaaseen hyvää tarkoittavan kätilön toimesta saattoi olla rituaalisesta näkökulmasta paha kömmähdys, joka aiheutti eripuraa ja mielipahaa.⁷⁵⁸

1950-luvulla hygieniakeskustelu alkoi väistyä lastenhoito-oppaista. Sen sijaan mainitaan usein vaatteiden helppohoitoisuuden tärkeys. Näkökulma on käytännöllinen ja liittyy vaatehuollon järjestämisen helppouteen, ei entisellä tavalla terveyteen ja tartuntatautien ehkäisyyn.⁷⁵⁹ Vielä Anna Wahlgrenin Lapsikirjassa vuodelta 1983 hygienia luetaan vastasyntyneen vauvan hoidossa tarpeellisiin ”perustarvikkeisiin”. Wahlgren

752 Sinervo 1946, 72–73.

753 Lastenhuoneessa tuli välttää pehmeitä mattoja, pehmustettuja huonekaluja, oviverhoja ja muita pölynkerääjiä, ja seinä- ja lattiamateriaalien piti olla helposti pestäviä. Lapsen vuoteessa oli vältettävä peittoja, sillä ”niitä on vaikea pitää puhtaina”. Peittojen sijaan vuodevaatteisiin kuului yksi tai kaksi huopaa. (Herlitz 1946, 125–126.) Lastenhuoneen lattia piti ohjeiden mukaan pestä huolellisesti joka päivä, ja samoin tomut oli pyyhittävä kostealla ja kuivalla rievulla (Sinervo 1946, 70).

754 Jauho 2007, 136–138, 145–146.

755 Helsti 2000, 348–350.

756 Utriainen 2006, 11.

757 Vaatteisiin liittyvästä magiasta ks. Lönnqvist 2008, 139–143.

758 Helsti 2000, 304–316; Lönnqvist 1972, 296–305.

759 Esim. Hallmann 1957, 91; Heiniö 1959, 89.

käskee pitämään kodin puhtaana, varsinkin lattiat, ja pesemään kädet ennen vastasyntyneen koskettamista. Nämä ohjeet koskevat nimenomaan perheitä, joissa on vastasyntynyt: silloin kodin on oltava ehdottoman puhdas. Vastasyntyneen napatyngän huolelliseen hoitoon ja desinfiointiin sekä vauvan alapesuun ja rutiininomaiseen iltapesuun eli ”suurhoitoon” Wahlgren antaa hyvin yksityiskohtaiset ohjeet – niska-poimuja, silmänrähmää ja varpaanvälejä unohtamatta.⁷⁶⁰ Vaatteiden puhtaudesta ei erikseen puhuta muuten kuin vaippojen osalta. Pyykinpesuun ei 1980–2000-lukujen muuten kovin yksityiskohtaisissa oppaissa enää puututa. Oletus on, että kaikilla on pyykinpesukone.⁷⁶¹ Koska hygieniää ja puhtautta on pidetty tärkeänä osana lastenhoitoa ja pukemista, on lapsilla suosittu helposti pestäviä, nopeasti kuivuvia ja vaatehuollon kannalta käytännöllisiä vaatteita.⁷⁶²

Lika ja lapset

- Sinun on varottava tätä leninkiä, minä sanoin Kerstille, vaikka hän ei vielä ymmärräkään, mitä hänelle sanotaan. Ja se näkyi totisesti. Ettei hän ymmärrä mitä hänelle sanotaan, tarkoitan.
- Hei, hei, hän sanoi ja juoksi suoraan hellaa vasten ja sai suuren nokitahrin leninkiinsä. Me harjasimme sen pois niin hyvin kuin mahdollista mutta erikoisen hyvin se ei lähtenyt. [---] Leninki ei ollut enää valkoinen, vaan vihreä; valkeaa näkyi vain sellaisissa paikoissa, mihin hän ei ollut onnistunut kaatamaan pinaattia tai mehukeittoa.⁷⁶³

Kun Melukylän Liisa ja Anna hoitavat vauva-ikäistä Kerstiä, he joutuvat toteamaan, että lastenvaatteiden puhtaana pitäminen on vaikeaa – jopa mahdotonta. Puhtauden määrittely on kuitenkin kulttuuri- ja tilannesidonnaista. Lika on määritelty vääräksi aineeksi väärässä paikassa, mutta rajat vedetään eri kulttuureissa ja tilanteissa eri kohtiin.⁷⁶⁴ Pinaatti tai mehukeitto eivät ole lautasella likaa, mutta Kerstin mekkoon siirtyneinä kyllä. Lian käsittäminen on muuttunut myös ajan myötä: nykyisin puhtaana vaatteena pidetään usein vastapestyä vaatetta, kun taas esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella se tarkoitti vaatetta, jossa ei ollut häiritsevästi näkyvää tai haisevaa likaa.⁷⁶⁵ Lastenhoito-oppaissa on korostettu toisaalta rationaalisen ja tieteellisen lastenhoidon hengessä hygienian ja puhtauden tärkeyttä, mutta toisaalta myös sitä, että etenkin pikkulasten *täytyy* saada liata itsensä. Leikkiä pidetään lapsen etuoikeutena tai jopa velvollisuutena, eivätkä vaatteet ja niiden siistinä ja puhtaana pitäminen saa estää

760 Wahlgren 1983, 59, 60–62, 65.

761 Esim. Spock & Parker 2003; Gyldén 2004, 156–158. Vuoden 2009 Suomalaisessa vauvakirjassa mainitaan tosin, että kestovaippoja ei enää nykyisin juuri liotella, vaan vaipat laitetaan odottamaan pesua mahdollisimman ilmastavasti kannelliseen koriin, ja vaippapyykki pestään 60 asteessa vähintään joka toinen päivä, ja halutessaan vaipat voi silloin tällöin keittopestä 95 asteessa (Gyldén & Katajamäki 2009, 172).

762 Ks. Sipilä 2012, 218.

763 Lindgren 2000c, 305–306.

764 Sipilä 2012, 216; Douglas 2000, 85–86.

765 Sipilä 2012, 218, 221.

lapsen leikkiä ja itseilmaisua⁷⁶⁶. Lika on siis myös hyvästä, kunhan se on väliaikaista ja poispestävää. Vanhempien täytyy varustaa lapset vaatteilla, joita ei tarvitse varoa, vaan jotka on helppo pestä ja huoltaa.

Toisaalta myös lapset itse määrittelevät lian eri tavalla kuin aikuiset. Psykologi Mary Shaw Ryanin mukaan 3–6-vuotiaiden lasten mielestä vaatteiden siisteydellä tai puhtaudella ei ole mitään merkitystä.⁷⁶⁷ Myös useimmat haastattelemiini lapset suhtautuivat likaan melko huolettomasti. Kun kysyin lasten omiin vaatteisiin tulevista tahroista, lapset yleensä totesivat, että lika ei haittaa. Jotkut kertoivat, että heidän äitinsä on näissä asioissa kovin tarkka, ja että äiti haluaa laittaa vaatteet heti pesuun, kun niihin tulee pieniäkin tahroja. Heitä itseään haittaa vain, jos tahra on iso ”jättitahra”⁷⁶⁸ tai vaatteet ovat yltä ja päältä aivan kurassa, mutta pienistä tahroista ei ole väliä.

Päivi: Tässä on tällainen hame, johon on tullut tahra. Haittaakse jos vaatteissa on likaa?

Aada: Äitii haittaa.

Päivi: Haittaako sua?

Aada: Ei. Mutta äitii haittaa jos mulla on joku tahra. NÄIN pieni tahra [näyttää sormilla ihan pientä] niin äiti joutuu pesee sen.

Päivi: Käskeekö se heti sit vaihtaa heti sen vaateen?

Aada: Joo.⁷⁶⁹

Suurin osa lapsista suhtautui likaan hyvin pragmaattisesti, kuten Ilmari ja Lola, jotka sanoivat, että tahrat eivät haittaa, koska sitten vaatteet vain pestään ja sillä siisti.⁷⁷⁰ Näytin lapsille myös sellaisia museokokoelmissa olevien vaatteiden kuvia, joissa oli likaa ja tahroja. Lapset lähinnä kohauttivat niille olkiaan, eivätkä ne juuri hetkauttaneet lapsia. Kanerva totesi vain, että ”pitää panna pesukoneeseen tuollainen, koska tuolla on tahra”⁷⁷¹ Feng osasi kertoa, että valkoiset vaatteet ovat epäkäytännöllisiä, koska ne tulevat helposti likaisiksi. Hän tiesi myös, että jotkut tahrat eivät lähde pesussa, ja se on harmi:

Päivi: Haittaako jos vaate menee likaiseksi?

Feng: Ei. Mutta jos mustikkajogurttia, niin sit se on tahra. Mulla oli yks pitkähihainen turkoosi paita, niin siihen tuli tähän johonkin mustikkajogurttia. Sitä ei saa enää siitä pois. [Puhuu haikeasti, surullisena.]⁷⁷²

766 Hygienian tärkeydestä ja toisaalta leikkivän lapsen ihanteesta ks. myös Berggren Torell 2007.

767 Ryan 1966.

768 TYKL/SPA/1189c.

769 TYKL/SPA/1189d.

770 TYKL/SPA/1189d; TYKL/SPA/1189g.

771 TYKL/SPA/1189i.

772 TYKL/SPA/1189f.

Vastapestykin vaate on siis myös lasten mielestä likainen, jos siihen jää pysyvä tahra.⁷⁷³ Erityisesti lapsia kuitenkin haittaa, jos vaate kastuu tai alkaa haista. Silloin vaate vaihdetaan puhtaaseen ja kuivaan.⁷⁷⁴ Etenkin maitotahrat mainittiin niiden hajun takia:

Saimi: No on mullakin ollu joskus ihan pikku tahra, esim jos se on vähän tummempi, niin ei se haittaa. Mutta jos siihen on tullu vaikka maitoo, niin sit se alkaa haista. Sit se on vähän ikävämpää.⁷⁷⁵

Likaisuus koetaan voimakkaammin, jos havainto tehdään useiden aistien kautta. Pajojen hajujen kammoksuminen on myötäsintyistä, sillä niillä on suora yhteys fyysiseen terveyteen.⁷⁷⁶ Märkä vaate tuntuu epämiellyttävältä, samoin kuin haiseva vaate. Lasissa maito on juomaa, mutta vaatteessa siitä tulee haisevaa likaa.⁷⁷⁷ Haju on hyvin voimakkaasti vaikuttava aisti, ja sen on todettu monissa tilanteissa peittoavan esimerkiksi näön kautta tehdyt havainnot.⁷⁷⁸ Vaikka maitotahra ei välttämättä ole näkyvää likaa, se on likaisempi kuin moni muu tahra, koska siihen liittyy epämiellyttävä haju.

7-vuotias Niilo sekä hänen vanavedessään 6-vuotias Feng suhtautuivat hyvin voimakkaasti kuvaan likaisen näköisestä jumppapuvusta. Uimapukumallisessa voimistelupuvussa oli tahroja myös haaraosassa, mikä ällötti Niiloa.

[Niilo nauraa. Myös Feng yhtyy nauruun.]

Päivi: Mikä siinä naurattaa?

Niilo: Mitä toi on?

Feng: Onks toi pissaa? Vai jotain likaa.

Niilo: Onks toi pissannut housuunsa? YÄÄÄK!

[Niiloa naurattaa.]

Niilon lisäksi myös muutama muu lapsi kiinnitti kuvan likaan huomiota. Kaikki kuitenkin eivät, edes silloin, kun otin lian puheeksi. Valma piti puvusta, ennen kuin mainitsin siinä olevat tahrat. Sen jälkeen puku inhotti häntä.

Valma: Toi sopii ihan mainiosti.

Päivi: Haittaaks siinä se, että siinäkin on vähän tahroja?

Saimi: No kyl se vähän haittaa, jos on jossain jumpassa ja niitä on ihan joka puolella.

[---]

Valma: Mikä toi on?

Saimi: Siinä on jotain likaa.

[Hiljaisuus.]

773 Ks. Sipilä 2012, 218, 221.

774 TYKL/SPA/1189b.

775 TYKL/SPA/1189c.

776 Smith 2007, 59–60.

777 Ks. Douglas 2000, 85–86.

778 Classen 1993, 7–8; Smith 2007, 59–65.

Päivi: Onkse ällöttävää?

Saimi: No on, ei tolla vois mennä mihinkään jumppaan.

Valma: Se näyttää siltä että se on jotakin pissaa. Ja sit tässä ois jotakin oksennusta.

Saimi: Nii ja sit kun tää on vähän ällön näkönen.⁷⁷⁹

Vaikka ruumiin eritteisiin liittyvän lian epämiellyttävyyttä liittyy niiden yhteyteen fyysisen terveyden kanssa,⁷⁸⁰ likaan liittyy myös sosiaalisen siisteyden merkityksiä. Käsitteetieteilijä Outi Sipilä on todennut, että sekä lasten että aikuisten esiliinoihin on liitetty puhtauden ja siisteyden käsitteet. Esiliinaan liitettynä tämä käsitepari tarkoitti hyvin valmistettua, huolellisesti hoidettua ja ulkoiselta olemukseltaan moitteetonta, mutta myös moraalisesti nuhteetonta ja hyvätapaista ihannetta. Naisen tai tytön esiliinan puhtaus tai likaisuus rinnastettiin käyttäjän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin.⁷⁸¹ Lastenvaatteiden puhtaus taas on lastenhoito-oppaissa liitetty lapsen vanhempien kunnollisuuteen.⁷⁸² Saimia tuntui haittaavan erityisesti ajatus jumppaan menemisestä likaisessa puvussa. Hänellä oli selkeä käsitys siitä, että julkisella paikalla pitää olla siisteissä ja puhtaissa vaatteissa.⁷⁸³ Useimmat lapset eivät vielä tuoneet tätä ajatusta esille – useimpien mielestä äidit olivat turhankin tarkkoja vaatteiden puhtaudesta. 7-vuotiaalle Saimille oli kuitenkin jo syntynyt käsitys siitä, että kotona voi pukeutua huolettomammin kuin julkisella paikalla.

Rikkinäiset vaatteet

Päivi: Haittaaks teitä, jos teidän omista vaatteista on reikiä? [---]

Veeti: No mua haittaa, kun sitten jos mä meen talvella lumihankeen, niin sit mä kastun!⁷⁸⁴

Vaatteissa oleviin reikiin ja rikkinäisiin vaatteisiin lapset suhtautuivat käytännöllisesti. Ennen kaikkea heille tuli mieleen se, että etenkin ulkoleikeissä reiästä pääsee iholle ja alla oleviin vaatteisiin vettä, likaa ja kuraa. Se ärsyttää, koska se tuntuu epämiellyttävältä, ei varsinaisesti epäsiisteyden vuoksi. Esimerkiksi housun polvessa oleva reikä haittaa siksi, että paljaaseen polveen sattuu kaatuessa enemmän kuin kankaan suojaamaan ihoon.⁷⁸⁵ Ehjä, puhdas ja mielellään uusi vaate on monien lasten mielestä myös kaunis vaate.

Päivi: Tämä on aika vanha mekko. Mitä te ootte tästä mieltä?

Lola: Se on aika hieno.

779 TYKL/SPA/1189c.

780 Esim. Smith 2007, 60.

781 Sipilä 2012, 215–217.

782 Sipilä 2012, 231.

783 Ks. Sipilä 2012, 217.

784 TYKL/SPA/1189i.

785 TYKL/SPA/1189d.

Janette: Koska se on niin vanha, niin sitten se näyttää rumalta, jos se ois uusi, niin sitten se näyttäis näitimmältä.

Päivi: Miks vanha näyttää rumalta?

Janette: Koska siinä on paljon likaa. Ja siinä on paljon tommosia reikiä. Kato Lola tossa on tommosen reikä, ja tossa.

Päivi: Siis jos tämmösessä mekossa on reikiä ja likaa niin sit se ei oo enää hieno.

Lola & Janette: Niin.

Päivi: Mut muuten se ois hyvä.

Lola & Janette: Joo.⁷⁸⁶

Lapset keskustelivat rikkinäisistä vaatteista keskenään eloisesti. Feng reagoi hyvin myötätuntoisesti kuullessaan, että Niilolla oli ollut reikä kengänpohjassa:

Niilo: Mulla on ollu kengässä sellanen tosi iso reikä. Kengänpohjassa.

Feng: Voi ei! Toivottavasti ei tuu hiekkaa siihen sisälle!

Niilo: Se oli niin tyhmä, kun oli kengässä niin iso reikä, kengänpohjassa. Siit tuli vettä.

Päivi: Mitä sit tehtiin kun sun kengänpohjassa oli reikä?

Niilo: Ostettiin uudet.⁷⁸⁷

Reikiin liittyvät epämiellyttävät aistikokemukset lisäsivät reiän ikävyyttä, aivan kuten haiseva tai märkä lika on lasten mielestä kategorisesti pahempaa kuin muu lika. Kulutuskulttuurin omaksuminen tuli myös ilmi. Rikkinäisten kenkien ja vaatteiden tilalle ostetaan uudet, ja vanhat joutavat roskeen.⁷⁸⁸ Toki lasten puheista tuli myös ilmi, että toisinaan rikkinäisiä vaatteita ja revenneitä pehmoeläimiä korjataan kotona.⁷⁸⁹ Saimi kertoi, että pieniä reikiä ei välttämättä edes korjata, vaan ne saavat vain olla, ”mut jos on joku ton pituinen reikä [näyttää käsillä noin 20 cm], niinku joskus mun vaatteissa on, niin sit mä vaan heitän ne roskeen”.⁷⁹⁰ Pienet reiät eivät lapsia haittaa, eivätkä reiät kerro nykylapsille köyhyydestä, vaan ne ovat toisinaan jopa muodikkaita ja tavoiteltavia. Rikkinäiset vaatteet voivat lasten mielestä olla myös osoitus hurjasta luonteesta ja jonkinlaisesta kunniakkaasta rasavilleydestä.

Päivi: Haittaaks teitä, jos teidän omissa vaatteissa on reikiä? [---]

Thomas: Ei haittaa, koska sitten ne on hurjan näkösiä!⁷⁹¹

786 TYKL/SPA/1189e.

787 TYKL/SPA/1189f.

788 TYKL/SPA/1189f.

789 TYKL/SPA/1189d.

790 TYKL/SPA/1189c.

791 TYKL/SPA/1189i.

Monien lasten mielestä reiät sopivat paremmin pojille kuin tytöille, tai ovat jopa merkki siitä, että kuvassa olevat housut ovat poikien housut.⁷⁹² Vaikka reiät usein yhdistettiin poikiin⁷⁹³, myös hyvin tyttömäinen ja tyttömäisistä vaatteista kiinnostunut Valma rehenteli rei'illä. Hän kehuskeli selvästi ylpeänä saavutuksestaan: ”Mulla on ollut tosi semmonen [vaate], siinä oli aivan kuinka monta reikää, siinä oli kakstoista reikää!”⁷⁹⁴ Reikien aikaansaaminen tuntui olevan jopa jonkinlainen kunnia-asia. Se kertoi siitä, että leikitty on! Suhtautuminen rikkinäisiin vaatteisiin on esimerkki siitä, miten eri tavalla lapset ja aikuiset näkevät materiaaliseen kulttuuriin liittyviä merkityksiä. Lapsille housunpolvessa olevan reiän hienous ei välttämättä liity muotiin, kuten vaikka nuorisomuodissa näkyvät revityt farkut. Kyseessä on saavutus, joka on saatu aikaan viltillä leikeillä ja rohkealla riehumisella. Huonoja vaatteita pidetään puutteen symbolina, minkä esimerkiksi Ildikó Lehtinen on tuonut esiin nälkävuosiin liittyvien neuvostovenäläisten vaatteiden yhteydessä.⁷⁹⁵ Arkielämän rikkinäisiin vaatteisiin ei haastatteleminen lasten mielessä kuitenkaan yhdistynyt köyhyyttä eikä häpeää. Reiät voivat olla lapsille merkki tavoiteltavasta villeydestä, lähes sankaruudesta.

Museoesineen lika ja haju

Museokokoelmissa olevat esineet ovat useimmiten käytettyjä ja joskus ne ovat myös likaisia tai rikkinäisiä. Ruudullinen asu, jossa on tahra (s. 147), ei hetkauttanut haastattelemani lapsia, mutta minusta se on kiinnostava. Minulle tästä kankaasta tulee mieleen joulu. Se johtuu varmaankin väreistä: tytön hame ja pusero on tehty ruutukuosisesta kankaasta, jossa on kirkkaanpunaista ja tummaa vihreää sekä vähän valkoista. Omassa lapsuudessani 1980-luvulla tätä väriyhdistelmää näki joulupöytäliinoissa ja muissa jouluteksteileissä. Toisaalta kyse on hyvin perinteisestä ruutukuosisesta, jonka väreillä ei ole mitään tekemistä joulun kanssa. Paljastan oman jouluassosiaationi heti aluksi, sillä en ole varma, mihin lokeroon se täytyisi sijoittaa. Perustuuko se omaan henkilökohtaiseen muistooni jostakin tietystä joulutekstistä, jota en kuitenkaan pysty tavoittamaan selkeänä muistona ja esineenä? Liittyykö se omien 1980-lukulaisien lapsuuteni joulujen väri- ja kuosimaailmaan? Onko se hiljaista tietoa, suomalaisessa kulttuurissa kasvaneen, 1970-luvun lopulla syntyneen mielikuva ja tulkinta, ja onko se olennaista tätä esinettä tarkasteltaessa? Onko miellelyhtymäni jouluun esiin tulon kannalta taakka vai onko se olennaista?⁷⁹⁶

Myös puvun malli saa minut ajattelemaan koulun joulujuhlia. Asuun kuuluu edestä napitettava, pitkähihainen pusero, jossa on pyöreät kaulukset ja etuhelmassa poikisaumaan piilotetut taskut. Hame on runsaasti laskostettu, mutta ainakaan nykyisessä olomuodossaan laskoksia ei ole silitetty vekeille, vaan ne laskeutuvat vapaasti. Ha-

792 TYKL/SPA/1189h.

793 Maskuliinisuuden ilmaisusta kouluikäisten poikien vaatteissa ks. Swain 2002, 58–61.

794 TYKL/SPA/1189c.

795 Lehtinen 2016, 157–164.

796 Ks. Aikasalo 2005b; Uotinen 2010, 86–87.

meessa on olkaimet. Asu on peräisin 1950-luvulta, jolloin ruutukuusi oli suosittua lastenvaatteissa. Se on kotitekoinen ja melko tyyppillinen tytön puku. Onko 1980-luvun lapsuuteen perustuva mielikuva koulun joulujuhlista relevantti 1950-luvun vaatteita tutkittaessa? 2000-luvulla syntyneet lapset eivät olleet tästä vaatteesta kiinnostuneita. Osa piti sen väristä ja ruutukuosista, osa taas ei, mutta yleensä ottaen se ei herättänyt kenessäkään voimakkaita reaktioita suuntaan eikä toiseen.

Hameessa on edessä melko iso, valkoinen tahra. Haastattelemani lapset eivät olleet siitäkään juuri mitään mieltä, mutta minua se kiinnostaa. Miksi hametta ei ole pesty ennen museon kokoelmiin lahjoittamista? Tahra näyttää sellaiselta, että sen poistaminen ei olisi hankalaa. Nyt sitä tuskin enää poistetaan – tahrasta on tullut osa hameen tarinaa ja olemusta, osa sen museohistoriaa.⁷⁹⁷ Se näyttää maidolta, piimältä tai ehkä jäätelöltä. Milloin se tuli? Miksi hametta ei ole pesty? Voiko tahra kuitenkin olla liimaa tai jotakin muuta sellaista, jota ei saa tavallisessa pesussa pois? Museoesineitä käsitellessä likaan ja tuoksuihin törmää usein, ja joskus kokoelmissa olevat vaatteet haisevat, ja niiden käsittely saattaa olla epämiellyttävää. Tämä vaate ei kuitenkaan haise erityisen pahalle, lähinnä tunkkaiselle. Hajut ja tuoksut herättävät usein eloisia, emotionaalisesti latautuneita muistoja,⁷⁹⁸ ja ne liittyvät voimakkaasti esimerkiksi luokkaan, toiseuteen ja rotuun pohjautuviin erotteluihin.⁷⁹⁹ Menneisyyteen liittyvien esineiden tuoksu on vaikeasti määriteltävissä, koska niihin liittyvät tuoksut liittyvät aikaan ja kuuluvat johonkin, mitä ei enää ole. Museokokoelmien maailmassa hien tai ruumiillisen lian haju on yleensä intiimiksi ja yksityiseksi jäävä kokemus, jota ei ole tapana kirjata esimerkiksi esineen luettelointitietoihin. Esineen fyysisen olomuodon, käytön jälkien ja materiaalien tarkastelua pidetään kuitenkin osana esineiden tutkimista,⁸⁰⁰ ja myös museoiden luetteloinnissa pidetään olennaisena materiaalien määrittystä ja esineen sanallista kuvausta.⁸⁰¹ Jos likaa ei poisteta, se on osa esineen olemusta. Hajuun liittyvät aistielämykset ovat myös osa esineen ja sitä tarkastelevan ihmisen välistä vuorovaikutusta.⁸⁰² Hajut ja tahrat ovat hyvin inhimillisiä, ja hameessa oleva tahra tekee ruudullisesta puvusta todellisen ja ihmisen arkeen integroituvan esineen. Asua on käytetty. Siinä on viesti ihmiseltä ihmiselle. Tätä asua on käyttänyt lapsi, joka likasi hameensa.

Pyhäpuvut, juhlavaatteet ja hyvin puetut lapset

Röyhelöitä ja kravatteja

Museokokoelmissa on melko runsaasti juhlavaatteita; etenkin ylempien sosiaalisten ryhmien taitavasti valmistettuja silkki- ja samettipukuja sekä esimerkiksi porvarilli-

797 Ambrose & Paine 2012, 190–192.

798 Korkiakangas 2001, 89.

799 Smith 2007, 65–66, 70.

800 Ambrose & Paine 2012, 190–192; Caple 2006, 8–12, 21–22.

801 Heinonen & Lahti 2001, 90–93; Caple 2006, 21.

802 Ks. Dudley 2010.

seen lastenmuotiin liittyviä merimiesasuja, joista enemmän jäljempänä. ”Eipä niitä ollu erikseen pyhäpukuja”,⁸⁰³ kirjoittaa taas iisalmelainen vastaaja lasten juhlaaateista 1910–1920-luvuilla. Monet muutkin kyselyvastaajat kertoivat, että vain rikkailla oli useita vaatekertoja, kun taas ”köyhien lapsella oli ainoa puku päällään”.⁸⁰⁴ Tällaista todellisuutta museokokoelmiin ei ole saatu tallennettua. Toisaalta monet kuitenkin muistavat, että mahdollisuuksien mukaan pyhänä, kyläillessä, koulun päättäjaisissä, kinkereissä sekä jouluna ja juhannuksena pyrittiin pukeutumaan paremmin, kukin varojensa mukaan. Vaatteita säästettiin ja pidettiin hyvin, jotta pyhänä olisi ollut jotain parempaa päälle pantavaa.⁸⁰⁵ Juhlissa ja muissa vastaavissa tilanteissa oli tärkeää olla siisti ja esiintyä edukseen. Tämä liittyy puhtauden ja siisteyden sosiaalisiin ja tilannesidonnaisiin määrittelyihin: vierailulle lähtiessä vaatteiden tuli olla puhtaampia kuin kotona tai vierailulta kotiin tultaessa.⁸⁰⁶ Arki- ja juhlaaatteiden malleissa ei välttämättä ollut juuri eroja, mutta juhlaaatteet olivat useammin uusia ja vähemmän käytettyjä, ja tyttöjen juhla-asuissa käytettiin enemmän pitsejä, brodyyreja ja röyhe-
löitä.

Pikkutyttöjen esiliinat [---] olivat rypytyttyjä ja rimsullisia, niissä oli koristeena pitsiä ja brodyyria varsinkin niissä esiliinoissa, joita käytettiin juhla-asuna. Tietysti tämä asia riippui vanhempien varallisuudesta.⁸⁰⁷

Juhlavia tilaisuuksia haluttiin kunnioittaa ja nostaa arjen yläpuolelle normaalia siistimmällä ja kauniimmalla pukeutumisella, silloinkin kun varallisuutta ei ollut paljon. Toini-Inkeri Kaukosen mukaan kansanomaisessa pukeutumiskulttuurissa kirkkomatkat ja varsinkin tietyt juhlapyhät olivat tilaisuuksia, joihin pyrittiin pukeutumaan juhlaaatteisiin. Kirkkomatkat olivat tärkeitä sosiaalisia tilaisuuksia ja nuorisolle tapaamis- ja seurustelumahdollisuuksia. Huoliteltuun ja koreaankin olemukseen kiinnitettiin siksi huomiota. Myös häät, kylätanssit, illanvietot, markkinamatkat ja muut pidot olivat syitä pukeutua arkivaatteita parempiin asuihin.⁸⁰⁸ Astrid Lindgren kuvailee tyttöjen juhlaeleganssia kertoessaan Melukylän lasten matkasta koulun kevättutkintoon:

Mutta mennessämme seuraavana päivänä tutkintoon me emme voineet kulkea aita pitkin, sillä silloin me olimme niin hienoja. Minulla oli aivan uusi leninki päälläni, ja Riitalla ja Annalla oli siniset rimsulliset leningit. Ja meillä oli uudet lettinauhatkin ja uudet kengät.⁸⁰⁹

803 TYKL/kys/40: vastaaja 9.

804 TYKL/kys/40: vastaaja 11.

805 TYKL/kys/40: vastaaja 28.

806 Sipilä 2012, 217.

807 TYKL/kys/40: vastaaja 28.

808 Kaukonen 1985, 19–28.

809 Lindgren 2000a, 26.

Kuva 16. Ruudullinen pusero, HKM / DN9829-42. Kuva: Päivi Roivainen.

Kuva 17. Tahra hameessa, HKM / DN9829-42. Kuva: Päivi Roivainen.

Lainaus on kirjasta *Melukylän lapset*, joka ilmestyi vuonna 1950. Lindgren jättää Melukylän poikien juhlavaatteet kokonaan mainitsematta. Lettinahat, rimsulliset leningit ja uutuus tekivät tyttöjen puvusta juhlanan.⁸¹⁰ Juhlava asu taas estää aidalla kulkemisen eli rajoittaa lasten leikkiä ja vaikuttaa heidän toimintaansa ja käyttäytymiseensä.⁸¹¹ Vuonna 1961 ilmestyneessä *Kyllä meillä on hauskaa* -kirjassa vauvaikäisen Kerstin lapsenvahtina toimivat Liisa ja Anna pukevat tämän hienoimpaan mekkoonsa, koska muita vaihtovaatteita he eivät löydä. Mekkoa kuvataan näin: ”Se oli hyvin suloinen. Se oli valkea, ja siinä oli hienoja laskoksia ja poimuja.”⁸¹² Lause voisi olla edelleen aivan ajankohtainen tyttöjen juhlavaatteita kuvailtaessa. Haastattelemani tytöt kuvasivat juhla-asukseen vaalean tai iloisenvärisen mekon, jossa on koristeita, hieno kangas ja usein pitsiä tai röhelöitä. Puhvihihat, rusetit ja laskokset ja liehukkeet ovat edelleen tavallisia tyttöjen juhla-asuissa. Kanerva laittaa juhliin ”juhlavaatteet”. Kysyttäessä selvisi, että juhlavaatteet ovat ”juhlavia” vaatteita, mikä taas tarkoittaa, että ne ovat ”vähän kauniimpia tavallisia vaatteita”.⁸¹³ Lapset tekivät kuitenkin eron juhla- ja arkivaatteiden välille ja kuvailivat yksityiskohtaisesti juhla-asujaan, kuten Saimi:

Saimi: [---] Ja sit mulla on juhliissa yks sellainen hieno ruusumekko, jossa on tässä [kaula-aukon ympärillä] ruusuja. Muuten se on punanen.

Päivi: Se on sun juhlamekko.

Saimi: Joo. Ja sit mulla on yks semmonen ruusumekko, jossa on niinku ruusuja, ja kaikkee tämmöstä.⁸¹⁴

Lapset tunnistivat selvästi, millaisiin tilanteisiin erilaiset vaatteet sopivat: on arki-vaatteita ja on hienoja vaatteita, eikä jälkimmäisiä pidetä päiväkodissa tai pihaleikeissä.⁸¹⁵

Melissa: Tätä ei varmaan kannata laittaa ulos, tää on niin hieno.

Aada: Niin, se voi tulla likaseksi.

Päivi: Mikä siitä tekee hienon?

Aada: No kun siinä on tollasii...

Melissa: Niin!

Aada: Näitä röhelöitä. Ja sit siinä on tällanen... nouseva alamekko.

810 Ks. Heikkilä 2008, 297–301.

811 Ks. Keane 2005, 193–194.

812 Lindgren 2000c, 305.

813 TYKL/SPA/1189j.

814 TYKL/SPA/1189c.

815 Saman jaon havaitsi haastatteluisaan myös Kuukka (2015, 109).

Melissa: Niin.

Päivi: Tosi pöyhee helma.

Melissa & Aada: Niin.⁸¹⁶

Juhlavan mekon näkeminen sai Aadan ja Melissan heti ajattelemaan, että sellaista asua ei kannattaisi pukea ulos.⁸¹⁷ Vaatteet vaikuttavat lasten toimintaan: juhlamekko yllään lapset leikkivät eri tavoin kuin arkivaatteissaa.⁸¹⁸ Heidän mielestään puku oli hieno ja juhlava, koska siinä oli röyhelöitä ja runsaasti kangasta helmassa. Kyseessä oleva asu (s. 151) on Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa oleva noin kaksivuotiaan tytön juhlalaininki vuodelta 1856.⁸¹⁹ 158 vuotta myöhemminkin tytöt pitäisivät sitä mielellään. Tämä kertoo siitä, miten vähän tyttöjen juhlapukeutumiseen liittyvät ihanteet ovat muuttuneet viime vuosisatoina. Tässä yhteydessä on syytä puhua nimenomaan ihanteista, sillä kuvan puku on yläluokkaisen tytön puku, eikä muoti ole näkynyt tavallisten lasten vaatteissa 1900-luvun vaihteessa samalla tavoin.⁸²⁰ Lola ja Janette suorastaan riehaantuivat nähdessään mekon kuvan. Mekko oli heidän mielestään mielettömän hieno, ja Janette jopa kertoi, että hänellä on kotona samanlainen mekko:

Lola & Janette: VAU!

Lola: Tää on hieno!

Janette: Mulla on tämmönen mekko kotona.

Päivi: Voisko tätä pitää?

Lola & Janette: Joo joo joo joo!⁸²¹

Juhlakulttuurin muutos kuitenkin näkyy lasten juhlapukeutumisessa ja siinä, miten lapset puhuvat juhla-asusta. Yhä yleisemmin vietettävä Halloween, erilaiset naamiaisjuhlat sekä teemasyntymäpäivät näkyvät siinä, että juhla-asuista puhuessaan monet lapset mainitsivat erilaisia naamiaisasuja ja muita erikoisempia vaatteita. Feng mainitsi noita-asun⁸²², ja Saimi kertoo käyttävänsä esimerkiksi syntymäpäivillä pop-tähtiasua tai prinsessapukua:

Päivi: Mitä te laitate juhliin päälle?

Valma: No mä oon laittanu semmosen et niinku semmosen poptähti-jutun, että tässä on niinku monta semmosta...

Saimi: Röyhelöö.

816 TYKL/SPA/1189d.

817 TYKL/SPA/1189d.

818 Ks. Miller 2010, 134; Miller 2005, 1–3, 15–16; Keane 2005, 193–194.

819 Leningin XL-1807 on valmistanut todennäköisesti tytön äiti. Se on ommeltu käsin puuvillabattista ja vuoritettu ohuella puuvillapalttina.

820 Vrt. Wintzell 1972, 68–71, 143–156.

821 TYKL/SPA/1189e.

822 TYKL/SPA/1189f.

Päivi: Poptähtijutun?

Valma: Nii, et täs oli semmonen tähti [rinnuksilla] ja täs [päässä] oli sellainen valkoinen panta, ja sit siinä oli tähti. Ja täs oli vielä yks iso.

Päivi: Mistä sä sait semmonen puvun?

Valma: No kaupasta. Ja sit siinä oli vielä sellanen liila peruukki.

Päivi: Onko se semmonen rooliasu.

Valma: Nii.

Päivi: Onko sulla muita semmosia, niinku joku prinsessapuku tai sellainen.

Valma: On. Sellanen toinen semmonen, prinsessapuku.

Päivi: Millon sä niitä pidät?

Valma: Sillon jos mulla on synttärät. Siinä on näin iso hame [nousee seisomaan ja piirtää käsillä ilmaan leveää helmaa, joka ulottuu maahan asti].

Päivi: Eli ne on semmosia, sä pidät niitä juhlissa.

Valma: Niin.⁸²³

Miten pojat pukeutuvat juhliin? Poikien juhlavaatteet ovat hankala paikka, kirjoittaa Sami Garam isille suunnatussa lastenhoito-oppaassaan; tytöille on ”jos jonkinlaista prinsessa-mekkoa”, mutta pojista pitää tehdä ”minikokoisen aikuisen näköisiä kravatteineen ja kiiltonahkakenkineen”.⁸²⁴ Haastattelemani pojat kertovat laittavansa juhliin ”hienot vaatteet”:

Päivi: Mitä te laitate päälle jos te meette juhliin?

Niilo: Mä laitan hienoja vaatteita.

Päivi: Hienoja vaatteita. [---] Mitä sä Niilo sit laitat kun sä laitat hienot vaatteet, mitkä on hienot vaatteet?

Niilo: Ruutupaita.

Päivi: Ruutupaita. Onks se sellanen jossa on napit edessä ja kaulukset?

Niilo: Joo.

Feng: Mut ei kravattii!

Päivi: Miks ei kravattii? Laitatko sä kravattii?

Niilo: Joskus mä laitan. Kun mä meen synttäreille niin mä laitan.

Feng: Meillä oli yks sellanen laulu, jossa oli krokotiili, niin sillä oli suussa banaani ja kaulassansa kravatti. Ja sitten joskus sillä oli...

Niilo:... sillä oli suussa kravatti ja kaulassansa banaani.⁸²⁵

Turon ja Kallen juhlavaatteet taas ovat tavalliset farkut ”juhlapaidan” tai ”hienon näköisen” T-paidan kanssa puettuna.⁸²⁶ Imari kertoi laittavansa juhliin ”mustat juh-

823 TYKL/SPA/1189c.

824 Garam 2007.

825 TYKL/SPA/1189f.

826 TYKL/SPA/1189a.

Kuva 18. Tytön juhlaeninki vuodelta 1856. HKM, XL-1807. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

lavanaughit”, eli shortsit ja T-paidan.⁸²⁷ Tyttöjen juhlapukeutumisessa näyttää olevan huomattavasti enemmän säihkettä ja glamouria kuin poikien asuissa. Tämä näkyy myös Ebeneser-museon kevät- ja joulujuhlista otetuista kuvista (ks. kuva s. 152). Myös pojilla kuitenkin on juhlaavaatteet, jotka ovat arkivaatteita siistimpiä ja ”parempia”, vaikka kyseessä olisikin sinänsä arkinen T-paita. Siinä missä tytöt haastatteluissa ihastelivat kauniita juhla-meikkoja, pojat eivät tuntuneet olevan yhtä innoissaan juhla-vaatteista. Tämä tulee selväksi myös Tiina ja Sinikka Nopolan kirjassa *Risto Rämpääjä ja Sevillan saituri*, jossa kuvataan Riston juhla-asua. Risto inhoaa asua – valkoista paitaa, prässihousuja, rusettia ja klubitakkia – ja haluaisi mieluummin pukea päälleen tutun vihreän hupparin.⁸²⁸ Myös osa haastatteleistani pojista ilmaisi kiinnostuksen puutteensa juhla-vaatteista puhuttaessa. Thomas ja Mike väittivät laittavansa juhliin kriittiset, siniset tai keltaiset vaatteet. He myös kertoivat, että ”tyhmäävät rusetin kaulaan”, ja alkoivat lopulta röhkkiä kuin possut.⁸²⁹ Nämä juhlapukeutumiseen ja ylipäättään pukeutumiseen liittyvät asenteet paljastavat keskeisiä piirteitä tyttöjen ja poikien roolimalleista ja -odotuksista. Edelleenkin vaikuttaa siltä, että tytöt haluavat mielellään pukeutua prinsessoiksi ja keijukaisiksi, kun taas pojat korostavat

827 TYKL/SPA/1189g.

828 Nopola & Nopola 2014, 24.

829 TYKL/SPA/1189i.

Kuva 19. Lasten musiikkiesitys päiväkotit Louhikon joulujuhlassa 1990-luvun alussa. Kuvassa näkyy tyttöjen ja poikien juhlapukeutumisen kontrasti. Kuva: Ebeneser-säätiön kokoelmat.

maskuliinisuuttaan suhtautumalla välinpitämättömästi tai jopa vihamielisesti hienoihin asuihin. Fanny Ambjörsson on ruotsalaisten nykyisten pukemista käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, että tytöille on heidän ulkonäkönsä tiuhan kommentoinnin myötä tullut tärkeäksi tuntea itsensä sieväksi, mikä selittäisi tyttöjen kiinnostusta vaatteisiin.⁸³⁰ Myös Annamari Vänskän mukaan jo lapset ovat tietoisia siitä, että ulkonäön hoitaminen on naisten työtä, kun taas miehen ei ole suotavaa olla liian kiinnostunut kaunistautumisesta.⁸³¹ Vaatteet ja pukeutuminen ovat perinteisessä perhestrategiassa kuuluneet naiseuden rakentamiseen.⁸³² Poikien ei oleteta olevan kiinnostuneita vaatteista, toisin kuin tyttöjen. Näiden mallien mukaan haastattelemani lapset myös toimivat.

830 Ambjörsson 2011, 74–80.

831 Vänskä 2012, 15.

832 Helsti 2006b, 134–138; Leimu 1997, 218–219.

Merimiespuku

Merimiespuku oli ensimmäinen kansanomaisen suosion saavuttanut lastenmuoti, joka päätyi sarjatuotantoon.⁸³³ Se on ollut hyvin pitkäikäinen muoti-ilmiö lastenvaateissa ja myös yksi teollisen lastenvaateuutannon myydyimmistä tuotteista kautta aikojen. Merimiesmuodin edelläkävijä oli Walesin prinssi Albert, myöhemmin kuningas Edward VII. Hänestä maalattiin vuonna 1846 muotokuva, jossa 5-vuotias prinssi poseerasi matruusiasussa. Puvun oli hänelle kuningattaren pyynnöstä valmistanut kuninkaallisen laivaston räätäli kuningasperheen laivaristeilyä varten. Kerrotaan, että kun pieni prinssi pukeutui asuunsa risteilyllä ollessaan, kaikki laivan virkailijat ja merimiehet hurrasivat ja olivat hyvin imarreltuja ja ihastuneita. Lasten merimiesasuja alettiin prinssi Albertin esimerkin innoittamana valmistaa varakkaiden perheiden lapsille. Vuonna 1874 kuningas Edward VII:n omat lapset valokuvattiin merimiespuvuissa, ja muoti levisi entistä laajemmalle.⁸³⁴

Porvarillisen ja keskiluokkaisen lapsuuskuvaston keskeiseksi elementiksi merimiespuku nousi varsin nopeasti 1800-luvulla, ja sen suosio liittyi lasten pukemisen modernisoimiseen osana lapsuuden idean syntyä.⁸³⁵ Inga Wintzellin mukaan muoti levisi 1800-luvun puolivälistä lähtien etenkin poikien juhlapukeutumisessa,⁸³⁶ mutta merimiesasusta on tehty monenlaisia muunnelmia sekä pojille että tytöille. Tavallisesti on käytetty valkoista ja tummansinistä väriä; kesäisin suosittiin valkoisia puseroita ja talvisin sinisiä. Lastenvaatteiden historiaa tutkineen Sally Kevill-Daviesin mukaan merimiesasu oli itse asiassa siihen mennessä käytetyistä lastenvaateista järkevin,⁸³⁷ ja myös Wintzellin mukaan kyse oli ennen kaikkea funktionaalisesta vaatteesta.⁸³⁸ Puku antoi vapauden liikkua, ja se suojaasi jäseniä. Housut olivat mukavat ja puseron kaula-aukko miellyttävän väljä. Tyttöillä paitaan yhdistettiin hame. Asussa käytetty puuvilla tai villa oli kestävä ja käytännöllinen materiaali. Kylminä päivinä asuun voitiin lisätä siihen sointuva merihenkilinen takki. Poikien juhla-asuna merimiespukua pidettiin usein siihen asti, kunnes poika oli kyllin vanha pitämään tavallista, miesten mallista pukua.⁸³⁹

Kyselyvastausten mukaan lasten merimiespuku saapui Suomeen 1900-luvun alkupuolella. Aluksi se oli etenkin varakkaiden perheiden suosima juhla-asu. Vuonna 1910 sellainen oli nähty ”ison talon ainoalla pojalla” kuusijuhlissa,⁸⁴⁰ ja vuonna 1917 ”kiertokoulussa ollessani oli lukkarin pojalla ns. merimiespuku koulussa yllään”⁸⁴¹. 1900-luvun alussa ”herraspojilla” saattoi olla samettisiakin merimiespukuja⁸⁴². Maalla

833 Lönnqvist 1978, 89.

834 Kevill-Davies 1998, 189–190.

835 Ariès 1970 [1962], 60–61.

836 Wintzell 1972, 126–129.

837 Kevill-Davies 1998, 189–190.

838 Wintzell 1972, 129.

839 Kevill-Davies 1998, 189–190.

840 TYKL/kys/40: vastaaja 5.

841 TYKL/kys/40: vastaaja 18.

842 TYKL/kys/40: vastaaja 19.

”matruusipukuja” ei juuri nähty, vaikka ”joskus kävi joku herrasperhe joilla voi olla sellaisiakin”⁸⁴³. Maaseudulla asua ei käytetty yleisesti, mutta ”kirkonkylän koululaisilla” sekä kaupunkilaisilla niitä nähtiin enemmän.⁸⁴⁴ Myös voimistelupuvuissa saatettiin käyttää merimiesaihetta:

Pikkupojilla oli hyvin yleinen tuo merimiespuku, jota pidettiin erittäin kauniina ja sopivana kesä-asuna. Usein hattukin oli siihen sopiva merimieshattu. Olin muuten 13-vuotiaana 1913 voimistelujoukkueessa, ja pukumme oli valkoinen palttinapuku, jossa oli merimieskaulus [---]. Tämä puku oli hyvin suosittu paikkakunnalla, ja sitä mallia jäljiteltiin tavallisen puvun käytössä.⁸⁴⁵

Merimiespuku oli Suomessakin suosittu lasten juhla-asu pitkälle 1900-luvulle asti. Wintzell kirjoittaa vuonna 1972 kirjoitetussa tutkimuksessaan, että se on lähes dominoiva vaate lastenmuodissa, ja levinnyt sitä kautta myös naistenmuotiin hyvin näkyvällä tavalla.⁸⁴⁶ Tällä hetkellä merimiesasu ei näytä olevan suosiossa. Näytin haastattelemilleni lapsille kuvaa Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa olevasta merimiespuserosta (kuva s. 155). Lapset tunnistivat heti merellisen teeman, mutta kukaan heistä ei tunnistanut sitä lapselle kuuluvaksi vaatteeksi. Kukaan heistä ei ollut kertomansa mukaan itse pukeutunut klassiseen merimiesasuun.

Päivi: Mikäs paita tää on?

Kanerva: Merimies.

Päivi: Mistä sen tietää?

Kanerva: Koska siinä on ankkuri. Ja sitten siinä on tuo... tietynlainen kaulus.⁸⁴⁷

Ankkurin kuva ja merimieskaulus olivat merkkejä, josta lapset tunnistivat asun liittyvän laivoihin ja vesistöihin.

Päivi: Mikäs asu tää on?

Thomas: Poikien!

Mike: Miesten!

Thomas: Se on toi kapteenin asu!

Päivi: Mistä sä tiiät sen?

Thomas: Siitä, koska mä olen ollut... Ja koska tossa on ankkurin kuva.

Päivi: Koska siellä on ankkurin kuva. Missä tätä vois käyttää?

Thomas: Laivassa!

843 TYKL/kys/40: vastaaja 2.

844 TYKL/kys/40: vastaaja 28.

845 TYKL/kys/40: vastaaja 15.

846 Wintzell 1972, 129.

847 TYKL/SPA/1189j.

Kuva 20. Pojan merimiespusero 1920-luvulta. HKM, XL-1987. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

Veeti: Laivassa. Maskottina!

Thomas: Maskottina! [Nauraa.]⁸⁴⁸

Juhlapuvuksi lapset sen sijaan eivät asua tunnistanee. Thomaksen ja Veetin mukaan sitä voisi pitää ainoastaan ”merimiesjuhliissa”. Lapset liittivät kuvan puseron tosielämän sijasta leikkeihin, joissa leikitään merimiestä tai laivan kapteenia:

Aada: Jos mä oisin merimies, niin mä voisin panna tän.

Päivi: Jos oisit merimies. Mutta et muuten.

Aada: Joo.⁸⁴⁹

Päivi: Mikäs tää on?

Ilmari: Semmonen laivan pomojen takki.

Päivi: Laivan kapteenin takki.

Ilmari: Niin, koska siinä on tää.

Päivi: Ankkuri. Voisitko sä pitää tätä?

Ilmari: En. Paitsi jossain leikeissä.⁸⁵⁰

Janette taas yhdisti asun ensimmäisenä poliisiin:

Janette: Poliisi!

Lola: Ankkuri. Ankkurimies.

Janette: Laivassa! Laivan kapteeni!

Lola: Laivan kokki.

Janette: Ei kun laivan kapteeni!

Lola: Ei kun kokki.

Janette: Ei.

Lola: Laivan kala!

[Molemmat nauravat.]⁸⁵¹

Merimiesasu ei haastatteluja tehtäessä ollut lasten omassa maailmassa ajankohtainen asu, eivätkä he tunnistanee sitä perinteiseksi lasten juhla-asuksi. Siitä huolimatta he osivat tulkita asua. Puseron värimaailmassa, materiaalissa ja mallissa on piirteitä, jotka lapset tulkitsivat paitsi mereen, myös miehisyyteen ja valtaan liittyviksi. Tummansininen villakangas on monissa univormuissa käytetty materiaali.⁸⁵² Lisäksi ankkuri oli kaikkien lasten tunnistama merkki – huolimatta siitä, että harva heistä oli koskaan todella nähnyt oikeaa ankkuria omin silmin. Monissa tutkimuksissa on to-

848 TYKL/SPA/1189i.

849 TYKL/SPA/1189d.

850 TYKL/SPA/1189g.

851 TYKL/SPA/1189e.

852 Ambjörnsson 2011, 9–11; ks. myös Lehtonen 2011.

dettu, että jo pienet lapset omaksuvat aikuisten ulkonäköön ja ulkoiseen olemukseen liittyviä käsityksiä ja ihanteita etenkin visuaalisen median, kuten TV:n kautta.⁸⁵³

Mekko, joka kertoo juhlista ja rakkaudesta

Lasten pukeminen ”oikein”, puhtaisiin ja siisteihin vaatteisiin ja tilanteeseen sopivalla tavalla, on lastenhoitokeskustelussa ollut osoitus hyvästä vanhemmuudesta.⁸⁵⁴ Välittämisestä kertoo myös pienen tytön mekko, joka on tehty ilmapasta, himmeästi hohtavasta vaaleanpunaisesta silkistä. Mekko on tavattoman kevyt, hyvin hento, ja ikääntyneen kankaan herkkyys ja hauraus vielä korostaa sen hienoutta. Ompeleet ovat purkautuneet, niskassa on ammottava reikä ja helma on rispaantunut, mutta siitä huolimatta mekko on kaunis. Sen kauneus ja hienous johtuvat suurelta osin kankaasta, joka on kuluneisuudessaankin arvokkaan oloista, kepeää silkkiä. Lastenvaatteita valmistetaan harvoin tällaisesta silkistä – ja jos valmistetaan, kyse on erityisistä vaatteista. Tällaisia juhlavista materiaaleista valmistettuja vaatteita toki on museoiden kokoelmissa suhteettomankin runsaasti arkivaatteisiin nähden, mutta tässä mekossa on erityistä herkkyyttä.

Mekko on valmistettu vuonna 1945. Sen on ommellut mekkoa pitäneen tytön ”Ammi-täti”, joka oli töissä ompelijana Kansallisteatterissa. Mekon tiedoissa kerrotaan, että se on valmistettu ”johonkin juhlavampaan tilaisuuteen”, mutta lahjoittaja ei muista mihin, koska oli niin pieni. Kerrotaan myös, että mekko on ommeltu useista erilaisista kangastilkkuista, koska pula-aikana oli hankala saada riittävästi kangasta. Ompelijana työskennellyt täti kuitenkin onnistui saamaan käsiinsä tarpeeksi silkkiä pikkutytön mekkoon. Mekon miehustassa, olkapäillä ja helmassa onkin tarkemmin katsottuna eri kankaista ommeltuja rimpsuja ja röyhelöitä. Mekosta löytyy useaa eri kangasta, jotka toistavat vaaleanpunaisen eri sävyjä, mutta värien yhdistelmä on niin taitava ja hienovarainen, ettei tilkkujen käyttöä ensin edes huomaa. Tekijä on toden totta ollut ammattilainen. Vaaleanpunainen väri ja röyhelöt – mekko on oikea malliesimerkki siitä, miten pienten tyttöjen ajatellaan pukeutuvan juhliin ja mitä pienten tyttöjen ajatellaan itse toivovan – ja mitä useat pienet tytöt myös totisesti toivovat! Haastattelemistani lapsista kaikki tytöt pitivät mekkoa kauniina; se selvästi kutsui paitsi minua, myös tyttöjä katsomaan itseään.⁸⁵⁵ Esineet ohjaavat omalla materiaalisuudellaan toimintaa, ja tämä mekko ohjaa ja kutsuu katsomaan ja ihailemaan.⁸⁵⁶ Esineet myös tuovat ihmisiä yhteen: niistä tiedetään ja keskustellaan ja niitä katsotaan ja kosketellaan.⁸⁵⁷

Reikien ja repeämien lisäksi mekossa on pinttyneitä tahroja. Hauraus, kulumat ja selvästi havaittavissa oleva ikä ovat osa tämän mekon viehätystä. Malli on hyvin klassinen ja voisi olla käytössä tänäkin päivänä, mutta aika on tehnyt mekosta erityisen. Fengin mielestä siinä oli jopa aivan liikaa ajan patinaa: hänen mielestään mekko

853 Rumsey & Harcourt 2005, 70.

854 Ks. Sipilä 2012, 231.

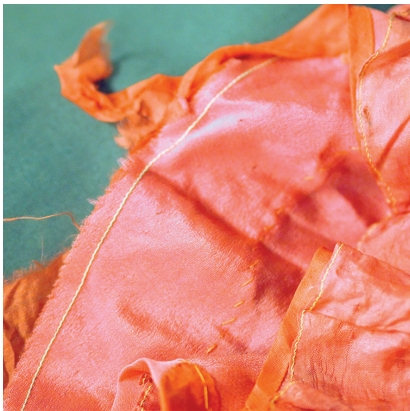
855 Esineiden kutsusta ks. Paju 2013, 127–133.

856 Ks. Keane 2005.

857 Ks. Paju 2013, 127.

Kuva 21. Silkimekko vuodelta 1945. HKM, N53-1. Kuva: Päivi Roivainen.

Kuva 22. (Vas.) Hauras kangas. HKM, N53-1. Kuva: Päivi Roivainen.

Kuva 23. (Oik.) Mekon helma. HKM, N53-1. Kuva: Päivi Roivainen.

kuuluu museoon, eikä ainakaan hänen ylleen.⁸⁵⁸ Erityisen mekosta tekee myös tarina. Pula-aikanakin on nähty vaivaa, jotta pienellä tytöllä olisi kaunis mekko ”jossakin juhlavammassa tilaisuudessa”. Mekko kertoo kauneudenkaipuusta ja sievien mekkojen kutsusta ja viehätystä. Se kertoo myös Ammi-tädistä, joka etsi käsiinsä vaaleanpunaista silkkiä ja siihen sopivia tilkkuja, jotta sai tehtyä pienelle tytölle kauniin juhla-asun. Vaikka tytön ja tädin suhteesta ei ole tarjolla enempää tietoa, teko kertoo kuitenkin välittämisestä. Mekko on tuonut tytön ja tädin yhteen, ja edelleen se luo yhteishenkeä sen ympärille kokoontuvien ihmisten välille, jotka voivat kokea samaisuuden tunteita paitsi sen tarinan, myös sen materiaalisuuden äärellä.⁸⁵⁹

Kyseinen mekko ja sen tarina eivät kuitenkaan ole ainutlaatuisia. Lontoossa V&A Museum of Childhood esittelee näyttelyssään pienistä tilkuista ommellun mekon vuodelta 1944. Se on kuulunut Jane-nimiselle tytölle, joka sai yllättäen kutsun juhliin. Hänellä ei kuitenkaan ollut sopivaa mekkoa, eikä siihen tarvittavaa kangasta ollut saatavilla. Janen äiti kuitenkin ompeli yön aikana mekon pienistä tilkuista, jotka löysi ompelukorinsa kätköistä. Aamulla Jane yllättyi iloisesti löytäessään uuden mekon, joka yllään hän pääsi juhliin. Molemmat tarinat liittyvät pula-aikaan, jolloin näiden mekkojen ompeleminen on vaatinut kekseliäisyyttä ja viitseliäisyyttä. Materiaalisen yltyäkylläisyyden keskellä vastaavat tunteidenilmaisut tulevat harvemmin esille tai ne eivät jää samalla tavalla mieleen. Molemmat mekot kertovat pula-ajasta ja kauneudenkaipuusta, mutta myös siitä, miten esineiden merkitykset syntyvät myös ihmissuhteiden kautta. Läheisen ihmisen valmistama vaate tai muu esine edustaa erityistä käsin tekemiseen liittyvää arvoa, joka tekee siitä saajalle ainutlaatuisen rakkaan ja kauniin.⁸⁶⁰ Molemmat edellä mainitut mekot kertovat välittämisestä, jota voi ilmaista paitsi teon (käsityön) kautta, myös estetiikan keinoin. Puhtaisiin, ehjiin, siisteihin ja tilanteeseen sopiviin vaatteisiin pukeutunut lapsi on lasten saarten kuvastoissa hyvin hoidettu ja rakastettu lapsi. Vaatteiden tekeminen lapsille ja vauvoille sekä näiden taitojen painottaminen koulujen käsityön opetuksessa on myös heijastanut sellaista naisideologiaa, jossa tyttöjen ensisijainen tehtävä on tulla äidiksi.⁸⁶¹

KÄYTÄNNÖLLISYYS

Käytännöllisyyden saarella perehdytään modernin ja käytännöllisen pukemistavan ihanteeseen, mikä suomalaisten lasten pukemisessa johtaa etenkin säänmukaisten ulkoiluvaatteiden valintaan ja funktionaalsiin, teollisesti valmistettuihin lastenvaateisiin. Samalla käyn läpi suomalaisten lasten ulkopukeutumisen historiaa. Miten ulkoiluvaatteista ja niiden materiaaleista puhutaan lastenhoito-oppaissa ja lastenvaate-

858 TYKL/SPA/1189f.

859 Ks. Paju 2013, 127; Pearce 2012b.

860 Heikkinen 1997, 80–81.

861 Isaksson 1990, 74, 78; Heikkinen 1997, 47–49.

mainoksissa? Miksi juuri Suomessa panostetaan lasten ulkovaatteisiin, ja miten tämä vaikuttaa suomalaiseen lapsuuteen?

Käsin tehdystä tehdasvalmisteiseen

Yksi suurimmista lastenvaatteisiin 1900-luvulla liittyvistä muutoksista on siirtyminen kotitekoisista vaatteista valmisvaatteiden käyttöön. Samalla myös perinteiset kansan-omaiset lastenpuvut jäivät käytöstä ja lapset puettiin modernien käytännöllisten ja hygieenisten ihanteiden mukaan.⁸⁶² Modernisoitumista tutkinut Kati Mikkola on kuitenkin huomauttanut, että koulutettu eliitti ja agraariväestö elivät modernisaatiota eri tasoilla. Maaseudulla muutoksia ja uusia tapoja usein vastustettiin, kun taas kaupungeissa ne otettiin suopeammin vastaan.⁸⁶³

Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista voi nähdä, miten teollisesti tuotettujen lastenvaatteiden valmistus ja käyttö lisääntyivät Helsingissä etenkin 1950-luvulta eteenpäin. Helsingissä oli 1950–1970-luvuilla useita lastenvaatevalmistajia, joiden valmistamia tuotteita on otettu kaupunginmuseon kokoelmiin ei vain lastenvaatteiden historian, vaan myös helsinkiläisen teollisuuden taltioimiseksi. Vanhin teollisesti valmistetuksi mainittu lastenvaate kokoelmissa oli tarkasteluajankohtana 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä: kyseessä on kenkä. Suurin osa 1900-luvun alkupuoliskon tehdasvalmisteisista lastenpukineista onkin nimenomaan jalkineita, mutta 1920- ja 1930-luvulta kokoelmissa on myös muutama teollisesti tuotettu mekko, essu ja naamiaispuuku. Kaavio 4 kuvaa käsin ja teollisesti valmistettujen lastenvaatteiden jakaumaa Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa valmistusajankohdan mukaan. Kaaviossa 5 kuvataan käsin ja teollisesti valmistettujen lastenvaatteiden suhteellista jakaumaa kaikista aikakauden luetteloiduista lastenvaatteista eri aikoina. Kun vielä 1940-luvun lastenvaatteista 75 % on valmistettu käsin⁸⁶⁴, niin 50-luvulta jo 61 % on tehdasvalmisteisia. 1960-luvun lastenvaatteista 71 % ja 1970-luvun vaatteista 80 % on tehdasvalmisteisia.

Lasten valmisvaatteita oli Helsingissä tarjolla jo 1800-luvun loppupuolella, kuten ilmenee Helsingin kaupunginmuseon arkistokokoelmissa olevasta Barngarderoben-nimisen liikkeen mainoskortista, joka on painettu 1890-luvulla. Mainoksen mukaan liikkeessä myytiin kaikenlaisia valmisvaatteita sekä pojille että tytöille imeväisikäisistä jopa 13-vuotiaaksi asti.⁸⁶⁵ TYKL-arkiston kyselyvastausten mukaan pikkulapsen vaatteita alettiin yleisemmin hankkia Suomessa valmiina vuoden 1918 jälkeen, mutta monesti vasta 1940–1950-luvuilla.⁸⁶⁶ Vastaukset vaihtelivat kovasti, sillä osa vastaajista taas oli sitä mieltä, että oman paikkakunnan tai lähiseudun kaupoista alkoi saada

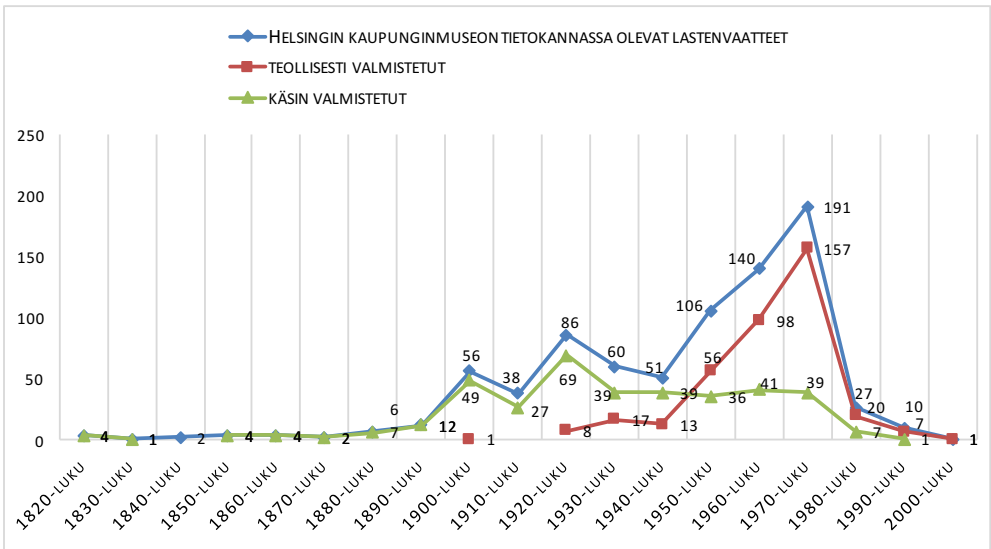
862 Wintzell 1972, 68–71.

863 Mikkola 2006, 197–202.

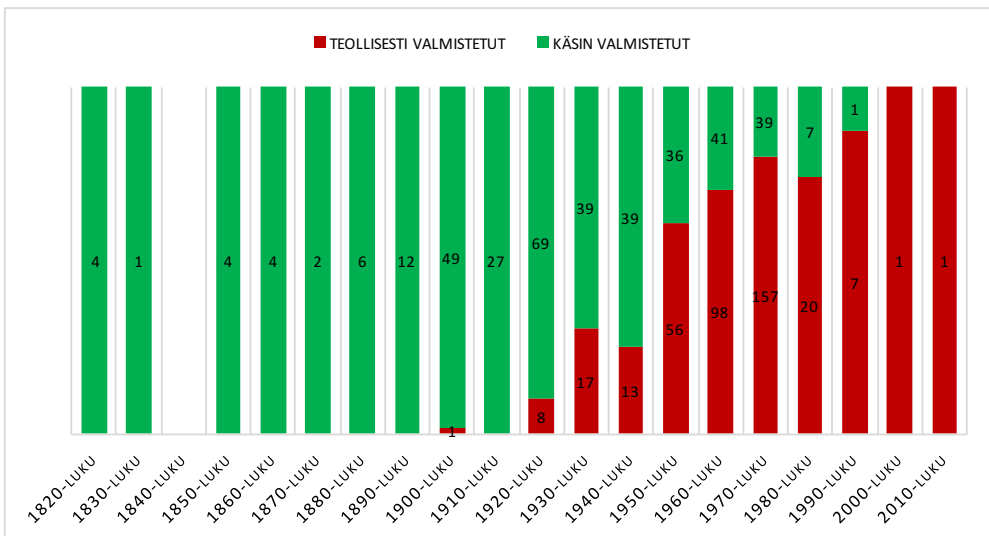
864 Osassa tietokantaan tallennetuista esineistä valmistustapaa ei ole mainittu. Näihin lukemiin on laskettu vain ne esineet, joissa tieto valmistustavasta on varma.

865 Helsingin Unioninkadulla sijaitsevan Barngarderobenin mainoskortti HKM, XLVII-61.

866 TYKL/kys/40.

Kaavio 4. Teollisesti ja käsin valmistetut lastenvaatteet HKM:n kokoelmatietokannassa (kpl).

Kaavio 5. Teollisesti ja käsin valmistettujen lastenvaatteiden suhteelliset osuudet HKM:n kokoelmatietokannassa.

lastenvaatteita vasta 1950-luvulla tai sen jälkeen.⁸⁶⁷ Perheen äiti teki kuitenkin useimpien muistelijoiden mukaan yleensä vaatteet itse; joidenkin mukaan vielä vastauksia kerättäessä 1970-luvulla, eikä köyhissä perheissä ollut heidän mukaansa varaa ostaa valmisvaatteita, vaikka niitä olikin ollut tarjolla jo pitkään.⁸⁶⁸ Monilla kylillä oli myös kyläompelijoita, joilla lastenvaatteiden teettäminen tuli edullisemmaksi kuin valmisvaatteiden ostaminen.⁸⁶⁹ Vielä ensimmäisen maailmansodan jälkeen valmisvaatteita pidettiin ylellisyytenä, sillä ainoastaan varakkailla oli mahdollisuus ostaa niitä. Etenkin ohuet, koneellakudotut sukat ja alusvaatteet olivat luksustuotteita.

Kotona tehtyjä villasukkia piti jokainen [---]. Noin 1925–30 oli kauppoissa pumpulisukkia mutta niitä pitivät vain hienot ihmiset. Sukkahousuja on ollut viimeisen 10 vuoden aikana [1960-luvulta lähtien] ja aivan viime vuosina niitä on köyhäläisen lapset saaneet sen verran että kylässä käydessä on siistin näköinen. Köyhyys kun on häpeä vaikka joka paikka huutaisi köyhyydestä.⁸⁷⁰

Lisääntynyt hyvinvointi toi mukanaan laajemman vaatevalikoiman. Lastenvaatteita ja -tarvikkeita sisältävää äitiyspakkausta alettiin jakaa vähävaraisille äideille vuonna 1938. Äitiyspakkauksen sisältämät yksinkertaiset valmisvaatteet muuttivat kansanomaisia vauvojen pukemistapoja. Kapaloista, rievuista ja nutuista siirryttiin hiljalleen helppokäyttöisiin paitoihin ja housuihin. Lastenvaatteiden valmistaminen itse oli kunnia-asia, jonka kautta mitattiin äidin etevyyttä ja ahkeruutta:

Äiti valmisti [vaatteet] odotusaikana, ainakin esikoiselle. Se oli huolimaton ja laiska äiti, joka löi laimin varustusten hankkimisen. Seuraavat lapset perivät, mitä vauvanvaatteita jäi. [---] Vauvanvaatteet valmistettiin kotona. Sehän oli äidin kunnia-asia, että niitä oli.⁸⁷¹

Myös vuoden 1946 lastenhoito-oppaassa valistetaan, että huolellinen äiti valmistaa lapsen vaatteet jo hyvissä ajoin odotusajan alkupuolella. Pienen lapsen vaatetus, kuten kaikki muukin hoito, oli oppaan mukaan kokonaan äidin tiedon ja taidon varassa.⁸⁷² Hyvän äitiyden ihanteeseen on kuulunut ompelutaito, joka tuli näkyväksi myös lasten vaatetuksen materiaalisessa kulttuurissa.⁸⁷³ Tätä korosti sekin, että itse ommeltuja vaatteita pidettiin laadukkaampina ja taloudellisempina valintoina.⁸⁷⁴ Vielä vuonna 1957 lastenhoito-oppaassa kirjoitettiin, että vauvan vaatetus *on valmistettava* odotusaikana. Ostamisesta tai valmisvaatteista ei puhuta lainkaan, vaikka valmiitakin vaatteita oli jo tarjolla.⁸⁷⁵

867 TYKL/kys/40: vastaajat 1, 5, 22.

868 TYKL/kys/40: vastaaja 2.

869 TYKL/kys/40: vastaajat 5, 17, 20.

870 TYKL/kys/40: vastaaja 25.

871 TYKL/kys/40: vastaaja 19.

872 Sinervo 1946, 73.

873 Ks. Helsti 2006a, 196.

874 Smedberg & Björn 1946, 176, 181.

875 Hallman 1957, 8.

1970-luvun alussa kirjoitetuista kyselyvastauksista selviää, että tuolloin äitiyspak-
kauksen sisältämät valmisvaatteet olivat jo lähes täysin syrjäyttäneet kotitekoiset
vauvanvaatteet: ”Ilmainen äitiyspakkaus sanelee nyt muodin. Värit ovat iloisempia
ja aineet parempia.”⁸⁷⁶ Valmisvaatteita pidettiin useimmissa vastauksissa edistyksenä.
Monet vastaajat olivat kiinnittäneet huomiota myös siihen, että toisin kuin aikaisem-
min jo aivan pienet vauvat puettiin housuihin. Valmisvaatteisiin siirtymisen ja vaate-
valikoiman lisääntymisen ohella tämä tuntui olevan asia, joka koettiin suurimmaksi
muutokseksi pienten lasten pukemisessa. Housut, etenkin potkuhousut tai sukkahou-
sut mainittiin lähes jokaisessa lukemassani kyselyvastauksessa, kun kysyttiin vastaus-
ajankohtana tyypillisestä tavasta pukea lapset ja lastenvaatetuksessa tapahtuneista
muutoksista. Muutoksen syyksi kerrottiin aivan yhtä yksimielisesti äitiyspakkausten
lisäksi kättilöiden ja neuvoloiden jakama valistus. Vastaajat kirjoittivat lasten pukemis-
tapojen muutoksesta esimerkiksi näin:

Kapaloointi ei ole enää käytössä tällä seudulla. Näkyä olevan potkuhousuja.⁸⁷⁷

Nyt on kapaloikäisellä jo sukkahousut ja virkattu tai kudottu nuttu paidan päällä.⁸⁷⁸

Kapalo-ikäisten vaatekappaleethan ovat muuttuneet jo aivan uuden aikaiseksi, ei enää kapalovyötä,
vaipat vaan, ja housut niin pian kuin niitä jalkaan saadaan, aivan pienellä vauvallakin on jo housut.
[---] Äitiyspakkaus on antanut aika sysäyksen vaatetuspulman ratkeamiselle. Sehän on siisti, käy-
tännöllinen ja hauska saada silloin lahjaksi.⁸⁷⁹

Merimiehiltä, satamatyöntekijöiltä ja sotilaiden univormuista mallinsa saaneiden
housujen omaksuminen lasten pukemiseen oli suuri muutos lastenvaatteiden moder-
nisoitumisprosessissa.⁸⁸⁰ Pienten lasten housut olivat suuri muutos siksikin, että hou-
sut olivat perinteisesti olleet vain miesten ja poikien vaatekappale. Naisten housujen
käyttöönotto herätti 1900-luvun alkupuolella ja vielä toisen maailmansodan aikana-
kin runsaasti keskustelua, jossa ilmiöön suhtauduttiin suurella varauksella. Housuja
pidettiin epänaissellisinä, vaikka naistenlehdissä puhuttiin housuista myös modernina
ja käytännöllisenä pukeutumisvalintana.⁸⁸¹ Lasten housut eivät ehkä olleet kulttuu-
risesti niin suuri murros kuin naisten housut, mutta monille muutos oli iso ja outo.
Etenkin tyttöjen kohdalla housujen käyttö jo aivan pieninä vauvoina ihmetytti monia
vielä 1970-luvulla:

876 TYKL/k/40: vastaaja 19.

877 TYKL/kys/40: vastaaja 10.

878 TYKL/kys/40: vastaaja 11.

879 TYKL/kys/40: vastaaja 15.

880 Ariès 1970 [1962], 60–61.

881 Turunen 2011, 17–23, 135–138, 217–230, 392–396.

Nykyisin lapset pöksytetään jo 1 vuorokauten vanhana. Ennen ei tytöillä ollu housuja eikä pöksyjä aikuisenakaan.⁸⁸²

Tyttölapset ei ennen saaneet housuja pienenä eikä suurena. Nyt lapsilla taitaa olla housut jalassa jo syntyissään.⁸⁸³

Helppokäyttöisten ja -hoitoisten vauvanhousujen lisäksi mainittiin myös äitien arkea helpottavat kertakäyttöiset vaipat. Niistä puhuttiin kyselyvastauksista kuitenkin yllättävän vähän. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että 1970-luvun alussa kertakäyttöiset vaipat olivat vielä varsin kalliita, ja useimmat perheet käyttivät pestäviä kangas- ja harsovaippoja. Muovivaippon mainoslauseet olivat kuitenkin jo tulleet tutuiksi, kuten seuraavasta vastauksesta tulee ilmi:

Kyllä kapaloikäisten vaatetus on muuttunut paljon vapaammaksi. Jo muutaman viikon ikäisenä vauva potkii potkuhousuissa tai sukkahousuissa. Ei enää tarvita niin paljon riepua eikä vaippoja. Ei myöskään nykyajan äitien tarvitse pestä ainaista kakkapyykkiä, sillä nyt saa kaupoista ostaa ”Pehmeyttä Pikku Pepuille” eli kertakäyttötärpeita vauvanhoitoon.⁸⁸⁴

1960–1970-luvuilla lastenvaatteita alkoi olla jo varaa valita, niin että äitiyspakkauksenkaan sisältämiä vaatteita ei aina edes haluttu käyttää niiden vaatimattomuuden ja yksinkertaisuuden vuoksi, vaan oman maun mukaiset vetimet ostettiin kaupasta:

Nyt kun näillä main on sitä hyvinvointia, ostetaan pikkulapsen vaatteita jo valmiina. Niitä sosiaali- huollon pikkulapsien paitoja pidetään vähän yksinkertaisina.⁸⁸⁵

Kuitenkin äitiyspakkauksen saaminen sekä myös muut hyvinvointivaltion etuudet tasa-arvoistivat lasten pukemistapoja.

Kaikkein suurimpia vaatetuseroja on ollut 1930–1945 ja 50 välillä. Varakkaat vaatetti lapsensa ja työläisperheet ei voineet seurata mukana. Vasta sitten kun sosiaaliavustukset ja palkat kohosi vasta meikäläiset voi ruveta seuraamaan toisia, joten nykyään on kaikki melkein yhtä hyvin pukeutuneita.⁸⁸⁶

Lasten valmisvaateteollisuus löi kyselyvastausten mukaan itsensä läpi varsin nopeasti, yhden sukupolven aikana. Samalla käsitöiden ja lastenvaatteiden itse tekemisen merkitys hyvän naiseuden mittarina heikentyi.⁸⁸⁷ Vaatepulasta oli 1970-luvun

882 TYKL/kys/40: vastaaja 13.

883 TYKL/kys/40: vastaaja 13.

884 TYKL/kys/40: vastaaja 28.

885 TYKL/kys/40: vastaaja 11.

886 TYKL/kys/40: vastaaja 24.

887 Guppy 1978, 211; Helsti 2006a, 196.

alussa siirrytty nopeasti tilanteeseen, jossa ”tavaratalot ovat vaarassa revetä kaikenlaisen tavaran paljoudesta”.⁸⁸⁸ Moni kirjoittaja muistelee oman lapsuutensa harvalukuisia pukineita ja vertaa niitä 1970-luvulla tarjolla oleviin ylellisyyksiin.

Nykyisin kun olot on muuttuneet edullisemmiksi, lasten vaatteita on alettu valmistelemaan oikein tehdasmaisesti. Kapaloikäistenkin tarvikkeita, olen ollut tilaisuudessa, jossa pääsin näkemään sellaisen hienon [äitiys]pakkauksen kaikkine tarpeineen, siinä on niin monenlaisia myssyjä ja tupsuja. Ei ainakaan meidän äiti olis ruvennut niitä meihin sovittelemaan, pääasia hänelle oli vaan että jotkin oli yllä, ja toisinaan ei mitään milloin pyykissä oli ollut hankaluuksia.⁸⁸⁹

Myös lastenhoito-oppaisiin ilmestyi 1980-luvulla käytännöllisen vaate- tai tarvikevaraston perustamisen problematiikasta puhuttaessa uusi sävy: liiallisen runsauden pula.⁸⁹⁰ Lapsiperheille oli alettu markkinoida yhä enemmän ja enemmän tavaroita ja tarvikkeita, ja etenkin tuoreiden vanhempien voi olla vaikea nähdä, mitä todella tarvitaan ja mitä ei, ja mikä todella on käytännöllistä. Lahjoina saatujen lastenvaatteiden runsaus on myös muodostunut suorastaan ongelmaksi.⁸⁹¹

Lapset kasvavat vaatteistaan ulos nopeasti, ja lastenvaatteiden kierrätys sisaruksilta, serkuksilta tai naapureilta toisille on aina ollut tavallista.⁸⁹² Tällainen kierrätys mainittiin lastenhoito-oppaisissa ääneen kuitenkin vasta 1900-luvun viimeisillä vuosikymmenillä. Kierrätysmateriaalien käytöstä puhuttiin kuitenkin jo 1900-luvun alussa, jolloin lastenvaatteita kehoitettiin valmistamaan vanhoista kankaista jo siksikin, että ne ovat pehmeämpiä.⁸⁹³ Vaikka käytännöllisyys ja taloudellisuus ovat ohjanneet vaatteiden kierrättämistä, vaatteiden vaihdolla suvun tai naapurien kesken on ollut keskeinen merkitys myös sosiaalisten suhteiden luomisessa: vaatelahjojen avulla voitiin siirtää ja ilmaista tunteita ja järjestää ihmisten välisiä suhteita.⁸⁹⁴ Lastenvaatteita ommellessa oli aina katsottava, olisiko varastossa jotakin vanhaa, josta voisi ommella jotain uutta.⁸⁹⁵ Vaatteet olivat arjessa keskeisiä, ja niihin liittyi paljon yhteistyötä perheiden ja yhteisöjen sisällä.⁸⁹⁶ 1900-luvun loppupuolella kierrätys alettiin nostaa säästämisen ja taloudellisen järkevyyden sijaan esiin ekologisena valintana ja persoonallisen tyylin sekä elämäntavan ilmaisijana.⁸⁹⁷

888 TYKL/k/40: vastaaja 28.

889 TYKL/k/40: vastaaja 14.

890 Ks. Kalliala 1999, 276–278.

891 Wahlgren 1983, 164; Särkkä & Lehmusojä 1993, 87.

892 Virkkunen 2010, 101–102.

893 Esim. Ruotsalainen 1928, 35.

894 Helsti 2006a, 190.

895 Smedberg & Björn 1946, 181.

896 Helsti 2006a, 187.

897 Ks. esim. Sandström Hallberg, Lindén Ivarsson & Hallberg 2011.

Terve, reipas ja punaposkinen! Käytännölliset ulkovaatteet ja ihanteellinen lapsuus⁸⁹⁸

Karlshorst, Berlin

Syksyllä 2011 asuin perheeni kanssa Berliinissä. Kun lähdimme tuolloin alle kouluikäisten tyttäreni kanssa tutustumaan lähialueen leikkipuistoon, heillä oli yllään säänmukaiset välikausivaatteet: vuorittomat ulkoiluhousut, kevyet takit, lenkkarit ja lakit. Leikkipuistossa ällistyin huomatessani, että näissä vaatteissaan tyttäreni näyttivät kummajaisilta paikallisten lasten joukossa. Oli syksyinen ja kolea ilma, mutta kennelläkään muulla ei ollut ulkohousuja tai hattua. Tyttäreni ihmettelivät syvästi hämmästyneinä, miksi muilla tytöillä oli hameet, sukkahousut ja pikkukengät. Ulkona! Leikkipuistossa! Syksyllä!

Syksyn edetessä näin Berliinissä muutaman kerran muitakin lapsia, joilla oli kurahaarit, mutta yleensä puisto oli sadesäällä autio. Lokakuun loppupuolen viimassa saksalaistenkin lasten päähän ilmestyi hattuja ja päälle toppatakkeja, mutta useimmat lapset ulkoilivat viileämmillä ilmoilla villakangastakeissa ja farkuissa. Kosteussuojattuja haalareita, takkeja ja housuja, joita Suomessa olin jo oppinut pitämään itsestään selvinä lasten ulkoiluasuina, en nähnyt juuri lainkaan. Olisin osannut odottaa näkeväni lakerikenkiin pukeutuneita pikkutyttöjä eteläisemmän Euroopan leikkipuistoissa, mutta oletin Saksan ja Suomen välisten erojen olevan vähäisempiä ja lasten pukemisen toteutuvan molemmissa käytännöllisyyden ja sään ehdoilla. Tämä sai miettimään: Miten suomalaisten lasten ulkovaatteet sekä niihin liittyvät oletukset ja asenteet ovat muuttuneet ja rakentuneet?

Huiveja, vilttejä ja nuttuja

Äiti herätti meidät jo aikaisin ja turnasi meidän päällemme kauhean määrän nuttuja ja kaulaliinoja. Olin aivan varma, että tukehtuisin ennen kuin olisimme kutsuissa. Ja siitä huolimatta äiti toi vielä lisähuivin ja tahtoi sitoa sen päähäni. Mutta silloin minä sanoin, että jos oli tarkoitus, että tulisin Jenny-tädin luo kuin mikäkin kuvatus, en tahtonut tulla mukaan ollenkaan.⁸⁹⁹

Tällä tavoin puettiin Melukylän Liisa, kun hän oli perheensä kanssa lähdössä reellä Jenny-tädin kutsuille Astrid Lindgrenin vuonna 1952 kirjoittamassa lastenkirjassa. Nutut ja kaulaliinat olivat mitä ilmeisimmin villaisia ja kotitekoisia, ja niitä kasattiin kerros toisensa päälle. Tämä oli myös Suomessa hyvin tavallinen tapa pukea lapset talvipakkasiin 1900-luvun puoliväliin saakka. Harvoilla lapsilla oli varsinaisia ulkovaatteita siinä mielessä kuin ne nykyään käsitetään, vaan ilmojen viiletessä päälle puettiin kerroksittain puseroita, villapaitoja, huiveja, damaskeja ja housuja. Lönnqvistin mukaan 1870–1920-luvuilla alle nelivuotiailla lapsilla oli harvoin ulkovaatteita tai ken-

898 Tästä aiheesta on julkaistu artikkeli lasten ulkovaatteista Suomen kielen seuran vuosikirjassa Sananjalassa (ks. Roivainen 2012b).

899 Lindgren 2000b, 120–121.

kiä, eivätkä he siksi juurikaan liikkuneet tai leikkineet ulkona talvisaikaan. Neljä- tai viisivuotiaina lapset saivat usein ensimmäiset kenkensä ja niiden lisäksi he saattoivat saada myös aikuisten ulkoilupuseroita muistuttavat takit. Sateella, tuulella ja tuiskussa lapsen vaatetusta vahvistettiin huiveilla, joita sidottiin lapsen selän, rinnan, kaulan ja pään ympärille – tapa, jonka Melukylän Liisakin sai kokea.⁹⁰⁰

Saman vahvistavat myös kyselyvastaukset. Lähes kaikissa läpikäymissäni vastauksissa todetaan, ettei kapalolapsia viety juuri koskaan ulos, etenkin talvella. Tämä johtui paitsi sopivien varusteiden puutteesta, myös siitä, ettei kylmän ulkoilman uskottu olevan hyväksi pienille lapsille.

Kapalolasta ei viety ulos kuin harvoin kesällä. Talvella ei ensinkään. Päällysvaatteita ei ollut.⁹⁰¹

Vauvaa ei viety ulos paitsi harvoin jos oli tärkeä meno. Päällysvaatteita ei ollut, vaan ensin kapalo, sen päällä filtti tai lakana, ja äiti kantoi lasta rintaansa vasten.⁹⁰²

Kapalolasta ei saanut viedä ulos. Jos kesällä mentiin kyläilemään lapsi mukana, lapsellehan ei saanut antaa ulkoilmaa, niin vietiin hupussa.⁹⁰³

Ei lasta viety ulos ennen kuin se itse käveli ulos.⁹⁰⁴

Ei kapalossa viety ulos muulloin kuin ristittäväksi eli kasteelle, ei ainakaan talviaikaan. Saali oli se vaate, mihin pikkulapsi kiedottiin ja kasvotkin peitettiin jos oli vähänkin viileä ilma. Myös aikuisten takkeihin ja vaatteisiin lapsi käärittiin.⁹⁰⁵

Myös 1900-luvun alun lastenhoito-oppaissa neuvottiin, että ”meidän kylmässä maassamme” on parempi, jos lapsen ensimmäisenä elintalvena ei viedä sitä ulos. Olaug Löken neuvoi vuonna 1908, että lapsen hennot sisäelimet eivät kestä jääkylmää ja raakaa ilmaa, vaikka ruumis olisi hyvin suojattu. Pakkasen lisäksi tuuli, epäterveellinen sumu tai tehtaasta tulviva hiilensavu tai muuten huono ilma vaikuttavat myös epäedullisesti lapsen elimistöön ja limakalvoihin. Myöskään nukkumista ulkona ei suositeltu.⁹⁰⁶ Jos kapalolapsi kuitenkin vietiin ulos, hänet käärittiin sisävaatteissaan huiviin, vilttiin tai johonkin muuhun sopivankokoiseen kankaaseen. Toisinaan käytettiin myös aikuisten takkeja, turkiksia tai nahkapeittoja.⁹⁰⁷ Saunamatkat olivat usein pienten lasten ainoat ulkoilut talvisin. Kylmän ulkoilman hengittämisen uskottiin ole-

900 Lönnqvist 1972, 87–89.

901 TYKL/kys/40: vastaaja 1.

902 TYKL/kys/40: vastaaja 2.

903 TYKL/kys/40: vastaaja 5.

904 TYKL/kys/40: vastaaja 25.

905 TYKL/kys/40: vastaaja 28.

906 Löken 1908, 80–83.

907 TYKL/kys/40: vastaajat 12, 13, 28.

van vaarallista vauvalle, joten lapsen kasvot täytyi suojata kankaalla. Syksyllä syntyneet lapset vietiin ensimmäisen kerran ulos usein vasta seuraavana kesänä.

Vastausten joukosta löytyi vain yksi, jossa kerrottiin päivittäisestä vapaaehtoisesta ulkoilusta keväällä syntyneen vauvan kanssa. Vastaaja asui Turun keskustassa ja kuului sekä nimen, asuinpaikan, kirjoitustyylin että lasten vaatetuksen laadun ja runsauden perusteella keskimääräistä varakkaampaan ja myös korkeammin koulutettuun väestönosaan. Hän kirjoittaa:

Vein kolmen viikon ikäisen lapsen ulos maaliskuussa. Kannoin häntä sylissä, ja lapsen villainen huopa oli vinoittain kiedottu, joten yksi kulma jäi kasvojen peitoksi, pidin sormet raossa ettei tukehtuisi. Kävelimme joka päivä ulkona.⁹⁰⁸

Isommille lapsille puettiin kylmemmillä ilmoilla ulos lähtiessä aluspaidan päälle paksummat puserot, yleensä flanelliset tai villalangasta käsin neulotut. Pojille valmistettiin 2–4 vuoden iässä päällyshousut, jotka tehtiin talvea varten sarasta ja kesällä puuvillakankaasta. Tytöillä oli usein villatakki ja kovimmilla pakkasilla myös villainen alushame. Varakkaampien perheiden lapsilla oli myös takit, mutta monesti lapset saivat ensimmäisen takin ja kengät vasta kouluikäisenä, kun he joutuivat kulkemaan pitkiäkin koulumatkoja jalan.⁹⁰⁹ Köyhien perheiden lapsilla oli vain yksi vaatekerta, eikä päällysvaatteista ollut tietoaakaan. Eräs kyselyvastaaja kertoi 1900-luvun alussa lähellä asuneesta Aleksanterista, joka ei käynyt koulua ja jonka ainoa vaate oli paita:

[Lähellä] asui venäläinen leskivaimo, joka kävi päivät töissä. Kotiin jäi Aleksanteri, silloin noin 8-vuotias, kaunis, vaaleakiharainen poika. Hänellä ei ollut vaatteita. Ainoastaan paita, polviin ulottuva. Hän ei päässyt koskaan ulos. Hän katseli ikkunasta karkeloamme. Kerran me viettelimme hänet ulos. Aleksa hyppäsi ikkunasta ja tuli meidän luoksemme. Me komennettiin: ”Hyppää, Aleksa!” ja hän hyppäs sen kuin ehti. Hän ei käynyt koulua. Paita oli Aleksanterin ainoa vaate.⁹¹⁰

Vaatteiden puute vaikutti lasten ulkoilumahdollisuuksiin ja rajoitti koulunkäyntiä. Ulkoilun puute taas aiheutti D-vitamiinin puutostiloja ja riisitautia.⁹¹¹ Jotkut kyselyyn vastanneet syyttivät lapsuuden vajavaista vaatetusta myös senhetkisistä terveysongelmistaan, kuten reumatismista ja kihdistä.

Villapaidoista suojapukuihin

Ulkovaatteissa luotettiin pitkään villaan. Villalla on useita hyviä ominaisuuksia: se hengittää, lämmittää ja hylkii tiettyyn pisteeseen asti kosteutta. Villaisia puseroita, kärsineitä, sukkia ja pipoja on helppo valmistaa itse, mutta niitä tuotettiin myös teollises-

908 TYKL/kys/40: vastaaja 7.

909 TYKL/kys/40: vastaajat 5, 10, 28, 29.

910 TYKL/kys/40: vastaaja 7.

911 Virkkunen 2010, 101–104.

ti.⁹¹² Vaikka teollisesti valmistettuja lastenvaatteita oli Suomessa tarjolla jo 1900-luvun alkupuolella, suurin osa lastenvaatteista valmistettiin kotona tai teetettiin ompelijalla sekä kaupungeissa että maalaiskylissä vielä silloinkin, kun aikuisten vaatteet ostettiin jo pääosin kaupasta. Monesti ensimmäisten lapsille hankittujen valmisvaatteiden joukossa oli takkeja ja ulkovaatteita, joiden ompeleminen oli monimutkaisempaa kuin useimpien muiden vaatekappaleiden.⁹¹³

Ebeneser-museon kokoelmissa olevista kuvista (s. 170 ja 171) näkyy, miten päiväkotilasten ulkoiluvaatteet ovat muuttuneet 1900-luvulla. 1920-luvulla helsinkiläisen teollisuustyöväestön lapset ulkoilivat talvella villakankaisissa takeissa ja varsikengissä. Lapsilla oli villaiset sukat tai damaskit, eikä pojillakaan vielä ollut pitkiä päällyshousuja vaan lyhyet polvihousut. 1930-luvulla päiväkodin pihalla otetussa kuvassa taas näkyy jo uudenlaisen ulkoiluvaatetyylin omaksuminen: yhdellä kuvan lapsista on yllään ulkoiluhaalari, joka näyttää kotitekoiselta, puuvilla- tai villakankaasta valmistetulta puvulta. Vuonna 1943 otetussa kuvassa taas jo noin joka toisella lapsella on ulkoiluun tarkoitettut housut tai haalarit. Elintason nousun ja valmisvaateteollisuuden myötä ulkoiluvaatteiden valikoima alkoi monipuolistua. 1980-luvun kuvissa kaikilla lapsilla on teollisesti valmistetut ulkoiluvaatteet ja kurahousut.

Vanhin Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa oleva lasten ulkoiluun tarkoitettu vaate on käsin ommeltu takki, joka on peräisin 1930-luvulta. Sinisestä puuvillakankaasta valmistettu takki on vuoritettu villakankaalla, ja sen hihansuiden resorit on neulottu käsin harmaasta villalangasta. Takki on todennäköisesti tehty vanhoista vaatekappaleista (kuva s. 173). 1940-luvulta kokoelmissa on käsin tehtyjä villakankaisia takkeja. Kokoelmien ensimmäiset teollisesti valmistetut lasten ulkovaatteet ovat 1950-luvulta: niihin lukeutuvat muiden muassa Reiman edeltäjän Pallopaita Oy:n valmistama poikien ruudullinen nyloninen ulkoilupusero (kuva s. 173), sadetakki ja villakankaiset ulkoiluhousut. 1950-luvulta kokoelmissa on myös esimerkiksi kotitekoiset, lappuhaalarimalliset ruudulliset hiihtohousut (kuva s. 173). Käsin valmistettuja ulkoiluasuja kokoelmissa on vielä 1960-luvulta: villakankaasta ja flanellista ommeltu kaksiosainen ulkoilupuku (kuva s. 174) sekä tummansininen villakangastakki. 1970-luvulta kokoelmista jo löytyy runsaasti teollisesti valmistettuja lasten ulkoiluvaatteita eri valmistajilta: haalareita, takkeja ja housuja, jotka ovat funktionaalisia, vaihteleviin sääolosuhteisiin suunniteltuja ja myös muodinmukaisia pukuja. Kokoelmien uusimmat ulkovaatteet olivat tarkastelun ajankohtana 1990-luvun alusta: ruudullinen puuvillahaalari sekä sadetakki.

Kokoelmat osoittavat, että lasten ulkovaatteiden teollinen tuotanto ja niiden materiaalien tuotekehittäminen kasvoi voimakkaasti etenkin 1950-luvulta lähtien, mutta ulkoilupukuja tehtiin kotona ainakin vielä 1960-luvulla. Takkien historia on pidempi kuin erityisesti ulkoiluun tarkoitettujen housujen, jotka yleistyivät vasta 1950–1960-luvuilla.

912 Lemire 2011, 37–40.

913 Ks. Heikkilä 2008, 257.

Kuva 24. Ebeneser-lastenpäiväkodin lapsia lähdössä lastentarhanopettajien kanssa retkelle 1920-luvulla. Kuva: Ebeneser-säätiön kuvakokoelmat.

Kuva 25. Lapsia leikkimässä vanteiden kanssa Ebeneserin pihalla 1930-luvulla. Yhdellä lapsista on ulkoiluhaalari mutta muilla pelkät takit. Kuva: Ebeneser-säätiön kuvakokoelmat.

Kuva 26. Päivölän lastentarhan lapsia ulkoilemassa vuonna 1943. Kuva: Ebeneser-säätiön kuvakokoelmat.

Kuva 27. Loskakelin pukeutumista Louhikon päiväkodin pihalla maaliskuussa 1983. Kaikilla lapsilla on säänmukaiset ulkoiluvaatteet kurahousuineen. Kuva: Ebeneser-säätiön kokoelmat.

Syksyn ja talven 1954–1955 Anttilan postimyyntiluettelossa tarjottiin pojille ”reipasta hiihtovillapaitaa”, jonka mainittiin sopivan ”sekä hiihtomäkeen että koulukäyttöön”. Lisäksi pojille myytiin hiihtohousuja sekä ruudullista, takkimallista villapuseroa, jonka ”täysvillainen ruudullinen villakangas on lämmintä, lujaa ja hauskannäköistä”. Tytöille samassa kuvastossa ei myyty lainkaan varsinaisia ulkokäyttöön tarkoitettuja vaatteita, mutta tytöillekin saattoi tilata ”kauniin villapaidan” tai ”sievän villatakin”, vaikka niiden yhteydessä ei mainittu mitään niiden soveltuvuudesta ulkoiluun.⁹¹⁴ 1950-luvun loppupuolella lasten ulkoiluvaatteiden tarjonta Anttilan kuvastoissa kasvoi nopeasti. Kevät- ja kesäkaudeksi 1957 sekä tytöille että pojille myytiin ankkurinappisia merimiestakkeja. Tytöille tarjolla oli myös vedenpitäviä ja kestäväksi kehuttuja, sähkösaumattuja muovitakkeja ja pojille pumpuligabardiinista valmistettuja vetoketjullisia takkeja sekä liikuntaan sopivia verryttelypukuja.⁹¹⁵ Seuraavana talvena Anttilan asiakkaat saattoivat tilata tyttärilleen ”hyvin lämpimän ja kauniin” Tytti-takin, villagabardiinista valmistetut hiihtohousut sekä ”nyt erikoisesti muodissa olevan”, ”sangen kauniin ja käytännöllisen” hiihtomyssyn. Nyt myynnissä oli myös sekä tytöille että pojille sopivia suojapukuja. ”Mokkakankaiseen” suojapukuun, joka oli valmistettu velvetonista, ”tiivistä kuin nahka”, kuuluivat hiihtohousut ja väljälinjainen takki. Villasekoitekankaasta tehty Lassie-ulkoilupuku taas oli yksiosainen haalari. Näiden lisäksi myös alle 3-vuotiaille oli oma suojapukumallinsa, joka oli valmistettu puuvillapopliinista ja joka avattiin olkapäille sijoitettujen vetoketjujen avulla.⁹¹⁶ Viveka Berggren Torellin mukaan 1950-luvun ruotsalaisissa mainoksissa myös tytöille alettiin tarjota housuja ”muotivaatteina”, mutta lasten housuista puhuttiin edelleen nimellä *pojbyxor*, poikien housut.⁹¹⁷ Tarkastelemissani mainoksissa housuista käytettiin vain urheiluun viittaavia nimiä, kuten hiihto- tai verryttelyhousut.

Talven 1958–1959 kuvastossa Anttilan lastenvaatemainonnan sävy muuttui lasten suojavaatteiden kohdalla käskevämmäksi, ja sana *välttämätön* mainittiin niiden yhteydessä useaan otteeseen. Pienten lasten suojapuvun sanottiin olevan ”*välttämätön* jokaiselle pikku lapselle”, koska se suojasi sekä kylmältä että kostealta. Myös tyttöjen ja poikien kernikankaiset suojahousut olivat ”*välttämättömät* kangasvaatteiden suojana kuraa, märkää ja tuulta vastaan”. Lisäksi mainostekstissä vedottiin taloudellisuuteen ja lasten terveyteen: ”Säästätte monin kerroin näiden hinnan välttyessänne liiallisilta pesuilta ja vaatteiden kulumiselta. Myös lasten terveyden kannalta ovat nämä *välttämättömät*.”⁹¹⁸ Viveka Berggren Torellin mukaan yhä yhteneväisempi uusi ulkoiluvaatemuoti tasoitti 1950-luvulta lähtien sukupuolieroja, sillä sekä tytöille että pojille alettiin tarjota ulkoleikkeihin käytännöllisiä ja kestäviä housuasuja ja haalareita. Berggren Torell on lastenvaatteisiin liittyviä mainoksia tulkitessaan hyödyntänyt diskurssianalyysiä, jonka avulla hän on poiminut mainoksista erilaisia puhetapoja ja

914 Anttila, Halpojen hintojen luettelo, syksy ja talvi 1954/1955.

915 Anttila, Ostajan opas, kevät ja kesä 1957.

916 Anttila, Ostajan opas, syys- ja talvikausi 1957–1958.

917 Berggren Torell 2007, 96.

918 Anttila, Ostajan opas, syys- ja talvikausi 1958–1959.

Kuva 28. Sininen, käsin ommeltu lapsen ulkoilutakki on 1930-luvulta. Se on Helsingin kaupunginmuseon kokoelmien vanhin lapsen ulkoiluvaatteeksi luokiteltava vaatekappale. HKM, DN9829-7. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 30. Ruudulliset ulkoiluhousut 1950-luvulta on valmistettu flanellista. HKM, DN9829-49. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 29. Valmistajan merkki pojan ruutukan-kaisesta ulkoilutakista, jonka on valmistanut Reiman edeltäjä Pallo-Paita 1950-luvun alussa. Merkin kuvassa korostetaan ulkoilupu-seron urheilullista luonnetta: siinä on kuvattu etuviistossa etenevä hiihtäjä. HKM, XL-9245. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmu-seo.

Kuva 31. Harmaasta villakankaasta ja flanellista ommeltu ulkoilupuku, johon kuuluu housut ja takki, on ommeltu käsin 1960-luvulla. HKM, DN9829-18. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

toistuvia teemoja – näistä keskeiseksi hän on nostanut myös mainoksissa näkyvän leikkivän lapsen diskurssin. Leikkivän lapsen ihanteesta tuli Berggren Torellin mukaan niin tärkeä, että se jätti alleen sukupuolten välisen erottelun ensisijaisuuden lastenvaatteissa.⁹¹⁹

”Antakaa lasten telmiä – kyllä Reilon kestää!”

Luonnonkuitujen sijaan yli puolet nykyisin valmistettavista vaatteista on tehty ihmisen valmistamista kuiduista. Tekokuituja on kuitenkin tutkittu pukeutumiskulttuurin näkökulmasta vain vähän.⁹²⁰ Keinotekoiset kuidut eroavat luonnonmukaisista siinä, että ne on valmistettu tiettyä tarkoitusta tai ominaisuutta ajatellen. Ne eivät vetoa ensisijaisesti tyyliinsä tai ulkonäkönsä vuoksi, vaan käytännöllisyytensä ja tarkoituksenmukaisuutensa takia. Koska tekokuidut ovat ihmisen luomia, voi niiden avulla tarkastella niitä kulttuurisia arvoja ja ajatuksia, joille niiden tuotantoprosessin kautta on annettu materiaallinen vastine ja toteutuma.⁹²¹ Kankaiden tekniset ominaisuudet laajentavat vaatteiden käyttömahdollisuuksia lasten näkökulmasta.⁹²² Lastenvaatteiden historiaa tutkineen Alice Guppyn mukaan helppohoitoiset tekokuidut mullistivat vaatehuollon ja vaikuttivat sitä kautta voimakkaasti paitsi naisten asemaan, myös lasten vapauteen leikkiä ilman huolta vaatteiden likaantumisesta ja rikkoutumisesta. Materiaalien kehityksen myötä myös vanhat lasten pukemiseen liittyvät konventiot alkoivat höllentyä.⁹²³

Kankaanpääläinen lastenvaatevalmistaja Reima Oy on ollut Suomen suurin lasten ulkovaatteita valmistava ja kehittävä yritys. Kankaanpään tehdas rakennettiin vuonna 1944 armeijanvaatteita valmistaneen Pallo-Paita Oy:n käyttöön, mutta pian tehtaan toiminta keskitettiin lastenpukimisiin sekä ulkoilu-, urheilu- ja retkeilyasuihin.⁹²⁴ Ensimmäisenä yrityksenä Suomessa Reima pyrki määrätietoisesti kehittämään tehdasvalmisteiset lastenpukimet niin korkeatasoisiksi ja kustannuksiltaan edullisiksi, että niiden käyttö yleistyisi maaseudullakin.⁹²⁵ Jo Reiman toiminnan alkuvuosina huomattiin, että lasten housumateriaaliksi sopivaa, kulutusta kestävää kangasta ei ollut saatavilla, joten sitä ryhdyttiin kehittämään yhteistyössä Littoisten Verkatehtaan kanssa. Näin syntyivät uudet kankaat Reilon vuonna 1953, Ruutu-Reilon 1956 ja Reivel 1960.⁹²⁶ Reilonia mainostettiin kahden pojan kuvalla, jossa toinen pyörittää tahkoa toisen pojan housujen takamusta vasten (kuva s. 177). Kankaan kestävyyt-

919 Berggren Torell 2007, 212–213.

920 Pukeutumisen ja materiaallisen kulttuurin näkökulmasta tekokuiduista polyesteriä on tutkinut Schneider (1994) ja lycraa O’Connor (2011).

921 O’Connor 2005, 45–53.

922 Kuukka 2015, 111.

923 Guppy 1978, 207–217.

924 Aluksi yrityksen nimi oli Kankama Oy, mutta vuonna 1952 se muutettiin Reima-Pukine Oy:ksi. Nykyinen muoto Reima Oy otettiin käyttöön 1977.

925 Reima 40 vuotta 1985, 56.

926 Reima 40 vuotta 1985, 57, 59.

tä ylistettiin myös mainoslauseissa, ja Reilonista valmistettuja vaatteita kutsuttiin ”kestopukineiksi”.

Taas tuli aitoja REILON pukimia reippaille lapsillenne! [---] ”Kulutuskäisille” lapsille voimme huolta suositella REILON-pukimia. Ne kestävät, ne pitävät lapset lämpiminä ja kuivina kaikilla ilmoilla – Te pääsette paikkaushuolistakin!⁹²⁷

Antakaa lasten telmiä – kyllä REILON kestää! REILON-kestopukineet on tehty nimenomaan ”kulutusikäisiä” tyttöjä ja poikia varten. ”Reilonit” ovat erikoiskestäviä, ne eivät ime vettä ja ovat juuritsä oikeaa mallia. Nyt lapsille kunnon housut ja pusero talvea varten meiltä!⁹²⁸

Olen oikea rasavilli ja siksi minulle ostetaankin Reiman tekemät vaatteet. Ne kuulemma kestävät kulutusta ja kyllä ne ovat eri mukavia myöskin! Ostakaa tekin pojallenne Reima-asu!⁹²⁹

Mainokset antoivat ymmärtää, että lapsen kuuluu olla reipas ja jopa rasavilli, ja hänen kuuluukin ulkoilla ja leikkiä niin rajusti, että vaatteet joutuvat kovalle kulutukselle. Vaatteita ei ollutkaan tarkoitus varoa, vaan sen sijaan oli hankittava sellaiset vaatteet, jotka kestivät lasten menossa mukana. Leikkivän lapsen diskurssin⁹³⁰ mukaisen reippaan, ulkoilevan lapsen ihanteen lisäksi mainokset vetosivat vanhempiin myös toistamalla pukimien mukavuutta ja käytännöllisyyttä. Niiden kerrottiin olevan mukavia lasten päällä ja pitävän heidät lämpiminä ja kuivina. Lisäksi ne myös säästivät vanhempien vaivaa – housunpolvien paikkaamisesta piti Reiloniin sijoittaessa päästä kokonaan! Lastenvaatemainosten lisäksi samaa iloisten, leikkivien lasten kuvastoa käytetään myös nykyisissä pyykinpesuainemainoksissa. Myös niissä annetaan ymmärtää, että lapsilla täytyy olla oikeus leikkiä ilman huolta vaatteista. Keskiössä ei ole vaatteiden kestävyys, vaan niiden likaantuminen. Tehokkaat pyykinpesuaineet poistavat huolen vaatteiden likaantumisesta leikkien tiimellyksessä, mikä vapauttaa lapset leikkimään vailla vaatteisiin liittyviä rajoituksia.⁹³¹

Kaikkein tunnetuin Reiman kehittämistä kankaista on Enstex, joka suunniteltiin yhteistyössä Porin Puuvillan kanssa 1960-luvulla.⁹³² Vuonna 1966 julkaistussa esitteessä tässä ”lasten parhaaksi kehitetyssä” kankaassa kerrottiin yhdistyvän kahden kankaan hyvät ominaisuudet. Pinta oli nailonvaltainen, kulutusta kestävä, vettähylkivä ja haalistumaton. Sisäpuoli taas oli miellyttävän pehmeää, hengittävää, flanellimaiseksi käsiteltyä puuvillaa. Enstexistä valmistetut vaatteet olivat myös helppohitoisia,

927 Reilon – vahva valtti teidän kädessänne.

928 Myyviä ilmoituksia Reima-tuotteista 1955.

929 Reima matriisipalvelu 1/57.

930 Berggren Torell 2007, 212–213.

931 Lastenvaatteiden pesun teemasta mainoksissa ks. Berggren Torell 2007, 127–131.

932 Reima-tietoa ja historiaa.

REILON

Kuva 32. Reilonin oli määrä kestää vaikka tahkon pyörittystä. Kuva: Reima.

*vahva
valtti
Teidän
Kädessäanne*

Kuva 33. Myös 2010-luvulla Reiman mainoskuivissa lapsilla on oikeus liata itsensä leikeissä. Kuva: Reima 2010.

sillä ne voitiin pestä kotikoneessa 60 asteessa. Myös turvallisuuteen panostettiin: kiinniomellut heijastinnauhat lisäsivät lasten näkyvyyttä pimeässä.⁹³³

Reiman kehittäessä uusia materiaaleja lasten käyttöön lastenvaatemarkkinoille ryynnisti myös useita muita valmistajia. Helsinkiläisen lastenvaatevalmistaja Vaaksa Oy:n hintaluetteloista voi huomata, että lasten ulkoiluvaatteiden tarjonta ja niiden materiaalien kirjo kasvoi nopeasti 1960-luvun alussa. Vuonna 1961 Vaaksan ulkoilupuvut ja takit oli valmistettu pääasiassa puuvillapopliinista tai -gabardiinista, villasta ja villasekoitteista sekä velvetonesta.⁹³⁴ Jo seuraavana vuonna hintaluettelossa mainitaan muun muassa *auralonista* valmistettu suoja-puku, *terylenepopliinista* tehty sadetakki sekä *nylonlaminaatista* ja *vinylistä* valmistetut ulkoilupuserot.⁹³⁵ Materiaalien tekniset nimitykset olivat epäilemättä osa tuotteiden markkinointia moderneina asuina. Monet näistä uusista materiaaleista katosivat markkinoilta kuitenkin yhtä nopeasti kuin ilmestyivät. Auralon ei jäänyt elämään sen enempää kuin Velvetonekaan, eikä niistä valmistettuja vaatteita löydy Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista. Sen sijaan kokoelmissa on Vaaksan valmistama sininen anorakki 1950-luvun lopulta (kuva s. 179). Se on valmistettu perinteisestä puuvillasta. Helsinkiläinen kolmen lapsen kotiäiti Marja Mykkänen lähestyi lasten vaatetuspulmaa toisesta näkökulmasta ja käytti 1970 myyntiin tulleen Easy Beasy -haalarinsa (kuva s. 179) materiaaleina valmiina markkinoilta löytyviä kankaita, kuten tuulenpitävää purjekangasta ja kulutuksenkestävää rekka-autojen suojapeitteissä käytettyä materiaalia.⁹³⁶ Innovatiivinen materiaalien käyttö edusti modernin ja rationaalisen lasten pukemistavan ideaa samalla tavalla kuin uusien materiaalien kehittelykin.

1970-luvulla teollisesti valmistetut lastenvaatteet olivat jo enemmän sääntö kuin poikkeus, ja valmistajien sekä vaihtoehtojen kirjo kasvoi entisestään. Myös 1970-luvun alussa lasten vaatetuksesta kirjoittaneet kyselyvastaajat kuvasivat lasten ulkovaatteissa tapahtunutta muutosta. Vastausajankohtana ”kaikilla” lapsilla oli käytännölliset ulkoilupuvut entisaikojen villakankaisten luokkuhousujen sijaan: ”Nyt on kaikilla leikki-ikäisillä ulkoiluhousut, joka onkin erittäin käytännöllinen temmellyspuku”⁹³⁷ Vuonna 1969 ilmestyneessä ruotsalaisen Gunilla Wolden lastenkirjassa Teemu-pojan pukeutuminen ulosmenoa varten on monimutkainen prosessi useine vaiheineen ja ongelmakohtineen. Monien vaiheiden jälkeen Teemu saa kaikki mainitut vaatteet ylleen ja voi lähteä ulos.

Vihdoinkin Teemu on valmis. Hänellä on kumisaappaat, housut, sukkahousut, sukat, villapusero, takki, lapaset ja hattu. Nyt Teemu menee ulos.⁹³⁸

933 Enstex – mainio materiaali erityisesti lastenpukimisiin 1966.

934 Vaaksa Oy, Hintaluettelo kevät ja kesä 1961; Hintaluettelo syksy ja talvi 1961–1962.

935 Vaaksa Oy, Hintaluettelo syksy ja talvi 1962–1963.

936 Ks. Roivainen 2012a.

937 TYKL/kys/40: vastaaja 19.

938 Wolde 2009a [1969].

Kuva 34. Vaaksan valmistama klassinen anorakki. HKM, DN9829-33. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 35. Easy Beasy -haalareita kuvattuna takaa. Vasemmalla vuoriton tuulikuori-haalari, oikealla kääntömallinen toppahaalari, jossa on musta puoli käännettynä ulospäin. HKM, T14-1 ja T14-2. Kuva: István Bolgar / Helsingin kaupunginmuseo.

Villapuseron lisäksi Teemulla on vetoketjulla suljettava takki, olkaimilla varustetut housut sekä kumisaappaat ja karvalakki. Hänellä ei ole haalarimallista ulkoiluasua, mutta hänen varusteensa ovat nimenomaisesti ulkoilukäyttöön tarkoitettuja ja ainakin osa niistä vaikuttaa olevan tehdasvalmisteisia.

1990-luvulla Reima panosti edelleen materiaalien tuotekehittelyyn. Yhteistyössä belgialaisen kangastehtaan kanssa syntyi uusi kangas, joka hiljalleen syrjäytti Enstexin: kevyt ja vedenpitävä Reimatec.⁹³⁹ Mainonnassa keskityttiin entistä enemmän pukujen ja materiaalien teknisten ominaisuuksien kertaamiseen, mutta samalla tuotettiin yhä runsaammin uusia värejä, kuoseja ja malleja. Ulkoilupuvusta puhutaan mainoksissa lapsen työasuna, ja kovaa telmimistä ja peuhaamista pidetään lapsen oikeutena. Mukavien, helppohoitoisten ja käytännöllisten vaatteiden kerrotaan vaikuttavan myös suoraan lapsen terveyteen – painava argumentti, joka panee vanhemmat miettimään.⁹⁴⁰ Ulkovaatteista puhutaan myös arkikielessä yleisesti lasten ”työvaatteina”, ja niiden ominaisuuksia testataan ja arvioidaan säännöllisesti lapsiperheille suunnatuissa lehdissä samaan tyyliin kuin tekniikkaan keskittyvät julkaisut arvostelevat uusimpia laitteita ja teknisiä innovaatioita. Aikuisten vaatteita testataan samaan tyyliin urheiluvarusteiden osalta.⁹⁴¹

Reima Oy on ollut vielä 2000-luvullakin Pohjoismaiden johtava lastenvaatevalmistaja. Muita suosittuja suomalaisia lasten ulkovaatevalmistajia ovat muun muassa Travalle Oy ja Jonathan. 1970-luvulla perustetun tamperelaisen Travallen tuotemerkit ovat kosteussuojattu Remu ja erityisen kovaan kulutukseen suunniteltu Super Remu.⁹⁴² Jonathan on vuonna 1981 perustetun suomalaisen lastenvaateketju Jesper Juniorin oma tuotemerkki, jonka mallistoihin kuuluu Jonathan Classicin lisäksi vedenpitävämpi Tähti Jonathan.⁹⁴³ Suomessa myydään paljon myös muualta tuotuja lasten ulkovaatteita; suosittuja merkkejä ovat esimerkiksi ruotsalainen Polarn o Pyret sekä tanskalainen Ticket to Heaven. Kaikkien näiden valmistajien ulkoiluvaatteiden tuotetiedoissa mainitaan muun muassa kankaan hengittävyys, hankauskesto ja kosteudenpitävyys eli vesipilarilukema erilaisina tieteellisinä mittayksikkölukuina. Reima on alkanut kehittää yhteistyössä Suannon kanssa myös lasten älyvaatteita, jotka rohkaisevat ja innostavat lapsia liikkumaan enemmän.⁹⁴⁴ Funktionaalisia, tieteellisesti testattuja materiaaleja on pidetty lasten ulkovaatteissa aiemmin vain järkevinä ja käytännöllisinä, mutta 2000-luvulla keskusteluun on tullut uusia sävyjä. Nyt on kiinnitetty huomiota myös siihen, että nämä voimakkaasti käsitellyt materiaalit sisältävät ihmisille haitallisia kemikaaleja. Myös lasten ulkoiluvaatteissa yleisesti käytetyt Gore-tex-, Stainmaster- ja Scotchguard-käsitellyt sisältävät fluorokemikaaleja ja yhdistettä, jotka saattavat aiheuttaa oppimis- ja käyttäytymishäiriöitä sekä maksasairauksia,

939 Reima-tietoa ja historiaa.

940 Reima Club 10/93, 14–15; Reima Club 11/93, 3, 8–9.

941 Ks. esim Ojala 1987.

942 Remu Travallen www-sivut.

943 Jesper Juniorin www-sivut.

944 Palojärvi 2016, A25.

heikentää elimistön puolustusjärjestelmää sekä häiritä kehitystä ja lisääntymistä. Vaikutuksia on kuitenkin toistaiseksi tutkittu vähän.⁹⁴⁵ Pitkälle kehiteltyjen materiaalien käytännöllisyys ei siis ole aina välttämättä turvallista.

Miksi Suomessa panostetaan ulkovaatteisiin?

Pukeutumisen tutkimuksessa on tarkasteltu runsaasti sitä, millaisia yksilöllisiä tapoja ja valintoja pukeutumiseen liittyy ja miten identiteettiä rakennetaan vaatteiden avulla.⁹⁴⁶ Paljon vähemmän on kuitenkin tarkasteltu sitä, miten vaatteista tulee yhteiskunnassa tavallisia ja yleisesti käytettyjä. Miksi tietynlaisia vaatteita tuotetaan, ostetaan ja käytetään, ja miksi toisia ei?⁹⁴⁷ Vaatteet ja niiden materiaalit ovat osa kulttuurisia prosesseja, joissa massatuotannon kautta syntyneet tavarat ilmaisevat ja muodostavat sosiaalisia arvoja materiaalisessa muodossa. Miksi funktionaalisten ja teknisten lasten ulkoiluvaatteiden kehitys ja käyttö on niin yleistä juuri Suomessa?

Reiman tuotannosta jopa 70 % menee vientiin. Ulkovaatteita viedään etenkin muihin Pohjoismaihin, Venäjälle ja Itä-Eurooppaan,⁹⁴⁸ ja seuraavaksi Reima tähtää Yhdysvaltoihin ja Japaniin.⁹⁴⁹ Monissa muissa Euroopan maissa vastaavat lasten sääkestävät suojavaatteet ovat kuitenkin tuntemattomia. Reiman markkinointipäällikkö Riika-Maria Paakkunainen kertoi häntä haastatellessani vuonna 2010, että esimerkiksi Etelä-Euroopassa lastenvaatteiden sisäänostajat saattavat kovasti ihastella ulkoiluhaalareiden värejä tai kuoseja, mutta heidän on vaikea käsittää, mihin sellaisia vaatteita tarvitaan ja missä niitä käytetään.⁹⁵⁰ Toisaalta myöskään Itä-Eurooppa ei ole ulkoiluvaatteiden suhteen samoilla linjoilla Suomen kanssa – esimerkiksi Virossa lapsilla ei ole kuravaatteita, eikä niitä vaadita myöskään päivähoidossa.⁹⁵¹ Myös Berliinissä asuessani sain todeta, että sateisina päivinä paikalliset leikkipuistot olivat tyhjiä.

Lastenhoito-oppaista voi nähdä lasten ulkoilua koskevien asenteiden muutoksen. 1900-luvun puoliväliin saakka niissä käsiteltiin runsaasti lasten pukemista ja erilaisia vaatekappaleita. Konkreettiset ja yksityiskohtaiset pukemisohteet olivat tärkeä osa terveystietoa. Ulkovaatteista ei kuitenkaan varhaisimmissa suomalaisissa lastenhoito-oppaissa puhuta kuin muutamien rivien verran, mistä voi päätellä, ettei lasten ulkoilua pidetty tärkeänä. Esimerkiksi lastenlääkäri Armas Ruotsalaisen vuonna 1915 ilmestyneessä lastenhoito-oppaassa mainitaan vain, että pikkulasten kaikki vaatekappaleet täytyy sovittaa sään ja vuodenajan mukaan ja ulos vietäessä lapsella täytyy olla kesällä ohkainen, kevyt hattu ja talvella lämmin myssy, joka peittää korvat. Lisäksi lapsi on kylminä päivinä puettava villaiseen, kyllyksi lämpimään päällystakkiin, mutta lämpimällä säällä on yhtä lailla vältettävä liian lämmintä pukemista. Pienten vauvojen

945 Kemikaalitutkan Facebook-sivut.

946 Esim. Cook 2004; Jacobson 1994 & 2009; Swain 2002 & Woodward 2005.

947 O' Connor 2005, 43–44.

948 Reima-tietoa ja historiaa.

949 Palojärvi 2016, A25.

950 Riika-Maria Paakkunainen 2010.

951 Kulttuurit törmäyskurssilla: Virossa lapsilla ei ole kurapukua! Tallinna24ee 23.2.2016.

kasvojen peittämistä ulkoilmassa Ruotsalainen piti ehdottomasti hyljättävänä tapana.⁹⁵² Vuonna 1928 ilmestyneessä lastenhoitokirjassaan Ruotsalainen ei puhu lainkaan ulkovaatteista, mutta on sitä vastoin huolissaan kuumuuden vahingollisesta vaikutuksesta lapsen elimistöön. Kokemus oli osoittanut, että juuri kesän kuumimpana aikana pikkulapsia kuoli joka vuosi suurin määrin. Helteisinä päivinä hän käski pukea lapset kevyesti, tuulettamaan huoneita ja pitämään lapset mieluiten varjossa.⁹⁵³

Liian lämpimän pukemisen välttämiseen liittyy myös ajatus lasten karaisemisesta. Idea on vanha; Rousseau suositteli 1700-luvulla jopa käyttämään samoja lastenvaatteita kaikkina vuodenaikoina. Hänen kokemuksensa tosin pohjautuivat Etelä-Ranskan huomattavasti Suomea leudompiin talviin. Rousseau myös kehotti totuttamaan lapset olemaan kesät ja talvet sekä päivät ja yöt avopäin. Lapsia piti hänen mielestään totuttaa kylmään, ei lämpimään, sillä lapsia karaisemalla vältetään turhat vilustumiset.⁹⁵⁴ Suomalaisissa lastenhoito-oppaissa on kyllä kannatettu myssyjen käyttämistä lapsilla, mutta lapsen karaisemista ja vahvistamista ilmakylpyjen avulla on suositeltu, niin ”ettei se vähäisimmästäkin ilmanhengestä vilustuisi”. Lapsen oli hyvä antaa pari kertaa päivässä potkiskella pelkkä paita ja nuttu yllään tai jopa vallan alasti vuoteessaan tai lämpimällä alustalla.⁹⁵⁵ Ennen UV-säteilyn haittavaikutuksien tiedostamista suositeltiin, että jopa pieniä vauvoja on hyvä pitää kesällä suorassa auringonpaisteessa.⁹⁵⁶

1940-luvulla ulkoilun tärkeyttä lasten terveydelle alettiin tuoda lastenhoitokirjallisuudessa esiin:

Jos lapsi ei saa tarpeekseen raitista ilmaa sisällä eikä ulkona, eikä aurinko- ja ilmakylpyjä, kärsii ihonväri pysyen kalpeana, jopa ihon laatukin vaikuttaa näivettyneeltä. Aivan kuin ei kellarikasvikaan valon ja ilman puutteessa saa normaalia lehtivihreäänsä, vaan on vaalean kellahtava [---].⁹⁵⁷

Lastenlinnan johtajatar Agnes Sinervo piti raitista ilmaa ja säännöllistä ulkoilua erittäin merkityksellisinä lasten yleisvoinnille ja kehitykselle. Niiden puutteesta, hän kirjoitti, lapsi tulee kalpeaksi, väsähtäneeksi, kärtyisäksi, levottomaksi ja vastustuskyvyttömäksi. Vain kovaa pakkasta, rankkaa sadetta, hyvin navakkaa tuulta tai lapsen kuumeisuutta hän piti esteenä lasten ulkoilulle. Ulkovaatteiksi hän suositteli vauvoille villavuorilla varustettua makuupussia kylmänä vuodenaikana ja isommille yhtäjaksoista, vetoketjulla kiinnitettävää housupukua. Pahimmilla pakkasilla oli syytä käyttää myös ylimääräisiä villapaitoja ja sukkahousuja. Lapsen ulosvieminen piti hänen mukaansa aloittaa mahdollisimman varhain, lämpimänä vuodenaikana 2 viikon ikäisenä ja kylmänä 1–2 kuukautta vanhana. Ilmakylpyjä hän suosittelee antamaan myös

952 Ruotsalainen 1915, 48.

953 Ruotsalainen 1928, 68–71.

954 Rousseau 1905, 213–214.

955 Ruotsalainen 1928, 68–71.

956 Smedberg & Björn 1946, 175.

957 Sinervo 1946, 72.

ulkona, mutta aurinkokylvyt on aloitettava varovasti, lisäten aikaa vähitellen; lasta on myös ”käänneltävä ahkerasti, että jokainen kohta päivetty tasaisesti”⁹⁵⁸

Myös lääketieteen tohtori Gillian Herlitz painottaa ulkoilun terveysvaikutuksia, ja pitää hyvänä sitä kehitystä, että:

Nykyajan äidit eivät yleensä karta antaa imeväisten oleskella ulkona pitkiä aikoja päivällä, myös siihen vuodenaikaan, jolloin lämpötila ulkona on nollassa tai sen alapuolella. Vielä viitisentoista vuotta sitten oli maaseudulla sangen tavallista, että imeväiset eivät saaneet pistää nenäänsä oven ulkopuolelle syys-kesäkuun välisenä aikana. Kevätpuolella saikin sitten nähdä mitä hirveimpiä esimerkkejä siitä, kuinka riisitauti, joka kukoisti huoneen puolipimeässä, turmeli lasten luustoa ja muutenkin vahingoitti niiden terveydentilaa. [...] Mitä enemmän lapsi saa olla ulkona raittiissa ilmassa, sitä punaposkisempi ja terveempi siitä tulee ja sitä suurempi vastustuskyky sillä on kaikenlaisia tartuntatauteja vastaan.⁹⁵⁹

Niinpä kaikki tilaisuudet ulkoiluun ja liikuntaan raittiissa ilmassa täytyi käyttää hyväksi kaikkina vuodenaikoina. 1–2-vuotiaiden ulkoiluun riitti talvella muutama tunti päivässä, mutta vanhempien lasten täytyi ulkoilla mieluiten päivän koko valoisan ajan. Herlitzin sanoin oli ”onnetonta ja usein suorastaan surkeata nähdä, miten monet kaupunkilaislapset saavat olla ulkona vain parisen tuntia päiväsaikaan, jolloin äidillä on aikaa paimentaa heitä”. Oli selvää, että runsas ulkoilu asetti erityisvaatimuksia vaatteisiin nähden: lapsille oli hankittava käytännölliset suojapuvut.⁹⁶⁰

Kaupungeissa näkee toisinaan talvisin pikku tyttöjä, jotka ovat niin hienosti puettuja, että tuuli voi viedä heidät mukanaan, ja jotka seisovat ja katselevat hieman onnettomina hiekkaläjässä istuvia tovereitaan, näiden kieriskellessä ja mellastaessa mukavasti suojapuvuissaan. Antakaamme lasten olla myös vaatteiden suhteen lapsia niin kauan kuin mahdollista.⁹⁶¹

Myös lastenhuollon neuvoja Lisa Smedberg ja käsityönopeettaja Maija Björn painottivat, että ”pikkulasten *pitää* saada liata itsensä” – ei voida vaatia, että hiekkaläjässä istuva lapsi leikkisi likaamatta itseään. Muutenkin vaatteita valitessa täytyi keskittyä niiden käytännöllisyyteen ja mukavuuteen.⁹⁶² Voimistelunopettaja Greta Adrian oli modernien materiaalien käytön kannalla, sillä ulkoiluvaatteet eivät saaneet imeä itseensä kosteutta tai kerätä lunta: ”Ei kudottuja, pehmeitä päällysvaatteita, vaan tuulikangasta ja sileitä villakankaita.”⁹⁶³

1950-luvun lastenhoito-oppaissa kunnollisia ulkoiluvarusteita pidetään jo itsestään selvinä jokaisen lapsen vaatekaapissa. Vauvoille oli hankittava makuupussit, isommil-

958 Sinervo 1946, 77–80.

959 Herlitz 1946, 133–134.

960 Herlitz 1946, 126, 134

961 Herlitz 1946, 126.

962 Smedberg & Björn 1946, 175

963 Adrian 1946, 222.

le lapsille suojapuvut ja ”kerni-valmisteiset kurahousut”⁹⁶⁴ Ulkoiluun täytyi varata vähintään 2–4 tuntia päivässä kahdessa otteessa, mutta kesällä lapsen oli parempi olla ulkona aamusta iltaan. Talvella sopivana pakkasrajana pidettiin -15 astetta.⁹⁶⁵ Viveka Berggren Torellin mukaan Ruotsissakin oli juuri 1950-luvulla sisäistetty aktiivisen, leikkivän ja ulkoilevan lapsen ihanne, joka näkyi myös lasten ulkovaatetuksessa.⁹⁶⁶ 1940- ja 1950-luvun monisanaisen ulkoiluvallistuksen jälkeen lastenhoito-oppaissa ei enää puhuta ulkoilusta yhtä runsaasti. Myös vaatetukseen liittyvät neuvot vähentyivät huomattavasti – ilmeisesti äitiyspakkauksen yleistyminen sekä yleisen varakkuuden ja valmiina ostettavien lastenvaatteiden lisääntyminen vähensi tarvetta vaatteiden yksityiskohtaiseen kuvailuun. Nykyisin opastetaan, että talvella syntyneen vauvan voi viedä ulos kaksiviikkoisena; kesällä ulkoilun voi aloittaa heti sairaalasta kotiuduttua. Aurinkoa kehoitetaan kuitenkin välttämään kokonaan.⁹⁶⁷

Vuonna 2005 Suomessa julkaistiin sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön ja Nuori Suomi ry:n laatimat alle kouluikäisille lapsille suunnatut liikuntasuosituksiset. Alle kouluikäisille lapsille suositellaan joka päivä vähintään kaksi tuntia reipasta ja riittävän kuormittavaa liikkumista. Näin pienillä lapsilla suurin osa päivittäisestä liikunnasta voi olla omaehtoista, mutta etenkin yli 3-vuotiaille täytyy tarjota myös ohjattua liikuntaa.⁹⁶⁸ Nämä ohjeet ovat yleisiä suosituksia, mutta erityisesti ne on suunnattu varhaiskasvatuksen toimintasuunnitelmissa huomioon otettaviksi. Päivähoitopaikoissa pyritään ulkoilemaan kaksi kertaa päivässä säästä riippumatta; pakkasraja on yleisesti -15 astetta. Päivähoidon ohjeissa korostetaan, että vanhempien tehtävä on huolehtia siitä, että lapsilla on säänmukaiset ulkoiluvälineet.⁹⁶⁹ Suomalaisessa päivähoitossa painotetaan päivittäistä ulkoilua säästä riippumatta, mikä on osaltaan johtanut käytännöllisyyden korostamiseen lasten pukemisessa ja etenkin ulkovaatteissa. Suomessa asuva, yhdysvaltalaisyntyinen opettaja Tim Walker on kirjoittanut huomioita siitä, miten suomalaisessa päivähoitossa leikitään ja ulkoillaan enemmän kuin Yhdysvalloissa. Esikoulu alkaa Suomessa kansainvälisesti verrattuna myöhään, vasta 6-vuotiaana, ja silloinkin varsinainen opetus aika on lyhyt ja opetusmenetelmät leikinomaisia.⁹⁷⁰

Tuskin on sattumaa, että uudenlaisten ulkovaatteiden kysyntä ja tarjonta lisääntyivät juuri samaan aikaan, kun yhä useammat suomalaisäidit siirtyivät kodin piiristä työelämään. Uusien materiaalien kestävyys ja helppohoitoisuus vetosivat lapsiaan hoitoon vieviin äiteihin sekä päivähoiton henkilökuntaan.⁹⁷¹ Suomessa muutos teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi tapahtui verrattain myöhään mutta nopeasti, eikä kotiäitiys vakiintunut laajamittaiseksi käytännöksi. Naiset siirtyivät suoraan pientiloilta

964 Hallman 1957, 91–92.

965 Heiniö 1959, 76.

966 Berggren Torell 2007, 113–124.

967 Katajamäki & Gylden 2009, 179–181.

968 Terveysliikunnan tutkimusuutiset 2006, 3; Varhaiskasvatuksen liikunnan suositukset 2005, 10–11.

969 Ks. esim. Ensiastelehter päivähoitoon 2009, 21.

970 Walker 2015.

971 Ks. Roivainen 2012a.

palveluihin – kouluihin, sairaaloihin, vanhainkoteihin ja tehtaisiin. Tyypillistä on ollut myös naisten kouluttautuminen näihin tehtäviin sekä koulutuksen arvostaminen. Kotiäiti-instituutiolta puuttui ennen kaikkea kulttuuriset edellytykset: agraarikulttuurin piirissä kasvaneet naiset tunsivat itsensä ennen muuta perheen elättäjiksi, ja agraariseen sukupuolijärjestelmään kuului molempien puolisoiden työpanos. Lasten ja kotitalouden hoito oli ennenkin sujunut äideiltä muiden töiden lomassa.⁹⁷²

Käytännöllisyyden tavoittelu ja ulkoilun tärkeys on iskostunut hyvin myös suomalaisiin päiväkotilapsiin. Kaikki haastattelemani lapset kertoivat käyttävänsä ulkona leikkiessään joko haalaria tai erillisiä ulkohousuja takin kanssa, aina paitsi kesällä. Lapset kertoivat ulkovaatteista varsin järkeviä argumentteja käyttäen. Lapset kertoivat, että ulkovaatteita käytetään, koska ne suojaavat kylmyydeltä ja kosteudelta. Ne myös estävät sisävaatteita likaantumasta. Tärkeää on, että ne ovat lämpimiä ja mukavia ja että niissä voi leikkiä. Esimerkiksi 5-vuotias Ilmari selitti, että tärkeintä ulkovaatteissa on se, ettei vilustu kun leikkii ulkona.⁹⁷³ Kuvista näyttämäni Reiman ruskea 1970-luvun haalari ei ollut nykylasten mielestä erityisen sievä, mutta esimerkiksi Aada suhtautui asiaan käytännöllisesti: rumuudesta huolimatta hän pukisi sen päälleen, jos olisi kylmä.⁹⁷⁴

Vaikka lasten ulkoiluvaatteiden kohdalla korostetaan nimenomaan funktionaalisuutta, kyse ei ole vain käytännöllisyydestä. Suomen vaihtelevissa sääolosuhteissa pukeutumisen funktioita ei sinänsä tarvitse ihmetellä, sillä on ilmeistä, että vaatteet suojaavat kylmyydeltä, tuulelta ja sateelta sekä myös auringolta. Vaatteiden avulla voidaan ilmaista myös yhteisöön kuulumista, valtaa ja varakkuutta sekä asemaa ja roolia suhteessa toisiin ryhmän jäseniin.⁹⁷⁵ Näitä asioita ilmaistaan myös lasten pukemisen kautta. Leikkipuistoissa äidit ja isät oppivat tekemään monimutkaisia päätelmiä toisista vanhemmista nimenomaan heidän lastensa pukeutumisen kautta. Ei ole liioiteltua sanoa, että lasten ulkoilupuvut ovat jopa statussymboleita, joiden merkkien, värien ja tyylien avulla vanhemmat ilmaisevat omaa identiteettiään. Ulkoilupuvut ovat usein kalliita merkkivaatteita. Suomessa on melko harvinaista hankkia lapsille design-vaatteita, mutta suurien summien laittaminen ulkoilupukuihin on aivan tavallista.⁹⁷⁶ Vaikka perheen varakkuus ei vaikuta lasten pukemiseen yhtä radikaalisti kuin vielä 1900-luvun alkupuolella, voi lasten ulkoiluvälineistä tehdä päätelmiä myös varallisuudesta. Myös käytettyjen ja kierrätettyjen haalareiden käyttö voi olla tietoinen valinta, jonka avulla ilmaistaan perheen ekologisia arvoja. Suoja hellettä tai kylmyyttä vastaan tai edes esteettiset tekijät eivät ole vaatteiden ainoa tai edes alku-peräinen funktio. Sen sijaan vaatteet ovat olleet ensisijaisesti maaginen suoja yliluonnollisia voimia ja vihollisia vastaan.⁹⁷⁷ Tällainen ajattelutapa liittyy myös lastenvaatei-

972 Helsti 2000, 353; Östman 2000; Markkola, Östman & Lamberg 2014.

973 TYKL/SPA/1189g.

974 TYKL/SPA/1189d.

975 Lönnqvist 1978, 9, 11–21.

976 Ks. Vänskä 2012.

977 Lönnqvist 1978, 9, 11–21; Lönnqvist 2008, 67–72; Utriainen 2006, 29–34; ks. myös Pole 2007, 73–74.

den valintaan: normien mukaiset ulkoiluvaatteet suojaavat lasta ulkomaailman lialta ja kuralta. Maaliskuussa 2014 Helsingin Sanomissa julkaistussa uutisessa kerrotaan käytettyjen vaatteiden myyntihinnoista helsinkiläisillä kirpputoreilla. Moni on valmis maksamaan lapsen käytetystä ulkohaalarista jopa sata euroa, mikäli merkki on oikea ja väri mieleinen. Jutussa haastatellut äidit kertovat, että kyse ei ole vain teknisestä laadusta: oikeanlaiset vaatteet saattavat suojella lasta vaikkapa kiusaamiselta.⁹⁷⁸

Daniel Cook on esittänyt, että vaatteet eroavat leluista ja muista lasten esineistä siinä, että lelut ovat jo sellaisinaan valmiita, itsenäisiä esineitä, mutta vaatteet tarvitsevat sisälleen vartalon ollakseen kokonaisia. Ilman vartaloa vaate on vain kangasta, ja vasta vartalon muoto ja liike saavat sen näyttämään kokonaiselta. Vaate on vartalon jatke, joka yhtä aikaa sekä liittyy sen maailmaan että erottaa sen siitä. Vaate myös ilmaisee Cookin mukaan sekä lasta että hänen vanhempiaan, heidän makuaan, sosiaalista asemaansa ja identiteettiään enemmän kuin esimerkiksi lelut. Cook kutsuu tätä vaatteiden ja vartalon luomaa yhteisvaikutelmaa kaksisuuntaiseksi ilmaisuksi (*dual articulation*).⁹⁷⁹ Myös merivartiostoa tutkinut Miia-Leena Tiili on todennut, että vartiomiehen ruumis ja sitä ympäröivä aineellisuus (virkapuku ja muut varusteet) muodostavat kokonaisuuden, joka yhdessä saa aikaan työminän ja siihen sopivan käytöksen sekä ulkoisen olemuksen.⁹⁸⁰ Samalla tavoin tapa panostaa ulkovaatteisiin muokkaa lapsuutta ja vaikuttaa myös lasten ruumiilliseen toimintaan. Ulkoiluvaatteita kutsutaan vanhempien arkipuheessa lapsen ”työvaatteiksi”, ja tällä myös perustellaan niihin panostamista. Vartiomiesten tekniset, vettä hylkivät, paloturvalliset ja hengittävät materiaalit sekä liikkumisen mahdollistavat leikkaukset kertovat jo itsessään olosuhteista, tilanteista ja toiminnoista, joita työntekijät arjessaan kohtaavat.⁹⁸¹ Lasten ulkohaalarien hyvin samanlaiset ominaisuudet ohjaavat lapsia toiminnalliseen liikuntaan ja leikkiin. Ne ovat myös tasa-arvoistaneet tyttöjen ja poikien leikkimistä, sillä monissa maissa tyttöjen ulkoleikeissäkin käyttämien hameiden ja mekkojen on todettu rajoittavan tyttöjen liikkumista ja aktiivisuutta.⁹⁸² Ulkovaatemainosten ja lastenhoito-oppaiden ihanne on reipas, terve ja punaposkinen lapsi, jonka leikkien luovuutta ja raisuutta liian hienot tai liian heikot vaatteet eivät saa estää. Tätä varten kehitetyt vaatteet taas ohjaavat lasta olemuksellaan ja materiaaleillaan leikkimään. Terveysten ja fyysisen kehityksen vuoksi ulkoilua ja liikuntaa pidetään ensisijaisen tärkeinä, joten vanhempien velvollisuus on tukea lapsen kehitystä asianmukaisilla ulkoiluvälineillä.

Vaikka Berliinissä aluksi ihmettelin paikallisten lasten vaatteiden epäkäytännöllisyyttä, ajan myötä myös omien lasteni järkevät ulkohousut jäivät yhä useammin kotiin. Tämä ei ollut tietoinen ratkaisu. Tarkoitukseni ei ollut sulautua berliiniläiseen

978 Sjöholm 2014.

979 Cook 2004, 20–21.

980 Tiili 2016, 77.

981 Tiili 2016, 77–78.

982 Blaise 2005, 93. Ks. myös Paju (2013, 115), joka päiväkodissa havainnoidessaan huomasi hameita käyttävän lapsen ulkoleikkien rajoittavan nimenomaan hameen käytön vuoksi.

maisemaan, mutta muutos tapahtui salakavalasti ja huomaamatta. Esineiden voima piilee siinä, että emme huomaa niitä, vaan alamme pitää vallitsevaa esinemaailmaa itsestäänselvyytenä.⁹⁸³ Esineiden merkitys ei synny niiden konkreettisuudesta. Päinvastoin, ne ovat huomaamattomia, lähes näkymättömiä. Daniel Miller puhuu esineiden nöyryydestä.⁹⁸⁴ Niitä katsotaan tarkemmin vasta kun ne eivät vastaa odotuksia; vasta kun vaikkapa berliiniläisessä leikkipuistossa huomaa, että lapset on puettu toisella tavalla kuin mihin on tottunut.

MUOTI JA KAUNEUS

Muodin ja kauneuden saarella tarkastellaan lastenvaatteiden kauneuteen, tyyliin ja makuun liittyviä näkökulmia. Miten kauneudesta ja muodista on puhuttu lastenvaatteiden yhteydessä? Aluksi tuon esille muodin käsitteen, minkä jälkeen käsittelen kauneutta aistillisena kokemuksena. Lastenvaatteiden yhteydessä puhutaan lakkaamatta käytännöllisyydestä, helppohoitoisuudesta ja järkevyydestä. Puhutaan myös iloisuudesta ja sopivan lapsenomaisesta tyylistä. Tehdäänkö valintoja kuitenkin enemmän muista syistä: valitaanko lopulta kuitenkin se vaate, joka ihastuttaa, on kaunis, tyylikäs ja suloinen? Miten lastenvaatteiden ulkonäöstä puhutaan lastenkirjoissa, lastenhoito-oppaissa, lasten ulkoiluvaatteiden käytännöllisyyttä korostavissa mainoksissa ja Helsingin Sanomien nettisivujen keskustelupalstoilla? Entä mitä lapset itse ajattelevat vaatteiden ulkonäöstä?

Somat pienokaiset, pikkuiset muotiorjat

Muoti ja tyyli materiaalisena kulttuurina

Toini-Inkeri Kaukosen mukaan lasten muoti syntyi 1800-luvulla, kun muotilehtiin ilmaantui lapsille tarkoitettuja vaatteita, joita säätyläiset alkoivat käyttää.⁹⁸⁵ Lasten muotia tutkineen Annamari Vänskän mukaan muodissa keskeistä ei ole kuluttaminen tai vaatteiden käyttö vaan kuvallisuus. Muotia levitetään visuaalisten välineiden kautta, ja muotikuvien kuluttaminen on jopa tärkeämpi osa muotia kuin vaatteiden käyttäminen. Muotikuvien kautta rakennetaan identiteettejä, ja niiden avulla muovataan myös käsityksiä ihanteellisesta lapsuudesta. Mainonnan ja muotikuvien kautta tulee esille se, millä tavalla todellinen, virtuaalinen, kuviteltu ja kuvallinen kietoutuvat yhteen nykylapsuuden määrittelyssä.⁹⁸⁶ Siinä missä muoti on kuvia ja ihanteita, tyylin ajatellaan pukeutumisessa ilmaisevan toistuvaa ja tunnistettavaa visuaalista kokonaisuutta, joka koostuu paitsi henkilön vaatteista, myös persoonallisuudesta ja fyysisistä

983 Löfgren 1997b, 101–105.

984 Millerin käyttämä ilmaisu on *humility of things* (Miller 2010, 50–51).

985 Kaukonen 1985, 265.

986 Vänskä 2012, 21–22.

ominaisuuksista.⁹⁸⁷ Esinetutkimuksessa tyylin taas muodostavat useiden esineiden samantapaiset muodot ja muut yhteneväisyydet, jotka ilmaisevat joko henkilökohtaisia tai kulttuurisia ideoita ja ihanteita.⁹⁸⁸ Tarkastelen lastenvaatteiden muotia ja myös persoonalliseen ilmaisuun liittyvää tyylin käsitettä Vänskän kuvaamasta visuaalisuuden näkökulmasta, mutta korostan vaatteiden aistienvaraista havaitsemista etenkin näköaistin, mutta myös muiden aistien välityksellä. En siis varsinaisesti käsittele lastenmuotia muodintutkimuksen näkökulmasta, vaan materiaalisen kulttuurin tutkimuksen kautta esineinä ja niiden representaatioina lapsiin ja lastenhoitoon liittyvissä keskusteluissa.⁹⁸⁹

Stereotypiaan tavallisesta suomalaisesta liittyvä käsitys siitä, että pukeutumista ja muotia ei pidetä kovin tärkeinä. Suomalaisten ajatellaan pukeutuvan tuulipukuihin, Nokian kumisaappaisiin ja Suomi-verkkareihin sekä toisinaan Marimekkoon. Nämä voidaan nähdä kansanpupun jatkumossa kansallisina vaatteina.⁹⁹⁰ Semi Purhosen ja työryhmän vuonna 2014 kirjoittamassa sosiologisessa tutkimuksessa *Suomalainen maku* kartoitettiin laajan kyselytutkimuksen avulla myös suomalaisten suhdetta pukeutumiseen. Vastaajia pyydettiin valitsemaan kymmenestä pukeutumista kuvaavasta ominaisuudesta enintään kaksi sopivinta vaihtoehtoa. 55 prosenttia vastaajista piti pukeutumisessa tärkeimpänä ominaisuutena mukavuutta ja 41 prosenttia tarkoituksenmukaisuutta. Siisteyttä piti tärkeänä 33 prosenttia, rentoutta 24, edullisuutta 12, helppohoitoisuutta 10 ja perinteisyyttä 5 prosenttia. Vain 14 prosenttia vastaajista luonnehti muodikkautta omassa pukeutumisessaan tärkeäksi tekijäksi. Mukavuus, tarkoituksenmukaisuus ja siisteys olivat tärkeitä kaikissa koulutus- ja ikäryhmissä, kun taas muodikkouden ja merkkietoisuuden merkitys vaihteli eri vastaajien välillä huomattavasti enemmän. Korkeasti koulutetut, alle 34-vuotiaat ja naiset pitivät muodikkautta tärkeämpänä kuin matalasti koulutetut, yli 35-vuotiaat ja miehet. Kyselyyn vastanneiden syventävissä jatkohaastatteluissa käsitellään kuitenkin vain hyvin vähän pukeutumista maun käsitteeseen liittyvänä elementtinä.⁹⁹¹

Vänskä on tarkastellut lasten muotia Vogue Bambinin, italialaisen lasten huippumuotia esittelevän lehden kautta, jossa mainostetaan runsaasti luksusmerkkien lastenvaatteita.⁹⁹² Useilla suurilla muotitaloilla, kuten Diorilla, Versacella, Calvin Kleinilla, Burberryllä, Armanilla ja Guccilla, on omat lapsille suunnatut mallistonsa. Suomessa Vogue Bambinin kaltaisia lasten muotilehtiä ei ole, eikä myöskään lasten designer-vaatteiden mainoksia näe suomalaisissa lehdissä juuri lainkaan. Vänskän mukaan läpeensä kuvallisessa kulttuurissa kasvaneet lapset ja nuoret oppivat kuitenkin

987 DeLong 1998, 11–14; Kamila 2012, 31.

988 Caple 2006, 46.

989 Esineitä on usein tutkittu etenkin historianantutkimuksessa niiden representaatioiden, kuten kuvallisen ja kirjallisen aineiston kautta (ks. esim. Mäkikalli 2010, 9–21). Alex Snellman (2016, www.artefacta.fi) on kritisoinut tätä esineiden tutkimustapaa, vaikka myöntää, että sillä voi olla oma tarkoituksensa esineiden fyysisen tarkastelun ohella.

990 Lönnqvist 2004; ks. myös Lönnqvist 1978.

991 Purhonen & työryhmä 2014, 171–173.

992 Vänskä 2012.

kin jo varhain pitämään omaa ulkonäköään vaikutelmien luomisen ja hallinnan välineenä. Muoti tihkuu osaksi lasten maailmaa esimerkiksi lelujen, kuten Barbie- ja Bratz-nukkien ja erilaisten julkaisujen kautta. Keväällä 2011 Suomessa alettiin julkaista tanskalaiskustanteista Top Model -lehteä, joka on suunnattu 6–12-vuotiaille tytöille. Aikuisissa lehti herätti huolta, ja esimerkiksi sosiaalisessa mediassa keskusteltiin siitä, altistaako muotiin ja vaatteisiin keskittyvä lehti alle kymmenvuotiaat tytöt liian varhain norminmukaisille kauneushanteille. Kohun alle jäi lehden sisältö, joka koostuu pääasiassa paperinukeista, joille lapset saavat piirtää vaatteita.

Viveka Berggren Torell on nostanut lastenvaatteita käsittelevässä tutkimuksessaan yhdeksi keskeiseksi vaatteisiin liittyväksi diskurssiksi muodikkaan lapsen diskurssin. Muodikkuus ja ajanmukainen tyyli eivät Berggren Torellin mukaan ole sivuseikka lasten pukemisessa, sillä niillä on vaikutuksia lasten sosiaalisiin suhteisiin ja minäkäsityksiin.⁹⁹³ Lastenhoitokirjallisuudessa muodikkaan lapsen diskurssi ei juurikaan ole läsnä, mutta sen sijaan niissä tulevat voimakkaasti esille Berggren Torellin diskurssianalyysissä mainitut kaksi muuta diskurssia: resursseja vaativan lapsen ja aktiivisen, leikkivän lapsen diskurssit.⁹⁹⁴ Nämä diskurssit näyttävät olleen suomalaisessa lastenhoitoon liittyvässä keskustelussa tärkeimmässä roolissa. Lastenhoito-oppaissa vaatteiden esteettisistä ominaisuuksista puhutaan niukasti, ja tyylin ja maun käsitteet ilmestyivät lastenhoito-oppaisiin vasta 1900-luvun lopulla.

Suomalaisten lastenhoito-oppaiden pukemisohejeissa nousee kuitenkin toistuvasti esille pyrkimys yksinkertaisuuteen, jota pidetään sekä käytännöllisenä että esteettisenä ihanteena. Lastenvaatteiden tuli olla paitsi siistejä ja puhtaita, myös yksinkertaisia ja tarkoituksenmukaisia.⁹⁹⁵ Karin Tham kirjoitti jo 1920-luvulla lastenvaatteiden ”äärimmäisestä yksinkertaistamisesta”. Hän ihaili amerikkalaisten tapaa pukea lapset trikookankaista valmistettuihin yksinkertaisiin paitoihin. Hänen ihanteensa oli moderni lastenvaatekerta, johon kuului mahdollisimman vähän mahdollisimman yksinkertaisia vaatekappaleita. Yksinkertaistamiselle oli yksinkertainen syy: paitsi että tällaiset vaatteet ovat mukavia, ne myös säästävät äitien aikaa, sillä niitä on helppo valmistaa ja vaivaton pestä ja hoitaa. Lisäksi ne ovat ”ajan mittaan hauskipia ja miellyttävempiä”. Tham jopa ennustaa, että pian ”kankaasta tehty paita häviää käytännöstä, sen asemesta käytetään trikoota”, mikä onkin melko suuressa mittakaavassa käynyt toteen.⁹⁹⁶ Myös Toini Selinheimo painotti lastenhoito-oppaassaan yksinkertaisuuden tärkeyttä ”sekä järjen että käytännöllisyyden nimessä”.⁹⁹⁷ Yksinkertainen malli oli myös esteettinen ihanne. Vaatteiden liiallinen koristelu oli turhaa, koska ”lapsi on itsessään suloinen”, joten ”yksinkertainen korostaa lapsen parhaita ominaisuuksia”.⁹⁹⁸ Yhteiskunnan modernisoituminen näkyi lastenvaatteissa ja niihin liittyvissä ihanteis-

993 Berggren Torell 2007, 153–187.

994 Berggren Torell 2007.

995 Esim. Smedberg & Björn 1946, 175.

996 Tham 1924, 48–49, 79–80.

997 Selinheimo 1936, 17–18.

998 Taka 1960, 140–141.

sa, aivan kuten muissakin arkielämän käytänteissä.⁹⁹⁹ Rationaalisuuden ja järkevyyden korostamisen on katsottu liittyvän moderniin elämään ja samalla moderneihin pukeutumishanteisiin.¹⁰⁰⁰ Modernia pukeutumista on esimerkiksi naistenlehdissä markkinoitu naisille rationaalisena pukeutumisena, mutta sitä vastoin muotia on taas usein pidetty irrationaalisena ja sen noudattamista jopa järjenvastaisena. Modernia pukua on pidetty järkevänä, tieteelliseen kehitykseen perustuvana pukeutumistapana, jonka vastakohtana on nähty historiallinen, vanhanaikainen vaatekerta.¹⁰⁰¹ Kuitenkin muodin kehitykseen on etenkin 1900-luvulta lähtien liittynyt oleellisesti innoituksen hakeminen menneisyydestä.¹⁰⁰² Lastenvaatekeskusteluissa näkyy toisaalta modernin, yksinkertaisen, käytännöllisen, helpohoitaisen ja hygieenisen pukemistavan ihailu ja toisaalta pyrkimys pitäytyä tavanomaisessa ja torjua liialliset, epäkäytännöllisiksi katsotut muotivaikutteet.

Siinä missä lastenhoitokirjallisuuden ihanne on vaatteiden yksinkertaisuus ja suhtautuminen muotiin negatiivinen tai välttelevä, kuvaavat museokokoelmat vahvasti juuri muodin diskurssia lasten pukemisessa. Tämä koskee etenkin kokoelmien vanhimpia vaatteita. 1900-luvun puolivälin jälkeen arki alkaa näkyä lastenvaatekokoelmissa enemmän. Kansanomaisia lastenvaatteita on 1800-luvulta tai 1900-luvun alusta säilynyt vähän, ja museokokoelmissa on näiltä ajoilta etupäässä säätyläisten tai varakkaiden porvareiden vaatteita. Vanhimmat museokokoelmien vaatteet kuvaavat lasten muotia ja juhlapukeutumista enemmän kuin arkivaatetusta. V&A Museum of Childhoodin kokoelmissa muoti on vielä vahvemmin läsnä myös nykyajan merkkivaatteiden dokumentoinnin myötä. Vanhimpien museokokoelmien muotipainotteisuuteen on useita syitä. Osaltaan se selittyy materiaalisuuden katoavuudella ja kierrätyksellä; taajaan pidettyjä vaatteita ei ole säilynyt. Toisaalta tavallisia arkisia vaatekappaleita ei ole pidetty edustavina tai kiinnostavina esineinä, eikä niitä ole myöskään yhtä usein tarjottu museokokoelmiin. Inhimillisestä ja aistientutkimuksen näkökulmasta yksi syy voi myös olla se, että kokoelmiin on otettu materiaalisesti kiinnostavia, elämyksellisiä ja kokemuksellisia esineitä – lasten eri aikojen muotivaatteet ovat esineinä lumoavia. Tämä lumo on useiden aistielämysten summa: näissä vaatteissa on usein käytetty laadukkaita tai ajalle tyyppillisiä materiaaleja, joiden koskettaminen tekee vaikutuksen, ja ne on valmistettu taidokkaasti. Uudemmat muotivaatteet tuovat myös sekä materiaaleillaan että malleillaan mieleen lapsuusmuistoja tai muita mielikuvia kyseiseltä ajanjaksolta.¹⁰⁰³ Museoesineitä tarkasteltaessa tämä ei kuitenkaan liity vain muotiin sinänsä käsitteenä tai diskurssina, vaan vaatteiden materiaalisuuteen: kangaslaatuihin, kuituihin, ompeleisiin, koristeisiin ja muotoihin ja niiden herättämiin kokemuksiin ja mielikuviin.¹⁰⁰⁴

999 Mikkola 2006; Stark 2006.

1000 Ks. esim Aikasalo 2000, 271.

1001 Turunen 2011, 35–42, 215, 386–392.

1002 Wilson 2005, 11–12.

1003 Ks. Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

1004 Ks. Miller 2005, 1–2, 10–17; O'Connor 2005; Taylor, L. 2002, 3.

Lapset aktiivisina ja tyylietietoisina kuluttajina

Lasten omista vaatemieltymyksistä lastenhoito-oppaissa ei juuri puhuta. Poikkeuksen sääntöön heitti ilmoille Paavo Heiniö, joka kirjoitti *Lastenhoito*-kirjassaan vuonna 1959, että pikkulasten vaatteiden pitää olla ”lapselle mieluiset”.¹⁰⁰⁵ Tätä näkökulmaa ei useimmissa muissa oppaissa oteta huomioon. Lastenvaatteiden valinnassa on neuvottu ottamaan huomioon monia erilaisia tekijöitä, mutta lapsen oma maku ja mielipiteet ovat olleet sivuseikkoja. Vänskän mukaan lapsista on viimeistään 2000-luvulla tullut kulutuskulttuurin näkyviä jäseniä. Ihanteellista lapsuutta edustaviin muotikuviin liittyy keskeisesti viattoman lapsuuden teema. Länsimaisen kulttuurin lapsuuskäsityksiin on jo useita vuosisatoja kuulunut käsitys lasten viattomuudesta, mikä näkyy voimakkaasti myös nykyisissä lasten muotikuviissa. Viaton lapsi on aikuisia miellyttävä ja heitä varten rakennettu kulttuurinen konstruktio.¹⁰⁰⁶ Lasten ulkovaatteiden mainoksissa viattomuuden idea on näkyvissä siinä, miten niissä korostetaan ulkovaatteiden käytännöllisyyden ja kestävyys kauden hyvään lapsuuteen liittyvää mahdollisuutta leikkiin ja vapaaseen liikkumiseen, mikä tuli esille Käytännöllisyyden saarella. 1960-luvulla monet lastenvaatevalmistajat alkoivat mainonnassaan kiinnittää entistä enemmän huomiota myös vaatteiden ulkonäköön, ja uusia muodikkaita värisävyjä sekä kuoseja tuotiin markkinoille jatkuvasti. Turvallisuus ja helppohoitoisuus vetosivat lasten vanhempiin, mutta väreillä ja malleilla haluttiin vedota suoraan lapsiin, joiden katsottiin vaikuttavan perheen vaatehankintoihin. Esimerkiksi Reiman mainoksessa todettiin 1967: ”Lapset pitävät kauniista Enstex-pukimista kauniiden mallien ja iloisten värien vuoksi.”¹⁰⁰⁷ 1980-luvulla Reima alkoi puhua *elämäntyylistä* lastenvaatevalintojen yhteydessä:

Lifestyle – se on jo täällä ilmassa, olemassa, lähellä. Vaatii taitoa huomata se ajoissa ja soveltaa sitä silloin, kun muut vielä odottavat. [...] Lapsen maailma on leikkiä ja oppimista. Asioihin tutustumista ja todellisuuden kohtaamista leikin keinoin. Reima tekee vaatteet pienimpien olla ja telmiä. Käyttäjiensä ehdoilla toimivat vaatteet kaikkiin ilmastoihin, kaikkiin säihin. Lapselle hyvä vaate on tärkeä. Lämmin, turvallinen, iloisennäköinen. Oikealla tavalla ajan hengessä.¹⁰⁰⁸

Mainoksen kuvituksessa lapset poseeraavat muodikkaasti pastellinvärisissä ulkoiluvuissaan laskettelurinteillä. Mainoksen tyyli viittaa Reiman laajempaan brändinrakentamiseen ja vetoa laskettelulomille suuntaaviin moderneihin nuoriin perheisiin. Vaikka Reiman puvuista puhuttaessa vedotaan edelleen pääosin käytännöllisyyteen liittyviin argumentteihin – sään- ja leikinkestävä, lämmin, mukava – on myös ajatus ajanmukaisuudesta ja muodikkuudesta tuotu uudella tavalla esille. 1990-luvulla Reiman mainonnassa keskityttiin pukujen ja materiaalien teknisten ominaisuuksien keräämiseen, mutta samalla tuotettiin yhä runsaammin uusia värejä, kuoseja ja malleja.

1005 Heiniö 1959, 89.

1006 Vänskä 2012, 20–21; 79–81, 108–109; ks. myös Karlsson 2012, 32; Pascoe 2012, 209.

1007 Muoti ja turvallisuus ovat Enstex-uutuuksia ensi syksynä! 1967.

1008 International Lifestyle by Reima 1985.

Vaatteiden mukavuutta, helppohoitoisuutta ja käytännöllisyyttä pidettiin kuitenkin vain toisena puolena lasten pukeutumista: aivan yhtä tärkeitä olivat iloiset värit ja hyvännäköinen ulkoasu.¹⁰⁰⁹ Mallisuunnittelun pohjana ovat ”lasten todelliset tarpeet”, ja pukua valitessa kehoitetaan ottamaan huomioon lapsen omat mieltymykset:

Pienelläkin leikkijällä on vankat mielipiteet siitä, millainen asu on paras. Myös väri on tärkeä. Jo varhain lapsi osaa valita lempiväriinsä. Lapsellakin pitää olla oikeus valintoihin. Vanhempien tehtävä on opettaa valitsemaan. Vaatetta valitessa on kiinnitettävä huomiota käytännöllisyyteen, liikkumaväljyyteen, joustavuuteen ja helppohoitoisuuteen.¹⁰¹⁰

Vaikka mainoksissa keskitytäänkin materiaalien ominaisuuksiin ja käytännöllisyyteen, niissä puhutaan paljon myös ulkonäöstä ja väreistä. Pukujen ulkoasulla pyrittiin vetoamaan lapsiin, kun taas teknisillä ja käytännöllisillä seikoilla puhuteltiin sekä lapsensa hyvinvointia että arjen sujuvuutta arvostavia vanhempia.¹⁰¹¹ Uutuutena ulkovaatteissa alettiin käyttää monivärisiä printtejä, ennakkoluulottomia väriyhdistelmiä ja hauskoja, lapsenmielisiä yksityiskohtia, kuten eläinten korvia ja häntiä. Nämä lapsenomaiset ominaisuudet ovat yhteydessä Vänskan esittämään viattoman lapsen ideaan. Sen sijaan viattomuuden kääntöpuolen, erotisoidun viattomuuden ja seksualisoitujen muotikuvien merkityksiä ulkovaatteiden mainonnassa ei näy.¹⁰¹² Mainosten lapset ovat reippaita ja aktiivisia toimijoita. Aineisto, ulkoiluvaatemainokset, ovat genrenä aivan toisentyylinen kuin Vänskan tutkimat huippumuotikuvat. Ne kiinnittyvät lastenhoidon käytännölliseen maailmaan, eivät huippumuodin kuvaan, vaikka niiden yhteydessä muotiin liittyviä käsitteitä käytetäänkin. Muoti näkyy modernien lastenvaatteiden maailmassa yksinkertaisuuden ihanteen kautta. Esimerkiksi 1970–1980-luvuilla valmistetun Easy Beasy -haalarin design, värit ja logo olivat tarkkaan harkittuja ja pelkistettyjä. Haalarin toinen puoli oli musta, ja toinen taas väriäinen, ja haalari oli käännettävä, niin että sen väriä saattoi vaihtaa mielen mukaan. Ainoat yksityiskohdat olivat pitkä hopeanvärisen vetoketju edessä ja kääntöpuolen värisen pieni tuttitasku selässä. Vaikka Easy Beasya kehuittiin sen käytännöllisyydestä, helppohoitoisuudesta ja kestävydestä, oli kuitenkin selvää, että se vetosi erityisesti niihin kuluttajiin, jotka olivat kiinnostuneet sen ajanmukaisesta ulkonäöstä ja muotoilusta.¹⁰¹³

Daniel Cook on tuonut esiin, että lapsille suunnattuja tavaroita markkinoidaan usein juuri niiden hyödyllisyyden, tarpeellisuuden ja funktionaalisuuden nimissä. Vanhempien oletetaan valitsevan ne tuotteet, joita he pitävät lapsilleen tarpeellisina tai toivottavina, joten mainokset suunnataan heille. Toisaalta myös lapsi voidaan nähdä aktiivisena kuluttajana, jolla on oikeus haluta tavaroita ja joka voi itse vaikut-

1009 Reima Club 10/93, 14–15; Reima Club 11/93, 3, 8–9.

1010 Reima Club 10/93, 14–15.

1011 Vrt. Lapsen ulkoiluvaatteista 1986.

1012 Vänskä 2012, 111–204.

1013 Ks. Roivainen 2012a.

Kuva 36. Easy Beasy -haalarin logolla koristeltu tasku. HKM, T14-2. Kuva: István Bolgar / Helsingin kaupungin museo.

taa siihen, millaisia tuotteita hänen käyttöönsä hankitaan.¹⁰¹⁴ Ulkoiluvaatteiden mainonnassa nämä molemmat tavat vedota kuluttajiin ovat selvästi nähtävissä. Reiman mainonnassa pyrittiin vaikuttamaan lasten vanhempiin puhumalla tuotteiden turvallisuudesta, käytännöllisyydestä, helppohoitoisuudesta sekä jopa korostamalla niiden vaikutuksia lasten terveyteen. Lastenvaatteiden väreillä ja kuoseilla taas haluttiin vedota lapsiin, ja vanhempia jopa suoraan kehoitettiin ohjaamaan lapsi itse valitsemaan heitä miellyttävä väri ja malli.¹⁰¹⁵ Lastenvaatemainonnan perusteella Suomessa on panostettu käytännöllisyyden lisäksi myös lasten ulkovaatteiden ulkonäköön. Mainosten perusteella ei kuitenkaan oleteta, että aikuisten täytyisi kasvattaa lapsiaan pukeutumaan modinmukaisesti tai kauniisti. Aikuisten tehtävä on huolehtia, että lastenvaatteet ovat kestäviä, mukavia ja turvallisia. Nämä ovat myös ensisijaisia kriteerejä vaatteiden valinnassa, mutta eivät ainoita. Ulkonäköasioissa pallo heitetään

1014 Cook 2004, 9–12; ks. myös Darian-Smith & Pascoe 2012, 4–5.

1015 Vrt. Cook 2004, 41–65.

lapsille itselleen: heillä on itsellään oikeus valita itse itseään miellyttävä malli. Lasten oletetaan olevan omissa tyyliasioissaan asiantuntijoita. Lapsia ei pyritä kasvattamaan tyylikkääksi pukeutujiksi, vaan heillä oletetaan jo olevan oma maku ja tyyli, joka ei välttämättä ole sama kuin aikuisilla, mutta joka on aivan yhtä arvokas.¹⁰¹⁶ Ajatus on sinänsä vallankumouksellinen lasten pukemisen historiassa ja toteuttaa myös lapsinäkökulmaisen ajattelun periaatteita.¹⁰¹⁷

Status ja yhdenmukaisuuden tavoite

”Köyhyyden huomaa siitä, että ne käyttävät samoja vaatteita koko ajan”, arvioivat Helsingin Sanomien haastattelemat koululaiset vuonna 2015. Heidän mukaansa köyhyys näkyy eniten vaatteissa ja muissa varusteissa. Pelastakaa Lapset ry:n tekemän kyselyn mukaan 11 % lapsista kokee perheensä köyhäksi tai erittäin köyhäksi. Vaikka köyhyys harvoin enää rajoittaa vaikkapa lasten ulkoilua tai koulunkäyntiä siinä mielessä, että köyhillä lapsilla ei olisi lainkaan kenkiä, se kuitenkin rajoittaa harrastuksia, syrjäyttää lapsia nopeasti ja aiheuttaa häpeää.¹⁰¹⁸ Statusesineet ja -vaatteet kuuluvat yhä nuorempien lasten arkeen.¹⁰¹⁹

Pia Olssonin haastattelemat kahdeksaluokkalaiset korostivat statusesineistä puhuttaessa, että esineiden statusarvo ja oikeat merkit ovat tärkeämpiä heitä nuoremmille lapsille, kuten alakouluikäisille.¹⁰²⁰ Alle kouluikäisten lasten haastattelussa taas ei tullut ilmi, että lapset olisivat kiinnittäneet huomiota toisten lasten vaatteiden muodikkuuteen tai sitä kautta varallisuuteen. Esille kuitenkin tuli se, miten tärkeää on pukeutua samalla tavalla kuin toiset lapset. Toiset lapset kiinnittivät toisia enemmän huomiota siihen, millaisia vaatteita toisilla on, mutta ”ei ne [vaatteet] silleen oo tärkeitä”, kuten Melissa asian ilmaisi.¹⁰²¹ Ylipäätään esimerkiksi vaatteiden merkit eivät tulleet juuri ollenkaan esille lasten puheissa, harvoja poikkeuksia lukuunottamatta.

Melissa: Mulla on semmonen Reimatecin [haalari]. Liila.

Päivi: Reimatecin? Onko se hyvä merkki?

Melissa: Joo.

Päivi: Onko niillä vaatteiden merkillä mitään väliä?

Melissa: No ei.

Päivi: Mut sä tiiät, että Reimatecin haalari on hyvä.

Melissa: Niin. Se on kiva. Se tuntuu hauskalta päällä. Mut se on vähän paksu.

Aada: Ainakin se on lämmin!

Melissa: Niin! Mut sit kun juoksee tuolla pihalla, niin saattaa tulla vähän kuuma.¹⁰²²

1016 Ks. Guppy 1978, 232–246.

1017 Ks. Karlsson 2012; Roos 2015.

1018 Grönholm & Lämsä 2015, A15. Kyselyyn vastasi 464 lasta.

1019 Vänskä 2012, 14–16; Ruckenstein 2013.

1020 Olsson 2011a, 26–32.

1021 TYKL/SPA/1189d.

1022 TYKL/SPA/1189d.

Melissa tiesi haalarinsa merkin ja katsoi sen myös mainitsemisen arvoiseksi. Merkki ei kuitenkaan määritä haalaria samalla tavalla kuin se, että se on ”kiva” ja ”tuntuu hauskalta päällä”. Lämpimyykskin on toki hyvä asia, mutta Melissan mielestä haalari on jopa liian paksu, niin että siinä tulee juostessa kuuma. Käyttökokemus nousi lasten puheissa tärkeämmäksi kuin vaateen merkki tai muodikkaus. Monissa (kouluikäisiä) lapsia koskevissa tutkimuksissa merkki ja tyyli kuitenkin nousevat keskeisimmiksi arvoiksi vaatteissa.¹⁰²³ Joko näillä asioilla ei ole vielä 5–7-vuotiaille merkitystä tai he eivät syytä tai toisesta halunneet tai osanneet puhua asiasta.

Yhdenmukaisuuden tavoite taas tuli usein haastatteluissa. Kun haastattelin lapsia pareittain, lasten vastaukset vaikuttivat toisinaan toisiinsa. Toiset ilmaisivat kyllä rohkeasti omat mielipiteensä, mutta toisilla oli selvä tarve olla samaa mieltä haastatteluparinsa kanssa. Erityisen selvästi tämä tuli esille Annan ja Marian haastattelussa. He ovat molemmat 6-vuotiaita tyttöjä, jotka kertoivat olevansa muutenkin hyviä kavereita.

Päivi: Jos te saisitte valita tästä T-paidan, minkä te ottaisitte?

Maria: Mä otan...Anna otetaan sama.

Päivi: Ei tartte ottaa samaa, ihan vaan se mikä tuntuu itsestä kivimmalta.

Maria: Otetaan samasta rivistä. [Osoittaa ylärivisiä, jolla ovat vaaleanpunainen, pinkki ja liila paita.] Otetaan tuolta.¹⁰²⁴

Haastattelutilanteessa Marialla oli voimakas tarve valita tarjolla olevista väri vaihtoehtoisista sama väri Annan kanssa. Myös 6-vuotias Janette ehdotti haastatteluparilleen Lolalle heti aluksi, että he voisivat sanoa samat suosikkivärit: ”Valitaan Lola samat.” Lopulta Janette kuitenkin valitsi suosikkikseen oranssin, mutta Lola ei osannut päättää, sillä hän sanoi pitävänsä ihan kaikista esillä olevista väreistä.¹⁰²⁵

Ikätoverien vaikutus jo alle kouluikäisten lasten vaatemakuun näyttää olevan suuri. Lapset kritisoivat usein omien vanhempiansa käyttämiä vaatteita ja etenkin niiden värejä, eikä haastatteluissa tullut muutenkaan ilmi, että lapset erityisesti ihailisivat tai edes matkisivat omien vanhempiansa pukeutumista muulloin kuin leikkiessä. Vanhempien maku toki vaikuttaa lasten esteettiseen ympäristöön ja varmasti myös oman maun kehittymiseen, mutta lasten puheissa ikätoverit ja sisarukset olivat tärkeimpiä tyyli vaikuttajia. Lapset haluavat näyttää samalta kuin muut samanikäiset tai hieman vanhemmat lapset – eivät samalta kuin vanhempansa, eivätkä myöskään samalta kuin pienemmät lapset. Lasten hyvin selvät mielipiteet kauneudesta sekä myös joidenkin vaatteiden voimakas vastustus kertovat siitä, että heille oli jo kehittynyt käsitys mausta ja tyylistä. Usein lapset puhuivat omien vanhempiansa käyttämistä vaatteista ja vertasivat niitä omiin suosikkeihinsa, usein juuri siinä mielessä, että vanhempien

1023 Esim. Swain 2002, 60–62.

1024 TYKL/SPA/1189b.

1025 TYKL/SPA/1189e.

lempivärit ja -vaatteet eivät lasten mielestä olleet erityisen viehättäviä. Aikuisten pukeutuminen vaikutti monien lasten mielestä tylsältä ja ilottomalta. Toisaalta aikuisilla saattoi olla joitakin tiettyjä, erityisen hienoja vaatekappaleita, joita lapset ihailivat. Jotkut lapset myös käyttivät maun käsitettä, kuten 7-vuotias Saimi, joka perusteli sen avulla, miksi ei pitänyt kuvassa näkemistään housuista: ”Nää housut ei oo ihan mun makua.”¹⁰²⁶ Tällainen tokaisu voi olla suoraan vanhemmilta kuultu ja omaksuttu lause, jolla Saimi kauniisti ilmaisi kiertoteitse, että housut olivat hänen mielestään rumat.

Merkkien tai uutuuksien avulla erottautumista enemmän lapsia kiinnostaa ikäryhmän muodostamaan joukkoon sulautuminen.¹⁰²⁷ Saman on haastatteluissaan todennut myös Kuukka, jonka mukaan etenkin lasten päiväkotivaatetus on yhdenmukaistava ja siinä näkyy vain vähän yksilöllisiä eroja. Kyseessä on eräänlainen kvasiunivormu: pakollista univormua tai edes tiukkoja sääntöjä pukeutumiseen ei ole, mutta silti pukemiseen liittyy yksimielisyyttä ja vapaamuotoista yhtenäisyyttä. Samankaltainen pukeutuminen häivyttää lasten yksilöllisyyttä mutta luo yhteenkuuluvuutta.¹⁰²⁸ Toisinaan myös lastenhoito-oppaissa on mainittu, että on syytä välttää sitä, että lasten vaatteet eroaisivat liiaksi toisten lasten vaateista.¹⁰²⁹ ”Melkein jokainen lapsi tuntee itsensä onnettomaksi näyttäessään hyvin erilaiselta kuin muut toverit”, Paavo Heiniö kirjoitti vuonna 1959.¹⁰³⁰ Vaatteet ovat tapa järjestää ja luokitella sosiaalisia suhteita. Pukeutumalla samoin kuin muut ryhmän jäsenet ylläpidetään yhteisöllisyyttä; vaatteiden avulla voi osoittaa ryhmään kuulumista tai toisesta erottautumista.¹⁰³¹

Kenen mausta ja tyylistä lastenvaatteet kertovat?

Pukeutumista tarkastellaan usein viestintänä.¹⁰³² Lasten pukeutumista pohdittaessa mielenkiintoinen kysymys on se, kenen viestejä heidän vaatteensa välittävät. Missä määrin lapset *pukeutuvat*, ja missä määrin heidät *puetaan*? Missä määrin lapset vaikuttavat itse ulkomuotoonsa ja missä määrin vanhemmat viestivät lastensa kautta?

Yhdellä lastenkirjallisuuden kuuluisimmalla lapsella, Peppi Pitkätossulla, on aina eriparisukat. Aina, niin ettei se enää ole poikkeus, vaan sääntö. Eriparisukat toistuvat Peppi-kirjojen kuvituksessa sekä alkuperäisissä Ingrid Wang-Nymanin 1940- ja 1950-luvulla tehdyissä piirroksissa¹⁰³³ että vuonna 2007 ilmestyneen uuden suomenoksen kuvissa, jotka on kollaasitekniikalla toteuttanut Lauren Child¹⁰³⁴ (kuva s. 197). Molemmissa kuvituksissa Pepin vaatteet ovat näkyvästi parsittuja, mekot liian lyhyitä, kengät liian isot, paidan napit auki, letit purkautuneet. Ja sukat – aina eri paria. Pepin naapurin lapset, Tommi ja Annika, näyttävät aivan toisenlaisilta (kuva s. 198).

1026 TYKL/SPA/1189c.

1027 Myös Olssonin haastattelemat teini-ikäiset suosivat ”normaalia” pukeutumista (ks. Olsson 2011a, 30–38).

1028 Kuukka 2015, 107–108; Craik 2009, 148.

1029 Esim. Hallman 1957, 93; Heiniö 1959, 92.

1030 Heiniö 1959, 92.

1031 Ambjörsson 2011, 65–67.

1032 Esim. Barthes 1990 [1967]; Franck 1997; Jacobsen 1994; Kamila 2012; Lurie 1981; Ruotsala 1998.

1033 Ks. esim. Lindgren & Nyman 2010 [1961].

1034 Lindgren 2007 [1945].

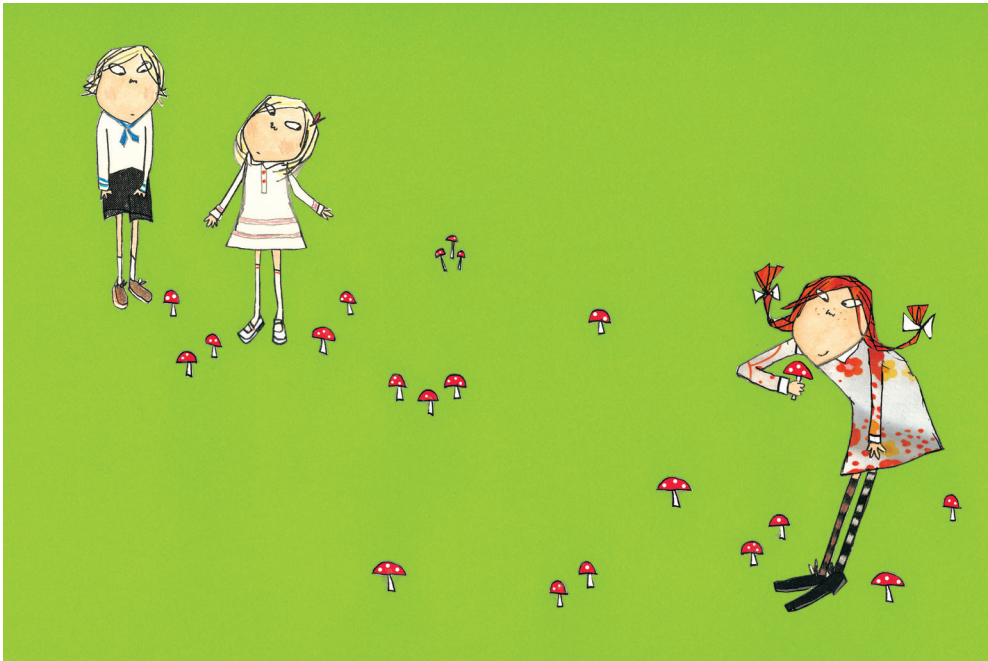
Kuva 37. Peppi Pitkätossu 2007. Kuva: © Lauren Child, taken from *Pippi Longstocking* written by Astrid Lindgren and illustrated by Lauren Child. Published by Oxford University Press.

Astrid Lindgren kuvaa heitä näin: ”He ovat herttaisia ja kilttejä lapsia.” Siltä he myös näyttävät. Heidän hiuksensa ovat aina kammatut, heidän vaatteensa ovat siistit, ja heidän sukkansa ovat aina samaa paria, eivätkä edes koskaan makkaralla. Tommilla on porvarilliseen lapsuuskuvastoon kuuluva merimiespusero¹⁰³⁵ sekä siihen kuuluvat polvihousut. Tommia ja Annikaa katsoessa käy selväksi, että he ovat paitsi herttaisia ja kilttejä lapsia, myös siististä ja kunnollisesta ja keskiluokkaisesta perheestä. Tommin ja Annikan asut kertovat heidän taustastaan; lasten vaatteiden puhtaus ja siisteys on liitetty koko perheen kunnollisuuteen.¹⁰³⁶ Yksin asuva Peppi edustaa vain itseään. Kukaan ei vaadi häntä näyttämään sievältä tai herttaiselta saatikka miettimään, mitä ihmiset hänestä tai hänen perheestään ajattelevat. Hänen merimies-isänsä seilaa maailman merillä, ja hänen äitinsä on enkeli taivaassa. Peppi on rikas, hänellä on kirstullinen kultarahoja, ja hän voisi halutessaan ostaa kaikki maailman vaatteet, mutta hän kulkee rikkinäisissä ja paikatuissa vaatteissa. On selvää, että vaatteiden siisteys, muodikkaus tai uutuus ei ole hänelle tärkeää. Peppi on maailman vahvin tyttö ja hän asuu yksin, mutta siitä huolimatta hän edustaa lapsuuden leikkisyyttä, ilkkurisuuutta, iloa ja kapinallisuutta: puhdasta lapsuutta ilman aikuisten maailman sääntöjä.

Lastenvaatteiden historiaa käsittelevän teoksensa esipuheessa pukuhistorioitsija Elisabeth Ewing kirjoitti vuonna 1977, että lastenvaatteiden historia eroaa muusta pukuhistoriasta merkittäväällä tavalla: ainakaan ennen 1950-lukua lapsilla, toisin kuin aikuisilla, ei ole ollut mahdollisuuksia vaikuttaa itse siihen, mitä he ovat päälleen pu-

1035 Ks. Wintzell 1972, 126–129; Kevill-Davies 1998, 189–190.

1036 Sipilä 2012, 231.

Kuva 38. Tommi ja Annika ovat herttaisia ja kilttejä lapsia. Kuva: © Lauren Child, taken from *Pippi Longstocking* written by Astrid Lindgren and illustrated by Lauren Child. Published by Oxford University Press.

keneet. Lastenvaatteet, etenkin historialliset lastenvaatteet, harvoin ilmaisevat lasten omia mieltymyksiä ja asenteita. Ne ovat aikuisten valitsemia, tekemiä ja usein myös pukemia. Lastenvaatteiden historia on lapsia ja lapsuutta koskevien asenteiden historiaa. Enemmän kuin lapsista itsestään, lastenvaatteiden historia kertoo siitä, miten aikuiset ovat nähneet lapset tai miten lapset on haluttu nähdä.¹⁰³⁷ Lasten leikkikulttuuria tutkinut etnologi ja kasvatustieteilijä Marjatta Kalliala puhuu koko kasvatuskulttuurin muuttumisesta epäröimättömästä epäröivään. Esimerkiksi 1950-luvun epäröimättömässä kasvatuskulttuurissa lapsille siirrettiin pysyviksi koettuja arvoja, kun taas 1900-luvun loppupuolelta lähtien vallinneessa individualistisessa ja epäröivässä kasvatuskulttuurissa toimitaan vailla varmuutta. Tähän liittyy myös aikuisen ja lapsen välisen rajan hämärtyminen ja emotionaalisen demokratian lisääntyminen: lasten omat mielipiteet otetaan uudella tavalla huomioon.¹⁰³⁸ Daniel Cook on esittänyt, että lapset voidaan nähdä mainonnan uhreina, tai omiin vanhempiinsa vetoavan mainonnan uhreina, ja voidaan ajatella, että niin kauan kuin he eivät itse kykene hankkimaan omia vaatteitaan, he ovat vanhempiensa tai muiden aikuisten maun ja

1037 Ewing 1977, 11.

1038 Kalliala 1999, 275–278.

käsitysten armoilla. Toisaalta on kuitenkin selvää, että lapset jossain määrin myös vaikuttavat oman perheensä kaikkiin kulutusvalintoihin, etenkin itseään suoraan koskeviin, ja siinä mielessä he ovat itse aktiivisia kuluttajia.¹⁰³⁹

”Itse hankkisin lapsille vaatteita, jotka ovat itseni näköisiä ja tyyliisiä”, kirjoittaa Sami Garam vuonna 2007 ilmestyneessä lastenhoito-oppaassaan.¹⁰⁴⁰ Lapsia haastatelllessani lapset kuitenkin totesivat usein, että he pitävät itse erilaisista väreistä tai vaatteista kuin heidän vanhempansa.

Päivi: No onko niissä jotain sellaista, minkä väristä paitaa ette yhtään haluais.

Janette: Mä en haluis... Mun äiti tykkää näistä väreistä.

Päivi: Sun äiti tykkää mustasta ja valkosesta.

Janette: Niin.

Päivi: Mutta sä et tykkää.

Janette: En.¹⁰⁴¹

Kuitenkin suurin osa sanoi, että he eivät juuri riitele vanhempiensa kanssa siitä, miten pukeutuvat, joten selvästi jonkinlaiseen kaikkia osapuolia miellyttävään kompromissiin päästään ilman suurempia ongelmia useimmissa perheissä. Ewingin mukaan lasten omia mielipiteitä heidän omasta pukeutumisestaan on alettu ottaa hiljalleen huomioon 1950–1960-luvuilta lähtien. Edelleen aikuiset kuitenkin pääasiassa valitsevat lasten vaatteet ja siten pukevat heidän ylleen myös omaa identiteettiään.¹⁰⁴² Lasten haastatteluissa tuli esille, että aikuiset pääasiassa valitsevat edelleen lasten vaatteet, ja useimmat lapset myös pitävät tätä itsestäänselvyytenä. Myös Kuukka on todennut, että etenkin päiväkodin arjessa lasten oma mahdollisuus vaikuttaa omaan pukeutumiseensa on vähäistä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan, että vaatetuksen tulee tukea lapsille ominaista tapaa toimia, kuten leikkimistä, liikkumista ja itsensä ilmaisua. Se, miten vaatteet näitä ominaisuuksia edustavat, jää kuitenkin aikuisten päätettäväksi.¹⁰⁴³

Pienten lasten isille suunnatussa lastenhoito-oppaassa vuodelta 2007 kysytään: ”Rehellisesti sanottuna sinä et taida olla se, joka valitsee lastenne vaatteet?”¹⁰⁴⁴ Myös kaikki haastattelemani lapset kertoivat, että äiti hankkii heidän vaatteensa. Äiti on se, joka vaatteet valitsee ja ostaa. Äiti oli myös valinnut ne vaatteet, jotka lapset olivat haastattelupäivänä pukeneet päällensä. Yksi lapsista sanoi valitsevansa vaatteensa aamuisin itse, ja muutama kertoi, että valinta tehdään yhdessä äidin kanssa, mutta yleensä äiti päättää lastenvaatteisiin liittyvistä asioista. Joskus lapsille tulee äitien kanssa erimielisyyksiä vaatteiden suhteen, mutta yleensä äitien sana on laki ainakin

1039 Cook käyttää dikotomiaa *Exploited child vs. Empowered Child* (Cook 2004, 5–7, 11–12).

1040 Garam 2007, 54, 62–63.

1041 TYKL/SPA/1189e.

1042 Ewing 1977, 11.

1043 Kuukka 2015, 110; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.

1044 Blythe 2007, 133.

vaatteisiin liittyvissä asioissa. Äidit eivät lasten mukaan kuitenkaan pakota pukemaan sellaisia vaatteita, joita lapset ehdottomasti eivät halua.¹⁰⁴⁵ Kysyessäni isän osallisuudesta vaatteiden valintaan osa lapsista vastasi epäröiden, että joskus myös isä saattoi olla paikalla, kun vaatteista puhutaan. Jouduin kuitenkin itse tuomaan isän esiin keskusteluissa.¹⁰⁴⁶ 6-vuotiaiden Annan ja Marian keskustelussa Anna kertoi, että molemmat vanhemmat ostavat hänen vaatteensa. Hetken päästä hän kuitenkin sanoi, että joskus uudet vaatteet valitsee äiti, ja joskus hän saa itse valita. Isä ei olekaan enää mukana hänen puheessaan.¹⁰⁴⁷ 7-vuotias Turo taas kertoo:

Päivi: Tykkäätsä noista vaatteista?

Turo: Joo.

Päivi: Kukas ne on valinnut aamulla?

Turo: Äiti.

Päivi: Valitsetko sä ite vaatteita aamulla vai valitseeko äiti aina?

Turo: Äiti.

Päivi: Valitseeko isä koskaan?

Turo: Isi ei... aika vähän.

Osa lapsista ei tiennyt, kuka vaatteet heille valitsee: ne vain ilmestyvät valmiiksi sängyn laidalle, ja siitä ne sitten puetaan päälle. Vakoilemalla asia on kuitenkin selvinyt ainakin Thomakselle:

Päivi: Kukas sun vaatteet on aamulla valinnut?

Thomas: Äiti.

Veeti: Mä en oo nähnyt.

Päivi: Sä et tiiä kuka sulle on ne valinnut?

Veeti: Niin. Mä en oo nähnyt, ne on vaan aina tulleet siihen. Ja mä oon ne laittanut päälle.

Thomas: Mä oon nähnyt. Yhtenä päivänä mä näin kun äiti laittoi ne siihen.

Ja mä vakoilin salaa äitiä, ja silloin mä näin että se laittoi ne mun vaatteet valmiiksi.

Ja sitten kerran se pakkas joululahjoja.¹⁰⁴⁸

Kaikilla haastattelemillani lapsilla oli sekä isä että äiti. Osan vanhemmat olivat eronneet. Perheen sisäiset roolit näyttivät kuitenkin hyvin yhdenmukaisilta lasten erilaisista taustoista huolimatta. Lasten kertoman perusteella äiti hankkii ja valitsee vaatteet, ja useimmiten äiti on myös se, joka ne pesee ja korjaa. 7-vuotiaan Saimin äiti ostaa kaikki vaatteet, mutta isä tuo ”joskus työmatkoilta [---] joskus jotain T-paitoja”.¹⁰⁴⁹ Myös Janeten isä on työmatkojen takia poissa kotoa, minkä Lola otti Janeten

1045 TYKL/SPA/1189d.

1046 TYKL/SPA/1189a.

1047 TYKL/SPA/1189b.

1048 TYKL/SPA/1189i.

1049 TYKL/SPA/1189c.

puolesta esiin haastattelussa. Äiti vastaa Janetin vaatteista, koska isä on ”aina jossain Kiinassa” ja ”sata yötä” poissa kotoa.¹⁰⁵⁰ Isien vähäinen osuus lastenvaatteisiin liittyvisä toimissa (ainakin lasten näkökulmasta) tuli selkeästi esille, mutta toisaalta haastattelujen otos on melko pieni, joten lopullisia johtopäätöksiä niiden perusteella ei voi tehdä perheiden työnjaosta.

Jotkut lapset – kaikki tyttöjä – olivat myös itse melko aktiivisia vaatteiden hankintaan ja valintaan liittyvissä prosesseissa. 7-vuotias Aada kertoi jopa ostavansa vaatteita kirpputorilta itse omilla rahoillaan.

Päivi: Käyttökste yhdessä ostoksilla äitin kanssa?

Aada: Mä käyn äitin kanssa kirpputorilla. Se on aika hauskaa. Kerran kun me mentiin kirpputorille, niin mä sain ainakin kymmenen vaatetta!

Päivi: Saitko sä ite valita ne?

Aada: Joo. Mulla oli ihan omaa rahaa, niin mä ostin ne itse.¹⁰⁵¹

5-vuotias Valma oli hyvin kiinnostunut vaatteista ja kertoi itse päättävänsä, miten pukeutuu. Äiti puuttuu päivittäisiin vaatevalintoihin vain, jos Valman päätöksen tekemiseen menee liian kauan.

Päivi: Kuka ne [Valman päällä olevat vaatteet] on valinnut?

Valma: Minä.

Päivi: Sä oot ihan ite aamulla valinnut, että sä laitat nämä vaatteet.

Valma: Joo.

Päivi: Valitsetko sä yleensä sun vaatteet?

Valma: Yleensä valitsen. Paitsi sillon jos mulla kestää niin sit äiti valitsee.

Päivi: Okei. No kuka sulle yleensä ostaa ne vaatteet?

Valma: Mä saan ite valita, äiti ostaa.

Päivi: Niin sä käyt sun äitin kanssa ostoksilla.

Valma: Niin, mä sanon mitä mä haluan, niin sit äiti ostaa sen.¹⁰⁵²

6-vuotias Kalle kertoi, että oli ”yhden kerran” saanut valita itse omat vaatteensa, mutta ei osannut tai halunnut puhua asiasta enempää.¹⁰⁵³ Tytöt kertoivat osallistuvansa vaatteiden valintaan aktiivisemmin kuin pojat, aivan kuten he kertoivat äitien päättävän vaatteista enemmän kuin isien. Vaatteista puhuminen ja muodin seuraaminen mielletään usein naisten mielenkiinnon kohteeksi. Myös pyykin peseminen, vaatehuolto ja shoppailu ovat naisten puuhia. Tämä pitää paikkansa etenkin lastenvaatteiden kohdalla. On esitetty, että pukeutumiseen panostaminen nähdään turhaimaisena siksi, että itse asiassa naisellisuus nähdään pinnallisena ja vähemmän tär-

1050 TYKL/SPA/1189d.

1051 TYKL/SPA/1189d.

1052 TYKL/SPA/1189c.

1053 TYKL/SPA/1189a.

keänä.¹⁰⁵⁴ Naisten tekstiilitöillä on kuitenkin pitkä historia perhestrategiana, osana suvun ja perheen kulttuurista rakentamista. Lastenvaatteiden ompelu on ollut tapa käsitellä elämän suuria tapahtumia ja niihin liittyviä tunteita. Sukulaiset olivat läsnä lasten vaatteissa, jotka oli ommeltu heidän vanhoista vaatekappaleistaan, ja vainajien vaatteiden kierrättäminen symboloi jatkuvuutta suvussa.¹⁰⁵⁵

Kauneuden kokeminen ja käsittäminen

”Ihan kuin kukkaniitty!”

Hypistelimme mekkoja – siniruutuisia, punaraitaisia, kukallisia, pilkullisia. Olisi ollut hauska koe-tella niitä, mutta tuntui, että voimamme olivat jo ihan lopussa. Tyydyimme vain ihailemaan niitä vaateripustimella. [---] Maailmassa oli toki hauskeampiakin asioita kuin kauniit vaatteet – ainakin silloin, kun ei itse omistanut niitä. Mutta nyt meillä oli kokonainen vaatekomerollinen upouusia sieviä vaatteita – ei, en osaa kertoa, miltä se oikein tuntui.¹⁰⁵⁶

Marjatta Kurenniemen vuonna 1966 ilmestyneessä lastenkirjassa *Onnelin ja Annelin talo* kerrotaan kahdesta pienestä tytöstä, Onnelista ja Annelista, jotka erikoisten ja onnellisten sattumusten johdosta muuttavat asumaan omaan taloon, joka on kokonaan kuin tehty kahta pientä tyttöä varten. Talo on materiaalisesti yltäkylläinen, ja sieltä löytyy myös kattava vaatevalikoima. Tarinassa kuvataan vaatteiden lapsille suomaa yltäkylläistä iloa. Myös lasten haastattelujen pohjalta tuli selväksi, että lapset ovat hyvin kiinnostuneita vaatteiden ulkonäöstä, ja että vaatteet tuottavat heille iloa. Lapset muodostivat kuvissa näkemistään vaatteista välittömiä mielipiteitä.

Lola: WAU!

Päivi: Mikä tässä on wau?

Janette: Mun mielestä ei oo.

Lola: Mun mielestä tää on ihanan värinen!¹⁰⁵⁷

Lapset eivät jääneet miettimään, tykkäsivätkö vaatteesta vai eivät, vaan näkemykset syntyivät intuitiivisella nopeudella. Lapset kiinnittivät runsaasti huomiota väreihin, mutta myös muut näköaistiin nojaavat havainnot olivat voimakkaita ja nopeita.

Valma: Toi on nätti!

Päivi: Mikä siinä on nättiä?

Valma: No kaikki noi röpelöt ja...

1054 Cook 2004, 82; Entwistle 2000, 140–180.

1055 Helsti 2006a, 180–181, 190; Helsti 2006b, 133–134.

1056 Kurenniemi 2009a (1966), 30–31.

1057 TYKL/SPA/1189e.

Päivi: Röyhelöt.

Valma: Ja noi kaikki on niin nätti!¹⁰⁵⁸

Tytöt pitivät etenkin pinkistä kukallisesta mekosta, joka on peräisin 1970-luvulta, mutta jonka malli ja värimaailma sopivat hyvin myös tähän päivään. Se oli tyttöjen mielestä kaunis, sillä sen väri, kukkakuviot ja pitsiyksiyshkohdat miellyttivät heitä. Usein heidän reaktionsa oli välitön ihastuksen huudahdus, aivan kuten Janetella ja Lolalla:

Janette: Ooo, tää on nätti!

Päivi: Voisittekste pitää tällasta?

Lola: Varmastikin voisin pitää näin nättiä mekkoa!

Janette: Ihan kuin kukkaniitty!

Päivi: Miksi se on niin nätti?

Lola: No kun se on näin ihanan värinen, ja siinä on kukkia, kauniita kukkia, ja se on nätin mallinen!

Janette: Ja siinä on pitsiä!¹⁰⁵⁹

Esineet ohjaavat ja kutsuvat ihmisten toimintaa tietynlaiseksi, mutta eivät pysty sitä täysin determinoimaan.¹⁰⁶⁰ Kukallinen mekko kutsuu tyttöjä pukemaan sen päälleen ja ihastelemaan sitä, ja kulttuurisen konvention mukaisesti sen mekkous ja kukallisuus kutsuu nimenomaan tyttöjä.¹⁰⁶¹ Sama mekko oli useiden poikien mielestä ”yäk”. Erityisen tyttömäiset asut olivat poikien mielestä ”rumia”. Pinkki väri, kukat, pitsit ja röyhelöt – samat asiat, jotka tytöille edustivat kauneutta ja kutsuivat heitä – herättivät pojissa kovaa vastustusta ja yökkäilyä. Pojat ja tytöt myös käyttivät erilaisia sanoja ilmaistessaan pitävänsä vaatteesta. Tytöt sanoivat useammin ”ihana”, ”nätti”

Kuva 39. Kukallinen mekko. HKM, DN9829-36. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

1058 TYKL/SPA/1189c.

1059 TYKL/SPA/1189e.

1060 Keane 2005, 193–194.

1061 Ks. Paju 2013, 120–121; Taka 1960, 145–146.

tai ”kaunis”, kun taas pojat käyttivät hillitympiä ja neutraalimpia adjektiiveja, kuten ”kiva” tai ”hyvä”.¹⁰⁶²

Vaatteista ja etenkin niiden estetiikasta puhuminen on sukupuolittunutta jo alle kouluikäisten lasten kohdalla. Useimmat lapset olivat sukupuolesta riippumatta hyvin kiinnostuneita haastattelusta ja näyttämistäni kuvista, mutta muutamia poikia ajatus vaatteista puhumisesta selvästi nolotti. Heidän eleistään ja äänensävyistään saattoi päätellä, että he halusivat korostaa kiinnostuksen puutettaan vaatteita kohtaan. Etenkin 7-vuotias Niilo kieltäytyi välillä vastaamasta kysymyksiini ja suhtautui aiheeseen alentuvasti. Myös Fanny Ambjörsson on tuonut esiin, että pojille on tärkeää korostaa omaa poikamaisuuttaan sanoutumalla irti tyttömäisinä pidetyistä asioista – kuten vaatteista innostumisesta.¹⁰⁶³ Sosiologi Elina Pajun mukaan esineet ja vaatteet ohjaavat jo päiväkotikiikäisten lasten toimintaa sukupuolen mukaan. Rekat kutsuvat poikia leikkiin ja hiuspompulat tyttöjä keskustelemaan. Pitkät hiukset ja napit mekkojen selkämyksissä tuovat tyttöjä aikuisten läheisyyteen autettaviksi ja hoivattaviksi. Tyttöjen esinemaailma – myös vaatteet – ohjaavat hoivaamaan ja seurustelemaan, kun taas poikien esineet houkuttelevat riehakkaampaan liikkumiseen.¹⁰⁶⁴ Esine itsessään ei pakota vain tyttöjä pitämään siitä, vaan se antaa mahdollisuuden toimia toisin, mutta lapset ovat omaksuneet diskursiiviset käsitykset tyttönä tai poikana olemisen ulkoisista merkeistä eivätkä tätä tehneet.¹⁰⁶⁵ Vaatteista ja kauneudesta puhuminen kuuluu tyttöjen maailmaan. He katselivat näyttämieni vaatteiden kuvia kuten muotikuvia katsotaan, ja monet kertoivat myös, että katselevat kotona lastenvaattekuvasoja.

Saimi: Tätä mä haluaisin käyttää. [Takki, kuva s. 205.]

Valma: Toi on aika nätti.

Saimi: Tää takki on ihana. Ja nää kengät.

Valma: Niin on. Mulla on tommonen.

Päivi: Tuleeko teille kotiin jotain mainoslehtiä joista te katotte lastenvaatteita?

Saimi: Joo!

Valma: Joo, mulle on tullu.

Saimi: Esim H&M:ltä tulee niitä lehtiä, niissä on ihania vaatteita.¹⁰⁶⁶

Sekä tytöt että pojat kuitenkin käyttivät aivan samoja ilmaisuja kertoessaan jostakin, mistä eivät pitäneet: tällaiset vaatteet olivat ”rumia”, ”yäk” tai ”hyi”. Kaunis ja ruma olivat lapsille hyvin yksinkertaisia adjektiiveja. Jokin vaate oli heidän mielestään kaunis tai ruma, tai joskus ihan kiva. Kuvissa nähtyjen ja myös omien vaatteiden ulkonäkö vaikutti lapsiin voimakkaasti.¹⁰⁶⁷ Estetiikka oli heille välitön kokemus.

1062 Esim. TYKL/SPA/1189g; TYKL/SPA/1189h.

1063 Ambjörsson 2011, 59–64.

1064 Paju 2013.

1065 Paju 2013, 120; ks. myös Davies 1991; Keane 2005.

1066 TYKL/SPA/1189c.

1067 Ks. Miller 2010, 23, 50–51.

Siihen liittyi myös opittuja mieltymyksiä, jotka liittyivät esimerkiksi näkemuksiin siitä, mistä tyttöjen ja poikien on sopivaa pitää. Kauneus ei ollut lapsille vain visuaalinen kokemus, vaan moniaistinen kokonaisuus, johon vaikuttivat myös vaatteiden materiaalit ja se, miltä ne mielikuvissa tuntuvat.¹⁰⁶⁸

Kauniiden vaatteiden epäkäytännöllisyys

Lastenhoito-oppaissa varoitetaan usein pukemasta lapsia liian hienoon pukuun. Liian kalliiden ja kauniiden vaatteiden on pelätty estävän lasten leikkejä. Hienoja vaatteita on siis pidetty melkoisena uhkana, vieläpä vaarallisina lapsen kehitykselle:

Älä pue lasta niin hienoon pukuun, että sen joko täytyy esiintyä vanhojen ihmisten tavoin tai että vähäinen pilkku tai repeämä puvussa tulee suureksi onnettomuudeksi. Monen lapsen elämä on katkeroitunut hienojen vaatteiden tähden.¹⁰⁶⁹

Kuva 40. Tyttö hyppii narua villakangastakissa vuonna 1952. HKM, G16935.

Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Toisinaan lastenhoito-oppaissa on toki annettu myös silkkaan estetiikkaan liittyviä ohjeita. Karin Thamin mukaan on tärkeää laittaa pienokaisen varusteet siten, että ”hän on kaunis katsella, viihtyy niissä hyvin ja on helppo hoitaa”.¹⁰⁷⁰ Hän antaakin kirjassaan esimerkiksi värisommitteluun liittyviä ohjeita, kuten että vaikka lasten päähineet voivat olla somia minkä värisinä tahansa, on kuitenkin sievintä, jos ne ovat samanvärisiä kuin päällysnuttu.¹⁰⁷¹ Yleensä lastenvaatteiden kauneudesta puhutaan oppaissa kuitenkin vain vähän. Kauniiden vaatteiden tuoma ilo kyllä toisinaan mainitaan, mutta varauksella: kauneus ei saa mennä käytännöllisyyden edelle, eikä lapsia myöskään saa hemmotella liian hienosti pukemalla. Lastenlääkäri Gillis Herlitz puki nämä asenteet sanoiksi vuonna 1946:

1068 Ks. Smith 2007, 125–132.

1069 Löken 1908, 168.

1070 Tham 1928, 15.

1071 Tham 1928, 74.

On tärkeämpää, että lapsi on käytännöllisesti kuin myös kauniisti puettu. Nyt ei suinkaan ole tarkoitus evätä kelpo äideiltä pientä huvia saada pukea lapsensa hienoiksi silloin tällöin – lapset pitävät itsekin kovin paljon kauniista vaatteista –, mutta ei pidä ottaa tavaksi pukea lapsia arkipäivisin niin, että heidän on ensi sijassa varottava vaatteitaan.¹⁰⁷²

Lastenvaatteet eivät ole saaneet olla liian hienoja tai arkoja, koska silloin niiden ajateltiin rajoittavan lasten liikkumista ja leikkejä. ”Pyhävaatteet” sopivat juhlallisiin tilaisuuksiin, mutta eivät arkioloissa, kirjoittivat Lisa Smedberg ja Maija Björn opastaessaan lasten pukemisessa vuonna 1946. Liiallista pynttämistä ja hienostelua on vältettävä, mutta ”puhtaat, yksinkertaiset lastenvaatteet ovat aina hauskannäköisiä”.¹⁰⁷³ Lastenvaatteiden kauneudesta ei siis sinänsä ole haittaa, kunhan ne ovat samalla myös käytännöllisiä. Kauneuden ja käytännöllisyyden on kuitenkin usein ajateltu sulkevan toisensa pois. ”Tuskin on tarpeen, että pienokaisemme joka hetki koreilee röyhelöpaidoissa, kun kerran on mahdollisuus pukea hänet helpommin pestävään ja silitettävään trikoopaitaan”, sanotaan Niilo Hallmanin lastenhoito-oppaassa vuodelta 1957. 1900-luvun loppupuolella kauniiden lastenvaatteiden kaipuuseen alettiin suhtautua lastenhoito-oppaissa ymmärtäväisemmin. Anna Wahlgren kirjoitti 1980-luvulla, että vauvan koreiluvaatteet ovat todella suloisia, joten on ymmärrettävää, jos niitä ei malta olla ostamatta, vaikka ne eivät kaikkein käytännöllisimpiä olekaan.¹⁰⁷⁴

Toisaalta käytännöllisyyden ja kauneuden ristiriita on yhä vahvasti läsnä lasten pukemista käsittelevissä teksteissä. Sami Garam neuvoo isän näkökulmasta vuonna 2007 ilmestyneessä *Tuoreen isän kirjassa*, että ”kaikenlaiset koreiluvaatteet ovat yleensä epäkäytännöllisiä”. Käytännöllisimmät vaatteet ovat Garamin mukaan myös mukavimpia käyttää. Tosin hän myöntää itsekin ”sortuneensa” joihinkin hienoihin, mutta täysin tarpeettomiin lastenvaatteisiin, kuten vauvan nahkatakkiin.¹⁰⁷⁵ Daniel Blythen samana vuonna ilmestyneessä, isille suunnatussa oppaassa lastenvaatteilla koreiluun suhtaudutaan suorastaan vihamielisesti luvussa *Pikkuinen muotiorja*. Hän syyttää ”hullua” lastenvaateteollisuutta äitien ja isien aivopesusta. Mieltymys tyylikkäisiin lastenvaatteisiin on kirjoittajan mielestä järjenvastaista, turhaa ja kallista.¹⁰⁷⁶

Kauniit vaatteet ja sosiaalinen asema

Kyselyvastauksissa puhutaan paljon siitä, miten etenkin 1900-luvun alkupuolella oli puutetta sopivista ja hyvistä lastenvaatteista. Samoissa vastauksissa, joissa kerrotaan köyhyydestä ja kurjuudesta, puhutaan kuitenkin runsaasti myös pyrkimyksestä kauneuteen. Kurjuudenkin keskellä eli halu pukea lapset sievästi. Aivan tavallisissa ja arkisissakin vaatteissa ja asusteissa tavoiteltiin kauneutta ja ihanuutta:

1072 Herlitz 1946, 126.

1073 Smedberg & Björn 1946, 175.

1074 Wahlgren 1983, 58.

1075 Garam 2007, 62–63.

1076 Blythe 2007, 132–136.

Eri-ikäisten lasten asut olivat hyvin sieviä. Kesäpuvut jotain ruudullista tai kukallista kangasta, retonkia tai pumpulikangasta.¹⁰⁷⁷

Äidilläni oli hyvä värisilmä, siksi hän osti aina kauniita kankaita.¹⁰⁷⁸

Sukat valmistettiin kotona villasta ja pellavasta. Tytöille tehtiin ihania kuvio- ja raidallisia kesäsukkia.¹⁰⁷⁹

[Vauvan] nuttu tehtiin kauniin värisestä pehmeästä flanellista.¹⁰⁸⁰

Monet vastaajat kuitenkin liittivät kauniit vaatteet myös varallisuuteen. Usein mainitaan, että rikkaammilla perheillä oli enemmän mahdollisuuksia pukea lapset hyvin. Toisaalta myös perheen äidin ”siisteydellä ja käsityötaidolla” oli merkitystä: etevä ja kätevä äiti sai huonommissakin oloissa puettua lapset siististi ja kauniisti.¹⁰⁸¹

Varakkaissa perheissä oli kauniit ja hyvät vaatteet vauvoilla mutta oli sellaisiakin jossa vauva laitettiin ihan aikuisten ihmisten repaleisiin ryysyihin. Sekin riippui ihan perheen äidin siisteydestä ja käsityötaidosta. Köyhät äidit laittoivat vauvan päähän vanhan huivinsa tai jonkun räsyt mutta kätevä äidin lapsella oli kauniit myssyt.¹⁰⁸²

Etenkin koululasten pukeutumiseen alettiin kiinnittää enemmän huomiota 1900-luvun alussa:

Noin 1910 vaatetuksessa koululapsilla alkoi tulla uutuuksia. Köyhemmätkin perheet alkoi kiinnittää huomiota lastensa pukemiseen. Tytöille tehtiin koulun juhliin kauniin kukallisia kesäpukuja, pojille kesäksi pyhäpuseroita, merimieskauluksineen, joka herätti huomiota.¹⁰⁸³

Kyseessä oli paitsi yleisen elintason paraneminen, myös toive siitä, että koulutuksen ja siistin ulkomuodon avulla lapsella olisi mahdollisuus parempaan tulevaisuuteen. Koulussa siisti pukeutuminen oli tärkeämpää kuin kotona ja mautilojen töissä, joten lasten osalta panostettiin aluksi nimenomaan koululaisten vaatteisiin.¹⁰⁸⁴ Koulussa lapsille saatiin tehdä myös kehon ja vaatteiden siisteystarkastuksia, ja ulkoista puhtautta ja asun siisteyttä pidettiin suorana osoituksena sisäisestä puhtaudesta ja

1077 TYKL/kys/40: vastaaja 2.

1078 TYKL/kys/40: vastaaja 19.

1079 TYKL/kys/40: vastaaja 20.

1080 TYKL/kys/40: vastaaja 28.

1081 Käsityötaidoista naiseuden ilmentäjänä ks. Isaksson 1990, 74, 78; Heikkinen 1997, 47–49; Helsti 2006a, 192.

1082 TYKL/kys/40: vastaaja 20.

1083 TYKL/kys/40: vastaaja 5.

1084 Berggren Torell 2007, 110–111.

järjestyksestä.¹⁰⁸⁵ Myöhempinä aikoina päiväkotiki on toiminut tärkeässä roolissa lasten siisteyskasvatuksessa ja vaikuttanut perheiden tapaan pukea lapsia.¹⁰⁸⁶

Vaikka lastenhoito-oppaiden asenne kauneuden korostamiseen oli kielteinen, kyselyvastauksissa tulee esille aivan toinen näkökulma. Sosiaalisen nousun tavoittelu oli tunnettu syy kauniiden vaatteiden hankkimisen taustalla, mikä tuli esille useissa kyselyvastauksissa.

Yksi kansakoulutoverini käytti verkapukua (1890-l.). Hänen äitinsä oli eräässä talossa kotiapulaisena (piikana). Taloudellinen asema ei olisi riittänyt verkapuvun ostoon, mutta äiti toivoi poikansa tulevan välskäriksi ja sen tähden ponnisti kaikin voimin hankkiakseen pojalleen mahdollisimman hyvät olosuhteet, kauniin puvunkin.¹⁰⁸⁷

Pyrkimys sosiaaliseen nousuun näkyy myös aikuisten pukeutumisissa, ja tyylinmuutoksilla vaatteilla on ajateltu olevan suora yhteys esimerkiksi seuraelämän vilkkautteen. Pukeutumisen avulla on ilmaistu sosiaalisia suhteita, makua ja käsityötaitoja.¹⁰⁸⁸ Vaatetusta on pidetty aivan keskeisenä yhteiskunnallisen aseman tunnusmerkkinä, joten siitä ei voinut tinkiä, jos halusi olla tiettyssä asemassa.¹⁰⁸⁹ Hyvinpukeutuminen tunnettiin myös kansan parissa avaimena menestykseen ja pyrkimys arjen estetiikkaan köyhissäkin oloissa tulee kyselyvastauksissa voimakkaasti esille.

Ulkoisen olemuksen psykologiaa tutkineet brittiläiset tutkijat Nichola Rumsey ja Diana Harcourt esittelevät lasten ulkonäön vaikutuksia käsitteleviä tutkimuksia kirjassa *The Psychology of Appearance*. Monissa tutkimuksissa on todettu, että aikuiset olettavat vähemmän viehättävän näköisten lasten olevan huonommin käyttäytyviä ja kyvyiltään heikompia kuin miellyttävän näköisten lasten, vaikka tälle oletukselle ei ole löydetty vastaavuutta todellisuudessa.¹⁰⁹⁰ 1970–1980-luvuilla on tehty tutkimuksia, joiden mukaan vähemmän sieviä lapsia myös rangaistaan ja kuritetaan enemmän kuin sieviä,¹⁰⁹¹ mutta toisissa tutkimuksissa vastaavaa vaikutusta ei kuitenkaan löytenyt. Joka tapauksessa psykologian tutkimuksissa on huomattu, että aikuiset pitävät miellyttävän näköisiä lapsia helppohoitoisempina ja myös luonteeltaan miellyttävimpinä.¹⁰⁹² Näissä tutkimuksissa on keskitytty ennen kaikkea kasvopiirteisiin ja fyysisiin ominaisuuksiin, mutta kyselyvastauksissa esille tullut kauniiden vaatteiden yhteys lapsen koulumenestykseen ja sosiaaliseen nousuun käy yhteen näiden ulkonäköön liittyvien oletusten kanssa.

1085 Aukia 2010, 74.

1086 Ks. esim. lasten pukemista koskevat ohjeet vanhemmille tarkoitettussa oppaassa *Ensiaskleet päivähoitoon* 2009.

1087 TYKL/kys/40: vastaaja 29.

1088 Helsti 2006a, 192.

1089 Helsti 2006a, 188; Oittinen 1990, 51–74; ks. myös Ribeiro 1986, 12–13.

1090 Rumsey & Harcourt 2005, 16.

1091 Esim. Bull & Rumsey 1988.

1092 Rumsey & Harcourt 2005, 16, 67–68.

Lapsen vaatteiden kauneus ei ole ollut välttämätöntä, mutta se on tuottanut iloa ja mielihyvää. Monet 1940–1950-luvun lastenhoito-oppaat pyrkivät moralisoimaan liiallista kauneudenkaipuuta, jonka pelättiin vievän kohti turhamaisuutta ja pinnallisuutta. Kauniit ja hyvät vaatteet eivät kuitenkaan ole pelkkää pintaa, vaan ne ovat olleet yhteisöllisesti keskeinen sosiaalisen aseman ilmaisija ja myös tunnettu väylä sosiaaliseen nousuun. Kansatieteilijä Markku Aukian mukaan talonpoikaiskodeissa lastenvaatteita käytettiin yhtenä hiljaisen kasvatuksen keinona: vaatteiden avulla pystyttiin ilmaisemaan lasten statusta ja myös kannustamaan lapsia hankkimaan hyvien vaatteiden mukaisen statuksen edellyttämiä taitoja. Lapset ovat yleensä olleet halukkaita ponnistelemaan niiden taitojen hankkimiseksi, jotka ovat olleet korkeamman statusryhmän ja sen ulkoisten tunnusmerkkien saamisen ehtona. Vaatetusta on käytetty kasvatuksessa uusien taitojen hankkimisen kannustimena.¹⁰⁹³ Tämä liittyy paitsi ikäkausien mukaiseen pukeutumiseen, myös muuhun sosiaalisen aseman saavuttamiseen ja ilmaisuun. Lasten vaatetuksella oli merkitystä myös perheen laadun osoittajana.¹⁰⁹⁴ Kun varattomampiin talouksiin tuli vieraita, asiallisia vaatteita vailla olevat lapset saatettiin toimittaa pois heidän silmistään. Lisäksi varattomampien perheiden lasten koulunkäynti ja osallistuminen julkisiin tilaisuuksiin saattoi estyä kehnon vaatetilanteen takia. Vaatetuksen tasoa pidettiin ihmisen aseman ja jopa arvon mittana, ja sopimattomasti pukeutuneet lapset leimautuivat huonomman väen lapsiksi.¹⁰⁹⁵

Kyselyvastausten puhetavoissa lastenvaatteiden eheys, siisteys, käytännöllisyys, muodikkaus ja kauneus sekoittuvat mielenkiintoisella tavalla. Asiallinen, hyvistä materiaaleista valmistettu laadukas puku on yhtä kuin kaunis puku. Tässä mielessä kauniisiin ja muodikkaisiin vaatteisiin panostaminen on ollut köyhinä aikoina ehkä ylellisyyttä, mutta ei missään nimessä turhuutta. Vaatteiden kauneus, siisteys ja ajanmukaisuus ovat oleellinen osa kasvatusta ja yhteisön tapoihin soziaalistamista. Käsitöiden merkitystä tutkinut Kaija Heikkinen on todennut, että esineiden esteettisyytyisiin ulottuvuuksiin liitetään yleensä muotojen, värien ja materiaalien miellyttävyys ja yhteensopivuus. Kauniina pidetään esineitä, jotka ovat hyvin tehtyjä, laadukkaista raaka-aineista valmistettuja, sopusuhtaisia ja kauniin värisiä – tai muilla tavoin rakkaita ja miellyttäviä. Kauneuden käsitteeseen liitetään usein myös esineen tunnearvo sekä etenkin käsityönä valmistettujen esineiden kohdalla sen käyttäjän ja tekijän suhde sekä toisiinsa että itse esineeseen.¹⁰⁹⁶

Materiaalisen kulttuurin tutkimuksen näkökulmasta kauniiden lastenvaatteiden yhteys sosiaaliseen asemaan tulee esiin mielenkiintoisella tavalla, sillä se osoittaa esineiden ilmaisuvoimaa ja vaikuttavuutta. Ihmiset eivät vain valmista ja käytä esineitä, vaan ne myös vaikuttavat ihmisiin monin eri tavoin.¹⁰⁹⁷ Kauniiden vaatteiden omista-

1093 Aukia 2010, 71–89.

1094 Sipilä 2012, 215–217, 231.

1095 Aukia 2010, 71–89.

1096 Heikkinen 1997, 81–82.

1097 Vrt. Miller 2010, 23, 50–51.

minen ja käyttäminen voi vaikuttaa paitsi itsetuntoon ja olemukseen, myös sosiaali-
seen asemaan. Kauneuden aistiminen on moniaistista, ja esimerkiksi kauneutta aisti-
taan useiden aistien, kuten näön ja kosketusaistin avulla. Toisaalta myös äänet, hajut
ja tunteet saattavat vaikuttaa kauneuden aistimiseen.¹⁰⁹⁸ Esineiden aistihavaintoihin
perustuvilla ominaisuuksilla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia.

VÄRIT JA KUVIOT

Värien ja kuvioden saari keskittyy lastenvaatteiden visuaalisuuteen liittyviin aistilli-
siin ominaisuuksiin: väreihin ja kuvioihin, joita lastenvaatteissa käytetään ja joita on
pidetty lapsille sopivina. Värien ja kuvioden kautta erotellaan myös erilaisia kehoja
toisistaan: on värejä ja kuvioita, jotka sopivat toisille kehoille, mutta toisille taas ei.
Esiin tulevat museokokoelmien lastenvaatteissa esiintyvät värit, lasten omat käsityk-
set väreistä sekä lastenvaatteiden väreihin liittyvä keskustelu mediassa. Miten väreistä
on puhuttu lastenvaatteiden yhteydessä ja mitä värien avulla on ilmaistu? Miten lapset
tulkitsevat 1970-luvun ruskeaa ulkohaalaria?

Yksiväristä ja vaaleaa

Päivi: Pukeutuuko lapset ja aikuiset eri tavalla?

Lola: Aikuisilla on isommat vaatteet.

Päivi: Onko niissä muuta eroa?

Lola: Joo. Ne voi olla erilaisia. Koska niissä on eri värejä.¹⁰⁹⁹

Haastatteluissa tuli ilmi, että värit ovat lapsille hyvin tärkeitä pukeutumisessa. He
myös tiedostavat, että lasten ja aikuisten vaatteissa on tapana käyttää erilaisia värejä.
Millainen siis on lastenvaatteiden värimaailma?

Lasten ja etenkin vauvojen vaatteet ovat perinteisesti olleet vaaleita hygieenisistä ja
käytännöllisistä syistä. Etenkin 1900-luvun alkupuolen lastenhoito-oppaissa vaaleita
lastenvaatteita pidetään ihanteena: lasten vaatteiden ”tulee olla vaaleasta kankaasta,
sillä jos ne ovat tummia, niin ei niistä näy lika niin helposti, eikä niitä siten tule kyl-
lin pestyä”.¹¹⁰⁰ Lastenlääkäri Armas Ruotsalainen kirjoitti vuonna 1915, että ”pikku-
lapsen kaikki vaatekappaleet [---] olkoot, mikäli mahdollista, yksivärisiä ja vaaleita,
jotta likaantumisen voi heti huomata”.¹¹⁰¹ Vaaleita värejä on pidetty toisaalta myös
sopivina pienten lasten hennolle väritykselle sekä viattomalle olemukselle.¹¹⁰² Vielä
1800-luvun lopulla nimenomaan valkoinen edusti viattomuutta; myöhemmin myös

1098 Smith 2007, 125–132.

1099 TYKL/SPA/1189e.

1100 Raitalan Alli Lastenhoitajana 1924, 42.

1101 Ruotsalainen 1915, 48.

1102 Kevill-Davies 1998, 166; Sipilä 2012, 235; Vänskä 2012, 81, 91, 113–116.

vaaleanpunainen, vaaleansininen ja muut pastellivärit ovat saaneet sijan viattomuuden rakentajina.¹¹⁰³ Kolmas syy lastenvaatteiden vaaleuteen on ollut väriaineisiin ja värjästekniikoihin liittyvät haasteet. Väriänsä pitäviä tekstiilivärejä on etenkin ennen 1900-lukua ollut vähän, ja monia väriaineita on pidetty myrkyllisinä tai ainakin haitallisina lapsille.¹¹⁰⁴

Myös käyttämässäni muistitietoaineistossa mainitaan lähes joka vastauksessa, että pienten lasten, etenkin vastasyntyneiden vaatteet olivat yleensä valkoisia ja vaaleita värejä pidettiin parhaana valintana pienten lasten vaatteisiin. Koska lastenvaatteet valmistettiin usein vanhoista vaatteista ja lakanoista, värimaailmaa ei aina kuitenkaan voinut valita. Monissa perheissä vaatteiden ”väri riippui siitä mitä oli tarjolla”.¹¹⁰⁵ Vastauksissa tulee kuitenkin esille, että ”lapsen paita yritettiin saada valkoinen”,¹¹⁰⁶ mikäli se vain oli mahdollista. Eräs vastaaja kirjoittaa, että ”lapsen vaatteet olivat valkoisia, ei ollut eroja tyttöjen ja poikien vaatteiden väreissä”.¹¹⁰⁷ Myös muut vaaleat sävyt mainitaan lastenvaatteiden yhteydessä monesti, etupäässä vaaleansininen ja vaaleanpunainen.¹¹⁰⁸ Toisten mielestä väri on lasten vaatteissa ollut sivuseikka: ”Väri oli mitä milloinkin sattui, ei sen ollut väliä.”¹¹⁰⁹

Vaikka värien näkeminen ja kokeminen on osittain subjektiivista, on värien merkitys kuitenkin yhteisöllisesti ja kulttuurisesti rakennettua: värit ja niiden ymmärtämiseen liittyvät konnotaatiot ovat kulttuurinen konstruktio. Eri kulttuureissa on eri määrä yleisesti tunnettuja värejä.¹¹¹⁰ Värien aistiminen on muiden aistikokemusten tavoin kulttuuriin sidottua, ja värien havaitseminen ja tulkitseminen vaihtelevat hyvin suuresti eri kulttuureissa.¹¹¹¹ Kaikissa kulttuureissa väreillä on ollut tärkeä tehtävä luokittelun ja erottelun välineenä.¹¹¹² Vaaleat värit ovat kyselyvastausten perusteella olleet ihanne ja normi lastenvaatteissa. Vastaajat eivät mainitse syitä vaaleiden värien suosimiseen, eikä sitä toisaalta kyselyssä ole edes pyydetty pohtimaan. Vaaleiden värien suosiminen pienillä lapsilla on ollut normaalina pidetty, arkielämän rakenteisiin uppoava tapa ja käytäntö.¹¹¹³ Valkoisen värin valta-asema näkyy myös museokokoelmissa (ks. kaavio 6). Kolmasosa (32 %) Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa olevista lastenvaatteista on valkoisia tai aivan vaaleita. Valkoisen suhteellinen osuus vähenee mitä lähemmäs nykyaikaa tullaan, mutta jopa värikylläisellä 1970-luvulla se on museokokoelmien vaatteissa eniten käytetty yksittäinen väri (taulukot 7 ja 8).

1103 Vänskä 2012, 98.

1104 Kevill-Davies 1998, 166.

1105 TYKL /kys/40: vastaaja 18.

1106 TYKL/kys/40, vastaaja 1.

1107 TYKL/kys/40, vastaaja 15.

1108 TYKL/kys/40.

1109 TYKL/kys/40: vastaaja 10.

1110 Howes 2003, 9. Joissakin kulttuureissa erotetaan Howesin mukaan vain tumma ja vaalea. Värierottelun hienovaraisuutta ja moninaisia värikategorioita on joskus pidetty kehittyneiden kulttuurien ominaisuutena antropologiassa.

1111 Howes 2003, 11; Classen 2005, 275–284; Classen 2012, 136–146.

1112 Jacobson 2009, 15–16; Pastoreau 2001.

1113 Ks. Ruotsala 2005a, 18–21.

”Väri-ilon hyödyllinen vaikutus lapsen henkiseen kehitykseen”

Aiemmin lastenvaateissa suosittu valkoinen ja vaalean rinnalle alkoi 1900-luvulla tulla yhä enemmän värejä. Iso-Britanniassa värejä alettiin käyttää enemmän 1910-luvun paikkeilla.¹¹¹⁴ Helsingin kaupungimuseon kokoelmien lastenvaateissa muutos alkoi näkyä etenkin toisen maailmansodan jälkeen. Kaaviot 7 ja 8 osoittavat, että museokokoelmien perusteella 1950-luvulla lastenvaatteiden värikirjo kasvoi, ja etenkin 1960- ja 1970-luvulla suosittiin kirkkaita perusvärejä, etupäässä punaista ja sinistä, mutta ajan muodin mukaan myös keltaista, vihreää ja ruskeaa käytettiin paljon.¹¹¹⁵ Kyselyvastaajien mukaan värien käyttö lastenvaateissa alkoi lisääntyä 1940-luvulla ja sen jälkeen.¹¹¹⁶

Vaaleiden värien ohella lastenvaateissa on suosittu nimenomaan kirkkaita ja iloisia värejä. Rousseau kirjoitti 1700-luvulla: ”On olemassa iloisia värejä ja synkkiä värejä; edelliset miellyttävät lapsia enemmän; ne puukevatkin niitä paremmin.”¹¹¹⁷ Suomalaisessa lastenhoitokirjallisuudessa alettiin puhua vaaleiden kankaiden sijaan kirkkaista ja iloisista väreistä 1900-luvun puolivälin tienoilla. Erilaisia kankaita ja myös valmisvaatteita alkoi olla monipuolisemmin saatavilla ja myös tavallisten perheiden ulottuvilla. Lastenlinnan johtajatar Agnes Sinervo antoi vuonna 1946 omat ohjeensa lasten vaatettamiseen. Sinervon antamat ohjeet noudattelevat niitä samoja terveydellisiä ja käytännöllisiä sekä lapsen hyvinvointia ja mukavuutta korostavia ohjeita, joita lastenhoito-oppaissa oli 1950-luvulle saakka tapana antaa ja joita edellisissä luvuissa on käsitelty. Sinervo kuitenkin neuvoo myös: ”Väritään on kankaiden oltava iloisia, kirkkaita ja kauniita”.¹¹¹⁸ Lapset on siis puettava iloiisiin ja kirkkaisiin väreihin, ei synkkiin, tummiin tai ankeisiin. Tämän ajatuksen takana lienee yleinen käsitys värien psykologisista vaikutuksista. Etenkin lapsen herkän mielen on ajateltu oleva altis värien voimille. Arvo Ylppö kirjoitti 1950-luvulla lastenhoito-oppaassaan kirkkaiden värien puolesta:

Jo varhain on kapalovalteitten väriinkin kiinnitettävä huomiota. Iloiset ja kirkkaat värit ovat omiaan ilahduttamaan lapsenkin mieltä, harmaat, yksitoikkoiset värit vaikuttavat lapsenkin herkkään mieleen ja alitajuntaan epäedullisesti. On näet kokeiltaessa huomattu, että lapsen mieli pysyy alakuoloisempana yksitoikkoisessa, värittömässä ja ilottomassa ympäristössä. Erinäiset lastenhoitojärjestöt ovat kiinnittäneet tähän seikkaan huomiota ja ovat suunnitelleet ns. imeväisen mallivaatekoreja, jotka sisältävät imeväisen vaatetukseen tarvittavat vaatekappaleet. Näissä on jo otettu huomioon tämä väri-ilon hyödyllinen vaikutus lapsen henkiseen kehitykseen.¹¹¹⁹

1114 Brooke 1978 [1930], 84.

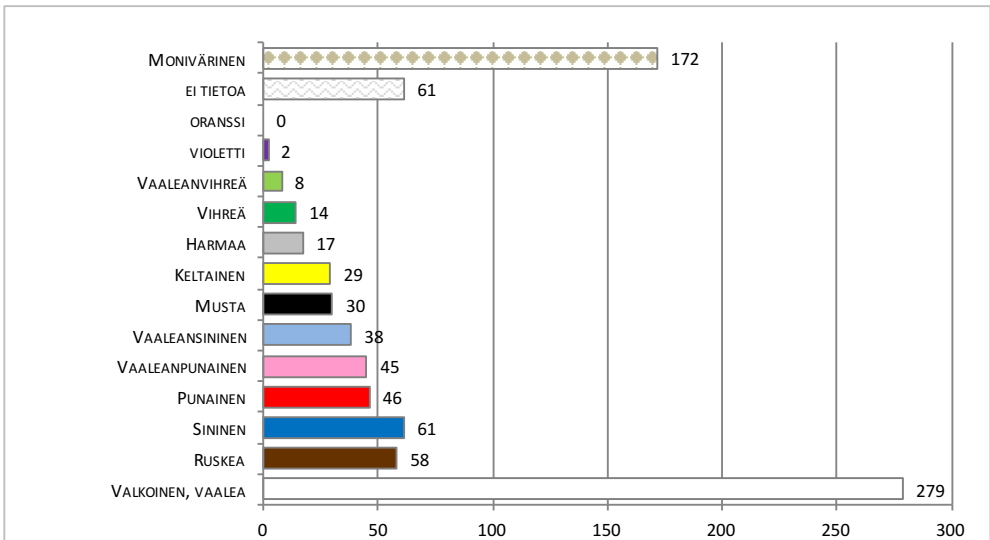
1115 Ks. Guppy 1978, 229–231.

1116 Esim. TYKL /kys/40: vastaaja 24.

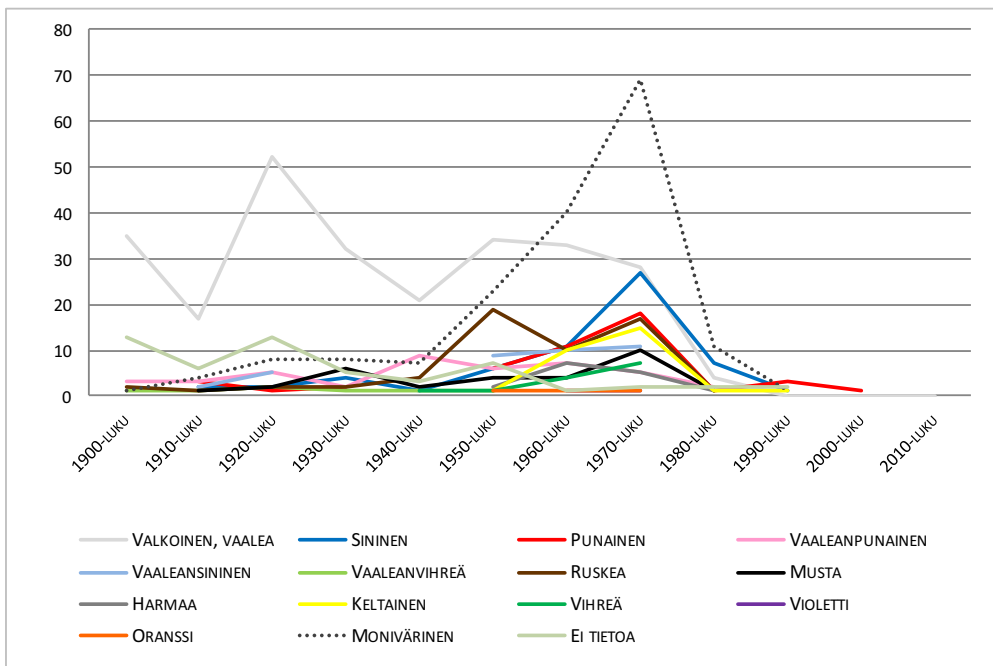
1117 Rousseau 1905, 211; ks. myös Kevill-Davies 1998, 166.

1118 Sinervo 1946, 73–74.

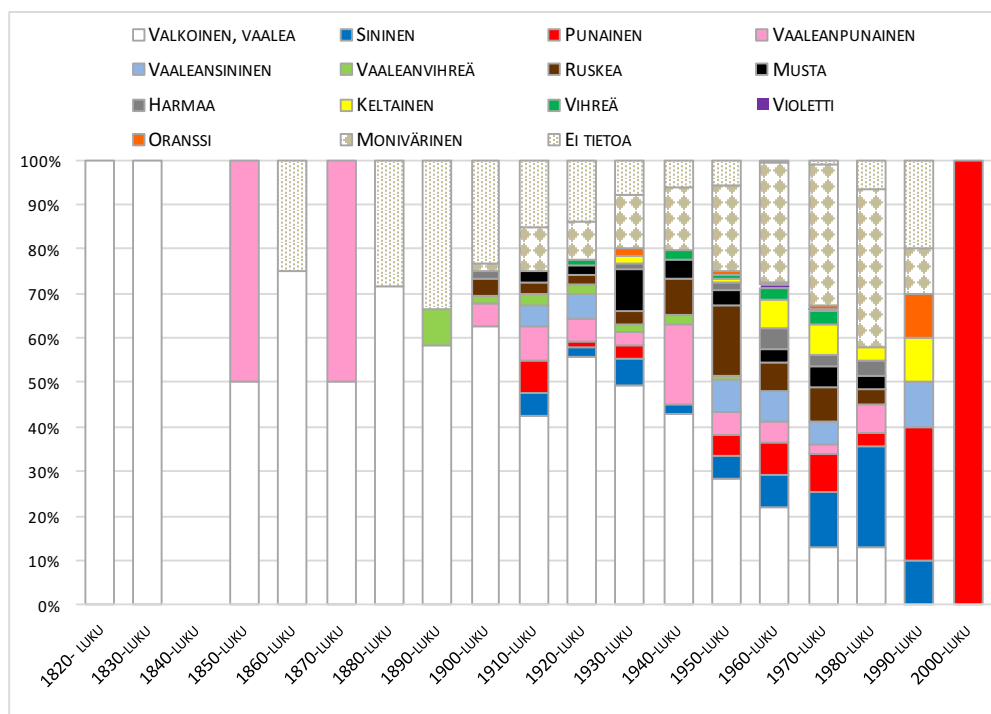
1119 Ylppö 1953, 102–103.

Kaavio 6. Lastenvaatteiden värit Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa (kpl).

Kaavio 7. Lastenvaatteiden värit Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa valmistusajankohdan mukaan (kpl).

Kaavio 8. Lastenvaatteiden värien suhteelliset osuudet Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa. 2000-luvulta kokoelmissa oli tarkasteluajankohdanta (äitiyspakkauksen lisäksi) vain yksi, punainen asu.

Näiden ohjeiden näkökulma kertoo myös sotien jälkeisen Suomen jälleenrakennuksen yhteiskunnallisesta ilmapiiristä ja ”lasten vuosikymmenenä” pidetystä 1950-luvusta.¹¹²⁰ Uusien sukupolvien kasvatuksessa alettiin ottaa entistä vahvemmin huomioon psykologiset tekijät – kuten Ylpön osoittama väri-ilon hyödyllinen vaikutus lapsen henkiseen kehitykseen. Marjatta Kurenniemen lastenkirjassa *Onneli, Anneli ja orpolapset* lastenvaatteiden harmaus esitetään ankeuden ja ikävyyden symbolina. Kun orpolasten olot muuttuvat paremmiksi, myös lapset puetaan iloisenvärisiin vaatteisiin.¹¹²¹ Värien iloisuuden yhteys hyvään lapsuuteen oli esillä myös sotien jälkeisessä Suomessa, jossa suurten ikäluokkien lapsuuden tasapainoisuus nähtiin yhteiskunnallisen kasvun ja kehityksen edellytyksenä.¹¹²²

Vaaleita värejä suosittiin aiemmin etenkin aivan pienillä lapsilla osittain hygienian vuoksi: lika näkyy niissä paremmin, ja siten niitä tulee pestyä useammin, ja värjäämättömät kankaat myös kestivät keittopesua.¹¹²³ Samasta syystä vaaleita värejä alettiin myöhemmin myös välttää. Värikkäitä ja kuviollisia kankaita suosittiin Outi Sipilän

1120 Ks. Hytönen & Rantanen 2013, 17, 39.

1121 Kurenniemi 2009b [1971], 203–204.

1122 Ks. esim. Salmi 1946.

1123 Esim. Löken 1908, 19; Raitalan Alli lastenhoitajana 1924, 42; Tham 1928.

mukaan 1900-luvun alkupuolella lasten esiliinoissa käytännöllisyyden vuoksi, sillä niissä lika ei näkynyt niin helposti.¹¹²⁴ Lääkäri Maija Taka kirjoitti lastenhoito-oppaassaan vuonna 1960:

Usein näkee äitien käyttävän pienillä tyttärillään sieviä valkoisia damaskeja. Ne ovat kaupungissa varsin epäkäytännölliset, sillä kaupungin lumi on aina nokista ja kun lapsi siinä rypee, ovat housut harmaat. Suojasäällä, kevään ja syksyin, ne ovat varsin arat, sillä yksi ainoa lankeaminen likaa ne niin että ne on pantava pesuun. Sitä peläten äiti varoittelee lasta yhtenäen, eikä tämä lopulta uskalla likaantumisen pelosta kunnolla liikkuaakaan. Onko ulkoileminen silloin ilo kummallekaan? Jokin värillinen vaate on paljon käytännöllisempi. Se suo lapselle enemmän vapautta.¹¹²⁵

Etenkin ulkovaatteiden yleistyessä niissä alettiin suosia värillisiä kankaita, koska niissä lika ei näkynyt niin helposti. Värilliset vaatteet suovat lapselle enemmän vapautta, sillä lapsen ei tarvitse varoa niiden likaantumista samalla tavalla kuin vaaleiden vaatteiden kohdalla.

Puhtaita, raikkaita ja iloisia värejä on pidetty lastenhoito-oppaissa ja ompeluoppaissa lasten olemukseen sopivimpina.¹¹²⁶ Väripsykologisen ajattelun mukaan värit vaikuttavat ympäristön hahmottamiseen sekä mielialoihin ja tunteisiin.¹¹²⁷ Lapsiin halutaan liittää värejä, jotka ilmaisevat iloa, reippautta, mielikuvitusta ja viattomuutta.¹¹²⁸ Tämä näkyi vuonna 2016 vaikkapa äitiyspakkauksen värimaailman herättämissä voimakkaissa tunteissa lapsiperheiden suosiman keskustelupalstan Vauva.fi:n kommentteissa, joiden mukaan vuoden 2016 äitiyspakkaus sisältää liian tummia ja poikamaisia värejä – vanhemmat kaipaavat pakkaukseen kirkkaita värejä, kuten keltaista, vihreää ja liilaa.¹¹²⁹

Mustan värin käyttäminen on ollut lastenvaateissa harvinaista. Suruun ja synkkyyteen viittaavaa väriä ei ole haluttu liittää lapsiin. Lontoon Museum of Childhoodin kokoelmissa on useita lasten mustia surupukuja, joita etenkin aatelisten perheiden lapsen pitivät, kun perheessä oli suruaika. Suomalaisten museoiden kokoelmissa lasten surupukuja ei juuri ole. Mustan värin käyttö on ollut Suomessakin tavallista esimerkiksi leskeksi jääneillä naisilla tai hautajaisissa, mutta lasten pukeminen mustaan muulloin kuin hautajaisissa – tai edes silloin – on ollut harvinaista. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa on muutamia mustia lastenvaatteita, mutta niiden mukana ei ole tietoa siitä, että ne liittyisivät suruun. 1970–1980-luvuilla Helsingissä valmistettu Easy Beasy -ulkohaalari edusti minimalistisen tyylikästä designia, ja myös sen värimaailma oli harvinaisen moderni. Haalari oli käännettävä, ja sen toinen puoli oli musta ja toinen kirkkaan värinen punainen, sininen, vihreä tai keltainen. Musta väri

1124 Sipilä 2012, 216, 235.

1125 Taka 1960, 148.

1126 Esim. Taka 1960, 144–146; Ylppö 1953, 102–103; Grue & Watt 2008, 8.

1127 Jacobson 2009, 13–22.

1128 Vänskä 2012, 57–63, 79–92; ks. myös Berggren Torell 2007.

1129 Juupaluoma 2016; Vauva.fi-lehden keskustelupalsta.

ei ollut tavallinen lastenvaatteissa, ja se herätti Easy Beasyyn liittyvän kyselyn mukaan ihmettelyä.

Asuimme silloin Espoossa, mutta muutimme -81 maaseudulle. Täällä ihmiset oudoksuivat ja ihmettelivät, kun pienillä lapsilla oli mustat haalarit, eihän se ollut lasten vaatteiden väri. Pian täällä huomattiin kuitenkin haalarien käytännöllisyys. Muita samanlaisia haalareita ei kuitenkaan raitilla näkynyt.¹¹³⁰

Musta väri olikin keino erottua. Sen avulla vanhemmat (näissä vastauksissa äidit) ilmaisivat omaa tyyliään myös lastensa pukeutumisessa:

Nyt jo edesmennyt äitini oli hyvin tyyli- ja laatutietoinen pukeutuja. [---] Muistan, että äitini painotti sitä, että hän ei osta lapsille ”kankeita Reiman enstexhaalareita”. Näin jälkeempäin olen ajatellut, että erittäin olennaista haalari-/toppapakukovalinnassa oli myös niiden musta väri, äiti kun oli mustiin pukeutuja itsekin.¹¹³¹

Musta väri oli lastenvaatteissa vielä 1970-luvulla harvinainen mutta sitäkin modernimpi ja tyylikkäämpi.¹¹³² 2000-luvulla mustaa käytetään lastenvaatteissa jo melko yleisesti. Edelleen se kuitenkin herättää mielipiteitä, sillä mustaa ei vielääkään pidetä varauksetta lapsille sopivana värinä. Eräs Easy Beasy -haalarin käyttäjä muisteli omia kokemuksiaan mustasta väristä pohtiessaan, voiko hän pukea omalle 2000-luvulla syntyneelle lapselleen mustat vaatteet:

Kun mä sitten itse sain mun pojan, ja puhuttiin että voiko lapsella olla mustaa päällä, niin silloin mä muistin nämä [mustat Easy Beasy -haalarit], ja että mä en ainakaan lapsena ajatellut että tämä olis ollut synkkä.¹¹³³

Kirkkaiden värien käyttäminen lastenvaatteissa perustellaan lastenhoito-oppaissa iloisuudella ja pukevuudella, mutta Jean Baudrillard on tulkinnut sen viittaavan (lasten) sosiaaliseen asemaan objekteina. Baudrillardin mukaan neutraalit värit ja sävyt – musta, valkoinen, harmaa, beige – edustavat sisustuksessa, pukeutumisessa ja esine-maailmassa kunniallisuutta, pidättyväisyyttä ja hyvää moraalialia. Niitä pidetään perinteisessä mielessä tyyliä, laatua ja varallisuutta edustavina väreinä, mikä tuli esille myös Easy Beasyä koskeneissa kyselyvastauksissa. Kirkkaat ja jopa räikeät värit lisääntyivät massatuotannon ja funktionaalisuuden korostamisen myötä. Samaan aikaan myös modernien synteettisten materiaalien, etenkin muovin ja vaatteissa tekokuitujen, käyttö lisääntyi. Sekä värikylläisyys että funktionaalinen muotoilu voidaan nähdä val-

1130 EasyBeasy 14.

1131 EasyBeasy 9.

1132 Ks. myös EasyBeasy 4.

1133 EasyBeasy 27.

lankumouksellisuutena: vapautumisena vanhoista arvoista ja säännöistä.¹¹³⁴ Samalla räikeät värit voidaan nähdä kuitenkin myös sosiaalisen ja sukupuolisen epätasa-arvon ilmaisijana. Baudrillard väittää, että värikkäät vaatteet vetävät puoleensa huomiota, mutta ovat samalla osoitus siitä, että niiden käyttäjä ei ole subjekti, vaan objekti vailla omaa sisäistä todellisuutta. Naisten ja lasten puvuissa tyypilliset kirkkaat värit heijastavat hänen mukaansa sosiaalisesti heikompaan asemaan. Harmaaseen, mustaan ja muihin neutraaleihin väreihin pukeutuvat (miehet) tekevät ja toimivat, mutta kirkkaihin väreihin pukeutuneet (naiset ja lapset) ovat olemassa katseltavina ja toiminnan kohteina.¹¹³⁵ Fanny Ambjörssonin mukaan kirkkaat värit (etenkin pinkki) asettavat lapset keskipisteeksi ja ihailun kohteeksi ja korostavat lasten asemaa mielikuvituksen maailmassa, normaaliuden ja kurinalaisuuden tuolla puolen.¹¹³⁶ Lasten näkökulmasta olennaista tässä ei Ambjörssonin mukaan ole se, että heidät asetetaan katsottaviksi objekteiksi, kuten Baudrillard väittää, vaan se, että värien avulla he saavat vallattua itselleen enemmän tilaa ja näkyvyyttä.¹¹³⁷ Lasten omat kokemukset ovat kuitenkin usein jääneet näkymättömiin materiaalista kulttuuria koskevassa tutkimuksessa.¹¹³⁸

”Lempiväri”

Haastattelemani lapset puhuivat väreistä paljon ja mielellään, ja värit olivat helppo ja konkreettinen tapa avata keskustelu ujompienkin lasten kanssa. Haastattelemani lapset pitivät väreistä: heidän mielestään vaaleat ja värittömät vaatteet olivat tylsiä. Vaaleiden vaatteiden kuvia katsellessaan Saimi totesi: ”Mä voisin ehkä pitää näitä vaatteita, jos ne olis värikkäämpiä.”¹¹³⁹ Omissa vaatteissaan lapset pitivät tärkeinä nimenomaan hauskoja ja mieluisia värejä.¹¹⁴⁰ Haastattelujen yhteydessä näytin lapsille kuvan, jossa on 12 eriväristä, mutta muuten täysin samanlaista T-paitaa (kuva s. 219). Kysyin lapsilta, mistä niistä he pitivät eniten, tai minkä he ottaisivat, jos saisivat valita yhden paidan omakseen. Kysyin myös, mistä he pitivät vähiten tai mitä he eivät missään nimessä pukisi ylleen. Kaikki haastattelemani lapset osasivat osoittaa joko yhden tai useamman suosikkiväriänsä välittömästi. Useimmilla oli lisäksi kaksi tai kolme selvää suosikkia. Muutamien mielestä kaikki olivat kivoja värejä.

Lasten haastatteluiden perusteella tein taulukot, joista heidän mieltymyksensä ilmenevät sekä yleisesti että sukupuolen mukaan (kaaviot 9–12). Monet lapset valitsivat useita suosikkivärejä, mutta eivät osanneet nimetä yhtä ehdotonta lempiväriä, ja toisaalta monet taas ilmoittivat yhden lempiväriänsä ja lisäksi useita muita mieluisia

1134 Guppy 1978, 207–217.

1135 Baudrillard 1996 [1968], 30–37.

1136 Ambjörsson 2011, 81–84; ks. myös Vänskä 2012, 29–31.

1137 Ambjörsson 2011, 81–84.

1138 Brookshaw 2009; Shepherd 1994; ks. myös Karlsson 2012.

1139 TYKL/SPA/1189c.

1140 Esim. TYKL/SPA/1189d.

värejä.¹¹⁴¹ Pinkki, punainen ja vaaleanpunainen saivat eniten ääniä. Myös vaaleansininen ja violetti mainittiin usein. Pinkin ja vaaleanpunaisen suosio selittyy sillä, että tyttöjen lempivärit keskittyivät näihin sävyihin. Pinkki, vaaleanpunainen ja liila olivat tyttöjen keskuudessa suosituimmat värit. Pojista yksikään ei maininnut niitä suosikeikseen. Poikien lempiväreissä oli enemmän hajontaa, mutta eniten he pitivät kirkkaanpunaisesta, vaaleansinisestä ja keltaisesta.¹¹⁴² Valkoinen oli väreistä ainoa, jota kukaan lapsista ei maininnut kertaakaan lempiväreistä puhuttaessa. Harmaa ja vihreä saivat molemmat yhden maininnan, mutta ne eivät olleet kenenkään ehdottomia lempivärejä. Vihreän vähäinen suosio johtunee myös siitä, että kuvan vihreä sävy oli melko synkkä. Monet lapset mainitsivatkin pitävänsä vaaleanvihreästä enemmän. Lapset pitivät eniten kirkkaista, puhtaista ja selkeistä väreistä.

Myös epämiellyttävimmät värit löytyivät värien joukosta helposti. Pinkki herätti selvästi eniten tunteita: se oli paitsi pidetyin, myös inhotuin väri. Pinkkiä vastustivat lähinnä pojat. Lapset eivät pitäneet myöskään tummanvihreästä ja mustasta. Keltainen ei ollut suosituimpien värien joukossa, mutta se oli ainoa väri, joka ei ärsyttänyt ketään. Myös vaaleansininen herätti vain yhden negatiivisen maininnan. Keltaisen ja vaaleanpunaisen lisäksi myös punainen, oranssi ja valkoinen olivat vain vähän negatiivista huomiota saaneita värejä. Janette ja Lola kertoivat, että harmaa ja tummanvihreä ovat liian tummia värejä eivätkä he siksi pidä niistä. Sen sijaan kirkkaat värit miellyttivät heitä.¹¹⁴³ Aada ja Melissa kertoivat pitävänsä vaaleista enemmän kuin tummista väreistä, mutta eivät osanneet selittää miksi. Etenkään mustasta Aada ja Melissa eivät pitäneet. Aada perusteli, että ei tykkää mustasta, ”koska se on niin pimee väri”.¹¹⁴⁴ Myöskään Kanerva ei pitänyt mustasta, koska se on ”liian tumma väri”. Sininen ja vihreä menettelevät, koska ”ne ei oo ihan niin tummia kuin musta”. Kanerva selitti, että ei tykkää ”kauheesti tosi tosi tummista”.¹¹⁴⁵

Musta oli siis monien lasten mielestä liian tumma, pimeä ja synkkä väri. Tämä tuli ilmi myös Ambjörssonin tekemissä haastatteluisissa, joissa lapset pitivät tummia värejä miehisinä ja kovina väreinä. Ambjörssonin mukaan lapset osasivat yhdistää mustaan myös ”cooliuden” ja tyylikkyyden merkityksiä, joita omat haastateltavani eivät tuoneet esiin.¹¹⁴⁶ Vaikka sukupuolten väliset erot näkyivät selkeästi lasten värimielityksissä, yleisesti voi sanoa, että kaikki lapset pitivät huomattavasti enemmän vaaleista ja kirkkaista sävyistä, mutta eivät kuitenkaan valkoisesta. Aada ja Melissa olivat sitä mieltä, että musta sopii paremmin pojille,¹¹⁴⁷ mutta se ei kuitenkaan ollut myöskään poikien suosikkiväri. Haastattelemillani lapsilla oli useimmiten hyvin selvät käsitykset siitä,

1141 Koska useat lapset kertoivat useita suosikki- tai inhokkivärejä, muodostin taulukot siten, että mikäli yksi väri nousi ylitse muiden, se sai kaksi pistettä, ja muut mainitut värit saivat yhden pisteen. Vähiten tykättyistä väreistä muodostin taulukon samalla periaatteella. Kaavioissa olevat numerot vastaavat värin saamia pisteitä.

1142 Värien sukupuolittumisesta puhun enemmän seuraavassa luvussa.

1143 TYKL/SPA/1189e.

1144 TYKL/SPA/1189d.

1145 TYKL/SPA/1189j.

1146 Ambjörsson 2011, 88–89.

1147 TYKL/SPA/1189d.

Kuva 41. Haastattelussa käytetty kuva erivärisistä T-paidoista.

mistä väreistä he pitivät ja mistä eivät. Kysyessäni, miksi he pitivät tietyistä väreistä, he vastasivat useimmiten: ”koska se on mun lempiväri”, ”koska se on kiva väri” tai ”mä vaan tykkään siitä”. Myöskään sitä, miksi jotkut värit eivät miellyttäneet, ei ollut helppo selittää. Värit ja niistä pitäminen vaikuttaa olevan ainakin lapsille abstrakti ja emotionaalinen asia, jota on vaikea ilmaista sanallisesti. Usein lapset muodostivat mielipiteensä kuvissa olevista vaatteista ensisijaisesti värin kautta. Monesti he myös alkoivat pohtia, että vastaava vaate näyttäisi kovasti kivemmalta jossain toisessa väriässä, kuten Valma ja Saimi katsoessaan kuvaa lapasista, joissa oli keltaisia ja ruskeita raitoja. He alkoivat pohtia, miten paljon kivemmalta lapaset näyttäisivät, jos niissä olisi turkoosia ja liilaa tai pinkkiä.¹¹⁴⁸

Vain muutamat lapset osasivat selittää värimielityksiään syvemmin. Katkelma Miken (6), Thomaksen (6) ja Veetin (5) haastattelusta kertoo samalla kuitenkin myös väreistä puhumisen hankaluudesta:

[Mike valitsee lempiväriksensä keltaisen, Thomas ja Veeti vaaleansinisen.]

Päivi: Osaatteko te kertoa, miksi valitsitte nämä värit?

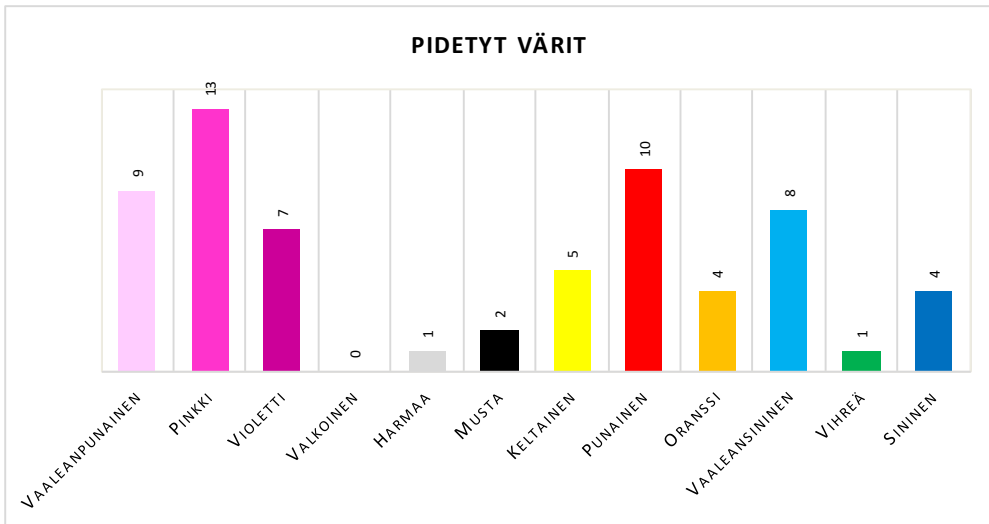
Mike: Lempiväri.

Päivi: Keltainen on sun lempiväri.

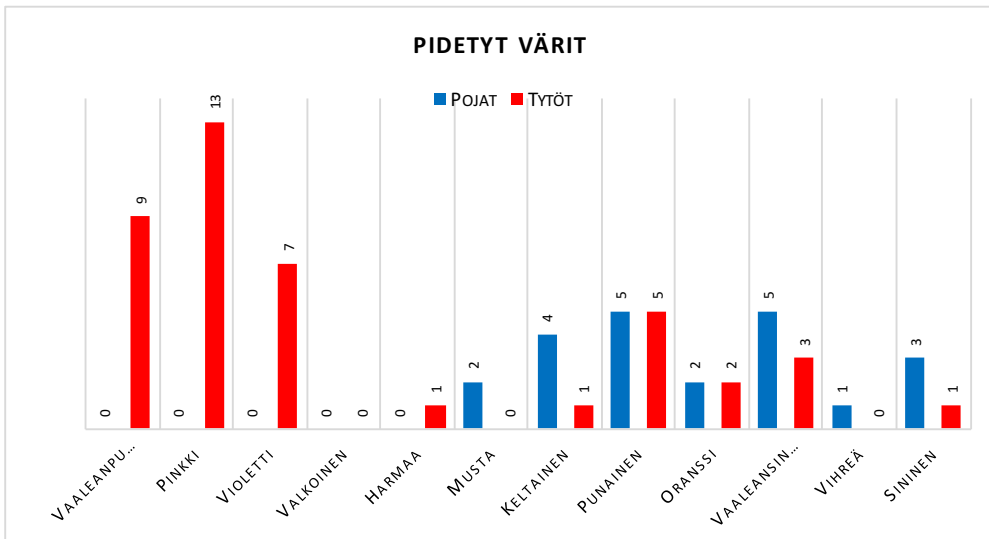
Thomas: Lempiväri.

Veeti: Lempiväri.

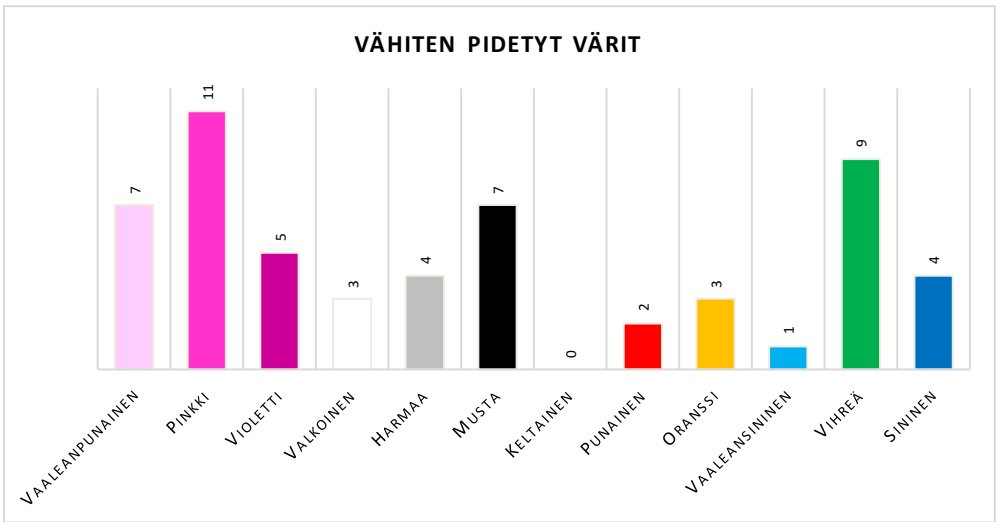
1148 TYKL/SPA/1189c.

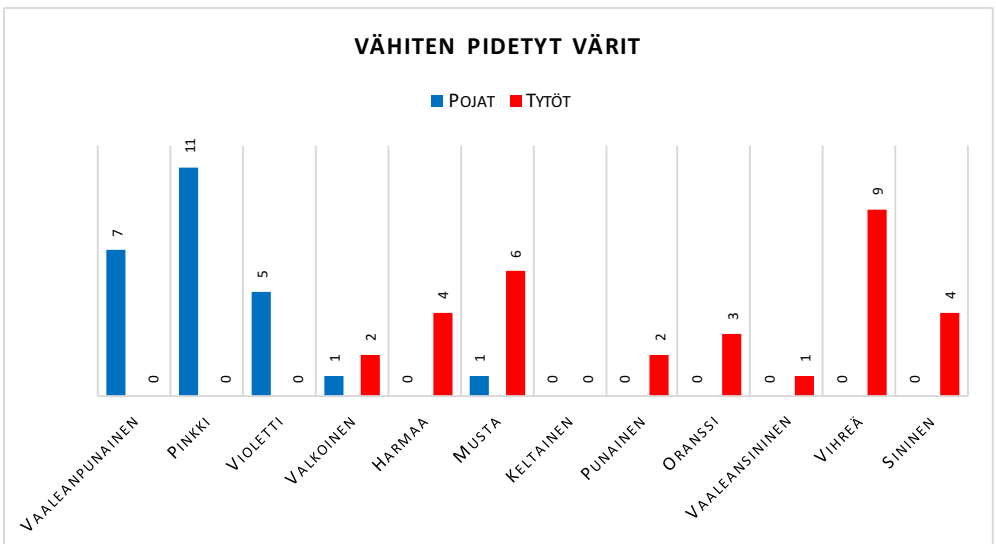
Kaavio 9. Pidetyimmät värit lasten haastatteluissa.

Kaavio 10. Pidetyimmät värit lasten haastatteluissa sukupuolen mukaan.

Kaavio 11. Vähiten pidetyt värit lasten haastatteluissa.

Kaavio 12. Vähiten pidetyt värit lasten haastatteluissa sukupuolen mukaan.

Päivi: Minkä takia nämä on teidän lempivärit?

Veeti: Koska se on hieno myöskin.

Thomas: Ja mulla on sininen myöskin mun lempiväri koska se on avaruuden väri.

Päivi: Avaruuden väri. Oot muuten ihan oikeessa.

Veeti: Toi on avaruuden väri siis [osoittaa tummansinistä].

Päivi: Niin tommonen tummemman sininen.

Mike: [Osoittaa mustaa.] Toi on pelkän paskan väri! [Kikattaa.]

Päivi: Ai musta. Eiks se oo enemmänkin semmonen yön väri.

Thomas: No yön se on! [Pojat kikattavat.]¹¹⁴⁹

Kaikki kolme poikaa valitsivat väreistä suosikkinsa ilman, että heidän täytyi lainkaan pysähtyä miettimään. Kun kysyin syytä näihin valintoihin, oli poikien välitön ja lyhytsanainen vastaus pelkkä ”lempiväri”. Ehkä kysymys oli heidän mielestään outo: tarvitseeko lempiväriä osata selittää? He vain pitivät eniten tietyistä väreistä, eivätkä ilmeisesti olleet koskaan ajatelleet syitä siihen, miksi jokin väri on kivempi kuin toinen. Organisaatioita tutkinut Steven S. Taylor on tuonut esille esteettisen mykkyyden käsitteen, jonka avulla hän kuvaa sitä, että esteettisistä arvoista ei esimerkiksi yrityksissä puhuta, koska niistä ei ole totuttu puhumaan. Niistä ei puhuta, koska niistä ei ole tapana puhua, eikä valmiita sanamuotoja ole. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö estetiikalla olisi merkitystä ihmisille.¹¹⁵⁰ Lempiväreistä puhumiseen voi liittyä samankaltaista mykkyyttä. Thomas kuitenkin (vaikka olikin aluksi näyttänyt pitävänsä eniten vaaleansinisestä, ehkä Veetin esimerkin myötävaikutuksesta) kertoi pitävänsä tummansinisestä, koska se on avaruuden väri. Hän kertoi olevansa kiinnostunut avaruudesta ja astronomiasta. Myös Veeti tunnisti heti, että nimenomaan tumma sininen on avaruuteen liittyvä väri. Mike taas piti keltaisesta mutta ei mustasta: musta on hänen mielestään ”paskan” väri. Vaikka kommentti oli tarkoitettu provosoimaan, oli selvää, että musta ja tumma ruskea saivat aikaan negatiivisia mielleyhtymiä Miken ajatuksissa.

Sen lisäksi, että iloisten värien katsotaan sopivan lapsille, tekemiäni haastattelujen perusteella lapset myös pitävät itse kirkkaista väreistä.¹¹⁵¹ Värit ovat hyvin keskeisiä lasten tavassa hahmottaa maailmaa ja esineympäristöä. Kun pyysin heitä kertomaan niistä vaatteista, jotka heillä haastattelutilanteessa oli päällään, kaikki aloittivat kertomalla niiden väreistä ja kuvioista. Lapset olivat jo 5–7-vuotiaina omaksuneet kulttuuriset käsitykset värien sukupuolittuneisuudesta, tyttöjen ja poikien väreistä. Monet lapset olivat sitä mieltä, että tummat värit ovat poikien värejä, mutta siitä huolimatta sekä tytöt että pojat kuitenkin pitivät selvästi enemmän kirkkaista kuin tummista väreistä. Neutraalit ja tummat sävyt eivät kiinnostaneet haastattelemani lapsia tai herättäneet heidän huomiotaan samalla tavalla kuin kirkkaat ja heleät värit.

1149 TYKL/SPA/1189i.

1150 Taylor, S. 2002.

1151 Ambjörsson 2011, 81–84.

Sukupuoli lastenvaatteiden väreissä ja kuvioissa

Prinssi Georgen housut

Kesäkuussa 2014 useissa eri verkkolehdistä julkaistiin uutinen: Englannin prinssin, Cambridgen herttuan Williamin ja herttuatar Catherinen esikoinen, 11 kuukautta vanha prinssi George oli oppinut kävelemään. Pienen Georgen ensimmäisistä julkisista askelista kertovat uutiset sisälsivät runsaasti kuvia poolotapahtumassa Australiassa touhuavasta prinssistä ja hänen äidistään. Herttuatar Catherine on nostettu etenkin kotimaassaan muoti-ikoniksi, ja näyttää siltä, että myös hänen poikansa pukeutumista seurataan tarkasti viimeistään näiden kuvien jälkeen. Prinssi Georgella on kuvissa yllään valkoinen pusero ja vaaleanpunaiselta näyttävä shortsihaalari.

Internetin tiedonvälitys, verkkolehtien keskustelu- ja kommenttipalstat sekä sosiaalisen median kanavat tarjoavat laajan tutkimuskentän, jonka avulla voi lähestyä etenkin ihmisten suhteita erilaisiin kulutustavaroihin.¹¹⁵² Vaaleanpunainen on voimakkaasti naiseen ja tyttöihin liitetty väri,¹¹⁵³ joten prinssi Georgen housut herättivät kiinnostukseni. Verkkolehtien avulla aloin selvittää, mitä ja miten prinssin asusta ja sen väristä kirjoitettiin eri kanavilla.

Ensimmäisinä aiheesta kirjoittivat brittilehdet *National Post* ja *Mirror*, jotka julkaisivat uutisen verkkosivuillaan illalla 15.6.2014, eli heti samana päivänä, jolloin kuvat oli otettu paikallisen isänpäivän kunniaksi järjestetyssä hyväntekeväisyyspoolo-ottelussa. *National Postin* sivuilla toimittaja James Edgar kertoo, kuinka pieni prinssi oli selvästi kiinnostunut hevosista ja potki reippaasti jalkapalloa kentän laidalla. Hän kuvailee myös prinssin asua: ”Wearing a white polo T-shirt under red and white candy striped dungarees, he was the centre of attention.” Vaikka housut näyttävät kuvissa ja kauempaa katsottuna aivan vaaleanpunaiselta, Edgar kirjoittaa aivan oikein, että niissä on ohuita valkoisia ja punaisia raitoja. Väristä ei puhuta sen enempää.¹¹⁵⁴ *Mirror*-lehden Rebecca Pocklingtonin jutussa taas Georgen haalareiden vaaleanpunaiselta vaikuttava väri nostetaan koko jutun pääasiaksi otsikolla: ”*Real Men Wear Pink!*” Pocklington kirjoittaa, että vain tosimitieteilijät käyttävät pinkkiä, ja prinssi George nousee asuvalintansa kautta tosimitieteilijöiden joukkoon ja edustaa siten ylintä miehisyyttä. Jutun liitteenä on kuvagalleria, josta voi nähdä, miten myös leipätekstissäkään mainitut ”tosimitieteilijät” basketball-tähti Dennis Rodmanista jalkapalloilija David Beckhamiin ja näyttelijä Brad Pittistä laulaja Elvis Presleyhin ovat käyttäneet vaaleanpunaisen eri sävyjä. Galleriassa on kuva myös Georgen isästä prinssi Williamista pinkissä paidassa. Vaaleanpunaisen käyttäminen miehillä ja pojilla nostetaan esille hyvin positiivisessa valossa. Pocklington antaa ymmärtää, että vain todella miehekkäiden miesten ei tarvitse pelätä maskuliinisuutensa puolesta, vaan he voivat pukeutua aivan mihin tahansa, jopa vaaleanpunaiseen, ja olla silti tosimitieteilijöitä. Prinssi Georgen vaaleanpu-

1152 Kozinets 2010.

1153 Ks. Ambjörsson 2011.

1154 Edgar 2014.

naiset housut nostetaan filmitähtien ja huippu-urheilijoiden vaaleanpunaisten asujen rinnalle uutena, upeana ja rohkeana, itsevarmojen miesten muoti-ilmiönä.¹¹⁵⁵ Tämä liittyy uudenlaiseen mieskuvaan, johon liittyy oman erityisyyden ja rohkeuden korostus: miehinen identiteetti on niin vahva, ettei edes vaaleanpunaisen käyttäminen voi sitä horjuttaa, vaan se päinvastoin korostaa sitä. Sitä kautta vaaleanpunainen edustaa-kin miehillä valtaa, tyyliä ja korkeaa taloudellista ja ammattimaista asemaa.¹¹⁵⁶ Vaaleanpunaisen uusia merkityksiä ei ole kuitenkaan ymmärretty kaikkialla. *Express*-lehden uutisessa Georgen vaatteista ei sanota sanaakaan.¹¹⁵⁷ Jutun kommentteissa on kuitenkin hämmästynyt kysymys lukijalta: ”WHY IS HE PINK?” Miksi hänet on puettu vaaleanpunaiseen, nimimerkki kysyy isoilla kirjaimilla.¹¹⁵⁸

Tapauksesta kirjoitettiin heti seuraavana päivänä myös suomalaisten iltapäivälehtien verkkosivuilla. Ilta-Sanomissa ei puhuta Georgen asusta lainkaan, mutta Iltalehdessä mainitaan neutraaliin sävyyn, että prinssi oli pukeutunut ”tapahtuman henkeen sopivasti valkoiseen poolopaitaan ja punaisin raidoin koristeltuun haalariin”. Molempien lehtien kommenttikentässä prinssin asua kuitenkin ihmetellään. Iltalehden jutun kommentteissa ihmetellään: ”Minkä takia poika-lapsella on vaaleanpunaiset henkseli-housut...?” Myös Ilta-Sanomien kommentoijat ihmettelevät haalarien vaaleanpunaista väriä, mutta lisäksi myös prinssin lyhyitä lahkeita ja hihoja kauhistellaan. Aikuisilla näyttää kuvissa olevan pitkät housut ja pitkähihaiset paidat, mutta pienellä prinssillä on selvästi kevyemmät vaatteet yllään. Nimimerkki Mamma kommentoi: ”Mua ottaa päähän kun antaa pikku lapsen paleltua ulkona pelkissä shortseissa... Vaikka ois kuinka kuninkaallisia niin silti vois laittaa pienelle lapselle enemmän vaatteita kun vaan pelkät shortsit!!” Suurin osa kommentoijista toki ihastelee pienen prinssin söpöyttä sekä hänen yhdennäköisyyttään isänsä kanssa, mutta monia lapsen asuvalinta selvästi kummastuttaa.¹¹⁵⁹

Ruotsalaisessa *Expressen*-lehdessä uutinen prinssistä on nostettu muotiin keskittyville sivuille. Prinssin ottamista ensiaskelista ei puhuta lainkaan, eikä myöskään siitä, että housut näyttävät vaaleanpunaisilta, vaikka kuvat ovat täsmälleen samoja kuin muissa aiheesta kertovissa jutuissa. Sen sijaan *Expressen* kirjoittaa siitä, miten prinssi Georgen raidallinen asu on tavattoman tyylikäs ja miten hänestä on äitinsä tapaan tulossa muoti-ikoni. Jutussa kerrotaan, että Georgen pitämä asu on loppuunmyyty kaikista kaupoista. Otsikko huutaa, että George aiheuttaa vaatehysteriaa: ”Prins George skapar klädhysteri!” Tämä juttu on ainoa, jossa mainitaan Georgen vaatteiden merkki.¹¹⁶⁰

1155 Pocklington 2014.

1156 Ambjörsson 2011, 143–171.

1157 Myöskään *BBC*:n uutisissa kävelemään oppineen prinssin asua ei mainita lainkaan (Prince George photographed walking. – *BBC News*-verkkosivut 16.6.2014.). *OK!* -lehden jutussa Zoe Briggs puhuu suloisin prinssin housuista punaisina (Briggs 2014.).

1158 Takyi 2014.

1159 Prinssi George otti ensiaskelensa – kuinka söpöä! – Iltalehden verkkosivut 16.6.2014; Prinssi George vauhdissa – näin sujuu taaperolta kävely. – Ilta-Sanomien verkkosivut 16.6.2014.

1160 Prins George skapar klädhysteri – i randigt. – *Expressen*-lehden verkkosivut 16.6.2014.

Johtopäätökset tästä uutiskatsauksesta ovat seuraavat: ensinnäkin, vaaleanpunaisen värin käyttö pojalla hämmentää monia. Vaikka Georgen haalarit eivät itse asiassa olleet vaaleanpunaiset, vaan niissä oli kapeita valkoisia ja kirkkaanpunaisia raitoja, ne näyttivät kuvissa aivan vaaleanpunaisilta. Vaaleanpunainen on tyttöjen väri, mitä ei kuitenkaan perustella; näin vain on. Värien merkitys on kulttuurinen konstruktio, jota harvoin kyseenalaistetaan tai edes huomataan.¹¹⁶¹

Toiseksi, sekä Ruotsin että Iso-Britannian keltainen lehdistö nosti prinssin asun esille muotinäkökulmasta – Suomessa näin ei tehty. Pienestä Georgesta puhuttiin ruotsalaisissa ja brittiläisissä jutuissa muoti-ikonina ja muodin edelläkävijänä. Häntä verrattiin pukeutujana paitsi äitiinsä ja isäänsä, myös useisiin julkisuudessa esillä oleviin supertähtiin. Yhä nuorempien kuninkaallisten ja muiden julkisuuden henkilöiden lasten pukeutumista ja pukemista tarkastellaan kansainvälisessä lehdistössä, ja heidän asuvalintojaan jäljitellään. Lasten muotiin kiinnitetään yhä enemmän huomiota. Suomessa tämä ilmiö on vielä etäisempi, eikä prinssin asua nostettu otsikkoihin, vaikka mahdollisuus siihen olisi ollut ilmeinen. Toisaalta myöskään Iso-Britanniassa vähemmän viihteellisempien uutislähteiden, kuten *BBC:n* ja *National Postin* jutuissa prinssin asusta ei puhuta lainkaan.

Kolmanneksi, ruotsalaisen *Expressenin* ja brittiläisen *Mirrorin* jutuissa lasten muotiin ja Georgen tyylikkyyteen suhtaudutaan täydellisen positiivisessa valossa. Kuten Annamari Vänskä on todennut, lasten kulutuskulttuuri on yhä nouseva ala, jonka etujoukkoihin on valjastettu kuninkaallisia ja muita julkisuudessa esiintyviä vauvoja ja lapsia. Heidät on nostettu edustamaan sanomaa, jonka mukaan lapsilla on oikeus omaan tyyliin.¹¹⁶² Ainoastaan suomalaisen *Ilta-Sanomien* kommentteissa kiinnitettiin huomiota käytännöllisyyteen ja ihmeteltiin, miksi pienellä lapsella oli kuvien perusteella vähemmän yllään kuin aikuisilla. Lyhyiden lahkeiden käyttämisestä ihmeteltiin myös siksi, että ne eivät suojaa vielä pienen, kontallaan viihtyvän lapsen polvia. Näyttää siltä, että käytännöllisyys on edelleen lasten pukemisen suurin hyve nimenomaan suomalaisten arvomaailmassa, kun taas ruotsalaiset ja brittiläiset arvioivat lasten pukemista enemmän myös ulkonäön ja muodikkuuden kannalta.

”Minäkin olen Lenni”

Lasten pukemiseen liittyy monia kulttuuriin sidottuja, mutta osin häilyviä rajoja ja sääntöjä, joiden rikkominen herättää tunteita ja ajatuksia.¹¹⁶³ Lasten sukupuolen ilmaisu sekä sen yhteys etenkin vaaleanpunaiseen väriin ja kimalteeseen on ollut vilkkaan keskustelun aiheena myös Suomessa viime vuosina. Toukokuussa 2015 neljävuotiaan Lenni-pojan äiti Mari Niinikoski jakoi julkisesti Facebookissa päivityksen, jossa hän kertoi kyllästyneensä aikuisten suhtautumiseen hänen poikansa pukeutumistyyliin. Niinikosken mukaan hänen poikansa pitää vaaleanpunaisesta väristä ja kimalteesta

1161 Ks. Jacobson 2009.

1162 Vänskä 2012, 229–231.

1163 Ks. Ribeiro 1986, 12–13.

mutta toisaalta myös jalkapallosta ja pukeutuu milloin mekkoihin, milloin futispaitoihin. Lenni saa siis demokraattisen kasvatusilmapiirin valossa vapaasti itse päättää, miten pukeutuu.¹¹⁶⁴ Vaatemieltymyksistään huolimatta hänelle on tärkeää olla poika. Niinikosken mukaan muut lapset hyväksyvät Lennin sellaisena kuin tämä on. Ongelmaksi on muodostunut se tapa, jolla aikuiset kommentoivat lapsen vaatteita. Päivityksessään Niinikoski kertoo:

Sitten on ne meille vanhemmille hassuttelevat vanhemmat. Niitä riittää joka puolella. Läpällähän ne vaan heittää, onhan pinkkiin pukeutuva poika hassunhauska juttu. Että ”hehheh, ettekö ole huolisanne, ettei siitä vaan h-o-m-o-a tule?” ”Korujakin on, siitähän tulee vielä hyvä drag queen!” ”Onkos isä ylpeä pojastaan?” Tai sitten jotain hienovaraisempaa. Ja lapsi kuulee kaiken.¹¹⁶⁵

Lapsen ei siis anneta olla itseään vapaasti ilmaiseva lapsi, vaan nimenomaan aikuiset seksualisoivat lapsen pukeutumisen ja kutsuvat tätä (tulevaksi) homoseksuaaliksi tai drag queeniksi.¹¹⁶⁶ Kirjoitus herätti valtavasti huomiota mediassa. Facebookissa päivitystä jaettiin yli 15 000 kertaa, ja aiheesta kirjoitettiin niin Helsingin Sanomissa, Iltalehdessä kuin Kainuun Sanomissakin. Tapaus poiki myös kokonaisen ilmiön, kun Timo Santala järjesti kesäkuussa 2015 tapahtuman ”Minäkin olen Lenni”. Santala samastui Lennin tarinaan, sillä myös hän on sanojensa mukaan jo lapsesta saakka pukeutunut sekä ”poikien vaatteisiin” että ”tyttöjen vaatteisiin” ja saanut sen takia kokea runsaasti pilkkua ja syrjintää. Santala toivoi, että Lenni ja muut nykylapset saavat kasvaa Suomessa, jossa kuka tahansa voi pukeutua juuri niin kuin itse haluaa kohtaanmatta ennakkoluuloja ja tarpeetonta lokeroitua. Minäkin olen Lenni -tapahtuman Facebook-sivuilla Santala kirjoittaa: ”Minä pukeudun maanantaina vaaleanpunaiseen, kimallukseen tai mekkoon vapaamman, suvaitsevaisemman ja avoimemman Suomen puolesta. Pukeudu sinäkin.” Facebook-sivujen mukaan tapahtumaan osallistui ja vaaleanpunaiseen pukeutui hänen lisäkseen noin 13 000 muuta.¹¹⁶⁷

Lennin tapaus lietsoi vastakkaisia näkökantoja. Toisten mielestä lasten tulisi saada pukeutua juuri niin kuin he haluavat, eikä lasten lelujen, vaatteiden ja muun materiaalisien kulttuurin sukupuolittuneisuudessa heidän mielestään ole mieltä. Toisten mielestä taas on järjetöntä vastustaa sitä, mitä yhteiskunnassa pidetään ”normaalina”, ja ”normaalien” sukupuolirajojen rikkomista pidetään vääryytenä – johtuivat sukupuolien erot sitten biologisista faktoista tai kulttuurista. Tämän näkökulman mukaan etenkin poikien pukeminen tyttömäisesti on vanhempien heikkoutta ja ajattelemtomuutta, joka altistaa lapset kiusaamiselle ja vahingoittaa heidän identiteettiään.¹¹⁶⁸ Pia Olsson on tuonut esiin, että sukupuoleen pohjautuvat käsitykset määrittävät usein

1164 Ks. Kalliala 1999, 275–278.

1165 <https://www.facebook.com/mari.niinikoski/posts/10153043861558772>.

1166 Lasten toiminnan (hetero)seksualisoimisesta ks. Ambjörsson 2011, 64–73.

1167 <https://www.facebook.com/events/346382902198558/>.

1168 Nämä argumentit on esitetty Minäkin olen Lenni-tapahtuman Facebook-sivuilla, <https://www.facebook.com/events/346382902198558/>.

”normaaliin” elämänkulkuun liittyviä oletuksia ja malleja jo lapsuudesta lähtien. Vaikka nämä mallit eivät ole yksioikoisia ja perheiden toimintatavat ja kasvatusideaalit saattavat erota toisistaan paljonkin, ovat ne kuitenkin vahvasti läsnä lasten kasvuympäristössä.¹¹⁶⁹ Aiheen tulenarkuus sekä Internetissä tapahtuvan keskustelun raakuus tuliva esille myös saman vuoden marraskuussa, kun bloggari Emmi Nuorgam arvosteli Anttilan lelukuvastojen selkeää jakoa tyttöjen ja poikien leluihin ja sai päälleen valtavan arvosteluryöpyn.¹¹⁷⁰ Nuorgamin lelukuvastosta esittämän kritiikin arvosteltiin olevan paitsi tarpeetonta ja typerää, myös haitallista normaalin yhteiskuntajärjestyksen kannalta. Kirjoitus aiheutti paljon vihamielisyyttä ja poiki kirjoittajalleen jopa raiskausuhkauksia.¹¹⁷¹ Fanny Ambjörssonin mukaan vanhemmat käyttävät lasten vaatteissa vaaleanpunaista väriä sukupuoli- ja seksuaalisten suhteiden luokittelun välineenä, vaikka tämänkaltaisten roolien ja jakojen tiedetään olevan ongelmallisia, yksioikoisia ja rajoittavia, sekä pojille että tytöille. Myös lapset ovat Ambjörssonin havaintojen mukaan omaksuneet nämä sosiaalisen erottelun tavat.¹¹⁷² Nämä arkielämän käytänteisiin, kuten lastenvaatteiden väreihin ja malleihin oppoavat konventiot ja traditiot pitävät yllä perinteistä perhestrategiaa ja sukupuolirooleja, ja niiden uhmaaminen koetaan helposti uhkana sekä yksilölle että yhteisölle.¹¹⁷³

Punaista ja sinistä

Kuten edellä olevat esimerkit osoittavat, lasten materiaaliseen kulttuuriin liittyvät normit ja ihanteet ovat valtavan voimakkaita rakenteita. Etenkin vaaleanpunainen väri herättää voimakkaita reaktioita sekä lapsissa että aikuisissa. Helsingin Sanomat uutisoi joulukuussa 2014 sairaaloiden potilasvaatteiden uudistumisesta koko Suomessa. Suomen sairaaloissa on käytetty unisex-mallisia pyjamia, joiden väri kertoo vaateen koon. Koko XS on ollut vaaleankeltainen, S vaaleanpunainen, M vaaleansininen ja L vaaleanruskea. Eniten potilaspalautetta ja kritiikkiä on saanut vaaleanpunainen sairaalapyjama. Väri on harmittanut etenkin pienikokoisia miehiä, jotka eivät ole halunneet käyttää S-koon pyjamaa sen vaaleanpunaisen värin vuoksi.¹¹⁷⁴ Tammikuussa 2015 taas uutisoitiin, että Georgian vankilassa Amerikan yhdysvalloissa on alettu antaa vankilatulokkaille kirkkaan pinkin väriset vankilaunivormut. Tarkoituksena on, että koska kokopinkkiin vaatekertaan pukeutuminen on vangeille niin häpeällinen kokemus, he pelkästään sen vuoksi välttävät jatkossa vankilatuomioita.¹¹⁷⁵

Uutiset tuovat esille vaaleanpunaiseen väriin liittyvää voimakasta latausta. Väreillä on vahvoja kulttuurisidonnaisia merkityksiä, ja vaaleanpunainen on länsimaissa vahvasti stereotypioitu väri. Se yhdistetään naiseen ja naisellisuuteen mutta ennen kaikkea

1169 Olsson 2011b, 87–102; ks. myös Olsson 2011a, 30–38.

1170 <http://emminuorgam.com/2015/11/20/anttila-are-you-kidding-me/>.

1171 <http://emminuorgam.com/2015/11/23/anttila/>.

1172 Ambjörsson 2011, 123–124.

1173 Ks. Helsti 2006a, 180–181, 190; Ruotsala 2005a, 18–21; Ribeiro 1986, 12–13.

1174 Harkas 2014, A8.

1175 Georgia jail makes inmates wear pink uniforms. www.click2houston.com.

tyttöihin ja tyttöyteen. Sosiaaliantropologi Fanny Ambjörssonin mukaan vaaleanpunainen alettiin kuitenkin liittää tyttöihin vasta 1950-luvulla. Sitä ennen vaaleanpunainen nähtiin punaisen variaationa, ja punainen liitettiin voimaan, vereen ja sotaan. Sininen taas oli naisellinen väri, sillä katolisessa ympäristössä sininen liitettiin Neitsyt Mariaan. Punainen nähtiin vahvana, päättäväisenä ja miehekkäänä, pojille sopivana värinä, kun taas sinisen katsottiin hauraampana ja heikompana värinä sopivan tytöille. Sitten punaisen ja sinisen sisältämät merkitykset vaihtuivat päittäin. Ambjörssonin mukaan muutos alkoi tapahtua asteittain ensimmäisen ja toisen maailmansodan välissä. Sotien aikana, niiden välissä ja jälkeen sininen alettiin liittää uniformuihin, aseisiin ja sotaan, ja siten siitä tuli miehisyuden merkki.¹¹⁷⁶ Punaisen ja etenkin vaaleanpunaisen saamien naisellisuuden merkitysten alkuperä on epäselvä. Voi olla, että vaaleanpunainen sai sinisen vastapoolina naisellisen sisällön, koska sininen alettiin nähdä miehisenä värinä. Toinen selitys on se, että kulutusyhteiskunnan synty ja lisääntynyt lastenvaateteollisuuden mainonta johtivat sukupuolten esteettisen erilaisuuden lisääntyneeseen korostamiseen.¹¹⁷⁷ Joka tapauksessa etenkin katolisessa kuvastossa sinisestä tuli poikien väri ja (vaalean) punaisesta tyttöjen väri 1950-luvulta lähtien.¹¹⁷⁸

Suomessa punainen on ollut tyttöjen väri ja sininen poikien väri jo ainakin 1800–1900-lukujen vaihteessa, jolloin Bo Lönnqvistin mukaan oli tyypillistä, että poikien kolttu oli sininen ja tyttöjen punainen.¹¹⁷⁹ Myös lasten pukemista koskevissa kyselyvastauksissa tulee selväksi, että eri puolilla Suomea tytöt pyrittiin jo ainakin 1900-luvun alussa pukemaan punaiseen ja pojat siniseen, jos mahdollisuuksia väri- en valitsemiseen oli. Jos lasten vaatteisiin käytettiin vanhoja kankaita tai muunlaisia materiaaleja joiden väreihin ei voitu vaikuttaa, huoliteltiin niiden reunat usein yli- luottelemalla ne tytöillä punaisella ja pojilla sinisellä langalla.¹¹⁸⁰ 1970-luvun alussa kerätyissä kyselyvastauksissa mainitaan usein, että vaikka aikaisemminkin on usein pyritty pukemaan lapset sukupuolensa mukaisiin väreihin, oli tämä tapa vastaajien mielestä vasta viime aikoina erityisesti korostunut: ”Nythän esim. poikalapset ovat puetut sinisiin ja tytöt vaaleanpunaisiin, joten jo vieraskin tietää kummasta sukupuolesta on kyse.”¹¹⁸¹ Toiset vastaajat olivat kuitenkin päinvastaista mieltä: heidän mielestään värierottelu oli ennen tärkeämpää, kun taas vastausajankohtana 1970-luvulla käytettiin kaikenlaisia värejä sekä tytöillä että pojilla: ”Ennen oli punasta väriä tytölle ja sinistä pojille. Nyt viime aikoina ei värieroista olla kovinkaan tarkkoja.”¹¹⁸² Mahdollisuus valita lasten vaatteiden väri on kuitenkin liittynyt selkeästi varallisuuteen. Varakkaat vanhemmat pukivat pojat sinisiin ja tytöt punaisiin vaatteisiin:

1176 Annamari Vänskän mukaan sininen väri tosin yhdistettiin paitsi nuoruuteen, myös poikuuteen ja romanttiseen rakkauteen jo 1700-luvulla (Vänskä 2012, 101–104).

1177 Teollisen massatuotannon vaikutukseen lastenvaatteiden sukupuolten korostamisen lisääntymiseen viittaa Ambjörssonin lisäksi myös Wintzell (1972, 71).

1178 Ambjörsson 2011, 9–11.

1179 Lönnqvist 1972, 88

1180 TYKL/kys/40: esim. vastaajat 7, 11, 13, 19, 20, 21, 26, 28, 31.

1181 TYKL/kys/40: vastaaja 15.

1182 TYKL/kys/40: vastaaja 22.

Varakkaat laittoivat nutut uudesta kankaasta, pojille vaaleansiniset, tytöille vaaleanpunaiset, tavallisesti flanelia. [---] Varattomien vanhempien lapsilla olivat värit mitä sattui olemaan.¹¹⁸³

Värien merkitykset ovat kulttuurisidonnaisia, mikä tekee niistä samalla myös muuttuvia, vaihtuvia ja joustavia. Ambjörnsson haastatteli tukholmalaisia pienten, alle yksivuotiaiden lasten vanhempia 2000-luvulla ja havaitsi, että monet vanhemmat sanoivat, että sukupuolien mukaan koodatut lastenvaatteet ja etenkin vaaleanpunainen väri ärsyttivät heitä. Siitä huolimatta heidän lapsensa oli kuitenkin lähes poikkeuksetta puettu yksiselitteisen tyttömäisesti tai poikamaisesti. Ambjörnssonin haastattelemat vanhemmat esittivät tähän useita syitä. Tavallisin selitys oli tarjonta: suurin osa lastenvaatekaupoista myy vain hyvin tyttömäisiä tai erittäin poikamaisia vaatteita. Sukupuolineutraaleja malleja ja kirkkaita perusvärejä etsivä joutuu varamaan lastenvaateostoksille paksumman lompakon, sillä sellaisia vaatteita myyvät liikkeet ovat yleensä pieniä putiikkeja tai suhteellisen kalliita merkkejä. Tällaisista kalliista ja melko sukupuolettomista lastenvaatemerkeistä Ambjörnssonin haastattelemat vanhemmat mainitsevat etenkin ruotsalaisen Polarn O. Pyretin, joka mainostaa myyvänsä vaatteita lapsille, ei tytöille eikä pojille. Edullisempien lastenvaateketjujen, kuten H&M:n, Lindexin ja KappAhlin tyttöjen ja poikien osastot taas eroavat toisistaan kuin yö ja päivä. Valikoiman ja hinnan lisäksi lasten pukemiseen vaikuttavat sukulaiset ja ystävät, jotka antavat lapsille lahjaksi vaatteita, jotka välttämättä eivät ole vanhempien mieleen. Isovanhempien ja vanhempien käsitykset lasten pukemisesta eivät aina välttämättä kohtaa, ja tukholmalaisten vanhempien mielestä kauempana maalla asuvat ystävät ja sukulaiset edustavat myös erilaista estetiikan tajua.¹¹⁸⁴

Ambjörnssonin haastattelemat vanhemmat totesivat, että tytön voi kyllä pukea myös poikamaiseen tyyliin farkkuihin ja tummansiniseen puseroon, mutta pojalle ei voi laittaa päälle vaaleanpunaisia vaatteita tai mekkoa. Raja oli selvä ja kaikille yhteinen, mutta syytä tälle ei osattu selittää. Ambjörnssonin selitys on, että vaaleanpunainen on avainsymboli, jonka avulla voidaan mitata sitä, miten vanhemmat suhtautuvat sukupuoleen ja tasa-arvoon. Suhtautuminen vaaleanpunaiseen paljasti ristiriitoja sukupuoliin ja tasa-arvoon liittyvissä käsityksissä. Vaaleanpunainen edustaa tyttömäisyyttä, johon ei ole syytä pyrkiä. Tyttöjen vanhemmat eivät olisi halunneet pukea lapsiaan vaaleanpunaiseen sen alentavan luonteen vuoksi, mutta pukivat kuitenkin. Poikien vanhemmat taas eivät pukeneet lapsiaan vaaleanpunaiseen, koska he eivät halunneet, että heidän poikiaan luultaisiin tytöksi tai että näiden tyttömäiset ominaisuudet tulisivat esiin.¹¹⁸⁵

1183 TYKL /kys/40: vastaaja 17.

1184 Ambjörnsson 2011, 9–11, 15–17, 23–26.

1185 Ambjörnsson 2011, 20–35; ks. myös Hellman 2010.

”Tytöt tykkää erilaisista väreistä”

Toini-Inkeri Kaukosen mukaan lasten muodissa oli 1980-luvulla siirrytty kohti molemmille sukupuolille yhteistä unisex-muotia.¹¹⁸⁶ Nykylasten vaatteissa sukupuolten väliset erot kuitenkin näkyvät selvästi, etenkin värien kautta.¹¹⁸⁷ Ajatus värien sukupuolista oli iskostettu haastattelemiini lapsiin tiukasti. Esimerkiksi näin: ”Tytöt puukeutuu pinkkeihin vaatteisiin ja pojat sinisiin”.¹¹⁸⁸ Tai näin: kuvassa oleva vaate on pojan, koska se on sininen.¹¹⁸⁹

Kuten aiemmin lasten lempivärien yhteydessä tuli esille, vaaleanpunainen, pinkki ja liila olivat tyttöjen suosikkivärejä ja toisaalta poikien inhon kohteita. Erityisen paljon sekä (tyttöjen) ihailua että (poikien) halveksuntaa lietsoi kirkas pinkki.¹¹⁹⁰ Osa lapsista oli myös sitä mieltä, että esimerkiksi keltainen on tyttöjen väri ja ruskea poikien.¹¹⁹¹ Sukupuolineutraaleimpia värejä haastattelemiini lasten kohdalla olivat valkoinen, harmaa, kirkas punainen, keltainen, oranssi ja vaaleansininen. Ne eivät herättäneet erityisen suuria tunteita suuntaan eivätkä toiseen, eikä niistä pitäminen ollut sukupuoleen sidottua. Myös Ambjörssonin tekemissä lasten haastatteluissa tuli esille lasten voimakas suhtautuminen rajoihin tyttöjen ja poikien värien välillä sekä myös tiettyjen värien neutraali luonne sukupuolijakoon nähden.¹¹⁹² Lasten muotikuvissa Annamari Vänskä on kiinnittänyt huomiota siihen, että pojilla on usein kirkkaampia ja tummempia (näkyvämpiä ja aktiivisempia) värejä ja tytöillä vaaleampia (passiivisempia) värejä.¹¹⁹³ Pinkin värin lisäksi lähes kaikki vaaleat, hempeät ja heleät värit ovat sekä haastattelemiini lasten että Ambjörssonin tutkimuksen mukaan tyttömäisiä, kun taas tummat värit ovat poikamaisia. Vaaleansininen on lasten mielestä sukupuolineutraali väri, joka sopii molemmille sukupuolille ja josta myös tykkäävät sekä tytöt että pojat. Musta ja muut hyvin tummat värit eivät kuitenkaan miellytä läheskään kaikkia poikia, vaikka ne mielletäänkin poikien väreiksi.

Kaikilla lapsilla oli hyvin selkeä käsitys siitä, että tytöt ja pojat pitävät erilaisista väreistä. Esimerkiksi Mei kertoi, että hänelle on tärkeää käyttää vaatteita, jotka ovat ”tytönväriset”.¹¹⁹⁴ Suurin osa lapsista osasi myös kertoa, että tytöt voivat kyllä halutessaan käyttää mitä värejä vain, mutta pinkki ja vaaleanpunainen ovat värejä, jotka eivät sovi pojille. Syytä tälle he eivät osanneet selittää, ja kysymykseni huvittivat ja jopa vaivaannuttivat monia. Lasten mielestä asia nyt vain on näin: tytöt pitävät toisenlaisista väreistä kuin pojat, eivätkä pojat voi käyttää vaaleanpunaista. Monet pojat ottivat vaaleanpunaiseen väriin painokkaasti kantaa.

1186 Kaukonen 1985, 264.

1187 Ambjörsson 2011, 59–60; Hellman 2010.

1188 TYKL/SPA/1189i.

1189 TYKL/SPA/1189c.

1190 Myös Paju (2013, 117–118) on todennut, että hänen havainnoimansa lapset pystyivät periaatteessa käyttämään mitä tahansa väriä vain sillä poikkeuksella, että pojat eivät koskaan käytä vaaleanpunaista tai siihen liittyviä värejä, kuten vaaleaa liilaa.

1191 Esim. Turo ja Kalle, TYKL/SPA/1189a.

1192 Ambjörsson 2011, 59–64.

1193 Vänskä 2012, 96–98; ks. myös Baudrillard 1996 [1968], 30–37.

1194 TYKL/SPA/1189h.

Päivi: Voiko pojat pukeutua pinkkiin?

Kalle: Ei.

Turo. Ei.

Päivi: Mistä se johtuu?

Turo: No koska...! [Puhuu painokkaasti.] Pojat ei tykkää pinkistä eikä tyttöjen väreistä.

Kalle: Tytöt tykkää erilaisista väreistä.¹¹⁹⁵

Ambjörssonin mukaan vaaleanpunaisen värin inhoaminen on poikien tapa ottaa etäisyyttä tyttömäisyyteen ja näin ilmaista, että he ovat nimenomaan poikia. Pinkin inhoamiseen käytetään siksi runsaasti energiaa ja tarmoa.¹¹⁹⁶ Vaaleanpunaista käyttämällä tytöt kokevat kuuluvansa tyttöjen ryhmään, ja vaaleanpunaisesta kieltäytymällä pojat ilmaisevat kuulumista poikien ryhmään.¹¹⁹⁷ Haastatellessani Mariaa ja Annaa heitä molempia huvitti kovasti ajatus pojasta pinkin värisissä vaatteissa, mutta Anna toi esille myös sen, että periaatteessa pojat kyllä voisivat pitää pinkkiä. Jos joku oman eskariryhmän pojista kuitenkin pukeutuisi pinkkiin, olisi se hassua.

Päivi: Voiks pojat pitää pinkkiä väriä?

Maria & Anna: EIIIIII!!! [Naurua.]

Anna: No voi.

Maria: Eihän voi!

Päivi: Jos joku poika tulis vaikka eskariin pukeutuneena pinkkiin, niin olisko se hassua?

Maria & Anna: [Huutavat] No olis!¹¹⁹⁸

Myös Ambjörsson on tuonut esille, että lapset saattavat itse suhtautua värien sukupuolijakoon kriittisesti, mutta silti he noudattavat siihen liittyviä tapoja.¹¹⁹⁹ Kasvatustieteilijä Anette Hellmanin mukaan esikouluikäisten lasten leikeissä värien merkitys sukupuolen määrittelyssä on niin voimakas, että lasten roolit leikeissä määräytyivät ensisijaisesti sen mukaan, mitä väriä heillä oli yllään, ei biologisen sukupuolen kautta: vaaleanpunaiseen pukeutuneet saivat aina prinsessan roolin, tummiin väreihin pukeutuneet Batmanin.¹²⁰⁰ Pinkin ja vaaleanpunaisen aiheuttamat voimakkaat tunteet lapsissa ovat yhtenevässä linjassa Ambjörssonin esittämän käsityksen kanssa, jonka mukaan vaaleanpunainen on nykyajan avainsymboli, joka herättämiensä tunteiden kautta paljastaa sisäänrakennettuja asenteita.¹²⁰¹

Lasten sukupuolisisäisiä stereotyyppioita väreistä on tutkittu Yhdysvalloissa vuonna 1990 julkaistussa tutkimuksessa. Siinä alle kouluikäisten lasten¹²⁰² piti muun

1195 TYKL/SPA/1189a.

1196 Ambjörsson 2011, 61–62.

1197 Ks. Paju 2013, 120.

1198 TYKL/SPA/1189b.

1199 Ambjörsson 2011, 59–60.

1200 Hellman 2010.

1201 Ambjörsson 2011, 20–35.

1202 Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat alle viisivuotiaita – Suomessa koulu aloitetaan myöhemmässä iässä.

muassa kertoa eriväristen pehmolelujen sukupuoli ja asettaa maskuliinisiin ja feminiinisiin väreihin puettuja, muuten identtisiä nukkeja erilaisiin perinteisesti miehekästä tai naisellista käyttäytymistä edustaviin puuhiin. Tutkijoiden hypoteesi oli, että jopa hyvin pienillä lapsilla on selkeät käsitykset vallitsevista väreihin ja sukupuoleen liittyvistä stereotyyppioista, ja tämä hypoteesi todistettiin oikeaksi. Lasten käsitykset värien sukupuolista olivat lähes täysin yhteneväisiä aikuisten ennako-oletusten kanssa. Kun lapsia pyydettiin valitsemaan erivärisistä leluista suosikkinsa, 70 % valitsi pehmoeläimen, jonka väri vastasi heidän omaan sukupuoleensa liitettyä stereotyyppiä. Tutkimus osoitti, että lapset myös käyttävät värejä toisen henkilön sukupuolen määrittelyyn. Tämä koskee jopa niin pieniä lapsia, että heillä ei välttämättä ole edes käsitystä sukupuolten välisistä biologisista eroista. Värien avulla lapset myös tekevät tulkintoja henkilöistä, joiden sukupuoli on jo tiedossa. Tällöin kuitenkin tiedossa oleva sukupuoli määritteli henkilöä enemmän kuin väri. Mitä vanhempia lapset olivat, sitä enemmän biologiset ominaisuudet ohjasivat sukupuolen määrittämistä, ja värit jäivät vähemmän tärkeiksi tulkintoja tehtäessä.¹²⁰³

Omissa haastatteluissani en ollut tekemisissä yhtä pienten lasten kanssa kuin edellä mainitussa tutkimuksessa, jossa oli mukana jopa 1–2-vuotiaita lapsia, jotka eivät vielä osanneet puhua kunnolla. Olin kuitenkin omien haastattelujeni kohdalla yllättynyt siitä, miten selkeät ja konservatiiviset näkemykset 5–7-vuotiailla lapsilla oli sukupuolista ja niihin liittyvistä väreistä ja kuvioista. Mielenkiintoista onkin se, että yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan erityisesti aivan pienet lapset tulkitsevat sukupuolia värien perusteella, ja vasta isommat lapset käyttävät päätelmiensä tukena myös biologisia ja muita ominaisuuksia. Totesin saman myös omissa haastatteluissani: ainoastaan 7-vuotiaiden haastateltavieni kanssa huomasin heidän jäävän pohtimaan värien tai muiden sukupuoliin liittyvien tunnusmerkkien tarkoituksenmukaisuutta ja ottavan huomioon myös yksilön valinnanvapauden eli sen, että periaatteessa kuka tahansa saa pukeutua miten haluaa. Mitä nuorempia haastateltavat olivat, sitä konservatiivisempia heidän mielipiteensä olivat ja sitä vaikeampi heidän oli kyseenalaistaa sukupuolten välisiä eroja pukeutumisessa ja siihen liittyvissä säännöissä. Vaikka lapsilla oli selkeät käsitykset tyttöjen väreistä ja poikien väreistä, he kuitenkin olivat valmiita ymmärtämään toisella tavalla ajattelevia lapsia, vaikka olemassa olevien värikoodien rikkominen herättäisikin hämmennystä. 7-vuotias Saimi alkoi pohtia, että periaatteessa myös pojat voivat ja saavat pukeutua halutessaan pinkkiin väriin ja mekkoihin: ”Esim kyl mäkin, jos mä oisin poika, niin mä voisin tykätä vaikka pinkistä, ja mul vois olla pinkki mekko päällä.”¹²⁰⁴

Käsitys värien maskuliinisuudesta tai feminiinisydestä istuu tiukassa. Vaikka monet lapset mainitsivat, että heidän äitinsä pitävät mustia ja tummia vaatteita, liittyvät tummat värit heidän mielestään miehiseen maailmaan. Lapset tulkitsevat tummat vä-

1203 Picariello, Greenberg & Pillemer 1990, 1453–1460.

1204 TYKL/SPA/1189c.

rit poikamaisiksi ja vaaleat ja heleät tyttömäisiksi väreiksi.¹²⁰⁵ Tästä huolimatta sekä pojat että tytöt itse pitivät eniten kirkkaista väreistä. Lastenkulttuurissa – saduissa, kuvakirjoissa, elokuvissa ja lastenohjelmissa – on tyypillisesti esillä kaksi selkeää sukupuolta. Ihmiset ovat tyttöjä tai poikia, miehiä tai naisia, ja samat säännöt pätevät myös eläinhahmoihin ja vaikkapa autoihin, joilla on myös sukupuoli. Muita mahdollisia sukupuolia on harvoin esillä esimerkiksi lastenkirjoissa.¹²⁰⁶ Jo pienten lasten suhteita ja olemusta heteroseksualisoidaan voimakkaasti, ja lapsia kategorisoidaan biologisten sukupuoltensa kautta.¹²⁰⁷ Tämä luokittelu ylittää myös materiaalisena kulttuuriin, kuten vaatteisiin ja leluihin, ja niiden avulla tätä sosiaalista järjestelmää myös ylläpidetään. Näiden rajojen rikkominen herättää tunteita, kuten esimerkiksi Lennin ja Prinssi Georgen housujen tapaus osoitti.¹²⁰⁸

Värit ovat sekä lasten että aikuisten maailmassa tapa järjestää ja luokitella sosiaalisia suhteita. Tykkäämällä tyttöjen väreistä tai poikien väreistä ja inhoamalla toisia ylläpidetään yhteisön sisäistä homogeenisyyttä ja me-henkeä. Värien avulla voi osoittaa ryhmään kuulumista tai toisesta erottautumista.¹²⁰⁹ Vaaleanpunaisessa on kyse paitsi sukupuolesta, myös tyylistä ja sen ilmaisemasta sosiaalisesta asemasta.¹²¹⁰ Vaaleanpunainen väri nähdään yliampuvana, mauttomana ja alempiarvoisena. Vaaleanpunaisesta irtisanoutumalla halutaan tuoda esiin kuvaa modernista, tiedostavasta ja keskiluokkaisesta asemasta. Taustalla väreilee myös skandinaavinen estetiikan ihanne: puhtaus, selkeys ja yksinkertaisuus, joka kammoo vaaleanpunaisia tyylikkeroksia.¹²¹¹ Haastattelemani tytöt kuitenkin pitivät pääsääntöisesti vaaleanpunaista vetoavana värinä. Tytöt käyvät tyypillisesti läpi niin kutsutun prinsessavaiheen 3–6-vuotiaina, mutta myös pojilla on todettu samantapainen, huomionhakuinen ja stereotyyppisiä sukupuolirooleja toistava ikävaihe. Lastenvaate- ja leluteollisuus ovat ottaneet tästä iästä kaiken irti, ja kaupoista ja kuvastoista vyöryy tyttöjen ja heidän vanhempiensa päälle tylliä, glitteriä ja muovitiaaroja, kun taas pojille tuupataan taistelevia sankareita.¹²¹² Nyky-isille suunnatussa lastenhoito-oppaassa joudutaan jopa muistuttamaan: ”Kaikki tytöille tarkoitettu ei ole välttämättä vaaleanpunaista, ei liioin pojille suunnattu sinistä tai vihreää. Jostain syystä meihin on iskostettu ajatus, että näin olisi.”¹²¹³

Vaaleanpunaisen asema on ehkä kuitenkin muuttumassa. Trendikkäät miehet ovat 2000-luvulla pukeutuneet pinkkeihin kauluspaitoihin tai solmioihin, ja myös Prinssi Georgen yllä nähtiin vaaleanpunaisilta näyttävät lappuhaalarit. Vuonna 2012 ruotsalaisen vaateketju H&M:n lastenvaatekatalogissa pojille tarjottiin perinteisten sinisen, vihreän, ruskean ja mustan ohella myös pinkkejä T-paitoja jopa viidessä eri

1205 Ks. Vänskä 2012, 96–98; Davies 1991.

1206 Ks. Picariello, Greenberg & Pillemer 1990, 1453–1460.

1207 Ambjörsson 2011, 67–72; Vänskä 2012, 163–179.

1208 Ks. Helsti 2006a, 180–181, 190; Ruotsala 2005a, 18–21; Ribeiro 1986, 12–13.

1209 Ambjörsson 2011, 65–67.

1210 Ks. Etnwistle 2000, 134–139.

1211 Ambjörsson 2011, 49–58.

1212 Ambjörsson 2011, 112–114; Kaaria 2008, D1.

1213 Garam 2007, 54.

mallissa,¹²¹⁴ ja lisäksi kuvastossa on pinkki poikien kauluspaita¹²¹⁵ sekä kahdet uima-shortsit¹²¹⁶, joissa on käytetty runsaasti pinkkiä väriä. Myös monissa muissa poikien vaatekappaleissa on käytetty pinkkiä printin osana tai yksityiskohdassa, kuten vyöissä. Käytetty väri on nimenomaan reipas ja kirkas pinkki, ei haalea vaaleanpunainen. Myös suositussa suomalaisessa lasten kuvakirjasarjassa seikkailevat veljekset Tatu ja Patu, joista toinen pukeutuu aina päästä varpaisiin vaaleanpunaiseen, niin että jopa hänen silmälasinkehyksensä ovat vaaleanpunaiset.¹²¹⁷

Maskuliininen ruskea haalari identiteetin ilmaisijana

Reiman haalari 1970-luvulta (kuva s. 235) sai lapsia haastatellessani aikaan runsaasti keskustelua. Itse liitän haalarin ensisijaisesti 1970-lukuun: se on sympaattisen nostalginen ruskeine väreineen, leveine lahkeineen, kapeine mitoituksineen ja Enstex-kankaaneen. Se on kovin tyyppillinen aikakautensa edustaja. 1970-luvulla se on ollut muodikas ja moderni. Nykynäkökulmasta se on yhtä aikaa ruma, hauska ja hieno. Se on hyvin reipas ja käytännöllinen ja unisex. Se on sekä funktionaalinen että trendikäs. Pukua on käytetty: kankaassa on kulumia ja polviin on lisätty asun väriin sointuvat tekonahkaiset paikat. Käytön jäljet lisäävät haalarin viehätystä: jo sitä katsoessa voi haistaa hiekan ja märän tekokuidun.

Esineiden synnyttämät yksilölliset tai yhteisölliset kokemukset ja elämykset voivat osallistua identiteettien rakentamiseen.¹²¹⁸ Haalariin museokokoelmassa liitetyt merkitykset ja myös minun näkökulmani haalariin liittyvät vahvasti lähihistorian nostalgisiin tulkintoihin ja 1970-luvun leikkivään lapsuuteen.¹²¹⁹ Lapset taas tulkitisivat ruskeaa haalaria erityisesti sukupuoli-identiteetin kautta. Bronwyn Daviesin mukaan lapset oppivat hyvin varhaisessa vaiheessa diskursiiviset käytännöt, jotka jakavat maailman maskuliiniseen ja feminiiniseen. Lapset tiedostavat, että heidän täytyy olla sosiaalisesti identifioitavissa jompaankumpaan sukupuoleen.¹²²⁰ Tämä identifioituminen tapahtuu esinemaailman ja ulkoisten merkitysijöiden, kuten vaatteiden ja hiustyylin kautta.¹²²¹ Lasten omat pukeutumismormit liittyvätkin usein nimenomaan sukupuolen ilmaisemiseen.¹²²² Väriinsä ja mallinsa kautta haalari tulkittiin poikien vaatteeksi, ja tytöt halusivat ottaa siihen etäisyyttä osoittaakseen kuuluvansa omaan viiteryhmäänsä, jollaiseksi tässä yhteydessä nousi tyttöys.¹²²³ Tytöt eivät haluaisi käyttää kuvan haalaria sen värin vuoksi. Mallissa sinänsä ei useimpien mielestä ollut mitään vikaa, joten ongelma oli nimenomaan väri, joka liittyi kiinteästi poikiin ja miehiin.

1214 H&M Playful Spring 2012, 34, 36, 37, 38, 41.

1215 H&M Playful Spring 2012, 36.

1216 H&M Playful Spring 2012, 50.

1217 Esim. Havukainen & Toivonen 2004.

1218 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 12–13.

1219 Vrt. Berggren Torell 2007, 212–213.

1220 Davies 1991.

1221 Paju 2013, 119–120.

1222 Kuukka 2015, 116–117.

1223 Vrt. Ambjörsson 2011, 65–67.

Kuva 42. Reiman ruskea haalari 1970-luvulta. Polvien nahkapaikat on lisätty myöhemmin. HKM, XL-10262. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

Päivi: Mitä mieltä ootte tästä haalarista?

Valma: Ei!!!

Saimi: Kyl mä voisin tän laittaa... jos tää ois vaikka joku toinen väri.

Valma: Mä en tykkää ruskeesta, vaikka mulla on ruskeet hiukset.

Saimi: Kyl mä voisin ehkä, EHKÄ laittaa ruskeenkin.¹²²⁴

Maria, Lola ja Janette olivat ehdottomasti sitä mieltä, että kyseessä on poikien haalari. Se ”ei sovi tyttöjen tyyliin”¹²²⁵, kuten Maria asian ilmaisi. Lolan ja Janeten reaktiot ajatukseen haalarin pukemisesta olivat kauhistuneet:

Päivi: Voisitteko te pitää tällasta?

Lola & Janette: [Kauhuissaan] EI! EI IKINÄ!

Janette: Tää on poikien!¹²²⁶

Pojille haalari sopisi. Turon, Kallen ja Ilmarin mielestä haalari olisi oikein hyvä, ja he käyttäisivät sitä mielellään.¹²²⁷ Ennen kaikkea ruskea väri mutta toisaalta myös koristeeton malli tekee haalarista lasten mielestä pojille sopivan. Tämä liittyi siihen, että se toi mieleen ”iskän työpuvun”; se muistuttaa miesten työhaalaria.

1224 TYKL/SPA/1189c.

1225 TYKL/SPA/1189b.

1226 TYKL/SPA/1189e.

1227 TYKL/SPA/1189a.

Lola: Iskän työ... työpuku.

Päivi: Mitä sun iskä tekee täämösisissä työvaatteissa?

Lola: Rakentaa. Pyyhkii kädet housuihin. Sitten ne on likaiset työvaatteet.

Päivi: Niin tämä näyttää semmoselta työhaalarilta?

Lola: Joka on puhdas. [Naurua.]¹²²⁸

Ruskea, korostetun yksinkertainen haalari oli lasten mielestä selvästi poikien vaate tai miesten työasu. Haalarin tarkastelu tuntui vahvistavan käsityksiä tyttöjen ja poikien pukeutumismuutoksista sekä sukupuoli-identiteettiin liittyviä erotteluja; se osoittautui mekkojen ohella vaatekappaleeksi, jonka kautta lapset merkitsivät sukupuolta. Useat muutkin kuvista näyttämistäni vaatteista olivat heidän mielestään paitsi värin, myös mallin vuoksi selvästi joko tytön tai pojan, ja he toivat nämä näkemyksensä usein heti esiin ilman, että kysyin mitään. Näin tekivät myös Janette ja Lola. Ruskea talvihaalari oli heidän mielestään ihan selvästi pojan vaate, mutta heidän mieleensä tuli samalla se, että tyttö voisi käyttää sitä ”valeasuna”, jos hän haluaisi esiintyä poikana.

Janette: Tää on poikien!

Päivi: Tää on poikien?

Lola: Poikien valeasu.

Päivi: Poikien valeasu?

Janette: Siksi se on valeasu, että tytöt voi esiintyä siinä poikana.

Lola: Yks kerta mä laitoin yhen pojan, mun kaverin vaatteet, ja sitten mä laitoin nää farkkut, ja sitten mä olin näin: Mä oon poika! Mä oon poika!¹²²⁹

Lapset olivat hyvin selvillä siitä, että vaatteiden avulla voi esittää erilaisia rooleja. Sukupuolien sekoittaminen on yksi ilmeisimmistä tavoista kokeilla erilaisia identiteettejä ja tapoja olla. Vaatteet vaikuttavat käyttäjänsä käytökseen ja käsitykseen omasta itsestään. Lasten kohdalla kyse on ensisijaisesti leikistä: Lola oli leikkinyt poikaa pukemalla pojan vaatteet ylleen. Kyse on kuitenkin samalla myös itseilmaisusta ja toisen asemaan asettumisesta. Vaatteet voivat olla tärkeässä asemassa tässä erilaisten roolien hakemisessa – sekä leikissä että todellisessa identiteetin etsimisessä ja ilmaisussa.¹²³⁰ Tämä vaatteiden merkitys ryhmään kuulumisen osoittamisessa ja toisesta erottautumisessa, oman itsen ilmaisussa ja identiteetin määrittelyssä¹²³¹ näkyy myös aikuisten pukeutumisessa. Oikeanlaisten, itseä ilmaisevien vaatteiden valinta on keskeistä, koska ne määrittävän ”itseä” ja ”minua” tavoilla, jotka ovat konkreettisesti iholla.¹²³²

1228 TYKL/SPA/1189e.

1229 TYKL/SPA/1189e.

1230 Lehtinen 2005, 195–202.

1231 Ks. Kuukka 2015, 116–117.

1232 Woodward 2005, 22–26.

Sydämiä, kukkia ja kilpa-autoja

Lapset pitävät vaatteista, joissa on kuvia. Feng kertoi: ”Mulla on yks pitkähihainen valkonen paita, siinä ei oo mitään kuvia. Se on vähän tylsä.”¹²³³ Tylsänkin värinen vaate voisi Saimin mielestä olla ihan kiva, ”jos siinä ois vaikka jotain kuvia ja semmosta”.¹²³⁴ Kaupoissa myytävien lastenvaatteiden painokuvioissa vallalla ovat 2000-luvulla kansainväliset lasten populaarikulttuurin brändit. Pojille tarjotaan supersankareita ja moottorijoneuvoja siinä missä tytöille prinsessahahmoja ja suloisia eläimiä.¹²³⁵ Tällaisista aiheista lapset tuntuvat myös pitävän. Turo ja Kalle kertoivat heille mieluisista vaatteista:

Turo: Kuvavaatteet on mun mielestä kivoja.

Päivi: Onko sillä väliä millaisia kuvia?

Turo & Kalle: Ei.

Päivi: Entä jos on vaikka Hello Kittyn kuvia?

Turo & Kalle: EIII!

Päivi: Eli on väliä kuitenkin.

Turo & Kalle: Joo.¹²³⁶

Tekemieni haastattelujen mukaan suurin osa lapsista haluaa pukeutua vaatteisiin, joissa on heidän omalle sukupuolelleen suunnattuja symboleita ja värejä sekä tunnettuja piirroshahmoja. Mei kertoi, että poikien ja tyttöjen vaatteissa on erilaisia kuvia. Tyttöjen kuvista Meille tuli ensimmäisenä mieleen Mikki Hiiri, joka tosin voisi aivan hyvin olla painettuna myös poikien vaatteissa. Poikien kuvista hän mainitsi kilpa-autot.¹²³⁷ Aadan ja Melissan mielestä poikien vaatteissa on dinosauruksia ja tyttöjen vaatteissa keijuja. He tunnistivat raidat sellaisiksi kuvioiksi, jotka sopivat kaikille. Raidtojen värit voi kuitenkin määrittää vaateen sukupuolen.¹²³⁸ Myös Janetella ja Lolalla oli selkeät käsitykset tytöille ja pojille sopivista kuva-aiheista:

Päivi: Minkälaisia kuvioita vaatteissa on kiva olla?

Lola: Voi olla vaikka sydämiä, voi olla kukkia, voi olla Hello Kitty, voi olla Pet Shopeja¹²³⁹, voi olla mitä vaan.

Päivi: Onko pojilla erilaisia kuvia?

Lola: On, voi olla autoja.

Janette: Lentsikka, ja Spiderman.¹²⁴⁰

1233 TYKL/SPA/1189f.

1234 TYKL/SPA/1189c.

1235 Ks. esim. H&M Playful Spring 2012.

1236 TYKL/SPA/1189a.

1237 TYKL/SPA/1189h.

1238 TYKL/SPA/1189d.

1239 Littlest Pet Shop -eläinhahmot ovat tyttöjen suosimia leluja.

1240 TYKL/SPA/1189e.

5-vuotias Ilmari pitää vaatteista, joissa on esimerkiksi Mikki Hiiren kuvia tai pääkalloja – silti tai juuri siksi, että pääkallot ovat hänen mielestään ”vähän pelottavia”.¹²⁴¹ Mei taas ei pidä lainkaan pääkalloista, mutta siitä huolimatta hän on kuitenkin joutunut käyttämään kumisaappaita, joissa on pääkallon kuva:

Mei: Mutta mun äiti on aina laittanut minulle sellaiset kumisaappaat, joissa on pääkallon kuva.

Päivi: Sinäkö et pidä niistä?

Mei: En. Mutta se on jo liian pieni.

Päivi: Mutta haittasko sua ne pääkallon kuvat.

Mei: [Erittäin painokkaasti.] Haittas!

Päivi: Miksi?

Mei: Koska ne on poikien kuvat.

Päivi: Eikö tytöillä voi olla pääkalloja?

Mei: Ei.¹²⁴²

Pääkallot ja luurangot viehättivät useimpia poikia, mutta Mein lisäksi esimerkiksi 5-vuotias Kanerva ei missään nimessä haluaisi pukeutua vaatteisiin, joissa on ”luurankokuvia”. Sellaiset kuuluvat pojille, ei tytöille. Kanervan lempivaatteet ovat kukallisia tai pilkullisia. Kanervan mielestä pojat eivät voi pitää kukkakuvioisia vaatteita, koska ne olisivat ”huonoja pojille”, se olisi ”noloa” ja ”näyttäisi oudoille pojilla”. Kanerva sanoisi ”hyi, hyi”, jos näkisi pojalla kukallisen puseron. Tytöt kuitenkin voivat Kanervan mielestä pukeutua aivan mihin vain ilman, että se on noloa.¹²⁴³ Poikien pukeutumisesta näyttäivät rajoittavan useimmat säännöt kuin tyttöjen. Sama näkökulma tuli esiin myös useiden muiden lasten haastatteluissa. Tytöt voivat valita melko vapaasti sekä ”tyttöjen värejä” että ”poikien värejä” tai erilaisia kuvioita, mutta pojilla suositetaan yksinomaan poikamaisena pidettyä väri- ja kuviomaailmaa.¹²⁴⁴

Sophie Woodward on tuonut esiin, että postmoderniin kulttuuriin liittyy ajatus siitä, että kuka tahansa voi olla kuka tahansa, eli rooleja on mahdollista vaihdella. Tämä näkyy Woodwardin mukaan myös pukeutumisessa ja siihen liittyvissä identiteetin ilmaisuissa mutta kuitenkin rajoituksin: useat esteet, kuten ajatus oman ruumiin vääränlaisista muodoista, pelko toisten arvostelusta tai se, että tietynlaiset vaatteet eivät ”sovi” tai ”pue”, estävät kuitenkin tällaista vapaata ilmaisua.¹²⁴⁵ Myös lasten kohdalla näytti siltä, että monesti mainittu valinnanvapaus vaatteiden suhteen oli lähinnä teoreettista, sillä ainakin haastattelupäivinä kaikki pojat olivat pukeutuneet hyvin poikamaisesti ja tytöt hyvin tyttömäisesti.¹²⁴⁶ Lasten mielestä tytöt voisivat aivan hyvin pukeutua myös poikamaisiin väreihin ja kuva-aiheisiin, mutta itse he ei-

1241 TYKL/SPA/1189g

1242 TYKL/SPA/1189h.

1243 TYKL/SPA/1189j.

1244 Ks. Ambjörnsson 2011, 20–35; Hellman 2010.

1245 Woodward 2005, 34–38.

1246 Vrt. Kalliala 1999, 287.

vät kuitenkin olleet hyödyntäneet tätä mahdollisuutta. Turolla oli yllään Suomen jääkiekkomaajoukkueen pelipaita ja mustat collegehousut ja Kallella T-paita, jossa oli kuva mopolla ajavasta koirasta. Niilon puserossa oli krokotiilin kuva. Ilmarilla oli jalkapalloilijan pelipaita. Mikellä oli smurffipaita ja vihreät housut, Veetillä raitapaita ja farkut, ja Thomaksella oli ”hullut apinat -paita”, farkut ja lippis. Kanervalla oli kukkakuvioinen pusero, Marialla kukallinen mekko, ja Annan puserossa oli perhonen. Valman kimaltelevassa paidassa oli kullanvärinen perhonen, ja hänen hameessaan oli sinistä leopardikuosia. Aadan puserossa oli vaaleanpunaisia ja mustia raitoja, ja sen kanssa hänellä oli violetit haaremihousut. Melissalla oli vaaleanpunainen mekko ja vaaleanvioletit pillifarkut. Janette oli pukeutunut päästä varpasiin vaaleanpunaiseen trikooseen, ja Lolalla oli ankkurikuvioinen T-paita ja vaaleanvihreä neuletakki, jossa oli kukkia. Fengin puserossa oli mansikan kuva, ja Mein paidassa oli kukkia, puita ja suloinen hiiri.

Lähes kaikilla lapsilla oli päällään jotakin, jossa oli jonkinlaisia painokuvia. Paitsi vaatteiden värit, myös kuviot olivat selkeästi sukupuolittuneita. Raitoja oli sekä tytöillä että pojilla, mutta urheilujoukkueiden pelipaidat nimine ja numeroineen, krokotiilit, mopot ja hullut apinat kuuluivat poikien kuvarepertuaariin, kun taas tytöillä oli kukkia, puita, perhosia, söpöjä eläimiä ja kimalletta. Paitsi värien, myös kuvioiden kautta ilmaistaan sosiaalista jakoa tyttöihin ja poikiin.¹²⁴⁷ Kun kaikki tytöt valitsevat suosi-keikseen tyttömäiset värit ja kuviot ja pojat vastaavasti poikamaiset, on aihetta kysyä, onko kyse vapaasta valinnasta vai ulkoahjautuvista toimintamalleista. Ambjörssonin mukaan näiden valintojen taustalla vaikuttaa paitsi halu olla normaali ja kuten kaikki muutkin, myös tarve olla oikeanlainen lapsi ja toteuttaa omaa paikkaansa lapsena yhteiskuntarakenteessa, jossa heteroseksuaalinen malli on normi.¹²⁴⁸ Elina Paju on todennut, että vaatteiden kuviot myös ohjaavat sekä aikuisten että lasten toimintaa. Tyttöjen vaatteiden pienet, yksityiskohtaiset ja kimaltelevat detaljit kutsuvat katsomaan lähempää ja tulemaan lähelle. Pajun mukaan ne lisäävät tyttöjen läheisyyden hetkiä paitsi toisten lasten, myös aikuisten kanssa ja ohjaavat tyttöjen vuorovaikutusta toisten kanssa ruumiilliseen läheisyyteen. Poikien vaatteiden hirviöt ja luurangot taas pelottavat, työntävät pois läheisyydestään.¹²⁴⁹

MONIAISTINEN MATERIAALISUUS

Moniaistisen materiaalisuuden saari on kokonaisvaltaisen esine- ja pukeutumiskokemuksen saari, jossa tuon esille esineiden materiaalisuuteen kuuluvan aistivälitteisen tiedon, mielikuvituksen ja maagisen ajattelun merkityksen lastenvaatteiden tulkin- nassa. Lopuksi käyn läpi museoesineiden tulkintaan liittyviä aistinvaraisia ja materi-

1247 Ks. Ambjörsson 2011, 65–67; Davies 1991.

1248 Ambjörsson 2011, 123–129; ks. myös Vänskä 2012, 163–171.

1249 Paju 2013, 129, 132.

aalisuuteen liittyviä kokemuksia sekä omieni että lasten tulkintojen kautta. Mikä rooli museoesineiden materiaalisuudella on niiden tarkastelussa ja tulkinnassa?

Pumpuliin kääriytyt: mukavia vaatteita kasvun ja kehityksen tueksi

Joanna Entwistle on määritellyt pukeutumisen tilannesidonnaiseksi käytänteeksi, jossa kehollisuus ja vartalon vaikutus on jatkuvasti läsnä. Hänen mukaansa muoti on ennen kaikkea vartaloon liittyvää ja siitä riippuvaista: ”Fashion is about bodies.”¹²⁵⁰ Jotta pukeutumisesta voisi ymmärtää, täytyy siis tarkastella paitsi vaatteita, myös vartaloita – sitä miten vartaloissa eletään ja miltä vaatteet tuntuvat.¹²⁵¹ Pukeminen ja pukeutuminen on kehollinen rutiini, joka edellyttää kehon liikkeitä ja toimintaa.¹²⁵² Myös kehollisuutta käsittelevässä tutkimuksessa pukeutumisen vartaloihin liittyvät käytännöt on otettu esille.¹²⁵³ Vaatteet ja vartalo ovat yhteydessä toisiinsa aistien välityksellä. Aistien historian tutkijat ovat nostaneet esille, että tuntoaistilla on ollut keskeinen merkitys sosiaalisen aseman ilmaisemisessa – ja tuntemisessa. Pehmeät ja mukavat materiaalit ovat kuuluneet korkeassa asemassa olevien ihoille.¹²⁵⁴ Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista, että 1700-luvulta ja Rousseauin ihanteista lähtien lastenvaatteiden mukavuutta on painotettu kaikissa lastenhoito-oppaissa – tämän voi tulkita osaltaan johtuvan lapsuuden lisääntyneestä arvostuksesta. Toisaalta on myös todettu, että lisääntynyt mukavuuden korostaminen liittyy kulutuskulttuurin syntyyn, joka mahdollisti välttämättömyyden ja ylellisyyden väliin jäävän tilan täyttämisen mukavuuden tavoittelulla. Mukavuus ei riitä tekemään tavarasta luksusta, mutta se tuo oleellista lisäarvoa käyttöesineiden funktionaaliseen todellisuuteen.¹²⁵⁵ Tuntoaistia pidetään ensimmäisenä ja ensisijaisena aistina, jonka kautta ollaan suoraan yhteydessä maailmaan: se on ensisijainen kivun ja mielihyvän kanava sekä lapsilla että aikuisilla. Tuntoaisti on voimakkain ja välittömin aisti, ja se on keskeisessä asemassa maailman kokemisessa. Tuntoaistin välittämiä kokemuksia on kuitenkin usein vaikea määritellä tai edes erottaa muiden aistien kautta koetuista havainnoista, mikä osittain johtuu myös siitä, että aisteja ja niiden toimintaan liittyviä mekanismeja ei täysin tunneta.¹²⁵⁶

1900-luvun alkupuolen suomalaisissa lastenhoito-oppaissa yritettiin vaikuttaa kansan parissa vallitseviin käsityksiin, joiden mukaan lasten mukavuuden ajattelemisen ja hygienian huomioiminen olisi liiallista hemmottelua, kuten Karin Thamin kirjoittamasta lastenhoito-oppaasta ilmenee:

1250 Entwistle 2000, 1.

1251 Ks. Barthes 1990 [1967], 258–260.

1252 Entwistle 2001, 34; Twigg 2007, 289.

1253 Paju 2013; Kuukka 2015; Tiili 2016.

1254 Classen 2012, 9, 191; Smith 2007, 107–109.

1255 Smith 2007, 104.

1256 Fulkerson 2014, 1–3, 14–15; Smith 2007, 94.

Miten usein saakaan kuulla sanottavan, että lapset tulevat ”hemmotelluiksi” saadessaan tarpeeksi usein puhtaita ja kuivia vaatteita. Samoin on laita liikuntavapaudenkin. Monen monta kertaa olen nähnyt yhdeksän- ja kymmenen kuukautisten lasten olevan vuoteeseen peiteltynä saadakseen vain määrähetkinä kuivia kääreitä, olkoot ne olleet miten kastuneita ja löyhkääviä tahansa! Kun tuol-laisen järjestelmän johdosta antaa huomautuksen, saa tavallisesti omituisen vastauksen: ”Pelkään hemmottelevani häntä liikaa!”¹²⁵⁷

Myös Armas Ruotsalainen kirjoitti lastenhoito-oppaissaan runsaasti siitä, miten tärkeää on huomioida lasten mukavuus ja aistien herkkyyys kaikessa lastenhoidossa, mutta erityisesti vaatetuksessa. Hän kehotti lämmittämään vastasyntyneiden vaatteet ennen pukemista. Lähimmäksi ihoa tuleviin vaatteisiin hän neuvoi käyttämään pehmoiseksi kulunutta, vanhaa paitakangasta, sillä ”aivan uudesta kankaasta laitettut rievut ovat kovia ja painavat lapsen hentoa ihoa”. Epämukavat tai liikkumista rajoittavat vaatteet estivät Ruotsalaisen mukaan lapsen kehittymistä:

Vastasyntyneen vaatetus olkoon lämmittävä, mutta samalla sellainen, ettei se purista, ei hankaa eikä estä jäsenien liikkeitä. Kädet jätettäkään vapaiksi, vaatteet puettakoon höllästi, niin että pienokainen saa vapaasti huiতো কতসিঁলাঁসা ja potkiskella hieman. Tätä älköön siltä kiellettäkö, jos tahdotaan lapsen kehittyvän terveeksi ja voimakkaaksi.¹²⁵⁸

Tuntoaistin ja kosketuksen merkitykset ovat eri aikoina olleet erilaisia. Tuntoaisti ei ole vain yksityinen asia, vaan keskeinen ilmaisun, kokemusten ja sosiaalisten arvojen media, jossa olennaista on se, kuka saa koskettaa, ketä ja millä tavalla. Lasten liiallista hellittelyä kehoitettiin lastenhoito-oppaissa välttämään vielä 1900-luvun alkupuolella,¹²⁵⁹ ja lasten mukavuuden ajattelu liittyikin varhaisemmissa lastenhoito-oppaissa käytännöllisiin näkökohtiin: epämukavia vaatteita tuli välttää, koska ne saivat lapsen levottomaksi ja itkuseksi.¹²⁶⁰ Kosketusta ja kehollisuutta tutkineen Anthony Synnotin mukaan muutos suhtautumisessa lasten hellimiseen kosketuksen ja läheisyyden muodossa alkoi Pohjois-Amerikassa ja Länsi-Euroopassa näkyä 1950-luvulla etenkin lastenlääkäri Benjamin Spockin kasvatustieteiden myötä. Vielä ennen toista maailmansotaa lasten halaamista tai hellimistä pidettiin jopa haitallisena. Sen ajateltiin tekevän lapsista vaativia ja levottomia, ja suukottelun pelättiin tartuttavan tauteja.¹²⁶¹ Antropologi Margaret Mead kritisoi näitä asenteita jo vuonna 1935; Mead piti parempana uusiguineaalaista lastenhoitokulttuuria, jossa lasta ei koskaan jätetä yksin ja jossa pieniä lapsia kannetaan aina lähellä aikuista.¹²⁶² 1950-luvulla ja sen jälkeen läheisyydestä

1257 Tham 1928, 12.

1258 Ruotsalainen 1915, 43.

1259 Esim. Tham 1928, 12–13: ”Liikanainen puuhailu, leikkiminen ja käsitteleminen tekee lapsen levottomaksi ja vaateliaaksi.” Ks. myös Synnott 2005, 41–43.

1260 Ruotsalainen 1915, 45, Ruotsalainen 1928, 35–36, 49–50.

1261 Synnott 2005, 41–44.

1262 Mead 1935.

ja lasten koskettamisesta tuli länsimaissa nopeasti osa hyvää vanhemmuutta. Tämä osoittaa, että aisteihin liittyvät kulttuuriset stereotyypit saattavat muuttua hyvinkin nopeasti.¹²⁶³

1940- ja 1950-luvulla lastenvaatteiden mukavuudesta kirjoitettiin suomalaisissa lastenhoito-oppaissa runsaasti. Lasten vaatteiden piti olla sopivan kokoisia sekä mukavia riisuttaviksi ja puettaviksi.¹²⁶⁴ Ne eivät saaneet olla haittana lasten leikeille. Ne eivät saaneet olla liian ahtaita kainaloista tai haaroista, eivätkä ne liioin saaneet olla liian suuret ja kömpelöt; kasvunvaraa piti jättää maltillisesti. Vyötäröllä tai housun lahkeissa olevat kuminauhat tai sukkanauhat eivät saaneet olla liian tiukat.¹²⁶⁵ Myös Arvo Ylppö kirjoitti, että pikkulasten vaatteet on laitettava pehmeistä ja mukavista kankaista ja niin väljiksi, että lapselle jää liikkumisvapautta.¹²⁶⁶

Lastenvaatteiden mukavuudella on ajateltu olevan myös psykologisia vaikutuksia. Benjamin Spockin vuonna 1957 suomennetussa oppaassa suhtaudutaan varauksella makuupusseihin, koska: ”On kuitenkin mahdollista, että lapsen henkiseen ja ruumiilliseen vapaudentunteeseen vaikuttaa ehkäisevästi se, että hän joutuu viettämään suuren osan varhaisesta, tärkeästä kehitysvaiheestaan sidottuna, avuttomana ja liikkumattomana.”¹²⁶⁷ Pukeutumisen psykologisia aspekteja tutkinut yhdysvaltalainen Mary Shaw Ryan kiinnitti 1960-luvulla huomiota siihen, että jo vastasyntyneillä vauvoilla on täydellinen tuntoaisti ja että heidän ihonsa on jopa herkempi kuin vanhemmilla lapsilla. Hänen mukaansa tämä on tärkeää ottaa huomioon lasten pukemisessa, sillä pehmeisiin ja mukaviin vaatteisiin puettut lapset itkevät vähemmän ja ovat rauhallisempia.¹²⁶⁸

Muistitietoaineiston perusteella lasten ja etenkin vauvojen vaatteiden mukavuus oli otettu huomioon myös käytännössä. Monet vastaajat kertovat, että vauvan ja pienten lasten vaatetuksessa vältettiin nappeja, päärmeitä tai kovia saumoja. Vanhoja ja käytettyjä kankaita suosittiin paitsi helpon saatavuuden vuoksi, myös siksi, että niiden tiedettiin olevan pehmeämpiä ja hellempiä arkaa ihoa vasten.¹²⁶⁹ Lapsen paita saatettiin valmistaa ”mistä kankaasta tahansa ellei ollut karkeaa”.¹²⁷⁰ Jos lasten paitoihin tai alusvaatteisiin käytettiin uutta kangasta, se ”pehmitettiin kastamalla ja keinumalla”, jotta saatiin uutuuden kankeus pois kankaasta.¹²⁷¹

Lasten ihoa vasten on kautta aikojen suositeltu ja käytetty luonnonkuituja, lähinnä pehmeää puuvillaa.¹²⁷² Helsingin kaupunginmuseon esinetietokannassa tilastollisesti tyypillisin lastenvaate oli valkoisesta puuvillasta valmistettu vaatekappale. Puuvillas-

1263 Synnott 2005, 42–47.

1264 Herlitz 1946, 126.

1265 Smedberg & Björn 1946, 175.

1266 Ylppö 1953, 102–103.

1267 Spock 1957, 28; ks. myös Rousseau (1905, 214), joka epäili myssyjen riistävän lapsen vapaudentunteen.

1268 Ryan 1966, 201–205.

1269 TYKL/kys/40.

1270 TYKL/kys/40: vastaaja 16.

1271 TYKL/kys/40: vastaaja 24.

1272 Esim. Garam 2007, 54.

ta valmistettuja lastenvaatteita on kokoelmissa selvästi eniten (kaavio 13), mikä vastannee todellisuutta, sillä puuvillaa on käytetty lastenvaateissa paljon: se on edullista, helppohjoista ja myös melko mukavaa kangasta.¹²⁷³ Sen jälkeen eniten on käytetty villaa. Kumin ja nahkan suuri edustus kokoelmien lastenvaateissa johtuu jalkineiden materiaaleista. Silkkiä on käytetty lastenvaateissa etenkin ennen 1930-lukua, kun taas erilaisten tekokuitujen määrä nousi teollisten lastenvaatteiden myynnin ja tuotekehityksen seurauksena 1960-luvulla.¹²⁷⁴ Myös pitsi on usein mainittu kokoelmatietokannan materiaalitentässä, ja sitä on käytetty lastenvaateissa suhteellisen runsaasti – ainakin museokokoelmiin päätyneissä lastenvaateissa. Ne ovat usein niitä vaatteita, jotka ovat säilyneet hyvin niiden vähäisen käytön vuoksi tai jotka on katsottu sillä tavalla arvokkaiksi ja merkityksellisiksi, että ne on haluttu lahjoittaa museokokoelmiin. Tässä voi näkyä lastenvaatteita sisältävien museokokoelmien vinouma todellisuuteen nähden. Kokoelmissa on runsaasti sellaisia lastenvaatteita, jotka ovat olleet etenkin juhla- ja edustuskäytössä, kuten kastepukuja ja muita juhla-asuja. Niissä on myös usein käytetty pitsiä, koristeompeleita ja silkkiä sekä muita arvokkaampia materiaaleja ja valmistustekniikoita. Arkiset rievut, aluspaidat ja potkukousut on useammin heitetty pois niiden kuluessa käyttökelvottomiksi.

Aisteja tutkinut Constance Classen on todennut, että moderni aika edustaa yleistä mukavuuden kulttuuria, jossa tuntoaistia lellitään pehmeillä materiaaleilla ja olemisen mukavuudella.¹²⁷⁵ Minna Sarantola-Weissin mukaan moderniin kulttuuriin liittyvä uudenlainen mukavuuteen panostaminen ja hedonistinen kulutus alkoi näkyä 1960-luvulla sisustusvalinnoissa pehmeinä, löhöilyyn sopivina huonekaluina.¹²⁷⁶ Sosiaalista asemaa ilmaistiin siten myös tuntoaistiin liittyvän mukavuuden kokemuksen, ei vain visuaalisesti havaittavan tyylin tai maun kautta.¹²⁷⁷ Vaateissa tämä näkyy samoihin aikoihin esimerkiksi trikoon suosion nousuna. Lasten nykyvaateissa mukavuuden vaatimus näkyy etenkin joustavien materiaalien, kuten trikookankaiden, neulosten ja elastaanin runsaassa käytössä ja kehittämisessä.

Kuravaatteiden kaksinainen luonne

Haastattelemani lapset puhuivat runsaasti ennen kaikkea tuntoaistiin liittyvistä havainnoista, kun puhuimme vaateista. Tuntoaistin merkitys nousi esiin etenkin silloin, kun puhuimme siitä, mitkä asiat vaateissa ovat ikäviä ja epämiellyttäviä. Kaikki lapset kertoivat inhoavansa epämiellyttäviä vaatteita. Kurahousut ja muut kankeat ja epämiellyttävät vaatteet mainittiin inhottavimpien vaatteiden joukossa ensimmäisenä.

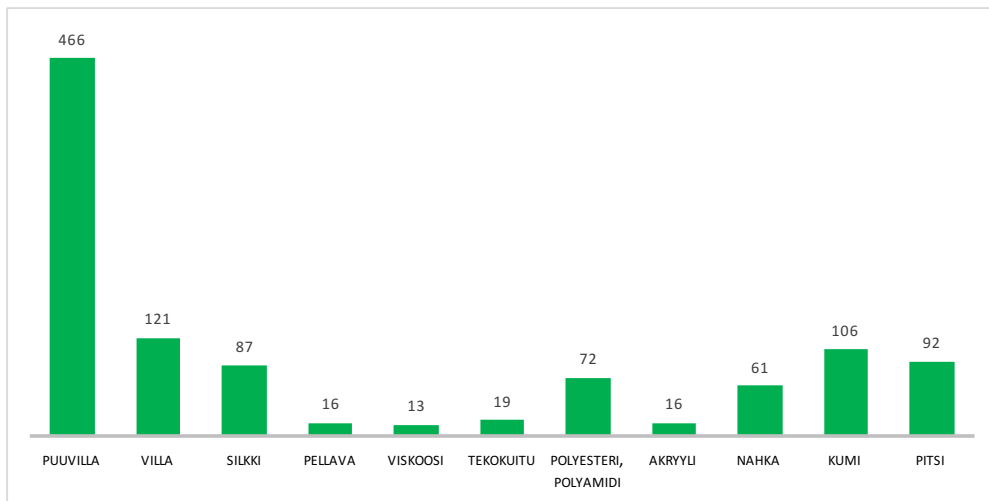
1273 Ks. Lemire 2011; Taka 1960, 145.

1274 Guppy 1978, 207–210.

1275 Classen 2005, 1–3; ks. myös Classen 2012, 191–197.

1276 Sarantola-Weiss 2003, 37–39.

1277 Smith 2007, 104.

Kaavio 13. Lastenvaatteiden materiaalit Helsingin kaupunginmuseon tietokannassa (kpl). Materiaalien nimet, kuten ne on tietokannassa ilmaistu. Kuvio on suuntaa-antava, sillä läheskään kaikkien vaatteiden materiaalia ei ole mainittu tietokannassa.

Turo: Kuravaatteet on myös yäkkiä.

Päivi: Kuravaatteista ette tykkää.

Turo: Ei.

Kalle: Ei.

Päivi: Onks ne niinku ikävän tuntusia vai?

Turo & Kalle yhteen ääneen: JOO!

Turo: Eikä niil pysty leikkii. Jotkut kurahanskat...! [Ilmehtii kärsivän näköisenä.]¹²⁷⁸

Kanervan mielestä kurahanskojen käyttäminen menettelee vielä, mutta: ”Sillon mä en tykkää jos pitää laittaa kurahousut ja kuratakki, koska sillon mua sattuu selkään. Kun siellä on ne henkselit.”¹²⁷⁹ Myös 6-vuotias Mei inhosi kuravaatteita, koska ne kuttivat ja niissä tulee hiki.¹²⁸⁰

Kuravaatteilla on kaksinainen luonne. Toisaalta ne vapauttavat huolettomaan tekemiseen ja leikkimiseen huonollakin säällä ja siten korostavat lasten aktiivista toimijuutta. Toisaalta lapset kokevat ne liikkumista rajoittavina, hankalina ja epämukavina.¹²⁸¹ Silti kukaan haastattelemistani lapsista ei kyseenalaistanut niiden käyttämistä: ne kuuluvat niin olennaisesti lasten arkeen, että niiden käyttö hyväksytään, ja lapset jopa itse puolustivat niiden käytännöllisiä arvoja. Muista vaatteista puhuttaessa mu-

1278 TYKL/SPA/1189a.

1279 TYKL/SPA/1189j.

1280 TYKL/SPA/1189h.

1281 Ks. Kuukka 2015, 110–112.

kavuutta pidettiin ensisijaisena. Toisinaan lapset mainitsivat myös muut ulkovaatteet ikävän tuntuiseksi vaatteiksi, joissa on hankala liikkua. Mei kertoi, että paksu toppatakki yllä on ikävä leikkiä, koska silloin ei pysty edes liikuttamaan käsiä kunnolla ylös, alas ja eri suuntiin.¹²⁸² Ilmarikaan ei pidä ulkovaatteista:

Päivi: Onko niissä [ulkovaatteissa] hankala leikkiä?

Ilmari: On. Koska ne on liian painavat.

Päivi: Mitä sä tykkäät kuravaatteista?

Ilmari: En yhtään tykkää niistä. Ne tuntuu ikävältä.¹²⁸³

Myös liian pienet ja puristavat vaatteet saivat lapsilta täystyrmäyksen. Kun kysyin heiltä, millaiset vaatteet ovat epämukavat tai mitä he eivät halua pukea päälleen, monet mainitsivat liian pienet, tiukat tai kireät vaatteet.¹²⁸⁴ Myöskään liian isot vaatteet eivät ole mukavat:

Päivi: Onko jotain muuta syytä miksi vaatteet voi olla huonot päällä?

Kanerva: No jos ne tippuu.

Päivi: Tippuu. Eli jos ne on liian isot.

Kanerva: Niin.¹²⁸⁵

Vaatteiden täytyy lasten mielestä olla sellaisia, että niitä ei leikkiessä ja liikkues-
sa edes huomaa, minkä vuoksi liian paksut, tiukat tai liian isot vaatteet ovat ikäviä. Lapset tulkitsivat kuvissa näkemiään vaatteita kirjaimellisesti. Jos vaate näytti kuvassa liian pieneltä tai liian isolta, he eivät pitäneet siitä. He eivät useinkaan pystyneet kuvittelemaan samaa vaatetta toisessa koossa. Mei kertoi, että hän ei voisi pitää kuvassa olevia housuja, koska ”nämä on liian lyhyet housut ja mulla on pitkät jalat.”¹²⁸⁶ Maria kommentoi kuvassa näkemiään haalareita, että ei voisi käyttää niitä, koska ”ne on liian pienet!”¹²⁸⁷ Myös kuvassa nähdyssä haalarissa oleva vyö aiheutti epäilyksiä, sillä se vaikutti siltä, että se saattaisi kiristää ja tuntua ikävältä. Vyön vuoksi haalari ei olisi kelvannut Aadalle ja Melissalle, tai ainakin vyö pitäisi laittaa mahdollisimman löysälle, tosin ei niin löysälle että se ”tippuis”.¹²⁸⁸ Myös kutittavat villapaidat nousivat esiin keskusteluissa.

Melissa: Mä en tykkää sellaisista villapaidoista, jos siellä ei oo mitään alla, kun muuten ne alkaa kutittaa.

1282 TYKL/SPA/1189h.

1283 TYKL/SPA/1189g.

1284 TYKL/SPA/1189c; TYKL/SPA/1189g.

1285 TYKL/SPA/1189j.

1286 TYKL/SPA/1189h.

1287 TYKL/SPA/1189b.

1288 TYKL/SPA/1189c.

Päivi: Niin.

Aada: Tai sitten jos vaan on joku T-paita siellä alla niin se alkaa kutittaa tänne [Näyttää käsivarsia]. Pitää olla joku pitkähihainen.¹²⁸⁹

Kaikissa haastatteluissa tuli esille, että lapset eivät pidä vaatteista, jotka puristavat, kutittavat, painavat, hiostavat tai ovat muuten epämiellyttävän tuntuisia päällä.¹²⁹⁰ Entwistlen mukaan vaate on sopiva silloin, kun siihen ei kiinnitä huomiota päällä; mukava vaate on kuin toinen iho.¹²⁹¹ Toive vaatteen huomaamattomuudesta tuli usein esiin haastatteluissa. Ikävä vaate oli monien lasten mielestä sellainen, jonka olemassaolon joutuu huomaamaan. Kuravaatteiden käyttäminen oli kuitenkin niiden epämiellyttävyydestä huolimatta hyväksytty.

Mukavat, värikkäät lempivaatteet

Millaisista vaatteista lapset pitävät? Haastatteleman lapset pitivät tärkeänä paitsi vaatteiden värejä ja niissä olevia kuvioita myös sitä, että ne ovat mukavat päällä. Miellyttävät materiaalit ja sopiva koko olivat lapsille hyvin tärkeitä. Lapset pitivät erityisesti sellaisista materiaaleista, jotka tuntuvat pehmeiltä. Karkeat ja kovat kankaat olivat heidän mielestään epämiellyttäviä. Myös Mary Shaw Ryanin tutkimuksissa oli tullut esille, että lapset pitävät erityisesti sametista ja turkiksista niiden pehmeiden ja tuntoaistiin liittyvien elämysten vuoksi.¹²⁹² Kaikilla haastattelemillani lapsilla oli haastattelupäivänä yllään ainakin jotain puuvillatrikoosta valmistettua. Lähes jokaisella oli trikoinen lyhyt- tai pitkähihainen T-paita, ja useilla oli myös joustavasta kankaasta valmistetut leggingsit, collegehousut tai haaremihousut. Muutamalla lapsella oli farkut. Neuloskankaiden sekä joustavien kuitujen kehitys on mahdollistanut helppohoitoiset ja vaivattomat lastenvaatteet, joissa on helppo liikkua ja leikkiä. Lastenvaateteollisuus on vastannut lasten toiveisiin ja kasvatustieteiden vaatimuksiin mukavuudesta.

Useimmat lapset mainitsivat kysyttäessä heti jonkin tietyn lempivaatteensa. Useimpien lasten oli kuitenkin hankala ilmaista syitä siihen, mikä vaatteesta tekee lempivaatteen. 7-vuotiaan Saimin lempivaate oli T-paita, jossa oli koiran kuva.¹²⁹³ Samanikäinen Aada kertoi lempivaatteekseen välittömästi farkkukankaiset tähtikuvioiset shortsit, jotka ovat kivan tuntuiset ja näköiset. Melissa taas mainitsi lempivaatteiksi trikoot ja T-paidat, jotka ovat mukavat päällä.¹²⁹⁴

Kaikilla lapsilla oli omasta mielestään haastatteluhetkellä päällään juuri sellaiset vaatteet, joista he tykkäivät. Ne olivat heidän sanojensa mukaan kivan väriset, niissä oli hauskoja kuvia ja ne olivat mukavat päällä. Monet sanoivat, että ne olivat suoras-

1289 TYKL/SPA/1189c.

1290 Ks. myös Kuukka 2015, 112.

1291 Entwistle 2001, 45.

1292 Ryan 1966, 213.

1293 TYKL/SPA/1189c.

1294 TYKL/SPA/1189c.

taan heidän lempivaatteensa. Esimerkiksi 6-vuotiaalla Janetella oli haastatteluhetkellä yllään pinkki T-paita ja vaaleanpunaiset trikoolegginsit sekä yksi sukka (toisessa jalassa ei ollut sukkaa, koska siinä oli rupi, jonka Janette sanoi hiertyvän sukanvartea vasten). Janette kertoi näiden olevan hänen lempivaatteensa, koska ne olivat niin kivan värisiä ja samalla myös mukavat päällä.¹²⁹⁵ Aadan lempivaate on olkaimeton, leopardikuvioinen mekko:

Aada: Sit mulla on yks semmonen leopardikuvioinen, joka menee vaan tästä (näyttää kainaloita).

Päivi: Siis olkaimeton.

Aada: Niin, sellanen mekko. Se on ihan mun paras mekko. Mut mä en saa käyttää sitä missään juhliissa, kun se on liian iso, se tippuu multa. Joskus mä nukun sillä.¹²⁹⁶

Mekko on Aadan ”paras mekko”, vaikka se on liian iso. Koska hän ei saa pitää sitä juhliissa, hän käyttää sitä yöpukuna. Ilmeisesti juuri mekon olkaimeton malli tekee siitä hänen lempivaatteensa väärästä koosta ja käytännöllisyyden puutteesta huolimatta. Lasten vaatteissa oli runsaasti trikoota; jokaisella lapsella oli päällään joko trikoopusero tai -mekko. Myös housut ja hameet olivat useimmiten trikoota, mutta osalla oli jalassaan kapealinjaiset farkut. Tämä pieni otanta lasten arkipukeutumisesta antaa hyvän kuvan lasten vaatemuodista 2010-luvulla. Sen pääpiirteet ovat sukupuolittuneet värit ja kuviot, runsas trikoon käyttö, mukavuus, kapeat linjat, legginsit ja farkut.

Kysyin lapsilta myös, millaisiin vaatteisiin he haluaisivat pukeutua, jos saisivat valita ihan mitä vain. Vastaukset olivat melko yllätyksettömiä ja kuvaillut vaatteet hyvin tavallisia. Monet lapset sanoivat, että koska heillä oli juuri sillä hetkellä päällä lempivaatteensa, he haluaisivat aina pukeutua samoin kuin nyt.¹²⁹⁷ Jos Mei saisi omakseen ihan millaisen vaateen tahansa, hän haluaisi mekon, jossa on sydämiä.¹²⁹⁸ Lola haluaisi vaateen, jossa on Littlest Pet Shop -hahmojen tai My Little Ponyn kuvia, ja Janette haluaisi juuri sellaisia värikkäitä T-paitoja, joita näytin heille värejä kartoittavassa kuvassa.¹²⁹⁹ Lapset eivät siis haaveilleet vilkkuvista vaatteista, joissa on sähköt ja suihkumoottori, vaan hyvin tavallisista, turvallisista, miellyttävän tuntuista ja hauskan näköisistä vaatekappaleista, joissa on mukavat värit ja kivoja kuvia. Aada haluaisi samanlaiset seprakuvioiset shortsit, jotka hänellä on aiemminkin ollut; ihan lyhyet, ”oikeet shortsit”, sekä ohuen ”kangaspaidan”, millä hän tarkoitti jotain muuta kuin trikoopaitaa. Melissan haaveiden asu taas olisi ”valkoset trikoot tai legginsit ja sit sellanen T-paita, jossa on rusetti”.¹³⁰⁰

Ennen kaikkea lasten lempivaate on sellainen, joka on mukavan tuntuinen ja kivan värinen. Lapset arvioivat vaatteita ensisijaisesti tunto- ja näköaistin kautta. Lempi-

1295 TYKL/SPA/1189e.

1296 TYKL/SPA/1189d.

1297 Esim. Turo ja Kalle, TYKL/SPA/1189a.

1298 TYKL/SPA/1189h.

1299 TYKL/SPA/1189e.

1300 TYKL/SPA/1189d.

vaatteiden kohdalla aistit myös sekoittuvat, sillä esimerkiksi miellyttävän värin ja mukavan materiaalien välillä oli lasten puheissa usein yhteys – moniaistisuudella onkin todettu olevan merkitystä esimerkiksi kauneuden tulkinnassa.¹³⁰¹ Fanny Ambjörsson on tuonut esiin, että tytöt suosivat vaaleanpunaista väriä, koska se saa heidät tuntemaan olonsa ”hienoiksi” ja ihailluiksi. Tämän hän liittää lastenkin omaksumaan länsimaiseen traditioon, jossa naisten itsetunto ja identiteetti on yhteydessä itsensä viehättäväksi tuntemiseen. Etenkin tyttöjen kohdalla viehättävyyden ihanteeseen Ambjörssonin mukaan liittyy feminiinisyyden ja vaaleanpunaisuus.¹³⁰² Itsensä hienoksi tai ihailluksi tunteminen värien tai vaatekappaleiden kautta liittyy myös aistien, tunteiden ja aikaisempien kokemusten, kuten ihmisiltä saatujen kommenttien sekoittumiseen. Lempivaatteet näyttävät kivoilta ja saavat olon tuntumaan hyvältä, ja nämä elementit kietoutuvat toisiinsa, eikä niitä ole helppo erottaa toisistaan. Sekä värit että materiaalit tuottavat iloa ja mielihyvää tai toisaalta epämiellyttäviä tunteita; ne kiihottavat mielikuvitusta ja tuottavat elämyksiä. Myös värit ovat aistivälitteisiä, kehollisia elämyksiä. Vaatteiden värien, kuvioiden ja materiaalien avulla erotellaan paitsi sukupuolia, myös lapsia ja aikuisia, mikä konkreettisella tasolla tarkoittaa erilaisia kehoja. Yhdensuuntaiselle keholle vaaleanpunainen tai satiini sopii, toiselle ei. Ambjörssonin mukaan tämä liittyy kehon keskeisyyteen nykyisessä identiteetin rakentamisen prosessissa. Kehon muokkaaminen ja määrittely on peili, jonka kautta voi peilata muuta maailmaa, ja tässä yhteydessä vartalon kanssa läheisesti tekemisessä olevat vaatteet ovat tärkeässä roolissa.¹³⁰³

Moniaistinen ja monimerkityksellinen materiaalisuus

Kosketus liitetään usein käsiin, mutta myös muut kehon osat ovat keskeisiä tuntoaistiin liittyvien elämysten välittäjinä.¹³⁰⁴ Tuntoaistia tutkinut filosofi Matt Fulkerson on luokitellut kosketuksen erilaisia lajeja, ja hänen mukaansa kosketus voi olla aktiivista tai passiivista. Aktiivinen kosketus on vapaaehtoista ja kontrolloitua, siihen liittyy usein tietoisia kehon tai sen osien (usein nimenomaan käsien) liikkeitä, ja se kohdistuu usein joko toisiin ihmisiin tai esineisiin. Passiivinen kosketus taas on vaikeasti kontrolloitavaa, usein tiedostamatonta ja tapahtuu sellaisissa kehon osissa, joiden kyky eritellä tuntemuksia on rajatumpi kuin käsillä.¹³⁰⁵ Pukeutumiseen ja vaatteiden käyttämiseen liittyvät kokemukset ovat usein passiivisia, kun taas vaatteiden valintaan liittyvät toimet, kuten materiaalien hypistely, pitävät sisällään aktiivista koskettamista. Samoin museoesineiden käsittely on aktiivista ja tietoista koskettamista, mutta siihen kuitenkin sisältyy passiiviseen kosketukseen liittyviä muistoja ja kokemuksia, jotka li-

1301 Vrt. Smith 2007, 125–132.

1302 Ambjörsson 2011, 74–80.

1303 Ks. Ambjörsson 2011, 123–124, 216–220.

1304 Smith 2007, 104; Fulkerson 2014, 5–15.

1305 Fulkerson 2014, 5–15; ks. myös McGlone 2008, 42–43.

mittyvät kokemuksiin siitä, miltä tietty vaate tai kangaslaatu tuntuu yllä.¹³⁰⁶ Tuntoaistin ja siihen liittyvien kokemusten määrittely onkin monimutkainen kokonaisuus, eikä aistien tarkkaa toimintatapaa täysin tunneta.¹³⁰⁷ Aistielämykset ovat oleellinen osa lapsuusmuistoja, ja lapsuuden tärkeiden esineiden materiaalit, tuoksut ja maut saattavat vuosikymmentenkin päästä nousta mieleen moniaistisina kokemuksina.¹³⁰⁸ Aistit voivat herättää henkiin sekä hyviä että huonoja muistoja ja kokemuksia. Usein lapsuuden tuoksuihin liitetään positiivissävytteistä nostalgiaa,¹³⁰⁹ mutta joskus lapsuuteen liittyvät traumaattiset muistot saattavat nousta pintaan jo unohtuneiden ja tiedostamattomien aistihavaintojen kautta ja laukaista jopa paniikkikohtauksen tai post-traumaattisen stressireaktion.¹³¹⁰

Gabriel Moshenska on tutkinut lasten materiaalista kulttuuria poikkeusoloissa ja etenkin kaasunaamaria osana toisen maailmansodan aikana eläneiden lasten elämää. Moshenskan mukaan lapsille on tyypillistä, että he koskettelevat, katselevat, kuuntelevat, haistelevat ja maistelevat esineitä ja luovat niistä käsityksensä ensisijaisesti aistien välityksellä. Lasten suhde esineisiin syntyy fyysisen toiminnan ja leikin kautta. Kaasunaamarista tuli sota-ajan lapsille paitsi sodan, kurinpidon ja väkivallan symboli, myös osa arkielämän käytäntöjä; uniformu ja leikkikalu, jolle lapset itse loivat omia merkityksiään. Kaasunaamariin liittyvissä muistoissa keskeistä oli se, miten se turrutti aistit: naamari päässä sekä kuulo, näkö, haju että maku heikkenivät tai katosivat, mikä muutti olennaisesti ympäristöstä tehtyjä havaintoja ja aiheutti epämukavuutta ja ahdistusta. Nämä kokemukset lisäsivät kaasunaamariin liittyviä ikäviä assosiaatioita.¹³¹¹

Vaatteen miellyttävyys perustuu ihokontaktiin; ihon ja vaateen väliseen vuorovaiikutukseen. Silkki iholla, korsetin tai kireiden farkkujen puristus, kutittava villa – vaateisiin liittyy fyysisiä tuntemuksia, jotka voivat saada olon mukavaksi tai tukalaksi. Juhlapuvussa ryhti automaattisesti kohenee, kun taas kotiverkkareissa on helppo löhötä ja ottaa rennosti. Iso osa pukeutumista on tiedostamattomia tunteita ja kehollisia kokemuksia. Ihanneminäksi pyrkimisen, mielihalujen ja mielikuvien lisäksi pukeutumisvalintoihin liittyy myös puhtaasti fyysisiä ja haptisia elementtejä.¹³¹²

Mato, kissa ja merenneito

Materiaali oli todella kiehtovaa: kevyttä ja ohutta mutta jotenkin vahvan tuntuista. Tosin se repeytyi turhan helposti leikeissä, vaikka olin rauhallinen lapsi. Enstex olisi ollut ehkä kestävämpi materiaali,

1306 Saunderson 2011, 163.

1307 Fulkerson 2014, 1–3, 14–15.

1308 Ks. Ruotsala 2007, 18–26.

1309 Ks. Hirsch 2006: 1920-luvulla syntyneet kokevat nostalgisina lapsuuden tuoksuina esim. saippuan ja ruohon, kun taas 1970-luvulla syntyneiden lapsuustuoksuja ovat mm. muovi ja aurinkoöljy.

1310 Moshenska 2010, 613.

1311 Moshenska 2010, 612–613, 625.

1312 Ks. Pole 2007, 73.

mutta niin jäykkä ja tyyliön vaihtoehto. Muistan vieläkin miltä kangas tuntui, millaista se oli pakasessa, millaista märkänä ja jäätyessään...¹³¹³

Näin eräs Easy Beasy -lastenhaalaria käyttänyt henkilö muisteli lapsuutensa toppapukua. Hän muistaa puvun materiaalin tunnun sekä siinä erilaisissa olosuhteissa ja lämpötiloissa tapahtuneet muutokset. Easy Beasy -pukua lapsena käyttäneiden muistot haalarista olivat lähes poikkeuksetta mukavia ja positiivisen nostalgian sävyttämiä. Haalarimuistoihin sekoittui lapsuuden ulkoleikeissä koettua iloa. Mieleen olivat jääneet mäenlasku, hiekkalaatikkoleikit, hiihtoretket, kaupunkikäynnit, Linnanmäki-reissut ja muut hauskat hetket, joissa Easy Beasy oli ollut mukana. Erityisesti puvun materiaalien liukkautta keuhuttiin, sillä mäenlaskussa se oli ollut aivan lyömätön.

Polvet ja takapuoli oli suojattu todella kestäväällä kankaalla, joka oli toisessakin mielessä erinomainen: Veljeni mukaan hänelle ei tarvinnut ostaa erikseen liukuria – Easy-Beasyillä mäenlasku sujui ilmankin!¹³¹⁴

Puku sopi erityisen hyvin mäen laskuun (vatsallaan) koska kangas oli liukasta. Muistan myös että puku sujahti helposti päälle, siinä oli helppo liikkua, eikä koskaan paleltanut.¹³¹⁵

Easy Beasy -haalarin mutkaton ulkonäkö oli ollut lasten mieleen. Yksinkertaisen haalarin yksityiskohdat oli riisuttu minimiin, ja sen suunnittelun ideana olivat väri ja vetoketju. Kaksipuoleisen haalarin toinen puoli oli musta, toinen kirkkaanväriäinen punainen, sininen, vihreä tai keltainen. Edessä oli pitkä hopeanväriäinen vetoketju. Eleetön muotoilu herätti lapsen mielikuvituksen eloon. Eräs kyselyyn vastannut kirjoitti:

Sen muistan, että vihreästä haalarista luopuminen oli vaikeaa: vielä pitkään sen jälkeen, kun puku ei enää ollut sopivankokoinen ulkokäyttöön, se oli mukana sisäleikeissä. Vihreä puku päälläni kuvittelin olevani esimerkiksi kaalimato, joka mönki paikasta toiseen. Väri oli mielestäni hurmaava ja inspiroi mielikuvitusta.¹³¹⁶

Vihreä väri ja haalarin kapea, yksinkertainen muotoilu sai haalariin pukeutuneen lapsen tuntemaan itsensä kaalimadoksi. Myös lasten haastatteluista kävi ilmi, miten vaate voi yllyttää mielikuvitusleikkeihin. Innoittajana voi olla vaateen väri, muotoilu, kangaslaatu tai vain miellelyhtymä. Ärsyke voi olla visuaalinen, auditiivinen tai haptinen; se voi perustua vaateen ulkonäköön, kankaan kahinaan tai kosketuksen luomaan tuntoaistimukseen. Myös hajut ja jopa maut liittyvät vaatteisiin – moni aikuinen muistaa lapsuudestaan edelleen elävästi vaikkapa lumessa kastuneen villalapasen hajun ja maun. Materiaalisuutensa kautta esineet ohjaavat toimimaan tietyllä tavalla, ja esineen

1313 EasyBeasy 4.

1314 EasyBeasy 9.

1315 EasyBeasy 27.

1316 EasyBeasy 25.

ja ihmisen rajoja onkin pidetty toisinaan häilyvinä.¹³¹⁷ Vaatteisiin liittyvät käsitykset muodostuvat ruumiin ulkopuolisen ”pinnan” ja sisäisen ”persoonan” välisistä suhteista, joiden välinen rajankäynti on yhteydessä myös identiteetin rakentumiseen.¹³¹⁸

6-vuotias Maria kertoi, että hänen lempivaatteensa on kissamekko, jossa hän leikkii kissaa. Marian huomion kiinnittyessä toisaalle en saanut selville, oliko mekossa kissan kuvia vai tunsiko hän vain se yllään olevansa kissa, mutta joka tapauksessa ajatus mekosta sai Marian naukumaan:

Päivi: Onko teillä jotain ihan ehdotonta lempivaatetta?

Maria: Joo. No tietenkin kissamekko. Miau! Miau! Miau!

Päivi: Leikitkö sä siinä että sä oot kissa? Vai onko siinä kissan kuvia?

Maria: Joo! Miau! Miau!¹³¹⁹

Jo pelkkä ajatus kissamekosta sai Marian muuttumaan edessäni kissaksi, mikä ikävä kyllä tarkoitti myös sitä, että haastatteluun tuli katkos, sillä kissa ei osannut vastata kysymyksiin. Myös 7-vuotias Melissa kertoi omistavansa kissa-asun, mutta hän käyttää sitä vain naamiaisissa. 7-vuotiaalla Aadalla on peruukki ja siihen kuuluva rooli-asu. Monet tytöt kertoivat myös, että heillä on jumppapuku tai balettiasu, vaikka he eivät harrastakaan balettia tai voimistelua muualla kuin kotona. 5-vuotias Valma ja 7-vuotias Saimi kertoivat molemmat, että heillä on kotona prinsessamekko, jossa on pitkä ja leveä helma. Valma käyttää sitä juhlissa, mutta Saimi käyttää sitä leikeissä. Valmalla on myös Poptähti-asu, johon kuuluu violetti peruukki. Valma haaveilee merenneitopuvusta, ja siitä kertoessaan hän nousee ylös ja eläytyy siihen, miten hankala merenneidon on liikkua kuivalla maalla.

Valma: Mä haluaisin jonkun sellasen merenneidon pyrstön, mut ei sellaisia vaatteita oo.

Päivi: Siinä voi olla vähän hankala liikkua.

[Valma nousee seisomaan ja laittaa jalat yhteen pyrstöksi.]

Saimi: Mut on semmosii, jossa on niinkun esim pyrstö, ja siinä on vaan jalat erikseen, mun kaverilla on sellainen.

Valma: Mulla on kanssa kaverilla ollut sellainen merenneitopuku, mut sit pitää vaan kävellä näin. [Näyttää miten: jalat pysyvät yhdessä, kun Valma kävelee liikuttaen pelkkiä jalkateriä pienen pienin askelin.] Ja sit ne voi veden alla hengittää ilman happipuloo, niillä on sellaset suomet. Niinku kaloillakin on sellaset suomet pyrstössä.¹³²⁰

Muutamassa sekunnissa Valma muuntautui merenneidoksi pelkästään ajattelemalla merenneitopukuun pukeutumista. Kertoessaan merenneitoasusta hän eläytyi keskustelun aiheeseen, nousi ylös ja alkoi liikkua kuin merenneito. Lapset kokevat vaat-

1317 Paju 2013, 111–112; Merleau-Ponty 1998.

1318 Woodward 2005, 21; Miller 2010, 12.

1319 TYKL/SPA/1189b.

1320 TYKL/SPA/1189c.

teet fyysisesti ja emotionaalisesti: pelkkä kissapuvun tai merenneitoasun ajattelu voi saada lapsen naukumaan tai kävelemään kalan lailla. Elizabeth Wilson on todennut, että vaatteiden avulla on mahdollista toteuttaa sellaisia unelmia ja fantasioita, jotka ovat muilla tavoin mahdottomia. Vaatteiden avulla on mahdollista leikkiä identiteeteillä, sillä vaatteiden maailmassa unelmilla ja mielikuvituksella on suurempi rooli kuin monilla muilla elämän osa-alueilla.¹³²¹ Uskontotieteilijä Terhi Utraisen mukaan vaatteet ovat imaginäärisiä käytäntöjä, jotka sisältävät symbolisia ja kuvitteellisia aineksia. Niinpä rooli- tai virkapukuun pukeutuja muuttuu asun myötä osin toiseksi.¹³²² Lapset kokevat myös arkivaatteet mielikuvituksen kautta: aikuisten mielestä ihan tavallinen toppahaalari päällään lapsi voi kokea muuttuvansa madoksi. Tämä kertoo siitä, miten pukeutuminen ja vaatteet ovat etenkin lapsille kehollisia kokemuksia, elämyksiä ja toimintaa.¹³²³ Esineet muokkaavat ihmistä: vaatteet muuttavat leikkivän lapsen käyttäytymistä, tapoja liikkua ja jopa hänen käsitystään itsestään. Aistit ja kehollisuus ovat tärkeässä roolissa etenkin lasten tavassa hahmottaa maailmaa ja omaa suhdetta siihen.¹³²⁴

Pukuleikit ja maaginen ajattelu

Yhdysvaltalainen taidehistorioitsija ja kirjailija Siri Hustvedt on kirjoittanut kertomuksessaan *Eight Days in a Corset* omista kokemuksistaan vaatteiden vaikutusvallasta. Avustaessaan eräässä epookkielokuvassa hänet puettiin kuvauksia varten 1800-luvun naisen asuun, jonka yksi olennainen osa oli korsetti. Hän oli pyörtyä. Tämä ei kuitenkaan hänen mukaansa johtunut korsetin tiukkuudesta, vaan siitä, kun hän näki peilikuvansa. Korsetti, puku, peruukki ja meikki muuttivat hänen peilikuvansa täysin vieraaksi, ja muuntautumisen voima oli pökerryttävä. Korsetin aiheuttama puristava tunne taas tuntui hänen mukaansa voimakkaalta ja pitkältä halaukselta, miellyttävältä ja hieman eroottiselta.¹³²⁵ Korsetin aiheuttamat fyysiset tuntemukset yhdistyivät Hustvedtin mielestä korsetin ideaan ja siihen liittyviin mielle yhtymiin, ja tämä yhdistelmä teki siitä niin voimallisen pukeutumiskokemuksen.¹³²⁶ Vaatteet kertovat myös siitä, kuka haluaisimme olla. Uusien vaatteiden haluaminen on halua tulla paremmaksi versioksi itsestään, hieman toisenlaiseksi, hieman tyylikkäämmäksi, hieman itsevarmemmaksi. Aikuisetkin leikkivät vaatteilla ja niiden kautta mielikuvilla ja ihanteilla. Vaatteiden kautta tavoitellaan omaa ihanneminää ja tuodaan julki omia käsityksiä estetiikasta ja tyylistä.¹³²⁷ Aikuiset leikkivät pukuleikkejä pyrkimällä muuntautumaan mielikuvaksi omasta itsestään. Töissä pukeudutaan vaikkapa lääkäriksi tai poliisiksi, tieteelliseen seminaariin pukeudutaan tutkijaksi, hautajaisiin pukeudutaan surevaksi,

1321 Wilson 2011.

1322 Utrainen 2006, 57–59, 61–62; Tiili 2016, 76–77.

1323 Vrt. Pole 2007.

1324 Ks. Moshenska 2010.

1325 Vrt. Entwistle 2000, 195–200.

1326 Hustvedt 2006, 87–89, 91.

1327 Woodward 2005, 21–36.

juhliin pukeudutaan hienoiksi naisiksi ja miehiksi. Puku helpottaa tätä muuntautumista, siirtymistä roolista toiseen.¹³²⁸ Aivan kuten Hustvedt kirjoittaa, kyse on pait-si vaatteiden aiheuttamista tuntemuksista, myös niiden ideasta. Ryhdikäs jakku tuo asiallisen olon, juhlapukujen hienot kankaat tuovat iholle tunteen luksuksesta, aistillisuudesta ja tilanteen erityisyydestä. Musta nahkatakki sisältää runsaasti reteää symboliikkaa, josta kirjoittaessaan Jan Löfström on todennut, että saman yhteisön jäsenet noudattavat arkielämän sanattomia käytäntöjä pukeutumisen osalta siten, että tiettyjä vaatteita käytetään tietyissä tilanteissa. Ihmisillä on ei-kielellistä, kehon rutiininomaisiin liikkeisiin etsäytynutta tietoa siitä, miten tulee toimia tietynlaisia vaatetta kantessaan tai kohdatessaan jonkun, jolla on tietynlainen asu päällään.¹³²⁹

Anneli Kannon lasten kuvakirjassa *Paavo Virtanen ja tyttöjen tavarat* (2011) kerrotaan Paavosta, joka ihmettelee siskojensa huoneessa tyttöjen tavaroita, jotka ovat pienen pojan näkökulmasta outoja ja eksoottisia mutta kauniita ja ihania.

Paavo kurkistaa tyttöjen vaatekaappiin. Tyttöjen vaatteet ovat toisenlaisia kuin poikien. Tyttöillä on pikkareita, polvisukkia, paitoja ja mekkoja. Tyttöjen vaatteet ovat Paavon mielestä kauniita. Paavo tietää, että poikien vaatteet ovat sinisiä, vihreitä ja mustia. Niissä on autoja, hirviöitä ja sankareita. Tyttöjen vaatteet ovat vaaleanpunaisia, kirkkaanpunaisia, keltaisia ja valkoisia. Niissä on pupuja, perhosia, kukkia, keijukaisia ja prinsessoja. Paavo miettii, millaista olisi olla tyttö. Hän riisuu omat vaatteensa ja pukee mekon ja polvisukat. Hän vetää jalkaansa Veeran juhlakengät. Ne ovat kiiltävänpunaiset. Paavo koristelee tukkansa. Tyttöillä on tukkanapsuja, pinnejä, rusetteja ja koristeita, sillä tytöillä on pitkät hiukset. Poikien hiukset ovat lyhyet. Paavo koristelee silti hiuksensa ja painaa päähänsä kauniin tiaran. Hänellä on toisenlainen olo. Paavosta tuntuu, ettei hän olekaan enää Paavo Virtanen. Hän on jotain muuta. Hän on Jasmine Kukkanen. Jasmine Kukkanen kävelee ja puhuu hienosti. Hän juo sievästi teetä nuken teekupista.¹³³⁰

Kun Paavo Virtanen muuttuu Jasmine Kukkaseksi, hänen käyttäytymisensä muuttuu. Hän kävelee ja puhuu eri tavalla, hienostuneemmin, ja hänen eleisiinsä tulee sulokkuutta. Pukeutuminen muuttaa hänen tapaansa olla. Tyttöjen vaatteet muuttavat hänen liikkumistaan ja hän kiinnittää eri tavalla huomiota itseensä, on tietoinen liikkeistään ja siitä miltä ne näyttävät. Esineet muokkaavat ihmistä: vaatteet muuttavat leikkivän lapsen käyttäytymistä, tapoja liikkua ja jopa hänen käsitystään itsestään.

Vuonna 1990 Penelope Leach kirjoitti lastenhoito-oppaassaan lasten pukeutumisleikeistä; siitä miten lapset toisen ikävuoden paikkeilla haluavat toisinaan pukeutua bussikuskiksi tai rakennusmieheksi tai joksikin muuksi. Leach suosittelee, että lapselle ei kannata ostaa valmiita, täydellisiä leikkiasuja, kuten cowboy-vaatekerta. Sen sijaan lapsen pitää antaa vapaasti käyttää vanhempien vanhoja käsilaukkuja ja päähineitä ja muita asusteita ja asuja, joista lapsi voi omaa mielikuvitustaan käyttäen muokata roo-

1328 Utriainen 2006, 57–62; Tiili 2016, 76–77.

1329 Ks. Löfström 2000a, 215–216; Roivainen 2004, 64–66.

1330 Kanto 2011, ei sivunumeroa.

liasuja leikkeihinsä.¹³³¹ Museokokoelmissa on kuitenkin runsaasti lasten naamiais- ja rooliasuja, ja myös nykylapset kertoivat omistavansa niitä. 2000-luvulla on tavallista, että myös lasten arkivaatteet lähentelevät naamiaisasuja: vauvoille myydään söpöjä teddykarvaisia haalareita, joissa on pienet korvat, tassut ja hännännyppykkä. Pipoissa on korvat. Yöasussa voi olla kissan ovela häntä tai dinosauruksen selkäsuomut. Riina Katajavuoren romaanissa *Lahjat* kuvataan lasten pukeutumiseen liittyvää eläin- ja hahmomaailmaa:

Joka pipossa oli korvat. Pojan kalsareissa oli punavalkoisia nalleja tai pimeässä hohtavia fosforiluurankoja. Kanervan mekossa luki My little Princess. Miksi kaikki nuo eläimet, kuninkaalliset ja merirosvo?¹³³²

Katajavuoren kirjassa ehdotetaan, että lapset naamioidaan ”pörröisiksi vaarattomiksi pupuiksi”, jotta heidän provosoivuutensa ei olisi niin silmiinpistävää. ”Nykylapsuuden koodeihin ja krumeluureihin” kuuluu se, että vaatteet ovat leikkisiä, niissä on paljon värejä ja kuvioita ja piirroshahmoja ja usein myös pupun tai nallen korvat.¹³³³ Lasten haastattelujen perusteella lapset kuitenkin itse pitävät tällaisista vaatteista. Lapsille pukuleikit ovat luontevia. He muuntautuvat pitsiverhon avulla prinsessoiksi tai silmälapun kautta merirosvoiksi. He harjoittelevat erilaisia rooleja, satumaisia, fiktiivisiä rooleja, mutta myös todellisia, arkipäiväisiä rooleja – naisia, miehiä, mahdollisia tulevia identiteettejään. 7-vuotiaat Aada ja Melissa kertoivat leikkivänsä pukuleikkejä, joissa he pukeutuvat mahdollisimman hienoiksi. Silloin he pukeutuvat joko omiin parhaimpiin vaatteisiinsa tai lainaavat äitiensä tai mummojensa korkokenkiä:

Melissa: Mä taas käytän joskus äitin kenkiä. [Nauraa] Mä leikin niillä.

Aada: Mä käytän kans mun mummin kenkiä. Kun sillä on tosi monia korkokenkiä, niin mä käytän niitä kun mä leikin. [---]

Päivi: Leikittekte jotain sellasia leikkejä, että pitää pukeutua?

Aada: Joo, mä leikin sellasta pukuleikkii joskus.

Melissa: Minäkin joskus sellasta, että mä oon menossa juhliin, ja sit mun pitää laittaa oikein hienot vaatteet! [Aada nauraa.]¹³³⁴

Naiseksi pukeutuminen tuntui olevan tytöille hyvin tavallinen pukuleikki. 5-vuotiaan Kanervan mielestä prinsessan leikkiminen prinsessapukuun pukeutuneena ei kuitenkaan ole pukuleikki. Se on hänen mielestään pelkkä leikki:

Päivi: Leikitkö sä koskaan pukuleikkejä?

Kanerva: No.... En ole leikkinyt.

1331 Leach 1990, 349.

1332 Katajavuori 2006, 96–97.

1333 Katajavuori 2006, 96–97.

1334 TYKL/SPA/1189d.

Päivi: Leikitkö sä vaikka prinsessaa?

Kanerva: Mutta eihän se oo mikään pukuleikki!

Päivi: Onko sulla sellainen prinsessapuku?

Kanerva: On.

Päivi: Eikö se silloin oo pukuleikki, jos sä laitat prinsessapuvun päälle?

Kanerva: Ei.¹³³⁵

Kanervan haastattelu muistuttaa, että aikuisen voi olla hankala tulkita tai tunnistaa lasten leikkejä. Tässä tapauksessa ylitulkitsin prinsessapukuun pukeutumista. Ajattelin sen olevan pukuleikki, kun taas Kanervan mielestä kyse ei ollut missään nimessä pukuleikistä. Kyse oli vain leikistä. Prinsessapuku on osa leikkiä, mutta se ei ole keskeisintä prinsessaleikissä. Pukeutuminen voi olla osa lasten leikkiä, mutta lasten kanssa käymieni keskustelujen yhteydessä oivalsin, että näitä pukuleikkejä ei voi tulkita niin kirjaimellisesti ja yksiselitteisesti kuin miltä ne aluksi näyttävät. Lapset kokeilevat erilaisia asuja, koska se on huvittavaa, hauskaa, kiinnostavaa tai tuntuu jännältä. Esimerkiksi Lola kertoi pukeutuvansa joskus pojaksi, mutta hän ei suinkaan halunnut olla poika tai edes leikkiä poikaa: hänen mielestään siinä vain oli jotakin vitsikästä. Samassa haastattelussa mukana ollut Janette sanoi pukeutuvansa melkein joka päivä isoveljensä jääkiekkovarusteisiin. Kyse ei kuitenkaan hänen omien sanojensa mukaan ole siitä, että hän leikkisi jääkiekkoilijaa, vaan siitä, että hänellä on kylmä.

Janette: Mä melkein joka päivä pukeudun kotona [isoveljen] lätkävaatteisiin. Ja sit mä vaan otan kaikki muut vaatteet pois ja laitan sen vaan päälle. Se on mulla ihan tänne asti! [Näyttää nilkkojaan.]

Päivi: Leikitsä silloin lätkänpelaajaa?

Janette: En.

Päivi: Sä vaan laitat sen päälle.

Janette: Koska mulla on kylmä.¹³³⁶

Ehkä veljen varusteisiin pukeutuminen (melkein joka päivä) tuntuu siltä, että Janette on lähempänä tätä. Myös vanhempien tai isovanhempien vaatteisiin ja kenkiin pukeutuminen tuo lapsen lähemmäs heitä. Vaatteisiin on usein ajateltu sitoutuvan jotakin olennaista niiden käyttäjästä, ehkä juuri niiden lähelle ruumista sijoittuvan materiaalisuuden vuoksi.¹³³⁷

Myös lapsilla on pukeutumiseen ja sitä kautta itseilmaisuuksiin liittyviä rajoituksia, sääntöjä ja käsityksiä sopivuudesta, mutta lasten kohdalla postmodernit mahdollisuudet vaihdella ja kokeilla erilaisia rooleja ja identiteettejä¹³³⁸ kuitenkin ovat ainakin pukuihin liittyvien leikkien kautta vielä auki. Leikeissä lapset kokeilevat vaatteiden

1335 TYKL/SPA/1189j.

1336 TYKL/SPA/1189e.

1337 Helsti 2000, 304–316; Lönnqvist 1972, 296–305; Lönnqvist 1978, 10; Utriainen 2006, 29–34.

1338 Woodward 2005, 34–38.

ja niiden materiaalisuuden avulla erilaisia mahdollisia ja mahdottomia rooleja. He muuntautuvat kissoiksi, madoiksi tai merenneidoiksi. Usein he myös matkivat tuttuja aikuisia tai muita läheisiä ihmisiä ja populaarikulttuurin hahmoja. He harjoittelevat ja sovittavat ylleen erilaisia identiteettejä ja eläytyvät niihin myös vaatteiden avulla – käyttäen hyväksi paitsi niiden ulkonäköä, myös tuoksuja, värejä, muotoja ja materiaaleja; sitä miltä ne tuntuvat ja millaisia tuntemuksia ne aiheuttavat.¹³³⁹

Etnologi Bo Lönnqvistin mukaan vaatteisiin liittyvä maaginen ajattelu olisi erityisen tyyppillistä lapsille.¹³⁴⁰ Tällöin vaatteisiin liittyvä kiinnostus saisi alkunsa vaatteiden taianomaisesta, lohtua ja suojelua tuovasta vaikutuksesta, ei niinkään turhamaisuudesta. Myös uskontotieteilijä Terhi Utriainen on kirjoittanut puvun maagisesta taika-piiristä, jonka sisälle toiset eivät voi tunkeutua ja joka antaa pukuun liittyviä ominaisuuksia siihen pukeutuvalla. Ilmiselvimmän tämä tulee esille roolivaatteissa, jolloin ritariasu antaa rohkeutta ja prinsessa-asu kuninkaallisia piirteitä.¹³⁴¹ Merivartioston virkapukua tarkastellessaan kansatieteilijä Miia-Leena Tiili on todennut, että vaate ei vaikuta vain visuaalisesti, vaan myös sen materiaali ja olemus vaikuttavat käyttäjänsä tapaan liikkua, olla ja käyttäytyä. Virkapuvun kanssa puetaan ylle virkarooli.¹³⁴² Keholla on taipumus mukautua ympäröivään materiaalisuuteen ja alkaa toimia tavalla, johon materiaali sitä ohjaa.¹³⁴³ Ajatus nousee mielenkiintoisella tavalla esiin, kun puhutaan lasten roolivaatteista ja tavasta eläytyä erilaisiksi hahmoiksi myös arkipukeutumisen kautta. Lastenvaatteiden värit, materiaalit ja niiden herättämät aistihavainnot ja mielikuvat vaikuttavat lasten toimintaan; tekemisessä ihmisen ja aineellisen rajat hämärtyvät.¹³⁴⁴ Jos vaatteet edustavat lapsille myös taianomaista suojaa ja lohtua, asettuu kissaksi, madoksi tai supermieheksi eläytyminen uuteen valoon. Kyse on toki leikistä, mutta myös jostakin muusta: voimasta, jonka avulla voi siirtyä mielikuvituksen ja materian muodostamaan taikapiriin. Vaate antaa lapselle myös omaa tilaa omassa maailmassaan, jonka ei tarvitse noudattaa reaalimaailman lakeja.¹³⁴⁵ Oikeita näkymättömyysviittoja on tuskin saatavilla, mutta monet muut vaatekappaleet ajavat tarvittaessa lähes saman asian.

Aistit, materiaalisuus ja museoesineet

Viidakkopuku, safariasu vai laitosvaate?

Tutkimuksen lopuksi palaan Museokokoelmien saarelle. Tarkastelen nyt museoesineiden yksilöllisiä, aisteihin vetoavia ominaisuuksia ja esineiden lumoa. Daniel Miller on esittänyt, että vaatteiden materiaalisuuteen liittyvät ominaisuudet, kuten

1339 Ks. Hustvedt 2006, 94.

1340 Lönnqvist 1978, 10.

1341 Utriainen 2006, 57–62.

1342 Tiili 2016, 76–78.

1343 Ks. Frykman 2012, 114–115, 121, 133.

1344 Paju 2013, 208; Tiili 2016, 78.

1345 Vaaleanpunaisen värin mahdollistamasta lapsen omasta tilasta omassa vaaleanpunaisessa valtakunnassa ks. Ambjörsson 2011.

kaavoitus, kuidut, muoto ja tuotantotapa ovat osa vaatteiden merkityksiä. Vaatteiden aisteihin vetoavat piirteet – se miltä ne näyttävät ja tuntuvat – ovat se perusta, jolle rakentuu vaatteiden kyky tuottaa ja toisintaa tarinoita, uskomuksia, maailmankuvia, moraalikäsitteitä, valtaa tai arvoja. Materiaalisuuden ja sosiaalisten ulottuvuuksien luokittelu ovat siis hyvin läheisessä yhteydessä toisiinsa.¹³⁴⁶ Myös Smith on esittänyt vallan ja luokkajaon olevan läsnä niissä materiaaleissa, joita valtaapitävät ja köyhät ovat ihollaan tunteneet.¹³⁴⁷ Ajatusta vaatteiden luonteesta sosiaalisten suhteiden ilmaisijana on kritisoitu. Tämä liittyy etenkin semiotiikan kritiikkiin, joka kohdistuu siihen, että vaatteiden merkityksiä ja viestejä tarkasteltaessa ne nähdään ainoastaan välittäjinä, jotka ilmaisevat yhteiskuntaa tai sosiaalisia suhteita ikään kuin ne olisivat itse vaatteita todellisempia järjestelmiä. Vaatteet eivät kuitenkaan ole vain yhteiskuntaa, kulttuuria tai identiteettiä käsittelevän tutkimuksen piikoja, vaan niitä pitäisi pystyä analysoimaan myös sellaisenaan; materiaalisina kappaleina ja aktiivisina toimijoina, jotka vaikuttavat ihmiselämään.¹³⁴⁸

Vaikka haastattelemani lapset eivät pystyneet kokeilemaan esittelemieni vaatteiden materiaaleja, he tekivät kuvien perusteella arvioita siitä, miltä ne tuntuvat. Aisteihin liittyvä puhe tuli voimakkaasti esille lasten haastattelussa. Voi olla, että oma kiinnostukseni aiheeseen johdatti siihen suuntaan, mutta esittämäni kysymykset olivat pääasiassa yleisluontoisia – ja ylipäätään pyrin välttämään suoria kysymyksiä. Sen sijaan suosin avoimia keskustelunavauksia; pyysin heitä kertomaan, mitä he ajattelivat jostakin vaatteesta, kuka sitä voisi käyttää ja missä tilanteessa. Kun näytin lapsille kuvan sairaalan ruskeasta ulkoiluhaalarista (kuva s. 259), se ei miellyttänyt ketään heistä. Sen maantienruskea väri näytti tylsältä ja kangas kovalta ja kankealta.

Päivi: Entäs tää haalari, onko tää kiva.

Turo & Kalle: EI!

Päivi: Miks se ei oo hyvä?

Turo: Vaatteet joskus nyt epäonnistuu.¹³⁴⁹

Marian mielestä puku näytti ”tietenkin farkkupuvulta”, millä hän viittasi farkkukankaalta näyttävään materiaaliin, ei niinkään puvun malliin tai tyyliin.¹³⁵⁰ Ilmarin mielestä kaulus näytti kuristavalta. Haalari sopisi kuitenkin esimerkiksi työhaalariksi, sillä sitä voisi käyttää vaikka maalatessa.¹³⁵¹ Ulkoiluun se ei kuitenkaan sopisi:

Päivi: Voisko sitä pitää muualla? Voisko sen laittaa vaikka päiväkotiin tonne ulos?

[Naurua.]

1346 Miller 2005, 1–19.

1347 Smith 2007, 107–109.

1348 Miller 2005, 2; Keane 2005.

1349 TYKL/SPA/1189a.

1350 TYKL/SPA/1189b.

1351 TYKL/SPA/1189g.

Melissa: Ei.

Aada: No siis kyl sen VOIS mut en mä.

Päivi: Mikä siinä on vikana?

Aada: Toi väri.

Melissa: Ja sit siinä on keskellä tämä [Näyttää vyötä].¹³⁵²

Saimin ja Valman mielestä haalari voisi kuitenkin olla tosi hyvä asu esimerkiksi silloin, jos suojelisi eläimiä viidakossa:

Päivi: Entäs tämä?

Saimi: Joo, tää on tosi hyvä!

Valma: Joo, jos suojelis eläimii niin tää vois olla tosi hyvä semmonen viidakkopuku!

Päivi: Viidakkopuku?

Valma: Niin! [---] Safaripuku!¹³⁵³

Käytännöllisesti työtöt kuitenkin totesivat, että lyhythihainen ja -lahkeinen shortsipuku voisi olla kuumassa viidakossa vielä parempi asu, mutta haalari voisi olla mukana kaiken varalta, jos tarvitsisi enemmän suojaa. Vaaleanruskea väritys ja käytännöllinen malli kauluksineen yhdistyivät tyttöjen mielessä safariasuun. Safari- tai viidakkoasun malli oli heillä mielessä, vaikka he tuskin olivat todellisuudessa törmänneet viidakkopukuihin. Lapsilla oli useita vastaavanlaisia ajatusmalleja tietyissä tilanteissa tai paikoissa pidettävistä asuista, myös sellaisista, jotka eivät millään tavalla kuuluneet heidän omaan arkielämäänsä. Jo alle kouluikäiset lapset ovat omaksuneet runsaasti erilaisia pukeutumiseen liittyviä stereotyyppioita, joita he tulkitsevat melko pienienkin yksityiskohtien tai abstraktin yleisvaikutelman kautta. Haalarin väritys, kangaslaatu, kauluksen malli ja vyö riittivät yhdistämään sen viidakko- tai safariasuun.

Todellisuudessa haalari ei ole viidakkopuku eikä safariasu. Vahvasta ruskeasta puuvillakankaasta valmistettu haalari on ollut Auroran sairaalan lapsipotilaiden ulkoiluasu. Saman lahjoituksen mukana vuonna 1976 Helsingin kaupunginmuseon kokoelmiin on tullut myös muita lapsipotilaiden käytössä olleita asuja. Haalari on vuoriton, joten se vastaa käyttötarpeiltaan nykyisiä välikausihaalareita. Haalarissa ei ole erityisen paljon käytön jälkiä. Materiaali on jäykkää, niin että puku pysyy lähes itsestään pystyssä. Haalarissa on napit edessä, paikkataskut, vyö ja paitakaulukset. Malli on hyvin yksinkertainen ja järkevä. Lasten mielestä se oli ruma ja ankea, joskin käytännöllisen oloinen. Kankea ruskea haalari tuo mieleen ankeuden ja sairauden. Se edustaa sellaista lapsuutta, jota ei usein esimerkiksi lapsuuteen liittyvien museokoelmien yhteydessä tuoda esille: lapsuuden varjopuolia. Toisaalta se tuo esille myös lastensairauksien hoidon kehitystä ja myös sitä, että sairaalassakin lapsilla on ollut mahdollisuus ulkoilla. Sairaiden lasten saari on epäilemättä olemassa, mutta sairaus,

1352 TYKL/SPA/1189d.

1353 TYKL/SPA/1189c.

Kuva 43. Auroran sairaalan lapsipotilaiden ulkoiluasu. HKM, XL-5305. Kuva: Ira Launiala / Helsingin kaupunginmuseo.

ilottomat värit ja jäykät materiaalit eivät kuulu niihin piirteisiin, joita lapsuuden maiseen halutaan liittää.¹³⁵⁴

Kirjassa *Minuuden riistäjät* sosiologi Erving Goffman kirjoittaa laitospaateiden merkityksestä osana mielisairaaloilaiden identiteettiä. Laitokseen tullessa potilaiden omat vaatteet riisutaan ja takavarikoidaan ja heidät puetaan potilaiksi, jolloin itsemääräämisoikeus suhteessa omaan minuuteen riistetään. Laitospaateet ovat perinteisesti olleet pelkistettyjä, ja jo vaatekappaleina ne edustavat anonyymiyttä, joka koetaan usein ahdistavana niiden yksilöllisyyttä ja minuutta uhkaavan olemuksen vuoksi.¹³⁵⁵ Tämä riisuttu anonyymiyks näkyy myös lastensairaalan haalarissa, ja lapset suhtautuivat siihen epäluuloisesti. Persoonattomat laitospaateet perustuvat tehokkuuden vaatimukseen; näitä vaatteita yllään kantavat ihmiset ovat jokseenkin näkymättömiä.¹³⁵⁶ Näkymättömiksi jäävät myös lastensairaalan vaatteita käyttäneiden lasten kokemukset, vaikka Helsingin kaupunginmuseon kuvakokoelmissa on myös kuvia lastensairaalan lapsista.

Vuonna 1971 ilmestyneessä kirjassa *Onneli, Anneli ja orpolapset* orpolasten kurjat oltavat kulminoituvat heidän rumiin ja epämuksaviin vaatteisiinsa. Heidän vaatteensa ovat harmaat, niitä on vain yhtä laatua ja ne on tehty kaikkein halvimmasta kankaasta. Vain harvalle ne ovat sopivia, sillä toisille ne ovat liian suuria, toisille liian pieniä.¹³⁵⁷ Kun vierailulle saapuu orpokodin johtokunta, jolle halutaan näyttää, että orpokodin olosuhteet ovat hyvät, muutos näkyy myös lasten ulkoasussa. Lapset leikkivät nyt pihalla yllään iloisenväriset kesäpuvut; tyttöjen hiuksissa on ruusukkeet ja pojat ovat pestyt ja kammattut.¹³⁵⁸ Kun Anneli itse joutuu tuohon kurjaan orpokotiin, myös häntä käsketään riisumaan ”typerät hetaleet” ja pukemaan päälleen ”kunnan mekon, joka sopii orvolle”. Hän ei kuitenkaan suostu pukemaan harmaata ja epämuksavaa orvonmekkoa päälleen, sillä: ”Oli sitten orpo tai ei, kenenkään maailmassa ei tarvitse käyttää noin rumia vaatteita.”¹³⁵⁹ Rumat vaatteet ja ankea ympäristö liitetään Kurenniemen kirjassa suoraan lasten onnettomuuteen ja huonoon hoitoon. Ilottomat ja alistuneet lapset harmaissa vaatteissaan ulkoilevat asvalttipihalla ja leikkaavat ikkunattomassa askarteluhuoneessa matonkuteita. Kun orpokodin olot sitten paranevat, ei vaatteiden muutoksesta mainita tekstissä, mutta kirjan kuvista voi nähdä, että uuden iloisin orpokodin iloiset lapset on puettu harmaiden, ilottomien kaapujen sijaan sieviin, värikkäisiin vaatteisiin.

Helsinkiin suunnitteilla olevaan Uuteen Lastensairaalaan pyritään luomaan persoonallisia sairaalavaatteita, joiden suunnitteluun myös lapset ovat itse saaneet osallistua Designmuseon osallistavissa työpajoissa vaatesuunnittelija Paola Suhosen johdolla. Näissä vaatteissa on otettu huomioon lasten näkökulma ja myös aistien

1354 Zeiher 2001; Gillis 2008; ks. myös Ruckenstein 2013, 5.

1355 Goffman 1969 [1961], 17–22, 35–39, 62–63.

1356 Lönnqvist 2008, 43.

1357 Kurenniemi 2009b [1971], 166, 183.

1358 Kurenniemi 2009b [1971], 203–204.

1359 Kurenniemi 2009b [1971], 219.

merkitys: vaatteissa on esimerkiksi lohtua tuovia kosketeltavia nauhoja ja monenlaisia mielenkiintoisia materiaaleja.¹³⁶⁰

Pienen pojan takki ja esineiden emotionaalisuus

Edessäni on esine numero M23-2, ruudullisesta villakankaasta valmistettu takki (kuvat s. 263 ja 265). Takki on lyhyt, vyötärömallinen pusakka, jossa on paitakaulukset, napeilla kiinnitettävät kalvosimet ja viiden metallisen napin rivistö edessä. Takissa on kaksi rintataskua, joista toisessa on reikä – ilmeisesti koinsoyömä. Tummasävyisessä takissa on harmaan, mustan ja punaisen sävyjä. Väritys on synkkä, mikä sopii kuvaan, kun on kyse sota-ajan lastenvaatteesta. Tiedossani on, että se on ommeltu 1940-luvun alussa. Ompelutyö on laadukasta, ja hihat on istutettu taitavasti. Takissa on puolivuori, ja myös vyötärönauha on vuorattu. Kangas on karkeaa ja paksua; se on ehkä saatu vanhasta aikuisen takista. Takin sisäpuoli on huopunut.

Kooltaan takki on pieni, noin 4–5-vuotiaan pojan vaate. Malli on tarkoitettu tyköis-tuvaksi. Molempiin rintataskuihin on kiinnitetty metallinen rintamerkki. Toisessa on marssivia sotilaita, Suomen leijona ja kolme kruunua sekä vuosiluku 1941, toisessa taas kukkaseppele, jonka yli on ristitty kaksi kivääriä. Takin hihoihin on taipunut lapsen käsivarren muoto, ja kalvosimet ovat jääneet jäykille rutuille käsien liikkeiden, liian ja ajan myötä. Takkia käyttänyt lapsi on elänyt sota-aikana Helsingissä.

Useimpien haastattelemieni lasten mielestä takki näytti epämielilyttävältä, eivätkä he mielellään pukisi sitä päälleen. Takki oli lasten mielestä väriltään liian tumma ja synkkä. Useat lapsista sanoivat sitä rumaksi. 6-vuotiaan Mein mielestä takin materiaali näytti liian villaiselta ja kutittavalta ja malli liian lyhyeltä. Ilmarin mielestä takissa oli liikaa nappeja:

Päivi: Voisitko sä pitää tällaista takkia?

Ilmari: En. Koska siinä on liian paljon nappeja. Tuolla, tuolla tuolla tuolla ja tuolla.

Päivi: Mikä niissä harmittaa?

Ilmari: Että ne irtooo.¹³⁶¹

Lisäksi lapset kiinnittivät huomiota takkiin kiinnitettyihin pinsseihin ja etenkin kiväärien kuviin. Aseisiin liittyvä sotaisa kuvasto oli useimpien lasten mielestä epämielilyttävä.

Päivi: Pitäisittekö te tällasta?

Lola: Ei.

Janette: Ei. Siinä on pyssy.

Lola: Hyi. Ruma.¹³⁶²

1360 Aino Kivirannan ja Hanna Kapasen esitys paneelissa Co-design with Children 20.11.2015; ks. myös Kutsu: Suunnitellaan yhdessä vaatteita Uuteen Lastensairaalaan, designmuseo.fi 2016.

1361 TYKL/SPA/1189g.

1362 TYKL/SPA/1189e.

7-vuotias Niilo oli lapsista ainoa, joka voisi ja ehkä jopa haluaisi pitää kuvassa näkemäänsä takkia vapaaehtoisesti. Häntä kiinnostivat etupäässä takkiin kiinnitetyt merkit, joista hän tunnisti Suomen leijonan ja kiväärit, joiden kohdalla hän zoomasi kuvaa lähemmäs ja tarkasteli niitä pitkään. Lapset liittivät takin tiiviisti miehiseen kulttuuriin. Takin tumma väritys, malli ja sota-aiheiset merkit saivat heidät välittömästi puhumaan poikien ja miesten maailmasta.¹³⁶³ Esimerkiksi 6-vuotias Anna totesi, että hänen isällään on tuollainen takki.¹³⁶⁴ Samanikäinen Mike taas imeytyi takin nähdessään maskuliiniseen ja sotaisaan supersankarimaailmaan:

Päivi: Mikäs tää on tää takki?

Mike: Supersaksisöllitölli, joka antaa pojille supervoimat!¹³⁶⁵

Yleisesti takki ei kuitenkaan herättänyt paljonkaan keskustelua lasten kanssa. Useimmat kommentoivat sitä vain muutamalla sanalla ja ohittivat sen olankohautuksen kaltaisilla eleillä. Siitä ei ollut paljon sanottavaa. Takki ei vaikuttanut inspiroivalta muiden kuin isänmaallisista merkeistä kiinnostuneen Niilon ja supervoimista innostuneen Miken mielestä. Takin materiaallinen olemus on yksinkertainen, kovan ja kutittavan oloinen, synkkä ja miehekäs.

Susan M. Pearce on korostanut, että esinettä tutkittaessa on tärkeää hahmottaa esineen asema historiallisessa jatkumossa, ajassa ja paikassa, ja kuvata sitä historiallista hetkeä, jonka osa esine on ollut. Esineen historiallinen ympäristö ja sitä ympäröineet olosuhteet; aika, paikka ja esineeseen liittyvä toiminta ovat todellisimpia tosiasioita, mitä esineen taustasta voidaan tietää. Mutta ovatko ne koskaan faktoja, vai aina tulkintoja?¹³⁶⁶ Jätin kertomatta haastattelemilleni lapsille, että takki on kuulunut sota-orvolle. Kokoelmätietokantaan on kirjattu, että takin lahjoittajan isä on antanut rintataskuissa olevat merkit pojalle, ja tämä on ollut niistä erittäin ylpeä. Poika oli tarkoitus adoptoida lahjoittajan perheeseen, mutta adoptiota ei ehditty panna toimeen: poika kuoli pommituksissa.

Tieto takkiin liittyvästä tragediasta muuttaa tavan, jolla sitä katselen. Se ei ole enää pelkkä takki tai esine. Pommituksissa kuollut sotaorpo on kauhea kuva sodasta. Esinettä, jonka tietää kuuluneen pommituksissa kuolleelle sota-orvolle, on tuskallista katsoa ja koskettaa. Ennen tätä tietoa se oli vain takki. Nyt se on paljon enemmän kuin takki. Esineet voivat kantaa mukanaan suuria historiallisia tapahtumia sekä henkilökohtaisia elämäntarinoita. Museoesineisiin paikantuu usein tällaisia suurten historiallisten linjojen ja pienien, intiimien maailmojen kohtaamisia.¹³⁶⁷

1363 Ks. Lehtonen 2011; Davies 1991; Paju 2013, 119–120; Kuukka 2015, 116–117; Ambjörsson 2011, 65–67.

1364 TYKL/SPA/1189b.

1365 TYKL/SPA/1189i.

1366 Pearce 2012b, 19–20.

1367 Lehtinen 2005, 194–195, 200–201; Ginzburg 1996, 38–76.

Kuva 45. Takin yksityiskoh-
tia. HKM, M23-2. Kuva: Päivi
Roivainen.

Kuva 44. Pienen pojan takki
1940-luvun alusta. HKM, M23-
2. Kuva: Ira Launiala / Helsin-
gin kaupunginmuseo.

Kuva 46. Takin hihansuu. HKM, M23-2.
Kuva: Päivi Roivainen.

Takki on huolellisesti valmistettu ja siisti: sitä kautta se ilmaisee käsityöhön liitettyä hoivaa ja välittämistä, jota lapsuuden käsitteeseen halutaan liittää.¹³⁶⁸ On myös tieto välittävistä adoptiovanhemmista, jotka tarjosivat orvolle kodin. Takki on kuitenkin kaikessa materiaalisuudessaan sietämättömän surullinen. Takin tarina tekee esineestä sodan mikrohistoriallisen kuvan; kuvan inhimillisistä kärsimyksistä.¹³⁶⁹ Näyttelyssä takki voisi kuvata monia asioita: 1940-lukua, lasten pukemista, sotaa, surua tai lapsen kuolemaa.¹³⁷⁰ Konteksti, johon esine liitetään, on aina valinta. Se tarjoaa katsojalle näkökulman, joka on laajempi kuin pelkkä esineen fyysinen olomuoto. Esineen fyysinen olomuoto ja sen aitous ovat kuitenkin merkittävässä osassa siinä, miten esine herättää tunteita.¹³⁷¹ Helsingin kaupunginmuseon tutkija Pirkko Madetoja on kirjoittanut museon omassa blogikirjoituksessa näyttelyyn esille tuodusta taulusta, jossa on kuvat saman perheen neljästä vuosina 1891–1899 kuolleesta lapsesta sekä heidän hiuksistaan tehty koru, jonka heidän äitinsä on punonut. Madetoja kuvaa esineen kokeneissa museoammattilaisissakin herättämiä kauhun ja inhon tunteita. Siitä huolimatta hän pitää tärkeänä sitä, että myös tuskaa, surua ja kuolemaa kuvaavia esineitä tuodaan esille.¹³⁷²

Pearce on kiinnittänyt museoesineiden tulkinnassa huomiota siihen, että etenkin kulttuurihistoriallisille museoille on tyypillistä kokoelmien esineiden konnotaatioiden ja historiallisten kontekstien henkilökohtaisuus. Esineille annetaan tunteellisia arvoja; matkamuistojen tavoin esineisiin liitetään nostalgisia, taaksepäinkatsovia ja katkeransuloisia merkityksiä. Tämä romantisoitu historiantulkinta sekä esineiden henkilökohtaisuus ja tunteellisuus tekevät esineistä vaikeita tutkimuskohteita, mutta toisaalta ne tarjoavat samaistumisen ja ihmisyyden peilaamisen välineitä sekä museokävijöille että tutkijoille.¹³⁷³ Lapsen kuolema on erityisen voimakas konteksti, joka lähes halvaannuttaa muut tavat tarkastella esinettä.¹³⁷⁴

Historiantutkija Heini Hakosalo on määritellyt emotionaalisen esineen esineeksi, jonka käyttäminen, näkeminen tai muisteleminen laukaisee ihmisessä selkeän tunnereaktion. Emotionaaliset esineet ovat aika- ja paikkasidonnaisia. Niihin liittyvät tunteet vaihtelevat tulkitsijasta ja tilanteesta toiseen, mutta esineisiin liittyvät emootiot eivät ole vain yksilöllisiä vaan usein esineet kantavat myös jaettuja, kulttuurisia merkityksiä. Myös arkiset ja käytännölliset esineet, joita ei ole tarkoitettu herättämään tunteita, voivat niitä ilmaista, välittää tai symboloida.¹³⁷⁵ Näkemykset historiallisista tosiasioista, kuten tässä tapauksessa vaikkapa sodasta tai lapsuudesta sota-ajan Suomessa, sekoittuvat esineiden tulkinnassa mielikuvitukseen. Esineiden avulla ihmiset, jotka eivät koskaan ole omakohtaisesti kokeneet sotaa (kuten minä) voivat samaistua sota-aikaan ja siihen liittyviin kokemuksiin. Kun esine, vaikkapa sota-orvon takki,

1368 Ks. Sipilä 2012, 231; Guppy 1978, 211; Helsti 2006a, 196.

1369 Ks. Pearce 2012b, 19–20.

1370 Museoesineiden kautta tehtävistä tulkinnoista ks. Sjöberg-Pietarinen 2004.

1371 Ks. Dudley 2010, 7–8.

1372 Madetoja 2016.

1373 Pearce 1992, 24–35; Pascoe 2012, 210–211; Salminen 2011, 115, 176, 118–119.

1374 Shepherd 1994, 76–77.

1375 Hakosalo 2016, 167–168, 176.

Kuva 47. Takin sisäpuoli. HKM, M23-2. Kuva: Päivi Roivainen.

valitaan museokokoelmiin ja sen kautta tulkitaan sota- tai lapsuutta, se muuttuu merkitysten välittäjästä itse merkiksi, valituksi osaksi sitä kieltä, jonka avulla sodasta tai lapsuudesta puhutaan. Sota-ajasta fyysisesti selvinnyt takki on säilynyt ja talletettu kokoelmiin, minkä myötä myös sen suhde sotaan ja sota-ajan lapsuuteen on dokumentoitu ja luetteloidu ja jää sitä kautta elämään.¹³⁷⁶ Takki kantaa mukanaan suhdetta sotaan, joka on jo mennyt. Tämän prosessin kautta esineen aitous vaikuttaa voimalisesti.¹³⁷⁷ Olomuodoltaan kiinteät ja jopa kuolleen oloiset esineet pitävät sisällään valtavasti emotionaalista potentiaalia. Esineen merkitys ei ole pelkästään sen materiaalisuudessa eikä vain sen tarinassa tai historiallisessa kontekstissa, vaan jossain siltä väliltä, näiden tekijöiden sekä ihmisten ja esineiden dynaamisessa vuorovaikutuksessa.¹³⁷⁸

Tässä tarkasteltavaan takkiin liittyvä järkytys osoittaa, miten suuressa ristiriidassa sotaorvon tragedia ja yleiset mielikuvat lapsuudesta – lasten saarten maisemat – ovat. Lapsuuden materiaallinen kulttuuri toistaa käsitteitä hoivasta, leikistä, ilosta ja mah-

1376 Lönnqvist 1993, 103.

1377 Pearce 1992, 24–35.

1378 Pearce 2012b, 20–26.

dollisuuksista. Lapsuuden idea ja käsite on varsin painava, ja joutuessaan vastatuksin sodan, aseiden tai kuoleman kanssa se paljastaa myös materiaalisen kulttuurin kautta esiin tulevien merkitysten ristiriidan.¹³⁷⁹ Lastenvaatteet ovat usein väriltään joko hempeitä tai iloisia, ja niiden materiaalit ovat mukavia tai funktionaalisia. Jo takin tumma sävy maailma ja karkea kangas sotivat lapsuuteen liittyvien ihanteiden kanssa, siihen liittyvästä tragediasta puhumattakaan. Tieto siitä, että poika oli hyvin ylpeä takkiin kiinnitetyistä merkeistä, tekee hänestä inhimillisen, todellisen ihmisen. Se myös liittyy takin lasten omaan materiaaliseen kulttuuriin: tässä meillä on välähdys lapsen omasta kokemusmaailmasta ja hänen itsensä esineelle antamista merkityksistä.¹³⁸⁰

Museo-objekti ei ole vain fyysinen kappale, vaan kokoelmiin valittu tiedon, merkitysten ja aineellisen tai aineettoman kulttuurin ilmauksen muodostama kokonaisuus.¹³⁸¹ Esineen elämänkaarta voidaan tulkita monesta eri näkökulmasta.¹³⁸² Teollisuuden ja markkinoiden näkökulma tuotteen elämänkaareen kattaa esineen vaiheet materiaalien hankinnasta ja suunnittelusta valmistuksen kautta myyntiin, jälleenyntiin ja markkinointiin. Käyttäjän näkökulmasta esineen elämänkaari alkaa ostotapahtumasta ja päättyy tuotteen pois heittämiseen, myyntiin tai unohtumiseen. Museoesineen elinkaareissa on aika ennen museokokoelmiin siirtämistä ja aika museoesineenä, joka alkaa kokoelmiin ottamisesta ja jatkuu hamaan tulevaisuuteen tai joissakin tapauksissa päättyy poistoon kokoelmista.¹³⁸³ Museo-objektilla on sekä fyysinen että kulttuurinen elinkaari. Objektin aika fyysisenä kappaleena kestää sen valmistumisesta sen tuhoutumiseen. Kulttuurisen elinkaaren vaiheissa objekti ilmenee aluksi ideana, sitten valmiina mutta vielä käyttämättömänä objektina; objektina, jolla on käyttöhistoria, ja lopuksi tuhoutuneena mutta dokumentoituna tai muistettuna objektina. Kulttuurisen elinkaaren näkökulmasta objektiin liittyvät merkitykset ovat olennaisia. Museo-objektin käyttötarkoitus on lähes poikkeuksetta jokin muu kuin mihin se alun perin on suunniteltu. Se toimii esimerkiksi todistuskappaleena ja lähteenä, välittää tietoa ja merkityksiä, tuottaa identiteettejä, elämyksiä ja hyvinvointia. Museo-objektin todistusvoiman takaa sen aitous, jonka varaan suhde katsojaan tai käyttäjään usein rakentuu.¹³⁸⁴

Esineen elinkaari ei pääty siihen, kun se otetaan osaksi museokokoelmia, vaan myös museossa tehtävät toimenpiteet ja tulkinnat tulevat osaksi sen museohistoriaa.¹³⁸⁵ Näissä esineen elämänkaaren eri vaiheissa esineen lumo vaikuttaa eri tavoin. Esineet kutsuvat ihmisiä käyttämään niitä eri tavoin, ja ne kutsuvat liittämään ne kokoelmiin, tutkimaan niitä, valitsemaan ne näyttelyyn ja niin edelleen.¹³⁸⁶ Esimerkkinä käyttämäni pikkupojan takin tarinaan syntyi uusi luku tämän tekstin myötä, sillä

1379 Sofaer Derevenski 2000, 3–4; Shepherd 1994, 81.

1380 Ks. Brookshaw 2009; Shepherd 1994.

1381 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 8.

1382 Esineen elämänkaaresta ks. esim. Vesterinen 2001, 33–36.

1383 Ks. Pearce 1992, 21–30; Robbins 2016.

1384 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 8.

1385 Ks. Ambrose & Paine 2012, 190–192.

1386 Ks. Keane 2005, 193–194; Paju 2013, 127–133; Riello 2009.

myös esineestä kirjoittaminen muuttaa sen tarinaa ja elinkaarta. Minä tarinan kirjoittajana, lapset takin tulkitsijana ja sinä tekstin lukijana olemme kaikki toimijoita tässä tarinassa.¹³⁸⁷ Samakin ihminen katsoo esineitä eri tavoin eri aikana ja eri elämäntilanteissa; esineiden kautta voidaan tehdä aina uusia tulkintoja. Siinä mielessä esine itsessään on aina rikkaampi kuin mikään tulkintatapa tai tutkimus sellaisenaan. Esineiden kertomat tarinat ovat kuitenkin sitä voimallisempia, mitä enemmän niitä on tutkittu ja tarkasteltu eri näkökulmista.¹³⁸⁸ Esine on enemmän kuin sen tarina, mutta samalla myös tarina on enemmän kuin esine, johon se liittyy. Esine ja sen tarina yhdessä ovat enemmän kuin kumpikaan niistä. Silloin esineen voi nähdä, sen voi ehkä tuntea, sen voi kuvitella, ja sen maailmaan voi eläytyä.

Vaaleanpunainen kala ja hiljainen tieto

Vaaleanpunainen mekko on silkkineuletta, ja tiedetään, että se on Pariisin tuliaisen vuodelta 1925. Mekon toivat Pariisin matkalta tyttärelleen tuliaiseksi arkkitehti Blomstedt puolisoineen. Kuten Pariisin tuliaiselle sopii, mekko on moderni ja muodikas, malliltaan pelkistetty ja suora 1920-luvun tyyliin. Tieto Pariisista saa minut näkemään mekon erityisen elegantissa valossa, mutta myös mekon malli on moderni ja materiaali ylellinen. (Kuvat s. 269 ja 271.)

Mekko vaikuttaa käsinneulotulta. Neuleessa on yhdistelty sileää neuletta, helmineuletta sekä pitsimäistä pintaneuletta, jolle en tiedä käsityötermiä. Molemmilla olkapäillä on viisi litteää helmiäisnappia. Silkkineuleen liukkaus ja valuvuus sekä helmiäisnappien paino saavat mekon käsittelemisen tuntumaan jännittävältä: se on kuin kiiltäväkyllinen, käsistä liukuva vaaleanpunainen kala. Mekko jää mieleen ennen kaikkea materiaalin aiheuttaman, tuntoaistiin perustuvan kokemuksen myötä. Vaatteiden tahrat, reiät ja muut käytön jäljet tuovat niihin vahvaa ihmisyyttä: ne ovat merkkejä niistä ihmisistä, jotka näitä tekstiilejä käyttivät. Kalankaltaiset aistihavainnot ovat kuitenkin vain omia aistihavaintojani. Mitä ne kertovat esineestä? Voiko niiden perusteella samaistua vaatetta käyttäneeseen tai käsitteeseen henkilöön? Tuntoaistiin liittyvissä tutkimuksissa on todettu, että koskettamiseen ja kosketukseen liittyvät emotionaaliset aspektit ovat aistimisessa jopa merkityksellisempiä kuin aistien kautta saatava objektiivinen tieto. Materiaalisten esineiden aikaansaama kipu, mielihyvä tai niiden herättämät muistot ovat yhtä todellisia aistimuksia kuin se, miten kova, pehmeä tai kylmä tai sileä esine on.¹³⁸⁹ Tässä mielessä esineiden herättämien mielle yhtymien, tunteiden ja kysymysten esiintuomisen voi nähdä olennaisena osana niiden fyysisen olomuodon tarkastelua, vaikka näihin kysymyksiin ei voi antaa tyhjentäviä vastauksia.¹³⁹⁰ Tällainen esineiden käsittelyyn liittyvä aistien välittämä tieto liittyy hiljaiseen tietoon, jota kokoelmien parissa työskentelevillä on runsaasti.¹³⁹¹ Se

1387 Pearce 2012b, 28.

1388 Pearce 2012b, 26–28; Sjöberg-Pietarinen 2004.

1389 McGlone 2008, 41, 44–53.

1390 Vrt. Ambrose & Paine 2012, 190–192; Heinonen & Lahti 2001, 93.

1391 Ks. Robbins 2016, 144–145.

on tietoa, jota ei yleensä kirjata mihinkään ja jonka hyödyntäminen esimerkiksi työssä on lähellä intuitiota. Kokoelmista ja esineistä tiedetään paljon sellaista, mitä on vaikea selittää ja jota on hankala siirtää henkilöltä toiselle.¹³⁹²

Museoiden kokoelmatoiminta perustuu yritykselle ilmaista kulttuurin ja historian kokonaisuutta materiaalisien todellisuuden avulla. Kokoelmiin valitut ja esille asetetut esineet tulevat osaksi inhimillisten arvojen maailmaa, johon jokainen kävijä (tai tutkija) myös vertaa ja liittää omia arvomaailmojaan.¹³⁹³ Kaikki esineiden avulla tapahtuva tulkinta ja maailman ja sen ilmiöiden ymmärtäminen on sidottu tulkitsijaan itseensä ja sitä kautta subjektiiviseen tietoon.¹³⁹⁴ Hiljainen tieto ja siihen liittyvät tunteet, perinteet, tavat ja arjen käytännöt vaikuttavat maailmankuvaan ja kokemuksiin.¹³⁹⁵ Tämän subjektiivisen prosessin esilletuominen, refleksiivinen etnografia, on olennaista esineiden tarkastelussa.¹³⁹⁶

Museoiden vahvuutena pidetään aitoja esineitä. Aito esine on enemmän kuin pelkkä kertomus, kuvailu tai sanat. Esineestä on mahdoton kertoa niin, että sen olemuksen voisi täydellisesti tavoittaa ilman itse esineen tai edes sen kuvan näkemistä. Sandra H. Dudley on todennut, että esineiden materiaalisuuden tarkastelu jää usein vain visuaaliselle tasolle, vaikka esineen ulkomuodon kuvailu tai kuvat esineestä eivät pysty tavoittamaan kolmiulotteisten esineiden moniaistisesti avautuvaa luonnetta.¹³⁹⁷ Giorgio Riellon mukaan esineet kertovat historiasta ja ihmisistä myös pelkkinä aineellisina kappaleina, sellaisina kuin ne ovat.¹³⁹⁸ Tarkastellessani museokokoelmissa olevia esineitä olen antanut esineiden lumota ja kutsua. Saman esineen kautta voidaan kertoa monenlaisia tarinoita. Se, millaisia tulkintoja museoesineistä tehdään, riippuu aina myös tulkitsijasta sekä siitä, missä ajassa ja vaikkapa poliittisessa ilmapiirissä tulkintoja tehdään.¹³⁹⁹

Aistien näkökulmasta ongelmallista on se, että museonäyttelyissä esineitä, etenkin tekstiilejä, saa harvoin koskettaa. Constance Classenin mukaan 1600–1700-lukujen museoissa näytteillä olevien esineiden koskettamista pidettiin olennaisena osana niiden katsomista. Useiden aistien käyttämistä esineen tarkastelussa pidettiin ainoana oikeana tapana ymmärtää esineiden todellinen olemus, mutta lisäksi koskettamalla esineet voitiin kokea intiimillä tasolla.¹⁴⁰⁰ Museokokoelmia tutkijana käsitellessäni olen kokenut intiimiyden, joka esineiden tarkasteluun kosketuksen kautta liittyy.¹⁴⁰¹ Kosketus liittyy esineen pinnallisiin ominaisuuksiin, mutta siihen sisältyy myös syvyyttä; kosketus voidaan ymmärtää jatkuvuudeksi subjektin ja objektin vä-

1392 Koivunen 1997, 90; Linturi 2004; Robbins 2016, 145.

1393 Pearce 2012a, 9–10.

1394 Pearce 2012b, 28.

1395 Linturi 2004; Robbins 2016, 145.

1396 Ks. Ruotsala 2002, 29, 52–53, 61; Ruotsala 2005b, 53–54.

1397 Dudley 2010, 6–7, 10, 12–13.

1398 Riello 2009, 26.

1399 Ks. Sjöberg-Pietarinen 2004.

1400 Classen 2005, 275–284; Classen 2012, 136–146.

1401 Tutkijan kokemasta aidon museoesineen koskettamisen nautinnosta ks. Saunderson 2011, 168.

Kuva 48. Vaaleanpunainen Pariisin tuliainen. Yksityiskohta leningin olkapäällä olevista napeista. HKM / XL-12348. Kuva: Päivi Roivainen.

lillä.¹⁴⁰² Viime vuosikymmeninä kosketeltavat esineet ovat palanneet museonäyttelyihin, mutta vaikka kosketuksen voima ja sen kautta koettu menneisyyden parempi ymmärtäminen tiedostetaan, kosketusta pidetään uhkana esineille, eikä yleisö pääse koskettamaan kuin harvoja, kokoelmien kannalta vähemmän arvokkaina pidettyjä esineitä.¹⁴⁰³ Kysymys on omistajuudesta, joka estää tai oikeuttaa koskettamisen. Vaikka museot palvelevat koko yhteiskuntaa ja kuuluvat kaikille ihmisille,¹⁴⁰⁴ niiden kokoelmissa olevia esineitä saa ensisijaisesti koskettaa museoiden henkilökunta, joka myös päättää missä määrin ja mitä esineitä muut saavat koskettaa. Kyse on toki säilyttämiseen liittyvästä vastuusta, mutta myös vallasta. Smithin mukaan kosketukseen liittyvissä valtakysymyksissä kaupalliset toimijat ovat löytäneet aistien kautta kanavan kutsua asiakkaita luokseen: jos haluaa koskettaa esineitä, joita ei omista, kannattaa mennä kauppaan. Museoissa omistajuus ja valta tai vapaus koskettaa on rajoitettu.¹⁴⁰⁵

1402 Barker 2009, 3, 145.

1403 Ks. Romanek & Lynch 2008; Saunderson 2011.

1404 Gurian 2004, 278–279, 283.

1405 Smith 2007, 114–116.

Kuva 49. Reikiä silkineuleessa. HKM / XL-12348. Kuva: Päivi Roivainen.

Museoiden ja tutkijoiden omistajuus suhteessa esineisiin tuo mukanaan myös vastuuta. Päivi Aikasalo on todennut, että tutkijan tehtävä on antaa hiljaa pysyville esineille ääni. Kyky katsoa esineitä, nähdä ja ymmärtää sekä hankkia lisäaineistoja, käyttää mielikuvitustaan ja tehdä esineille kysymyksiä vaikuttavat siihen, mitä esineet kertovat. Tämän prosessin ja siihen liittyvien tunteiden ja ajatusten esille tuominen on osa tutkimuksen tekemistä.¹⁴⁰⁶ Materiaalisen kulttuurin, aivan kuten koko kulttuurinkin olemukseen liittyy olennaisesti se, ettei itsestäänselviä ja lopullisia totuuksia ole. Kulttuuri muuttuu, ja kulttuurin tulkinnat muuttuvat ajassa ja ympäristössä sekä myös tulkitsijan mukaan. Esineiden ja vaatteiden, aitojen museokokoelmien kanssa työskenteleminen pitää kuitenkin sisällään runsaasti materiaaliseen kulttuuriin liittyvien aistihavaintojen kerryttämää haptista tietoa, jota ei voi sivuuttaa.¹⁴⁰⁷ Kosketuksen välittämä intiimi ja ilmaisuvoimainen merkityksellisyys on universaali ilmiö.¹⁴⁰⁸

Kertomalla siitä, mikä on yksityistä ja liittyy yhteen tiettyyn esineeseen, voi kertoa huomattavan paljon myös laajemmasta ilmiöstä. Se, että pikkutyön vaaleanpunainen

1406 Aikasalo 2005b, 60–64.

1407 Vaatteiden materiaalisuutta aistien näkökulmasta ovat tutkineet esimerkiksi Daniel Miller (2005, 2006), Lou Taylor (2002, 2013) ja Sophie Woodward (2005).

1408 Barker 2009, 3; Gurian 2004, 282.

silkkimekko 1920-luvulta tuo mieleen vaaleanpunaisen kalan, kertoo jotakin paitsi kyseisen esineen luonteesta ja siitä, miltä sen käyttäminen on tuntunut, myös laajemmin muodin, lasten ja perheiden historiasta. Mekko on yksinkertaisuudestaan huolimatta hyvin muodikas ja moderni, ja sitä käyttänyt lapsi on kokenut ylellisyyden kosketuksen ihollaan. Painava ja liukas silkkinen antaa käyttäjälleen aivan toisenlaisen tunteen kuin useimpien lasten 1920-luvulla käyttämä karkea villakangas tai arkinen puuvilla. Mekon välittämä tunnelma on urbaani, moderni ja raikas – sen ylellisyys ei ole pitsikerrosten ja alustyllien ylellisyyttä, vaan jotakin uudempaa ja tuoreempaa. Siinä tiivistyy 1920-luvulle paikallistettu modernin pukeutumisen murros ja myös lasten aseman muutos, sillä myös perheen pieni lapsi on saanut tuntea huolettoman ylellisen silkkinen ihollaan. Olennaista ei ole se, että esineistä tai vaatteista voi sanoa jotakin lopullista ja tyhjentyvää, vaan se, että myös niiden aisteihin vetoavat ja ajatuksia herättävät ominaisuudet, olemus ja tunnelmat otetaan huomioon.

**III OSA:
MATKAMUISTOJA
LASTENVAATESAARILTA**

Kartta ja kompassi eli aineiston ja menetelmien antamat rajat ja suunnat

Olen tarkastellut puettuun lapsuuteen liittyviä erityispiirteitä lähestymällä lastenvaatteita esineinä, jotka ovat osa lastenvaatteiden saarten aineellista todellisuutta. Olen nostanut esille sekä museokokoelmissa olevat lastenvaatteet että nykylasten näkökulmat vaatteisiin, jolloin huomio kiinnittyy toisaalta lastenvaatteiden historiaan ja toisaalta niihin nykyajasta käsin suuntautuviin tulkintoihin. Tässä tutkimuksessa olen kysynyt: Mitä asioita lastenvaatteissa on pidetty tärkeänä, ja mitä nämä asiat kertovat lapsuudesta ja lapsuuteen liitetystä merkityksistä? Miten lapset kokevat vaatteet, mitä he niistä ajattelevat ja miten he tulkitsevat vaatteita? Lisäksi olen pohtinut, mitä museokokoelmat kertovat lasten pukemisesta ja pukeutumisesta, ja miten museoesineitä voi tutkia ja tulkita. Näitä kysymyksiä sekä niihin liittyviä alakysymyksiä olen lähestynyt muodostamalla seitsemän lastenvaatesaarta, joiden avulla olen käsitellyt aihetta eri näkökulmista. Tutkimuksen seitsemän lastenvaatesaarta ovat Museokokoelmat, Lapsuuden ikävaiheet, Puhtaus ja siisteys, Käytännöllisyys, Muoti ja kauneus, Värit ja kuviot sekä Moniaistinen materiaalisuus. Johtopäätösten aluksi pohdin aineiston ja menetelmien luotettavuutta sekä niiden määrittelemiä suuntia. Tämän jälkeen esittelen seitsemän lastenvaatesaaren maisemia ja maamerkkejä eli tutkimuksen keskeisen sisällön ja tulokset, joiden yhteydessä tuon esiin myös jatkotutkimuksen arvoisia aiheita.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä olen käyttänyt kansatieteellisen esinetutkimuksen sekä materiaalsen kulttuurin tutkimuksen näkökulmia, joissa korostetaan paitsi esineiden ja ihmisten välisiä suhteita ja konteksteja, myös esineiden aktiivista roolia näissä suhteissa. Ihmisten, esineiden ja ympäristön suhteet ovat siis vuorovaikutteisia. Tässä prosessissa olennaisessa osassa ovat myös itse esineet ja niiden materiaaliset ominaisuudet.¹⁴⁰⁹ Vaikka tutkimuksessa keskustellaan myös muodin ja sukupuolen merkityksistä lasten pukemisessa, eivät muodin- tai sukupuolentutkimuksen näkökulmat ole siinä keskeisiä, vaan sen suuntaa ovat ohjanneet materiaalisuuden ja aistien tutkimuksen painotukset. Aineellisuuden käsitettä pohtinut arkeologi ja kulttuuriperinnön tutkija Visa Immonen on todennut, että muodin tutkiminen merkkijärjestelmänä jättää huomiotta vaatteet päälle puettuina tekstiilikappaleina. Tällaisen tutkimustavan kautta ei käsitellä kehollisia kokemuksia vaatteiden muodoista, tekstuureista ja väreistä eikä niiden valmistuksen, levityksen ja kulutuksen moninaisia aineellisia ympäristöjä.¹⁴¹⁰ Esinekeskeisen ja esinelähtöisen tulokulman mukaisesti olen nostanut sekä esineiden materiaalsen olemuksen että esineiden, ihmisten ja ympäristön väliset suhteet tutkimuksen keskiöön. Korostan myös esineiden ilmaisuvoimaa ja kykyä tuottaa ja muokata historiaan liittyviä käsityksiä.¹⁴¹¹ Lastenvaatteiden todellisuutta olen lähestynyt materiaalsuuden ja merkitysten välisenä vuorovaikutukse-

1409 Harvey 2009; Miller 2005 & 2010; Riello 2009; Immonen 2016, 194–195.

1410 Immonen 2016, 193, 195.

1411 Harvey 2009, 2–3; Riello 2009, 25–26; Dudley 2010, 6–8.

na.¹⁴¹² Tarkoituksena on ollut kuvata lastenvaatteiden materiaaliseen luonteeseen liittyviä erityispiirteitä sekä niiden muutoksia.

Materiaalisen kulttuurin tutkimuksen parissa ollaan melko yksimielisiä siitä, että materiaallinen kulttuuri on muutakin kuin pelkkiä konkreettisia esineitä. Se on myös esineiden ja ihmisten välisiä suhteita sekä esineiden suhteita toisiin esineisiin sekä muuhun ympäristöön. Materiaallinen kulttuuri on myös merkityksiä, mielikuvia, viestintää ja tunteita, jotka tulevat esiin useilla eri tavoilla ja useiden eri aineistojen kautta.¹⁴¹³ Tätä materiaalisen kulttuurin monimuotoista ja alati muuttuvaa luonnetta olen tuonut esille käyttämällä tutkimuksessa useita erilaisia menetelmiä ja aineistoja sekä myös kokeilevia tapoja lähestyä esineitä sekä aistien että toisaalta tietokantoihin perustuvan menetelmän avulla. Länsimaiseen ajatteluun liittyy tiukasti se, että se mikä on pintaa (kuten vaatteet) on turhuutta ja pinnallista, kun taas ihmisten ”minuuden” ajatellaan olevan syvällä ja piilossa. Tästä huolimatta vaatteita on tutkittu ja tulkittu esimerkiksi sosiaalisten suhteiden ja yhteiskuntarakenteiden ylläpitäjinä ja identiteetin rakentajina – mikä taas paljastaa, että vaatteissa on kyse myös syvälle ulottuvista minuuden merkityksistä.¹⁴¹⁴ Materiaalisen kulttuurin tutkimuksen viitekehyksessä materiaalisuuden luonnetta onkin pyritty määrittelemään uudelleen. Omalta osaltani tämä pyrkimys materiaalisuuden syvempään ymmärtämiseen näkyy paitsi näkökulmien ja menetelmien ennakkoluulottomassa ja kokeilevassa valinnassa, myös aineistojen kollaasimaisessa yhdistelyssä. Näiden keinojen avulla olen nostanut tutkimuksen keskiöön materiaalisuuden olemuksen, johon liittyy toisaalta aisteihin perustuva ja sitä kautta yhtä aikaa subjektiivinen että kollektiivinen juurevuus, voima ja lumo; toisaalta kulttuuristen merkitysten häilyvyys, johon liittyy jatkuva rajankäynti pinnallisuuteen liittyvien konnotaatioiden ja syvien kulttuuristen merkitysten välillä.¹⁴¹⁵

Lastenvaatekenttäni ei sijaitse erityisessä ajassa tai paikassa. Siinä ovat läsnä sekä menneisyys että nykyisyys sekä nykyisyydestä käsin suuntautuvat menneisyyden tulkinnat. Kenttäni on paikantunut museokokoelmiin sekä digitaalisena tietokanta-aineistona että materiaalisina kappaleina ja lasten haastatteluihin päiväkodeissa, mutta myös arkistoihin, kirjallisuuteen ja internettiin. Pääasialliset tutkimusaineistoni ovat olleet museokokoelmat sekä lasten haastattelut. Museokokoelmien analysointiin käyttämäni menetelmät ovat syntyneet kirjaimellisesti kokoelmien keskellä kokoelmakeskuksessa, kun olen pyrkinyt tuomaan esiin sen, mikä kokoelmissa ja esineissä on olennaista ja merkityksellistä. Tarkoitukseni on ollut saada ote kokoelmista kokonaisuutena, mutta myös nostaa esiin esineisiin liittyviä tarinallisia, materiaalisia ja aistinvaraisia ulottuvuuksia. Tästä syystä sovelsin museoesineiden tarkasteluun sekä kvantitatiivista tutkimusmenetelmää että etnografista esineanalyysiiä, johon myös lasten haastattelut sisältyvät.

1412 Ks. Dudley 2010.

1413 Ks. esim. Harvey 2009; Löfgren 1997b; Miller 2010; Mäkikalli 2010.

1414 Tällaisen (semioottisesti orientoituneen) pukeutumisen tutkimuksen kritiikistä ks. Miller 1994 & 2005.

1415 Museoesineiden edustamista kulttuurisista merkityksistä ja tulkinnan vaikeudesta ks. esim. Pearce 2012a; Pearce 2012b; Dudley 2010; van Mensch 2015.

Aineiston kvantitatiivisessa tulkinnessa hyödynsin esinetietokantoihin dokumentoitua tietoa. Tiedossani ei ole, että tällaista menetelmää olisi aikaisemmin hyödynnetty kokoelmatutkimuksessa. Osittain puutteellisen luetteloinnin ja digitoinnin vuoksi tämä menetelmä ei anna täydellisen kattavaa kuvaa museokokoelmista. Sen sijaan tietokannoista paljastui runsaasti mielenkiintoista tietoa esimerkiksi museokokoelmien rakenteista, painotuksista ja puutteista. Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on kerätty ja analysoitu Helsingin kaupunginmuseon Mediaksi-tietokannasta vuosien 2012–2014 välisenä aikana. Mediaksi-tietokannan erityisominaisuuksiin kuuluu esimerkiksi useissa suomalaisissa museoissa käytössä olleeseen Musketti-tietokantaan verrattuna se, että Mediaksi mahdollistaa hyvin monipuoliset hakutavat tietokannasta. Keräsin aineistoa yhdistelemällä tiettyihin kenttiin kohdistuvia ja vapaita, koko tietokannan aineistoon kohdistuvia hakuja tavoilla, joita Musketti-järjestelmä ei salli. Museoiden tietokannat, niiden käyttö ja myös avaaminen yleisölle esimerkiksi Finnasivuston¹⁴¹⁶ kautta on kehittynyt tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston keräämisen jälkeen suurin harppauksin. Kokoelmien digitoimisen yhteydessä on syytä miettiä, mitä ja millaista tietoa tietokannoissa on, millaista tietoa halutaan tallentaa, miten tietoa voidaan hakea ja mihin sitä voidaan ja halutaan käyttää. Aineiston potentiaali esimerkiksi tutkimuskäyttöön on valtava. Tässä käyttämäni määrällisen menetelmän suurin vahvuus on se, että sen avulla olen kyennyt luomaan kokonaiskuvia laajasta ja moniulotteisesta kokoelma-aineistosta, johon liittyvät kontekstitiedot ovat niukkoja eivätkä aina vastaa nykyisiä kysymyksenasetteluja.¹⁴¹⁷ Kokoelmien painotukset tulevat selkeästi esille visuaaliseen muotoon luotujen kaavioiden välityksellä. Kaaviot ja prosenttilukemat tekevät näkyväksi kokoelmiin liittyvää hiljaista tietoa¹⁴¹⁸ kokoelmien luonteesta ja rakenteesta, jolloin esitystapa avaa kokoelmia myös laajemmalle yleisölle. Museoiden tietokannoissa on runsaasti dataa, joka sisältää paljon piiloon jäävää, arvokasta tietoa kulttuuriperinnöstä ja historiasta.

Menetelmässä on kuitenkin myös heikkouksia. Sen lisäksi, että olen aika- ja työteknisistä syistä käyttänyt vain tietokantaan jo tallennettua aineistoa, mikä ei kerro kokoelmien täydellistä todellisuutta, menetelmä on myös hyvin riippuvainen luetteloinnin tasosta ja käytettyjen termien ja luettelointitapojen yhtenäisyydestä. Useiden esineiden kohdalla tietoja on puuttunut. Esimerkiksi materiaalitietoja ei läheskään aina ole tallennettu tai ne on kirjattu vaihteleviin kenttiin, mikä on vaikeuttanut tietokannassa tehtäviä hakuja. Materiaaleja hakiessani olen kohdistanut haun materiaalin merkitsemiseen käytettävään kenttään, jota ei aina ole täytetty, vaan toisinaan materiaalitieto on liitetty esineen kuvailuun. Materiaalista käytetyt termit taas ovat olleet hyvin vaihtelevia pitsistä palttinaan ja tekokuidusta polyamidiin. Värejä tarkastellessani ongelmanna on ollut värien määrittelyyn ja tunnistamiseen liittyvät vaikeudet. Esinekuvat

1416 Finna on avoin verkkosivusto, jossa on esillä useiden suomalaisten museoiden, arkistojen ja kirjastojen aineistoja, kuten esineitä kuvineen ja tietoineen.

1417 Vilkuna 1992, 35–36; Hooper-Greenhill 2000, 49–50; van Mensch 2015, 19; Paaskoski 2015; Rönkkö 2007, 70.

1418 Ks. Robbins 2016, 144–145; Uotinen 2010, 86–87.

saattavat vääristää värejä, ja ihmiset näkevät värit eri tavoin ja kuvaavat niitä erilaisin sanoin. Lisäksi menetelmä on riippuvainen tutkijan kyvystä käyttää tietokantaa – on mahdollista, että jotakin on jäänyt huomaamatta.

Kvantitatiivisen menetelmän lisäksi olen käsitellyt museoesineitä yksilöinä sekä etnografisen kirjoittamisen kautta että myös ottamalla lapset mukaan esineiden tulkin-taan lasten osallisuutta korostavan tutkimustavan sekä yhteisöllisyyden periaatteen tavoin.¹⁴¹⁹ Etnografisen kirjoittamisen kautta olen pyrkinyt sanallistamaan ja merki-tyksellistämään vaatteiden materiaalisuuteen ja aistinvaraisuuteen liittyviä ominai-suuksia. Esineitä käsitellessäni kirjoitin ylös ajatuksia ja kokemuksia, joita niiden ma-teriaalit, mallit ja visuaaliset elementit saivat aikaan. Tässä yhteydessä otin esiin myös esineisiin liittyviä taustatietoja ja tarinoita, jotka usein olivat tunteisiin vetoavia. Et-nografisen kirjoittamisen kautta jouduin pohtimaan esineiden luonnetta ja sitä, miten aistien välittämiä kokemuksia sanallistetaan. Antropologi David Howes on pohtinut, latistaako etnografiseksi tekstiksi kääntäminen aistivälitteiset kokemukset. Aistien vä-littämän tiedon ilmaiseminen on haastavaa, eikä siihen ole tarjolla valmiita tekniikoita tai koodeja. Antropologien ja kulttuurien tutkijoiden vahvuudet ja valmiudet liittyvät kuitenkin nimenomaan monimuotoisen ja monivälitteisen kulttuurin kääntämiseen tekstiksi.¹⁴²⁰ Esineiden tekstiksi muuttaminen ei tässä suhteessa ole poikkeus, vaan myös esineitä on mahdollista kuvata ja tulkita etnografian keinoin¹⁴²¹. Esineiden et-nografian avulla ei ehkä ole mahdollista tavoittaa esineiden kaikkia ulottuvuuksia, mutta nähdäkseni se ei myöskään latista esineitä. Päinvastoin: tällä menetelmällä esiin nostamani esineiden materiaalisuus nousee esille tavalla, jota museoesineiden yhteydessä on harvoin käytetty.¹⁴²²

Aistien käyttäminen esineiden tulkitsemisessa nostaa esiin oikeutettuja kysymyksiä objektiivisuudesta, subjektiivisuudesta, totuudesta ja oikeasta tulkinnasta. Autoet-nografian ongelmana pidetään subjektiivisuuteen ja yleistettävyyteen liittyviä kysy-myksiä.¹⁴²³ Kirjoittamani havainnot perustuvat omiin kokemuksiini, joiden taustalla on osin henkilökohtaiseen elämänhistoriaan liittyviä tekijöitä. Aluksi autoetnogra-fisten esinetekstien kirjoittaminen tuntui triviaalilta, eikä niiden päätyminen osaksi valmista tutkimusta ollut itsestään selvää. Koin kuitenkin välttämättömäksi tuoda esille sen, että museokokoelmissa olevat esineet ovat enemmän kuin se, mitä luette-lointitiedot tai muut niihin liittyvät kuvaukset niistä kertovat. Esineiden hajuja, sitä miltä ne tuntuvat tai mitä ajatuksia ne herättävät ei ole tapana kirjata esineen tie-toihin, vaikka nämä ominaisuudet vaikuttavat esineiden kokemiseen ja myös niihin liittyviin merkityksiin. Leena Paaskosken mukaan museoiden luettelointiprosessissa perinteisesti korostetut faktat ja objektiivisuus ovat ristiriidassa museoissa säilytetyn

1419 Ks. esim. Lehtinen 2000; Paju 2013; Ylönen 2016; Roos 2015; Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 7,11.

1420 Howes 2003, 57–58.

1421 Esineiden sanallinen kuvaus on myös keskeinen osa esineiden luettelointia, missä mielessä esineiden etno-grafia on kokoelmatyön arkipäivää. Ks. esim. Heinonen & Lahti 2001, 90–91, 93; Caples 2006, 21.

1422 Ks. Dudley 2010; Aikasalo 2005b; Paaskoski 2015.

1423 Vrt. Ruotsala 2002, 52–53.

kulttuuriperinnön, inhimillisen elämän ilmausten, ihmisten kokemusten ja kulttuuristen merkitysten luonteen kanssa. Jos museoiden tallennuskohde lähtökohtaisesti on merkitys tai tarina, josta fyysinen objekti todistaa, myös tallennuksella voidaan ymmärtää kulttuuriperintöön liittyvän tiedon, merkitysten ja ymmärryksen jatkuvaa kartuttamista. Silloin tulkinnat ja subjektiiviset kokemukset tulee sallia. Kulttuurintutkimuksessa on voimakkaasti siirrytty objektiivisista totuuksista kokemusten ymmärtämiseen subjektiivisina totuuksina, mutta museot objekteineen ja kokoelmineen vasta etsivät suuntaansa ja paikkaansa laadullisen tutkimuksen hermeneuttisessa kehässä. Museoilla on ainutlaatuiset mahdollisuudet tutkimukselliseen, tulkinnalliseen ja yhteisölliseen tiedontuottamiseen ja kulttuurin ilmausten merkityksellistämiseen. Perustuslain mukaan vastuu kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille, mutta kaikilla on myös oikeus kulttuuriperintöön; sekä sen tulkitsemiseen että sen pohjalta rakentuviin yksilöllisiin merkityksiin osana oman identiteetin rakennusprojektia.¹⁴²⁴ Kokoelmiin valitut ja esille asetetut esineet on museon työntekijöiden ammattitaidon kautta nostettu kulttuuriperinnöksi, merkeiksi historiasta ja kulttuurista, ja jokainen museokävijä, tutkija tai esineiden tulkitsija vertaa ja liittää niihin omia arvomaailmojaan.¹⁴²⁵ Kaikki esineiden avulla tapahtuva tulkinta ja maailman ja sen ilmiöiden ymmärtäminen on sidottu tulkitsijaan itseensä ja sitä kautta subjektiiviseen tietoon.¹⁴²⁶ Tämän subjektiivisen prosessin esilletuominen on olennaista esineiden tarkastelussa.¹⁴²⁷

Haastateltavien lasten otos oli tässä tutkimuksessa suhteellisen pieni, noin parikymmentä lasta. Haastattelujen painoarvo nousi työn edetessä alkuperäistä suunnitelmaa suuremmaksi. Tämän aineiston nouseminen museokokoelmien rinnalle toisena pääasiallisena aineistona kertoo haastattelumateriaalin ilmaisuvoimasta ja ainutlaatuisuudesta. Lasten tulkinnat esineistä olivat toisaalta hyvin samankaltaisia omieni kanssa mutta toisinaan täysin vastakkaisia, kuten silloin, kun lapset tulkitsivat kolttopuvun Zorron asuksi. Lasten esittämät kommentit ja mielipiteet saivat näkemään kokoelmaesineitä uudella tavalla. Luonteeltaan erilaisten aineistojen, kuten museoesineiden ja lasten haastattelujen, yhdistäminen puhalsi esineisiin uudenlaista elämää, mikä on Ehnin ja Löfgrenin bricolage-menetelmän idea.¹⁴²⁸ Esineiden materiaaleihin ja aisteihin liittyvät mieltymykset ja ajatukset vaikkapa mukavuudesta ja kauneudesta olivat usein samansuuntaisia sekä minulla että lapsilla, samoin kuin se, mitkä esineet kiinnostivat ja lumosivat eniten. Tämä sai pohtimaan esineiden lumoa; niiden vetovoimaisuutta osana niiden aistillista ja materiaalista kokemista. Itse käsitelin esineitä myös materiaalisesti, mutta lapset vain kuvien välityksellä. He kuitenkin eläytyivät kuviin tuntoaistin ja materiaalisuuden tasolla ja puhuivat paljon siitä, miten mukavilta tai epämukavilta vaatteet vaikuttivat.

1424 Paaskoski 2015.

1425 Pearce 2012a, 9–10.

1426 Pearce 2012b, 28.

1427 Ks. Myös Ruotsala 2002, 52–53; Ruotsala 2005b, 53–54.

1428 Ehn & Löfgren 2010, 220.

Kuitenkaan, vaikka korostan lasten aktiivista osuutta ja heidän omien kokemuksiensa arvoa, eivät heidän ”omilta” ja ”vapailta” mielipiteiltään vaikuttavat ajatukset aina ole sellaisia. Nykyajan individualistisessa diskurssissa on tapana uskoa vapaaseen valintaan silloinkin, kun kyse on ulkoajautuvista toimintamalleista. Tällaisista voi olla kyse esimerkiksi silloin, kun kaikki tytöt valitsevat suosikeikseen tyttömäiset värit ja kuviot, ja pojat vastaavasti poikamaiset. Näiden valintojen taustalla vaikuttaa Ambjörssonin mukaan lasten halu olla normaali ja kuten kaikki muutkin; tarve olla oikeanlainen lapsi. He toteuttavat omaa paikkaansa lapsena yhteiskunnassa, jossa heteroseksuaalinen malli on normi.¹⁴²⁹ Tästä näkökulmasta haastattelujen määrällä ei myöskään sinänsä ole merkitystä, kun tavoitellaan lasten kokemuspäästä, koska lapsena olemisen lähtökohdat eivät ole vain yksilöllisiä vaan ne piileskelevät laajemmissa yhteiskunnallisissa kehyksissä. Lapsia koskeva tutkimustieto on aina, myös lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa, aikuisten tulkintojen läpi suodatettua. Voidaan kysyä, miten tarkasti lapsia on kuultu, ja onko lasten osallisuus tutkimuksessa vain näennäistä, kun se kuitenkin on aikuisten toteuttamaa, kirjoittamaa ja keskenään arvioimaa tutkimusta.¹⁴³⁰ Vaikka olen pyrkinyt antamaan tilaa lasten ajatuksille ja tulkinnoille, olen todennäköisesti pelkällä läsnäolollani ohjannut haastattelujen kulkua ja myös painottanut heidän tulkintojaan omien näkökulmieni kautta.¹⁴³¹

Museokokoelmia ja lasten haastatteluja olen täydentänyt lastenvaatekeskustelun sävyjä ja puhetapoja esiin tuovalla aineistolla: lastenhoitokirjallisuudella, kyselyvastauksilla, mainoksilla ja muulla aineistolla, kuten lastenkirjallisuudella ja internet-ilmiöiden ympärillä käydyillä keskusteluilla. Näitä aineistoja olen lähestynyt paitsi bricolage-menetelmän luovan tutkimustavan kautta, myös lähilukumenetelmän mukaisen moninkertaisen lukemisen keinoin.¹⁴³² Erilaisia aineistoja lukemalla ja vertaamalla syntyivät seitsemän lastenvaatesaarta, joiden aihepiirit tulivat esille eri aineistojen kautta. Internetin keskustelujen ja tyyliltään kevyiden lehtiartikkelien käyttö tutkimusaineistona on ollut keino tuoda nykylasten haastattelujen rinnalle ja vertailukohdaksi niiden ajallinen ja paikallinen konteksti.¹⁴³³ Tällainen aineisto on osa sitä ilmapiiriä, jossa nykylapsia puetaan, vaikka siinä esitettyjä ajatuksia ja mielipiteitä ei voi suoraan pitää ajan yleisenä mielipiteenä. Vastaavanlaista aineistoa, kuten naistenlehtien pukeutumisjuttuja ja erilaisia mainoksia on usein käytetty pukeutumiseen liittyvässä tutkimuksessa,¹⁴³⁴ mutta yleensä niiden kautta on lähestytty jo mennyttä aikaa, jolloin ajallinen etäisyys on tuonut välimatkaa aiheen analysointiin. Internet-keskustelut ja vaikkapa Helsingin Sanomien viihteellisten Sunnuntai-sivujen jutut¹⁴³⁵ ovat osa lasten pukemisen historiallista kontekstia tässä ajassa, ja

1429 Ambjörsson 2011, 123–130.

1430 Karlsson 2012, 35, 41–42.

1431 Ks. Roos 2015, 16, 38–40.

1432 Ks. Ehn & Löfgren 2010; Pöysä 2015.

1433 Vrt. Pearce 2012b.

1434 Esim. Aikasalo 2000; Turunen 2011.

1435 Ks. Nykänen 2011.

sellaisina olen niitä käyttänyt lasten haastattelujen ja museokokoelmien nykyajasta suuntautuvien tulkintojen taustana. Myös Facebook-keskustelut ovat osa nykyajan aineellisenkin kulttuurin kontekstia.¹⁴³⁶ Virtuaalisen ja ”todellisen” maailman välillä oleva raja ei ole yksiselitteinen.¹⁴³⁷ Näissä aineistoissa toistuu usein ajatus lapsuudesta ”toiseutena” tai ”parempana todellisuutena”, minkä on kritisoitu yksinkertaistavan lapsuutta ja väheksyvän sekä aikuisuutta että lapsuutta. Lasten ja lapsuuden käsitteellistäminen on ongelmallista, eikä vähiten siksi, että lapsuuden diskurssit ovat yleensä vain ja ainoastaan aikuisten luomia. On kuitenkin olemassa kahdenlaisia lapsia: todellisia ja tuotettuja, eikä lastenkirjoissa ja mediassa tuotettu lapsuus edusta todellisuutta, vaikka sitä heijasteleekin.¹⁴³⁸

Monenlaisia aineistoja ja menetelmiä yhdistelevä tutkimustapa on luova ja joustava prosessi, kuten myös Billy Ehn ja Orvar Löfgren ovat todenneet, ja sellaisena sillä pystyy tavoittamaan arkipäiväisten ja automatisoituneiden tapojen ja toimintojen näkymättömiä verkostoja.¹⁴³⁹ Vaikka luova työtapo tuo omat haasteensa subjektiiviteettiin ja yleistettävyyteen liittyviin kysymyksiin, voi sen kautta saavuttaa elävän ja rikkaan kuvan tutkimusaiheesta. Olen halunnut kokeilla ja testata erilaisia tapoja tutkia materiaalista kulttuuria, ja tämän luonteeltaan kokeilevan tutkimusprosessin polveilu näkyy valmiissa tutkimuksessa. Aiheen, aineiston tai ajallisen yhteyden tarkempi rajaaminen olisi epäilemättä tuonut toisenlaista syvyyttä tutkimusaiheeseen, mutta samalla se olisi kaventanut tulokulmaa aiheeseen. Teemalähtöisen rajauksen tarkoituksena on ollut myös tuoda esille se, että käsitän kulttuurin kokonaisuutena, josta ei ole mahdollista luoda yksiselitteistä, kaikenkattavaa kuvaa, vaan jonka luonne on yhtä aikaa sekä alati muuttuva että perinteissä kiinnipitäytyvä. Moninaisten aineistojen ja lavean ajallisen kentän kautta olen halunnut kertoa menneisyyden ja nykyisyyden kerroksellisuudesta ja moninaisuudesta, joka näkyy lastenvaatteiden materiaalisessa maailmassa.¹⁴⁴⁰

Tarkoitukseni on ollut myös kokeilla, ihmetellä ja kysyä, sekä myös haastaa totut työskentelytavat. Esimerkiksi kvantitatiivisen tietokantadataa hyödyntävän menetelmän tuottama tieto ja siihen liittyvät kaaviot eivät anna täydellistä kuvaa käytetyistä kokoelmista, osittain luetteloinnin puutteiden vuoksi, mutta tietokantoihin tallennetun aineiston hyödyntämisen pohtiminen ja soveltaminen sekä työtapojen kokeileminen on jo itsessään arvokas tutkimustulos. Internetin keskustelupalstojen ja lastenhoito-oppaiden sisältämien arvojen vertaaminen taas tuo esille lastenhoitoon liittyvien kysymysten luonnetta eri tavoin kuin vain yhteen aineistoon keskittyminen. Internet-aineisto tulee tutkimuksessa esille etenkin vaaleanpunaisen värin ja lastenvaatteiden kauneuteen liittyvän keskustelun yhteydessä, koska näistä aihepiireistä käytiin nettikeskusteluissa tutkimuksen tekemisen aikana vilkasta keskustelua.

1436 Facebookissa tapahtuvaa elämäjulkaisemista on hiljaintain tutkinut Sari Östman (2015).

1437 Boellstorff 2012, 39–43, 50–57.

1438 Lesnik-Oberstein 2004, 13–14.

1439 Ehn 2014, 60–62; Ehn & Löfgren 2010.

1440 Ks. myös Ruotsala 2009, 183–184; Sääskilähti 1997.

Tällainen otanta edustaa siis eräänlaista satunnaisotantaa, jonka nostaminen tutkimukseen ei kuitenkaan ole sattumanvaraista, vaan tietoista. Näitä valintoja tehdessäni olen tiedostanut sen, että aineistot eivät ole syviä ja kattavia, vaan esimerkinomaisia katsauksia kyseessä oleviin ilmiöihin. Näiden valintojen takana on kuitenkin paitsi bricolage-menetelmän tapa kerätä eriluonteista tutkimusaineistoa tuomaan esiin erilaisia puolia tarkasteltavista ilmiöistä, myös syvempi materiaalisuuden luonteeseen liittyvä ajatus siitä, että se mikä vaikuttaa triviaalilta ja pinnalliselta, voikin itse asiassa paljastaa ne piirteet, jotka esineissä ovat olennaisia.¹⁴⁴¹ Samoin kuin esineiden aluksi vähäpätöiseltä vaikuttanut etnografinen kuvailu paljastui tavaksi lähestyä esineiden materiaalisuutta ja aistienvaraista luonnetta, myös tällainen hajanainen tutkimusaineisto on tuonut elävyyttä ja laveutta tutkimusaiheeseen. Aineiston viljeilyn ja sotkuisuuden hyväksyminen on paljastanut aiheesta uusia oivalluksia.¹⁴⁴²

Lastenhoito-oppaiden yhteydessä on syytä ottaa huomioon niiden rooli oman aikansa kasvatuskeskusteluna. Kansaan kohdistuvat sivistämispyrkimykset näkyvät niissä selvästi.¹⁴⁴³ Varhaisimpien tarkastelemieni lastenhoito-oppaiden motiivit olivat kansanterveydelliset, ja siten imetykseen, tauteihin ja lapsikuolleisuuteen liittyvät kysymykset olivat ensisijaisia. Vaatteita käsiteltiin runsaasti lasten ruumiillisen hyvinvoinnin kannalta, ja sekä hygienian että äidinrakkauden ihanteita alettiin tuomaan kansan tietoisuuteen voimakkaan propagandan kautta. Aisteista esiin nostettiin tuntoaisti, sillä lasten mukavien vaatteiden ajateltiin johtavan lasten rauhallisuuteen ja helppohoitoisuuteen. Kirjoittajina toimivat joko (mies)lääkärit¹⁴⁴⁴ tai kokeneet ja ansioituneet (naispuoliset) lastenhoitajat¹⁴⁴⁵ (tällöin tosin oppaiden sisällön tarkastajiksi mainittiin yleensä erikseen lääkäri). 1900-luvun puolivälin tienoilla oppaiden maailmaan tulivat myös lasten psykologisiin kehitysvaiheisiin liittyvät ajatukset, ja myös vaatteiden yhteydessä alettiin puhua väri-ilosta ja muista visuaalisista, näköaistiin ja estetiikkaan perustuvista ominaisuuksista.¹⁴⁴⁶ Sävy oli kuitenkin valistava, ja lasten liiallista koristamista ja sitä kautta pinnallisuuteen ohjaamista kehoitettiin välttämään. 1980-luvulla lastenhoitokirjallisuuteen ilmestyi uusi laji: vertaisvanhemmuus. Oppaat eivät ole enää vain asiantuntijoiden ohjeita tavallisille äideille, vaan myös tavallisten äitien ja isien ohjeita toisille äideille ja isille.¹⁴⁴⁷ Myös isät nostettiin lastenhoitajina lastenhoitokirjallisuuden kohderyhmäksi. Oppaissa alettiin korostaa vuorovaikutusta lasten kanssa ja tämän vuorovaikutuksen kaksisuuntaista luonnetta, jossa myös lapsilla on aktiivinen rooli.¹⁴⁴⁸ Vaatteista ja muista tarvikkeista oppaissa puhutaan yhä vähemmän – näitä aiheita käsittelevä keskustelu on siirtynyt muille areenoille, kuten

1441 Ks. Miller 1994 & 2005.

1442 Aineellisuuden sotkuisuudesta ks. Immonen 2016.

1443 Modernisaatioprosessin eliittivetoisuudesta ks. Mikkola 2006, 170–171.

1444 Esim. Ruotsalainen 1915, 1928; Ylppö 1920, 1921, 1926.

1445 Esim. Raitalan Alli lastenhoitajana 1924; Tham 1924, 1928; Selinheimo 1936.

1446 Esim. Smedberg & Björn 1946; Ylppö 1953; Taka 1960.

1447 Esim. Wahlgren 1983; Särkkä & Lehmusvaara 1993; Garam 2007.

1448 Sears & Sears 2008.

internetin keskustelupalstoille, jotka olenkin nostanut aineistossa lastenhoitokirjallisuuden rinnalle.

Kuten lastenhoitokirjallisuus ei anna täydellistä kuvaa lastenhoidon todellisuudesta, ei sitä löydy myöskään kyselyvastauksista, internetistä tai mainoksista. Nämä aineistot kuitenkin kuvaavat niitä tapoja, joilla vaatteista puhutaan ja mitä niistä nostetaan puheenaiheiksi. Oletukseni on, että puheenaiheiksi nousseet ilmiöt ovat niitä, joihin sisältyy arvolatauksia ja merkityksiä sekä myös ristiriitoja. Siten nämä puheenaiheet ovat osa lastenvaatesaarten maisemia.

Kyselyvastauksissa esille tulee 1970-luvun alun kansatieteellisen tutkimuksen kysymyksenasettelu, jossa on pyritty yksityiskohtaisen kuvailun avulla kertomaan ilmiöstä kaikki olennainen. Siksi myös lastenvaatteita koskevat kysymykset ovat tarkkoja ja rajattuja ja koskevat tiettyjä vaatekappaleita, kuten kapaloita ja niiden valmistusta, damaskeja, polvihousuja ja sukkahousujen käyttöönottoa.¹⁴⁴⁹ Tämä kysymyksenasettelu on ohjannut vastaajia tiettyyn suuntaan: materiaalien ja vaatekappaleiden tarkkaan kuvailuun. Yksityiskohtaisia kansatieteellisiä kyselyjä onkin kritisoitu siitä, että ne eivät valmiiksi strukturoidun rakenteensa vuoksi tarjoa lukijalle kirjoittajansa maailmaan eläytymisen kokemusta.¹⁴⁵⁰ Oman kysymyksenasetteluni kannalta tämä materiaalisuuteen ja yksittäisten vaatekappaleiden kuvailuun keskittyvä vastausten tyyli on kuitenkin ollut varsin tarkoituksenmukaista, sillä sitä kautta vastaajat ovat kirjoittaneet vaatteista nimenomaan esineinä ja materiaaleina. Käsittelemieni tekstien tyyli, laajuus ja niiden välittämät asenteet ovat myös hyvin vaihtelevia; osa on vuolaita ja nostalgisia, osa tiiviitä ja asiallisia, osa katkeria tilityksiä, ja myös kirjoittajien persoonallisuudet tulevat esille kyselyjen säädellystä muodosta huolimatta. Kyselyjä on kritisoitu myös niiden vastaajaverkoston vajavaisesta edustavuudesta, mutta toisaalta vastaajien joukkoa pidetään yleisesti melko laajana ja heterogeenisenä.¹⁴⁵¹ Alueellisesti käyttämäni kyselyn vastaajat ovat jakautuneet laajalle alueelle Suomessa, joskin tietty painotus Etelä- ja Länsi-Suomeen on nähtävissä. Käyttämäni kyselyvastaukset ovat eri puolilta Suomea. Todennäköisesti kyselyvastaajien sosioekonominen asema ei kuitenkaan täysin vastaa keskivertosuomalaista. Vastausten laatiminen on vaatinut runsaasti aikaa ja halua keskittyä kirjoittamaan lastenvaatteista, minkä vuoksi esimerkiksi opettajia tai ylempiä toimihenkilöitä on vastaajissa paljon. Sosiaalista ja koulutuksellista taustaa suurempana ongelmana on kuitenkin pidetty vastaajien ikä- ja sukupuolijakaumaa.¹⁴⁵² Myös tässä tutkimuksessa käyttämäni vastausten laatijat ovat suurimmaksi osaksi melko iäkkäitä naisia. Käyttämäni vastauksista vain viisi oli miesten laatimia, ja niissäkin kahdessa oli haastateltu naista.¹⁴⁵³ EasyBeasy-kyselyn vastaajissa oli myös nuoria aikuisia, mutta yhtä lukuunottamatta kyselyn vastaajat oli-

1449 TYKL/kys/40.

1450 Pöysä 2015, 19–20.

1451 Ks. Pöysä 2015, 21–22.

1452 Pöysä 2015, 22.

1453 Ks. Liite 3.

vat naisia.¹⁴⁵⁴ Vastausten voi katsoa toistavan useimpien lastenhoito-oppaiden tavoin ylempään keskiluokan perinteistä, lapsuuden ainutlaatuisuutta ihannoivaa ja naiskeskeistä perhestrategiaa, jossa vaatteet ja niistä huolehtiminen ovat keskeisessä asemassa naiseuden rakentamisessa.¹⁴⁵⁵

Kun museokokoelmat koostuvat etupäässä porvarilliseen ja keskiluokkaiseen lasten pukemistapaan liittyvistä vaatteista ja haastatteleman lapset erilaisista taustoistaan huolimatta kuuluvat saman kunnallisen varhaiskasvatuksen piiriin, ja näitä aineistoja peilataan lastenhoito-oppaiden, kyselyvastausten ja muun aineiston perinteisiä perhekäsityksiä toistavaan maailmankuvaan, kiinnittyy tämä tutkimus vahvasti keskiluokkaisen lapsuuden maailmaan. Etenkään köyhät tai muuten vähäosaiset, esimerkiksi syrjäytyneiden vanhempien lapset eivät tule tässä tutkimuksessa esiin muuten kuin osassa kyselyvastauksia, joissa taas menneisyydessä sijaitsevaan lapsuuteen liittyvää (aineellista) kurjuutta korostetaan peilaamalla sitä nykyajan yltäkylläisyyteen.¹⁴⁵⁶ Lapsuuden tutkimuksen kautta hyväosaisten lasten elämä ja ajatukset tulevat yhä näkyvämmiksi samalla kun heidän materiaalinen omaisuutensa on yhä suurempi, kun taas köyhissä oloissa ja kehittyvissä maissa kasvavien lasten lapsuus on edelleen hyvin lyhyt ja jää usein näkymättömiin, aivan kuten tässäkin tutkimuksessa. Kärjistetyimmillään maailmanlaajuinen lapsuuden epätasa-arvo näkyy lapsityövoimalla tuotetuissa lastenvaateissa.¹⁴⁵⁷ Syrjäytyminen ja köyhyys jäävät esimerkiksi museokokoelmissa lähes näkymättömiksi kuitenkin myös laajemmin, eivät vain lapsuuden yhteydessä.

Tämän tutkimuksen aiheena oleva puettu lapsuus ei ole tosiasiallista lapsuutta. Kyse on ajatusrakennelmista; kuviteltavissa olevista, kerrotuista ja tulkituista lapsuuksista. Näillä hyväosaisten lapsuuden saarilla ei nähdä kurjuutta, vaan ihanteellista hyvinvointia, ”tavallisia” lapsia ja ”perinteisiä” perheitä. Suruun voi kuitenkin samaistua keskiluokkaisen lapsuuden maisemissakin esimerkiksi sota-ajan lapsuutta edustavan takin tai menneestä köyhyydestä puhuvien kyselyvastausten kautta. Helsingin kaupunginmuseon kokoelmiin on pyritty keräämään myös kaupungin virastojen ja laitosten historiaa, minkä johdosta kokoelmissa on esimerkiksi lasten sairaalavaatteita. Tätä kautta myös sairauden varjot tulevat aineistossa esiin, mutta varsinaista köyhyyttä tai huono-osaisuutta ei ole näkyvissä. Kuten Sharon Brookshaw on huomauttanut, lapsuuden käsitteeseen liitetään varsin painavia toiveita onnellisesta ja hyvästä lapsuudesta, mikä johtaa siihen, että lapsuuden käsite ei koske kaikkia lapsia. Ne lapset, joiden elämä ei täytä lapsuuteen liittyviä ajatusmalleja, jäävät usein kokonaan lapsuuteen liittyvän keskustelun ulkopuolelle.¹⁴⁵⁸ Lapsuuteen liittyvän kulttuuriperinnön romantisoimista ja nostalgisointia on kuitenkin alettu myös kyseenalaistaa. Käsitteet lapsuuden historiasta kulkevat koko ajan käsi kädessä nykylasten asemaan liittyvien

1454 Ks. Liite 4.

1455 Ks. esim. Helsti 2006a, 180–181, 190; Helsti 2006b, 135–136.

1456 Lapsuuden muistelusta ja nostalgista ks. Korhokangas 1996.

1457 Lastenvaatteiden tuotantoon liittyvästä eettisestä keskustelusta ks. Palojärvi 2016, A25; Esimerkiksi Reiman käyttämien bangladeshiläisten ompelijoiden asema on herättänyt huomiota, mutta tietävästi ompeluun ei ole kuitenkaan käytetty lapsityövoimaa.

1458 Brookshaw 2009, 366.

keskustelujen kanssa, sillä kaikki kulttuuriperintö on nykyisyys-keskeistä siinä mielessä, että sen merkitykset ja tulkinnat rakentuvat nykynäkökulmasta käsin. Mennyttä lapsuutta tarkastellaan väistämättä nykyajan lapsuuskäsitysten läpi.¹⁴⁵⁹

Lastenvaatesaarten maisemia ja maamerkkejä

Oikein puettu lapsuus

Eräs vaatteiden tärkeimmistä tehtävistä myös ihanteellisen lapsuuden saarilla on se, että niiden avulla tulkitaan toisia ihmisiä. Vaatteet ilmaisevat etenkin ikää, sukupuolta ja statusta. Pukeutumisen konventioihin sisältyy monenlaisia rajoja, joita ei useinkaan voi ylittää ilman yhteisön paheksuntaa.¹⁴⁶⁰ Lastenvaatteiden mallit, kuviot ja värit auttavat yhdistämään ne lapsuuden ikävaiheisiin. Liian aikuismaista tai seksuaalisuutta korostavaa pukeutumista pidetään yleisesti epäsovivana lastenvaatteissa. Kuitenkin sukupuoli on olennainen osa kulttuurimme ihmiskäsitystä, ja myös lasten sukupuolen halutaan useimmiten näkyvän ja sitä korostetaan pukeutumisessa.¹⁴⁶¹ Mekot kuuluivat aiemmin varhaislapsuuden ikävaiheeseen, ja niihin pukeutuivat kaikki pienet lapset sukupuolesta riippumatta. Nykylapset tunnistavat itsekkin mekot vain tyttöjen vaateiksi. Mekkoihin liittyvät ikävaihetta ja sukupuolta ilmaisevat konnotaatiot ovat muuttuneet lopulta melko lyhyessä ajassa, alle sadassa vuodessa, mutta silti ajatus poikien mekoista on nykylasten näkökulmasta outo. Lasten sukupuolen ilmaisu herättää kuitenkin jatkuvaa keskustelua: täysin sukupuolineutraali pukemistapa koetaan häiritsevänä, mutta toisaalta sukupuolten liiallisen korostamisen voi nähdä rajoittavan lasten käytöstä ja rooleja.¹⁴⁶² Ikävaiheisiin liittyvät pukeutumissäännöt ovat näennäisesti menettäneet merkitystään, eikä lastenvaatteissa ole enää tiettyjä, vaatekapaleiden mukaan nimettyjä ikävaiheita, kuten kapalolapset ja kolttulapset aiemmin. Pukeutumisen merkitys sosiaalisten lokeroiden merkitsemisessä ja näkyväksi tekemisessä on kuitenkin edelleen tärkeä.¹⁴⁶³ Tämä ilmenee myös ikään liittyvässä erottelussa läpi koko elämän; persoonallista ilmaisua pukeutumisessa estävät usein esimerkiksi ajatukset siitä, että tietyt vaatteet eivät sovi tietyn ikäisille.¹⁴⁶⁴ Myös haastattelemani lapset kokivat ”lapselliset” vaatteet epämieluisina, mikä kertoo siitä, että jo alle kouluikäisten lasten vaatteissa on monia eri ikävaiheita kuvaavia piirteitä ja niihin viittavia konnotaatioita, joita lapset itse osaavat lukea, vaikka yleisen käsityksen mukaan lasten vaatteet ovat tulleet vähemmän erottuviksi ja lähentyneet aikuisten muotia.¹⁴⁶⁵ Vaippaikäisten bodyt sekä sukkahousut myös poikien vaateina liittyvät lasten mie-

1459 Pascoe 2012, 210–215; Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3, 11–13.

1460 Ribeiro 1986, 12–13.

1461 Vrt. Entwistle 2000, 181–207.

1462 Blaise 2005, 93; Paju 2013, 115.

1463 Entwistle 2001, 33–35.

1464 Woodward 2005.

1465 Twigg 2007, 292.

lissä selkeästi vauvojen pukemiseen, ja myös kuviot tai värit voivat 5–7-vuotiaiden mukaan olla liian lapsellisia.

Puhtautta ja siisteyttä on pidetty tärkeänä osana lasten pukemista, ja lastenvaatteiden puhtaus on liitetty lapsen vanhempien kunnollisuuteen.¹⁴⁶⁶ Lastenhoito-oppaissa on korostettu toisaalta rationaalisen ja tieteellisen lastenhoidon hengessä hygienian ja puhtauden tärkeyttä, mutta toisaalta myös sitä, että etenkin lapsilla on oikeus leikkiä vapaasti ja myös liata itsensä leikeissä.¹⁴⁶⁷ Lapset eivät itse pitäneet likaa tai tahroja haitallisina, ellei kyse ole märästä tai haisevasta vaatteesta. Likaisuus havaitaan voimakkaammin, jos havainto tehdään useiden aistien kautta. Märkä vaate tuntuu epämiellyttävältä, samoin kuin haiseva vaate.¹⁴⁶⁸ Lasissa maito on juomaa, mutta vaatteessa siitä tulee haisevaa likaa.¹⁴⁶⁹ Haju on hyvin voimakkaasti vaikuttava aisti, ja sen on todettu monissa tilanteissa peittoavan esimerkiksi näön kautta tehdyt havainnot alleen.¹⁴⁷⁰ Samoin rikkinäisten vaatteiden epämiellyttävyys liittyy aisteihin: reikien kautta vaatteet päästävät hiekkaa iholle, mikä tuntuu ikävältä. Muuten rikkinäiset vaatteet voivat lapsille olla jopa kunnia-asia; merkki villeistä leikeistä tai viittaus nuorisomuotiin.¹⁴⁷¹ Puhtaus on kulttuuri- ja tilannesidonnainen käsite, johon liittyy myös sosiaalisen siisteyden aspekti ja tilanteen mukaan pukeutuminen.¹⁴⁷²

Rationaalisuuden ja järkevyyden korostamisen on katsottu liittyvän moderniin elämään ja samalla moderneihin pukeutumisihanteisiin.¹⁴⁷³ Lastenvaatteissa käytännöllisyyden ihanne näkyy etenkin ulkoiluvaatteissa, jotka on valmistettu teknisistä keinokuiduista.¹⁴⁷⁴ Niiden suosion taustalla on leikkivän ja liikkuvan lapsen ihanne, jota on tuettu myös vaatteiden avulla. Keinotekoiset kuidut eroavat luonnonmukaisista siinä, että ne on valmistettu tiettyä tarkoitusta tai ominaisuutta ajatellen. Tyyli tai ulkonäkö ei ole niissä ensisijaista, vaan käytännöllisyys ja tarkoituksenmukaisuus. Koska tekokuidut ovat ihmisen luomia, voi niiden avulla tarkastella niitä kulttuurisia arvoja ja ajatuksia, joille niiden tuotantoprosessin kautta on annettu materiaallinen vastine ja toteutuma.¹⁴⁷⁵ Tekokuidut mullistivat vaatehuollon ja vaikuttivat sitä kautta voimakkaasti paitsi naisten asemaan, myös lasten vapautteen leikkiä ilman huolta vaatteiden likaantumisesta ja rikkoutumisesta. Materiaalien kehityksen myötä myös vanhat lasten pukemiseen liittyvät konventiot alkoivat höllentyä.¹⁴⁷⁶ Ulkoiluhaalarit muodostavat lapsen ”työasun”. Tässä viitekehyksessä niitä voidaan tarkastella ”työ-

1466 Ks. Sipilä 2012, 231.

1467 Ks. Berggren Torell 2007.

1468 Ks. Smith 2007, 59–60.

1469 Ks. Douglas 2000, 85–86.

1470 Classen 1993, 7–8; Smith 2007, 59–65.

1471 Vrt. Lehtinen 2016, 157–164.

1472 Sipilä 2012, 215–217.

1473 Ks. Aikasalo 2000, 271; Ruotsala 2005a, 14–16.

1474 Ks. Schneider 1994; O’Connor 2011.

1475 O’Connor 2005, 45–53.

1476 Guppy 1978, 207–217.

minän” ja siihen kuuluvan käytöksen ja ulkoisen olemuksen luomisen välineinä.¹⁴⁷⁷ Suomalainen tapa panostaa lasten teknisiin ulkovaatteisiin muokkaa lapsuutta ja vaikuttaa myös lasten fyysiseen toimintaan. Asujen tekniset ja vettä hylkivät materiaalit sekä liikkumisen mahdollistavat leikkaukset kertovat jo itsessään olosuhteista, tilanteista ja toiminnoista, joita lasten odotetaan arjessaan kohtaavan.¹⁴⁷⁸ Ne ohjaavat lapsia toiminnalliseen liikuntaan ja leikkiin. Ne ovat myös tasa-arvoistaneet tyttöjen ja poikien leikkimistä, sillä monissa maissa tyttöjen ulkoleikeissäkin käyttämien hameiden ja mekkojen on todettu rajoittavan tyttöjen liikkumista ja aktiivisuutta.¹⁴⁷⁹ Kura-vaatteilla ja teknisillä ulkovaatteilla on kaksinainen luonne. Toisaalta ne vapauttavat huolettomaan tekemiseen ja leikkimiseen huonollakin säällä ja siten korostavat lasten aktiivista toimijuutta. Toisaalta lapset kokivat ne liikkumista rajoittavina, hankalina ja epämiellyttävänä.¹⁴⁸⁰ Lapset eivät kuitenkaan kyseenalaistaneet niiden käyttämistä, vaan olivat omaksuneet omaan argumentointiinsa ulkovaatepuheeseen liittyvät käytännöllisyyden ja järkevyyden merkitykset.

Haastattelemi lapset pitivät tärkeänä yhdenmukaista pukeutumista toisten kanssa, ei niinkään muodin tai tyylin kautta erottautumista. Lapset voidaan nykyaikana nähdä aktiivisina ja tyyli-tietoisina kuluttajina,¹⁴⁸¹ mutta tämän haastatteluotoksen perusteella vanhemmat, ja etenkin äidit valitsevat lasten vaatteet. Lapset eivät tuoneet esille kauniiden tai muodikkaiden lastenvaatteiden yhteyttä statukseen tai sosiaaliseen nousuun, mutta tämä aspekti tuli voimakkaasti esille kyselyvastauksissa. Materiaalisen kulttuurin tutkimuksen näkökulmasta tämä kertoo esineiden ilmaisuvoimasta ja vaikuttavuudesta. Ihmiset eivät vain valmista ja käytä esineitä, vaan ne myös vaikuttavat ihmisiin monin eri tavoin; ne ohjaavat ja kutsuvat toimintaan.¹⁴⁸² Esineiden aistihavaintoihin perustuvilla ominaisuuksilla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia. Kauniiden vaatteiden omistaminen ja käyttäminen voi vaikuttaa paitsi itse-tuntoon ja olemukseen, myös sosiaaliseen asemaan. Kauneutta aistitaan useiden aistien, kuten näön ja kosketusaistin avulla, ja esimerkiksi hyvät materiaalit mainittiin kyselyvastauksissa osana vaatteiden kauneutta. On todettu, että myös äännet ja hajut saattavat vaikuttaa kauneuden aistimiseen.¹⁴⁸³

Värien merkitys sosiaalisen aseman ilmaisemisessa näkyi selvästi lasten haastatteluissa, joissa lapset korostivat tyttöjen ja poikien värejä ja kuvioita. Fanny Ambjörssonin mukaan väreillä on keskeinen merkitys sukupuolen mukaisissa sosiaalisissa erot-teluissa ja heteroseksuaalisen normin ylläpitämisessä.¹⁴⁸⁴ Sukupuolen ilmaiseminen

1477 Ks. Tiili 2016, 77.

1478 Vrt. Tiili 2016, 77–78.

1479 Blaise 2005, 93. Ks. myös Paju (2013, 115), joka päiväkodissa havainnoidessaan huomasi hameetta käyttävän lapsen ulkoleikkien rajoittuvan nimenomaan hameen käytön vuoksi.

1480 Ks. Kuukka 2015, 110–112.

1481 Karlsson 2012, 32; Ruckenstein 2013.

1482 Ks. Miller 2010, 23, 50–51; Keane 2005.

1483 Smith 2007, 125–132.

1484 Ambjörsson 2011.

näyttää olevan tärkeä osa lastenvaatesaarten maailmaa.¹⁴⁸⁵ 5–7-vuotiaat lapset ovat itsekkin hyvin tietoisia eri sukupuolille kuuluvista väreistä ja kuvioista. Toisaalta he saattoivat pohtia, että jos joku kovasti haluaa pukeutua toisin, se kyllä käy. Tytöille on sallitumpaa ilmaista itseään vaatteiden kautta: heille sopivat lasten mukaan kaikki värit ja kaikki vaatetyylit. Poikien valinnanvapaus on kapea-alaisempaa, ja poikien roolit ja mallit muodostavat ahtaamman karsinan. 2000-luvun lastenvaatekeskustelussa on usein tullut esille se, että kaupoissa tarjotaan tytöille ja pojille hyvin erilaisia vaatteita. Tämä näkyy ennen kaikkea värimaailmassa sekä painokuvissa. Tytöille tarjotaan vaaleanpunaista sekä heleitä tai vaaleita sävyjä, pojille taas tummia värejä, sinistä, vihreää ja mustaa. Lastenvaatteiden sukupuolittuneisuus ei kuitenkaan ole uusi ilmiö, ja se tulee esille myös museokokoelmissa, kyselyvastauksissa ja lastenhoitokirjallisuudessa.¹⁴⁸⁶ Ainoastaan aivan pienten lasten pukeminen on ollut jokseenkin sukupuoletonta, mutta muistitietovastausten perusteella jo 1800-luvulla Suomessa on mahdollisuuksien mukaan valittu jo vauvojen riepuihin ja napavöihin punaista kangasta tytöille ja sinistä pojille, tai valkoisesta kankaasta valmistettujen vaatteiden reunat on päärmätty vastaavasti värjätyillä langoilla. Sukupuoli ei ole vain biologista vaan myös performatiivista; lasten sukupuolta esitetään ja tyttömäisyyttä tai poikamaisuutta tehdään näkyväksi vaatteiden avulla.¹⁴⁸⁷ Samalla kuitenkin tyttömäisiin ja poikamaisiin vaatteisiin jakautunut maailma muokkaa lasten toimintaa ja suhteita sekä toisiin lapsiin että aikuisiin. Tyttöjen mekot, hiuspompulat ja selkämyksissä olevat napit ohjaavat lapsia hakeutumaan aikuisten läheisyyteen, kun taas poikien vaatteet on tehty riehakkaampiin leikkeihin.¹⁴⁸⁸ Suomalaisten lasten ulkovaatteet ovat kuitenkin kaikessa teknisessä käytännöllisyydessään tasa-arvoinen maailma, sillä kuravaatteet ja tekniset haalarit houkuttelevat olemuksellaan kaikki lapset ulkoleikkeihin.¹⁴⁸⁹

Sukupuoli näkyy lastenvaateissa myös siten, että kyseessä on hyvin feminiininen maailma. Lapset kertoivat lähes poikkeuksetta, että äiti on perheessä se, joka valitsee päivittäin käytettävät vaatteet ja joka myös hankkii ne, pesee ne ja korjaa ne, kun ne menevät rikki. Toisinaan myös isä saattaa osallistua näihin toimiin, mutta yleensä ottaen lasten mukaan vaatteista vastaa äiti. Tämä ei välttämättä kerro perheiden todellisuudesta, mutta se kertoo siitä, miten lapset näkevät vanhempansa: lasten näkökulmasta vaatteista määrää ja niiden maailmaa hallitsee äiti. Myöskään haastattelujen otoksen perusteella ei voi tehdä lopullisia johtopäätöksiä nykyperheiden työnjaosta, mutta myös muiden aineistojen perusteella lastenvaatteet ovat etupäässä naisten alaa. Lastenhoito-oppaat olivat pitkään pelkästään äideille ja lasten palkatuille hoitajille suunnattuja: isiä puhuttelevat hoito-oppaat ovat uusi ilmiö. Hilkka Helstin mukaan tekstiilityön ja vaatetuksen avulla rakennettiin naiseutta 1900-luvun ensimmäisillä

1485 Se on keskeinen ilmiö myös kaikessa pukeutumisessa: ks. esim. Entwistle 2000; Ribeiro 1986, 119–145; Guppy 1978.

1486 Ks. Ewing 1977; Guppy 1978; Rose 1989; Buck 1996; Peacock 2009.

1487 Butler 1990; Rysst 2010, 78; Swain 2002, 58.

1488 Paju 2013.

1489 Vrt. Tiili 2016, 77.

vuosikymmenillä,¹⁴⁹⁰ ja naiskeskeisyys näkyy lasten vaatteiden järjestämisessä edelleen. Haastattelemani tytöt olivat myös omaksuneet tämän perhestrategian perinteet, sillä tytöt olivat selkeästi kiinnostuneempia vaatteista kuin pojat, joita aihe jopa vaivaannutti.¹⁴⁹¹ Vaikka isien osuus kaikessa lastenhoidossa on Pohjoismaissa kasvanut 2000-luvulla, näyttää lasten vaatetus edelleen olevan pääasiassa naisten määrittelemä kenttä. Tässä yhteydessä on syytä ottaa huomioon myös se, että vaatteiden hankkiminen, järjestäminen, peseminen, korjaaminen, silittäminen ja kierrättäminen vievät huomattavan paljon aikaa ja myös rahaa. 18 vuoden aikana lastenvaatteet ovat huomattava menoerä, joka voi vaikuttaa huomattavasti myös taloudelliseen tasa-arvoon, mikäli äidit vastaavat niistä myös taloudellisesti. Paitsi tasa-arvoisen perheensisäisen työnjaon nimissä, miesten ja isien vähäinen osallistuminen lastenvaatteiden valintaan ja huoltoon on ongelmallista myös lasten kannalta. Mikäli naiset määrittelevät näin voimakkaasti lastenvaatteisiin liittyvää kulttuuria, ajautuvat paitsi miehet, myös pojat epätasa-arvoiseen asemaan lapsuuden ihanteiden määrittelemisen ja niiden ilmaise-
misen kannalta.¹⁴⁹²

Lasten tekemistä tulkinnoista tuli ilmi, että jo pienillä lapsilla on selkeitä käsityksiä pukeutumiseen liittyvistä säännöistä ja konventioista – myös silloin, kun vaatteet liittyivät sellaisiin historiallisiin aikoihin, joita he eivät itse ole eläneet. Lapset kertoivat kuka ja missä kutakin vaatetta voisi käyttää ja kuka päättää, millaisia vaatteita lapset käyttävät. Näitä käsityksiä he eivät yleensä osanneet perustella – heidän mukaansa asiat vain ovat näin. Tietynlaiset vaatteet kuuluvat tytöille ja tietynlaiset pojille, tietynlaiset taas vauvoille, ja lähes poikkeuksetta äiti päättää lasten pukemisesta. Sekä lastenvaatteiden piirteet että niiden parissa tehtävät toimet näyttävät pitävän yllä perinteisiä sukupuolirooleja ja perinteisiä perhestrategioita, jotka siirtyvät osana arkielämän käytäntöjä seuraaville sukupolville ja määrittelevät lapsuuteen ja vanhemmuuteen liittyviä tavanomaiseen, totuttuun ja oikeanlaiseen liittyviä oletuksia.¹⁴⁹³

Lasten ääni kuuluviin – kohti lasten omaa materiaalista kulttuuria

Objektiivista lapsuutta ei ole, vaan lapsuus on kulttuurinen konstruktio.¹⁴⁹⁴ Myös tämän tutkimuksen lapsuuskäsitys on aikuisten muodostamien aineistojen pohjalta rakennettu kokonaisuus. Lasten haastattelujen kautta lasten omat äänet pääsivät kuitenkin kuuluviin, ja lapset myös osallistuivat aktiivisesti heitä itseään koskevan tiedon tuottamiseen.¹⁴⁹⁵ Olen antanut lapsille tilaa kertoa omista vaatteistaan ja tulkita lapsuuteen liittyviä museoesineitä. Etenkään museoesineisiin liittyvän tiedon tuotta-

1490 Helsti 2006b, 134–137; ks. myös Leimu 1997, 218–219.

1491 Ks. Helsti 2006b, 138.

1492 Esimerkiksi äitiyspakkauksen nimen muuttamista vanhemmuus- tai vauvapakkaukseksi on pohdittu, koska se osoittaisi, että lasten vaatteiden ja tarvikkeiden hankkiminen ei ole vain äidin vastuulla (ks. Vihavainen 2016, A18).

1493 Ks. Ruotsala 2005a, 20–21; Heller 2005.

1494 Vänskä 2012, 38–39; Karlsson 2012, 18.

1495 Ks. Prout & James 2015, 7; Roos 2015, 40–42.

misessa lapsilla ei ole useinkaan ollut sananvaltaa.¹⁴⁹⁶ Olen halunnut saada selville, mitä lapset itse ajattelevat omista vaatteistaan ja miten he tulkitsevat museokokoelmiin kuuluvia historiallisia lastenvaatteita. Nämä vuonna 2014 tehdyt haastattelut ovat myös tuoneet koko tutkimuksen ajallisen painopisteen lähemmäs nykyaikaa, kun myös historiallisten lastenvaatteiden tulkintoja on tehty nykylasten näkökulmista käsin.¹⁴⁹⁷ Aivan kuten aikuisten lapsuusmuistot, myös nykylasten kokemusmaailmat ovat yhtä aikaa yksilöllisiä ja kollektiivisia.¹⁴⁹⁸ Lasten kokemukset ja tulkinnat ovat heidän omiaan, mutta ne ovat syntyneet ajassa ja ympäristössä, tietyssä kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Ne ovat syntyneet lasten kokemuspöydissä, mutta heidän kokemuksensa kiinnittyvät aikuisten maailmaan.¹⁴⁹⁹

Lasten materiaalista kulttuuria tutkittaessa on ensisijaisen tärkeää ottaa huomioon lasten oma näkökulma sekä lasten ja esineiden väliset suhteet.¹⁵⁰⁰ Jos historiallisten museokokoelmien yhteydessä ei ole olemassa tietoa siitä, kuka esineitä on käyttänyt ja mitä hän on niistä ajatellut, on näitä asioita usein mahdotonta selvittää jälkikäteen. Näkökulma lapsuuteen suuntautuu aikuisten katseesta käsin, jolloin lapsuuteen liitetyt esineet saattavat kertoa lähinnä vanhemmuudesta, eivät lainkaan lapsuudesta.¹⁵⁰¹ Kun käytn historiallisissa kokoelmissa olevien vaatteiden kuvia haastatellessani lapsia, huomasin saavani heiltä sellaisia havaintoja ja näkökulmia, joita en itse olisi ottanut huomioon. Näin esineet uudestaan lasten näkökulmasta. Vaikka haastattelemani nykylapset eivät ole koskaan käyttäneet tai edes nähneet sellaisia vaatteita, joita heille näytin, heidän tulkintansa olivat usein hyvin tarkkanäköisiä. Samalla ne saivat minut ymmärtämään, mikä vaatteissa on lasten mielestä olennaista. On mahdotonta tietää, mitä lapset ajattelivat vaatteistaan 100 vuotta sitten, eikä voida olettaa, että 2010-luvun lapset ajattelisivat samoin kuin 1910-luvun lapset, mutta nykylasten tulkinnat historiallisista vaatekappaleista valaisivat lasten tapaa lähestyä materiaalista kulttuuria. Museoammattilaiset, historioitsijat ja tutkijat näkevät vaatteet osana pukutai paikallishistoriaa, materiaaleina ja käsitönä ja ajankuvana, tai joskus koskettavien tarinoiden tai omien lapsuusmuistojen kautta, mutta lapset näkevät ne sellaisina kuin ne ovat ja sellaisina kuin he kuvittelevat niiden tuntuvan. Yhdistämällä omia tulkintojani lasten esittämiin näkemyksiin olen nähnyt kokoelmaesineitä uudella tavalla.¹⁵⁰² Tässä tutkimustavassa tulee esille myös merkitysanalyysiin liitetty yhteisöllisyyden idea.¹⁵⁰³ Vaikka museokokoelmiin kuuluvat lastenvaatteet eivät kuulu nykylasten elämänpiiriin vaan ovat heille vieraita ja osin outoja, ne ovat osa heidän kotikaupunkinsa

1496 Brookshaw 2009, 367–368, 379–391; Shepherd 1994.

1497 Lasten osallistaminen liittyy myös uuden lapsuustutkimuksen paradigmaan. Ks. Lehtinen 2000; Roos 2015; Ylönen 2016.

1498 Lapsuusmuistojen yksilöllisyydestä ja kollektiivisuudesta ks. Korkiakangas 1996, 321.

1499 Ambjörsson 2011, 123–130.

1500 Ks. Brookshaw 2016.

1501 Brookshaw 2009, 368, 380.

1502 Ks. Ehn & Löfgren 2010, 220.

1503 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015, 7,11.

materiaalista historiaa, ja se, miten he asun kokevat, on osa museoesineen elämyksellisiä ja kokemuksellisia merkityksiä.

Haastattelin lapsia lapsinäkökulmaisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti. Lähtökohtani oli se, että annoin heidän omille ajatuksilleen tilaa. Kuuntelin heidän omia mielipiteitään ja tulkintojaan niiden arvoa vähättelemättä.¹⁵⁰⁴ Näyttäessäni heille museokokoelmissa olevien vaatteiden kuvia kysyin usein vain, mitä heille tulee kyseisestä vaatekappaleesta mieleen tai missä ja kuka sitä voisi käyttää. Mielenkiintoisia näistä keskusteluista teki se, että lapsilla ei ollut ennakkotietoja näyttämistäni lähihistoriaan liittyvistä vaatteista. Monet kuvat naurattivat heitä, ja jotkut vaatteet näyttivät heidän mielestään hassuilta tai kummallisilta tavoilla, joita he eivät osanneet selittää. He pystyivät tunnistamaan, että vaatteet eivät sopineet nykymuodin kaavoihin, mutta he eivät osanneet sanoa, mistä he sen tiesivät. Tämä kertoo esineiden tulkitsemisen hienovaraisesta luonteesta: tulkinnat tehdään automaattiohjauksella ja vain hyvin pienten vihjeiden avulla. Lasten tulkinnat vaatteista, sekä nykyvaatteista että historiallisista lastenvaateista, olivat usein hämmästyttävän teräviä. He osasivat tulkita vaatteiden värejä, materiaaleja ja malleja sekä niissä olevia merkkejä silloinkin, kun kyseessä oli heille tuntemattomia vaateylejä ja -tyyppisiä. Myös omien tulkintojeni yksiuolotteisuus tuli esille. Kun itse katsoin lapsen kolttupukua, näin sen vain siihen liittyvän historiantulkinnan kautta. Lapset näkivät sen asuna, joka voisi olla tänäkin päivänä käytössä vaikkapa karatetunnilla. 1970-luvun ruskean haalarin näin nostalgisten lasien läpi leikkivään lapsuuteen ja unisex-muotiin liittyvänä esineenä, mutta lapset taas näkivät sen viittaavan hyvin vahvasti miehiseen sukupuolimalliin. Sen lisäksi, että vaatteiden feminiinisyys tai maskuliinisuus tulivat selvästi esiin, lapset myös liittivät tietyt vaatteet esimerkiksi ammatteihin, harrastuksiin tai erilaisiin tilanteisiin. Lapset ovat 5–7-vuotiaina omaksuneet kulttuuriin ja pukeutumiseen liittyvät merkkijärjestelmät ja peruskuvastot. Jo lapset myös määrittelevät identiteettiä vaatteiden kautta, mihin liittyy esimerkiksi värittömien ja persoonattomuutta korostavien laitosvaatteiden kokeminen ankeina ja tylsinä.¹⁵⁰⁵

Lapsille on ensisijaisen tärkeää, että vaatteet ovat mukavia päällä. Sen lisäksi he kiinnittävät runsaasti huomiota vaatteiden väreihin, niissä oleviin kuvioihin ja muihin yksityiskohtiin. Haastattelemani lapset myös puhuivat runsaasti ennen kaikkea näkö- ja tuntoaistiin liittyvistä havainnoista, kun puhuimme vaatteista. Havainnot ja kokemukset vaatteista perustuvat useiden eri aistien yhteistoimintaan sekä aikaisempiin kokemuksiin, muistoihin ja tunteisiin. Vaatteiden luotaantyöntävyys liittyy lasten mielissä epämukavuuteen, epämiellyttäviin väreihin tai kuvioihin tai liialliseen lapsellisuuteen.

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt nostamaan kuuluviin lasten äänen suhteessa lastenvaatteisiin ja niihin liittyviin museokokoelmiin. Liisa Karlsson on kuitenkin todennut, että todellisuudessa lasten ääni pääsee esiin vasta silloin, kun tutkimus-

1504 Ks. Karlsson 2012, 22–24, 44–47; Roos 2015, 40–42.

1505 Ks. Goffman 1969 [1961]; Lönnqvist 2008, 40–42.

ten tulokset näkyvät lasten arjessa, kuten päiväkodissa ja harrastuksissa.¹⁵⁰⁶ Myös Piia Roos on tuonut esille, että vaikka lasten toimijuudesta puhutaan runsaasti esimerkiksi varhaiskasvatuksen piirissä, eivät lapset usein todellisuudessa tule nykyisessä järjestelmässä kuulluiksi.¹⁵⁰⁷ Lasten ja aikuisten välillä tapahtuvaan vuorovaikutukseen liittyy valtaosaan liittyviä kysymyksiä.¹⁵⁰⁸ Toisinaan lapset saattavat pyrkiä vastaamaan aikuisten kysymyksiin tavoilla, joita he tietävät aikuisten odottavan.¹⁵⁰⁹ Olen nostanut tutkimuksessa esille lasten mielikuvitukseen ja maagiseen ajatteluun liittyvät tavat tulkita vaatteita. Ne tulivat voimakkaasti esille myös haastatteluissa, mutta korostivatko omat ennako-oletukseni tai reaktioni lasten kertomuksiin niiden osuutta? Halusinko kuulla niistä, ja onko se juuri sitä performatiivista lapsuutta, jota lapset itse jo osasivat minulle esittää, koska tiesivät minun sitä odottavan?¹⁵¹⁰ Lapsiin liittyvä tutkimus on väistämättä aikuisten näkökulmista tehtyä ja aikuisille esitettyä tulkintaa.¹⁵¹¹ Toisaalta esimerkiksi haastatteluja tekevä tutkija on aina aktiivinen osa tutkimuskenttäänsä ja myös mukana luomassa sitä, jolloin täydelliseen objektiivisuuteen on mahdoton päästä.¹⁵¹²

Museokokoelmissa lasten ääni pääsee kuuluviin, kun lapsuuteen liittyvien esineiden ja ympäristöjen lisäksi tallennetaan myös lasten niille antamia merkityksiä. Museoiden lapsiin liittyvissä kokoelmissa lasten kokemukset jäävät usein lapsuuden käsitteen alle, ja lapsuuteen liittyvät museokokoelmat ovat pääasiassa leluja, vaatteita ja muita itsestään selvästi lapsuuteen liittyviä esineitä vailla lasten omia kokemuksia.¹⁵¹³ Lastenvaatteiden ja lapsiin liittyvien museoesineiden tarkastelu lasten näkökulmasta käsin on askel *lapsuuden materiaalisesta kulttuurin* paradigmasta kohti *lasten materiaalista kulttuuria*.¹⁵¹⁴ Jotta lapset voivat olla aidosti osallisia toimijoita yhteisöissään, tarvitaan tietoa lasten näkökulmista ja ajatuksista.¹⁵¹⁵ Solveig Sjöberg-Pietarinen on todennut, että esineiden säilyttäminen on tärkeää osittain siksi, että yhä uudet sukupolvet voivat tehdä niistä yhä uusia tulkintoja.¹⁵¹⁶ Kun lapset otetaan mukaan tulkitsemaan lapsiin liittyviä museoesineitä heidän omista lähtökohdistaan käsin, tulee lasten oma ääni kuuluviin niiden yhteydessä, vaikka kyse ei olekaan näitä esineitä käyttäneiden lapsien kokemuksista vaan uusista, nykyajan lapsuudesta käsin tehdyistä tulkinnoista. Esimerkiksi Sandra H. Dudley on esittänyt, että (museo)esineet tulevat todelliseksi vasta ihmisten ja esineiden välisten suhteiden kautta.¹⁵¹⁷ Museoesi-

1506 Karlsson 2012, 35, 41–42.

1507 Roos 2015.

1508 Kuukka 2015, 58, 74; Paju 2013, 43–44, 48–51, 53–54; Karlsson 2012, 44–47; Roos 2015, 38.

1509 Roos 2015, 40.

1510 Ks. Roos 2015, 40; Gillis 2008, 322–325.

1511 Paju 2013, 43–44, 48–51, 53–54; Karlsson 2012, 44–47.

1512 Ruotsala 2002, 52–53.

1513 Shepherd 1994, 81; Brookshaw 2009, 368–369.

1514 Vrt. Brookshaw 2009.

1515 Karlsson 2012, 43.

1516 Sjöberg-Pietarinen 2004, 14–15, 269, 335.

1517 Dudley 2010, 7: ”[I]n a sense it is only as a result of the object-subject engagement that the material thing becomes real at all.”

neiden luonne avautuu sitä paremmin, mitä useampia suhteita ja tulkintoja otetaan huomioon, ja lapsiin liittyvien kokoelmien yhteydessä myös lasten oman äänen täyttyä päästä kuuluviin. Tämä toteutuu kuitenkin vasta silloin, kun lasten puheenvuorot otetaan vakavasti ja ne vaikuttavat aikuisten tekemiin ratkaisuihin, eikä niitä pidetä vain viihdyttävänä.¹⁵¹⁸

Lastenvaatekokoelmien tulkinnat ja representaatiot

Lastenhoito-oppaiden, kyselyvastausten ja muun aineiston perusteella lastenvaateissa on pidetty tärkeänä niiden puhtautta ja siisteyttä sekä tarkoituksenmukaisuutta, mikä tarkoittaa sekä tilanteeseen sopivaa pukeutumista että käytännöllisyyttä lasten leikkien ja myös vaatehuollon kannalta. Käytännöllisyys liittyy vahvasti myös vaatteiden materiaaleihin ja väreihin sekä niiden mukavuuteen. Tärkeänä on pidetty myös lapsille sopivina pidettyjä (vaaleita tai iloisia) ja myös sukupuolta korostavia värejä ja kuvioita. Vaatteiden kauneuteen on toisaalta pyritty, mutta toisaalta kauneutta ja muodikkautta on pidetty toissijaisena tekijänä käytännöllisyyteen verrattuna. Lapsille itselleen tärkeää on, että vaatteet ovat mukavia päällä ja niissä on hyvä liikkua ja leikkiä. Myös miellyttävät ja omaan sukupuoleen sopivat värit ja kuviot ovat merkityksellisiä. Vaatteiden aisteihin, tunteisiin ja mielikuvitukseen vetoavat materiaaliset ominaisuudet ovat lapsille keskeisessä roolissa. Nämä ominaisuudet tulevat tosin esiin myös muussa aineistossa, mutta eivät yhtä voimallisesti; usein ne esimerkiksi lastenhoito-oppaissa verhoetaan käytännöllisyyden pyrkimyksen taakse, kuten silloin kun todetaan, että mukaviin vaatteisiin puettu lapsi on tyytyväinen ja siksi helppohoitoinen.¹⁵¹⁹ Mutta millä perusteella lastenvaatteita on valittu museokokoelmiin ja mitä niiden kautta voi kertoa lastenvaatteista ja niiden merkityksistä?

Museokokoelmat eivät anna täysin todenmukaista kuvaa siitä, millaisia lastenvaatteita Suomessa on käytetty. Osittain tämä on seurausta siitä, että lastenvaatteita ei ole Suomessa aktiivisesti tutkittu tai dokumentoitu. Museokokoelmat edustavat pääosin keskiluokkaista ja porvarillista, osin myös yläluokkaista lapsuutta, ja museokokoelmien kautta saatu käsitys lapsuudesta edustaa ihannoitua, hyväosaista lapsuutta. Klassiset lastenvaatteet, kuten kastepuvut ja juhla-asut edustavat usein juuri muotia ja kauneutta; ne ovat tunnistettavia ja merkityksellisiä, mutta eivät välttämättä tyypillisiä ja tavallisia. Ne vetoavat aisteihin sekä ulkonäkönsä että arvokkaiden materiaaliensa ja taidokkaan valmistustapansa vuoksi. Klassisten lastenvaatteiden lisäksi lastenvaatekokoelmissa on 1900-luvun puolivälin jälkeiseltä ajalta runsaasti arkisia ja tavallisia lastenvaatteita, kuten ulkoiluvaatteita ja valkoisia puuvillapaitoja, ja lastenhoidon arki on nostettu kokoelmissa esille. Nämä kokoelmat kertovat kuitenkin myös kontekstiteitojensa kautta enemmän vanhemmuudesta ja lastenhoidosta kuin lapsena olemisesta.¹⁵²⁰ Lisäksi kokoelmissa on nostettu esille paikallisuuteen ja paikallisiin identiteet-

1518 Ks. Roos 2015, 16; Karlsson 2012, 33–35.

1519 Esim. Tham 1928, 15.

1520 Ks. Brookshaw 2009, 368.

teihin liittyvät tekijät, kuten Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa helsinkiläiset lastenvaatevalmistajat sekä helsinkiläiset käyttäjät – mikä liittyy olennaisesti museon rooliin paikallisen kulttuurin tallentajana. Teollisesti valmistettujen arkivaatteiden osalta Helsingin kaupunginmuseon kokoelmat painottuvat 1950–1970-lukujen kaupunkilaislapsuuteen. Lasten arkeen liittyvät museokokoelmat ovat monissa Euroopassa mahdollisesti vielä näkymättömämpiä kuin Suomessa. Esimerkiksi Museum of Childhoodin lastenvaatekokoelmat sisältävät paljon kuninkaallisia lastenvaatteita ja toisaalta tunnettujen luksusmerkkien valmistamia lastenvaatteita. Muodin ja kauneuden konteksti on niissä vielä vahvemmin läsnä.

Lastenvaatekokoelmat eivät siis kerro tyhjentävästi lasten pukemisen historiasta, mutta myös niiden painotukset ja puutteet kertovat lapsiin ja lapsuuteen liittyvistä ajatuksista ja toiveista. Kokoelmissa ilmenevä painotus ylempien sosiaalisten ryhmien juhla-vaatteisiin on tyyppillistä kaikille pukukokoelmille, mutta se kertoo myös siitä, miten lapsuus (ja koko elämä) halutaan usein muistaa, ja ennen kaikkea siitä, kenellä on valta ja oikeus muistaa. Suomessa keskiluokkainen arki on lapsiin liittyvissä museokokoelmissa vahvemmin esillä kuin esimerkiksi V&A Museum of Childhoodissa, minkä voi tulkita kertovan paitsi pyrkimyksestä elitismiin välttämiseen, myös lapsuuden keskeisestä asemasta suomalaisessa arkielämässä ja menneisyyden muistamisessa.¹⁵²¹ Lapsuudesta halutaan muistaa myös tavallinen arki.

Susan M. Pearce on kiinnittänyt huomiota siihen, että kulttuurihistoriallisten museoiden kokoelmiin liittyvät merkitykset ja historialliset kontekstit ovat usein henkilökohtaista laatua. Esineisiin liittyvät tarinat ovat emotionaalisia ja yksityisiä, ja kokoelmiin valitut esineet kantavat mukanaan nostalgisia ja jokseenkin romantisoituja arvoja.¹⁵²² Etenkin lapsuuteen liittyvissä kokoelmissa tämä on selvästi nähtävillä.¹⁵²³ Tämä ei suinkaan vähennä esineiden lumoa eikä myöskään kokoelmien historiallista arvoa. Mikrohistoriallisten kertomusten ja esineiden autenttisuuden yhdistelmä tarjoaa inhimillisiä historiaan samaistumisen ja ihmisyyden peilaamisen välineitä. Etenkin lastenvaatteisiin liittyvissä kokoelmissa tunteisiin vetoavat piirteet samoin kuin aisteihin vetoavat ominaisuudet ovat nähtävissä. Esineiden aitous ja sitä kautta niiden todistusvoima perustuvat niiden materiaalisuuteen, jota tarinat ja historialliset kontekstit vain vahvistavat samalla kun esine kuvittaa historiaa ja tuo sitä lähemmäs tavallisen ihmisen arkea ja kokemusmaailmaa. Museokokoelmat myös muokkaavat käsitystä menneisyydestä, joten niiden painotuksia, puutteita ja tulkintoja on syytä tarkastella. Vaikka kokoelmissa olevat esineet eivät anna täyttä kuvaa menneestä, ne ovat kiistatta olemassa; ne ovat totta, tai ainakin osa totuudesta. Siitä huolimatta esineiden kautta voidaan ilmaista ja tuoda esiin hyvin monenlaisia kuvia, tulkintoja ja representaatioita historiasta ja kulttuureista. Esineiden merkitykset eivät ole muuttumattomia, vaan ajasta ja tulkitsijasta riippuvaisia.¹⁵²⁴ Myös museoesineisiin kohdistu-

1521 Ks. Heller 2005; Pearce 2012b, 20; Salminen 2011, 115, 176, 118–119, 122–123.

1522 Pearce 2012b, 20; Salminen 2011, 115, 176, 118–119, 122–123.

1523 Pascoe 2012, 210–211; Brookshaw 2009, 367–368.

1524 Ks. Sjöberg-Pietarinen 2004.

van esinetutkimuksen menetelmiä on syytä pohtia yhä uudelleen; eri aikoina, uusista näkökulmista, kriittisesti ja kokonaisuutena. Museoesineet ja niiden representaatiot ovat dynaamisia, eivät muuttumattomia, eikä niiden tulkitsemiseen ole vain yhtä tietä.¹⁵²⁵

Lapsuuteen liittyvissä museokokoelmissa kyse on aidoista esineistä mutta (osittain) kuvitelluista lapsuuksista. Esineiden tulkinta tapahtuu usealla eri tasolla ja tavalla, ja museoesineen merkitykset muodostuvat monin tavoin. Esine voi olla yhtä aikaa uniikki ja ainutlaatuinen, mutta myös esimerkki muista samankaltaisista esineistä tai laajemmista historiallisista ja kulttuurisista konteksteista.¹⁵²⁶ Vaikka esineet ovat autenttisia todistuskappaleita menneestä, niitä tulkitaan aina nykyhetkestä käsin, ja siksi ne kertovat usein yhtä paljon nykyajasta kuin historiasta. Hiljainen ja kohdennettu tieto sekä kulttuurin kuvastot sekoittuvat esineen tulkinnassa omiin, henkilökohtaisiin kokemuksiin ja elämänhistoriaan, ja näitä on monesti vaikea erottaa toisistaan.¹⁵²⁷ Kun tarkastelen museoesineitä, muodostuu siihen liittyvä tieto paitsi koulutuksen ja työn kautta, myös oman elämänhistorian perusteella.¹⁵²⁸

Vaikka esineiden fyysinen tarkastelu on tärkeää, pelkästään esineitä katsomalla ja koskemalla on vaikea päästä käsiksi syvälliseen analyysiin, vaan on syytä ottaa huomioon esineen taustatiedot. Esineeseen museokokoelmiin liittämisen yhteydessä liitettyt tiedot kuitenkin myös ohjaavat sen tulkintaa: esineelle kokoelmiin otettaessa annettu nimi, ajoitus tai konteksti määrittävät esinettä hyvin vahvasti – jopa silloin, kun nämä tiedot ovat virheellisiä.¹⁵²⁹ Museoesineiden tutkimuksessa tutkimuskohteesta syntyvä kuva on täydempi, jos esineiden rinnalla käytetään muita lähteitä. Esineen asema historian ajallisessa ja paikallisessa jatkumossa on otettava huomioon.¹⁵³⁰ Myös Museoiden luettelointiohjeessa neuvotaan yhdistämään objektien tarkasteluun kontekstitiedot.¹⁵³¹ Museoissa ideaalitulanteena pidetään sitä, että esineitä luetteloivalla tutkijalla on mahdollisuus täydentää esineen tietoja paitsi juuri tähän nimenomaiseen esineeseen liittyvillä tiedoilla, myös laajemman aihepiiriin tutustumisen kautta, mikä syventää ja kirkastaa esineen olemusta. Esineiden kertoma tarina on sitä voimakkaampi, mitä enemmän sitä tutkitaan ja tarkastellaan eri näkökulmista. Toisaalta historian kertominen esineiden kautta on aina valintaa ja rajaamista, joiden kautta esineen välittämät merkitykset myös kaventuvat, etenkin jos esineen kautta kerrotaan aina samaa tarinaa, samankaltaisista lähtökohdista käsin.¹⁵³²

Lasten tulkintoja kuuntelemalla olen pyrkinyt paitsi tuomaan mukaan museo-kokoelmista puuttuvan lasten näkökulman, myös kyseenalaistamaan omia ja myös

1525 Sjöberg-Pietarinen 2004, 13–15, 287–297. Ks. myös Pearce 1992, 15–35. Representaatioiden tutkimuksesta ks. Mäkitall 2010, 9–21; representaatioiden tutkimuksen kritiikistä Snellman 2016 (www.artefacta.fi).

1526 Gurian 2004, 271–272.

1527 Ks. Ehn & Löfgren 2012, 96–99; Sipilä 2012, 68–70.

1528 Aikasalo 2005b.

1529 Lönnqvist 1993, 103.

1530 Pearce 2012b, 19–27.

1531 Museoiden luettelointiohje 2015.

1532 Pearce 2012b, 27–28.

museoalalla yleisiä tapoja tulkita esineitä vain historiallisen ja esineiden kontekstiin liittyvien tulkintojen kautta. Lasten kautta esineiden materiaaliset merkitykset tulivat voimakkaasti esiin. Lapsuuteen liittyvien (tai muidenkaan) museokokoelmien yhteyteen on vain harvoin dokumentoitu lasten omia ajatuksia esineistä. Niihin liittyvä tieto on usein muisteltua ja nostalgisoitua lapsuutta.¹⁵³³ Lasten maailmaan ja kokemuspiiriin historiallisen esineen voi tuoda kysymällä nykylapsilta, mitä he siitä ajattelevat. Toki esimerkiksi 1940-luvun lapsuus oli toisenlainen kuin nykylapsuus, joten on aiheellista kysyä, miten nykylasten kokemukset liittyvät historiallisiin esineisiin. Toisaalta on kuitenkin todettu, että koska koko lapsuuden käsite on muuttunut viime vuosikymmeninä hyvin paljon, ovat mennyttä lapsuutta kuvaavat tulkinnat joka tapauksessa aina nykyisten lapsuuskäsitysten läpi tehtyjä tulkintoja.¹⁵³⁴ Ajallinen konteksti on historiatieteissä ja kansatieteessä yleinen tapa tuoda esiin ilmiöiden taustoja, mutta lapsuudentutkimuksen näkökulmasta oleellista on myös lasten oma ääni. Kun nykylapsilta kysytään tulkintoja historiallisista esineistä, esine tuodaan lapsuuden kontekstiin, pois ajallisesta kontekstista. Materiaalinen kulttuuri on moniulotteinen ja jopa hallitsematon tutkimuskenttä, eikä tutkimuskohteesta välttämättä edes ole tarvetta luoda lopullista, muuttumatonta käsitystä.¹⁵³⁵ Kulttuuri elää, muuttuu ja muovaantuu, ja niin tekee myös materiaalinen kulttuuri. Tutkimus ei tee tutkimuskohteesta valmista ja muuttumatonta kokonaisuutta, mutta avaa uusia näkökulmia.

Museokokoelmien perusteella ei siis voi tehdä lopullisia johtopäätöksiä lastenvaateista, niiden käytöstä ja historiasta tai lasten pukemisen aineellisesta todellisuudesta. Ne antavat erinomaisia keinoja lastenvaatteiden muutosten tulkintaan, mutta lasten oman kulttuurin tallentaminen on jäänyt pintapuoliseksi. Keskeinen ongelma lapsiin liittyvissä museokokoelmissa on se, että ne on dokumentoitu aikuisten lähtökohdista käsin. Tämä tuottaa aikuisten tuottamaa ja tulkitsemaa lapsuuden historiaa, mikä on eri käsite kuin lasten oma historia.¹⁵³⁶ Lapsiin liittyviä kokoelmia täydennettäessä tulisi kiinnittää huomiota siihen, että tallennetaan myös lasten omaa historiaa ja lasten omia kokemuksia ja näkökulmia. Vain tällä tavalla voidaan saada kuva lasten elämästä sellaisena kuin se on. Silloin dokumentoidaan lasten omaa historiaa ja kulttuuria, ei vain lapsuutta käsitteellisenä ja historiallisena ilmiönä. Lastenvaatteita ja niihin liittyvää kulttuuria on syytä paitsi tutkia, myös tallentaa museoihin suunnitellummin ja harkitummin. Nykydokumentoinnin yhteydessä voi lapsinäkökulmaisen tutkimuksen nimissä pyytää lapsia itse kuvailemaan vaatteita ja muita esineitä ja kertomaan niistä omin sanoin tai vaikkapa piirroksin.¹⁵³⁷ Lapsilta kannattaa kysyä, mitä esimerkiksi pieniksi menneistä vaatteistaan tai vanhoista leluistaan he itse haluaisivat nähdä osana museokokoelmia. Museot ja nykydokumentointihankkeet voisivat tallentaa lastenkulttuuria myös tekemällä muuta tutkimus- ja dokumentointityötä lasten

1533 Pascoe 2012, 209, 210–211; ks. myös Shepherd 1994, Brookshaw 2009.

1534 Darian-Smith & Pascoe 2012, 2–3, 7–13.

1535 Ks. Miller 2010; Ehn & Löfgren 2010.

1536 Brookshaw 2009; Shepherd 1994.

1537 Ks. Karlsson 2012, 22–24.

parissa. Varsinaisen lastenkulttuurin lisäksi lasten kokemukset kannattaa ottaa huomioon myös muun, ei niin itsestään selvästi juuri lapsiin liittyvän kulttuurin osalta. Lasten näkökulman olisi syytä päästä esille vaikkapa keittiöiden kalustuksen, kotien sisustuksen ja kaupunkiympäristön yhteydessä.¹⁵³⁸

Materiaalisuus, aistit ja elämyksellisyys

Vaaleansiniset villasukat, pikkutyön lettinauha, ruskea haalari ja pienen pojan takki. Ne ovat vaatekappaleita, joita tietyt lapset ovat tietyissä paikoissa käyttäneet ja jotka sitten ovat osin sattumanvaraisesti, osin tietoisten valintojen kautta päässeet osaksi museokokoelmia ja osaksi minun ja lasten välisiä keskusteluja ja tekemiämme tulkintoja. Modernia materiaalista kulttuuria käsitellessään etnologit Pirjo Korkiakangas, Tiina-Riitta Lappi ja Heli Niskanen ovat käyttäneet museoesineistä ilmausta ”kuolleet reliikit”.¹⁵³⁹ Tällä sanavalinnalla he haluavat ilmaista museokokoelmien pysähtyneisyyttä verrattuna arkipäiväisessä käytössä olevien esineiden elävään ja muuttuvaan kulttuuriin.¹⁵⁴⁰ Ovatko museoesineet kuolleita reliikkejä? Kokoelmien parissa työskennellessäni olen vastannut tähän kysymykseen useita kertoja: eivät ole. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut sekä kokoelmissa olevia lastenvaatteita että lastenvaatteista kirjoitettuja muita aineistoja sekä merkitysten että aistivälitteisen materiaalisuuden näkökulmista sekä näiden näkökulmien välisen vuorovaikutuksen kautta.

Museoesineiden tai ylipäätään esineiden tulkinnan lähtökohtana on harvoin tietoisesti otettu huomioon aisteja tai elämyksellisyttä.¹⁵⁴¹ Aistien ja tunteiden näkökulma on kuitenkin otettu viime vuosina yhä voimakkaammin huomioon sekä historian että kulttuurien tutkimuksessa.¹⁵⁴² Myös materiaalsen kulttuurin tutkimuksen parissa on tiedostettu, että esineiden materiaaliset ja aistilliset ominaisuudet ovat osa niiden aineellista luonnetta, johon olisi syytä kiinnittää huomiota.¹⁵⁴³ Aistivälitteiset elämykset, kuten hajut ja ihotuntuma, ovat osa ihmisten ja esineiden välisiä suhteita. Esineen koskettaminen voi tuottaa iloa ja muita syviä tunne-elämyksiä, mitä ei tule väheksyä esineiden merkityksiä määritettäessä tai museoiden yleisötyössä.¹⁵⁴⁴ Mikäli esineestä ei ole olemassa taustatietoja, voi sen merkityksen ymmärtäminen pelkän fyysisen olomuodon perusteella olla haasteellista. Kuitenkin myös esteettinen tai emotionaalinen elämys voidaan ymmärtää osana esineen kontekstia ja museoarvoa.¹⁵⁴⁵ Aistikokemus-

1538 Ks. Shepherd 1994.

1539 Myös Dudley (2011, 1) toteaa, että alkuperäisistä konteksteistaan poistettuja esineitä voi pitää ”kuolleina”.

1540 “Ultimately, material culture is reserved in museums as pieces of “dead relics” – all that remains from the everyday life of the past” (Korkiakangas, Lappi & Niskanen 2008, 9).

1541 Poikkeuksena tästä esim. Aikasalo 2005b ja Paaskoski 2015, jotka ovat ottaneet huomion nämä näkökulmat esineiden tulkinnassa.

1542 Esim. Classen 2005 & 2012; Classen, Howes & Synnott 1994; Drobnick 2006; Löfström 2000; Ruotsala 2007; Smith 2007.

1543 Ks. Miller 2005; Riello 2009; Dudley 2010.

1544 Saunderson 2011, 166–168.

1545 Robbins 2016, 190.

ten ilmaisemiseen voi kuitenkin liittyä mykkyyttä: niistä puhumiseen esimerkiksi esinetutkimuksen yhteydessä ei ole valmiita puhetapoja.¹⁵⁴⁶

Vaikka taustatiedot täydentävät esineiden luomaa kuvaa, esineet kertovat historiasta ja sen ilmiöistä jo oman olemuksensa ja materiaalisuutensa kautta, myös ilman teoretisointia ja virallista, kirjoitettua historiaa.¹⁵⁴⁷ Pukeutumisen tutkimuksessa on korostettu vaatteiden symbolisia ja viestinnällisiä ulottuvuuksia.¹⁵⁴⁸ Vaatteet eivät kuitenkaan ole vain yhteiskuntaa, kulttuuria tai identiteettiä käsittelevän tutkimuksen apuvälineitä, merkkijärjestelmiä, diskursseja tai viestintää, vaan niitä pitää pystyä analysoimaan myös sellaisenaan; materiaalisina kappaleina ja aktiivisina toimijoina, jotka vaikuttavat ihmiselämään. Tällainen esineiden tulkintatapa vaatii materiaalien ja muotojen olemusten nyanssien huomioimista ja havaitsemista.¹⁵⁴⁹ Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt tarkastelemaan esineitä sekä esineinä että myös representaatioina tällaisen ajattelutavan kautta, jossa niiden materiaallinen ja aistein havaittava olomuoto tulee esiin. Tähän esineiden olemukseen liittyy käyttämäni käsite esineiden lumo. Tarkastellessani museokokoelmia olen antanut niiden lumota, kiehtoa ja saada kysymään kysymyksiä. Myös haastattelemani lapset ovat lähestyneet vaatteiden olemusta avoimesti ja sensitiivisesti. Merkitysanalyyssissä esineiden lumoon liittyvistä merkityksistä puhutaan objektien elämyksellisenä ja kokemuksellisenä ulottuvuutena.¹⁵⁵⁰

Vaatteet ovat muiden esineiden tavoin materiaalisia kappaleita, ja suhde niihin on ennen kaikkea fyysinen. Niihin liittyy monenlaisia aistihavaintoihin perustuvia tuntemuksia ja kokemuksia, jotka muokkaavat ihmisten esinekäsityksiä ja suhteita niihin. Etenkin lasten esinesuhteissa aistien merkitys on suuri. Kankaiden ja materiaalien pehmeys, kovuus, kutittavuus, arkisuus tai juhlavuus olivat ominaisuuksia, jotka lapset mainitsivat usein vaatteista puhuessaan. Materiaalit ja niiden tuntu muodostavat tuntemuksia mutta synnyttävät myös tunteita ja tunnelmia, joita lapset ottavat herkästi vastaan. Myös merkitykset rakentuvat toisinaan aistikokemusten kautta.¹⁵⁵¹ Vaatteiden kauneus ja rumuus, materiaalien tuntu ja niihin liittyvät ankeuteen ja ihannuuteen tai feminiinisyyteen ja maskuliinisuuteen liittyvät piirteet ovat esimerkkejä ominaisuuksista, joita lapset kanavoivat vaatteiden avulla myös leikkeihin ja rooleihin. Vaatteiden tulkinnassa eri aistit sekoittuvat, sillä esimerkiksi miellyttävän värin ja mukavan materiaalin välillä oli lasten puheissa usein yhteys – moniaistisuuden merkitys esimerkiksi kauneuden tulkinnassa on havaittavissa.¹⁵⁵² Vaatteisiin liittyvät aisti-elämykset tuottavat iloa ja nautintoa tai toisaalta epä mukavia tunteita; ne kiihottavat mielikuvitusta ja tuottavat elämyksiä. Aistien kautta vaatteet ovat kehollisia kokemuk-

1546 Taylor, S. 2002.

1547 Riello 2009, 25–26; Dudley 2010, 4, 7.

1548 Esim. Berggren Torell 2007; Entwistle 2001; Turunen 2011; Barthes 1990 [1967]; Franck 1997; Jacobson 1994; Kamila 2012; Lurie 1981; Ruotsala 1998.

1549 Miller 2005, 2–5.

1550 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

1551 Ks. Moshenska 2010.

1552 Ks. Smith 2007, 125–132.

sia.¹⁵⁵³ Vaatteiden avulla myös erotellaan erilaisia vartaloita esimerkiksi sukupuoleen liittyvien merkkien mukaan. Yhdenslaiselle keholle vaikkapa vaaleanpunainen sopii, toiselle ei. Ambjörssonin mukaan tämä liittyy kehon keskeisyyteen nykyisessä identiteetin rakentamisen prosessissa. Vartalon muokkaamisen ja määrittelyn kautta voi peilata muuta maailmaa, ja siinä kehon kanssa läheisesti tekemisissä olevat vaatteet ovat tärkeässä roolissa.¹⁵⁵⁴

Vaatteiden värit ja materiaalit tuottavat myös iloa ja nautintoa ja aisteihin vetoavia kokemuksia.¹⁵⁵⁵ Moniaistisen materiaalisuuden saarella käsittelin lastenvaatteiden aisteihin liittyviä kokemuksia ja niiden mielikuvitusta ja maagista ajattelua voimistavaa vaikutusta. Mukavuutta on pidetty lastenvaatteissa erityisen tärkeänä kaikessa käyttämässäni aineistossa. Tästä huolimatta lapset puetaan tarpeen mukaan ulkoilu- ja kuravaatteisiin, joita he pitävät epä mukavina, mutta joiden käyttöä he eivät itsekään kyseenalaista. Ne kuuluvat kuitenkin itsestäänselvästi lapsuuteen sekä lasten että aikuisten mielissä. Vaikka vaatteiden aistinvaraiset ominaisuudet ovat erityisen tärkeitä etenkin lapsille ja lasten mukavuutta ja leikin tärkeyttä korostetaan kaikissa yhteyksissä,¹⁵⁵⁶ ei lapsilla kuitenkaan ole mahdollisuutta valita mukavuutta käytännöllisyyden edelle silloin, kun on kyse käytännöllisistä ulkoiluvaatteista. Näiden vaatteiden ulkoiluun mahdollistavat ominaisuudet on nostettu keskeiseksi arvoksi lasten pukemista koskevassa keskustelussa, ja myös lapset itse ovat omaksuneet niiden merkityksen.

Tuntoaistin osuus pukeutumisessa, se miltä vaatteet tuntuvat, on lapsille ensisijaisen tärkeää. Tämä liittyy voimakkaasti myös mielikuvituksen ja maagisen ajattelun maailmaan, jossa materiaalien tuntu ja vaatteiden muoto saavat lapset kuvittelemaan itsensä vaikkapa madoksi, kissaksi tai merenneidoksi. Haastattelemani lapset puhuivat runsaasti ennen kaikkea näkö- ja tuntoaistiin liittyvistä havainnoista, kun puhuimme vaatteista. Lapset kokevat vaatteet aistien ja liikkeen kautta, ja jo pelkkä kissa- tai merenneitoasun ajattelu saattoi muuttaa lasten liikkumistapaa tai käytöstä. Havainnot ja kokemukset vaatteista perustuvat useiden eri aistien yhteistoimintaan sekä aikaisempiin kokemuksiin, muistoihin ja tunteisiin, joihin vaatteiden kyky kiihottaa mielikuvitusta perustuu ja mikä auttaa fantasiamaailmoihin uppoutumista.¹⁵⁵⁷ Tätä kautta vaatteet eivät ole vain sosiaalista luokittelua, viestintää tai diskursseja, vaan niillä on aito ja todellinen kyky tuottaa mielihyvää tai iloa ja luoda myös lapsille omaa tilaa, joka sijoittuu mielikuvituksen ja maagisen ajattelun avulla luotuihin omiin maailmoihin. Fanny Ambjörsson on puhunut vaaleanpunaisen värin voimasta luoda käyttäjälleen omaa tilaa vaaleanpunaisessa mielikuvitusmaailmassa, mutta sama ominaisuus pätee myös muihin aistinvaraisesti koettaviin vaatteiden ominaisuuksiin.¹⁵⁵⁸ Vaatteilla

1553 Ks. Tiili 2016.

1554 Ambjörsson 2011, 123–124, 216–220.

1555 Saunderson 2011; Gurian 2004, 281.

1556 Ks. Moshenska 2010.

1557 Vrt. Wilson 2011.

1558 Ambjörsson 2011.

on kyky tuottaa käyttäjälleen turvaa ja lohtua,¹⁵⁵⁹ ja tässä prosessissa aisteilla – etenkin näkö- ja tuntoaistilla, mutta myös hajulla, kuulolla ja maulla – on keskeinen merkitys.

Olen tuonut esiin vaatteiden ja pukeutumisen materiaalisuuteen liittyvien aistinvaraisten ja emotionaalisten ulottuvuuksien keskeisyyden vaatteiden kokemisessa sekä museoesineiden tarkastelussa. Esineet vaikuttavat ihmisiin, ja myös museoesineet vaikuttavat ihmisten käyttäymiseen: olen nähnyt aikuisten ihmisten suorastaan sulavan museoitujen lastenvaatteiden edessä. Tämä liittyy esineiden merkitysanalyysin jaottelun mukaan esineen elämykselliseen ja kokemukselliseen merkitykseen,¹⁵⁶⁰ tai kuten itse siitä olen tässä tutkimuksessa puhunut, esineiden lumoon. Kun tutkimuskenttä paikantuu museokokoelmiin, on esineisiin liittyvien tunnelmien ja tunteiden havainnointi ja niiden analysointi osa etnografista kenttätöitä ja tutkimusotetta. Bricolage-menetelmän periaatteita sekä lähilukumenetelmää voi hyödyntää museoesineiden tutkimuksessa, aivan kuten elävien informanttienkin parissa. Esineisiin liittyy aistihavaintoja, tunnelmia ja tunteita, jonka välittäminen on osa esineen tutkimista. Materiaali ja sen tuntu voivat kertoa esimerkiksi valtasuhteista ja sosiaalisesta asemasta, jolloin on olennaista kysyä ja kertoa, miltä vaate tuntuu iholla.¹⁵⁶¹ Lapset on haluttu kääriä kasvatusilmapiiristä riippuen suoristavaan kapaloon tai pehmeään pumpuliin. Esinetutkimuksessa puhutaan ihmisen ja esineen välisestä suhteesta,¹⁵⁶² ja tällaisia suhteita syntyy myös museoesineiden ja niitä käsittelevien tutkijoiden tai näyttelyssä katselevien ihmisten välille. Koskettaminen liittyy kysymyksiin vallasta ja siitä, kenellä on oikeus koskettaa ja mitä. Museoissa omistajuus ja valta koskettaa esineitä on keskitetty museoiden henkilökunnalle ja tutkijoille.¹⁵⁶³

Vaatteet eivät ole vain passiivisia objekteja, ja viestien välittäjinä ne ovat arvaamatomia. Vaikka niiden avulla voi ilmaista monenlaisia asioita, toisinaan ne myös ilmaisevat jotakin muuta kuin niiden käyttäjä olisi toivonut.¹⁵⁶⁴ Pukeutuminen paljastaa toisinaan enemmän kuin on tarkoitus. Se kertoo omasta kulttuurista ja ympäristön kautta omaksutuista esteettistä ihanteista. Se kertoo varakkuudesta ja sosiaalisesta pääomasta ja tyylijajusta. Se kertoo harrastuksista ja mielenkiinnon kohteista. Se kertoo luonteenpiirteistä: huolimattomuudesta, siisteydestä ja sotkuisuudesta tahrojen, reikien tai puhtauden ja sileyden kautta.¹⁵⁶⁵ Lasten vaatteet kertovat myös vanhemmista, ja niiden avulla on ilmaistu hyvää vanhemmuutta tai hyvää äitiyttä: siisteihin, asianmukaisiin ja puhtaisiin vaatteisiin puettu lapsi on ollut hyvän ja huolehtivan vanhemmuuden ja pätevän emännän ja kodinhoitajan merkki. Vaatteiden valinta on prosessi, jonka kautta luodaan minuutta muiden silmissä, mutta prosessi ei ole aina

1559 Ks. Lönnqvist 1978, 9, 11–21; Utriainen 2006, 29–34.

1560 Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

1561 Classen 2012, 9, 191.

1562 Esim. Vesterinen 2001.

1563 Smith 2006, 114–116.

1564 Ks. Woodward 2005, 21–22, 38; Cook 2004, 20–21.

1565 Ks. Sipilä 2012.

Kuva 50. Moniaistista materiaalisuutta Helsingin kaupunginmuseon kokoelmakeskuksessa. Kuva: Päivi Roivainen.

täysin tiedostettu tai tahdonalainen. Vaatteet ovat toimijoita ja välittäjiä ihmisten välillä tavoilla, jotka eivät aina ole täysin käyttäjien hallittavissa.

Museoesineiden käsittelyyn liittyy hiljaista, kehollista tietoa, joka liittyy siihen, miten erilaisia hauraita tai vankkoja, keveitä tai raskaita esineitä käsitellään.¹⁵⁶⁶ Kun vaatteita tarkastellaan aistien tutkimuksen periaatteiden kautta, ei vain ulkonäön perusteella vaan myös sisältäpäin, vaikuttavat hiljainen tieto ja omat kokemukset myös niiden tulkintaan. Jokaisella on omia muistijälkiä siitä, miltä erilaiset vaatteet ja niiden materiaalit tuntuvat päällä.¹⁵⁶⁷ Tällöin tulkinnat ovat yksilöllisiä ja omaan elämänhistoriaan perustuvia – siitäkään huolimatta, että ne saattavat olla kaikille tai ainakin omalle ikäryhmälle yhteisiä.¹⁵⁶⁸

Esine ei ole ainoastaan fyysinen kappale eikä myöskään pelkkä merkitysten tiivistymä.¹⁵⁶⁹ Ihmisen ja esineen välinen suhde muotoutuu kolmen ulottuvuuden kautta, joita voi kutsua esineelliseksi, esitykselliseksi ja elämykselliseksi ulottuvuudeksi.¹⁵⁷⁰ Esineellinen ulottuvuus on yhtä kuin esineen fyysinen olomuoto ja käyttöarvo. Sanakirjamääritelmää mukaillen esine on hyödyke, kapistus, tavara tai väline. Määritelmä

1566 Ks. Frykman 2012, 114–117; Tiili 2016, 79–80.

1567 Ks. Koskijoki 1997.

1568 Korkiakangas 1996, 321.

1569 Ks. Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

1570 Roivainen 2004, 81–82.

ei kerro esineestä kaikkea, mutta sitä ei kuitenkaan voi sivuuttaa. Esineen fyysinen olomuoto on usein suunniteltu tiettyä käyttötarkoitusta silmälläpitäen: lastenvaateissa kyse on useimmiten lämmöstä ja suojasta sekä siveellisyydestä. Esityksellinen ulottuvuus taas kuvaa esineen ”näyttöarvoa” ja liittyy siihen, mitä esineen avulla voi viestiä ulkopuolelle. Kauniilla ja siisteillä lastenvaateilla voi viestiä huolenpitoa, ja niiden kautta voidaan esittää ja tulkita myös hyvää äitiyttä ja vanhemmuutta ja sitä kautta onnellista lapsuutta. Muodikkailla vaatteilla viestitään perheen muotitietoisuutta ja kalliilla vaatteilla varallisuutta. Käytännöllisillä ulkoiluvaatteilla viestitään sitä, että lapsella on vapaus ja mahdollisuus leikkiä ilman huolta vaatteiden rikkoutumisesta, kastumisesta tai vilustumisesta. Lapsille taas on tärkeää viestiä, että he eivät näytä ikäistään nuoremmilta ja että he eivät eroa liikaa muista lähellä olevista lapsista.

Lastenvaatteiden elämykselliset arvot liittyvät aistielämyksiin ja niiden kautta saavutettaviin tunteisiin, käyttäjän ja vaateen välisiin suhteisiin sekä vaatteiden maagisiin merkityksiin. Etenkin lapsille esineiden elämykselliset ulottuvuudet ovat tärkeitä. He pitävät vaatteista, jotka tuntuvat mukavilta, ovat hauskoja ja kiihottavat mielikuvitusta. Käsitöiden merkitystä esinesuhteissa on tutkittu paljon,¹⁵⁷¹ ja käsin tehtyjen lastenvaatteiden tunnearvo voi olla mittava, koska ne sisältävät myös kokemuksen vaateen tekijän rakkaudesta ja suhteesta vaateen käyttäjään. Kuitenkin myös teollisesti valmistettuihin vaatteisiin voi liittyä monenlaisia tunteiden ja aistien tasolla toimivia merkityksiä ja tulkintoja. Esimerkiksi lasten ulkovaatteiden teknisten ominaisuuksien tärkeyden korostaminen liittyy toisaalta ajatukseen hyvästä lapsuudesta leikin, liikunnan ja runsaan ulkoilun parissa, mutta toisaalta myös maagiseen ajatteluun vaatteiden antamasta suojasta pahoja voimia vastaan.¹⁵⁷² Vanhemmat haluavat pukea lapsensa asianmukaisina pidettyihin vaatteisiin ja materiaaleihin turvatakseen heidän kasvunsa, kehityksensä ja asemansa yhteisöissä,¹⁵⁷³ mutta myös lapset voivat itse kokea vaatteet turvaa ja lohtua tuovina suojina. Tämä toteutuu paitsi materiaalien ja aistielämysten tasolla, myös siten, että vaatteet liittyvät tavalla tai toisella läheisiin ihmisiin, vaikka ne eivät olekaan näiden tekemiä tai käsityötä.¹⁵⁷⁴

Aistivälitteisen tiedon merkitys yhtäältä lastenvaatteiden käytössä ja toisaalta museoesineiden tulkinnassa tulevat esille kahdella eri tasolla. Käytännöllinen ja rationaalinen näkökulma korostaa lastenvaatteiden materiaalien kestävyyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja niiden ehjyyttä ja siisteyttä. Vaatteiden elämykselliset ominaisuudet, kuten kauneus ja materiaalien tuntu sekä esineiden lumo, vetoavat sekä käyttäjiin että tulkitsijoihin aistinvaraisilla ja myös tunteisiin vetoavilla tavoilla. Esineen fyysisen olomuodon tarkastelu aistihavaintojen kautta on osa esineiden tutkimista ja museoesineiden luetteloinnista. Tällä tarkoitetaan yleensä materiaalien ja mittojen sekä esimerkiksi

1571 Esim. Aikasalo 2005a; Heikkinen 1997; Helsti 2006a.

1572 Vrt. Lönnqvist 1978, 9, 11–21; Utriainen 2006, 29–34.

1573 Vaatteiden vaikutuksesta yhteiskunnalliseen asemaan ks. Helsti 2006a, 188; Oittinen 1990, 51–74; Ribeiro 1986, 12–13.

1574 Vrt. Aikasalo 2005a; Heikkinen 1997; Helsti 2006a.

käytön jälkien dokumentointia.¹⁵⁷⁵ Näitä tietoja pidetään objektiivisina tosiasioina, vaikka esimerkiksi materiaalien tunnistus on hiljaista tietoa vaativaa aistimista. Tuntoaistiin liittyvissä tutkimuksissa on todettu, että koskettamiseen ja kosketukseen liittyvät emotionaaliset aspektit ovat aistimisessa jopa merkityksellisempiä kuin aistien kautta saatava objektiivinen tieto. Materiaalisten esineiden aikaansaama kipu, mielihyvä tai niiden herättämät tunteet ja muistot ovat yhtä todellisia aistimuksia kuin se prosessi, jonka kautta esineen materiaali tunnistetaan silkiksi tai puuvillaksi.¹⁵⁷⁶ Museokokoelmissa olevat vaatteet saattoivat tuoda lasten mieleen eläintenkesyttäjän, merimiehen, prinsessan tai supervoimat. Vaatteiden voima liittyy niiden materiaalisuuden mielikuvitusta kiihottavaan ominaisuuteen, minkä yhteydessä aistielämyksillä on suuri merkitys.¹⁵⁷⁷

Aiheita jatkotutkimukseen

Esinetutkimuksen metodologia on aihe, joka ehdottomasti vaatii lisää huomiota ja tutkimusta. Materiaalisten esineiden käsittely on interaktiivinen ja dynaaminen prosessi, joka liittyy aisteihin, mielikuvitukseen ja tunteisiin. Perinteiset metodologiat eivät välttämättä sovellu tällaiseen esineiden tarkastelutapaan.¹⁵⁷⁸ Museoiden osalta kokoelmien kokonaisuudet tietokantoiheen ovat yksi esineiden elämänsäkkiin liittyvistä konteksteista,¹⁵⁷⁹ mikä on hyvä ottaa huomioon esinetutkimuksessa. Kun jatkossa museokokoelmat ovat yhä kattavammin digitoituja, tietokantoihin keskittyvä kvantitatiivinen analyysi voi antaa huomattavan monipuolista tietoa paitsi itse kokoelmista, myös materiaalisesta kulttuurista. Myös muu esineisiin liittyvä, verkosta löytyvä data kuluttajatieläiseen ja keskusteluryhmineen tarjoaa laajoja tutkimusaineistoja, joita ei voi lähestyä vain perinteisin analyysimenetelmin.¹⁵⁸⁰ Entä millaisista tiedoista yleisö on kiinnostunut, kun kokoelmia tuodaan avoimeen verkkoon esimerkiksi Finna.fi:n kautta? Mitä esineistä kannattaa kertoa? Riittääkö se, että esineitä on suuri, kvantitatiivinen joukko, joista on tarjolla vain vähän tietoja, kuten kuva, perustiedot ja mitat, vai voisiko esineitä avata kvalitatiivisesti, esimerkiksi esineiden etnografian avulla? Tämän tutkimuksen perusteella oletukseni on, että kvantitatiivisella datan tutkimuksella on valtavasti mahdollisuuksia myös etnologisten ja museologisten kysymyksenasettelujen kannalta, mutta vasta esineeseen liittyvien kertomusten syventäminen tai esineen koskettaminen herättää ihmisen ja esineen välisen suhteen eloon.¹⁵⁸¹

Aistientutkimuksen näkökulma pukeutumiseen, paitsi lasten myös aikuisten vaateisiin liittyen, antaa laajan ja kiinnostavan ja lähes koskemattoman tutkimuskentän, josta tässä työssä on lähestytty vain pientä osaa. Sinänsä aistien käyttäminen etenkin

1575 Vrt. Ambrose & Paine 2012, 190–192; Heinonen & Lahti 2001, 93.

1576 McGlone 2008, 41, 44–53.

1577 Esim. Wilson 2011.

1578 Romanek & Lynch 2008, 283.

1579 Caple 2006, 8–12.

1580 Ks. Haverinen 2015, 87.

1581 Ks. Dudley 2010.

pukeutumisen tutkimuksessa ei ole uutta, sillä monesti muotia ja vaatteita tarkastellaan voimakkaasti visuaalisesta näkökulmasta, jossa näköaisti on keskeisessä osassa. Näitä visuaalisuuden ymmärtämiseen liittyviä aistimuksia ei usein kuitenkaan mielletä aistielämyksiksi ja sitä kautta kehollisiksi ja subjektiivisiksi kokemuksiksi. Tämä liittyy osaltaan nykykulttuurin kuvallisuuteen sekä näköaistin arvottamiseen muita aisteja ”ylemmäksi” aistiksi.¹⁵⁸² Muiden aistien näkökulmasta pukeutumista on tutkittu vähän, samoin kuin esineitä ylipäätään.

Vaikka lasten haastattelemisen on tuonut tutkimukseeni runsaasti uusia näkökulmia lasten tapaan hahmottaa materiaalista ympäristöä, jatkotutkimuksen kannalta olisi hedelmällistä haastatella myös aikuisia heidän lapsuusmuistoistaan. Tutkimusta tehdessäni olen saanut kuulla runsaasti aikuisten eläviä ja usein hyvin aistiperäisiä muistoja heidän lapsuutensa vaatteista: märkien lapasten tuoksusta, paksuista kutittavista villaisista sukkanauhasukista, inhottavan tuntuista sukkahousuista, jotka valuiivat niin, että haaroväli roikkui polvissa asti, ja siitä miten ihanaa oli kevään tullessa juosta ulos kumitossuissa. Lapset kokevat esineet fyysisesti, näkemällä, koskemalla, kuulemalla, haistamalla ja maistamalla, mutta he eivät omien kokemusteni mukaan välttämättä osaa tai halua puhua havainnoistaan. Aikuiset taas pystyvät sanallistamaan esineisiin ja niihin liittyviin aistihavaintoihin yhdistyvät tunteet ja ajatukset, mikä tuli ilmi Easy Beasy -haalariin liittyvässä kyselyvastauksissa, joissa nyt aikuisiksi kasvaneet haalarinkäyttäjät muistelivat elävästi pukuun liittyviä aistielämyksiä, jotka olivat edelleen elävinä heidän mielissään. On hyvin mahdollista, että materiaaliseen kulttuuriin liittyvät aistihavainnot ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden kognitiivinen käsittely aktivoituu vasta aikuisiällä. Myös Moshenska on tutkimuksessaan haastatellut aikuisia, jotka muistelevat omaa lapsuuttaan ja joiden elämyksiä ja tunteita kaasunaamarista puhuminen on tuonut uudestaan pintaan.

Toisaalta lasten näkökulman tutkiminen voisi olla hedelmällistä laajemman etnografisen kenttätöyön kautta, johon sisältyisi haastattelujen lisäksi enemmän myös havainnointia ja yhdessäoloa paitsi lasten, myös heidän perheidensä parissa. Lasten vanhempien ja perheiden haastattelu toisi mukaan monipuolisemman kuvan lasten pukemisen taustalla vaikuttavista suhteista. Olisi kiinnostavaa keskustella lasten kanssa päiväkotiympäristön sijasta tai lisäksi myös heidän kotonaan ja nähdä heidän esittelevän omia vaatekomeroitaan ja vaatekappaleitaan. Aistien näkökulmasta tutkimukseen toisi etuja myös se, jos valokuvien sijasta haastattelujen pohjana voisi käyttää oikeita, materiaalisia esineitä, jolloin niiden aisteihin vetoavat ominaisuudet tulisivat paremmin esille.

Lasten materiaalista kulttuuria tutkiessani olen toistuvasti törmännyt olennaiseen kysymykseen, jota ei ole kulttuurien tutkimuksen näkökulmasta pohdittu toistaiseksi riittävästi ja johon ei löydy vastausta: mitä lapsuus on ja mikä on lasten asema yhteiskunnassa? Lasten toimijuudesta ja osallisuudesta¹⁵⁸³ puhutaan runsaasti – mutta

1582 Ks. Classen 2012, 75; Smith 2007, 109; Vänskä 2012, 14–16. Visuaalisuuden ylikorostetusta keskeisyydestä maailman hahmottamisessa on kirjoittanut filosofi Matt Fullerson (2014).

1583 Esim. Karlsson 2012; Roos 2015.

Kuva 51. Iloisia leikkiviä lapsia Kaivopuistossa talvella 1958. HKM, D7162. Kuva: Arvo Kajantie / Helsingin kaupunginmuseon kokoelmat.

toisaalta puhutaan rajojen asettamisen tärkeydestä ja aikuisten taidoista lasten kasvattajina.¹⁵⁸⁴ Missä määrin lasten ääntä kuunnellaan ja missä määrin aikuisten on otettava vastuu? Milloin lapsia osallistetaan ja milloin heitä määrätään? Kuten Göteborgin yliopiston Child Culture Design -maisteriohjelman apulaisprofessori Carl-Johan Skogh totesi Helsingissä vuonna 2015 pidetyssä seminaarissa, lapset eivät ole vain keskeneräisiä aikuisia, vaan heillä on oma kokemusmaailmansa ja ihmisarvonsa, jota on syytä tarkastella osana koko yhteiskuntaa.¹⁵⁸⁵ Mitä uutta lasten näkökulma kertoo laajemmassa mittakaavassa esimerkiksi perheiden toimintatavoista ja perhestrategioista?¹⁵⁸⁶

Paratiisisaaret ja uhkien ulapat

Lastenvaatesaarten maisemista erottuu etenkin leikkivän ja liikkuvan lapsen ihanne sekä toive viattomasta ja turvallisesta lapsuudesta. Lastenvaatteet paitsi ilmaisevat lapsuuteen liittyviä merkityksiä, myös muokkaavat lapsena olemista. Aivan kuten työvaatteilla on koettu olevan suuri merkitys ammattirooliin astumisessa,¹⁵⁸⁷ myös lasten-

1584 Esim. Saikkonen 2016.

1585 Carl-Johan Skogh: Child Culture Design – Growing with Design -esitelmä 20.11.2015.

1586 Vrt. Helsti 2006a, 180–181, 190; Helsti 2006b, 117.

1587 Tiili 2016, 76–84; Frykman 2012, 114–117.

vaatteiden käyttäminen muokkaa lasten käyttäytymistä ja toimintaa. Esineet ohjaavat, kutsuvat, mahdollistavat ja estävät tapahtumien kulkua.¹⁵⁸⁸ Vaatteiden merkitys syntyy paitsi niiden materiaalisuuden kautta, myös lasten, aikuisten ja vaatteiden välisten keskinäisten suhteiden kautta.¹⁵⁸⁹ Käytännölliset, teknisistä materiaaleista valmistetut ulkoilupuvut ohjaavat lapsia leikkimään ja ulkoilemaan.¹⁵⁹⁰ Lastenvaatteiden maailmassa on viitteitä myös siitä, että niiden avulla ylläpidetään totuttuja sukupuolirooleja ja perhestrategioita.¹⁵⁹¹ Suurin osa teollisesti valmistetuista lastenvaateista on selkeästi jaettu tyttöjen ja poikien vaatteisiin värien, kuvioiden ja mallien avulla. Nämä erot ovat myös lasten mielissä niin selkeitä, että ajatus vaikkapa mekkoihin pukeutuvista pojista tuntuu pöyristyttävältä, vaikka syytä siihen ei pystytä selittämään. Tämä jako ja siihen liittyvät sitkeät mielikuvat muokkaavat paitsi ympäristön suhtautumista, myös lasten omia käsityksiä itsestään: helpointa on toimia ”normaalina” pidettyjen roolien ja odotusten mukaan.¹⁵⁹² Poikamaisten vaatteiden ja esinemaailman on todettu suuntaavan toiminnallisuuteen, kun taas tyttöjen vaatteiden yksityiskohdat, kuten selkäpuolella olevat napit, ohjaavat heitä hakeutumaan aikuisten läheisyyteen arkipäiväisten toimien, kuten riisumisen ja pukemisen yhteydessä.¹⁵⁹³ Vaatteiden materiaalit ja yksityiskohdat myös kutsuvat katsomaan ja koskettamaan niitä.¹⁵⁹⁴ Toisaalta, vaikka esineet ohjaavat ja kutsuvat toimintaa tietynlaiseksi, ne eivät kuitenkaan pakota vain yhdenlaiseen toimintaan.¹⁵⁹⁵ Vaatteet avaavat etenkin lapsille leikin, mielikuvituksen ja mahdollisuuksien maailman, jossa tavallisetkin vaatteet näyttäytyvät maagisina tai edustavat jotain aivan muuta kuin mihin ne on suunniteltu – vihreästä haalarista tulee kaalimadon ruumis tai kissapaidan kautta lapsi muuttuu itse kissaksi.

Lapsuuden käsitteeseen liittyy paljon pyhyttä ja toiveita onnellisesta, viattomasta ajanjaksosta, jonka pohjalle rakentuu tasapainoinen aikuinen elämä. Lapsuus halutaan pitää tietyissä suhteissa erillään muusta maailmasta ja etenkin aikuisten maailmaan liittyvistä ahdistuksesta ja masentavista tosiasioista. Tätä erottelua toteutetaan käytännössä myös materiaallisen kulttuurin avulla, ja lastenvaatteet ovat tässä tehtävässä tärkeässä roolissa.¹⁵⁹⁶ Vaikka lastenhoidon keskeiset tavoitteet ja ongelmat ovat muuttuneet rajusti 1900-luvun alusta 2000-luvulle tultaessa lapsikuolleisuuden vähentämisestä varhaisen vuorovaikutuksen tärkeyteen, on kiinnostavaa, että tietyt lapsuuteen liittyvät asenteet ovat säilyneet hyvin samanlaisina. Arki ja siihen liittyvät rakenteet muuttuvat hitaasti.¹⁵⁹⁷ Mainokset ja sosiaalisen median lastenvaatekeskustelu liittyvät

1588 Paju 2013, 111.

1589 Ks. Harvey 2009; Miller 2005 & 2010. Ihmisten ja esineiden välisistä suhteista on kirjoittanut myös Tim Ingold (esim. 2011, 56–57).

1590 Vrt. Tiili 2016, 77–78.

1591 Ks. Heller 2005; Ruotsala 2005a, 19–20; Helsti 2006b, 138.

1592 Ks. Ambjörsson 2011, 123–124; Gutman & Coninck-Smith 2008, 5–7; Olsson 2011b, 87–102; Olsson 2011a, 30–38.

1593 Paju 2013.

1594 Ks. Paju 2013, 127–133.

1595 Keane 2005, 193–194.

1596 Ks. Zeiher 2001; Gillis 2008; Vänskä 2012.

1597 Ks. Ruotsala 2005a, 15, 19–21; Heller 2005.

sulavasti jopa sata vuotta vanhojen lastenhoito-oppaiden aihepiireihin ja puhetapoihin, sillä nykyisessä lastenvaatekeskustelussa on samoja sävyjä kuin 1900-luvun lastenhoitokirjallisuudessa. Puhtaus, siisteys, mukavuus ja käytännöllisyys ovat edelleen keskeisiä argumentteja lastenvaateista puhuttaessa.¹⁵⁹⁸ Toisaalta keskusteluun on tullut myös uusia sävyjä, ja esimerkiksi sukupuolten perinteisten ilmaisutapojen kyseenalaistaminen on äänekkästä, kuten sosiaalisessa mediassa huomiota saaneen Lennin tapaus osoitti.¹⁵⁹⁹

Muutokset suhteessa lastenhoitoon liitettäviin asenteisiin ja odotuksiin näkyvät konkretiana lastenvaateissa. Esimerkiksi vastasyntyneiden vauvojen kapalot olivat aikanaan hyvin tarkoituksenmukaisia, sillä kapaloituja kääröjä oli helppo käsitellä, ja ne saattoi huoletta vaikkapa ripustaa naulaan tai antaa aivan pienille lapsille hoidettaviksi. Nykyisten äitiysetuuksien ja vanhempainvapaiden aikana vanhempien odotetaan keskittyvän ainakin ensimmäisinä kuukausina täydellisesti vauvanhoitoon ja varhaiseen vuorovaikutukseen. Tärkeintä on vauvan hyvinvointi sekä se, että sillä on sekä henkisesti että fyysisesti parhaat mahdolliset lähtökohdat loppuelämänsä pohjaksi. Kapaloiti oli olennainen osa lapsen pukemista toisenlaisessa todellisuudessa, jossa ruoanlaitto, pyykinpesu, eläintenhoito ja muut kotitaloustyöt vaativat paljon fyysisiä ponnisteluja, eikä päivittäisiä töitä voinut sysätä sivuun vauvan syntyessä. Tärkeintä oli päästä vauvanhoidosta mahdollisimman vähällä vaivalla.

Vielä keskiajalla oli tapana pukea kapaloian ohittaneet lapset samalla tavalla kuin aikuiset. Tämä kertoi siitä, että lapsuutta erillisenä ikävaiheena ei vielä otettu huomioon. 1600-luvulla Euroopassa yleistyi aluksi yläluokkaisissa perheissä käytäntö, jossa pienet lapset puettiin sukupuolesta riippumatta naistenvaatteita muistuttavaan asuun. Lapsenpuvussa oli useita erilaisia vaiheita, jotka kertoivat lapsen iästä ja kehitysvaiheesta. Siirtymät yhdestä vaatekappaleesta toiseen olivat merkittäviä merkkipaaluja lapsen elämässä polulla kohti aikuisuutta. Suomessa pikkulapset puettiin vielä 1950-luvulla mekkoihin tai kolttuihin. Noin 4-vuotiaana pojat saivat polvihousut ja vihdoin kouluikässä pitkät housut, jotka olivat aikuisen miehen asu. Tytöt puettiin edelleen mekkoihin. Tätä nykyä vastaavia ikäkausiin liittyviä siirtymäkausia ei ole: ainoastaan vaippaikäisten lasten potkupuvut ja bodyt ovat selkeästi vauvojen vaatteita. Kuitenkin jo alle kouluikäiset lapset, joita haastattelin, pitävät osaa lastenvaateista liian lapsellisina. Esimerkiksi ulkoiluhaalarit olivat osan mielestä pienempien lasten vaatteita: isommille lapsille kuuluvat erilliset takki ja housut. Samoin esimerkiksi keijujen ja Hello Kittyjen kuvat vaatteissa mainittiin lapsellisina ja siksi epämieluisina tai jopa yököttävinä. Näin siis jopa 5–7-vuotiaat lapset alkavat erottautua pienten lasten maailmasta ja niistä pukeutumiseen liittyvistä merkeistä, jotka kuuluvat pienten lasten maailmaan – ne kuuluvat vielä pienempien lasten saarille. Tällä tavalla he haluavat tuoda esiin, että he ovat jo pian koululaisia: luku- ja kirjoitustaitoisia ja itsenäisesti liikkuvia isoja lapsia. Toisaalta myös aikuisten väritöntä

1598 Ks. Roivainen 2014.

1599 <https://www.facebook.com/mari.niinikoski/posts/10153043861558772>.

pukeutumista pidettiin tylsänä – 5–7-vuotiaat lapset navigoivat sujuvasti ikävaiheita ilmaisevien merkkien lomassa.¹⁶⁰⁰

Tuntoaistilla on ollut historiassa keskeinen merkitys sosiaalisen aseman ilmaise-
misessa, niin että pehmeät materiaalit ovat kuuluneet korkeassa asemassa oleville.¹⁶⁰¹
Lastenvaatteiden mukavuuden korostaminen 1900-luvulla kertoo toisaalta lapsuu-
den lisääntyneestä arvostuksesta ja toisaalta luksuksen ja välttämättömyyden välisen
tyhjiön täyttäneestä mukavuuden ihanteesta.¹⁶⁰² Vauvat ja lapset ovat nyt perheiden
keskiössä, ja heidän hoitamiseensa ja hyvinvointiinsa panostetaan paljon. Heitä myös
kohdellaan entistä enemmän yksilöinä sekä älyllisinä ja emotionaalisina olentoina,
joiden kanssa halutaan keskustella ja viettää aikaa. Olennaiseksi ilmiöksi on noussut
myös se, että lastenvaatteiden kautta ilmaistaan omaa yksilöllistä makua ja tyyliä –
sekä vanhempien että lasten. Lasten mielipiteitä kuullaan yhä enemmän – niin teh-
dään myös tässä tutkimuksessa. Lastenvaatteiden valintaan ja niiden välittämiin mer-
kityksiin vaikuttavat sekä lapset että aikuiset. Aikuiset ilmaisevat lasten ulkomuodon
kautta hyvää vanhemmuutta. Siksi on tärkeää, että lapsi on puettu siisteihin, puhtai-
siin, tilanteeseen sopiviin, käytännöllisiin, turvallisiin ja mukaviin vaatteisiin. Nämä
ominaisuudet kertovat myös muille siitä, että lapsesta välitetään ja häntä hoidetaan
hyvin. Lapset itse saavat vaikuttaa siihen, että vaatteiden värit, kuviot ja ulkomuoto
ovat mieluisia, ja myös lasten oma käsitys mukavuudesta ja leikkeihin soveltuvuudesta
on keskeinen tekijä vanhemmillekin.

Pelko lapsuuden lyhentymisestä on tullut esille niissä keskusteluissa, joissa las-
tenvaatteiden on katsottu olevan liian aikuismaisia.¹⁶⁰³ Lasten haastatteluista tuli
kuitenkin ilmi, että suurin osa heistä pitää eniten juuri niistä kirkkaista väreistä ja
lapsenomaisista kuvioista, joita lapsuuteen halutaan liittää. He myös pitävät leikki-
syydestä ja vaativat mukavuutta. Alle kouluikäisten lasten tyylin voisi tämän tutki-
muksen perusteella sanoa olevan vielä lapsenomainen. Lasten muodin aikuismai-
suuden sijaan kiinnittäisin huomiota siihen, että aikuisten muoti ottaa vaikutteita
lapsenomaisuudesta.¹⁶⁰⁴ Tämä kertoo lapsuuden yhä suuremmasta arvostamisesta. Ei
vain nuoruutta, vaan myös lapsuutta pidetään tavoiteltavana tilana. Sen lisäksi, että
lastenvaatteet ovat tätä nykyä yhä aikuismaisempia, myös aikuiset pukeutuvat yhä
nuorekkaammin, ja pukeutumistyylejä omaksutaan jopa lastenvaatteista. Terättömiä
sukkahousuja muistuttavat legginsit ovat yleistyneet paitsi lasten, myös aikuisten
naisten arkivaatteena. Myös potkupukuja muistuttavat kokohaalarit ovat olleet
2000-luvulla sekä kouluikäisten lasten että nuorien aikuisten muoti-ilmiö.

Lastenvaatteisiin liittyy paljon sääntöjä ja rajoja, jotka ovat vahvimmillaan tabuja
ja lievimmillään ihanteita. Lastenvaatteisiin liittyvät säännöt ovat usein sanomatto-
mia ja osin tiedostamattomia koodeja, joiden avaimia pitävät hallussaan lapsia arkeen

1600 Vrt. Rysst 2010, 79.

1601 Classen 2012, 9, 191; Smith 2007, 107–109.

1602 Ks. Smith 2007, 104.

1603 Esim. Vänskä 2012, 14–16.

1604 Vaikutteiden leviämisestä muodissa ks. Turunen 2011, 36–37; Lönnqvist 1976; Taylor, L. 2002, 201–205.

ja juhlaan pukevat vanhemmat. Kuitenkin myös isovanhemmat, sukulaiset, ystävät, naapurit, lähileikkipuistossa käyvät toiset perheet, perinteinen media ja sosiaalinen media, vaateteollisuus, muoti ja kasvatustieteelliset opit määrittävät sitä, mikä lapsille on sopivaa. Lasten pukeminen on jatkuvaa vuoropuhelua lasten, vanhempien ja ympäristön, mutta myös tieteen ja teollisuuden välillä. Lastenvaatteet eroavat monessa suhteessa aikuisten vaatteista. Lasten pukeutumiseen liittyvien koodien avulla lapset pyritään pitämään suojassa omilla saarillaan, erossa aikuisten maailman tympeistä tosiasioista. Heidä halutaan varjella pitämällä heidät vaatteisiin liittyvien fyysisten ja kulttuuristen suojien avulla lapsuuden iloisuuden ja viattomuuden saarilla. Materiaalinen kulttuuri tarjoaa osin tiedostamattomia työkaluja lapsuuden ainutkertaisuuden varjeluun. Suomessa on pidetty tärkeänä sitä, että lapset puetaan käytännöllisesti ja lapsenomaisesti, niin että heidän on mukava leikkiä.¹⁶⁰⁵ Lasten täytyy antaa olla lapsia, ja lasten täytyy myös näyttää lapsilta. Monissa muissa Euroopan maissa lastenvaatteiden muodikkuus ja tyylikkyys ovat tärkeämmässä roolissa.¹⁶⁰⁶ Samantapaisia koodeja liittyy myös muunlaisiin erotteluihin ihmisten välillä. Ei vain lapsia erotella aikuisista pukeutumisen avulla, vaan myös sukupuolten tai sosiaalisen aseman ilmaisuun liittyy monenlaisia vaatteisiin liittyviä sääntöjä ja keinoja, vaikka monet pukeutumiseen liittyvät säännöt ovatkin höllentyneet.¹⁶⁰⁷

Pienet museokokoelmiin luovutetut vaaleansiniset villasukat ja niiden materiaaliset, käsin kosketeltavat ominaisuudet sysäsivät tämän tutkimuksen liikkeelle, ja olen halunnut tuoda esille vaatteisiin ja pukeutumiseen liittyvien aistinvaraisten ja emotionaalisten ulottuvuuksien keskeytyksen vaatekappaleiden tulkitsemisessa. Lastenvaatteet ovat pieniä arkisia esineitä, mutta niillä on suuri yhteiskunnallinen ja jopa poliittinen merkitys. Lastenvaatteisiin liittyy lukuisia arvoja ja normeja, joiden rikkominen sekä noudattaminen herättävät runsaasti tunteita, kuten esimerkiksi sukupuolten välisiä rajoja rikkomaan pyrkinyt ”Minäkin olen Lenni” -kampanja osoitti. Näiden tunteiden voimakkuus kertoo siitä, miten keskeisiä lasten materiaaliseen kulttuuriin liittyvät yksityiskohdat ja erityispiirteet ovat yhteiskunnalliselta kannalta. Vaatteet eivät ole vain artefakteja. Ne ovat valmistajien ja kuluttajien välisten kulttuuristen prosessien kautta konstruoituneita hyödykkeitä, joilla on monenlaisia monimutkaisia symbolisia ominaisuuksia, jotka osaltaan pitävät yllä kulttuurista järjestystä. Vaatteiden materiaalisuus ja niiden kaikkialla läsnä oleva ja intiimi luonne luovat tärkeän ja merkittävän tutkimuskentän, joka läpäisee kaikki ikäluokat, ihmisryhmät ja yhteiskuntakerrokset. Koska ne ovat ihmisten luomia ja ihmisten arjessa ja juhlassa läsnä olevia, niiden avulla voi tavoittaa sellaista kulttuuristen arvojen taustalla vaikuttavaa dynamiikkaa, jonka sävyjä ja nyansseja ei monien muiden keinojen kautta pystytä avaamaan.¹⁶⁰⁸

1605 Leikkivän lapsen ihanne on ollut keskeinen myös Ruotsissa (ks. Berggren Torell 2007, 212–213).

1606 Ks. esim. Vänskä 2012.

1607 Ks. Hill 2005.

1608 Ks. O’Connor 2005, 41.

Kuva 52. Lastenvaatesaarten liikennevalot.

Lastenvaatesaarten metaforan avulla olen analysoinut sitä, miten lastenvaatteet ilmaisevat niitä arvoja, asenteita ja ihanteita, joita lapsiin ja lapsuuteen liitetään: lapsuuden myyttisiä maisemia. Lastenvaatteiden malleissa, materiaaleissa ja valmistustavoissa on tapahtunut valtavasti muutoksia viimeisten vuosisatojen aikana, mutta niihin liittyvät ajatukset ovat säilyneet yllättävän samankaltaisina. Niihin halutaan liittää iloa, värejä ja hauskuutta. Niiden halutaan olevan puhtaita ja siistejä, sen näköisiä, että niitä käyttävistä lapsista pidetään huolta. Tärkeää on, että ne eivät estä tai rajoita lasten leikkejä. Lastenvaatteiden yhteydessä puhutaan lakkaamatta käytännöllisyydestä, helppohoitaisuudesta ja mukavuudesta. Puhutaan myös iloisuudesta ja sopivan lapsenomaisesta tyylistä. Lastenvaatteiden täytyy olla mukavia ja järkeviä, mutta lapsenomaisia. Sellaiset vaatteet ovat yhdenmukaisia sen kanssa, miten lapset halutaan nähdä, ja miten lapsia halutaan kohdella. Lapsuus on osittain aikuisten maailmasta erillinen saari, joka myös halutaan pitää sellaisena. Aikuisten maailmaan liitettäviä ongelmia ei haluta nähdä osana lasten maailmoja. Näitä esinemaailmaan liittyviä merkityksiä ei useinkaan tiedosteta, joten vasta näistä oletuksista poikkeaminen tekee esineet uudella tavalla näkyviksi.¹⁶⁰⁹

Lasten materiaallinen kulttuuri liittyy sellaiseen esinemaailmaan, jolle lapset itse ovat antaneet omia merkityksiään.¹⁶¹⁰ Tässä tutkimuksessa lapset ovat tehneet omia tulkintojaan paitsi omista vaatteistaan, myös museokokoelmassa olevista vaatteista. Lastenhoito-oppaat ja muut tässä tutkimuksessa esiin nostetut kirjoitetut ja kerrotut lastenvaatekeskustelut taas kuvaavat lapsuuden materiaalista kulttuuria; aikuisten asettamia, lapsiin liittyviä toiveita, pelkoja ja ajatusmalleja.¹⁶¹¹ Monin paikoin nämä maailmat ovat lähellä toisiaan. Lastenvaatesaarten liikennevalot kuvaavat sekä lasten että lapsuuden materiaalsen kulttuurin kannalta sitä, mitä lastenvaatteissa on pidetty tärkeänä (kuva 52). Vihreä valo kuvaa ominaisuuksia, joita lastenvaatteilta halutaan ja toivotaan, jopa vaaditaan. Niiden täytyy olla käytännöllisiä, mukavia, iloisia, värikkäitä tai vaaleita, puhtaita ja ehjiä, ja niiden täytyy ilmentää lapsenomaisuutta ja viattomuutta. Keltainen valo kuvaa asioita, jotka lastenvaatteilta hyväksytään tietyillä varauksilla. Näistä piirteistä käydään paljon keskustelua. Mikäli vaatteet kuitenkin

1609 Miller 2010, 50–51.

1610 Brookshaw 2009; ks. myös Brookshaw 2016.

1611 Brookshaw 2009; ks. myös Brookshaw 2016.

täyttävät vihreän valon vaatimukset, niiden muodikkuus ja kalleus sekä tyylikkyyteen ja merkkiin panostaminen sekä tummat värit hyväksytään. Myös lika on hyväksi, mikäli se on väliaikaista. Tällainen lika kertoo leikkivästä lapsesta. Muuten likaisuus tuomitaan, sillä sen oletetaan kertovan huonosta hoidosta ja hygieniasta. Punainen valo kuvaa niitä ominaisuuksia, joita lastenvaatteissa ei haluta nähdä. Epäkäytännöllisyys ja epämukavuus rikkovat likaisuuden tavoin mielikuvia hyvästä lapsuudesta. Seksikäitä ja liian aikuismaisia vaatteita ei myöskään haluta liittää lapsuuteen, vaikka lapset itse saattavat antaa tällaisille vaatteille aivan toisenlaisia merkityksiä.

Lastenvaatteiden ja muun lasten materiaalsen kulttuurin tutkimus ei liity vain kulttuurien tutkimuksen alaan, vaan myös laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun lasten asemasta ja oikeuksista nyky-yhteiskunnassa ja tulevaisuudessa. Lapsuuden käsite otetaan usein itsestään selvänä, ylhäältä annettuna faktana, jonka mukaan lapsuus on erityinen ikävaihe. Lasten asema ja rooli on kuitenkin muuttunut paljon vielä viimeisen sadan vuoden ajanakin. Lapsuus on sosiaalisesti ja kulttuurisesti määritelty ja rakennettu elämänvaihe ja idea, jota ylläpidetään ja ilmaistaan myös vaatteiden ja muun materiaalsen kulttuurin avulla. Lasten saarten maisemat ovat myyttisiä, eikä niille aina löydy vastinetta todellisessa ajassa ja paikassa, mutta ne elävät kuitenkin vahvoina mielikuvissa, populaarikulttuurissa ja lapsille suunnatuissa esineissä.¹⁶¹² Lastenvaatesaaret taas kuvaavat sitä, millä tavoin lastenvaatteiden materiaalsessa maailmassa näkyy se, mitä lapsista ja lapsuudesta ajatellaan ja mitä lapsuuden toivotaan olevan ja mitä lapset itse ajattelevat vaatteista.

Tutkimus sai alkunsa vaaleansinisten villasukkien ja muiden materiaalsien museoesineiden läpikäymisestä. Aika ajoin olen tutkimusta tehdessäni palannut niihin hetkiin, kun museon kokoelmatiloissa nostin pahvilaatikoista tuntemattomien ja ajallisestikin kaukaisten lasten vaatteita, vieraita mutta koskettavia. Museoesineillä on omat historialliset ja yhteiskunnalliset kehyksensä, mutta ne ovat myös samaistumisen väylä ja keino tuoda historia lähelle nykyihmistä. Lasten näkökulma ei ole tärkeä ainoastaan lasten, vaan koko yhteiskunnan kannalta. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lasten näkökulma olisi ainoa huomioon otettava näkökulma edes lasten kulttuuria tarkasteltaessa. Lasten maailman ei ole syytä olla aikuisten maailmasta täysin erillinen saariryhmä – ainakin lauttayhteyden tulisi olla sujuva. Lasten asema, oikeudet, roolit, kulttuuri ja materiaalsen kulttuuri ovat myös aikuisten asioita, joiden sekä kriittinen että syvälinen tarkastelu on kaikkien etu. Tässä keskustelussa keskeisessä osassa ovat myös lasten ja lastenhoidon arki ilmiöineen ja esineineen. Tutkimuksen alussa esitin kysymyksen: millaista on ollut olla lapsi vaaleansinisissä villasukissa? Silloin kun lasten omia kokemuksia ei ole tallennettu museoesineiden mukana, vastaus löytyy tästä ajasta käsin vain samaistumisen ja mielikuvituksen kautta. Kuitenkin jo tämän kaltaisten kysymysten esittäminen tuo lasten omaa materiaalista kulttuuria näkyvämmäksi.

1612 Pascoe 2012, 209–211; Brookshaw 2009, 366.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Museolähteet

Ebeneser-säätiön museo

Kuvakokoelmat. Tietoja on antanut ja kokoelmien käytössä avustanut Ebeneser-säätiön sihteeri Jenni Tinell elokussa 2015.

Helsingin kaupunginmuseo (HKM)

Arkistokokoelmat, esinekokoelmat, kuvakokoelmat ja Mediaksi-kokoelmatietokanta, 2011–2014.
EasyBeasy 1–28. Muistatko EasyBeasy-haalarin? – Made in Helsinki -tutkimusprojektin osana vuonna 2010 tehtyyn kyselyyn saapuneet vastaukset. Helsingin kaupunginmuseon sekä kirjoittajan hallussa. Vastaajat 1–28.

Suomen kansallismuseo

Musketti-kokoelmatietokanta. Kokoelmista on antanut tietoja amanuenssi Mari Immonen 2016.

Turun museokeskus

Esinekokoelmat ja Musketti-kokoelmatietokanta. Tietoja on antanut ja kokoelmien käytössä avustanut tutkija Merja Strandén syyskuussa 2015.

V&A Museum of Childhoodin kokoelmat

Tietoja on antanut ja kokoelmien käytössä avustanut kuraattori Katy Canales toukokuussa 2015.

Arkistolähteet

Kansalliskirjasto, pienpainatteet

Anttilan postimyyntiluettelot:

Anttila, Halpojen hintojen luettelo, syksy ja talvi 1954/1955. Kalle Anttila Osakeyhtiö.
Anttila, Ostajan opas, kevät ja kesä 1957. Anttilan asiakaslehti N:o 2.
Anttila, Ostajan opas, syys- ja talvikausi 1957–1958.
Anttila, Ostajan opas, kevät ja kesä 1958. Anttilan asiakaslehti N:o 2.
Anttila, Ostajan opas, syksy ja talvi 1958–1959.

Reima Oy, mainokset:

Reilon – vahva valtti teidän kädessänne.
Myyviä ilmoituksia Reima-tuotteista 1955. Helsinki: Ilmo.
Reima matriisipalvelu 1/57.
Enstex – mainio materiaali erityisesti lastenpukimisiin 1966.
Muoti ja turvallisuus ovat Enstex-uutuuksia ensi syksynä! 1967.
International lifestyle by Reima 1985. A-mainos Oy, Hämeen kirjapaino Oy.
Reima club n:o 10/93.
Reima club n:o 11/93.

Vaaksa Oy Helsinki, hintaluettelot:

Vaaksa Oy, Hintaluettelo kevät ja kesä 1961. Painoveikko 1960.
Vaaksa Oy, Hintaluettelo syksy ja talvi 1961–1962. Painoveikko 1961.
Vaaksa Oy, Hintaluettelo syksy ja talvi 1962–1963. Painoveikko 1962.

Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TYKL-arkisto, Turun yliopisto

Painetut postikyselyt

TYKL/kys/40. Lasten vaatetus. Vastaajat 1–31.

Haastattelut

- TYKL/SPA/1189. 5–7-vuotiaiden lasten haastattelut kesäkuussa 2014. Lasten nimet on muutettu. Suluissa lapsen ikä haastatteluhetkellä.
TYKL/SPA/1189a. Turo (7) ja Kalle (6).
TYKL/SPA/1189b. Anna (6) ja Maria (6).
TYKL/SPA/1189c. Valma (5) ja Saimi (7).
TYKL/SPA/1189d. Aada (7) ja Melissa (7).
TYKL/SPA/1189e. Janette (6) ja Lola (6).
TYKL/SPA/1189f. Feng (6) ja Niilo (6).
TYKL/SPA/1189g. Ilmari (5).
TYKL/SPA/1189h. Mei (6).
TYKL/SPA/1189i. Thomas (6), Veeti (5) ja Mike (6).
TYKL/SPA/1189j. Kanerva (5).

Lastenhoito-oppaat ja ompeluoppaat

- Abelin, Hjalmar 1875. *Lasten hoidosta ensimmäisinä elinvuosina*. Helsinki: K. E. Holm.
Adrian, Greta 1946. *Lapset ja ulkoilu. – Toivo Salmi (toim.) Terveitä, iloisia lapsia. Käsikirja vanhemmille, kasvattajille ja opettajille*, 209–224. Helsinki: Kustannustalo.
Backman, Herman 1864. *Tieteelliselle kannalle perustettu pienten lasten elanto ja hoito*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
Blythe, Daniel 2007. *Vaihtovapaalla. Vaihtoehtoinen opaskirja uudelle isälle*. Suom. Riku Siivonen. Helsinki: Ajatus.
Diurson, Vera & Linnell, Margit 1954. *Kläder som barnen behöver*. Hemmens forskningsinstitutets skriftserie, Aktiv hushållning Nr 1. Stockholm: Hemmens forskningsinstitut.
Garam, Sami 2007. *Tuoreen isän kirja*. Helsinki: WSOY.
Grue, Lenée & Watt, Line 2008. *Prinsessakirja*. Suom. Pirjo Luoto. Helsinki: Otava.
Gyldén, Outi (toim.) 2004. *Suomalainen lapsikirja*. Helsinki: Otava.
Gyldén, Outi & Katajamäki, Matilda 2009. *Suomalainen vauvakirja*. Helsinki: Otava.
Hallman, Niilo 1957. *Pallerosta kouluikään*. Kodin neuvokki 6. Helsinki: Yhtyneet kuvalehdet oy.
Heiniö, Paavo 1959. *Lastenhoito*. Helsinki: WSOY.
Herlitz, Gillis 1946. *Leikki-ikäisten puhtaus ja hoito. – Toivo Salmi (toim.) Terveitä, iloisia lapsia. Käsikirja vanhemmille, kasvattajille ja opettajille*, 125–140. Helsinki: Kustannustalo.
Hoogesteger, Marketta & Peltonen, Leeni 1990. *Lapsen luonnonmukainen hoito*. Helsinki: Aquarian Publications.
Isola, Kaisu & Niemisalo, Marja-Liisa 1987. *Lasten vaatteita*. Helsinki: Otava.
Kuhn, Brett R. & Borgenicht, Joe 2005. *Taapero. Omistajan opas. Käyttöohjeet, vianmääritys ja neuvot päivitykseen*. Hämeenlinna: Karisto.
Lagerholm, J. 1909. *Pienokaisemme ja niiden hoito ensimmäisenä ikävuotena*. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto.
Leach, Penelope 1990. *Lapsi. Hoito ja kehitys*. Suom. Antti Nuutila. Porvoo: WSOY.
Löken, Olau 1908. *Lastenhoitajille ja äideille. Ohjeita lastenhoidossa*. Norjalaisen lastenlääkärin tohtori L.W. Schibbyen tarkastama. Helsinki: Otava.
Ollila, Aino 1958. *Vauvan vaatteet*. 263 kuvaa ja piirrosta, 6 kaavaliitettä. Helsinki: WSOY.
Raitalan Alli lapsenhoitajana 1924. Kirjoittanut Saara-täti. Helsinki: Kotikasvatusyhdistys ry.
Rousseau, Jean-Jacques 1905 [1762]. *Émile eli kasvatuksesta*. Suom. Jalmari Hahl. Suomenkielisen alkulauseen kirjoittanut V. A. Koskenniemi. Valiokirjasto, Maailmankirjallisuutta; 14. Porvoo: WSOY.
Ruotsalainen, Armas 1915. *Pikkulapsi ja sen hoito*. Porvoo: WSOY.
Ruotsalainen, Armas 1928. *Äidin huolet. Pienen lapsen hoito sanoin ja kuvin*. Kolmas korjattu ja täydennetty painos. Porvoo: WSOY.
Salmi, Toivo 1946: *Äitiys- ja lastenhuollosta. – Toivo Salmi (toim.) Terveitä, iloisia lapsia. Käsikirja vanhemmille, kasvattajille ja opettajille*, 287–295. Helsinki: Kustannustalo.
Sandström Hallberg, Nina, Lindén Ivarsson, Anna-Stina & Hallberg, Göran (toim.) 2011. *Veikeät lastenvaatteet. Ompele vanhasta uutta*. Hämeenlinna: Karisto.
Savio, Mari & Rapia, Kati 2007: *Juju. Erilainen lastenvaatekirja*. Helsinki: WSOY.
Sears, William & Sears, Martha 2008. *Kiintymysvanhemmuuden kirja: onnellisen vauvan hoito-opas*. Suomentanut Jussi Hirvi. Helsinki: Green Spot.
Selinheimo, Toini 1936. *Hoida lapsesi oikein. Neuvoja pikkulasten hoidossa*. Porvoo: WSOY.
Sinervo, Agnes 1946. *Käytännöllinen lastenhoito*. Toivo Salmi (toim.) *Terveitä, iloisia lapsia. Käsikirja vanhemmille, kasvattajille ja opettajille*, 69–87. Helsinki: Kustannustalo.
Siwe, Sture & Borg, Folke 1945. *Allt om barn*. En handbok för föräldrar och lärare. Lund: Richters Förlag AB.
Smedberg, Lisa & Björn, Maija 1946. *Pikkulasten ja koululasten vaatteet. – Toivo Salmi (toim.) Terveitä, iloisia lapsia. Käsikirja vanhemmille, kasvattajille ja opettajille*, 175–184. Helsinki: Kustannustalo.
Spock, Benjamin 1957. *Järkevää lastenhoitoa*. Suomalaisiin oloihin soveltanut Kaisa Leppo. Helsinki: Otava.
Spock, Benjamin & Rothenberg, Michael B. 1993. *Järkevää lastenhoitoa vauvasta murrosikään*. Suom. Mirja Rutanen. Helsinki: Otava.

- Spock, Benjamin & Parker, Steven J. 2003. *Järkevää lastenhoitoa*. Suom. Laura Jänisniemi & Susanna Tuomi. Helsinki: Otava.
- Ståhlberg, Aune 1946: *Pikkulasten päivähoitosta*. – Toivo Salmi (toim.) *Terveitä, iloisia lapsia. Käsikirja vanhemmille, kasvattajille ja opettajille*, 167–174. Helsinki: Kustannustalo.
- Särkkä, Susanna & Lehmusvaara, Lotta 1993. *Äitikirja. Selviytymisopas*. Helsinki: Kansan Sivistystyön liitto.
- Taka, Maija 1960. *Nuori äiti. Lääkärin neuvoja nuorelle äidille*. Viides painos. Helsinki: Tammi.
- Tham, Karin 1924. *Pienokaista odoteltaessa. Lyhyt opas nuorille äideille*. Toinen painos. Helsinki: Kustannus O/Y Minerva.
- Tham, Karin 1928. *Pienokaisen varttuessa. Lyhyt opas nuorille äideille*. Toinen painos. Helsinki: Kustannus O/Y Minerva.
- Toukolehto, Kerttu 1928. *Naisten ja lasten puku- ja päällysvaatekaavoja*. Helsinki: Otava.
- Wahlgren, Anna 1983. *Lapsikirja*. Suom. Pirkko Talvinen-Jaatinen. Helsinki: Tammi.
- Ylppö, Arvo 1920. *Lastenkamarista koulunpenkille. Leikki- ja kouluikäisen lapsen kehitys, kasvatus ja hoito*. Helsinki: Otava.
- Ylppö, Arvo 1921. *Lapsista ja vanhemmista. Neljä esitelmää*. Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisuja 2. Helsinki: Otava.
- Ylppö, Arvo 1926. *Äiti pikkulapsensa hoitajana ja ruokkijana*. Kolmas painos. Helsinki: Otava.
- Ylppö, Arvo 1953. *Lastenhoito ja lastentaudit*. Kuudes uusittu painos. Porvoo: WSOY.

Internet-lähteet

- Briggs, Zoe 2014: Kate Middleton beams with pride as Prince George shows off walking skills at the polo. – OK! -lehden verkkosivut 16.6.2014. <http://www.ok.co.uk/celebrity-news/kate-middleton-prince-george-walking-pictures>. Viitattu 18.6.2014.
- Centrum för Modevetenskap – Ruotsin muodintutkimuskeskuksen internet-sivut. <http://www.ims.su.se/modevetenskap>. Viitattu 28.6.2016.
- Edgar, James 2014: Prince George walks for first time in public as beaming Kate Middleton looks on. – National Post-lehden verkkosivut 15.6.2014. <http://news.nationalpost.com/2014/06/15/prince-george-walks-for-first-time-in-public-as-beaming-kate-middleton-looks-on/> Viitattu 18.6.2014.
- Ensiaskleet päivähoitoon 2009. Opas vanhemmille. Vihannin kunta, päivähoito. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/4739/launonen_marjukka.pdf2.pdf?sequence=1. Viitattu 27.4.2012.
- Georgia jail makes inmates wear pink uniforms. <http://www.click2houston.com/news/georgia-jail-makes-inmates-wear-pink-uniforms/30872114>. Luotu 22.1.2015, viitattu 23.1.2015.
- The Guardianin verkkosivut: Female British Airways cabin crew win the right to wear trousers, [the-guardian.com](http://www.theguardian.com/business/2016/feb/05/female-british-airways-cabin-crew-win-the-right-to-wear-trousers) 5.2.1016. <http://www.theguardian.com/business/2016/feb/05/female-british-airways-cabin-crew-win-the-right-to-wear-trousers>. Viitattu 22.2.2016.
- Helsingin kaupunginmuseon kokoelmapolitiikka 2014–2018/2019. <http://www.hel.fi/static/hkm/pdf/Kokoelmapolitiikka.pdf>. Viitattu 23.2.2016.
- Jesper Juniorin verkkosivut. www.jesperjunior.fi. Viitattu 25.2.2011.
- Juupaluoma, Johanna 2016. Vauva.fi:n esikomentit uudesta äitiyspakkauksesta: ”Vaatteiden väritys menee yli ymmärryksen.” – Lapin Kansan verkkolehti 4.3.2016. <http://www.lapinkansa.fi/kotimaa/vauva-fin-esikommentit-uudesta-aitiyspakkauksesta-vaatteiden-varitys-menee-yli-ymmarryksen/>. Viitattu 4.3.2016.
- Kansatieteen opiskeluopas 2011–2012. Turun yliopisto. <https://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/kansatiede/opiskelu/opinnot/Documents/Opiskeluopas2011-12.pdf>. Viitattu 28.6.2016.
- Kemikaalitutkan Facebook-sivut. Päivitys 4.1.2016. Viitattu 26.1.2016.
- Kulttuurit törmäyskurssilla: Virossa lapsilla ei ole kurapukua! Tallinna24ee, 23.2.2016. <http://www.tallinna24.ee/artikkeli/368348-kulttuurit-tormayskurssilla-virossa-lapsilla-ei-ole-kurapukua>. Viitattu 25.2.2016.
- Kutsu: Suunnitellaan yhdessä vaatteita Uuteen Lastensairaalaan, [designmuseum.fi](http://www.designmuseum.fi/fi/events/kutsu-suunnitellaan-yhdessa-sairaalavaatteita-uuteen-lastensairaalaan/) 2016. <http://www.designmuseum.fi/fi/events/kutsu-suunnitellaan-yhdessa-sairaalavaatteita-uuteen-lastensairaalaan/>. Viitattu 25.2.2016.
- Leggings are NOT pants -ryhmän Facebook-sivu. www.facebook.com/TheRealLANP. Viitattu 17.12.2014.
- Linturi, Hannu 2004. Tiedon hiljainen maailma. Nexus Delfix 2004. http://nexusdelfix.internetix.fi/sv/sisalto/materiaalit/5_hiljainen/ Viitattu 28.6.2016.
- Madetoja, Pirkko 2016. Mitä sitten jos vähän järkyttyykin? Helsingin kaupunginmuseon Työn alla -blogin kirjoitus 3.8.2016. <http://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/2016/08/03/mita-vahan-jarkyittyikin/>. Viitattu 15.9.2016.
- Mannerheimin lastensuojeluliiton vanhempainnetti. Kasvu ja kehitys. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/. Viitattu 28.6.2016.
- Minäkin olen Lenni -Facebook-sivut, 8.6.2015. <https://www.facebook.com/events/346382902198558/>. Viitattu 3.12.2015.
- Museoiden luettelointiohje 2015. <http://www.luettelointiohje.fi>. Viitattu 10.6.2016.
- Museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkoston TAKO:n verkkosivut. <http://tako.nba.fi/tallennustyonjako/museot>. Viitattu 25.8.2015 ja 3.10.2016.

- Museumplusria-kokoelmanhallintajärjestelmä. Museoliiton tietopaketti. <http://www.museoliitto.fi/index.php?k=12227>. Viitattu 21.8.2016.
- O'Neill, Lauren 2014: 'Leggings are not pants': Qatar launches modesty campaign aimed at tourists. – CBCnews: Your community blog 29.5.2014. www.cbc.ca/newsblogs/yourcommunity/2014/05/leggings-are-not-pants-qatar-launches-modesty-campaign-aimed-at-tourists.html. Viitattu 17.12.2014.
- Niinikoski, Mari: Facebook-päivitys 31.5.2015. <https://www.facebook.com/mari.niinikoski/posts/10153043861558772>. Viitattu 3.12.2015.
- Nuorgam, Emmi: blogikirjoitus 20.11.2015. <http://emminuorgam.com/2015/11/20/anttila-are-you-kidding-me/>. Viitattu 3.12.2015.
- Nuorgam, Emmi: blogikirjoitus 23.11.2015. <http://emminuorgam.com/2015/11/23/anttila/>. Viitattu 3.12.2015.
- Pocklington, Rebecca 2014: Real Men Wear Pink! After Prince George Wears Pink Dungarees, More Celebrity Men Looking Rosy. – Mirror-lehden verkkosivut 15.6.2014. <http://www.mirror.co.uk/3am/celebrity-news/real-men-wear-pink-after-3700351>. Viitattu 18.6.2014.
- Prince George photographed walking. – BBC News -verkkosivut 16.6.2014. <http://www.bbc.com/news/uk-27862312>. Viitattu 18.6.2014.
- Prins George skapar klådysteri – i randigt. – Expressen-lehden verkkosivut 16.6.2014. <http://www.expressen.se/mode/prins-george-skapar-kladysteri--i-randigt/>. Viitattu 18.6.2014.
- Prinssi George otti ensiaskeleensa – kuinka söpöä! – Iltalehden verkkosivut 16.6.2014. http://www.iltalehti.fi/kuninkaalliset/2014061618411509_kg.shtml. Viitattu 18.6.2014.
- Prinssi George vauhdissa – näin sujuu taaperolta kävely. – Ilta-Sanomien verkkosivut 16.6.2014. <http://www.iltasanomat.fi/kuninkaalliset/art-1288702197550.html>. Viitattu 18.6.2014.
- Reima-tietoa ja historiaa. www.reima.fi/fi/uuuutiset/. Luotu 30.3.2009, viitattu 25.10.2010.
- Remu Travallen www-sivut. www.travalle.fi. Viitattu 25.2.2011.
- Saikkonen, Merituuli 2016. Vanhempi, ole kuin et kuulisi kitinää lainkaan – tässä ovat kasvatuksen uudet kymmenen käskyä. Helsingin sanomien verkkolehti 3.3.2016. <http://www.hs.fi/elama/a1456894533543>. Viitattu 5.3.2016.
- Salo, Johanna 2009: Suhdanne heiluttaa hameen helmaa. <http://www.talouselama.fi/tyoelama/suhdanne-heiluttaa-hameen-helmaa-3349399>. Viitattu 22.2.2016.
- Sjöholm, Johanna 2014: Vanhemmat maksavat lasten käytetystä keväthaalarista jopa satasen. Helsingin Sanomien verkkosivujen kommentit artikkeliin. <http://www.hs.fi/kotimaa/Vanhemmat+maksavat+lasten+k%C3%A4ytetyst%C3%A4+kev%C3%A4thaalarista+jopa+satasen/a1395553012555>. Viitattu 25.3.2014.
- Snellman, Alex 2016: Puheenvuoro: Olisiko jo aika tutkia esineitä? – Esinetutkimusverkosto Artefactan verkkosivut, uutiset 5.10.2016. http://artefacta.fi/uutiset/puheenvuoro_olisiko_jo_aika_tutkia_esineita.562.news.
- Takyi, Stephanie 2014: Won't be long before he's walking! Prince George enjoys a Father's Day crawl at polo event. – Express-lehden verkkosivut 16.6.2014. <http://www.express.co.uk/news/royal/482575/Won-t-be-long-before-he-s-walking-Prince-George-enjoys-a-Father-s-Day-crawl-at-polo-event>. Viitattu 18.6.2014.
- Terveysliikunnan tutkimusuutiset 2006. Lasten liikunta. UKK-instituutti. <http://www.ukkinstituutti.fi/filebank/193-lastenliikunta.pdf>. Viitattu 27.4.2012.
- Vauva.fi –lehden keskustelupalat: Tässä on äitiyspakkaus 2016! http://www.vauva.fi/keskustelu/2509987/tassa_on_aitiyspakkaus_2016_esittelemme_videolla_koko_paketin?changed=1457079472&ga=1.27778620.1296878987.1457084282. Viitattu 4.3.2016.
- Walker, Tim 2015: The Joyful, Illiterate Kindergartners of Finland. The Atlantic 1.10.2015. <http://www.theatlantic.com/education/archive/2015/10/the-joyful-illiterate-kindergartners-of-finland/408325/>. Viitattu 2.10.2015.

Opinnäytetyöt

- Brander, Sanna 2002: *Mukavat, lujat, voi pitää missä vaan! Poikien golfhousut Suomessa 1920-luvun lopulta 1950-luvun lopulle*. Kansatieteen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Lumiahho, Anu 2009: *Pukeutumisen merkitys lapsille*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Mattila, Jaana 2008: *Kaunottaria, kovanaamoja ja kosteussuojahaalareita. Äitien lastenvaatearkea ja -ajatuksia 2000-luvun Suomessa*. Kansatieteen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Pentti, Pirjo 1998: *Koulupoikien pukeutuminen Vallilassa*. Kansatieteen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Roivainen, Päivi 2003. *Jääkaappi kulttuurioliona. Kylmäsäilytyksen etnografiaa*. Kansatieteen proseminaarisesitelmä, Turun yliopisto. TYKL/kk/2406.
- Roivainen, Päivi 2004. *Pappa-Tunturi – motorisoitua nostalgiaa*. Kansatieteen pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto. TYKL/kk/2476.
- Virtanen, Annaleena 2004: *Vanhempien kriteerit lastenvaatteiden valinnassa*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Wahlberg, Johanna 2009: *Neljältä kuuteen vuotiaiden tyttöjen pukeutuminen ja vaatetarjonta*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Seminaariesitelmät ja suulliset tiedonannot

- Aino Kivirannan ja Hanna Kapasen esitys paneelissa Co-design with Children 20.11.2015. – The Century of the Child: Children – Design – Participation -seminaari Helsingissä 20.11.2015.
- Carl-Johan Skogh: Child Culture Design – Growing with Design -esitelmä 20.11.2015. – The Century of the Child: Children – Design – Participation -seminaari Helsingissä 20.11.2015.
- Merja Strandén 2015. Keskustelu Turun museokeskuksen tutkijan Merja Strandénin kanssa.
- Riika-Maria Paakkunainen 2010. Keskustelu Reiman markkinointipäällikkö Riika-Maria Paakkunaisen kanssa lokakuussa 2010.

Kirjallisuus ja muut painetut lähteet

- Aho, Juhani 1997 [1889]. *Helsinkiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aikasalo, Päivi 2000. *Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia. Naisten pukeutumisasihanteet 1920–1960-luvuilla*. Kansatieteellinen Arkisto 47. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Aikasalo, Päivi 2005a. Käsiyöt osana naisten elämää. – *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*, 40–54. Artefakta 17. Helsinki: Akatiimi.
- Aikasalo, Päivi 2005b. Hiljainen museoesine puhuu. Ajatuksia ja tutkimuskysymyksiä museoesineiden äärellä. – *Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta*, 55–65. Artefakta 17. Helsinki: Akatiimi.
- Airisto, Lenita 2004. *Kauneus on lisäarvo*. Helsinki: Otava.
- Alanen, Leena 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. – Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutit ja lasten toiminta*, 9–30. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Maarit 2009. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? – Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, 145–162. Tampere: Vastapaino.
- Ambjörnsson, Fanny 2011. *Rosa – den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront.
- Ambrose, Timothy & Paine, Crispin 2012. *Museum Basics*. 3rd Edition. London: Routledge.
- Apo, Satu 2011. Tuhkimon kenkä. Historiaa ja tulkintoja. – Aila Nieminen, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Katriina Siivonen (toim.) *Aineen Taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*, 88–105. Seuraaarisaatiön toimitteita 8; Ethnos-toimite 15; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1336. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ariès, Philippe 1970 [1962]. *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*. Translated by Robert Baldick. Third Printing. New York: Alfred A. Knopf.
- Arnstberg, Karl-Olov 1989. *Socialarbetare. En etnologisk analys*. Lund: Studentlitteratur.
- Aukia, Markku 2010: *Lapsat olkoot ihmisiksi. Suomen talonpoikaiskotien hiljainen kasvatus*. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/52564/diss2010aukia.pdf?sequence=1>.
- Auvinen, Riitta 1980. Päivähoito yhteiskuntapolitiikan osana. – *Lasten päivähoito – sosiaalipalvelu perheille*, 48–54. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Barker, Jennifer M. 2009. *The Tactile Eye: Touch and the Cinematic Experience*. Berkeley: University of California Press.
- Barthes, Roland 1990 [1967]. *The Fashion System*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Baudrillard, Jean 1996 [1968]. *The System of Objects*. Translated by James Benedict. London: Verso.
- Berggren Torell, Vivika 2007. *Folkhemmens barnkläder. Diskurser om det klädda barnet under 1920–1950-talen*. Göteborg: Arkipelag.
- Blaise, Mindy 2005. *Playing it Straight. Uncovering Gender Discourse in Early Childhood Classroom*. New York & London: Routledge.
- Boellstorff, Tom 2012. Rethinking Digital Anthropology. – Heather A. Horst & Daniel Miller (eds.) *Digital Anthropology*, 39–60. London & New York: Berg.
- Bogatyrev, Petr 1971. *The Functions of Folk Costume in Moravian Slovakia*. Approaches to Semiotics; 5. Hague: Mouton.
- Brooke, Iris 1978 [1930]. *English Children's Costume Since 1775*. London: Adam and Charles Black Limited.
- Brookshaw, Sharon 2009. The Material Culture of Children and Childhood: Understanding Childhood Objects in the Museum Context. – *Journal of Material Culture* 2009, 14 (3), 365–383.
- Brookshaw, Sharon 2016. *Material Cultures of Western Childhood*. Oxford: Oxford Bibliographies. DOI: 10.1093/obo/9780199791231-0169.
- Brown, Bill 2004. Thing Theory. – Bill Brown (ed.) *Things*, 1–22. Chicago: The University of Chicago Press.
- Buck, Anne 1996. *Clothes and the Child. A Handbook of Children's Dress in England 1500–1900*. Carlton & Bedford: Ruth Bean.
- Bull, Ray & Rumsey, Nichola 1988. *The Social Psychology of Facial Appearance*. London: Springer-Verlag.
- Butler, Judith 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Caple, Chris 2006. *Objects: Reluctant Witnesses to the Past*. London: Routledge.
- Classen, Constance 1993. *Worlds of Sense: Exploring the Senses in History and Across Cultures*. New York: Routledge.

- Classen, Constance 2005. Fingerprints. Writing about Touch. – Constance Classen (Ed.) *The Book of Touch*, 1–9. Oxford: Berg.
- Classen, Constance 2012. *The Deepest Sense. A Cultural History of Touch*. Chicago, Illinois & Springfield: University of Illinois Press.
- Classen, Constance, Howes, David & Synnott, Anthony 1994. *Aroma. The Cultural History of Smell*. London: Routledge.
- Clifford, James 1986. Introduction: Partial Truths. – Clifford, James & George E. Marcus (eds.) *Writing Culture – The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.
- The Concise Oxford Dictionary of Current English* 1990. First edited by H. W. Fowler & F. G. Fowler. Eighth edition edited by R. E. Allen. Oxford: Clarendon Press.
- Cook, Daniel Thomas 2004. *The Commodification of Childhood. The Children's Clothing Industry and the Rise of the Child Consumer*. London: Duke University Press.
- Cooles, Diana & Frost, Samantha (eds.) 2010. *New Materialisms. Ontology, Agency, and Politics*. London: Duke University Press.
- Craik, Jennifer 2009. *Fashion: the key concepts*. Oxford & New York: Berg.
- Darian-Smith, Kate & Pascoe, Carla 2012. Children, Childhood and Cultural Heritage. Mapping the Field. – Kate Darian-Smith & Carla Pascoe (eds.) *Children, Childhood and Cultural Heritage*, 1–17. New York: Routledge.
- Davies, Bronwyn 1991. *Frogs and Snails and Feminist Tales. Preschool Children and Gender*. Sydney: Allen & Unwin.
- DeLong, Marilyn Revell 1998. *The Way We Look. A Framework for Visual Analysis of Dress*. New York: Fairchild.
- deMause, Lloyd 1974. The Evolution of Childhood. – Lloyd deMause (ed.) *The History of Childhood*, 1–73. New York: Harper & Row.
- deMause, Lloyd 2005. The Evolution of Childhood. – Chris Jenks (ed.) *Childhood. Critical Concepts in Sociology*, 326–336. London & New York: Routledge.
- Douglas, Mary 2000. *Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Drobnick, Jim 2006. Introduction: Olfactocentrism. – Jim Drobnick (ed.) *The Smell Culture Reader*, 1–9. Oxford & New York: Berg.
- Dudley, Sandra 2011. Introduction: Museum and Things. – Sandra Dudley, Amy Jane Barnes, Jennifer Binnie, Julia Petrov & Jennifer Walklate (eds.) *The Thing about Museums. Objects and Experience, Representation and Contestation*, 1–11. Essays in Honour of Professor Susan M. Pearce. London: Routledge.
- Dudley, Sandra H. 2010. Museum Materialities. Objects, Sense and Feeling. – Sandra H. Dudley (ed.) *Museum Materialities. Objects, Engagements, Interpretations*, 1–17. London & New York: Routledge.
- Ehn, Billy 2014. Arjen yllätyksiä – huomaamattoman etnografia. – Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*, 59–75. Ethnos toimitte 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1982. *Kulturanalyys. Ett etnologiskt perspektiv*. Lund: LiberFörlag.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2001. *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerups.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2010. *The Secret World of Doing Nothing*. Berkeley: University of California Press.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2012. *Kulturanalytiska verktyg*. Malmö: Gleerups.
- El Guindi, Fadwa 1999. *Veil: Modesty, Privacy and Resistance*. Oxford & New York: Berg.
- Entwistle, Joanna 2000. *The Fashioned Body. Fashion, Dress and Modern Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Entwistle, Joanna 2001. The Dressed Body. – Joanna Entwistle & Elizabeth Wilson (Eds.) *Body Dressing*, 33–58. Oxford: Berg.
- Entwistle, Joanna & Wilson, Elizabeth 2001. Introduction: Body Dressing. – Joanna Entwistle & Elizabeth Wilson (eds.) *Body Dressing*, 1–9. Oxford: Berg.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Ewing, Elizabeth 1977. *History of Children's Costume*. London: B. T. Batsford Ltd.
- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Majja 2006. Muistitieto ja tutkimus. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Majja Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 7–24. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Forsberg, Anna Maria & Sennefelt, Karin (red.) 2014. *Fråga föremålen. Handbok till historiska studier av materiell kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Forszell, Hanna 2014. *Lastenvaunut rullaavat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Franck, Marketta 1997. *Waatteen viesti ja wiettelys, eli pukeutumisen historiaa kivikaudelta nykyaikaan*. Nukke- ja pukumuseon julkaisuja 29. Tampere: Nukke- ja pukumuseo.
- Frykman, Jonas 2012. *Berörd: Plats, kropp och ting i fenomenologisk kulturanalyys*. Stockholm: Karlsson.
- Frykman, Jonas & Povzanović Frykman, Maja (eds.) 2016. *Sensitive Objects. Affect and Material Culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Fulkerson, Matt 2014. *The First Sense. A Philosophical Study of Human Touch*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Geertz, Clifford 1973. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books.
- Geertz, Clifford 1983. *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York: Basic Books.
- Gillis, John R. 2008. Epilogue. The Islanding of Children – Reshaping the Mythical Landscapes of Childhood. – Marta Gutman & Ning de Coninck-Smith (eds.) *Designing Modern Childhoods. History, Space and the Material Culture of Children*, 316–330. New Jersey: Rutgers University Press.
- Ginsburg, Rebecca 2008. The View from the Back Step. White Children Learn about Race in Johannesburg's Subur-

- ban Homes. – Marta Gutman and Ning de Coninck-Smith (eds.) *Designing Modern Childhoods. History, Space and the Material Culture of Children*, 193–212. New Jersey: Rutgers University Press.
- Ginzburg, Carlo 1996. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Goffman, Erving 1969 [1961]. *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista*. Lohja: Marraskuun Liike.
- Gowing, Laura 2003. *Common Bodies: Women, Touch and Power in Seventeenth-Century England*. New Haven: Yale University Press.
- Gurian, Elaine Heumann 2004. What Is the Object of This Exercise? A Meandering Exploration of the Many Meanings of Objects in Museums. – Gail Anderson (ed.) *Reinventing the Museum. Historical and Contemporary Perspectives on the Paradigm Shift*, 269–283. Oxford: Altamira Press.
- Grönholm, Pauliina & Lämsä, Heidi 2015. Kysely: Moni lapsi pitää perhettään köyhänä. – *Helsingin Sanomat* 24.3.2015, A15.
- Guppy, Alice 1978. *Children's Clothes 1939–1970. The Advent of Fashion*. Poole: Blandford Press.
- Gutman, Marta & de Coninck-Smith, Ning 2008. Introduction. Good to Think With – History, Space, and Modern Childhood. – Marta Gutman & Ning de Coninck-Smith (eds.) *Designing Modern Childhoods. History, Space and the Material Culture of Children*, 1–19. New Jersey: Rutgers University Press.
- Hakosalo, Heini 2016. Tubipommi ja rautlasi. Emotionaalisia esineitä 1900-luvun alkupuolen suomalaisissa tuberkuloosiparantoloissa. – *Historiallinen aikakauskirja* 2/2016. *Esineet ja materialisuus historiassa. Tunnetut, aistitut & sotkuiset*, 165–176.
- Harkas, Marke 2014. Vanhat pyjamat vaihtoon. – *Helsingin Sanomat* 14.12.2014, A8.
- Harvey, Elizabeth D. (ed.) 2002. *Sensible Flesh: On Touch in Early Modern Culture*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Harvey, Karen 2009. Introduction: Practical Matters. – Karen Harvey (ed.) *History and Material Culture. A Student's Guide to Approaching Alternative Sources*, 1–23. London and New York: Routledge.
- Haverinen, Anna 2015. Internet Ethnography: The Past, the Present and the Future. – *Ethnologia Fennica, Finnish Studies in Ethnology* 2015, Volume 42, 79–90.
- Havukainen, Aino & Toivonen, Sami 2004. *Tatu ja Patu päiväkodissa*. Helsinki: Otava.
- Heikinmäki, Maija-Liisa 1967. *Mitä hameiden alla. Naisten alushousujen käyttöön tulo Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heikkilä, Anita 2008. *Vaate lapsen elämässä. Koululaisten pukeutuminen pohjoissuomalaisessa kylässä vuosina 1909–1939*. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.
- Heikkinen, Kaija 1997. *Käsityöt naisten arjessa. Kulttuuriantropologinen tutkimus pohjoiskarjalaisten naisten käsityön tekemisestä*. Artefakta 4. Helsinki: Akatiimi.
- Heikkinen, Kaija 2007. Naiset, miehet ja sukupuoli etnologiatieteissä. Pia Olsson & Terhi Willman (toim.) *Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa*, 26–40. Ethnos-toimite 13. Helsinki: Ethnos ry.
- Heinonen, Jouko & Lahti, Markku 2001. *Museologian perusteet*. 3. uudistettu laitos. Suomen Museoliiton julkaisuja 49. Helsinki: Suomen Museoliitto.
- Heinonen, Mirka 2011. 128 cm: Pikkuisesta pimuksi. – *Anna* 14/2011, 32–35.
- Helavirta, Susanna 2007. Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista herkimystä, joustoa ja tasapainottelua. – *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (2007):6, 629–640.
- Heller, Agnes 2005. Everyday Life Yesterday and Today. – *Ethnologia Fennica, Finnish Studies in Ethnology* 2005, Volume 32, 5–12. Helsinki: Ethnos ry.
- Hellman, Anette 2010. *Kan Batman vara Rosa? Förhandlingar om pojkhiget och normalitet på en förskola*. Göteborg: Gothenburg Studies in Education.
- Helsti, Hilikka 2000. *Kotisyntyneiden aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalituksen konflikteista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 785. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Helsti, Hilikka 2006a. Verkostoja, vaihtoa ja välittämistä. Tekstilityö perhestrategiana. – Tarja Kupiainen & Sinikka Vakimo (toim.) *Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta*, 180–199. Kultaneito VII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Helsti, Hilikka 2006b. ”Rakkaat omaiset”. Heikkilän sisarusten kirjeet ja perhestrategiat 1901–1919. – Hilikka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*, 110–168. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hietä, Hanneleena 2010. *Mukautuva museo. Kolmen eurooppalaisen kansanelämämuseon muutostarina 1970-luvulta 2000-luvun alkuun*. Turku: Turun yliopisto.
- Hill, Andrew 2005. People Dress so Badly Nowadays. – Christopher Breward & Caroline Evans (eds.) *Fashion and Modernity*, 67–77. New York & Oxford: Berg.
- Hirsch, Alan R. 2006. Nostalgia, the Odors of Childhood and Society. – Jim Drobnick (ed.) *The Smell Culture Reader*, 187–189. Oxford & New York: Berg.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- H&M Playful Spring* 2012. Lastenvaatekatalogi.
- Holopainen, Katja 2000. Lapsen puetaan vaatteilla aikuisiksi. – *Lapsen Maa* 10/2000, 15.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2008. *Reikä sydämessä. Sairaushaastattelu pohjoiskarjalaisessa maisemassa*. Tampere: Vastapaino.
- Hooper-Greenhill, Eileen 2000. *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. London & New York: Routledge.

- Howes, David 2003. *Sensual Relations. Engaging the Senses in Culture and Social Theory*. Michigan: University of Michigan Press.
- Huldén, Niklas 2005. Kvantitatiiviset metodit etnologiassa. – Pirjo Korhonen, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*, 104–125. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Hustvedt, Siri 2006. Eight Days in a Corset. – Hustvedt, Siri: *A Plea for Eros*, 87–94. London: Sceptre.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.) 2013. *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Jyväskylä: Atena.
- Hämäläinen, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. – Pilvi Hämäläinen & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*, 7–31. Ethnos-toimite 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Hänninen, Kirsi 2006. *Visioista toimintaan. Museoiden ympäristökasvatusta sosiokulttuurisena jatkumona, säätelymekanismina ja innovatiivisena viestintänä*. Jyväskylä Studies in Humanities 57. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hänninen, Riitta 2012. *Puuterilumen lumo. Tutkimus lumilaulukulttuurista*. Jyväskylä Studies in Humanities 191. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Häyhä, Heikki, Jantunen, Sari & Paaskoski, Leena 2015. Merkitysanalysimenetelmä. Helsinki: Museoliitto. <http://www.museoliitto.fi/doc/Merkitysanalysimenetelma1.pdf>.
- Iltanen, Sonja 2007. *Minihameesta mummonmekkoon. Teollinen vaatetuotanto ja keski-ikäisten naisten vaatekäytännöt sosiaalista ikää rakentamassa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja 80. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Immonen, Visa 2016. *Sotkuinen aineellisuus – Menneisyyden merkityksistä ja ihmiskeskeisyydestä esineiden ajallisuuteen*. – *Historiallinen aikakauskirja* 2/2016. *Esineet ja materiaalisuus historiassa. Tunnetut, aistitut & sotkuiset*, 190–200.
- Ingold, Tim 2011. *Being Alive. Essays on movement, knowledge and description*. London: Routledge.
- Jacobson, Maja 1994. *Kläder som språk och handling. Om unga kvinnors användning av klädseln som kommunikations- och identitetsskapande medel*. Stockholm: Carlssons.
- Jacobson, Maja 2009. *Färgen gör människan. Om färg, kläder och identitet från antiken till våra dagar*. Stockholm: Carlssons.
- James, Allison & James, Adrian 2008. *Key Concepts in Childhood Studies*. Thousand Oaks (CA): Sage Publications.
- Jauho, Mikko 2007. *Kansanterveysongelman synty. Tuberkuloosin ja terveyden hallinta Suomessa ennen toista maailmansotaa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jokinen, Eeva 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jouhki, Jukka & Fingerroos, Outi 2014. Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkitapauksia. – Pilvi Hämäläinen & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*, 79–108. Ethnos-toimite 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Kaaria, Satu 2008. Prinsessan valtakunnassa kaikki hyvin. – *Helsingin Sanomat* 16.6.2008, D1.
- Kalliala, Marjatta 1999. *Enkeliprinsessa ja itsäriikunäkö. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliala, Marjatta 2012. *Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoitosta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kallio, Kirsi Pauliina 2006. *Lasten poliittisuus ja lapsuuden synty. Keho lapsuuden rajankäynnin tilana*. Acta Universitatis Tamperensis 1193. Tampere: Tampere University Press.
- Kamila, Marjo 2012. *Katsojana ja katsottuna. Opettajan kontrolloitu ulkoasu*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 110. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kanto, Anneli 2011. *Paavo Virtanen ja tyttöjen tavara*. Viisi villiä virtasta 2. Hämeenlinna: Karisto.
- Karlsson, Liisa 2012. *Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla*. – Liisa Karlsson & Reeli Karimäki (toim.) *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*, 17–63. Kasvatustieteiden tutkimuksia 57. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Katajavesi, Riina 2006 [2004]. *Lahjat*. Kolmas painos. Helsinki: Tammi.
- Kaukonen, Toini-Inkeri 1985. *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut*. Helsinki: WSOY.
- Keane, Webb 2005. Signs Are Not the Garb of Meaning: On the Social Analysis of Material Things. – Daniel Miller (ed.) *Materiality*, 182–205. Durham & London: Duke University Press.
- Kevill-Davies, Sally 1998. *Yesterday's Children. The Antiques and History of Childcare*. England, Woodbridge & Suffolk: Antique Collector's Club.
- Key, Ellen 1900. *Barnets århundrade*. Stockholm: Albert Bonniers.
- Kinnunen, Veera 2013. *Kansatieteilijät palaavat juurilleen*. – *Sociologia* 3/2013, 287–288.
- Kiuru, Elina 2001. *Itsestäänselvyyksiä ja umpisolmuja*. – Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*, 63–74. Tietolipas 179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiuru, Elina 1999. *Esineet etnologiassa*. – Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Elina Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvat. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 155, 219–231. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koivunen, Hannele 1997. *Hiljainen tieto*. Helsinki: Otava.
- Korhonen, Teppo 1999. *Tekniikkaa, taidetta ja taikaa. Kirjoituksia aineellisesta kansankulttuurista*. Tietolipas 162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, Teppo 1991. *Kuisti. Kansatieteellinen tutkimus*. Kansatieteellinen Arkisto 37. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Kortelainen, Anna 2005. *Päivä naisten paratiisissa*. Helsinki: WSOY.

- Korkiakangas, Pirjo 2001. Esineiden nostalgisoituminen – ylevöityneen, arkisen ja kansanomaisuuden nostalgialla. – Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvutulia esineiden maailmasta*, 75–101. Tietolipas 179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korkiakangas, Pirjo 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muisteluksa*. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, Pirjo 2005. Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*, 129–147. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Korkiakangas, Pirjo, Lappi, Tiina-Riitta & Niskanen, Heli 2008. Ethnological Glances at Material Culture. – Pirjo Korkiakangas, Tiina-Riitta Lappi & Heli Niskanen (eds.) *Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*, 8–17. Studia Fennica Ethnologica 11. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva 2003. *Vaatekirja*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 8. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos.
- Koskijoki, Maria 1997. Esine muiston astiana. – Katarina Eskola ja Eeva Peltola (toim.) *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*, 269–285. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kozinets, Robert V. 2010. *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. London: Sage.
- Kurenniemi, Marjatta 2009a [1966]. Onnelin ja Annelin talo. – Marjatta Kurenniemi: *Onnelin ja Annelin kootut kertomukset*, 7–90. Helsinki: WSOY.
- Kurenniemi, Marjatta 2009b [1971]. Onnelin, Annelin ja orpolapset. – Marjatta Kurenniemi: *Onnelin ja Annelin kootut kertomukset*, 163–240. Helsinki: WSOY.
- Kuukka, Anu 2015. *Lapset, ruumiillisuus ja päiväkodin järjestys. Tutkimus ruumiillisuuden tuottamisesta ja merkityksellistymisestä lasten päiväkotiarjessa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 536. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Köykkä, Lea, Saanila, Marianne, Saari, Marianne, Tirkkonen, Kirsi & Viljanen, Kari 2003. *Suomi-ruotsi-suomi sanakirja*. Lisänä kielitieto. Jyväskylä: Gummerus.
- Lapsen ulkoiluvaatteista 1986. – *Kulttajatietoa* 4/1986, 20–21.
- Ladbury, Ann 1978. *Children's Wardrobe*. London: British Broadcasting Corporation.
- Leach, Penelope 1990. *Lapsi. Hoito ja kehitys*. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.
- Lehtinen, Anja-Riitta 2000. *Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtinen, Ildikó 1994. *Tscheremissischer Schmuck. Ethnographische Untersuchung*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran kansatieteellisiä julkaisuja 14. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lehtinen, Ildikó 1995. *Museoesine ja kontekstit: "etnografista todellisuutta" kohtaamassa*. Eripainos, Suomen Museo 1995.
- Lehtinen, Ildikó 1999. *Marien mekot. Volgansuomalaisten kansanpukujen muutoksista*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran kansatieteellisiä julkaisuja 16. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lehtinen, Ildikó 2005. Seikkailua esinetutkimuksessa. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*, 184–205. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Lehtinen, Ildikó 2016. Puvut kertovat marien vaietusta historiasta. Esinekeruu nälkävuosien Neuvosto-Venäjällä. – *Historiallinen aikakauskirja* 2/2016. *Esineet ja materiaalisuus historiassa. Tunnetut, aistitut & sotkuiset*, 151–164.
- Lehtinen, Ildikó & Sihvo, Pirkko 2005. *Rahwaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin*. Helsinki: Museovirasto.
- Lehto, Marja-Liisa 1988. Valkoinen kastemekko. – Marja-Liisa Lehto & Bo Lönnqvist (toim.) *Ensimmäinen juhlapuku*, 32–39. Helsinki: Helsingin kaupungin museo.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1972. *U. T. Sirelius ja kansatiede*. Kansatieteellinen Arkisto 23. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lehtonen, Juhani U. E. 2005. Kansatieteen tutkimushistoria. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*, 11–24. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Lehtonen, Juhani U. E. 2011. Naisten sotilaspuvut. Sukupuolitetun pukeutumisen problematiikkaa. – Aila Nieminen, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Katriina Siivonen (toim.) *Aineen taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*, 68–87. Seurasarisäätiön toimitteita 8; Ethnos-toimite 15; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimintuksia 1336. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leimu, Pekka 1997. Naisen ansiotyö ja modernisaation alku. Forssan työväenyhteisö 1900-luvulla. – Teppo Korhonen & Pekka Leimu (toim.) *Näkökulmia kulttuurintutkimukseen*, 213–230. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Leimu, Tuula 1977. Suomen teollisuustyöväestön työvaatteista. – *Sananjalka* 18, Suomen Kielen Seuran vuosikirja 1977, 78–105. Turku: Suomen Kielen Seura.
- Lemire, Beverly 2011. *Cotton*. Oxford & New York: Berg.
- Lesnik-Oberstein, Karin 2004. *Children's Literature. New Approaches*. New Approaches. – Karin Lesnik-Oberstein (ed.) *Children's Literature. New Approaches*, 1–24. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lindgren, Astrid 2000a [1950]. Melukylän lapset. – Astrid Lindgren: *Melukylässä on hauskaa*, 5–92. Helsinki: WSOY.

- Lindgren, Astrid 2000b [1952]. Melukylässä tapahtuu. – Astrid Lindgren: *Melukylässä on hauskaa*, 93–204. Helsinki: WSOY.
- Lindgren, Astrid 2000c [1961]. Kyllä meillä on hauskaa. – Astrid Lindgren: *Melukylässä on hauskaa*, 205–323. Helsinki: WSOY.
- Lindgren, Astrid 2007 [1945]. *Peppi Pitkätossu*. Kuvittanut Lauren Child. Helsinki: WSOY.
- Lindgren, Astrid & Nyman, Ingrid 2010 [1961]. *Tunnetko Peppi Pitkätossun?* Helsinki: WSOY.
- Lurie, Alice 1981. *The Language of Clothes*. New York: Random House.
- Löfgren, Orvar 1997a. Saker, dem älskar vi. – *Bulletin, Laboratorium för folk och kultur* 1/1997, 3–8.
- Löfgren, Orvar 1997b. Scenes from a Troubled Marriage. Swedish Ethnology and Material Culture Studies. – *Journal of Material Culture* 2(1) 1997, 95–113.
- Löfgren, Orvar 2015. The Black Box of Everyday Life. Entanglements of Stuff, Affects, and Activities. – *What 's in a Discipline? Cultural Analysis* Vol. 13, 2014, 77–98.
- Löfström, Jan 2000a. Musta nahkatakki. – Bo Lönnqvist (toim.) *Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*, 215–233. Jyväskylä: Atena.
- Löfström, Jan 2000b. Lapsuuden tuoksut, vanhempien hajut. – Bo Lönnqvist (toim.) *Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*, 234–253. Jyväskylä: Atena.
- Lönnqvist, Bo 1972. *Dräkt och mode i ett landbygdssamhälle 1870–1920*. Kansatieteellinen Arkisto 24. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lönnqvist, Bo 1973. Ethnological Research Today. – *Ethnologia Fennica* 3 (1–2), 3–14.
- Lönnqvist, Bo 1974. Dräktforskning i fält – några arbetsmetoder. – Sigfrid Svensson (red.) *Folklig dräkt*, 47–59. Lund: LiberLäromedel Lund.
- Lönnqvist, Bo 1976. Style Prototypes for Dress in a Social Perspective. – *Ethnologia Scandinavica* 28, 127–148.
- Lönnqvist, Bo 1978. *Kansanpuku ja kansallispuke*. Keuruu: Otava.
- Lönnqvist, Bo 1979. Symbolic Values in Clothing. – *Ethnologia Scandinavica* 31, 92–105.
- Lönnqvist, Bo 1992. *Ting, rum och barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsöverskrinande*. Kansatieteellinen Arkisto 38. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lönnqvist, Bo 1993. Gränsen som museal struktur. – *Nordisk museologi* 1993: 2, 99–108.
- Lönnqvist, Bo (toim.) 2000. *Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*. Jyväskylä: Atena.
- Lönnqvist, Bo 2001. Muoti ja erotiikka – miesten alusvaatteet erotiikan kontekstissa. – Ilmari Vesterinen ja Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*, 142–161. Tietolipas 179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lönnqvist, Bo 2004. Tuulipuku ja muut ”kansalliset” vaatteet. – Laura Kolbe, Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää & Minna Sarantola-Weiss (toim.) *Suomen kulttuurihistoria, osa 4: Koti, kylä, kaupunki*, 380–386. Helsinki: Tammi.
- Lönnqvist, Bo 2008. *Vaatteiden valtapeli, näkymättömän kulttuurianatomia*. Jyväskylä: Schildts.
- Lönnqvist, Bo & Silvander, Johan 1999. *Ting för lek och tanke. Leksaker i historien*. Lund: Historiska media.
- Made in Helsinki 1700–2012. Helsinkiläisen työn helmiä kolmelta vuosisadalta 2012*. Helsinki: Helsingin kaupungin museo.
- Madetoja, Pirkko 2010. Romanipuvut Suomen kansallismuseon kokoelmissa. – *Suomen Museo* 116 (2009), 101–125. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Margolin, Victor 2014. How Do I Love Thee? Objects of Endearment in Contemporary Culture. – Anna Moran & SORCHA O'BRIEN (eds.) *Love Objects. Emotion, Design and Material Culture*, 1–6. London: Bloomsbury Publishing.
- Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.) 2014. *Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia*. Tampere: Vastapaino.
- McGlone, Francis 2008. The Two Sides of Touch: Sensing and Feeling. – Helen J. Chatterjee (ed.) *Touch in Museums. Policy and Practice in Object Handling*, 41–60. Oxford: Berg.
- Mead, Margaret 1935. *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. London: Routledge & Kegan Paul.
- van Mensch, Peter 2015. Needles in a haystack – Some reflections from the Working Group on Resources. – *COMCOL newsletter* No 29, December 2015, 19–21.
- Merleau-Ponty, Maurice 1998. *Phenomenology of Perception*. London & New York: Routledge.
- Mikkola, Kati 2006. Modernisaation vastavirrassa. Uutuuksien vastustuksen syitä ja keinoja modernisoituvassa Suomessa. – Hilikka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*, 169–212. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Miller, Daniel 1994. *Modernity. An Ethnographic Approach. Dualism and Mass Consumption in Trinidad*. Oxford: Berg.
- Miller, Daniel 2005. Introduction. – Susanne Küchler & Daniel Miller (eds.) *Clothing as Material Culture*, 1–19. Oxford & New York: Berg.
- Miller, Daniel 2006. Materiality: An Introduction. – Daniel Miller (ed.) *Materiality*, 1–50. Durham & London: Duke University Press.
- Miller, Daniel 2010. *Stuff*. Cambridge: Polity Press.
- Moran, Anna & O'Brien, Sorcha 2014 (eds.) *Love Objects. Emotion, Design and Material Culture*. London: Bloomsbury Publishing.

- Moshenska, Gabriel 2010. Gas Masks: Material Culture, Memory, and the Senses. – *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Sep2010, Vol. 16 Issue 3, 609–628.
- Mäkikalli, Maija 2010. Johdanto. Materiaalisen kulttuurin historiaa. – Maija Mäkikalli & Riitta Laitinen (toim.) *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*, 9–33. Historiallinen arkisto 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mäkikalli, Maija & Laitinen, Riitta (toim.) 2010. *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Historiallinen arkisto 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mäntylä, Sinikka 1989. *Länsipohjalainen kaappikello. Innovaatioista folklorismiin*. Kansatieteellinen Arkisto 35. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Nieminen, Aila, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Siivonen, Katriina (toim.) 2011. *Aineen taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*. Seurasaarisäätiön toimitteita 8; Ethnos-toimite 15; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1336. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nopola, Sinikka & Nopola, Tiina 2014. *Risto Rappääjä ja Sevillan saituri*. Helsinki: Tammi.
- Notkola, Irma-Leena 1994. Hedelmällisyys. – Seppo Koskinen, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola ja Kari Pitkänen (toim.) *Suomen väestö*, 64–106. Helsinki: Gaudeamus.
- Nurmi, Timo, Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi (toim.) 1996. *Suomen kielen sanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- Nyky-suomen sanakirja* 1978. Lyhentämätön kansanpainos. Osat I ja II, A-K. Helsinki: WSOY.
- Nykanen, Anna-Stina 2011. Housut pois ja hamekin. – *Helsingin Sanomat* 29.5.2011, D7.
- O’Connor, Kaori 2005. The Material Culture of New Fibres. – Susanne Küchler & Daniel Miller (eds.) *Clothing as Material Culture*, 41–59. Oxford & New York: Berg.
- O’Connor, Kaori 2011. *Lycra. How a Fiber Shaped America*. Routledge Series of Creative Learning and Teaching of Anthropology. London & New York: Routledge.
- Oittinen, Riitta 1990. Säädytöntä pukeutumista. Muoti ja erottautuminen keisariajan suomalaisessa pukeutumisessa. – Matti Peltonen (toim.) *Arki ja murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Ojala, Pirkko 1987. Kovan käytön talvihaalarit: VTT ja Kaks’plus testasivat. – *Kaks’plus* 1987:9, 26–33.
- Olsson, Pia 2011a. Leijumista ja esineherkuttelua? Aineellinen kulttuuri 2000-luvun poikien sosiaalisissa suhteissa. – Aila Nieminen, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Katriina Siivonen (toim.) *Aineen taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*, 23–42. Seurasaarisäätiön toimitteita 8; Ethnos-toimite 15; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1336. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Olsson, Pia 2011b. *Women in Distress. Self-understanding among 20th-century Finnish Rural Women*. European Studies in Culture and Policy, vol. 11. Zürich & Berlin: Lit.
- Paaskoski, Leena 2008. Kansatieteen heimokulttuuri. – *Elore*, vol. 16 (1/2009), 1–7. http://www.elore.fi/arkisto/1_09/ajank_paaskoski_01_09.pdf.
- Paaskoski, Leena 2015. Lyylin puuloota: Merkitysanalyysi esineen tulkinnessa. – *Artefactum* 6. <http://www.artefacta.fi/tutkimus/artefactum/6>.
- Paju, Elina 2013. *Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa*. Episteme-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Palojärvi, Eva 2016. Reima tähtää maailman ykköseksi. – *Helsingin Sanomat* 1.2.2016, A25.
- Pascoe, Carla 2012. Putting Away the Things of Childhood. Museum Representations of Children’s Cultural Heritage. – Kate Darian-Smith & Carla Pascoe (eds.) *Children, Childhood and Cultural Heritage*, 209–221. New York: Routledge.
- Pastoreau, Michel 2001. *Blue. The History of a Color*. New Jersey: Princeton University Press.
- Peacock, John 2009. *Children’s Costume. The Complete Historical Sourcebook*. London: Thames & Hudson.
- Pearce, Susan M. 1992. *Museums, Objects, and Collections: A Cultural Study*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.
- Pearce, Susan M. 2012a. Museum Objects. – Susan M. Pearce (ed.) *Interpreting Objects and Collections*, 9–11. Leicester Readers in Museum Studies. London & New York: Routledge.
- Pearce, Susan M. 2012b. Objects as Meaning; or Narrating the Past. – Susan M. Pearce (ed.) *Interpreting Objects and Collections*, 19–29. Leicester Readers in Museum Studies. London & New York: Routledge.
- Picariello, Martha L., Greenberg, Danna N. & Pillemer, David B. 1990. Children’s Sex-related Stereotyping of Colors. – *Child Development* 1990, 61, 1453–1460.
- Pole, Christopher 2007. Researching Children and Fashion: An Embodied Ethnography. – *Childhood* 2007: 14 (1), 67–84.
- Potinkara, Nika 2015. *Etnisyyden rakentuminen kahden saamelaismuseon perusnäyttelyissä*. Jyväskylä Studies in Humanities 272. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Prout, Alan & James, Allison 2015. A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. – Allison James & Alan Prout (eds.) *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Classic Edition. London & New York: Routledge.
- Purhonen, Semi & työryhmä 2014. *Suomalainen maku. Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pykkänen, Riitta 1984. Vauvan kapalointi, kaste- ja juhla-asu 1500–1700-luvuilla. – Riitta Pykkänen: *Kaksi puhistoriallista tutkielmaa*, 103–127. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikauskirja 85. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

- Pöysä, Jyrki 2015. *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Raamattu*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Pieksämäki: Suomen Kirkon Sisälähetysseura.
- Rantanen, Pekka 2003. Burkha-kuvat Internetissä – *Sociologia* 3/2003, 191–203.
- Reima 40 vuotta 1985. – *Nykytekstiili* 11/1985, 56–59.
- Rekiaro, Ilkka & Robinson, Douglas 2003. *Suomi-englanti-suomi sanakirja*. Lisänä kielitieto. Helsinki: Gummerus.
- Ribeiro, Aileen 1986. *Dress and Morality*. London: Bratsford.
- Ribeiro, Aileen 2005. *Fashion and Fiction. Dress in Art and Literature in Stuart England*. New Haven: Yale University Press.
- Riello, Giorgio 2009. Things That Shape History. Material Culture and Historical Narratives. – Karen Harvey (ed.) *History and Material Culture. A Student's Guide to Approaching Alternative Sources*, 24–46. London and New York: Routledge.
- Robbins, Nina 2016. *Poisto museokokoelmasta. Museologinen arvokeskustelu kokoelmanhallinnan määrittäjänä*. Jyväskylä Studies in Humanities 283. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Roivainen, Päivi 2001. Seitsemän peninkulman saappaat ja miehentappajakengät. Saappaiden merkitys katsojalle ja kantajalle. – *Informaatio* 1/2001, 4–7.
- Roivainen, Päivi 2011. Pikkutyön lettinauha. – *Helsingin kaupunginmuseon asiakaslehti Sofia* 2/2011, Tutkijan työpöydältä, 19.
- Roivainen, Päivi 2012a. Easy Beasy – kotiäidin keksinnöstä hittihaalariksi. – *Made in Helsinki 1700–2012. Helsinkiläisen työn helmiä kolmelta vuosisadalta*, 242–265. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Roivainen, Päivi 2012b. Terve, reipas ja punaposkinen! Lasten ulkovaatteet ja ihanteellinen lapsuus. – *Sananjalka* 54, Suomen Kielen Seuran vuosikirja 2012, 123–142. Turku: Suomen Kielen Seura.
- Roivainen, Päivi 2014. Somat pienokaiset, pikkuiset muotiorjat. Muuttuvat painotukset lastenhoito-oppaissa ja lasten pukemista koskeissa keskusteluissa. – Niina Koskihaara, Maija Mäki & Kirsi Sonck (toim.) *Osumia. Kansatieteellisiä avauksia muutoksesta, sen hallinnasta ja sopeutumisesta*, 94–102. Turku: Turun yliopisto.
- Romanek, Deborah & Lynch, Bernadette 2008. Touch and the Value of Object Handling: Final Conclusions for a New Sensory Museology. – Helen J. Chatterjee (ed.) *Touch in Museums. Policy and Practice in Object Handling*, 275–286. Oxford: Berg.
- Roos, Piia 2015. *Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta*. Acta Universitatis Tamperensis 2015. Tampere: Tampere University Press.
- Rose, Clare 1989. *Children's Clothes. Since 1750*. London: B.T. Batsford Limited.
- Rose, Clare 2010. *Making, Selling and Wearing Boys' Clothes in Late-Victorian England*. Farnham: Ashgate.
- Ruckenstein, Minna 2013. *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rumsey, Nichola & Harcourt, Diana 2005. *The Psychology of Appearance*. New York: Open University Press.
- Ruoppila, Veikko 1954. *Kansa lastensa kasvattajana*. Porvoo ja Helsinki: WSOY.
- Ruotsala, Helena 1998. ”Vaatteeni kertokoon kenen kotoa ja mistä päin olen poissa.” Lapinpuvun sisältämät viestit käyttäjän näkökulmasta. – *Sananjalka* 40, Suomen Kielen Seuran vuosikirja 1998, 119–138. Turku: Suomen Kielen Seura.
- Ruotsala, Helena 2002. *Muuttuvat Palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön palikunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995*. Kansatieteellinen Arkisto 49. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Ruotsala, Helena 2005a. ”That's How We Are Living” – Between Tradition and Modernity in a Post-Socialist Rural Mari Village in Russia. – *Ethnologia Fennica, Finnish Studies in Ethnology* 2005, Volume 32, 13–24. Helsinki: Ethnos ry.
- Ruotsala, Helena 2005b. Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*, 45–76. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Ruotsala, Helena 2007. Muistojen maisemia Baselista. – Maarit Knuuttila et al. (toim.) ”Hei, muistatko...?” *Pirjo Korkiakankaalle omistettu 60-vuotisjuhlakirja 10.7.2007*, 12–29. Ethnos-toimite 14. Helsinki: Ethnos ry.
- Ruotsala, Helena 2009. Kovan leivän alue vai viinitie? Kulttuurialueita konstruoivasta kansatieteestä eurooppalaiseksi etnologiaksi. – Maria Lähteenmäki (toim.) *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*, 170–196. Historiallinen Arkisto 129. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ryan, Mary Shaw 1966. *Clothing. A Study in Human Behavior*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Rysst, Mari 2010. ”I Am Only Ten Years Old”: Feminities, Clothing-fashion Codes and the Intergenerational Gap of Interpretation of Young Girls' Clothes. – *Childhood* 2010: 17, 76–93.
- Rönkkö, Marja-Liisa 2007. Museon idea ja historia. – Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*, 70–92. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Salminen, Elina 2011. *Monta kuvaa menneisyydestä. Etnologinen tutkimus museokokoelmien yksityisyydestä ja julkisuudesta*. Jyväskylä Studies in Humanities 149. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Salo, Ulla-Maija 2007. Etnografinen kirjoittaminen. – Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, 227–246. Tampere: Vastapaino.
- Sammallahti, Leena 1980. *Suomalainen kansanomaisen jalaskehto*. Kansatieteellinen Arkisto 31. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

- Sappinen, Eero 2000. *Arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla. Tutkimus suomalaisen työväestön elämäntavoista ja niiden paikallisista raumalaisista piirteistä*. Kansatieteellinen Arkisto 46. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Sarantola-Weiss, Minna 2003. *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 912. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saukko, Paula 2003. *Doing Research in Cultural Studies: An Introduction to Classical and New Methodological Approaches*. London: Sage Publications.
- Saunderson, Helen 2011. "Do Not Touch". A Discussion on the Problems of a Limited Sensory Experience with Objects in a Gallery or Museum Context. – Sandra Dudley, Amy Jane Barnes, Jennifer Binnie, Julia Petrov & Jennifer Walklate (eds.) *The Thing about Museums. Objects and Experience, Representation and Contestation*, 159–170. Essays in Honour of Professor Susan M. Pearce. London: Routledge.
- Schneider, Jane 1994. In and Out of Polyester: Desire, Disdain and Global Fibre Competitions. – *Anthropology Today*, 10(4): 2–10.
- Sedgwick, Eve Kosovsky 2003. *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham: Duke University Press.
- Shepherd, Brian 1994. Childhood's Pattern: Appropriation by Generation. – Susan Pearce (ed.) *Museums and the Appropriation of Culture*, 65–83. New Research in Museum Studies 4. London: The Athlone Press.
- Sillanpää, F. E. 2002 [1919]. *Hurskas kurjuus. Päättynyt suomalainen elämäkerta*. Helsinki: Otava.
- Sinisalo, Hannu 2005. Kuva tutkimuksen välineenä ja kohteena. – Pirjo Korhokangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*, 206–232. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Sipilä, Outi 2012. *Esiliina aikansa kehyksissä – moniaikaista tekstiilikulttuuria ja representaatioita kodista, perheestä, puhtaudesta ja käsityöstä 1900-luvun alkupuolen Suomessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sirelius, U. T. 1989a [1919]. *Suomen kansanomaista kulttuuria. Esineellisen kansatieteen tuloksia I*. Helsinki: Eri-ka-kirjat.
- Sirelius, U. T. 1989b [1919]. *Suomen kansanomaista kulttuuria. Esineellisen kansatieteen tuloksia II*. Helsinki: Eri-ka-kirjat.
- Sirelius, U. T. 1990 [1915]. *Suomen kansanpukujen historia*. Helsinki: Kansallisteos.
- Sisua, Siloa ja sinappia. *Merkkituotteita Turusta* 2004. Turun maakuntamuseon julkaisu 6. Turku: Turun maakuntamuseo.
- Sjöberg-Pietarinen, Solveig 2004. *Museer ger mening. Friluftsmuseerna Klosterbacken och Amuri som representationer*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Sjöholm, Johanna 2014. Vanhemmat maksavat lasten käytetystä keväthaalarista jopa sataasen. – *Helsingin Sanomat* 24.3.2014, A8.
- Smith, Mark M. 2007. *Sensory History*. Oxford: Berg.
- Sofaer Derevenski, Joanna 2000. Material Culture Shock. Confronting Expectations in the Material Culture of Children. – Joanna Sofaer Derevenski (ed.) *Children and Material Culture*, 3–16. London: Routledge.
- Stark, Laura 2006. Pitkospuita modernisaation suolle. – Hilka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) *Moderisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*, 9–46. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Strandell, Harriet 2010. Etnografinen kenttätyö: Lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. – Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*, 92–112. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.
- Suojanen, Päivikki 1996. *Kulttuurien tutkijan arki: kokemuksia omasta ja vieraasta*. Jyväskylä: Antrokirjat.
- Svensson, Birgitta (red.) 2005. *Föremål för forskning. Trettio forskare om det kulturhistoriska museimaterialets möjligheter*. Stockholm: Nordiska Museet.
- Svensson, Sigfrid (red.) 1974. *Folklig dräkt*. Lund: LiberLäromedel Lund.
- Swain, Jon 2002. The Right Stuff: Fashioning an Identity through Clothing in a Junior School. – *Gender and Education* 2002, Vol. 14, No. 1, 53–69.
- Synnott, Anthony 2005. Handling Children. To Touch or Not to Touch? – Constance Classen (ed.) *The Book of Touch*, 41–47. Oxford: Berg.
- Synnott, Anthony 2009. *The Body Social. Symbolism, Self and Society*. London & New York: Routledge.
- Särkkä, Susanna & Lehmusvaara, Lotta 1993. *Äitikirja. Selviytymisopas*. Helsinki: Kansan Sivistystyön liitto.
- Sääskilahti, Nina 1997. *Kansa ja tiede. Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle*. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 31. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston etnologian laitos.
- Talia, Domenico, Trunfio, Paolo & Marozzo, Fabrizio 2016. *Data Analysis in the Cloud. Models, Techniques and Applications*. Amsterdam: Elsevier Ltd.
- Talve, Ilmar 1980. *Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Talve, Ilmar 1990. *Suomen kansankulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 514. Kolmas, tarkistettu ja täydennetty painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Taylor, Lou 2002. *The Study of Dress History*. Manchester: Manchester University Press.
- Taylor, Lou 2004. *Establishing Dress History*. Manchester: Manchester University Press.
- Taylor, Lou 2013. Fashion and Dress History: Theoretical and Methodological Approaches. – Sandy Black, Amy de la Haye, Joanne Entwistle, Agnès Rocamora, Regina A. Root & Helen Thomas (eds.) *The Handbook of Fashion Studies*, 23–43. London: Bloomsbury.

- Taylor, Steven S. 2002. Overcoming Aesthetic muteness: Researching Organizational Members' Aesthetic Experience. – *Human Relations*, Vol. 55(7), 821–840.
- Tervo, Mirja 2010. *Huimaavat korot, luksuskenkien vaarallinen viehäytys*. Jyväskylä: Atena.
- Tiili, Miia-Leena 2016. *Ammattilaisuuden ankkuripaikat. Kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomenlahden merivartiossa*. Kansatieteellinen Arkisto 55. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Turney, Jo 2014. (S)mothers Love, or, Baby Knitting. – Anna Moran & Sorcha O'Brian (eds.) *Love Objects. Emotion, Design and Material Culture*, 21–30. London: Bloomsbury Publishing.
- Turunen, Arja 2008. "The New Woman Wears Trousers" – Embodying the Ideal Lifestyle for Women in Finland in the Interwar Period. – Pirjo Korhokangas, Tiina-Riitta Lappi & Heli Niskanen (eds.) *Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*, 170–179. *Studia Fennica Ethnologica* 11. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Turunen, Arja 2011. "Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?" Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohteet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. Kansatieteellinen Arkisto 53. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Twigg, Julia 2007. Clothing, Age and the Body: a Critical Review. – *Ageing & Society* 27, 285–305.
- Uotinen, Johanna 2010: Aistimuksellisuus, autoetnografia ja ruumiillinen tietäminen. – *Elore*, vol. 17 (1/2010), 86–95. http://www.elore.fi/arkisto/1_10/katsart_uotinen_1_10.pdf.
- Uotinen, Johanna 2005. *Merkkillinen kone. Informaatioteknologia, kokemus ja kertomus*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 40. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Utriainen, Terhi 2006. *Alaston ja puettu. Ruumiin ja uskonnon ääret*. Tampere: Vastapaino.
- Utrio, Kaari 2009. Lapsi historian Suomessa. – Sari Savikko, Kaari Utrio & Marianne Koskimies-Envall (toim.) *Laps' Suomen*, 9–172. Helsinki: Tammi.
- Vainio-Korhonen, Kirsi 2012. *Ujostelemattomat. Kättilöiden, synnytysten ja arjen historiaa*. Helsinki: WSOY.
- Vanha-Similä, Maria 2013. "Kyllä se aina jollainlailla sitten taas järjesty." Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla. – *Sananjalka* 55, Suomen Kielen Seuran vuosikirja 2013, 149–170. Turku: Suomen Kielen Seura.
- Varhaiskasvatuksen liikunnan suositukset* 2005. Sosiaali- ja terveystieteiden oppaita 17:2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet* 2005. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, Oppaita 56. Helsinki: Stakes.
- Vesterinen, Ilmari 2001. Esinepeli. – Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*, 13–60. Tietolipas 179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vihavainen, Suvi 2016. Pehmolelu kannustaa leikkimään. – *Helsingin Sanomat* 5.3.2016, A18.
- Viljanen, Anna Maria 2011. Romaninainen puku – perinne, muoti ja etninen kannanotto. – Aila Nieminen, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Katriina Siivonen (toim.) *Aineen taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*, 43–67. Seurasäätiön toimitteita 8; Ethnos-toimite 15; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1336. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vilkuna, Janne 1992. *Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut*. Kansatieteellinen Arkisto 39. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Vilkuna, Kustaa 1971. Die Pfluggeräte Finnlands. – *Studia Fennica* 16/1971, 9–178. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virkkunen, Gia 2010. "Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin." Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. *Bibliotheca Historica* 127. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virtanen, Leea 1970. *Antti pantti pakana. Kouluikäisten nykyperinne*. Porvoo: WSOY.
- Vuorela, Toivo 1975. *Suomalainen kansankulttuuri*. Porvoo: WSOY.
- Vuorela, Toivo (toim.) 1976. *Suomen kansankulttuurin kartasto I. Aineellinen kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vuoristo, Osmo 1978. *Suomalaiset haarikka-astiat*. Kansatieteellinen Arkisto 29. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Vänskä, Annamari 2012. *Muodikas lapsuus. Lapset mainoskuivissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Wahlgren, Anna 1983. *Lapsikirja*. Suom. Pirkko Talvinen-Jaatinen. Helsinki: Tammi.
- Walsh, Sue 2010. *Kipling's Children Literature. Language, Identity and Constructions of Childhood*. Burlington: Ashgate.
- Wilson, Elizabeth 2005. Fashion and Modernity. – Christopher Breward & Caroline Evans (eds.) *Fashion and Modernity*, 9–14. New York & Oxford: Berg.
- Wilson, Elizabeth 2011 [1985]. *Adorned in Dreams. Fashion and Modernity*. Revised and Updated Edition. London: I. B. Tauris.
- Wintzell, Inga 1972. *Så var barnen klädda. Från kolt till täckjacka*. Stockholm: Natur och kultur.
- Wolde, Gunilla 2009a [1969]. *Teemu menee ulos*. Helsinki: Tammi.
- Wolde, Gunilla 2009b [1973]. *Teemu ja Maija*. Helsinki: Tammi.
- Woodward, Ian 2007. *Understanding Material Culture*. London: Sage.
- Woodward, Sophie 2005. Looking Good: Feeling Right – Aesthetics of the Self. – Susanne Küchler & Daniel Miller (eds.) *Clothing as Material Culture*, 21–39. Oxford & New York: Berg.

- Ylönen, Susanne 2016. *Tappeleva rapuhirviö. Kauhun estetiikka lastenkulttuurissa*. Jyväskylä Studies in Humanities 282. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Zeiger, Helga 2001. Children 's Islands in Space and Time: The Impact of Spatial Differentiation on Children 's Ways of Shaping Social Life. – Manuela du Bois-Reymond, Heinz Sünker & Heinz-Hermann Krüger (eds.) *Childhood in Europe: Approaches-Trends-Findings*, 139–159. New York: Peter Lang.
- Östman, Ann-Catrin 2000. *Mjök och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottnisk jordbrukssamhälle ca 1870–1940*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Östman, Sari 2015. "Millaisen päivityksen tästä sais?" *Elämäjulkaisijuuden kulttuurinen omaksuminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 119. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

LIITTEET

Liite 1: Saatekirje päiväkotiin

Hyvät eskari- ja viskari -ikäisten lasten vanhemmat!

Haastattelen eskari- ja viskari -ikäisiä lapsia kesäkuussa päiväkotipäivän aikana. Teen tutkimusta lastenvaateista, ja selvitän lasten omia ajatuksia pukeutumisesta.

Haastattelun tekemiseen tarvitsen huoltajan luvan.

Palauttakaa oheinen lomake allekirjoitettuna lapsenne ryhmään toukokuun loppuun mennessä tai mahdollisimman pian.

Haastatteluissa puhumme sekä lapsen omista vaateista että valokuvista, joissa on lastenvaatteita eri ajoilta. Kuvissa on Helsingin kaupunginmuseon kokoelmassa olevia lastenvaatteita ja kuvamateriaalia sekä mainoksia. Haastatteluja käytetään vain tutkimuskäyttöön, ja niitä käsitellään nimettömästi ja luottamuksellisesti hyviä tieteellisiä käytäntöjä noudattaen.

Valmistelen aiheesta väitöskirjaa Turun yliopiston kansatieteen oppiaineeseen. Analysoin tutkimuksessani alle kouluikäisten lasten vaatteiden muutoksia 1900-luvun alusta 2000-luvulle saakka, ja tarkastelen esimerkiksi värien ja materiaalien käyttöä, sukupuolen ilmaisuja sekä lasten pukemiseen liittyviä arvoja ja asenteita.

Jos kaipaatte lisätietoja, ottakaa yhteyttä!

Päivi Roivainen

Tohtorikoulutettava

Turun yliopisto

Historian, taiteen ja kulttuurien tutkimuksen laitos, kansatiede

paivi.h.roivainen@utu.fi

(Puhelinnumero peitetty)

HAASTATTELULUPA JA SOPIMUS HAASTATTELUN KÄYTÖSTÄ ARKISTOSSA

Lasta saa haastatella.

Lasta ei saa haastatella.

Haastattelun kieli on suomi. Haastattelua käytetään tutkimustarkoituksissa ja se arkistoidaan Turun yliopiston Kultut-arkistoon, jossa se on tutkijoiden käytössä arkiston käyttösääntöjen mukaisesti.

Lapsen tai hänen huoltajansa nimiä ei mainita tutkimuksen yhteydessä.

Lapsen nimi _____

Huoltajan nimi _____

Huoltajan allekirjoitus _____

Osoite _____

Liite 2: Haastattelujen teemarunko

Nimi

Ikä

Sisarukset, perhesuhteet

Tämänhetkiset vaatteet:

Kerro niistä vaatteista, joita sinulla on nyt ylläsi. Tykkäätkö niistä?

Vaatteiden valinta ja hankkiminen:

Kuka tämänhetkiset vaatteet on valinnut aamulla? Kuka ne on ostanut tai hankkinut?

Kuka yleensä hankkii vaatteesi?

Vaatteista pitäminen:

Mikä vaatteissa on tärkeää? Millainen on kiva vaate? Onko sinulla lempivaatetta?

Mitä et missään nimessä laittaisi päällesi?

Kuva T-paidoista:

Tässä on erivärisiä T-paitoja. Minkä niistä ottaisit mieluiten? Minkä ottaisit vähiten mieluiten?

Ulkovaatteet:

Kerro siitä millaisia vaatteita ulkona käytetään.

Arki ja juhla:

Mitä yleensä laitat päälle päiväkotiin? Mitä laitat päälle juhliin?

Poikien ja tyttöjen vaatteet:

Onko pojilla ja tytöillä erilaiset vaatteet? Mitä eroja niissä on?

Lasten ja aikuisten vaatteet:

Onko lapsilla ja aikuisilla erilaiset vaatteet? Ovatko vanhemmat eri mieltä joistakin vaatteista? Onko jotain mitä vanhemmat eivät anna pukea vaikka haluaisit?

Museokokoelmissa olevien vaatteiden kuvat ja muut kuvat:

Miltä tämä vaate näyttää? Mitä ajattelet tästä? Kuka sitä on käyttänyt? Näyttääkö se mukavalta? Näyttääkö se kauniilta? Onko tämä tytön vai pojan?

Liite 3: TYKL-kyselyvastaajat

Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkisto, TYKL/kysely 40, Lasten vaatetus. Kysely on toteutettu vuonna 1970, ja siihen on vuoteen 1972 mennessä tullut 241 vastausta. Tutkimuksessa viitattujen vastaajien (1–31) nimet kirjoittajan hallussa.

Vastaajat 1–31:

	Sukupuoli	Syntymävuosi	Paikkakunta	Muuta
1.	Nainen	1915	Oulainen	Kertoo Sievin pitäjästä 1920-1940.
2.	Nainen	1910	Kajaani	Kertoo vuosista 1931–1956.
3.	Nainen	1913	Pori	
4.	Mies	1918	Tammela	Haastatellut kyselyä varten naista, s. 1900.
5.	Nainen	1897	Ruovesi	Mukana tietoja myös äidiltä.
6.	Nainen	1902	Loimaa	
7.	Nainen	1890	Turku	
8.	Nainen	1898	Tohmajärvi	
9.	Nainen	1897	Pihtipudas	Kertoo vuosista 1910–1921.
10.	Nainen	1902	Ylivieska	Kertoo ajasta 1910 jälkeen.
11.	Nainen	1899	Mouhijärvi	Kertoo ajasta 1906–1970.
12.	Mies	1921	Äänekoski	Haastatellut naista, s. 1898.
13.	Mies	1887	Ruokolahti	Kertoo vuosista 1890–1970.
14.	Nainen	1900	Savio	
15.	Nainen	1900	Liekka	Kertoo vuosista 1900–1918.
16.	Nainen	1910	Karstula	
17.	Nainen	1912	Kiikala	
18.	Nainen	1910	Savitaipale	Kertoo vuosista 1915–1925
19.	Nainen	1898	Pori	
20.	Nainen	1918	Keitele	
21.	Nainen	1854	Ikaalinen	
22.	Mies	1923	Heinola	Haastatellut kyselyä varten miestä, s. 1901.
23.	Nainen	1903	Nivala	
24.	Nainen	1907	Lammi	
25.	Nainen	1911	Viitasaari	
26.	Nainen	1916	Jokioinen	
27.	Nainen	1906	Sonkajärvi	Kertoo vuosista 1910–1970.
28.	Nainen	1911	Suomusjärvi	
29.	Mies	1882	Puumala	
30.	Nainen	1908	Kiukainen	
31.	Nainen	1898	Jalasjärvi	

Liite 4: EasyBeasy-kyselyn vastaajat

Kysely ”Muistatko EasyBeasy-haalarin?” on julkaistu Helsingin kaupungin-museon verkkosivuilla ja Kodin Kuvalehdessä 2010. Kyselyn avulla haettiin paitsi muistoja haalarista ja sen käytöstä, myös kokoelmiin tallennettavaa haalaria.

Vastaajat 1–28:

	Sukupuoli	Kertoo itsestään	Kertoo lapsestaan / lapsistaan	Syntymäaika	Lapsen / lasten syntymäajat
1.	Nainen		X		1981, 1985 1988
2.	Nainen		X		1971
3.	Nainen	X		1970-luku	
4.	Nainen	X		1966	
5.	Nainen		X		1975, 1980 1987
6.	Nainen	X		1970-luku	
7.	Nainen		X		1979
8.	Nainen		X		1966
9.	Nainen	X		1970-luku	
10.	Nainen		X		1981, 1985
11.	Nainen	X		1972	
12.	Nainen		X		1973
13.	Nainen		X		1971, 1973
14.	Nainen		X		1970-luku
15.	Nainen		X		1970-luku
16.	Nainen		X		1977, 1986
17.	Nainen	X		1970-luku	
18.	Nainen		X		1970-luku
19.	Nainen		X		1970-luku
20.	Nainen		X		1970-luku
21.	Nainen	X		1975	
22.	Mies	X		1970-luku	
23.	Nainen	X		1972	
24.	Nainen	X		1970-luku	
25.	Nainen	X		1970-luku	
26.	Nainen	X		1973	
27.	Nainen	X		1984	
28.	Nainen	X		1974	

TIIVISTELMÄ

Puettu lapsuus. Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille.

Väitöskirjan aiheena ovat alle kouluikäisten lasten vaatteet Suomessa. Aihetta käsitellään lastenvaatesaarten metaforan kautta. Lastenvaatesaaret kuvaavat pukeutumisen roolia siinä, miten lasten ja aikuisten maailmoja erotellaan toisistaan sekä sitä, miten lapsuuden käsite ja idea näkyvät materiaalisessa kulttuurissa. Tutkimuksessa kysytään: Mitä asioita lastenvaatteissa on pidetty tärkeänä, ja mitä tämä kertoo lapsuuteen liitetystä merkityksistä? Miten lapset itse tulkitsevat vaatteita? Lisäksi pohditaan, mitä museokokoelmat kertovat lasten pukemisesta, ja miten museoesineitä voi tutkia ja tulkita.

Tarkastelun teoreettisina kehyksinä toimivat kansatieteellinen esinetutkimus sekä monitieteinen materiaalisesta kulttuurin tutkimus, lapsinäkökulmainen tutkimus ja aistitutkimus. Pääasiallisina tutkimusaineistoina on käytetty Helsingin kaupungin museon kokoelmia sekä 5–7-vuotiaiden lasten haastatteluja. Näitä aineistoja tukevat kyselyvastaukset, lastenhoitokirjallisuus ja muu lasten pukemiseen liittyvä keskustelu. Tutkimuksessa hyödynnetään multistrategista, monenlaisia aineistoja ja menetelmiä yhdistelevää lähestymistapaa. Museokokoelmia tulkitaan museon tietokantoja hyödyntävän kvantitatiivisen analyysin kautta sekä aisteja tarkastelevan esineiden etnografian avulla.

Tutkimus antaa uusia näkökulmia sekä lastenvaatteisiin että esineiden tutkimukseen. Lastenvaatteissa on pidetty tärkeänä niiden puhtautta, siisteyttä ja käytännöllisyyttä osana turvallista, liikkuvaa ja leikkivää lapsuutta. Tärkeänä on pidetty myös lapsille sopivina pidettyjä vaaleita tai iloisia värejä ja kuvioita sekä sukupuoliin ja ikävaiheisiin liitettäviä piirteitä. Lapset itse painottavat vaatteiden mukavuutta, niiden yhdenmukaisuutta toisten lasten kanssa sekä värejä ja kuvioita. Lastenvaatteet paitsi ilmaisevat lapsuuteen liittyviä merkityksiä, myös muokkaavat lapsena olemista, käyttäytymistä ja toimintaa. Esimerkiksi käytännölliset, teknisistä materiaaleista valmistetut ulkoilupuvut ohjaavat lapsia riehakkaisiin ulkoleikkeihin. Toisaalta vaatteiden materiaaliset ominaisuudet avaavat lapsille leikin ja mielikuvituksen maailman, jossa vaatteet voivat olla myös taianomaisia. Aistivälitteisen tiedon ja materiaalisuuden merkitys on keskeinen paitsi lasten esinesuhteissa, myös museoesineiden analysoinnissa. Lapsiin liittyvät museokokoelmat liittyvät usein hyväosaiseen lapsuuteen, ja niihin liitetään monesti henkilökohtaisia ja nostalgisia merkityksiä. Niiden mukana on talletettu vain vähän lasten omia käsityksiä esineistä tai lasten itse antamia merkityksiä.

Asiasanat: lastenvaatteet, esinetutkimus, aineellinen kulttuuri, aistit, museot, kokoelmat, kokoelmatietokannat, lapset, lapsuus

ABSTRACT

Dressed Childhood. Journeys to the Children's Wear Islands.

The topic of this research is the clothing of children below school age in Finland. The subject is analysed through the metaphor of Children's Wear Islands, which describes the way the separation between lives of children and adults becomes visible in children's clothing and how the idea and concept of childhood becomes visible and tangible in material culture. The research questions are as follows: which features have been considered important in children's clothing, and what do they tell about the meanings attached to childhood? How do children themselves experience and interpret clothes? Further, what do museum collections tell about children's clothing, and how could one study and interpret museum objects?

The theoretical frame of this study is based on material culture studies and ethnological study of objects, with an emphasis on the viewpoints of child-centered and sensory studies. The research method is multi-strategical, utilizing several alternative sources and methods. The main sources in the study are the Collections of the Helsinki City Museum and interviews of 5- to 7-year-old children. Additional research material consists of inquiries, child-care literature, and further discussion on children's clothes, e.g. on the Internet. The museum collections are analysed through a quantitative analysis of information provided by the museum's object database, but also by means of sensory ethnography of museum objects.

The study introduces new viewpoints on children's clothing and to the study of objects. It has been considered important that children's clothes are clean, tidy and practical as a part of a good and safe childhood, full of play and innocence. Light or happy colours and prints, often expressing gender and age as well, have been essential. Children themselves emphasize comfort of clothes, and similarity compared to other children, but they are also keen on colours and prints. Children's clothes not only indicate the meanings related to childhood but also shape the ways of being a child. For example, practical and technical outerwear, popular in Finland, encourage children to play outdoors in a vigorous manner. On the other hand, the materiality of clothes opens up a world of play and imagination, where clothes may appear as magical as well. The role of sensory observation and materiality is central not only in children's relations to the material world but also in analysing museum objects. In museum collections, the material culture related to childhood is mostly connected with a wealthy, desirable childhood, with attached personal and nostalgic meanings. There are few indications of children's own history, such as children's own perceptions of objects or meanings, given to objects from the children's own viewpoints.

Keywords: material culture, ethnography, children, childhood, childhood studies, clothing, children's clothing, museums, museum collections, senses

KANSATIETEELLINEN ARKISTO

Volkkundliches Archiv

- Band 1 (1934). Vanhaa Hauhoa (Altes Hauho). 333 S., 74 Abb. (Vergriffen).
- Band 2 (1937). I. Sulo Haltsonen, Suomalaisista taikamerkeistä. Kansatieteellinen tutkielma (Über finnische Zaubersymbole. Volkskundliche Untersuchung). S. 1–109. 2. Arvo T. Inkilä, Puintihäkki, Suomalaisen riihikaluston erikoisuus (Das Dreschgestell, eine Besonderheit des finnischen Darrengeräts). S. 1–31. 3. Toivo Vuorela, Heinänteosta Etelä-Pohjanmaalla (Über die Heuernte in Süd-Ostbottanien). S. 1–30. 4. Toivo Vuorela, Karjan istutamisesta uuteen olinpaikkaan Suomen kansan taikuudessa (Über die Gewöhnung von Vieh an den neuen Aufenthaltsort in der Magie des finnischen Volkes). S. 1–31. T. I. Itkonen, Pyhämaan vanhoja rakennuksia (Alte Gebäude von Pyhämaa). S. 1–65. Deutsche Referaten S. 1–9. (Vergriffen).
- Band 3 (1939). Kansatieteellisiä muistiinpanoja Ilomantsin itäkylistä. Deutsches Referat: Ethnographische Aufzeichnungen über die östlichen Dörfer von Ilomantsi. 330 S., 185 Abb. (Vergriffen.)
- Band 4 (1940). Olaf Lindtorp, Finnskogens folk (Das Volk des Finnenwaldes in Norwegen). 117 S. (Vergriffen).
- Band 5 (1942). 1. T. I. Itkonen, Suomen ruuhet. Deutsches Referat: Finnische Einbäume und Plattkähne. 172 S., 95 Abb. 2. Hilikka Vilppula, Luuváriihi, sen levinneisyys ja eri tyypit Suomessa. Deutsches Referat: Die finnische Riihi – Darre mit der Tenne. 62 S., 5 Karten, 28 Abb. (Vergriffen).
- Band 6 (1944). Esko Aaltonen, Länsi-Suomen yhteismyllyt. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Deutsches Referat: Die Westfinnischen Gemeinmühlen. Sozialgeschichtliche Untersuchung. 448 S., 11 Abb. und Karten. (Vergriffen).
- Band 7 (1946). Toini-Inkeri Kaukonen, Pellavan ja hampun viljely ja muokkaus Suomessa. Kansatieteellinen tutkimus. Deutsches Referat: Anbau und Bearbeitung von Flachs und Hanf in Finnland. Volkskundliche Untersuchung. 315 S., 8 Karten, 82 Abb. (Vergriffen).
- Band 8 (1950). E. A. Virtanen, Itäkarjalaisten kalastusoikeudesta ja yhtiöistä. Etnososiologinen tutkimus. Deutsches Referat: Über Fischereirecht und Fischereigesellschaften des Ostkarelier. Ethnosoziologische Untersuchung. 423 S., 8 Karten, 10 Abb. (Vergriffen).
- Band 9 (1952). Niilo Valonen, Geflechte und andere Arbeiten aus Birkenrindensteifen unter besonderer Berücksichtigung finnischer Tradition. 341 S., 260 Abb. und Karten.
- Band 10 (1955). Hilikka Vilppula, Das Dreschen in Finnland. 320 S., 131 Abb. und Karten.
- Band 11 (1956). Veera Vallinheimo, Das Spinnen in Finnland unter besonderer Berücksichtigung schwedischer Tradition. 287 S., 116 Abb. und Karten.
- Band 12 (1956). Erkki Ala-Könni, Die Polska-Tänze in Finnland. Eine ethnomusikologische Untersuchung. 202 S.
- Band 13 (1957). Ilmari Manninen, 1. Fortbewegungs- und Transportmittel. 2. Die Kleidung. 178 S., 279 Abb. 14 Tafeln. Theodor Schvindt, Matkamuistoja Tverin Karjalasta 1882. Deutsches Referat : Reiseerinnerungen aus Twer-Karelien 1882. 57 S., 56 Abb.
- Band 14 (1960). 1. Asko Vilkkuna, Suomalaisen karjasuojan vaiheita. Deutsches Referat: Zur Geschichte des finnischen Viehstalls. 284 S., 121 Abb. 2. B. F. J. Hermann, Nachrichten von den vorzüglichsten Inseln im Finnischen Meerbusen 1786. Neu herausgegeben von Sulo Haltsonen. 30 S. (Vergriffen).
- Band 15 (1961). 1. Asko Vilkkuna, Karjan kesäsuojista ja laiduntamisesta Pohjanmaalla. Deutsches Referat: Sommerkuhställe und Weidegangsitte in Ostbottanien. 212 S., 117 Abb. 2. Toini-Inkeri Kaukonen, Alusvaipat eli villalakanat. Deutsches Referat: Zur Geschichte der finnischen wollenen Betttücher. 118 S., Abb., 13 Karten. (Vergriffen).
- Band 16 (1962). Pertti J. Pelto, Individualism in Skolt Lapp Society. 261 p., 57 photographs, 14 maps. (Out of print).
- Band 17 (1964). Veikko Anttila, Suomen kotiseuduntutkimus 1894–1920 ja kansanperinteen joukkokeruun alkuperä. Deutsches Referat: Die finnische Heimatforschung in den Jahren 1894–1920 und die Anfänge der Geschichte des Massensammelns von Volksüberlieferung. 258 S., 14 Abb., 3 Karten. (Vergriffen).
- Band 18 (1967). 1. Riitta Pylkkänen, Ryijyperinteitä 1500- ja 1600-luvulta. English Summary: Ryijyrug Traditions from the 16th and 17th Centuries. 106 p., 43 photographs, 1 plate. 2. Anna-Liisa Voittosaari, Marien ompelukirjonta. Deutsches Referat: Die Stickerei der Tscheremissen (Mari). 68 S., 48 Abb., 4 Tafeln. (Vergriffen).
- Band 19 (1967). Veikko Anttila, Järvenlaskuyhtiöt Suomessa. Kansatieteellinen tutkimus. Deutsches Referat: Die Seesenkungsgenossenschaften in Finnland. Ethnologische Untersuchung. 360 S., 14 Karten und 26 Abb.
- Band 20 (1968). Greta Karste-Liikkanen, Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämäntähtäessä 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918. Deutsches Referat: St. Petersburg im Leben der Karelisten Landenge vom ausgehenden 19. Jh. bis zum Jahre 1918. 322 S., 140 Abb. und Karten. (Vergriffen).
- Band 21 (1970). Maija-Liisa Heikinmäki, Die Gaben der Braut bei den Finnen und Esten Teil I. 268 S., 26 Karten, 40 Abb.
- Band 22 (1971). Maija-Liisa Heikinmäki, Die Gaben der Braut bei den Finnen und Esten. Teil II. Brauchformen, Motive der Traditionsträger und die diesbezüglichen Veränderungsprozesse. 163 S., 5 Karten.

- Band 23 (1972). Juhani U. E. Lehtonen, U. T. Sirelius ja kansatiede. Deutsches Referat: U. T. Sirelius und die Ethnologie. 304 S., 39 Abb. und Karten.
- Band 24 (1972). Bo Lönnqvist, *Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870–1920*. English Summary: Dress and Fashion in a Rural Community. 400 p., 188 photographs. (Out of print).
- Band 25 (1975). Matti Räsänen, *Vom Halm zum Fass. Die volkstümlichen alkoholarmen Getreidegetränke in Finnland*. 296 S., 17 Karten, 6 Tafeln und 68 Abb.
- Band 26 (1975). *Ethnologische Nahrungsforschung – Ethnological Food Research. Vorträge des zweiten internationalen Symposium für ethnologische Nahrungsforschung, Helsinki 1973*. 340 S., 50 Abb. und Karten.
- Band 27 (1975). Juhani U. E. Lehtonen, *Kansanomainen ravustus ja rapujen hyväksikäyttö Suomessa*. Deutsches Referat: Der volkstümliche Krebsfang und die Verwendung von Krebsen in Finnland. 160 S., 13 Karten, 32 Abb.
- Band 28 (1977). Kaisa Jaakkola, *Muuttuva joulu. Kansatieteellinen tutkimus. English Summary: The Changing Christmas. An Ethnological Study*. 372 p., 5 maps, 127 photographs. (Out of print.)
- Band 29 (1978). Osmo Vuoristo, *Suomalaiset haarikka-astiat*. Deutsches Referat: Die Trinkgefäße vom haarikka-Typ in Finnland. 295 S., 72 Abb., 53 Karten.
- Band 30 (1979). Jukka Pennanen, *Muikkuapajilla. Puruveden ammattimainen talvинуottakalastus 1900-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin*. English Summary: Professional winter seine-fishing on Lake Puruvesi from 1900 to the '70s. 343 p., 20 maps, 174 photographs. (Out of print).
- Band 31 (1980). Leena Sammallahti, *Suomalainen kansanomainen jalaskehto*. Deutsches Referat: Die finnischen volkstümliche Kufenwiege. 269 S., 100 Abb., 7 Bildtafeln, 32 Karten.
- Band 32 (1982). Outi Tuomi-Nikula, *Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800- ja 1900-luvulla*. Deutsches Referat: Der Jahreslauf des mittelostbottischen Fischers. Veränderungen im gewerbmässigen Fisch- und Robbenfang an der finnisch-sprachigen Küste Mittel ostbottniens im 19. und 20. Jahrhundert. 392 S., 52 Abb., 15 Karten, 36 Zeichnungen, VIII Anhänge.
- Band 33 (1985). Pekka Leimu, *Pennalismi ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä*. English Summary: Hazing and initiation as social and historical phenomena in Finnish military life. 330 p., 5 photographs, 6 drawings, 21 tables.
- Band 34 (1985). Eero Sappinen, *Pohjois-Pohjanmaan maaseutupappiloiden rakennukset 1600-luvun lopulla*. Deutsches Referat: Die Landpfarrhöfe in Nord-Ostbottnen Ende des 17. Jahrhunderts. 167 S.
- Band 35 (1989). Sinikka Mäntylä, *Länsipohjalainen kaappikello. Innovaatiosta folklorismiin*. English Summary: The Longcase Clock in Northwestern Finland and Northern Sweden. From Innovation to Folklorism. 228 p., 45 fig., 7 maps.
- Band 36 (1989). Virpi Nurmi, *Lasinvalmistajat ja lasinvalmistus Suomessa 1900-luvun alkupuolella*. English Summary: Glassworkers and glass manufacturing in Finland during the early 20th century (1900–1930). An ethnological study of work and workers. 186 p., 80 photographs, 1 map, 25 fig.
- Band 37 (1991). Teppo Korhonen, *Kuisti. Kansatieteellinen tutkimus*. English Summary: The Porch. An Ethnological Study. 645 p., 313 photographs or drawings, 10 figures and 21 maps.
- Band 38 (1992). Bo Lönnqvist, *Ting, rum och barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsoverskridande*. English Summary: Things, Space and Children. 429 p., 246 photographs.
- Band 39 (1992). Janne Vilkkuna, *Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut. Kansatieteellinen tapatutkimus*. English Summary: The Karsikko and Cross-Tree Tradition of Finland. 210 p., 80 photographs, 10 figures and 20 maps.
- Band 40 (1994). Pirkko Sallinen-Gimpl, *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen*. English Summary: Cultural identity and cultural clash: the resettled Karelians in Finland. 416 p., 50 photographs, 10 figures and 20 maps.
- Band 41 (1996). J. Juhani Kortessalmi, *Pohjois-Vienan poronhoito. Talonpoikien poronhoidon alue, ominaislaatu, ikä, alkuperä ja kehityslinjat vuoteen 1922*. English Summary: Peasant Reindeer Breeding in Northernmost Russian Karelia: Its Origins and Development up to 1922. 564 p., 58 photo graphs, 15 drawings, 20 maps. Резюме на русском языке: Оленеводство в северной части Беломорской Карелии: Ареал, специфика, возраст, происхождение и развитие крестьянско оленеводства вплоть до 1922 года. 564 стр., 58 фотогр., 15 рис., 20 карт.
- Band 42 (1996). Pirjo Korkiakangas, *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. English Summary: The Childhood of Memory. The agrarian ethos in the recollection of childhood work and play. 352 p., 63 photographs, 1 map.
- Band 43 (1997). Sanna Kaisa Spoof, *Savikkojen valtias. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö*. English Summary: Living off clay. The social and physical milieu of a Finnish one-company town. 365 p., 71 photographs, 14 figures and 9 maps.
- Band 44 (1999). Sirkka-Liisa Ranta, *Kirkonkylä Päijänteen kainalossa. Kuhmoisten keskustaajaman muutos 1900-luvulla*. English Summary: Changes in a Finnish parish village in the 1990's. 337 p., 193 photographs, 8 drawings or figures and 5 maps.
- Band 45 (1999). Pia Olsson, *Eteen vapahan valkean Suomen. Kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939*. English Summary: For Finland – White and Free. An ethnological study of the Lotta Svärd women's auxiliaries at local level up to 1939. 280 p., 49 photographs, 7 figures and 2 maps.
- Band 46 (2000). Eero Sappinen, *Arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla. Tutkimus suomalaisen työväestön elämäntavoista ja niiden paikallisista raumalaisista piirteistä*. English Summary: Change in everyday life in the

- 1960s and 1970s. A study of workers' ways of life in Finland and local Rauma traits. 509 p., 48 photographs, 18 figures and 1 map.
- Band 47 (2000). Päivi Aikasalo, Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia. Naisten pukeutumishanteet ja vaa-tevalinnat 1920-luvulta 1960-luvun lopulle. English Summary: Let's follow the sensible and healthy fashion. Women's clothing ideals and clothing choice in the 1920s–1960s. 320 p., 59 photographs and 6 tables.
- Band 48 (2001). Tea Seppälä, Das Erbe des Winzers. Weinbau und weinbautechnische Neuerungen am Oberrhein von 1833 bis 1913. English Summary: The winegrowers legacy. Innovations in viticulture and viticultural techniques in the Upper Rhine from 1833 to 1913. 430 p., 114 photographs or drawings, 2 tables and 7 maps.
- Band 49 (2002). Helena Ruotsala, Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995. Резюме на русском языке: Изменяющееся оле неводство. Работа и окружающая среда в оленеводческом объединении Кюрё в Киттиля и оленеводческих коллекти вах в районе Ловозера Кольс кого полуострова с 1930 по 1995 гг. 472 стр., 125 фотогр., 11 карт. English Summary: Reindeer herding in transition. Reindeer herding in the reindeer herders association of Kyrö in Kittilä, Finland and in the collectives of Lovozero on the Kola Peninsula, Russia from 1930–1995. 472 p., 125 photographs or drawings, 15 tables or figures and 11 maps.
- Band 50 (2006). Maarit Knuutila, Kansanomainen keittämisen taito. English Summary: Cooking, Tradition and Kitchen Women's Nation. 336 p., 22 photographs.
- Band 51 (2008). Katriina Siivonen, Saaristoidentiteetit merkkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitys-työ globalisaation murroksessa. English summary: Archipelago identities as streams of signs. Everyday life and local development in Southwest Finland as a part of global transition. Svensk sammanfattning: Skärgårdsidentiteten som strömmar av tecken. Vardag och lokalt utvecklingsarbete i Egentliga Finland under en brytningstid präglad av globaliseringen. 408 p., 17 photographs.
- Band 52 (2008). Anneli Meriläinen-Hyvärinen, Luonnon kanssa käsikkäin. Selviytymisen strategiat neljässä pohjois-suomalaisessa yhteisössä eri aikoina 1680-luvulta 1990-luvulle. English summary: Hand in hand with nature. Survival strategies in four communities of Northern Finland at different times from the 1680's to the 1990's. 469 p., 71 photographs or drawings, 46 figures, 17 tables and 3 maps.
- Band 53 (2011). Arja Turunen, "Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?" Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumishajeet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. English summary: "Skirt, Trousers, Divided Skirt! Or what is our future?" How the ideals of womanhood were negotiated in the discussion of female trouser-wearing in Finnish women's magazines, 1889–1945. 462 p., 32 pictures, 7 tables.
- Band 54 (2011). Harri Nyman, Uloimmalla rannalla. Luotsi- ja majakkaperheet asemayhdyskunnissaan. English summary: On the furthest shore. Maritime pilot and lighthouse keeper families in their station communities. 518 p.
- Band 55 (2016). Miia-Leena Tiili, Ammattilaisuuden ankkuripaikat. Kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomenlahden merivartiostossa. English summary: Anchoring Professionalism. Kinaesthetic and Cultural Knowledge in Finnish Coast Guard Units. 268 p.

